I.L. CARAGIALE

MOMENTE ȘI SCHIȚE. NUVELE ȘI POVESTIRI

LITERA

I.L. Caragiale

Momente şi Schiţe
Nuvele şi Povestiri

Prefaţă de Ştefan Cazimir

Editura Litera
2010

Textul actualei ediții este reprodus după I.L. Caragiale,

Momente, Schițe, Notițe critice, Editura Minerva, București, 1983

Nuvele, Povestiri, Amintiri, Varia, Editura Minerva, București, 1981,

Ediție îngrijită de Al. Rosetti, Șerban Cioculescu, Liviu Călin

Selecție de Nicolae Manolescu

Fotografii din arhiva Muzeului Național al Literaturii Române

Copyright © 2010 Litera, pentru prezenta ediție

Editura Litera

O.P. 53; C.P. 212, sector 4, București, România

tel.: 021 319 63 90, 031 425 16 19, 0752 548 372;

e-mail: comenzi@litera.ro

Carte de domeniul public

pentru versiunea în limba română

niciun drept rezervat

Ne puteți vizita pe:

www.litera.ro

Editor: Vidrașcu și fiii

Director general: Dan Vidrașcu

Redactor: Ioan Luca

Corector: Cristiana Miu

Prepress: Bogdan Mitea

ISBN: 978-606-600-050-5

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

Lectură plăcută! :)

Momente şi schiţe

LACHE ŞI MACHE
(Nuvelă)

Multe şi mărunte s-au vorbit despre inseparabilii Orest şi Pilad din antichitate, însă, cu drept cuvânt, vremurile de acum se vor mândri cu povestirea istoriei lui Lache şi Mache, căci în adevăr aceşti doi oameni nu pot avea decât una şi aceeaşi istorie: ei vor da exemplu veacurilor viitoare despre puterea prieteşugului.

Cine a cunoscut pe unul a cunoscut şi pe celălalt, fiindcă amândoi mai aproape trăiesc, mai aproape dorm, decât chiar fraţii cei lipiţi din Siam.

Cine zice Lache zice Mache şi viceversa. Cel dintâi s-a născut la Severin tot în ziua şi ceasul în care a văzut cel de-al doilea lumina la Dorohoi: pe amândoi i-a tras aţa la Bucureşti, pentru a îmbrăţişa cariera de copist.

Dacă, la vreo răspântie vezi arătându-se mutra unuia, aşteaptă puţin şi vei vedea şi pe celălalt, care, întârziind pentru cine ştie ce, îşi grăbeşte pasul ca să-şi ajungă jumătatea; în adevăr jumătate, căci Lache şi Mache nu sunt decât unul şi acelaşi în două feţe, doime de o fiinţă şi nedespărţită.

Viaţa lor seamănă foarte mult cu un sistem solar dublu, în care fiecare joacă pe rând rolul centrului, pe când celălalt i se roteşte împrejur. Când buzunarul lui Lache înfăţişează o greutate oarecare, dânsul este soarele sistemului, iar Mache planeta respectivă. A doua zi însă vedem că Mache străluceşte cu jiletca palpitândă, iar Lache gravitează în spaţiu, urmându-l foarte ascultător.

Amândoi fumează, însă niciunul nu are tabachere, şi de aceea nici nu cumpără tutun, fiindcă s-ar usca în buzunar. Astfel când Mache se întâmplă să-ţi ceară o ţigară, trebuie să-i dai două, sau dacă nu, dânsul face o ţigară venerabilă de

senator, şi după ce-ţi mai ia şi câteva foiţe de hârtie, merge să-mpartă prada cu celălalt.

Dacă vreun cunoscut voieşte să cinstească cu o cafea pe Lache, acesta refuză cinstea în favoarea lui Mache, şi astfel cunoscutul e silit să-i cinstească pe amândoi.

La teatru merg câteodată amândoi la galerie cu un singur franc: unul plăteşte, iar celălalt intră pe mofturi cu contramarca aceluiaşi bilet.

Biliard nu joacă niciodată, fiindcă în orice caz tot o jumătate din ei ar trebui să păgubească – ar fi absurd ca şi când ar conspira tatăl împotriva fiului, ori sf. duh împotriva tatălui. Când au poftă de joc, unul ia la carambolaj pe vreun ageamiu vădit, şi cât ţine partida, cel ce nu joacă stă împrejurul biliardului, făcând toate chipurile ca să demoralizeze pe adversarul jumătăţii sale.

Pentru că-şi plătesc cinstit datoriile, când şi le pot plăti, Lache şi Mache se bucură de oarecare credit la cafeneaua unde beau regulat, mai de multe ori nu cu banii lor, cafea după masă. De aceea şi chelnerul îi trece pe o singură foaie a catastifului, la una şi aceeaşi partidă. Când datoria a atins o cifră prea mare, trecând spre exemplu peste doi lei, atunci cel care intră întâi pe uşa cafenelii – acela fiind deocamdată soarele sistemului – plăteşte socoteala.

Lache şi Mache sunt tineri cu carte; ei ştiu de toate câte nimic, aşa sunt adevăraţii enciclopedişti. Lache este înalt la închipuire, Mache e adânc. Aşa dânşii iau parte cu mult succes la toate discuţiile ce se ivesc la cafeneaua lor obişnuită: poezie, viitorul industriei, neajunsurile sistemei constituţionale, progresele electricităţii, microbii, Wagner, Darwin, Panama, *Julie la Belle,* spiritism, fachirism, *l'Exilée* ş.cl., ş.cl.

În cea dintâi săptămână după luarea lefii, principiile lor se întemeiază: pe recunoaşterea ordinii şi scopului providenţial în mersul omenirii; pe adevărul că omul nu este numai o vită, care

trăieşte pentru a mânca şi a bea, ci un agent dumnezeiesc, însărcinat cu o misie înaltă în complexul universului; pe necesitatea guvernului aflător la putere; în fine, pe temeiuri pur conservatoare.

Deodată însă cu ieşirea celor din urmă gologani din jiletcile lor, Lache şi Mache părăsesc aceste principii „uzate“ şi „falşe“; atunci lumea şi omenirea sunt numai o confuzie fără plan nici ordine; guvernele toate sunt rele, dar cel mai rău e cel de faţă; omul este un joc nenorocit al oarbei întâmplări, o victimă a societăţii – principii aproape anarhiste – totul se stinge într-un mormânt! – amar scepticism!

„Mănâncă şi bea, Lache ori Mache! că cu atâta ai să te alegi!“ îşi zic ei adânc blazaţi.

Din nenorocire, ei îşi dăruiesc aşa moderne poveţe tocmai după o săptămână de la luarea lefii.

Şi cine şi-ar închipui că această inestricabilă armonie a lor era cât p-aci să se strice odată. Lache era înamorat şi îşi făcea curtea în mahalaua depărtată a slăbiciunii sale, însoţit de Mache. Persoana – din greşeală, desigur – începu să palpiteze pentru acesta.

Imprudenta, la biletul anonim al unuia, răspunse celuilalt: *D-sale d-lui Mache, funcţionar*. Adresantului îi fu peste putinţă să disimuleze, faţă cu nefericitul prieten, aerul de satisfacţie pe care-l dă omului orice triumf de care el nu era sigur. Figura adresantului era radioasă, a lui Lache lugubră: pentru întâia oară de când se cunoşteau, cele două chipuri avură două deosebite feluri de expresie – şi ce deosebire fatală!

De aci, urmă grozavul fenomen al rupturei prieteşugului lor. În acea zi, vremea s-a stricat, cerul s-a turburat, şi cu trăsnete înfricoşate a căzut ploaie şi piatră cât oul de gâscă asupra Bucureştilor, după care s-a arătat pe cer şi o

cometă cu coada zbârlită, spre marea indignare a astronomilor români, care uitaseră s-o treacă la calendarul anului.

În seara acelei zile nefaste, Lache, bând trist şi zdrobit cafeaua, a fost întrebat cu mult interes de toţi muşteriii şi chelnerii din cafenea, că ce s-a făcut Mache. El răspundea cu adâncă amărăciune şi cu glasul înecat:

„De unde pot pentru ca să ştiu eu?... Nu ştiu!“ Pentru a o suta oară era să i se adreseze aceeaşi întrebare, la care probabil el ar fi răspuns cu aceleaşi amare cuvinte, când Mache, plouat ca un cotoi aventurier, intră în cafenea: nu se văzuseră de douăzeci şi trei de ceasuri şi trei sferturi! Aceea ce se petrecu în momentul acela între ei nu se poate scrie cu niciun fel de condei. Amândoi cu lacrimi în ochi se repeziră în braţe unul la altul cum se repede fierul la magnet:

– Lache!

– Mache!

Atunci, cerul se-nsenină de tot, trăsnetele şi grindina se depărtară, iar steaua cu coadă pieri de pe cer spre marea mulţumire a astronomilor români, care se mângâiară, că, dacă uitaseră a o prevesti la călindarul anului, nu fusese cel puţin decât o cometă neserioasă.

Claponul, 1877-1878; reluată în *Moftul român*, 1893, 3 febr.

TEMĂ ŞI VARIAŢIUNI

TEMA

Aseară, pe la 6 ore, un foc a izbucnit la o casă peste drum de cazarma Cuza în Dealul Spirii. Mulţumită activităţii pompierilor şi soldaţilor, focul, deşi bătea un vânt puternic, a fost năbuşit în câteva minute. Pagubele nu prea sunt însemnate.

(Universul)

VARIAŢIUNI

1

De patru ani împliniţi aproape de când reacţiunea ţine în gheare Belgia Orientului, care din lipsă de energie în evoluţiunea ei către progres, un progres bine definit de aminteri prin spiritul tradiţional şi istoric, şi ocazionat întrucâtva, deşi jenat oarecum, de evenimentele economice din urmă, în care duplicitatea reacţiunii a întrecut toate marginile şi a atins limita tuturor speranţelor de îndreptare, speranţe ce nu pot fi întemeiate pe câtă vreme reacţiunea cu oamenii ei fatali, care nu se tem nici de lege, nici de Dumnezeu, nici de judecata, nepărtinitoare dar aspră, a Istoriei, au avut cinismul prototipic şi revoltător s-o declare, cu cea mai enormă dezinvoltură şi exuberanţă într-o memorabilă şedinţă a parlamentului, care a avut imprudenţa, sau, mai bine zis, impudenţa de a-şi pune botul pe labe şi, strigând ca mamelucii *mea culpa,* au trecut la ordinea zilei, ordine de zi pe care Istoria unei ţări, ce se mai bucură de cea din urmă doză de respect de sine, trebuie s-o înregistreze cu dezgust şi ruşine, doarece când *sic volo, sic jubeo* domneşte într-o ţară ca maximă de înaltă politică şi când, ca raţiune de stat, se constituie bunul plac al unor reacţionari fiefaţi, nu ne putem aştepta decât la atâtea şi atâtea infamii de tot soiul şi altele încă, dar însă nu credeam pentru ca să ajungem aici, nu credeam, o mărturisim

coram populo, oricât am fi crezut de infamă reacţiunea concentrată şi atotputernică, să ajungem şi la incendii ca acela ce s-a petrecut în Dealul Spirii peste drum de cazarma Cuza, care trebuie să serve cetăţenilor de învăţătură şi să rămâie o pată neştearsă şi indelebilă asupra acestui negru regim, pretins alb[1], regim al incendiului, căci dacă pompierii, opera venerabilului şi bătrânului general Florescu, nu stingeau focul, cine ştie cât mai ardea!!!

(Un ziar opozant fără programă, nuanţă liberală-conservatoare)

2

Aseară iust[2] la orele când puneam ziarul ediţia a cincea supt presă, în Dealul Spirei vis-à-vis de casarma Cuza, un incendiu a sbucnit.

Din causa vântului violinte, care sufla puteric de la occidinte spre oriinte, incendiul a produs o mare panică printre cetăţiani şi cetăţiane.

Pompiarii cu câţiva serginţi şi oficiari – generarele era absinte – au mers la localitate, unde cu greu au sbutit să năbuşească sinistrul, care apăruse deja la steriorele casei atinse.

Cu această ocasiune vom repeţi dechiaraţiunile făcute în organul nostru de atâtea ori, privitoare la instituţiunea pompiarilor.

Am zis, zicem şi de datoria noastră este să o repeţim mereu protivnicilor noştri de la guvern:

Speriinţa ne-a probat până la evidinţă că:

până când nu vom avea pompiari-cetăţiani,

până când nu vom avea cetăţiani-pompiari

nu vom sbuti să ridicăm această instituţiune la treapta la care ea în Occidinte s-a ridicat.

Să avem patriotismul a lăsa deoparte spiritul de partită şi să ne întrebăm:

Până când cu spediinte?

Este cineva pompiar? – trebuie să fie şi cetăţian;

Este cineva cetăţian? – trebuie să fie şi pompiar.

Aceasta este eficace,

este ecitabile,
speditiv,
iust.

Speriinţa din Dealul Spirei până la stremitate ne-a probat că sperietura cetăţianilor şi cetăţianelor nesperiinţi adesea causa lăţirii straordinare a sinistrelor este.

Să căutăm deci:

a avea pompiari-cetăţiani,

a avea cetăţiani-pompiari.

Numai cu condiţiune d-a fi şi cetăţian cineva un bun pompiar este, şi viceversa.

Şi se-nţelege că aceea ce zicem în cetăţi despre cetăţiani, vom zice la sate despre sătiani:

pompiari-sătiani,

sătiani-pompiari.

Dar ne vor întreba protivnicii noştri:

Cine va comanda pe pompiarii-cetăţiani? pe pompiarii-sătiani?

Răspundem:

Ingeniarii,

Ingeniarii competinţi, inteliginţi, prudinţi, indipendinţi, speriinţi.

Numai astfel instituţiunea pompiarilor, puterică, va da roade scelinţi.

(Un ziar opozant cu câteva programe, nuanţă trandafirie)

3

Décidément Maître Printemps n'est pas gai cette année-ci: du vent, de la pluie, de la pluie, du vent. Nos mondaines perdent leurs heures à regarder le baromètre, qui, insensible comme cette vieille Mère Nature, baisse, baisse toujours, on dirait les actions du Panama. Le Dieu Plaisir et la Fée Bamboche s'entêtent à tenir fermés leurs temples, en dépit des voeux de leurs fervents fidèles; partant, plus d'encens sur leurs autels jadis si chargés de fleurs. C'est insensé comme on ne s'amuse plus en cette malheureuse fin de siècle,

qui n’en finit plus avec ses surprises ravacholiennes.

Hier un grand incendie a eu lieu dans le Dealul Spirii. Faute d’amusement, une émotion vaut toujours mieux que l’ennui. Le coup d’oeil était vraiment assez pittoresque. Beaucoup de monde à l’incendie. Notons en passant M-me Chose, une brune descendue d’un cadre de Murilio, en robe de chambre, superbe dans son négligé transparent; M-me Machin, un Rubens, non moins élégante, toute rouge d’émotion; la toute jeune M-me Bigoudiano, un rêve briliant de Watteau, ravissante avec sa chevelure blonde or qui frise naturellement sans aucun artifice, un bouton de rose sur le point de s’épynouir aux rayons de Phoebus, harmonisant très-heureusement avec le ton rougeâtre des flammes légèrement estompé par le voile de la fumée. J’en passe et des meilleurs, dont le nom m’échappe. Puis un essaim de jeunes filles, fraîches comme des violettes qu’on vient de cueillir au bord du ruisseau limpide, les unes plus charmantes que les autres, et que l’incendie avec ses flammes, qui rappelaient les contes fantastiques d’Hoffmann, et les braves et infatigables pompiers avec leurs manoeuvres paraissaient beaucoup amuser.

Après l’incendie, chambrée des plus selectes chez le rôtisseur du coin.

(Un journal chic)

4

Mai multe ziare ale opoziţiei vorbesc cu un zgomot asurzitor despre un incendiu ce ar fi avut loc în Dealul Spirii peste drum de cazarma Cuza. Cu această ocazie încalecă iar pe faimosul dumnealor *Dada*[3] aruncând în spinarea reacţiunii (*sic*) răspunderea pentru acest sinistru. Întru cât trebuie să pună publicul temei pe spusele acestor foi, ce nu mai au câtuşi de puţin respect de adevăr, iată:

Din sorginte oficială aflăm că nu a fost niciun incendiu ieri în Dealul Spirii. Sinistrul cel grozav este o pură invenţiune ieşită din fantazia nesecată şi din bogatul arsenal de calomnii ale adversarilor noştri.

(Un ziar oficios)

Voinţa naţională, 1885, 22 aug; vol. *Note şi schiţe* (1892), *Momente, schiţe, amintiri* (1908)

1 Albi: denumire dată conservatorilor; roşii: denumire dată liberalilor

2 Acest cuvânt şi multe altele următoare – latinisme proprii ortografiei ziarului lui C.A. Rosetti, *Românul*

3 Cal de bătaie

25 DE MINUTE...

„…Fiţi toţi joi în gară la-nălţimea patriotismului vostru, care nu s-a dezminţit niciodată, mai ales în aşa plăcute, putem zice chiar fericite ocaziuni!

Cetăţeni!!

Săptămâna viitoare este o zi solemnă pentru oraşul nostru!!!“

Astfel se-ncheia proclamaţia adresată de câteva zile de părintele orăşelului Z… către administraţii săi, afişată pe cale publică şi reprodusă în capul ziarului oficios *Sentinela Ordinii* cu acest frumos *motto*:

Evenimentele mari fac totdeauna să tacă micile pasiuni!

Toată lumea era în adevăr plină de entuziasm, deşi *Drapelul Libertăţii,* dirijat de decanul avocaţilor, îşi termina articolul său de fond cu cuvintele:

„…Vom căuta să fim cât se poate mai parlamentari. În zadar mişeii de la primărie convoacă lumea la gară! Declarăm sus şi tare că joi nu va fi entuziasm, ci numai o meschină şi dezgustătoare paradă oficială. Să înceteze dar cu infamele lor mistificaţiuni!… Săptămâna viitoare nu poate fi o zi solemnă; ea nu va fi decât un moment trist pentru concetăţenii noştri!“

Directorul, care era însărcinat a gira afacerile prefecturii – districtul neavând deocamdată titular – la citirea acestor şiruri răutăcioase, a şoptit cu zâmbetul său diplomatic:

– Om vedea!

Joia multaşteptată a sosit. Vodă şi doamna, plecând în străinătate, trebuie să se oprească douăzeci şi cinci de minute în gara din marginea orăşelului Z… De dimineaţă, peronul gării, decorat cu împletitură de brad, cu marca judeţului, steguleţe tricolore şi covorul cel roşu al primăriei,

este înţesat de lume – garnizoana, garda civică, şcoalele, autorităţile, notabilii şi cât public a mai putut încăpea.

Directorul a plecat de la şapte de-acasă spre a lua, împreună cu primarul, cele din urmă dispoziţiuni la faţa locului. Nevasta lui a rămas să se gătească şi să vie mai târziu la gară cu copiii şi cu amicul. Amicul este un profesor foarte tânăr, care locuieşte cu directorul de un an de zile; el dă şi lecţii la copii şi redijează *Sentinela Ordinii;* e băiat bun şi scrie minunat: se dă ca aproape pozitiv că tot el a scris proclamaţia.

Acum tot e gata… Directorul se duce la o extremitate a peronului şi-şi aruncă privirile la mulţimea adunată până în cealaltă extremitate… Atunci îi clipesc de departe în minte cuvintele *Drapelului,* şi-şi mângâie favoritele cu mulţumire…

Dar sunt zece fără zece… şi cocoana nu mai vine… Ce să fie? Trenul domnesc s-a anunţat de la staţia apropiată… În patru minute trebuie să fie aici… Toţi ochii joacă între ceasornic şi capătul liniei… Încă trei minute… Două… Un minut… S-aude şuierul cald…

– La o parte, domnilor! zice grav şeful gării potrivindu-şi bine şapca roşie.

Iată-l! Pieptul lat al locomotivei s-arată la cotitura liniei. Arătarea creşte, creşte mereu, sforăind semeaţă şi alunecând cu eleganţă maiestoasă către peron. Cazanul fierbe, fanfara ţipă, şcolarii intonează imnul – un concert monstru… Vagonul domnesc intră la peron. Un freamăt furnică de colo până colo prin mulţime. Deodată, şi glasurile copiilor şi ţipetele trâmbiţelor şi clocotitura norului fierbinte care se smacină captiv în pântecele maşinii sunt acoperite de urale zguduitoare… Trenul se opreşte, conform programei oficiale, la zece ore precise; suveranii cobor din vagon cu suita, iar consoarta directorului n-a sosit încă!

Se face prezentarea autorităţilor şi notabililor, după care vodă trece între bărbaţi, iar doamna între dame.

Întâiul clopot! Directorul, foarte nervos, mână un vătăşel călare s-aducă numaidecât pe cocoana, pe copii şi pe domnul profesor.

Măria Sa doamna e foarte veselă de conversaţia damelor; dar dumnealor o iau repede şi se-ntind la vorbă… Una o povăţuieşte pe doamna să se păzească pe drum de răceală:

– Nu te juca, soro! boala n-alege…

Doamna mulţumeşte de binevoitoarea povaţă şi asigură că s-a-ngrijit bine, a luat haine d-acasă… În acest timp, directorul tremură de neastâmpăr.

Al doilea clopot! Măriile Lor fac un pas înapoi pregătindu-se să se suie… Directorul, asudat şi înecat de emoţie, s-apropie să ţie un discurs. Lui vodă:

– Măria Ta!… nu plecaţi!… nu trebuie să plecaţi!… D-abia al doilea clopot a sunat: n-a sunat nici măcar al treilea A! dacă ar fi sunat al treilea, atunci aş înţelege să vă grăbiţi… Dar nu! Şi chiar să fi sunat al treilea… să zicem!… n-aveţi grije: nu pleacă trenul fără Măriile Voastre… s-a dat ordin în consecinţă!… Aşadar, având aceasta în vedere, cu onoare sunteţi invitaţi să binevoiţi a lua în consideraţiune… că acest district, acest oraş, în fine toţi concetăţenii noştri v-au iubit atât şi au făcut sacrificii!…

Apoi, cu mai multă căldură, doamnei:

– Să nu plecaţi măcar Măria Voastră!… N-a venit încă toată lumea!.. mai sunt dame, mai sunt copii, mai sunt amici, care ar dori să vă vază ca pe o mamă!

Vodă, zâmbind foarte bucuros, zice:

– Mai stăm, mai stăm, domnule director.

– Mersi! răspunde acesta în culmea emoţiei...

Şi, lăsând pe suverani, aleargă la capătul peronului, se suie în picioare pe o bancă şi se-nalţă în vârful deştelor, făcând către şoseaua dinspre

oraş semne violente cu batista. În adevăr, pe şosea vine o trăsură în goană, urmată de un vătăşel călare.

–Aide, soro! aide, nene, pentru numele lui Dumnezeu! că m-aţi omorât!

– Vezi! nu-ţi spuneam eu că-i târziu! zice palpitând cocoana către profesor.

Directorul îşi introduce pe peron familia şi strigă sever către macagiul care stă drept, cu mâna gata pe cureaua clopotului:

– Să nu tragi!… Nu e voie să suni! Măriile Lor n-au isprăvit încă; mai au treabă aici!

Apoi către suverani:

– Măriile Voastre, am onoare pentru ca să vă recomand familia mea: consoarta mea, copiii mei, amicul meu!

Şi pe urmă către copii:

– Sărutaţi mâna!

Copiii se aruncă şi execută ordinul. Măriile Lor sunt din ce în ce mai veseli.

– Am auzit, dragă, zice doamnei nevasta directorului, că aţi fostără cam bolnăvioară! Mi-a părut grozav de rău… Încă-i ziceam lui dom' profesor, amicul nostru, zic: vezi dumneata, dacă o prinţesă şi tot nu se poate pune cu voia lui Dumnezeu; dar noi ăştia!… Dar acu te-ai făcut bine… Se vede… Fie, că frumoasă eşti! să nu-ţi fie de deochi! să trăieşti!…

Totdeodată unul dintre copiii domnului director, care privesc foarte curioşi pe suverani, îşi scobeşte o nară cu degetul. Mama îi dă o palmă peste mână.

– Nu ţi-e ruşine să bagi mâna-n nas!… şezi frumos! te vede madam Carol!

Copilul plânge, domnul profesor îl smuceşte de mână şi-l bagă la arest în sala de aşteptare clasa a doua. Măria Sa doamna intervine pe lângă domnul director în favoarea micului vinovat, care urlă tare în arest. Tatăl cedează înaltei influenţe şi dă drumul băiatului:

–Taci din gură, măgarule! şi sărută mâna Măriei Sale: dumneaei s-a rugat să te iert!

Suveranii s-au urcat şi se arată plini de veselie la fereastra vagonului. Directorul se hotărăşte în sfârşit, după stăruinţa şefului gării, să permită a se suna al treilea. Trenul se pune în mişcare. Urale şi muzică. Bărbaţii fac semne de adio cu pălăriile, damele *bezele* călduroase; directorul se şterge de sudoare obosit, iar nevasta lui strigă cât se poate către doamna:

–La revedere! *bon amusement!* Nu ne uitaţi p-acolo! la revedere!

Când trenul a pornit bine, o altă trăsură soseşte în goană mai turbată. Decanul avocaţilor coboară trăgându-şi după dânsul cocoana, care trage după dânsa o interminabilă rochie de catifea verde cu funde de *satin rose*. Amândoi îşi fac loc cu furie prin mulţime, care acum a rupt rândurile şi iese în dezordine.

– A plecat? zice dezolată cocoana.

– Da, a plecat, i se răspunde.

–Cum se poate? trenul stă totdeauna treizeci şi cinci de minute!

– Ăsta era tren domnesc, *ma chère,* zice nevasta directorului.

– Ce? era să v-aştepte vodă şi doamna pe dv.? adăugă profesorul cu un zâmbet răutăcios de superioritate.

– Aşa? vociferează decanul. Am înţeles!… Astea sunt iar intrigile lui dom' director: carevasăzică numai dumnealui şi familia şi… amicul dumnealui să vază pe Măriile Lor!

Pe urmă, întorcându-se la lumea care se duce:

– Iată, fraţilor, o probă mai mult că astăzi opoziţiunea este considerată ca afară din naţiune… Foarte bine… Vom lua act şi de aceasta şi vom protesta!

Decanul şi familia sa au fost multă vreme la cuţite cu directorul şi cu familia acestuia, deşi damele erau surori. Chiar o polemică, „cât s-a

putut mai parlamentară“, s-a urmat cu privire la aceasta, între cele două ebdomadare locale, *Drapelul* decanului şi *Sentinela* amicului.

Tocmai la nişte alegeri, o persoană de-naltă influenţă, aflând despre vrajba celor doi cumnaţi, a stăruit de i-a împăcat, promiţând serios că şi anul viitor va fi o zi solemnă pentru orăşelul Z… şi atunci trenul domnesc o să se oprească acolo un ceas… şi douăzeci şi cinci de minute.

Constituţionalul, 1889, 8/20 aug.;
Convorbiri literare, XXIII, 1890, 1 martie; vol. *Note şi schiţe* (1892), *Schiţe* (1897), *Momente* (1901), *Novele, povestiri* (1908)

„MOFTUL ROMÂN“

– *Moftul român* a înviat!

– Adevărat a-nviat!

Iată cuvintele cu care trebuie să se salute în aceste zile de sărbători toţi nepoţii divului Traian, toţi aceia în vinele cărora curge sânge de roman.

Să mai aşternem aci o programă a *Moftului român,* credem de prisos. Sunt opt ani acu de când această foaie a văzut lumina pentru întâia dată. Voim a fi consecvenţi, şi astfel dăm drept program aceleeaşi linii pe care le-am pus în fruntea acestei foi la prima-i apariţie.

Eu: Ce mai spun gazetele, nene?

Nenea: Mofturi!

*

Eu: Ce era azi la Cameră?

D. deputat: Mofturi!

*

Un cerşetor degerat: Fă-ţi pomană: mor de foame!

Un domn cu bundă: Mofturi!

*

Un june cu revolverul în mână: Acriviţo! dacă nu mă iubeşti, mă omor!

D-ra Acriviţa *(făcând două gropiţe asasine în obraji)*: Mofturi!

*

Dr. Babeş: Feriţi-vă de apa nefiltrată: are germenii tuturor boalelor.

Un mitocan *(fudul)*: Mofturi!

*

Eu: Dar domnii X... Y... Z... n-au niciun merit, nicio capacitate, niciun talent spre a fi puşi în

fruntea unor instituţiuni care... şi în sfârşit despre onestitate... de!

Un amic *(tăindu-mi vorba şi dând din umeri)*: Mofturi!

*

Pacientul *(foarte impacient)*: Doctore, mor!

Doctorul *(foarte liniştit)*: Mofturi!

*

Librarul: Iată o carte nouă, foarte interesantă.

Un june cult *(dând cu dispreţ volumul la o parte)*: Moft!

*

Un ipohondru: Ar trebui mai multă îngrijire: doamne fereşte! să nu ne pomenim la primăvară cu ciuma!

D. primar *(foarte serios)*: Mofturi.

*

Un cetăţean: Săriţi!

D. procuror *(grăbindu-se să suie la club)*: Mofturi!

*

Eu: Eu crez că de astă dată guvernul a avut dreptate.

Un pesimist suprimat *(scrâşnind fieros)*: Mofturi!

*

Eu: Trebuie să mărturisim, cu toată părerea de rău, că în administraţie... uneori se fură foarte des.

Un optimist rămas în slujbă *(zâmbind foarte blajin)*: Mofturi!

*

Un orator opozant: Câteodată, autorităţile... prin abuz de putere, se întâmplă prea de multe ori să comită...

Un ministru: Mofturi!

*

Un tată de familie: Am auzit că de la o vreme se-ntinde printre o seamă de tineri din Bucureşti nişte apucături oribile.

Un altul cu mai mulţi copii *(râzând)*: Mofturi!

*

X...: Mâine seară e o eclipsă de lună.

Z...: Mofturi!

*

Iar eu: À propos, iese o gazetă nouă.

Publicul: Moft!

*

Moft! Mofturi!

O, Moft! tu eşti pecetea şi deviza vremii noastre. Silabă vastă cu neţărmurit cuprins, în tine încap aşa de comod nenumărate înţelesuri: bucurii şi necazuri, merit şi infamie, vină şi păţenie, drept, datorie, sentimente, interese, convingeri, politică, ciumă, lingoare, difterită, sibaritism, viţiuri distrugătoare, suferinţă, mizerie, talent şi imbecilitate, eclipse de lună şi de minte, trecut, prezent, viitor – toate, toate cu un singur cuvânt le numim noi românii moderni, scurt: MOFT.

În genere naţiile mari au câte un dar sau vreo meteahnă specifică: englezii au spleenul, ruşii nihilismul, francezii *l'engouement,* ungurii şovinismul, spaniolii morga, italienii vendetta etc., românii au Moftul!

Trăiască dar *Moftul român!*

Foaia ce reapare astăzi, cu titlul ei eminamente naţional, sperăm că va fi formula sinceră şi exactă a spiritului nostru public.

Şi acuma, dragă *Moftule,* mergi iar de-ţi fă şi tu rostul în lumea asta. Locul tău aici este, a ta e vremea de astăzi.

Aruncându-te din nou la lumină, strigăm cu toată căldura: Dumnezeul părinţilor noştri, el care a ştiut totdeauna să protege România, aibă-te în sfânta sa pază! deie-ţi norocul ce-l merită orice moft român pe acest pământ stropit cu sângele

martirilor de la 11 iunie 1848, 11 februarie 1866, 8 august 1870 şi 14 martie 1888 ş.cl., ş.cl.

Publicului român, care-ţi este tot sprijinul, îi zicem: ajută-ne şi Dumnezeu te va ajuta; iar ţie-ţi dorim: *Moftul român* să fii, dar caută pe cât se poate de nu fi moft!

Moftul român, 1893, 24 ian.

MOFTANGII

RROMÂNUL

Moftangiul este eminamente român; cu toate astea, înainte de a fi român, el este moftangiu.

Născut dintr-o familie săracă dar onestă, el este fiul operelor sale, şi, deşi democrat prin naştere, el face parte din aristocraţia inteligenţei, a meritului, ştiinţei, artei, culturii ş. cl.

Dar… născut dintr-o veche familie de adevăraţi boieri, care au ştiut totdeauna să pună interesul patriei mai presus de interesele de clasă renunţând la privilegii, el, aristocratul get-beget, este adevăratul democrat…

Moftangiul este patriot hotărât, naţionalist exclusiv, român până în măduva oaselor! toată lumea trebuie s-o ştie!

Guvernamental, sau, când din nenorocire nu se poate asta, opozant, moftangiul felicită Rrromânia în cazul întâi, o deplânge în cazul al doilea, în ambele cazuri o iubeşte până la nebunie. De aceea, el urăşte cu furie tot ce nu e român, tot ce nu e naţional.

El stimează agricultura, dar visează o industrie mare naţională, care să ne scape de tributul ce-l dăm străinilor: ceea ce-l înspăimântă este o cucerire a Rrromâniei pe terenul economic de către infamii de străini, ajutaţi de copiii vitregi ai ţărişoarei lui!

E om de partid, câtă vreme nu-i vorba decât de vederi asupra politicii interioare. Îndată însă ce e vorba de a ne prezenta faţă cu străinii, el crede că toţi românii trebuie să uite micile pasiuni şi, dându-şi mâna frăţeşte, să păşească strâns uniţi faţă cu primejdia economică, politică, socială şi culturală a Naţiunii! Inimicul comun este străinul! jos Străinismul!! sus Rrromânismul!!!

Oricine gândeşte altfel… e un trădător!

Moftangiul se găseşte în toate clasele sociale; speţa lui furnică pe toate căile de comunicaţie (afară de rare excepţii, cu bilet gratuit) şi e încuibată din cele mai mândre palaturi până în cea mai modestă odaie de *hôtel garni*.

Moftangiul poate avea sau nu profesiune, poate fi sărac sau bogat, prost ori deştept, nerod ori de spirit, tânăr, bătrân, de un sex sau de altul sau de amândouă, el a fost, este şi va fi rrromân adevărat… Să te păzească Dumnezeu să ataci Rrromânia lui oricât de pe departe, căci moftangiul român e aci gata să te zdrobească.

Moftangiul român este:

Din clasele primare până la bacalaureat – anarhist;

De la bacalaureat până la primul examen de universitate – socialist;

De la primul examen până la licenţă – progresist:

De la licenţă până la slujbă – liberal;

De la slujbă până la pensie – conservator.

De la pensie încolo, împărtăşeşte principiile tinerimii universitare… Fii sigur că ai să-l găseşti oriunde e vreo manifestaţie mai mult sau mai puţin politică ori nepoliticoasă a studenţilor mai mult sau mai puţin rrromâni!

RROMÂNCA

Fiică de arendaş, de negustoraş, de funcţionăraş, de avocăţel, de ofiţeraş, de popă – să fi fost *papà* bulgăroi, sârbotei sau grecotei – moftangioaica este româncă şi prin urmare nobilă, *et par conséquent* nu poate suferi mojicimea.

Ea este patronesă în comitetul unei sau mai multor societăţi române de binefacere sau de cultură naţională.

Moftangioaica română vorbeşte româneşte numai *avec les domestiques,* încolo franţuzeşte – acu ia lecţii de limba engleză.

În fiecare zi, moftangioaica răstoarnă prăvălii întregi, de la raftul de sus până la cel de jos, căutând *eşantiioane* şi negăsind, *malheureusement,* niciodată ce-i trebuie. Bogată ca şi săracă, adeseori i se-nlâmplă din distracţie, când se uită negustorul în altă parte, să-i scape ceva în manşon sau sub rotondă[4].

Moftangioaica îşi opreşte totdeuna cupeul d-a curmezişul stradei.

Pentru dânsa sunt numai două oraşe în care poate trăi cineva: *Paris et Bukarest!*

Dânsa are unul sau mai mulţi adoratori, nu de plăcere sau de pasiune, ci de datorie: o femeie de aşa înaltă extracţiune trebuie să aibă un *suivez-moi*.

Bogată, n-are plăcere mai mare pe lume decât să-şi arate unei amice sărace toaletele şi să-i spuie preţul lor fabulos, şi apoi proiectele, planul şi devizul toaletelor viitoare.

Moftangioaica săracă este foarte discretă; de aceea, nu dispreţuieşte fondurile secrete, ba chiar din contra. Pentru cine conspiră, e prudent să evite pe moftangioaica română.

Crudă, adică necoaptă, primeşte cadouri de la răscopţi bogaţi; răscoaptă, face cadouri la săraci necopţi, adică la cruzi:

– Ah! crudule!

Când e vorba de lista „victimelor“ ei, moftangioaica română uită şirul, numele şi datele; are însă în privinţa aceasta despre amicele ei o memorie prodigioasă.

Când vrei să flirtezi cu moftangioaica, se răţoieşte şi fleorţăieşte. Îi vorbeşti serios, râde; glumeşti, e foarte serioasă; o saluţi, d-abia moţăie; o iubeşti, te spune târgului.

Moftangioaica e amatoare de înmormântări de lux. Trecând prin faţa cluburilor, jalnica scoate capul afară din cupeu. După cimitir, *un tour au bois,* cu ochii plânşi şi cu chipul încadrat în dantelă neagră, este obligatoriu.

Moftangioaica e o româncă bravă: ea ştie suferi, cu hotărârea şi eroismul caracteristice românului, tortura concertelor clasice, *fort en vogue*: astăzi… Astfel, dacă-ţi plac muzica, fereşte-te să mergi la acele concerte: de câte ori orchestra o avea un pianissimo, moftangioaica *commencera à causer fortissimo…*

Moftangioaica suferă în genere de stomac; oricând are să iasă în lume seara, nu mănâncă toată ziua în vederea corsetului. Astfel, e prudent să nu o prea iei la vals: suflarea ei te face să-ţi aduci aminte cu mult regret de mirosul violetelor de Parma.

Poftită ori nepoftită, ea trebuie să se afle la toate balurile de rigoare, ale curţii, ale societăţilor, ale lumii mari, la reprezentaţiile prime, extraordinare sau de gală.

Ea e abonată la *L'Indépendance roumaine* şi trebuie să figureze neapărat în *Carnetul* lui Claymoor.

Fiecare moftangioaică spune bucuros din fir în păr toată conversaţia care a avut-o cu prinţesa moştenitoare „aproape o jumătate de ceas" la balul din urmă de la Cotroceni. Câte moftangioaice au fost la bal – că nu lipseşte una! – vezi dumneata câte jumătăţi de ceasuri a ţinut acel bal minunat.

O moftangioaică gătită şi împopoţonată de şapte ori mai scump decât s-ar putea explica prin mijloacele consoartelui d-sale, dacă o întrebi ce părere are despre prinţesa:

– Fie, *mon cher;* nu zic! e tânără; frumuşică, *si vous voulez;* da… prea e luxoasă!

Când vorbeşte de regina, zice: *la pauvre!*

La balul Curţii mai ales, cum s-a abţinut toată ziua de mâncare, abuzează de şampanie, de icre, de îngheţată, de bomboane – nu de plăcere ori de lăcomie, nu!... de datorie… O dată supează cu un „amic", pe urmă cu un curtezan, mai despre ziuă, se-nţelege, vine şi rândul lui dumnealui: „Aide, cocoşelule, la bufet!" Aşa, după îngheţată,

mănâncă iar icre moi, şi după Pomery *extra-sec frappé,* iar ciucalată fierbinte… A doua zi, doctorul *high-life* se vede silit a-i prescrie o cutie şi jumătate de capsule de ricin.

După fiecare *bal du monde,* a doua zi, caii doftorilor *mondains* aleargă până le iese limba de un cot.

Culmea supărării – să o scape din vedere Claymoor.

Culmea ambiţiei – un minister pentru bărbat şi un secretariat pentru amic.

A! să nu uit…

Când vezi două moftangioaice amestecându-şi alifia de pe buze şi ţocăindu-se cu multă căldură, să ştii că nu se pot suferi.

– Ah! ma chère, je ne puis la sentir!

SAVANTUL

Important bărbat – bărbat serios.

Membru în toate societăţile culturale naţionale şi internaţionale, preferă dintre acestea pe cele de ginte latină. Dacă nu e încă in Academie, are să fie.

E un exemplar de lux în galeria moftangiilor români şi costă scump.

Teorii nouă din cărţi vechi – invenţiuni pe care străinii, vrăjmaşii Rromâniei, apucă de le fac mai-nainte – studii speciale – misiuni la staţiuni balneare – comisiuni şi delegaţiuni – conferinţe savante, un fel de *pot-pourri* de fapte diverse ştiinţifice – apoi direcţiuni de instituţiuni şi publicaţiuni – toate astea trebuie să coste scump.

Tipul nostru iubeşte, mai presus de orice, Ştiinţa şi Rromânia, cărora le sacrifică activitatea, liniştea, sănătatea, familia sa, tot. El susţine că ştiinţa, deşi esenţial umană, trebuie, mai ales la o naţiune mică şi tânără ca a noastră, să fie naţională. El constată în fiece moment cu mândrie progresul prodigios al ştiinţelor rromâne.

El dirijează un institut naţional savant sau, dacă încă nu până acuma, va inventa unul sau două pentru a le dirija – institute absolut indispensabile Rromâniei, care este şi trebuie să fie centrul şi farul cultural în Peninsula Balcanică… Ar fi o ruşine să lăsăm pe Bulgaria să ne ia înainte!

De exemplu. Este absolut indispensabil să întemeiem un institut pentru domesticirea, prăsirea şi educaţia licuricilor – *lampyris resplendens* – având misiunea de a studia un nou sistem de luminare a oraşelor rregatului cu aceste interesante gângănii fosforescente. Închipuiască-şi acu orice rromân cu dorr de ţarră câtă economie şi ce lumină! strălucitoare, gratuită şi – igienică!

Dar pentru asta, savantul nostru, bărbatul ingenios, patriotul neobosit, care a descoperit această luminoasă idee, trebuie să călătorească în cele două emisfere, spre a studia, *primo*: deosebitele sisteme de luminare a capitalelor mari, *secundo*: diferitele speţe de *lampyris resplendens*… După spusa entomologiştilor, există până acuma vreo patruzeci, afară, se-nţelege, de acele pe care le va mai descoperi savantul nostru.

Moftangiul ştiinţific este sacrosanct.

Niciun guvern nu cutează, nu gândeşte măcar să se atingă de el şi de institutul lui; sunt lucruri inviolabile: ar fi un guvern care ar vrea să stingă lumina, să rearunce România în obscuritate! Din contra, la fiece buget nou, trebuie să se crească cifra respectivă – progresul ştiinţei reclamă şi alt progres: progresul paragrafului respectiv.

Şi toate astea, fiindcă ştiinţa e mai presus de luptele politice; guvernele sunt trecătoare, ştiinţa e eternă: într-o ţară eminamente constituţională, apa trece, moftangiii rămân.

Când moftangiul e un imbecil, îi pasă de critică mai puţin decât îi pasă unui suveran african de opiniile presei europene; când are oarecare talent şi spirit, critica-l iritează şi-l neodihneşte ca pe o cochetă bătrână care se teme să nu se afle în sfârşit

că are dinţi falşi şi păr prepus. De aci se vede cum între moftangii, cei de spirit şi cu oarecare talent sunt mai slabi de înger decât imbecilii.

Culmea moftangiului savant: a-şi comanda statuia încă din viaţă şi a prezida la inaugurarea ei şi la apoteozarea sa – a acestui mare luptător naţional în ogorul ştiinţei rromâne!

Moftul român, 1893, 3, 11 şi 19 febr.

4 Mantou cu talia rotundă

UN PEDAGOG DE ŞCOALĂ NOUĂ

D. Mariu Chicoş Rostogan, distinsul nostru pedagog absolut, şi-a început cariera printr-o memorabilă conferinţă didactică.

Vom da aci mai la vale conferinţa în rezumat, apoi câteva note, luate, după natură, despre activitatea în *praxă* a eminentului pedagog.

Trebuie prealabil să spunem că d-sa, totdeauna înainte de *e* şi *i* pronunţă pe:

n ca *gn* franţuzesc,
t ca *k*,
d ca *gh*,
g ca *j*,
c ca *ş*.

Aceasta pentru uşurarea citatelor din vorbirea d-sale pe care voim să le transcriem pe cât se poate cu pronunţarea lor originală. Cititorul va suplini părţile din cale afară originale, pe care ne-a fost prea greu să le transcriem exact, ca de ex.: *gn* şi *ğ*.

1. CONFERINŢĂ

„Onorat aughitoriu,

„Vom căuta să ne roskim astăzi ghespre metoda ghe a prăda grămakica în jenăre şi apoi numai doară ghespre metoda intuikivă şi ghespre răspunsurile neapărake, neţăsitake ghe lojica lucrului, amăsurat inkelijinţii şcolerului!“

Aşa începe d. conferenţiar. Cui nu a asistat la conferinţa aceasta trebuie să-i spunem că pedagogul pune întrebările şi presupune şi răspunsurile. Aşa că urmarea, deşi s-ar părea o conversaţie între pedagog şi şcolar, este însuşi corpul conferinţei. Iată rezultatul acestei superioare opere didactice.

Urmează conferenţiarul:

Pedagogul: No! ce-i grămakica?

Şcolerul: Grămakica iaşte...

Pedagogul: No că-z ce iaşte? că-z doar nu iaşte vun lucru mare.

Şcolerul numai apoi se reculeje şi răspunghe: Grămakica iaşte o ştiinţă ghespre cum lucră limba şi lejile mai apoi la care se supune aceea lucrare, ghin toake punturile ghe veghere.

Pedagogul: Bravo, mă! prostovane! (îi zic aşe doară nu spre admoniţiune, ci spre înghemn şi încurăjare). No, acuma, spune-ne tu numai cum se împart substankivele? Şcolerul, la întrebarea aceasta a mea doară, musai să răspunză, neţăsare, amăsurat priceperii şi răţiunii sale:

Şcolerul: În substankive care se văd şi substankive care nu se văd – reşpeckive concreke şi abstracke!

Pedagogul: Apoi mergem mai gheparte pe ogorul pedagojic şi punem cheskiunea doar:

Aţi auzit voi, copii, ghespre jăn? Ce iaşte jănul?

Şcolerul răspunghe: Jănul e cumu-i lucru: masculin, femenin şi ekerojen au neutru, reşpeckive ghe bărbat, ghe femeie şi ghe ce nu-i nici bărbat, nici femeie.

Pedagogul: Exemple doară...

Şcolerul apoi musai se exprime astfel:

Calul îi substankiv masculin; iel se schimbă în iapă, ş-apoi ghevine femenin.

Pedagogul: No! dar neutru?

Şcolerul (inoţent cumu-i, el nu poake da exemplu aghecvat; eu, pedagogul, atuncia-s gata să-i dau ilustrăţiunea keoriei)...

Pedagogul: Neutru! Neutru mai apoi, dacă-i calul masculin şi iapa femenină, neutru-i catârul, carele nu-i nici cal, nici iapă, nici măgar, nici cal: e catâr, aghică corşitură, ghe îmbele jenuri, şi mai gheparke pentru aceea se conzultă zoologhia, care-i o altă ştiinţă naturale, şi doară *naturalia non sunt turpia*![5]

După aceea doară, şcolerul musai să fie, în răţiunea sa puerilă, eghificat pe gheplin ghe jănurile tuturor substankivelor.

Vine numai dup-aceea cheskiunea makemakică... Spune-ne tu doară, Bârsăscule! (zic eu şcolerului) ce înţăleji tu prin curbă, o linie curbă?

Şcolerul: Care nu-i ghireaptă...

Pedagogul *(zâmbind cu bunătate)*: No! care nu-i ghireaptă! bine! da' cumu-i, dacă nu-i ghireaptă?

Şcolerul mai apoi vine la aceea înduplecare a răţiunii că musai va să răspundă minken:

E o linie oablă, oablă, care mere şi mere şi mere şi iarăşi se-ntoarce ghe unghe a purces.

Pedagogul *(jucându-şi serios rolul)*: Bine! răspuns limpeghe! chiar[6]! reşpeckive esact... No acuma, spune-ne cine au invăntat numerele?

Şcolerul acuma, după memorare numai, căci memoria e, cum zice Tubinghen, pur animală, răspunghe ca animalul: Numerele pare, reşpeckive cele cu soţiu, le-au invăntat Pitagora, iar mai apoi cele impare, reşpeckive cele fără soţiu, le-au invăntat Eratoskenes!

Bravo!

Cum veghe, onoratul aughitoriu, toake răspunsurile şcolerului după metoada intuikivă moghearnă sunt neţesitake prin lojika lui, proprie vorbind născândă, dar completaminke formată printr-o educăţiune aghecvată cercustanţelor, probăluike ca gherivând ghin natura noastră, carea lucră pe cum e mânată mai gheparke.

Într-o viitoare conferenţă, vom cuvânta apoi ghespre această natură iarăşi în aplicăţiunile sale în raport cu pedagojia, cu beserica şi cu işcoala!

(*Aplauze*. *A doua zi, pedagogul nostru este numit în slujbă profesor* „ghe pedagojie în jenăre şi ghe limba makernă în şpeţial". *Să-l vedem la lucru*.)

2. O INSPECŢIUNE

Profesorul: Că-z onorat domnul inşpectore va binevoi doară un momânt să asculke aplicăţiunea

metoaghii intuikive.

Inspectorul *(se aşază, scoate carnetul şi condeiul şi ascultă)*

Profesorul: Mă! prostovane! tu ăla ghe colo... Spune-ne tu doară: ce iaşte fiinţă şi ce iaşte lucru, mă?

Elevul: Lucrul, dom'le, este care nu mişcă, şi fiinţă pentru că mişcă!

Profesorul: No! dar ornicul meu... prostule! fiinţă-i ori lucru?

Elevul: E lucru, dom'le!

Profesorul: Că-z doar mişcă, mă! auzi-l! *(Bagă ceasul în urechea elevului)*

Elevul *(ferindu-se)*: Da, dar dacă nu-l întoarcem, nu mişcă.

Profesorul *(satisfăcut)*: Bravo! *(către domnul inspector:)* Ş-apoi doar ăsta-i ghintre cei meghiocri... Bine! *(Elevul trece la loc)* Tu, mă! ălălant ghe lângă el... Câke picioare are boul, mă?

Elevul: Patru, dom'le!

Profesorul *(vesel)*: Ei, pe dracu! că-z doar n-o să aibă şăpke!...Şi ce e boul cu patru picioare? lucru ori fiinţă? Ha?

Elevul: Fiinţă, dom'le!

Profesorul: Dar masa fiinţă-i?

Elevul: E lucru, dom'le!

Profesorul: No! că-z n-are şi ea patru?

Elevul: Da, dar nu se mişcă, dom'le!

Profesorul *(şi mai vesel)*: Ei! pe dracu! să se mişte... poake doară că cu spirikismus!

Inspectorul *(tuşeşte tare şi caută să schimbe vorba)*: Mă rog, cum îl cheamă pe elevul acesta?

Profesorul: Anibal Ionescu.

Inspectorul: Răspunde bine.

Profesorul *(cu siguranţă)*: Că-z ăsta-i ghintre cei bunişori!... No! la gheografie acum... Mă! tu ghe colo... Spune-ne tu doară toake ştakele Europei.

Elevul: Franţa, dom'le.

Profesorul: Franţia, bine!

Elevul: Anglia, dom'le.

Profesorul: Iaşke!

Elevul: Germania, dom’le.

Profesorul: Ghermania.

Elevul *(se porneşte repede; profesorul dă din cap afirmativ la fiece nume de stat cu satisfacţie şi cu mândrie)*: Elveţia, Rusia, Suedia, Italia, Belgia, Olanda, Turcia, Bulgaria, România, Serbia, Muntenegru şi Grecia... dom’le!

Profesorul *(încruntându-se)*: Şi apoi mă: care, mă?

Elevul: Atâtea, dom’le!

Profesorul *(începând să scrâşnească)*: Dar Şpania, mă?

Elevul *(intimidat)*: Şi... Spania, dom’le!

Profesorul: *(mai aspru)*: Dar Şpania, unghe-i Şpania?

Elevul:...?!

Profesorul *(magistral)*: Şpania-i lângă Portocalia, mă boule, şi viţăversa!

Elevul *(aiurit)*: Şi... Spania şi Portocalia, dom’le!

Profesorul *(din ce în ce mai sus)*: Şi mai care?

Elevul *(pierdut)*: Viţăvercea, dom’le!

Profesorul *(indignat)*: Nu Viţăvercea, mă! Dănimarca, mă! Dania, mă! *(şoptind ameninţător printre dinţi:)* Dania tatână-tău! *(energic:)* Mergi la loc, boule!

Elevul *(pleacă obidit la loc)*

Inspectorul *(conciliant)*: Ei, oricum, tot a ştiut destul de bine.

Profesorul *(încă fierbând de ciudă)*: Pe dracu! ştiut! Traiane Ghiorghiescule! Vină tu... Spune-ne tu doară, s-audă şi onorat domnul inşpector: dacă sunt în lume apoi câke le veghem doară, cine le-au făcut pe toake?

Elevul *(sigur)*: Natura, dom’le!

Profesorul *(zâmbind cu bunătate filozofică)*: Ei, pe dracu, Natura!... Dar pe Natura aia cine au făcut-o, mă prostovane?

Elevul: Dumnezeu, dom’le!

Profesorul: Dar vezi bine că Dumnezeu, că-z doar nu tată-tău şi mumă-ta!... No! acuma... noi, românii, musai doară să şkim pe cum că: ghe unghe ne trajem noi?... ghe unghe?... spune!

Elevul *(energic)*: De la Traian, dom'le!

Profesorul: *(făcând cu ochiul inspectorului, care stă în admiraţie)*: Şi cine era Trăian?

Elevul: El era un om bun!

Profesorul *(emoţionat)*: Bun, drăguţul ghe el! zic zău lui Dumnezău, bun!... Şi cu cine s-au bătut el?

Elevul *(brav)*: Cu turcii!

Profesorul *(râzând cu mult chef)*: Pe dracu! Că-z unghe erau turcii până atunci în Europa... Mai târziu doară apoi s-or ghescoperit turcii... *(puternic:)* Cu dacii, mă!

Elevul *(mai brav)*: Cu draci!

Profesorul: Că zău lui Dumnezeu că cu draci s-o bătut!... Dar mai apoi, Ştefan cel Mare şi Michaiu Bravul cine au fost?

Elevul *(mândru)*: Ei erau oameni buni.

Profesorul *(aprobând cu tărie)*: Buni, mă!... şi s-au bătut...

Elevul *(cu multă mândrie naţională)*: Cu draci!

Profesorul *(entuziast)*: Cu draci! zic zău lui Dumnezeu!... Merji la loc!... Bravo, prostovane! *(Către inspector, care e transportat:)* Că-z ăsta doară iaşte un şcoler emininke!

Inspectorul: Are şi mult talent!

Profesorul *(cu siguranţă)*: Ei! pe dracu, talent!... că-z talent nu-i doar ghe vreo samă! asta-i lucru anticvat... Cu metoaghele mogherne doară, totul zace numai în aplicăţiune!... No! la muzică acuma... Spune-ne, Popăscule: ce-i muzica?

Elevul: Muzica este care cântă, dom'le.

Profesorul *(nemulţumit)*: Nu aşa, loază! Nu cuvânta doară ca râtanii... vorbeşte ca şcolerii. Dăne tu numaighecât ghefiniţia chiară şi aghecvată!

Elevul: Muzica este...

Profesorul: Ce?

Elevul: Este când...

Profesorul *(foarte nemulţumit si repetând definiţia)*: Muzica iaste aceea care ne gâghilă urechile într-un mod plăcut... *(printre dinţi aparte, şcolarului:)* Ia sama doară să nu ţi le gâghil eu ţie într-un mod neplăcut!

(Se aude clopotul de ieşire)

Inspectorul *(se ridică; copiii fac şi ei ca inspectorul)*: Domnule profesore, sunt foarte mulţumit. Metoda dumitale e admirabilă...

Profesorul *(tăindu-i vorba cu mândrie)*: Că-z asta doară e metoada lui Peştaloţiu[7]!

Inspectorul *(urmând)*:... şi zelul dumitale vrednic de laudă... *(Către elevi:)* Voi, băieţi, căutaţi a profita de ştiinţa bunului vostru profesore şi nu uitaţi că de la voi aşteaptă mult patria, România, pentru viitor!

Profesorul *(conducând cu multe reverenţe pe inspector şi încântat de rezultat)*: Că-z eu ce le tot spun boilor, onorat domnule inspectore?... Apoi dacă-s porci şi n-au ghestulă aplicăţiune!

3. AJUNUL EXAMENELOR

Profesorul: No! mâine apoi începem doară! Câţi ghintre voi au *ştuduit*, or mere mai gheparke; câţi au fost putori şi n-au ştuduit, trebuie că rămân repekinţi. Acuma doar numai să vă muştruluiesc că cum să fiţi la aceea înălţime la carea caută a fi şcolerul întrucât priveşke educăţiunea prinţipială, respeckive la o conduită exămplară faţă ghe azistenţii care vor fi ghe faţă. *(Către un şcolar din fund:)* Închighe gura, boule, că-ţi întră musca... *(Băieţii râd)* Silenţium[8]!... Şcolerul caută să fie curat îmbrăcat...

Şcolarul Ionescu: Mie mi-a făcut mama haine nouă, dom'le.

Profesorul: Ei! mă-ta! că-z doară nu era să ţi le fac eu! *(Râsete.)* Silenţium, măgarilor! Educăţiunea prinţipială mai apoi ne obligă la reşpect către cei mari, şi la înfăţişare moghestă,

care iaşte ca un ghecorum[9] al juneţii... *(Răspicat şi sever:)* Că pe carele îl voi veghe că rânjaşte, ori se zbenguiaşte, apoi minken acelui măgar i-oi lunji eu urechile... măcar de-ar fi ficior ghe *Erzherzog*[10]!...

Şcolarul Popescu: Dom'le, tata a zis ca să-i spui de câte ori ne tragi de ureche, ca să vorbească la Cameră.

Profesorul *(cu un ton de mângâiere)*: Că-z astea nu le-am spus pentru kine. Pe kine doară ke cunosc ca un şcoler emininke... Le-am spus numai păntru porcii eilanţi!... No! acuma să probăluim cîke o ţîră ghin makerie... Popăscule! *(O plesnitoare şi-apoi alta şi-ncă una pocnesc în zidul din spatele profesorului; acesta sare în sus speriat) Hoghi a fene eghemek*[11]! Cine a fost porcul şi măgarul...? *(Toată clasa râde)* Cine?... Minken musai să aflăm cine nu a ştiut reşpectul? *(Fierbe de ciudă.)*

Mai mulţi şcolari: Popescu, dom'le!

Profesorul: Popăscu? Nu se poake... Popăscu doară-i un şcoler emininke.

Şcolarii: Popescu, dom'le.

Profesorul: Acela care mai face asta, lasă-l apoi doară... Popăscule... dacă cineva ke-ntreabă să-i spui numai câke operaţiuni avem în aritmekică, cum vei răspunghe?

Popescu: Trei, dom'le.

Profesorul: Nu-s mai mulke?

Popescu: Cinci.

Profesorul: Nu-s mai puţine?

Popescu: Două.

Profesorul: La ghereptul vorbind, sunt numai două în prinţipiu, sporire şi scăghere ghe unitake; numai doară, după diferănţiarea lor în praxă, ghevin că-s patru; aghiţiunea, substracţiunea, multiplicăţiunea şi ghiviziunea. No! bine! meri la loc... Spune numai lui tată-tău să vină mâine să ne onoreză. *(Altă plesnitoare)... O fèkete kukio!*[12] Cine-i porcul şi măgarul?

Toţi: Popescu, dom'le!

Profesorul *(necăjit)*: Silenţium! Ioanescule! dacă cineva ke întreabă că-s câke-s emisferele pământului, tu ce vei răspunghe?

Ionescu: Două, dom'le!

Profesorul: Nu-s mai mulke?

Ionescu: Nu, dom'le!

Profesorul *(iritat)*: Ba da, loază!

Ionescu: Care, dom'le?

Profesorul: Acele care sunt, boule! emisferul austral, emisferul boreal, mai gheparte apoi emisferul oriental şi emisferul ocţidăntal, măgarule! Meri la loc, vită! Vine mâni-ta, mâine?

Ionescu: Nu, dom'le, că spală la mama lui Popescu.

Profesorul: No bine, că-z tot n-avea ce procopseală să vază. *(Un pumn de plesnitori; profesorul sare cât colo.) O fène ş-o fèkete kukio! (Turbat:)* Care e iar măgarul şi porcul care n-are reşpect?

Toţi: Popescu, dom'le... *(Râd)*

Profesorul *(potolindu-se)*: No! *Silenţium!* Luaţi aminke doară la muştruluiala care v-am făcut... Mâine este ziua când pukem zice, pedagoji şi şcoleri, faţă cu onorata azistenţă care va fi ghe faţă: *finis coronat opus*[13]!... În educatione et virtuke... *(Copiii fac zgomot... Popescu se caută să mai găsească o plesnitoare. Profesorul iese repede, înjurând teribil ungureşte.)*

4. EXAMENUL ANUAL

Două mahalagioaice asistă la examenul copiilor lor.

Profesorul, pedagogul nostru absolut, ascultă pe copiii mahalagioaicelor.

E foarte aspru şi fără chef.

Mamele stau înţepate pe scaune, unde s-au aşezat fără să fie poftite.

Profesorul *(către elevul Popescu, care n-a răspuns la trei întrebări)*: No! prostule, dacă nu ştii pe estea, care-s ghe tot simple şi jenărale, apoi

spune-ne răţiunea pântru carea românii au kins să urmează o polikikă jermână pe timpul lui Mihaele Bravul?

Popescu:...?

Profesorul: No! spune odată!

Popescu:...!?

Profesorul *(energic)*: Meri la loc, boule! *(Către mama lui Popescu, care este foarte mâhnită:)* Că-z prost l-ai făcut, cucoană! Apoi ăstuia doară numai paie să-i dai să mânce. *(Mama lui Popescu plânge)* Că-z geaba te mai boceşti acuma! nu-l mai dreji. Are să mai steie încă şăpke ani repekinke... Ioanescule! *(Mama lui Ionescu tuşeşte foarte mişcată)* Cumu-i pământul, mă?

Ionescu: Mare, dom'le!

Profesorul: Pe dracu mare! L-a măsurat mâni-ta să vază mare-i. Pe lângă alke astre, bunăoară Saturnus, au Neptunus, au Iupitär, pământul nostru doară-i o scârbă! nici cât să chiorăşti un şoarece... Nu-i vorba ghe mare, mă prostovane! e vorba cumu-i?

Ionescu: Se-nvârteşte, dom'le.

Profesorul *(răstindu-se puternic; mama lui Ionescu se sperie)*: No! apoi? dacă se învîrke cumu-i! în trei colţuri, animale?

Ionescu: Nu, dom'le!

Profesorul: No, dar?

Ionescu: Rotund.

Profesorul: Vezi aşa, loază!

(Se face un zgomot la uşă. O doamnă din înalta societate, doamna Ftiriadi, intră împreună cu un mops gras, care vine să se gudure pe lângă pedagog.)

Profesorul *(întâmpinând-o foarte emoţionat)*: Onorată doamnă, eu încă mă recomând! *(Ia căţelul în braţe)*

Doamna Ftiriadi *(foarte volubil, şi pe un diapason mult mai-nalt)*: Am venit pentru băiat... Să-ţi spun drept că nu vream să-l aduc să dea examen la şcoala publică, nu vream să se amestece

cu fel de fel de băieţi rău-crescuţi... Dar a stăruit tată-său... zice că e ordin de la minister... Şi de-aia l-am trimes la d-ta, care-i cunoşti caracterul lui ambiţios, de când îi eşti meditator.

Profesorul: Binevoiască numai onorata doamnă să ieie loc. *(Către Ionescu, care aşteaptă în picioare:)* Tu meri la locu-ţi... De hatârul mâni-tii, pe kine nu ke las repekinke! No! meri!

(Ionescu merge la loc)

Ioneasca *(ridicându-se)*: Sărut mâna!

Profesorul *(demn)*: No bine, poţi mere. *(Ia scaunul Ioneaschii şi-l pune lângă doamna nou-sosită, şi aşază căţelul pe el; mopsul, multumit, îl linge pe nas. Mahalagioaicele ies foarte umilite.)* No, acuma tânărul Ftiriadi! Spune-ne, s-audă şi ilustra matroană, onorata ta mamă: nu-i aşa că pământul se-nvârke în jurul soarelui trei ani câte 365 ghe zile şi mai apoi în al patrulea în 366 ghe zile?

Micul Ftiriadi: Da, dom'le.

Profesorul *(face semne de aprobare doamnei Ftiriadi care, foarte satisfăcută, se scoală de la locul ei, drege cravata băiatului, îl sărută şi se aşază iar la loc)*: No, nu-i aşè că presiunea se ghemonstră sufiţiente prin cele două emisfere *(doamna Ftiriadi tuşeşte tare)* ghe Maggheburg?

Micul Ftiriadi: Da, dom'le.

Profesorul: *(către clasa întreagă)*: No, boilor, vegheţi numai exămplu ghe aplicăţiune! *(Către micul Ftiriadi:)* No, încă una ş-apoi basta! Spune-ne: nu-i aşè că Ioane Corvin ghe Huniaghe, şi Makiaş Corvin, şi-apoi dup-aceia doară toţi magnaţii maghiari fost-au români ghe-ai noştri?

Micul Ftiriadi: Da, dom'le.

Profesorul: Bine! Bravo!! Emininke!!!

Doamna Ftiriadi: Mersi, domnule profesor... Sunt foarte mulţumită... O să-i spui şi lui Ftiriadi câtă osteneală-ţi dai cu copiii...

Profesorul: Ilustră doamnă, că-z asta ni-i misiunea. Datoria ni-i să luminăm jenăraţiunile

june; că-z fără instrucţiune şi educăţiune, un popor doară e învins astăzi în lupta pentru existenţă, şi cine-i învins, apoi acela dă-l dracului! vorba lăkinească: *una salus vickis nullam şperare salukem*[14]!

Moftul român, 1893, nr. 3, 10, 20 şi 34;
vol. *Schiţe uşoare* (1896)

5 Cele fireşti nu sunt ruşinoase!... (*adagiu latin*)

6 Clar

7 J.H. Pestalozzi (1746-1827), pedagog elveţian

8 Tăcere (*lat.*)

9 Decorum (*lat.*) – podoabă

10 Arhiduce (*germ.*)

11 Ocară, în limba maghiară

12 Câine negru! (*magh.*)

13 Sfârşitul încununează opera! (*dicton latin*)

14 Corect: Una salus victis: nullam sperare salutem! – singura şansă de salvare pentru cei învinşi e de a nu conta pe această şansă! (*adagiu latin*)

POVESTE DE CONTRABANDĂ

S-a zis că, în război, culmea ar fi să descoperi un obuz care să poată străbate orice cuirasă şi o cuirasă pe care să n-o poată străbate niciun obuz. La vamă, culmea ar fi să găseşti un vameş căruia să nu-i scape niciun contrabandist şi un contrabandist pe care să nu-l prinză niciun vameş.

Am citit undeva sau mi s-a povestit, nu ştiu bine, o anecdotă, care sper că va interesa pe cititorii acestei reviste. Iat-o.

Vameşii francezi pe graniţa despre Belgia sunt de o asprime şi de o isteţime nemaipomenită. Fiscul francez are aci nevoie de copoii cei mai de rasă din cauza contrabandelor de mărfuri de lux şi mai ales de dantele. Călătorii, mai cu seamă cei bănuiţi, sunt supuşi la revizii şi scotoceli, care răzbesc totdeauna până la piele.

Se-nţelege de la sine că pentru călătorii feminini este o anume sală de revizie şi femei revizoare.

A amăgi, a dejuca vigilenţa acestui Argus fiscal s-ar părea absurd; sunt însă oameni şi mai ales femei, care încearcă uneori – nu că fac profesiune din contrabandă – să treacă în Franţa, pentru personală întrebuinţare, obiecte de lux, în genere dantele belgiene. Şi nu rareori reuşesc; fiindcă un călător care se vede cât de colo că vine de departe, că nu face călătoria pentru vreun câştig sau pentru afaceri, ci numai de plăcere, un călător care este însoţit de o familie întreagă, având aerul sigur şi nepreocupat, prezentându-şi bagajele cu fruntea sus la revizie, poate strecura prin cutele şi căptuşelile hainelor şi câte o bucăţică de dantelă. Aerul onest şi franc îl scapă adesea de bănuiala celor mai neîncrezători oameni din lume, care desigur sunt vameşii – adesea, însă nu totdeauna.

Călătorea odată pe drumul de fier de la Bruxelles la Paris o doamnă tânără. La o staţie pe drum, se urcă în acelaşi compartiment un domn cu o înfăţişare foarte elegantă, purtând pe mână un

palton căptuşit cu mătase. Domnul salută foarte politicos şi se aşază într-un colţ în faţa doamnei.

Cum sunt călătorii, după câteva minute se rupe tăcerea şi încep întrebările indiscrete:

– Doamna merge departe?

– Da, domnule, merg în Franţa.

– A! în Franţa,

– Da, mă-ntorc acasă.

– A, acasă… Şi doamna a fost la Bruxelles?

– Da, domnule.

– O călătorie de plăcere, desigur…

– Da, am fost la o rudă…

– A! la o rudă… Şi n-aţi profitat de ocazie să cumpăraţi ceva dantele? Sunt foarte ieftine şi de o calitate superioară celor franţuzeşti… E peste putinţă să cumpăraţi aşa dantele fine în Franţa fără să le plătiţi întreit decât în Belgia…

Doamna schimbă puţin faţa – o schimbare care pentru nişte ochi nedeprinşi ar fi trecut nebăgată-n seamă. Domnul însă având ochii foarte pătrunzători, adăugă surâzând şi privind ţintă cu toată siguranţa în ai doamnei:

– Spuneţi drept, aţi luat multe?… Pentru că trebuie să ştiţi că la vamă… vi se pot întâmpla grozave neplăceri, dacă nu ştiţi lua nişte deosebite precauţiuni… Or să vă caute la sigur, şi orice marfă nedeclarată e confiscată, şi deosebit sunt şi amende, câteodata, după gravitatea cazului, şi pedepse…

– Atunci – zise doamna schimbând bine faţa – atunci sunt pierdută…

– Nu tocmai… n-aveţi teamă încă… poate să scăpăm… e foarte posibil să treceţi… Eu sunt foarte cunoscut la vamă; trec p-acolo de două-trei ori pe săptămână. Intrăm în sala de revizie împreună, declaraţi bagajele şi aţi scăpat… Aveţi dantele pentru o sumă foarte mare?

– Cinci mii de franci.

– Şi, unde le aveţi, sunt cel puţin bine prinse?… să nu se observe vreo umflătură neobişnuită.

– Sunt cusute în căptuşeala corsajului, zise doamna tot mai îngrijată.

– N-aveţi teamă, vă trec eu; cu mine n-au să vă bănuiască.

– A! domnule, cât sunteţi de galant! cum să vă mulţumesc?

– A! nu e nimica, doamna mea; călătorii sunt datori să se ajute între dânşii în contra accidentelor, tâlharilor şi vameşilor… A! şi dacă aţi şti ce plăcere simţ când pot înşela pe vameşi, pe care nu-i pot suferi şi cu care am de furcă aşa de des!

Din vorbă-n vorbă iată că trenul soseşte-n sfârşit la vamă.

Domnul dă doamnei braţul drept cu o mişcare foarte elegantă, îşi ia pe mâna stângă paltonul şi înaintează cu pasul sigur; doamna îl urmează plină de încredere şi de recunoştinţă, stăpânindu-şi cât se poate mai bine emoţia.

Sunt în faţa revizorului:

–Domnule revizor, zice galantul cavaler, daţi pe doamna aceasta în primire revizoarelor… s-o scotocească bine; are în căptuşeala corsajului dantele de peste cinci mii de lei *[sic]*. Rog să se facă procesul-verbal şi să nu se uite tantiema[15] mea de denunţător… Trec mâine să ne socotim pentru toată săptămâna.

Infam! Auzi meserie! Auzi mijloc de a-şi câştiga o bucată de pâine pentru un bărbat în toată firea! A!

Să fi fost doamna aceea grasă sau sângeroasă, poate din amestecul indignaţiei, ruşinii, necazului de pagubă şi de păcăleală, ar fi rezultat o fatală congestie cerebrală. Era însă slăbuţă şi de un temperament nervos; amestecul amar al acestor deosebite sentimente dete loc la o scrâşnire de dinţi, la o privire plină de cel mai înalt dispreţ şi la următoarele cuvinte pronunţate cu toată liniştea şi dignitatea cerută de o aşa subţire situaţie:

– E de prisos să mă caute, domnule revizor; ceea ce a spus acest onest tovarăş de călătorie este exact. Trec eu singură în sala de revizie ca să predau impiegatelor d-voastră dantelele.

Apoi, întorcându-se către protectorul ei, adăugă cu un zâmbet nespus:

– Îţi mulţumesc, scumpul şi demnul meu cavaler, de omenia d-tale.

Tonul cu care au fost spuse cuvintele „acest onest“, „scumpul şi demnul“, „omenia“ nu se poate descrie.

Doamna s-a executat; dantelele i-au fost confiscate. Contrabandista s-a suit în vagon şi a intrat, destul de supărată, cum trebuie să-şi închipuiască oricine, în Paris.

Trecuseră câteva zile de la această scenă. Doamna se afla acasă şi se gândea cu necazul încă fierbinte la mişelia neagră a acelui om, la cât de adânc poate să meargă infamia omenească.

Servitoarea aduce o carte de vizită: *D. Cutare* şi spune că acest domn doreşte cu multă stăruinţă să fie primit pentru că are o afacere importantă de aranjat şi nu poate întârzia la Paris decât până seara.

– Pofteşte-n salon.

Mosafirul intră. Peste un moment intră şi doamna… Dumnezeule, tu care ţii vămile văzduhului!

Cine era?

Infamul!

– Ieşi!

– Doamna mea, am să ies după ce vă voi da o mică explicaţie…

– Ieşi!!

– Vă datoresc…

– Ieşi!!!

– Şase mii de franci, pe care vă rog să-i primiţi.

– Ce?

– Iată-i… Vă rog să-i număraţi, sunt şase bilete.

Şi pune biletele pe masă.

– Ce-nsemnează asta, domnule?

– Asta însemnează – răspunse cu multă volubilitate vizitatorul – că dantelele dv. au costat cinci mii de lei, iată-i; eu am luat premiu ca denunţător o mie de lei; cinci şi cu una, şase. Aceştia sunt banii dv. Cât despre supărarea ce v-am făcut-o, vă cer milioane de scuze; vă rog, iertaţi-mă, trebuia să vi-o fac, veţi vedea că nu puteam altfel. În privinţa aceasta, pentru că vina mea nu se poate plăti cu bani, vă rog să fiţi bună a primi, împreună cu scuzele mele cele mai umilite, şi această garnitură de dantele, care vă rog să credeţi sunt cu mult superioare pe lângă cele ce vi s-au confiscat; acelea le-am văzut, era marfă ordinară. Ia uitaţi-vă mă rog la marfa asta… vedeţi ce lucru fin.

– Cum, domnule? întrebă doamna ameţită, carevasăzică… d-ta…

– Eu nu sunt spion fiscal cum aţi crezut… sunt negustor cinstit… Trebuia să vă dau pe dv. ca să-i pot orbi să trec eu: aveam în căptuşeala paltonului o avere întreagă – cele mai fine, aproape trei sute de mii *netto* – Bruxelles… Cu modul acesta – adăugă domnul râzând – am trecut până acum de patru-cinci ori, aşa că dobitocul de revizor e convins perfect că eu fac profesie de spion şi că trăiesc din tantiemele lui… tantiemele lui! Atâta rău… Dar mă grăbesc şi nu voi să abuzez mai mult de bunăvoinţa dv. Doamnă, sunt al dv. cu tot respectul şi consideraţia.

Doamna a râs din toată inima şi, dacă a râs, senţelege a primit şi darurile şi scuzele cinstitului negustor.

Lumea ilustrată, 1893, nr. 2

15 Remuneraţie (calculată procentual) acordată intermediarilor de afaceri – în cazul de faţă, recompensă cuvenită unui delator

JUSTIŢIE

Judele de ocol: Carevasăzică, d-ta Leanca văduva, comersantă de băuturi spirtoase…

Leanca: La Hanul Dracului…

Jud.: Ştiu… Lasă-mă să-ntreb.

Leanca: Plătim licenţa, domn' judecător…

Prevenitul: Oleo!

Jud.: Tăcere!

Leanca: … E păcat pentru mine, domn' judecător…

Jud.: Lasă-mă să te-ntreb…

Leanca: Te las…

Jud.: Carevasăzică, d-ta Leanca văduva, comersantă de băuturi spirtoase, ce reclami de la prevenitul Iancu Zugravu?

Leanca *(cu emoţiune treptată)*: Eu, să trăiţi, săru'mâna, domn' judecător, eu sunt o fomeie sârmană, Dumnezeu mă ştie cum mă chinuiesc pentru o pâine… De-aia şi pusesem de gând de la Sfântu Gheorghe să las prăvălia, care nu mai poate omul de atâtea angarale pentru ca să mai mănânce o bucăţică de pâine, şi nu ne mai dă mâna să plătim licenţa.

Prevenitul: Licenţa o plăteşte domn' Mitică.

Leanca: Domn' Mitică?… să fie al dracului care minte?

Jud.: Tăcere! Nimini n-are voie să vorbească până nu-l întreb eu.

Leanca: Dacă zice dumnealui că domn' Mitică!… Eu, domn' judecător, săru'mâna, poci să jur că sunt curată la sufletul meu!

Jud.: Nu e vorba de asta!… Spune cum s-au petrecut lucrurile şi ce reclami de la prevenit?

Leanca: Eu, domn' judecător, reclam, pardon, onoarea mea, care m-a-njurat, şi clondirul cu trei chile mastică prima, care venisem tomn-atunci cu birja de la domn' Marinescu Bragadiru din piaţă, încă chiar domn' Tomiţa zicea să-l iau în birjă…

Jud.: Pe cine să iei în birjă?

Leanca: Clondirul… că zicea…

Jud.: Cine zicea?

Leanca: Domn' Toma… se sparge…

Jud.: Cine se sparge?

Leanca: Clondirul, domn' judecător!

Jud. *(impacientat)*: Femeie, ce tot bârâi?… Răspunde odată lămurit la ce te-ntreb eu! Ce pretinzi d-ta acuma de la prevenit?

Leanca *(cu volubilitate)*: Onoarea mea, domn' judecător, care m-a-njurat dumnealui, pardon facu-ţi şi dregu-ţi, şi mi-a spart clondirul, că nu vrea să-mi plătească… *(cu obidă)* Că eu sunt o fomeie sărmană, şi e păcat! vine dumnealui gol puşcă şi bea până se face tun, şi pe urmă, dacă am vrut să chem vardistul, dumnealui zice că mă sulemeneşte cu chinoroz şi vrea s-o tulească, ş-a căzut peste tarabă şi s-a făcut praf…

Jud.: Ce s-a făcut praf?

Leanca: Clondirul cu mastică; şi pe urmă vrea să fugă.

Jud.: Cine?

Leanca: Dumnealui.

Jud.: Ei, ce pretinzi?

Leanca: Onoarea mea şi trei chile de mastică prima…

Jud.: Bine, şezi şi taci.

Leanca: Care vine dumnealui…

Jud.: Taci!

Leanca: Tac, da…

Jud.: Taci odată!

Leanca: Am tăcut!

Jud.: Iancu Zugravu! Ce ai d-ta să răspunzi la pretenţiile reclamantei?

Prevenitul *(e afumat şi pronunţă foarte îngălat)*: Eu, domnule judecător, dumneaei zice, pardon, iar ai venit, mă porcule? că dumneaei n-are niciodată o politică vizavi de muşterii. Eu zic… dacă domn' Mitică…

Jud.: Cine-i domn' Mitică?

Leanca: Domn' judecător, uite, săru'mâna, ş-acuma e beat…

Jud.: Taci! nu te-ntreb pe d-ta. *(Către prevenit:)* Cine-i domn' Mitică?

Prev.: Domn' Mitică?… nu-l cunoşti pe domn' Mitică? *(râzând ironic)* Al dracului domn' Mitică!

Jud.: Vorbeşte serios! Cine-i domn' Mitică?

Prev.: Carevasăzică, domn' Mitică de la pricepţie. *(Cu un zâmbet de fină intenţie)* Pricepi dumneatale acuşica cum vine vorba noastră. *(Face eu ochiul.)*

Jud.: Ce-are-a face domn' Mitică?

Prev.: Dacă i-a plătit licenţa.

Leanca: Să fie-al drac…

Jud.: Taci! *(Prevenitului:)* Nu e vorba de licenţă, e vorba de clondirul cu mastică.

Prev.: A căzut de pe tejghea, domn' judecător; era pe margine.

Jud.: Cine l-a-mpins?

Prev.: Piaza rea, fincă zicea că cheamă vardistul… Eu nu vream, că sunt comersant…

Leanca *(dându-i cu tifla)*: Comersant de piei de cloşcă.

Jud.: Te invit să fii cuviincioasă aici! aici nu-i permis să dai cu tifla!

Prev. *(vesel)*: Bravos, domn' judecător! ai văzut şi dumneatale acuşica ce pramatie e dumneaei?

Jud.: Nu-ţi permit să fii necuviincios aici… *(aspru)* M-ai înţeles?

Leanca *(veselă)*: Hahahà! Bravos, domn' judecător!… să spuie ce comerţ învârteşte…

Jud. *(mai aspru)*: Taci, că te dau afară!

Prev.: Hahahahà! Brav…

Jud. *(foarte aspru)*: Răspunde! ce comerţ faci d-ta?

Prev.: Am fost zugrav de case român, domn' judecător… Dac-am văzut că mă omoară concurenţa străinilor, am deschis tombolă cu obiecte la Moşi.

Jud.: Da' de chinoroz cum a venit vorba?

Leanca.: Am vrut numai s-o speriu c-o stric *(face cu ochiul)*, pardon, la ficsonomia obrazului...

Leanca: Să mă sperii? N-ai venit odată cu căciula umplută cu chinoroz…?

Prev.: Las-o p-aia! aia-i altă căciulă! (*judelui*) Aia a fost la politică… nu-nţelege dumneaei… fomeie...

Jud.: Bine, toate bune, dar de ce vii beat la judecătorie?

Prev. *(obidit)*: Dacă n-am aminteri coraj, domn' judecător!…

Jud.: Destul!

(Condamnă pe prevenentul Iancu Zugraru la şapte lei despăgubire civilă şi doi lei cheltuieli de judecată.)

Leanca: Da, domn' judecator, onoarea mea, săru'mâna, nereperată, cum rămâne?

Prev. *(maliţios)*: Las' că ţi-o reperează domn' Mitică!

Moftul român, 1893, 21 febr.; vol. *Momente* (1901), *Momente, schiţe, amintiri* (1908)

HIGH-LIFE

O ţară eminamente agricolă trebuie să aibă un *high-life*.

Ce este? ce numim *high-life?*

Este crema unei societăţi.

Ca naştere? – nu.

Ca talent? – nu.

Ca avere? – nu.

Că onestitate? – nu.

Ca bravură? – nu.

Atunci… ca ce?

Ştiu eu?

Poţi fi feciorul celui din urmă râtan; poţi merita să fii hrănit cu paie; poţi fi sărac lipit şi incapabil a munci de două parale; poţi fi o spurcăciune bună de aruncat în canal; un laş de cea mai deplorabilă speţă – asta nu te-mpiedică de a face parte din *high-life*.

Vei merge alături cu un descendent direct al cutărui cruciat; vei concura pe toţi oamenii distinşi la favoruri şi onoruri; vei cheltui şi vei trăi ca un mare rentier; vei putea arunca dispreţul tău oamenilor de treabă şi sfida pe orice brav.

Şi toate cu un succes desăvârşit.

Cum asta? vor întreba nedumiriţii.

Iacă bine. Mergeţi pe stradă, la Şosea, la spectacole, în magazine, în baluri, la Bucureşti, la Constanţa, la Sinaia, mergeţi, vedeţi şi spuneţi şi dv. cum.

Iată ce bănuim noi.

Orice popor clasic – şi suntem doară un popor clasic – fie cât de creştin, are nevoie de un Olimp, şi fiece Olimp trebuie să-şi aibă mica lui cronică scandaloasă.

Să ne amintim cu respect de Jupiter, de Venus, de Mercur şi mai cu seamă de tânărul Ganimed, şi să ne felicităm că avem şi noi Olimpul nostru.

Voiţi un Jupiter? Iată-l: un om este bunicul copilei sale proprii şi prin urmare tatăl nepoţelei

sale.

Voiţi o Venus?… Dar atunci, o să ne cereţi şi un Mars, una fără altul nu merge… Căutaţi-i şi poate-i veţi găsi.

Un Mercur?…

Un Ganimed?...

Dar sunt destui.

Ce-i lipseşte acestui Olimp? O mitologie metodică.

O vom da.

Moftul îşi ia rolul lui Esiod. În curând dar: „Teogonia Naţională sau Moftologia Olimpului Român“.

Moftul român, 1893, nr. 14

CUM SĂ ÎNŢELEG ŢĂRANII

Straja satului vine la casa unui ţăran şi-i bate în geam. Se încinge o conversaţie: – Hei, mă din casă! – Cine? – Tu! – Eu? – Păi cine! – Ce-i? – Cum ce-i? – Păi ce-i? – Ai o scrisoare! – Cine, mă? – Tu. – Eu? – Păi cine. – Ad-o-ncoa! – Ce, mă? – Scrisoarea. – Ce scrisoare? – Ştiu eu ce scrisoare? – Trebuie să plăteşti! – Ce, mă? – Cum ce? – Ce să plătesc? – *Porto*. – Cine? – Tu. – Eu? – Păi tu. – Ce porto, mă? – Iaca, porto. – Cum aşa? – Păi, ştiu! – Nu-i plătită? – Ce? – Scrisoarea. – Ehei! – Cum ehei? – Ai să dai, măi! – Ce? – Bani. – Ce bani? – Porto. – Cât, mă? – Ce cât? – Câţi bani, mă? – 15. – Cum 15? – Păi! – Dar de ce, mă? – Nu ştiu. – Iaca 15. – Aşa. – Ei, dă-mi-o! – Ce, mă? – Scrisoarea. – Ce scrisoare? – Care ai adus-o. – Eu, mă? – Păi cine? – N-am adus-o. – Păi cum? – Nu-i la mine. – Asta-i! – Cum asta-i? – Unde-i, mă? – Cine? – Scrisoarea. – La primărie. – Ba la dracul! – Ba, aşa. – Păi, cum? – Să te duci să ţi-o iei.

Vatra, 1894, p. 91

GROAZNICA SINUCIDERE DIN STRADA FIDELITĂŢII

Sub acest titlu, citim în *Aurora*, ediţia de dimineaţă:

Azi-dimineaţă, întreagă strada Fidelităţii a fost viu emoţionată de o senzaţională dramă pasională. Pe la orele şapte a.m. vecinii fură alarmaţi de nişte ţipete sfâşietoare, care porneau de la casa cu nr. 13. În această casă locuiesc de multă vreme doamna Zamfira Popescu, văduva răposatului veteran al corpului didactic Nerone Popescu, fost profesor de limba latină, împreună cu cei doi copii ai săi, Cicerone Popeseu, elev de administraţie, şi domnişoara Porţia Popescu. La ţipetele îngrozitoare, toţi mahalagiii se adunară în grabă şi îndată aflară ce era: o sinucidere!

Domnişoara Popescu de mai multe săptămâni căzuse într-o stare de melancolie şi de abatere sufletească, încât nu mai mânca, nu mai bea, nu mai dormea deloc. Cu o zi înainte de a lua fatala hotărâre, arătase semne de mare nelinişte; a cerut să mănânce şi să bea. După ce a dejunat cu mare poftă şi s-a săturat, a-nceput deodată să plângă, zicând către doamna Zamfira Popescu:

– Mamiţo, eu nu mai pot să trăiesc! eu vreau să mor!

La aceste cuvinte, mama i-a răspuns:

– Mofturi! ia fii bună şi te-astâmpără… Las’ că o să-ţi treacă!

Porţia însă a adăugat:

– Ai să vezi!… Dar dacă mor, jură-mi, mamiţico, jură-mi că o să-mi pui pe mormânt boboci de trandafir!

Bobocii erau florile ei favorite.

Doamna Zamfira Popescu schimbă vorba, fără să se teamă de vreun sfârşit total, deoarece Porţia, care era foarte simţitoare, de multe ori, în momente de supărare, ameninţa că se va sinucide. Din nenorocire, de astă dată ameninţarea fusese mai mult decât serioasă.

Ce se-ntâmplase?

Azi-noapte, pe când fratele său lipsea după obicei şi mamiţica dormea, Porţia scoase gămăliile la o duzină de cutii mari cu chibrituri şi le aruncă într-o cinzeacă de rachiu de drojdii. Aşteptând să se dizolve fosforul, sărmana fată se aşeză la masă şi scrise cu toată limpezimea de minte o scrisoare către mamiţa şi către frăţiorul ei, prin care le cere pardon de durerea ce le o cauzează şi le declară că moare deoarece este părăsită de tânărul Mişu Z…, până zilele trecute student în medicină şi astazi doctor de plasă. Într-un post-scriptum apoi, conjură încă o dată pe dezolata mamă să nu uite de boboci.

Când a terminat scrisoarea, gămăliile de chibrituri erau dizolvate. Porţia înghiţi păhăruţul, dându-l cu voluptate peste cap, şi merse să se culce în patul ei, aşteptând cu resemnare moartea. Aceasta nu întârzie să se anunţe prin nişte oribile crampe de intestine. Nenorocita, covârşită de dureri, sări în sus şi-ncepu să ţipe spunând tot:

– Mor! Mor!… ah! Mişule, fii fericit!… Scăpaţi-mă! scăpaţi-mă!… sunt încă tânără! Nu! nu! nu vreau să mor!

Atât putu să zică şi căzu în convulsiuni. Într-o stare disperată a fost transportată iute la spitalul cel mai apropiat.

Cât despre d. Mişu Z., cauza acestei nenorociri, iată ce am putut afla în pripă…

Acum vreo patru-cinci ani, un tânăr student sărac de vreo 21 de ani, prietenul lui Cicerone Popescu, îndată ce dete bacalaureatul şi se înrolă ca voluntar, se aşeză în pensiune, într-o odaie mobilată, la doamna Zamfira Popescu, cu casă, masă, îngrijire, în fine de toate. Tânărul Mişu Z…, foarte vioi şi drăcos, limbut şi caraghios, nu întârzie să inspire Porţiei una din acele pasiuni care decid de viaţa unei femei. În curând o relaţiune amoroasă nebună se contractă între ei. Această relaţiune a durat până mai acum vreo două luni, când tânărul, care studia medicina şi pe care

toţi îl numeau pentru aceasta „doftoraşul“, îşi luă diploma, şi imediat, având oarecare protecţii – mama lui este jupânească-n casă la moşia unui înalt personaj – căpătă un post de medic de plasă. Îşi poate oricine închipui lovitura ce „doftoraşul“ i-o dete Porţiei, când îi spuse că el are s-o părăsească şi să meargă la post. Fata începu să-i facă nişte scene, aci duioase, aci fieroase, aşa încât el înţelese că pasiunea ei contrariată brusc ar fi primejdioasă, şi astfel se hotărî să joace comedia. Pentru a adormi temerile victimei sale şi a o asigura că şi-a schimbat cu desăvârşire hotărârea de a o părăsi, el alergă la ajutorul unui prieten redactor, făcându-l să-i publice prin ziarul *Lumina* următoarea notiţă:

„Aflăm, că tânărul doctor Mişu Z…, care şi-a susţinut cu un succes strălucit teza sa despre *Simptomele la diverse intoxicări violente,* şi care a fost numit doctor de plasă, refuză categoric a primi acest post. Era în adevăr absurd ca un aşa distins elev al Facultăţii noastre de medicină să se înfunde într-o provincie. Tânărul doctor e hotărât a rămânea în Bucureşti, unde va practica arta sa, aşteptând să se prezinte la primul concurs pentru obţinerea unui post la vreunul din spitalele Eforiei. Nu ne îndoim de succesul simpaticului nostru amic.“

Ultima umbră de bănuială şi de temere a d-rei Popescu fu risipită prin citirea acestor rânduri. Ba ceva mai mult, tânăra sentimentală, văzând reîntoarcerea iubitului ei, deveni şi mai pasionată. Ea nu ştia că totul este o farsă. Nu-şi putea închipui, în naiva ei sinceritate, ce surpriză îi pregătea acela pe care-l adora. „Doftoraşul“ nostru, ca să poată pleca fără vorbă şi să-şi ia şi bagajul, care consista într-un geamantan şi câteva cărţi, făcu un plan infernal. Obţinând un bilet de lojă la Dacia – probabil un bilet de favoare, căci se va vedea că individul nu era decât un chilipirgiu – merse cu damele, mama şi fata, la teatru. Peste

câteva minute după ridicarea cortinei, pe când damele urmăreau cu cel mai viu interes desfăşurarea comediei, el se sculă şi, pretextând că merge la bufet să le aducă prăjituri şi apă rece, plecă frumuşel din lojă. Coborî, ieşi din teatru, se aruncă într-o birjă, merse acasă, îşi luă bagajul, se duse la gară şi se sui în tren. Un moment femeile crezură că doftoraşul s-a încurcat la bere în bufet, după obicei. Dar, trecând şi actul al doilea, o idee trecu ca un fulger prin mintea tinerei abandonate. Repede alergară acasă. Intrară în odaia lui: bagajul şi cărţile nu mai erau acolo. D-ra Popescu a avut o criză nervoasă îngrozitoare, din care nu şi-a revenit decât tocmai a doua zi. De atunci, disperarea ei a mers tot crescând până ieri, când durerea morală devenindu-i insuportabilă, s-a hotărât a pune capăt nenorocirii sale prin moarte.

Când oare se va face un exemplu cu aceşti domnişori, care se introduc în familii oneste, sub pretext de prieteşug, spre a corupe copilele şi a le arunca în ghearele desfrâului sau în ghearele morţii, ca în cazul de faţă? Mărturisim că nu-nţelegem deloc nepăsarea parchetului, care nu intervine, deşi i s-a adus la cunoştinţă cazul, punându-i-se în vedere şi documentul trist rămas de la nenorocita victimă.

La ediţia de seară, alte amănunte.

*

Apoi, în ediţia de seară:

Am alergat la spital unde fusese transportată d-ra P. Popescu şi am cerut să văz pe internul de serviciu. Am avut deocamdată noroc: eu cerusem unul şi m-au întâmpinat doi – doi tineri destul de politicoşi şi foarte, prea veseli, pentru atmosfera tristă în care trăiesc. În adevăr, trebuie să aibă cineva o inimă de bronz sau de piatră ca să mai fie vesel în mijlocul atâtor suferinţe şi mizerii omeneşti. Am rugat pe domnii interni să-mi permită a vedea pe d-ra P. Popescu, de soarta

căreia se interesează cititorii noştri. Au început amândoi să râză.

– Tânăra?… cu chibriturile? m-a întrebat unul, apăsând ironic pe fiecare vorbă… Ehei! dumneata să fii sănătos!

– A murit! am strigat eu.

– Ei, aş!

– Atunci?

– Nu mai este aici! i-a trecut şi i-am dat drumul. Adiniauri a plecat mititica cu mamiţica!

Şi-ncepură iar să râdă amândoi.

– Dacă n-a luat chibrituri destule! cine strică?

– Dar mi se pare – zisei eu – că o duzină de cutii mari…

– Ei, aş!… nicio duzină de gămălii… Pentru d-ra Porţia a fost porţia prea mică; cum e dumneaei solidă, îi trebuie o porţie mult mai zdravănă!

Deşi am fost revoltat de modul cum cei doi tineri îşi râdeau de nenorocirea bietei creaturi, făcând jocuri de cuvinte triviale şi neroade asupra numelui ei clasic, am voit să profit de ocazie şi să mai culeg câteva informaţiuni asupra „doftoraşului“. În adevăr, îl cunoşteau. La prima mea întrebare despre dânsul, au început iar râsul lor, care mă enerva:

– Se săturase bietul „doftoraşul“… În sfârşit a scăpat! zise unul.

– Mare răbdare a avut! închipuie-ţi, atâţia ani de-a rândul, tot o porţie, şi ce porţie!

– Iar? am strigat eu indignat, şi, fără să-i mai salut, am plecat.

Tot drumul până la redacţie m-am gândit câtă prăpastie este între educaţiunea spiritului şi educaţiunea inimii, şi cum neglijând pe aceasta din urmă nu poţi, cu toată învăţătura, produce decât monştri sociali. Iată cazul celor doi tineri, care, mâine-poimâine, vor fi chemaţi în societate să exercite cea mai nobilă şi mai umanitară profesiune. La ce altă profesiune se cere mai multă dragoste şi milă de aproapele său, mai multă

delicateţe de sentimente, mai fină pricepere a cutelor sufletului omenesc? Medicul!… Dar medicul este un duhovnic mângâietor; el trebuie să se apropie de nenorocitul suferind cu blândeţea cu care Mântuitorul s-a apropiat de Lazăr; numai astfel ştiinţa, ajutată de înălţarea sufletului, poate face miracolul!… Mâine, aceşti doi tineri vor fi medici, şi astăzi râd şi-şi bat joc, într-un mod atât de vulgar, de suferinţa extremă care a determinat pe nefericita tânără să prefere luminii vieţii bezna nimicului! Iată roadele înaltei noastre culturi universitare. Foarte mulţumim de aşa cultură!

Dar, în fine, bine că a scăpat biata fată!… Asta desigur o s-o facă mai cuminte… Mai la urmă, cine ştie ce noroc poate avea!

*

În aceeaşi seară, citim în *Lumina*:

Un confrate a publicat azi-dimineaţă o ştire de senzaţie, despre sinuciderea unei copile, disperate din cauză că ar fi fost trădată de amantul ei, un doctor proaspăt – un întreg roman pasional à la Ponson de Terrail sau Jules Mary, o întreagă melodramă à la d'Ennery.

Am fost şi noi curioşi să vedem ce este adevărat din toată comedia aceea şi am mers după informaţiuni.

Un amănunt caracteristic trebuie să-l dăm cititorilor dintru început: când noi ne-am transportat în localitate, sinucisa din strada Fidelităţii, d-ra Porţia Popescu, se-ntorsese de la spital unde, de aminteri, putem afirma cu siguranţă, nici n-avusese nevoie să meargă. În adevăr, doza de chibrituri pe care o luase fusese cu totul nensemnată. Din aceasta şi din cele ce vor urma, se va convinge oricine că n-a fost deloc vreo hotărâre serioasă de sinucidere, ci numai o demonstraţie, cu scop a interesa pe infidelul „doftoraş".

Trebuie mai întâi să spunem că tânăra amăgită, delăsată, abandonată, nenorocită, numără peste de două ori mai multe roze decât îi trebuiesc cuiva pentru a-şi putea administra liber averea şi răspunderea personală – adică o vârstă cam de 44–45 de ani. Sunt vecine în mahala care o estimează chiar la mai mult. Astfel, d-na X… moaşă, una dintre primele eleve ale răposatului doctor Capşa, proprietară alături cu d-ra în chestiune, ne-a afirmat că-şi aduce aminte exact de timpul când îşi clădea casele răposatul Nerone Popescu, pe care parcă-l vede încă în cămaşă de noapte şi-n papuci, conducând lucrările zidăriei în persoană şi înjurând ungureşte pe salahori (era în vacanţa mare), deoarece, în acelaşi an d-sa, d-na X… moaşa, s-a născut. Ei bine, pe atunci, Ţica, adică Porţia, era fetiţă măricică; se juca cu papuşile.

Tânăra delăsată stă şi în avere tot aşa de binişor ca şi-n vârstă. Are împreună cu mama sa, după legea veche, pensia veteranului profesor Nerone Popescu, de la care a mai moştenit casele din strada Fidelităţii, două prăvălii de cârciumă, cu pivniţă, grădină şi vie în strada Viişoara, producând net 1 200 lei anual; apoi se zice că avea şi vreo 12 mii de lei în bonuri la casa de depuneri; dintre aceştia însă se presupune că ar fi atins ceva pentru cheltuielile de studii ale „doftoraşului“.

Foarte romanţioasă, ea ţinea mult la societatea tinerilor studenţi, slăbiciune contractată de demult, de vreo douăzeci şi cinci de ani, de pe când tatăl său Nerone ţinea în mahala o mică fabrică de bacalaureat. De aminteri toţi mahalagiii zic: unde sare capra, sare şi iada; se pare că şi mamiţa a avut odinioară multă slabiciune de „boboci“. De vreo trei-patru ani acuma, Porţia primise în pensiune pe tânărul Mişu Z…, student în medicină, şi imediat contractase pentru el o pasiune nebună.

Medicinistul, băiat sărăcuţ, găsind aşa de călduros adăpost şi culcuş, nu căutase deloc a contraria pasiunea gazdei sale, care era o

binefacere cerească pentru el; din contra, o alimentase cu multă metodă. Această relaţiune destul de nepotrivită dură până ce, după câţiva ani de studii, tânărul îşi susţinu teza. De mult îi erau peste cap favorile d-rei Ţica; se hotărî să scuture jugul când nu mai avea nevoie să-l poarte. Stărui şi, prin protecţiuni, căpătă un post de medic de plasă. Când voi să plece, pasionata Porţia îi puse piciorul în prag: scene sfâşietoare, rugăciuni fierbinţi, ameninţări teribile de sinucidere şi chiar de asasinat. „Doftoraşul“ plictisit, neputând pleca fără bagaj şi voind să evite scandalul în mahala, se hotărî să recurgă la un subterfugiu, la aceea ce – ierte-ni-se expresia tipică şi consacrată – în argotul studenţesc se numeşte un *chiul*.

Câteva zile se prefăcu apucat de o rentoarcere de pasiune turbată, apoi, când adormi bine orice prepus, conduse pe cele două dame la teatru; le lăsă în lojă, şi el cu bagajul se sui în tren pentru a se prezenta la post.

Urmarea acestui roman tragicomic îl ştie publicul din darea de seamă lirică şi senzaţională a confraţilor noştri de la *Aurora*.

Şi... iată cum se scrie istoria!

În momentul când aşternem aceste rânduri, d-ra Porţia Popescu este în afară de orice pericol, precum era de aminteri şi-n momentele crampelor, prea puţin serioase ca să poată compromite o sănătate aşa de robustă.

Un amănunt curios iarăşi este faptul că d-ra, cu o zi înainte de demonstraţiunea ei romantică, suferea grozav de măsele. D-ra are dinţii foarte stricaţi şi suferă mult de asta când răceşte; e probabil că această infirmitate, ca şi cearcănele vinete de pe obraz, se datoreşte abuzului nemăsurat al gogoşilor de ristic. Din cauza durerilor prea frecvente de măsele, a şi contractat de mult obiceiul fumatului. Ei bine, după crampele ce le-a suferit din pricina chibriturilor, i-a trecut cu desăvârşire durerea de măsele. Poate că fosforul!

*

A treia zi, *Lumina*, ediţia întâia, scrie:

Aseară, în faţa otelului Continental s-a petrecut un scandal nemaipomenit.

Primul nostru redactor, d. Mihail Constantinescu, se plimba pe dinaintea otelului, convorbind despre cestiuni politice cu d. deputat N…

Pe când nici nu gândea, doi indivizi, un ofiţer de intendenţă şi un elev de administraţie, i se pun în faţă.

Cel din urmă, cu un ton provocător, îl întreabă:

– Mă rog, d-ta eşti d. Mihail Constantinescu, directorul pamfletului care se intitulează *Lumina*?

– Eu! răspunse amicul nostru.

– Eşti un mişel! strigă individul cu un ton şi mai provocător.

– Şi cine eşti d-ta, mă rog, care-mi spui aceasta? întreabă calm amicul nostru, retrăgându-se trei paşi.

– Sunt Cicerone Popescu!... Ai atacat familia mea! ţi-ai permis să ataci familia Popescu!

Şi fără a mai da timp amicului nostru să facă încă un pas înapoi, se repezi şi-l lovi în obraz cu pumnul, umplându-l de sânge.

Într-o clipă lumea se strânse. Mai mulţi inşi săriră în ajutorul primului nostru redactor, care se aruncă, după întâiul moment de surpriză, înhăţă de piept pe agresor şi, după ce-i dete o corecţiune meritată, îl duse urmat de atâţia martori la secţia apropiată, unde se încheie cuvenitul proces-verbal.

Agresorul descreierat era fratele persoanei ridicule, pasionată de „boboci“, despre care am vorbit în numărul nostru de alaltăieri – domnişoara tinerică de 45 de ani trecuţi, Porţia, Ţica Popescu, din care confraţii de la *Aurora* au vrut să facă cu orice preţ o eterică eroină de roman sentimental.

S-a *sezisat* parchetul şi s-a reclamat Ministerului de Război.

Sperăm că atât justiţia, cât şi suprema autoritate militară îşi vor face datoria faţă cu acest tip şi infam şi ridicul de bătăuş.

Vom reveni.

*

Apoi în *Aurora* de dimineaţă:

Ieri seara un atac infam a fost îndreptat în contra directorului nostru d. Constantin Mihăilescu, în Piaţa Teatrului.

Pe când d-sa voia să treacă drumul către fotografia Mandy, trei inşi care aveau aerul a fi într-o stare de ebrietate patentă, ridicându-se de pe scaune de dinaintea berăriei Gambrinus, i-au tăiat drumul. Unul dintre ei îl interpelează cu cuvintele:

– D-ta eşti d. Constantin Mihăilescu, directorul *Aurorei*?

– Eu! şi ce poftiţi? cum vă numiţi? cu cine avem onoarea? întrebă râzând amicul nostru şi retrăgându-se câţiva paşi.

– Sunt doctorul Mişu Zaharescu! Cum ţi-ai permis să te atingi de numele de Zaharescu?!

Zicând acestea, beţivul aplică o lovitură puternică cu bastonul peste capul directorului nostru; din norocire, însă, bastonul fu împiedicat de pălărie şi nu atinse decât uşor sfârcul urechii amicului nostru. Mai multe persoane sărind, mizerabilii agresori, care erau numitul erou şi ridicul şi infam al dramei din strada Fidelităţii şi doi interni doctoranzi, s-au suit degrab' într-o birjă şi au fugit de furia mulţimii indignate.

Parchetul a fost *sezisat*.

Denunţăm onor. consiliu sanitar faptul mişelesc al celor trei felceri, adoratorii lui Gambrinus, şi cerem o pilduire severă.

Înţelegem ca un doctor să-şi ucidă fără răspundere bolnavii cu clistirul şi cu scalpelul; dar trei doctori să facă un consult pentru a ucide cu parul pe stradă oameni sănătoşi, asta este prea mult!

Dacă d. director general al serviciului sanitar nu-şi va spune cuvântul, vom reveni.

*

Peste câteva zile, citim în *Universul*:

Doctorul Mişu Zamfirescu a fost suspendat de către consiliul sanitar din postul de medic de plasă pentru neglijenţă în serviciu.

*

În fine *Aurora* reproduce după *Lumina*:

Aflăm cu deosebită plăcere logodna gentilei domnişoare Porţia Popescu, fiica doamnei Zamfira Popescu şi a repausatului profesore, veteran al corpului didactic, Nerone Popescu, cu simpaticul dr. în medicină d. Mişu Zaharescu. Îndată după cununie, tânăra pereche va pleca ia Montpellier, unde eminentul elev al facultăţii noastre merge a-şi completa cercetările ştiinţifice.

Felicitările noastre călduroase tinerei şi simpaticei perechi.

Epoca, 1897, 1 şi *2* aug.; *Moftul român*, 1901, 15 iulie; vol. *Momente* (1901), *Novele, povestiri* (1908)

TELEGRAME

Onor. Prim-Ministru

Bucureşti.

Directoru prefecturi locale Raul Grigoraşcu insultat grav dumnezeu mami şi palme cafinè[16] central. Ameninţat moarte. Viaţa onorul nesigure. Rugăm anchetaţi urgent faptu.

Costăchel Gudurău, avocat, aleg. coleg. I, fost deputat

*

Onor. Prim-Ministru

Bucureşti.

Repet reclama telegrama No... Petiţionat parchetului. Procoror lipseşte oraş mănăstire maici chef. Substitut refuzat până vini procoror. Tremur viaţa me, nu mai putem merge cafinè. Facem responsabil guvern.

Costăchel Gudurău, avocat, aleg. coleg. I, fost deputat

*

Procuror Tribunal X...

Anchetaţi urgent scandalul Costăchel Gudurău cu directorul prefecturii şi raportaţi imediat.

Ministrul Justiţiei

*

Ziarului „Aurora Română“

Bucureşti.

Az pitrecut scenă nostimă piaţa noastră. Madam Atenaisa P. al cărui nume trecem sub tăcere, care părăsit soţul cetăţean onorabil, pentru romanse cu individ infam localitate, întâlnind nefericitul soţ, capatat bună lecţie moralitate în public, care aprobat. Această fimee fără inimă neroşind

ameninţat cu sbiri puteri, deoarece complicele directoru prefecturi.

Corespondent

*

Onor. Prim-Ministru

Bucureşti.

A doua oară atacat palme picioare piaţa endepedenţi acelaş bandit director scandalos însoţit sbiri. Situaţia devenit insuportabilă. Oraş stare asediu. Panica domneşte cetăţeni.

Costăchel Gudurău, avocat ecţetera

*

Procuror Trib. X...

Repet ordinul telegrafic. Cercetaţi imediat incidentul directorului prefecturii cu Costăchel Gudurău la cafeneaua centrală şi în Piaţa Independenţei şi raportaţi urgent.

Ministrul Justiţiei

*

Onor. Prim-Ministru

Bucureşti.

Faceţ înceta atacuri contra fratemeu Costăchel bandă infamă talari ziua meaza mare sub conducerea personală directorului Raul Grigoraşcu. Reclamat tronului.

Iordăchel Gudurău, mari propietar, aleg. col. I, fost senator

*

M. Sale Regelui

Sinaia.

Bandiţi regimului acest secol lumină bagiucurind constituţia ce aţi giurat voit ucidi di două ori cafinè central şi piaţa endepedenţi fratemeu fost reprezentant naţiuni. Victima frică merge telegraf sigur al treilea atentat bandiţi.

Implorăm garanţia vieţi onorului contrar siliţi face justiţie singuri. Trăiască Dinastia.

Iordăchel Gudurău, mari propietar, aleg.
col. I, fost senator

*

Procuror Trib. X...

Pentru ultima oară repetăm ordinul privitor scandalul Costăchel Gudurău. Dacă până mâine dimineaţă n-avem raportul dv., veţi fi considerat ca demisionat.

Ministrul Justiţiei

*

Ecs. Sale Ministru Justiţiei

Bucureşti.

Raport.

Cercetat imediat cazul şi cu respect raportez urgent.

Acu cinci zile duminecă, fiind absent anchetă judeţ, orele 2 p. m. directorul prefecturi Raul Grigoraşcu afla cafinè central jucând table cu căpitan Pavlache intedenţă. Mare devenă foarte iritat pronunţat Dumnezeu mami, nu personal cineva, ci ghinion. Atunci Costăchel Gudurău care sta altă masă criticând guvernul gura mare, sculat şi apostrofând directoru strigat *ba pe al măti* şi ridicat bastonu. Directoru parând răpide lovitura aplicat agresorului palme şi promiţând cavalireşte duel. Agrisorul plecat înjurând ameninţând guvern de bandiţi, propriile cuvinte.

Cu respect adaog spre cunoştinţa dv. între ambi suscitaţi ură veche cauză politica şi familie. Femeia nepotului lui Costăchel Gudurău, anume Albert Gudurău, unul din capii înverşunaţi opoziţie locală, divorsată, iar ei bănuesc Raul directoru cauza divorsului, acuzând trăeşte cu mencionatu concubinagiu, dar vrând s-o iee socie legitimă, care reclamat restituţiunea dotei şi parafernei[17] di 2 mii lei obţinând titlu executoriu, iar opoziţia

promis răzbunare pretinzând paraferna cheltuită cu luxul di notoritate publică.

În consecinţă alaltăeri nepotul lor însoţit de moşii lui pândind piaţă fosta socie insultato public foarte grav. Dama chemat sergent stradă care nefiind niciunul urcat birjă un cal plecând degrab huiduită di toţi trii şi cu vorbe triviale incapabile a vi le reproduce. Sosit imediat directoru prefecturi ofensat poliţai ipistaţi cerut cont. Dar agrisori fugind, directoru prins Costăchel şi întrebat *pentru ce insulţi dame mişălule* şi apucat de pept, dar el răspuns *să nu mai dai mizerabile canalie*, încât directoru apărându-se tras două palme, atunci agrisorul smucind voit fugi şi directoru prima furie lovindu-l piciorul spate gios.

Cred nu trebuie dăm altă urmare pănă parchetul nu sezisat în regulă.

Binevoiţi, d-le ministru, etc.

Procuror Trib. X...

*

Directorul Prefecturii X...

Vă invit căutaţi aplanarea diferendului cu familia Gudurăilor. Contrariu, puneţi guvernul în situaţiune prea delicată. Nu convine acum, în aşteptarea campaniei electorale, ca agenţi superiori ai autorităţii să dea loc la scandaluri, din toate punctele de vedere regretabile.

Ministrul de Interne

*

D-lui Ministru de Interne

Bucureşti.

Interese familie obligă părăsi funcţiune. Rog dar respectuos primi demisia me postul director prefecturii pe ziua di poimâne când prefect întoarce concediu.

Raoul Grégoraschco

*

Onor. Prim-Ministru

Bucureşti.

Fratemeu Costăchel Gudurău avocat, alegător col. I, fost reprezentant naţiuni legitimă apărare contra treilea atac mişelesc bandiţi ameninţând viaţa, fost az arestat procoror. Victima arest torturată ca inchiziţă. Cuţitul os.

Iordăchel Gudurău, mari propietar, aleg. col. I, fost senat.

*

Ministre Intérieur

Bucarest.

N'acceptez point démission cousin Raoul. Pauvre jeune homme, embêté par cochons opposition, veut faire coup de tête. Ne point se fier aux criailleries de ces canailles. Si Raoul se retire, ce crétin de préfet capable de tout compromettre. Pourrais plus garantir situation locale. Se duce dracului giudeţul.[18]

Ami Général Grégoraschco

*

Procuror Trib. X...

Raportaţi imediat cauza arestării lui Costăchel Gudurău. Ar fi bine să înceteze odată scandalurile de acolo. Purtarea parchetului dv. lasă de dorit. Cercetaţi dacă arestatul suferit maltratări arest. Avem denunţări că ar fi fost torturat poliţie. Răspundeţi telegrafic.

Ministrul Justiţiei

*

Directorul Prefecturii jud. X...

În interesul serviciului, demisia respinsă. Rămâneţi la post.

p. Ministrul de Interne secretar general Z...

*

Ecs. Sale Ministrul Justiţiei

Bucureşti.

Bandă desperată opozanţi îndârjiţi sub conducerea Costăchel Gudurău, Iordăchel Gudurău şi nepot Gudurău, Albert divorsat Atenaisa Perjoiu, atacat directoru prefecturi faţă grădina primării. Acesta apărat bastonu, lovit cap Iordăchel, Costăchel tras revolver spart glob lampa centrul grădini electrică. Panică, asasin arestat. Luăm prim interogatoriu. Garantăm invenţiuni fictive torturile.

Procuror Trib. X...

*

M. Sale Regelui

Sinaia.

Fratemeu Costăchel omorât torturi secret beciurile poliţiei locale. Familia orfană cerem liberarea cadavrului reclamând satisfacţie la picioarele tronului. Trăiască Dinastia.

Iordăchel Gudurău, mari ecţetera ecţ.

*

Procuror Trib. X...

Aci denunţare Costăchel Gudurău mort arest în urma torturilor. Vă facem răspunzător. Răspundeţi la moment, dacă nu vreţi să fiţi telegrafic destituit.

Ministrul Justiţiei

*

Ecs. sale Ministrul Justiţiei

Bucureşti.

Costăchel Gudurău liberat az dimineaţă lipsă probe intenţie asasinat. Împacat cu directoru. Pupat toţi piaţa endepedenţi. Mâne sară logodna Raul madam Atenaisa Perjoiu. Dânsa renunţat orice pretenţie revendicare parafernă de la Albert Gudurău, dând înscris primit toată suma.

Adiniauri ora două post meridiane avocatul statului Pamfil mort subit cafinè central. Medic primar constatat caz apoplecsie celebrală.

În consideraţia vechimii mele di magistrat procuror de aproape douăzeci şi trii di ani, fiind înaintat în vrâstă şi o familie numeroasă devenind misiunea de minister public pre gră pentru mini, vă rog respectos a mi se acorda mie postul de avocatu statului, pe care o voiu îndeplini cu zel şi activitate.

Binevoiţi etc.

Vechiu procuror trib. X...

*

Dl. Preşedinte al Consiliului

Bucureşti.

Avocatul public Pamfil mort subit. Raportându-mă la depeşa confidenţială de azi noapte, cu respect stăruesc a se numi în postul rămas vacant persoana ştiută, de care acuma garantez.

p. Prefectul de X...

Directorul Raoul Grégoraschco

*

D-lui Costăchel Gudurău, avocat, fost deputat etc.

X...

În urma bunelor recomandaţii din localitate şi în consideraţia titlurilor dv., d. ministru al Domenelor v-a numit avocat al statului în locul decedatului Antonache Pamfil. Cu poşta de mâne primiţi decretul oficial.

Şeful de cabinet al Ministerului Domenelor

Universul, 1899, 15 oct; vol. *Momente* (1901), *Momente, schiţe, amintiri* (1908)

16 Lucrul se petrece, după toate probabilităţile, într-un oraş moldovinesc; citiţi, prin urmare, moldovineşte: *cafinè* (*n.a.*)

17 Parefernă – avere aparţinând soţiei şi necuprinsă în dotă pe care şi-o administrează ea însăşi

18 Nu primiţi cumva demisia vărului Raul. Bietul băiat, plictisit de porcii opoziţiei, vrea să-şi facă de cap. Nu trebuie dat crezământ chelălăiturilor acestor canalii. Dacă Raul se retrage, tâmpitul de prefect capabil să compromită tot. N-aş mai putea garanta situaţia locală. Se duce etc. (*n.a.*)

PROCES-VERBAL

Astădi Miercuri 27 Oct. anul una mie nouă sute orele 1 p. m.
Noi comisarul secţiei 55 după reclamaţia părţilor şi anume domnişoara Matilda Popescu de profesiune particulară menajeră împreună cu mama sa d-na Ghioala Popescu idem, domnişoara Lucreţia Ionescu de profesiune rentieră împreună cu mătuşa sa d-na Anica Ionescu de profesiune văduvă pensionară viageră şi d. Stavrache Stavrescu de profesiune propietar, după ce l-am eliberat adi dimineaţă de la secţie, deoarece la prima cercetare ce am făcut-o aseară la faţa locului pentru scandalul provenit, s-a pronunţat cu vociferări la adresa guvernului, care este un obicei al său cunoscut de toţi concetăţenii din această suburbie şi în contra noastră chiar în eserciciul foncţiunii, transportându-ne în strada Graţiilor No. 13 bis unde se află imobilul în cestiune al sus mencionatului propietar Stavrache Stavrescu, închiriat domnişoarii Matilda Popescu cu mama sa pe şase luni, de la Sf. Dumitru corent până la Sf. Gheorghe următor şi pe care nu-i permite a intra în posesiune numai cu arvuna fără a complecta chiria, iar domnişoara Lucreţia Ionescu cu mătuşa sa trebuie să se mute şi pretinde că nu vrea, deşi propietarul susţine că i-a rămas pe trecut datoare 22 lei, lăsând şi soba stricată, care d-sa contesteadă şi nu lasă nicio mobilă amanet, constatând următoarele:

Având în vedere că d. Stavrache Stavrescu, propietarul imobilului din strada Graţiilor No. 13 bis, lipit în dreapta cu imobilul aceluiaşi propietar cu No. 13 simplu, iar în stânga un loc viran tot al aceluiaşi propietar nengrădit depunându-se fel de fel de murdalâcuri de către vecini cum şi de trecători, pentru care i s-a făcut în mai multe rânduri proces de contravenţiune asupra salubrităţii publice, iar imobilul respectiv cu No.

13 bis fiind compus dintr-o cameră, o săliţă şi o bucătărie, toate de cărămidă şi o magadie de scânduri de lemne de foc, pe care l-a închiriat cu contract în regulă încă de la Sf. Gheorghe trecut domnişoarii Lucreţia Ionescu pe un an, iar acum sub felurite pretexte refudă, nevoind să considere absolut nimic.

Considerând că domnişoara Lucreţia Ionescu pretinde că este în dreptul său deoarece în virtutea contractului cu timbru în regulă, când se ştia că are domiciliu, neaşteptându-se nicidecum, căci nu a avut măcar cea mai mică somaţiune iar biletul de închiriat a fost pus ilegal şi de aceea nu i-a dat nicio importanţă, credând că este numai o glumă fiindcă datoria de 22 de franci nu intră în socoteala chiriei pentru că este bani împrumutaţi din mână, fiind prin urmare altă chestiune, şi soba nu se putea strica, fiindcă a fost vară, şi astfel nu voieşte a evacua, deşi sus disul propietar i-a dat mobilele afară oprindu-i amanet un şifonel cu oglindă şlifuită în valoare de una sută douăzeci de lei şi o lampă sistem cu două fitiluri de porţolan cu abajur pentru suma de 18 lei, contestând patru care pretinde propietarul iar dânsul susţine.

Având în vedere că d-şoara Matilda Popescu reclamă să intre imediat în casă neputând sta cu mobila d-sale expusă la intemperii, deoarece vremea ameninţă a se strica şi începând să pice poate să i-o ude, şi se păteadă fiind pluş de coloare delicată, şi deoarece a părăsit orice alt domiciliu ştiind că a dat arvună de cincideci de lei şi că poate conta cu siguranţă iar propietarul a încuiat imobilul şi a luat cheia, prin urmare nu cedeadă să lase a intra măcar un lucru cât de mic până ce nu i se achită tot restul chiriei în valoare de alţi 50 de lei în plus peste arvună, ca să nu mai paţă şi cu domnişoara Matilda Popescu, căci s-a saturat, iar aceasta promite pe onoare cel mult peste cinci dile, adică la 1 Noiembre.

Considerând că din cercetarea ce am făcut-o aseară, când am fi putut pentru ca să facem proces-verbal de ultragiu adus guvernulul şi nouă ca agenţi ai forţei publice de către sus-numitul propietar, dar am credut de cuviinţă a nu mai continua niciun scandal, deoarece ne-am mărginit a duce la secţie pe provocator până i va trece momentele de primă furie fiindcă pretindea că până la sosirea noastră ambele chiriaşe împreună cu mama şi mătuşa lor l-ar fi insultat şi chiar l-ar fi lovit, încât de-abia a scăpat spre a veni să reclame, care noi n-am constatat fiind dus la o altă chestiune de aceeaşi natură în strada Pacienţii.

Având în vedere că după cum redultă din declaraţiile părţilor, aseară ar fi venit domnişoara Matilda Popescu în birjă singură fără mobilă numai cu mama sa d-na Ghioala Popescu ca să vadă când începe să se mute domnişoara Lucreţia Ionescu şi cu mătuşa sa d-na Anica Ionescu, iar acestea au început să râdă spunând că parol, dumneavoastră aţi luat casa! iar la întrebarea domnişoarii Matildii Popescu că de ce râde, vechile chiriaşe au răspuns că dânsele o au casa până la Sf. Gheorghe, atunci au început nouile chiriaşe să râdă, iar la întrebarea d-şoarii Lucreţii Ionescu că de ce râde nouile chiriaşe au răspuns că dânsele au dat arvună în regulă, şi atunci au început să caute pe propietar, căci era ascuns în casa sa de alături.

Considerând că la pretenţiunile chiriaşelor sus-numitul propietar a ameninţat cu dare afară din casă pe d-şoara Lucreţia Ionescu şi pe mătuşa sa d-na Anica Ionescu, căci nu le mai dă casa, neplătind regulat chiria şi având chiar pe trecut o datorie de 22 de lei şi soba stricată, d-na Anica Ionescu exesperată a strigat să-i crape ochii cui minte, dacă datoria e de la chirie şi soba nu era aşa, pe câtă vreme d-şoara Matilda Popescu a dis că dacă se ştie cu casa încurcată pentru ce face escrocherie şi o mai dă şi la alţii! iar propietarul i-a răspuns că cu

dumneata nici nu vorbesc până nu văz toată chiria că n-am poftă şi de alt bucluc, şi atunci pretinde dânsul că toate chiriaşele au sărit asupră-i caudându-i lediuni.

Având în vedere că după intervenţia noastră pentru a împăca pe părţi am luat în cercetare şi actele constatând că în chitanţa dată de sus-numitul propietar că a primit arvuna de 50 de lei pentru imobilul pe care l-a închiriat domnişoarii Matilda Popescu nu se specifică numărul 13 bis ci dice numai 13 simplu iar amândouă imobilele sunt la fel identice cu deosebire că amândouă au faţa pusă altfel către răsărit şi către apus lipite spate-n spate, pentru ocadie ca să poată sparge didul de la mijloc şi să facă un singur corp dacă s-ar ivi un amator cu famelie pentru o încăpere mai mare.

Considerând că toate chiriaşele promit ca în cel mai scurt termen să achite resturile de datorii, iar chiriaşele vechi să plătească şi chiria pe semestrul următor, care propietarul se-nvoieşte, iar d-şoara Matilda dice că sametegal[19]ori la No. 13 bis, ori la 13 simplu, căci a luat casă providoriu până la Sf. Gheorghe, iar propietarul care e becher poate să se mute în alt imobil mai mic pe care-l are în aceeaşi stradă la No. 12 vidavi, unde a rămas neînchiriat pretindând amatorii că strada de curând construită nu are canal şi tramvaiu.

Având în vedere că în fine s-a convins propietarul că e mai bine cu o bună maneră pentru ca să rămâie prin urmare domnişoara Lucreţia Ionescu cu mătuşa sa d-na Aneta Ionescu la No. 13 bis, iar d-ra Matilda Popescu cu mama sa d-na Ghioala Popescu să se stabilede la No. 13 simplu, şi nu rămâne nici cu imobilul de la No. 12 nenchiriat nemaiavând speranţă după Sf. Dumitru, deoarece fiind pe sedon de iarnă lumea s-a grăbit şi a rămas foarte multe imobile goale, care se vede în fiecare stradă chiar mai la centru peste tot de închiriat.

Drept aceea am încheiat predentul proces-verbal spre a servi la trebuinţă părţilor.

Comisar secţiei 55

Mitică Pişculescu

Universul, 1899, 29 oct; vol. *Momente* (1901), *Momente, schiţe, amintiri* (1908)

19 De la: ça m-est égal (*fr.*) – mi-e egal, mi-e totuna

C.F.R.

Doi amici, Niţă şi Ghiţă, şed la o masă în berărie şi vorbesc încet despre cine ştie ce. Uşa stabilimentului se deschide cu zgomot, şi intră foarte vesel un muşteriu nou, un om mai mult tânăr ca bătrân. După toate aparenţele, soseşte dintr-un alt stabiliment similar, unde trebuie să fi stăruit mult. Noul-sosit se uită la mesele ocupate, pare c-ar căuta o cunoştinţă, şi-şi opreşte în sfârşit privirile asupra celor doi amici. Cu pas mai mult hotărât decât sigur, vine drept la masa lor.

Muşteriul cel nou îngălează silabele, pe unele prea slabe neglijându-le chiar de tot.

Muşteriul: Salutare, neică.

Niţă şi Ghiţă: Salutare.

M.: Îmi daţi voie?

N.: …Poftim…

M.: Nu vă deranjez, ca'vas'zică.

G.: …Nu.

M.: Vorbeaţi ceva secret?

G.: …Aş!

(Tăcere)

M.: Frate… o fi târziu?... că pe-al meu l-am dat să-l dreagă…

N.: Unu fără un sfert.

M.: Umbli regulat?

N.: După gară.

M.: …Miţa acu trebuie să fie… Cât ai zis că e?

G.: Unu fără un sfert.

M.: …între Ghergani şi Conţeşti… Am lăsat-o să plece cu şeful… *(Bate tare-n masă)* Bine, frate, eu nu beau nimic, ca'vas'zică?… Dă-mi o halbă…

(Niţă şi Ghiţă se uită unul la altul, întrebându-se reciproc din ochi cine este amicul.)

Amicul *(ciocneşte halba cu paharele amicilor şi bea)*: Pardon… un moment. (*Pleacă*)

G.: Cine e amicul? îl cunoşti?

N.: Nu.

G.: E cam trecut…

N.: Ce cam! e bine de tot.

Amicul *(se-ntoarce la loc)*: Frate, e târziu? Câte să fie?

N.: Unu şi zece.

A.: Acuma sunt în gară la Titu: mănâncă gogoşi la madam Mari, ca'vas'zică.

G.: Cine, nene?

A.: Miţa, nu ţi-am spus?… Băiete, o halbă.

N.: Frate, cine e Miţa asta? fă-mă să-nţeleg.

A.: Cum? nu ştii?

N.: Nu.

A.: Nevastă-mea, frate.

G.: Bine, nene, nu ţi-e frică s-o laşi singură noaptea pe drum?

A.: Păi nu ţi-am spus că nu e singură?… e cu şeful..

N.: Bine-bine, înţelegem noi, dar… în sfârşit, tocmai d-aia… parcă… dè… o femeie singură…

A.: N-ai grije! Cupeu separat… Intri, închizi lumina, tragi perdeluţele şi te-ncui pe dinăuntru: cupeu de servici, ca'vas'zică sepa'at! *(face cu ochiul*.) Poţi să dormi până dincolo de Filiaşi… Trenul 163… ăl mai bun pentru noi ăsta e: trenul 163… *(Cei doi amici râd)* Câte sunt acuma?

N.: Unu şi jumătate trecute.

A.: A plecat din Titu… A trecut şi de Mătăsaru. Miţa acu trebuie să-i tragă la soamne…

G.: Da' şeful?

A.: Şi şeful… Pardon… un moment. (*Pleacă*)

N.: E dulce.

G.: Bărbat de zahăr.

N.: Stăi, să vedem ce fel de persoană e Miţa.

A. *(se-ntoarce la loc)*: Singură, n-aş lăsa-o eu! ştii! femeie tânără, nu face să umble singură… Sunt măgari care n-au maneră şi…

G.: … Dacă o fi şi curăţică..

A. *(pufneşte de râs)*: Curăţică!… Miţa, curăţică!... Ce vorbeşti, dom'le? Îmi pare rău… Frumoasă, dom'le! îngheaţă puţul… Stăi, să vezi… *(Se caută în buzunar, scoate portofelul şi*

din portofel o poză, pe care o trece amicilor. Amicii privesc lung poza cu nişte ochi plini de admiraţie.) Ei? aşa e?

N.: Straşnică, domnule!

G.: Minune!

A. *(mândru)*: Aş! poza e moft! s-o vezi în natură, dom'le… e ceva… ca'vas'zică… Mă rog, destul! s-o vezi în natură!

N.: E naltă?

A. *(cu siguranţă)*: Potrivită.

G.: Blondă?

A.: Aur, nu altceva. Uite păr! Crezi că-l face cu fierul? Aş! natur… S-o vezi dimineaţa, cum drăcuieşte, că nu şi-l poate descurca… E lucru mare!

N.: De câţi ani e?

A.: Cam de câţi zici d-ta, după poză?

N.: De vreo douăzeci şi cinci.

A.: Vezi?… Şi mai zici că-n poză te flatează... N-a-mplinit nici douăşunu.

G.: Fie, nene, să vă trăiască! aţi ştiut ce-aţi ales… Şi o iubeşti?

A.: Ei, bravos!… Cum să n-o iubeşti!… E lucru mare, domnule, când îţi spui. Apoi în gară la noi, e comedie! Toţi pasagerii, când trece trenul ziua, toată lumea, uite aşa întoarce capul şi se uită la ea, la fereastră – că stăm sus în gară.

N.: Da… şeful unde şade?

A.: Tot sus.

G.: Şeful e familist?

A.: Aş! Nu vrea să se-nsoare; zice că nu ţine la femei. Ce mai râde Miţa de el, e lucru mare! Mereu îl tachinează, şi să vezi ce e frumos, că el se supără! Odată, nu ştiu cum l-a tachinat, că s-a certatără straşnic – n-a vorbitără… o zi-ntreagă…

N.: Şi pe urmă?

A.: Pe urmă s-a-mpăcatără; trebuia să se-mpece, n-avea-ncotro! dacă mâncăm împreună, ca'vas'zică! ştii, vine de stă cineva vizavi la masă… nu se poate! A stat ei serioşi cât a stat, şi

mă făceam şi eu serios, şi zice şeful: „Pardon, maşer, v-am călcat!“ şi pe urmă ne-a pufnit pe toţi râsul…

G.: Da’ şeful ce fel de om e?

A.: Foarte bun băiat…

N.: Nu adică de bun; dar ce fel de om e? în vârstă?

A.: Ei aş?… nici de treizeci de ani… Să vezi, dom’le, frumuseţe de băiat! Stai, că am uitat să vi-l arăt. *(Scoate iar portofelul şi din portofel o altă poză.)* Uite. *(Amicii iau poza şi o privesc cu oarecare gelozie.)* Aşa e?

G.: Voinic bărbat!

A.: Aş! să-l vezi în natură. Mai nalt ca d-ta! şi încă în poză nu iese roşu!… Să-l vezi când îşi pune şapca roşie, aşa cam la o parte… Straşnic, dom’le! mustăţile alea negre ca abanosul şi nişte sprâncene! Când trece trenul, toate cocoanele cu ochii la el, să-l soarbă şi mai multe nu! Dacă n-ar avea şapcă roşie, l-ar deochea diavoliţele!

N.: Da, scuză-mă, să te-ntreb, copii aveţi?

A.: *(râzând foarte tare)*: Ce vorbeşti, nene?… sunt însurat numa de cinci luni…

N.: Aşa?… apoi atunci, nu e vremea pierdută; o să aveţi…

A.: Aşa nădăjduim şi noi… Câte ceasuri sunt?… ia vezi..

G.: Două ş-un sfert.

A.: Acuma intră în Leordeni.

N.: Mă rog, da’ dumneata ce eşti acolo la gară?

A.: Eu?… Magazioner… Mai luăm un rând?

G.: E cam târziu: mâine am canţilerie de dimineaţă…

A.: Numa un rând… Băiete! trei…

N.: Şi acuma eşti în concediu?

A.: Ce conged! Ce să mai cer conged! Mă-nvoieşte şeful când vreau să plec. Pot să lipsesc şi câte trei zile; mai ales acuma, cu criza asta, nu prea e atâta lucru!

G.: Nene, dă-mi voie să-nchin în sănătatea soţiei dumitale… Să vă trăiască!

A.: Mersi!

N.: Şi eu închin în sănătatea şefului d-tale… Să vă trăiască!

A.: Mersi!

G.: *(dă să bea, îi răsare şi pufneşte)*: Nene! *(Cu multă căldură)* Nene! lasă-mă să te pup! *(Se pupă cu magazionerul)* Eşti mai dulce ca mierea! (*Râd toţi*) Mult aş vrea să cunosc pe şeful şi pe soţia d-tale! *(Cu duioşie)* Ce-or fi făcând ei acuma?

A.: Dorm tun… Câte ceasuri ai?

N.: Trei fix.

A.: A intrat în Piteşti… La Piteşti stă treiştrei de minute…

(Cei doi amici îl îmbrăţişează pe rând şi-l pupă cu multă căldură.)

G.: Nene! eşti un om fericit!… să trăieşti!

A.: Asta, ce-i drept, aşa e… sunt fericit, slava Domnului! Nevastă frumoasă am, să-mi trăiască! slujbuşoară bunicică am – de! orişicât să zici, magazioner… dacă nu curge, pică! de şef încai, ce să mai zicem! ţi-este ca şi un frate, odată ce ţi-e cumnat, ca'vas'zică!

(Amândoi amicii, după ce au râs tare, rămân foarte nedomiriţi.)

N.: Cum, cumnat?…

A.: Dacă-i fratele Miţii!… Da' ce credeai?

G.: Atunci, n-am făcut nimic…

A.: Cum n-am făcut nimic?…

N.: Noi gândeam…

A.: Cum, nene? Apăi dacă nu-i era frate bun, se putea?! Cum, adică? era să las aşa mândreţe de femeie… noaptea… cu aşa frumuseţe de bărbat?… în cupeu de servici!… *(face cu ochiul)* sepa'at, ca'vas'zică!… *(râde cu multă poftă)* ştii că-mi place! Câte ceasuri ai?

N.: Ce-ţi pasă?

A.: Vorba e, vreau să ştiu unde e Miţa acuma.

N. *(plictisit)*: Trei şi jumătate trecute.

A.: A plecat din Piteşti… Ai să mergem undeva, să bem câte un jvarţ.

G.: Nu mai mergem.

A.: De ce?

N.: Nu mai ai niciun haz!

Universul, 1899, 26 nov.; vol. *Momente* (1901), *Momente, schiţe, amintiri* (1908)

ACCELERAT No. 17

Un individ purtând pe umeri o şubă largă, cu o căciulă mare pe ceafă, stă la masă în restaurantul Gării de Nord şi bea ceai. Are un geamantan de pânză cu cercuri de tinichea alături pe un scaun, şi pe masă un sac de piele neagră, prin mănuşa căruia îşi ţine petrecută bine mâna stângă până la încheietura braţului. După figură, după maniere şi port, trebuie să fie vreun negustor, ori arendaş din provincie.

Un domn bine îmbrăcat, blană cu guler de astrahan şi căciuliţă asemenea, bea cafea la altă masă, fumează şi se uită din când în când către provincial, care nu ia seama deloc că-l observă cineva, în acelaşi timp, domnul trage cu ochii la uşă: aşteaptă desigur pe cineva, şi cu nerăbdare.

Negustorul plăteşte ceaiul. Îndată, iată şi hamalul vine să-i spună că trenul a tras la peron; îi ia geamantanul de pânză şi vrea să-i ia şi sacul de piele, ca să-l uşureze pe pasager; dar acesta îşi trage repede mâna cu sacul şi refuză serviciul. Sacul nu e mare, dar trebuie să fie greu, fiindcă pasagerul, ridicându-se, trebuie să-l ţină şi de dedesubt cu mâna dreaptă. Hamalul porneşte spre uşă; negustorul după el.

Domnul, care n-a scăpat din ochi nicio mişcare, s-a ridicat şi el şi porneşte pe urma negustorului la câţiva paşi.

Negustorul s-a suit într-un vagon de clasa întâia, şi şade pe coridor cu sacul lui în braţe.

Domnul se plimbă de colo până colo pe peron, trăgând cu ochiul aci către partea pe unde vin pasagerii, aci către geamul la care stă în picioare omul cu sacul, pe când acesta se uită foarte distrat pe geam la mişcarea de pe peron.

Mai sunt cinci minute...

Domnul de pe peron se vede bine că fierbe de nerăbdare... În sfârşit, un om îmbrăcat modest, un fel de fecior de casă, făcându-şi greu loc prin

mulţime, soseşte gâfâind cu un geamantan frumos de piele rusească, cu un tartan şi cu un bilet de clasa întâia.

– Dobitocule! era să mă faci să scap trenul!...

Apoi, luându-şi bagajul şi biletul, trage la o parte pe fecior şi îi şopteşte pripit şi cu un aer foarte sever.

Mai sunt două minute.

Domnul, ajutat de fecior, se suie în vagon unde e negustorul. Acesta, îndată ce s-a suit domnul, trece din coridor în cupeu, pe când domnul face fel de fel de semne de inteligenţă feciorului său, care stă drept în faţă-i pe peron.

Fluierul întâi... Apoi numaidecât al doilea... Frânele se desfac... Trenul a pornit.

Domnul intră în cupeu după negustor, care s-a dezbrăcat de şubă şi şade cu sacul pe mână.

– Bonsoar, zice domnul.

– Bonsoar, răspunde negustorul.

Şi domnul se aşază pe fotoliul din faţă, după ce şi-a pus geamantanul în plasă şi tartanul la căpătâi.

Doi-trei kilometri tăcere.

– Mergeţi departe? întreabă domnul.

– De! departe şi nu departe...

– ...?

– Până la Mărăşeşti...

– Până la Mărăşeşti?

– Da. Dar dv.?

– Şi eu tot până la Mărăşeşti.

– Vezi?... După daraveri...

– Da, după daraveri. Dar dv.?

– Tot după daraveri.

Conductorul... Taie biletul domnului şi întinde mâna către negustor...

– 753, zice omul, care pare că deja moţăie, şi pune mâna în buzunar să arate carta...

Conductorul salută şi pleacă.

– Aveţi cartă permanentă? întreabă domnul. Sunteţi poate la Senat...

– Ba nu... am bilet de abonament... Am multe alergături şi-mi vine mai ieftin...

Chitila...

– Puţină lume astăzi în tren. În tot vagonul suntem numai noi şi încă un pasager în alt cupeu. E bine... putem dormi până la Mărăşeşti! zice domnul, lungindu-se pe fotoliuri şi acoperindu-se cu tartanul.

– A! eu nu dorm niciodată în tren, zice negustorul... Ştiţi, umblu cu bani... Pungaşi...

– Frate, să fie adevărat?...

– Ei, bravos! Nu s-a-ntâmplat şi mai acu o lună?...

– Eu, drept să-ţi spun, nu m-am gândit niciodată... S-o fi întâmplat aşa o dată.

– Numa o dată?

– În clasa întâia?

– Tocmai în clasa întâia, fireşte, zice negustorul. Mie, ce să-ţi spui? mi-e frică al dracului. Mi se-ntâmplă câteodată să am sume mari cu mine... bunăoară ca acuma...

– Glumă e să mă arză odată cu o avere de om.

– ...!!!

– Patruzeci de mii de franci!...

– Să ferească Dumnezeu! M-ar omorî! adaugă provincialul.

– Nu ţi se pare dumitale că e prea cald aici? întreabă domnul, ştergându-se de sudoare.

– Nu, răspunde negustorul, e tocmai potrivit.

– Mie mi-e grozav de cald.

Şi domnul iese să se răcorească puţin în coridor.

Peste câteva momente, domnul se reîntoarce la locul lui.

– Mă rog, zice provincialul, trenul ăsta se mai opreşte undeva până la Ploieşti?

– Da... la Periş, două minute.

– La Ploieşti, ne dăm jos, să luăm câte-o dulceaţă...

– ...Ne dăm, dacă vrei, zice domnul distrat, ca de pe altă lume, şi se trânteşte să doarmă,

învelindu-se cu tartanul peste cap.

Trenul a plecat din Periş. Negustorul scoate un măr din buzunarul şubei şi începe să ronţăie.

Deodată domnul se ridică:

– Peste putinţă să dorm... teribil de cald!

Apoi, dă geamantanul jos, îl deschide şi scoate un şipuşor elegant; deşurubează dopul şi oferă negustorului.

– Cognac...

– Mersi... De zece ani nu mai pun spirtoase în gură...

– E extrafin...

– Mersi... Sunt oprit...

Domnul, mâhnit de refuz, înşurubează la loc dopul, pune şipuşorul în geamantan, pe care-l aruncă iar în plasă. Apoi, suflând greu de căldură, iese iarăşi în coridor, unde se plimbă de colo până colo.

Provincialul se lungeşte bine, punându-şi sacul căpătâi.

Conductorul:

– Biletele pentru Ploieşti, domnilor!...

Domnul din coridor dă discret biletul său... şi reintră în cupeu, trăgând uşa cu multă băgare de seamă ca să nu deranjeze pe negustor, care are probabil intenţii să aţipească.

– Puteţi umbla cât de tare, zice omul culcat; nu dorm. Unde pot eu dormi?... Mă lasă să dorm căpătâiul ăsta? Şi zicând asta, bate cu palma pe săculeţ, care sună foarte plin.

Domnul scoate portabacul şi oferă negustorului:

– Regale...

– Mersi, zice omul cu sacul; de zece ani m-am lăsat de tutun... Sunt oprit...

Apoi, după o pauză lungă:

– Apropo, ziceai dumneata adiniauri... de pungaşi... în tren. Să vezi ce s-a-ntâmplat unui negustor, un prieten al meu!... Venea cu doi inşi de la Roman în clasa-ntâi... I-a luat vreo opt mii de lei... Ştii cum? Unul i-a tot dat să bea nişte vin

dulce cu dresuri, şi altul i-a dat să fumeze o ţigară, cu afion, cu dracu ştie ce... A adormit omul buştean... Când s-a trezit la Bucureşti cu capul buimac, era singur în vagon, şi tot, blană, geamantan, bani, ceas, tot îi luaseră.

– Ei! i-o fi luat şi inelele din deget, zice domnul, râzând ciudat.

– De unde ştii asta? întreabă iute negustorul.

Apoi, după o pauză scurtă, râzând şi el:

– Fireşte că i-a luat şi inelele.

– Intrăm în Ploieşti...

–Ne dăm jos? întreabă provincialul, şi, ridicându-se, îşi petrece mâna prin mănuşa sacului şi ia bunda pe umeri.

Domnul stă o clipă la gânduri; apoi:

– Ne dăm... Nu-ţi iei, adăugă zâmbind ironic, şi geamantanul?

– De geamantan nu-mi pasă! câteva boarfe de schimbat.

Ploieşti... Trenul stă la peron.

Negustorul coboară cu sacul; domnul după el cu geamantanul de piele rusească şi tartanul... Dar n-apucă să facă trei paşi, şi dau piept în piept cu doi vlăjari, nişte mitocani, care parcă le-ar ţine drumul. Domnul vrea să dea pe de lături.

– Scurt mişcarea! comandă cu autoritate negustorul, şi cele două namile au şi-nhăţat strâns pe domnul, fiecare de câte o mână... Orice luptă ar fi zadarnică!

– Luaţi-i sacul! ordonă aspru negustorul.

Oamenii ascultă.

– Legaţi-l bine!...

Pe urmă, către domnul, care tremură din toate încheieturile şi nu protestează câtuşi de puţin faţă cu aşa sălbătăcie:

– Apoi, de când mă freci, amice! cât o să umblu după d-ta?... Cognac, a?... extrafin... Ţigarete, a?... Regale, a?...

Universul, 1899, 10 dec.

URGENT...

Şcoala de fete No. 1 din Urbea Z... No. 654 – 15 noiembre

D-sale D-lui Primar al Urbei *Z...*

urgentă.

Domnule Primar,

Referindu-ne la adresa noastră din luna trecută octombre cu No. 597 asupra necesităţii de lemne pe care o simte şcoala, vă rugăm ca de urgenţă să binevoiţi a ne trimite cantitatea prevăzută, căci vremea se strică şi ameninţă să nu mai putem urma cursurile fără combustibil.

Primiţi, vă rog, Domnule Primar etc.

Directoare

Aglae Poppesco

*

Şcoala de fete No. 1 din Urbea Z... No. 683 –1 decembre

D-sale D-lui Primar al Urbei Z…

urgentă.

Domnule Primar,

Referindu-ne la adresa noastră din luna trecută noiembre 15 cu No. 654, avem onoare a vă repeta cu insistenţă rugăciunea ce v-am făcut în privinţa lemnelor de încălzit necesare şcoalei de fete No. 1 din această urbe, care se află în lipsă de căldură suficientă pentru studii pe timpul de iarnă, mai ales aşa de aspră cum este cea actuală, încât elevele sunt incapabile a mai scrie cu mâinile îngheţate, şi chiar profesoarele sufăr neputându-se dezbrăca în clasă, fiindu-le temperatura aşa de exagerată, încât, cum se poate uşor constata, este de nesuferit, ameninţând cu maladii atât pe profesoare cât şi pe eleve.

Vă rugăm dar să luaţi măsuri urgente pentru întâmpinarea acestei situaţiuni anormale, contrariu va trebui să reclamăm Onor. Minister nemaiputând lua nicio răspundere.

Primiţi, vă rog, Domnule Primar etc.

Directoare,

Aglae Poppesco

*

Revizorul şcolar al distr. X... No 4599 – 15 decembre

D-sale D-lui Primar al Urbei Z...

urgentă.

Domnule Primar,

Astăzi 15 decembre făcând inspecţiunea reglementară la şcoala de fete No. 1 din Urbea Z… am fost întâmpinat de doamna directoare Aglae Poppesco împreună cu doamnele profesoare Areti Ionesco, Sevasti Ionesco şi Aristi Poppesco, care toate s-au plâns de starea de mizerie în care a ajuns şcoala din cauza lipsei de combustibil, pe care îl refuză Onor. Primărie locală, pe care în nenumărate rânduri au rugat-o prin adrese oficiale, care se văd la dosar, dar care n-au avut până în prezent niciun rezultat.

În adevăr, vizitând apoi clasele am găsit o temperatură incapabilă de a putea fi suferită mai ales de copii, din care cauză se pot chiar îmbolnăvi de vreo boală infecţioasă, ceea ce ar împiedica urmarea regulată a cursurilor reglementare, fiind silite a se întrerupe până la stingerea contagiunii epidemiei, precum s-a mai întâmplat pe căldurile cele mai mari, dar atunci nu din cauza focului, ci a apei, chiar cu câteva zile înainte de examenele anuale, ceea ce produce o enormă confuziune pedagogică.

Având dar acestea în vedere, vă rog, Domnule Primar, să binevoiţi a dispoza ca să se satisfacă cât mai urgent nevoile şcoalei.

Primiţi, vă rog, Domnule Primar etc.

Revizor şcolar,

Lazăr Ionescu-Lion

*

Şcoala de fete No. 1 din Urbea Z... No. 13 – 8 ianuarie

D-sale D-lui Ministru al Instr. Publice etc.

urgentă.

Domnule Ministru,

În repeţite rânduri am cerut la Onor. Primărie locală să ne libereze combustibilul de care are şcoala noastră necesitate din cauza gerului aspru prin care trecem în acest anotimp fără niciun rezultat, aşa încât tremurăm de viaţa noastră şi a elevelor, care nici nu mai vin la şcoală încă dinaintea vacanţelor, fiindcă părinţii au aflat şi temându-se nu le mai permit până ce nu vom putea da foc.

Însuşi d. revizor şcolar Lazăr Ionescu-Lion a vizitat şcoala, constatând lipsa noastră de căldură şi a înaintat o adresă încă din anul trecut 15 decembre cu No. 4599, către d. primar local, dar şi aceasta a rămas tot literă moartă, căci şcoala se află în aceeaşi mizerie, încât nu se mai poate zice că aceasta este o umanitate, lăsând astfel să sufere elevele.

Aşadar ne adresăm cu cel mai profund respect d-voastre spre a lua urgent orice măsuri veţi crede de cuviinţă pentru a face să înceteze barbaria prezentă.

Binevoiţi, D-le Ministru etc.

Directoare,
Ag1ae Poppesco

*

Ministerul Instr. Publice şi Cultelor. 10 001 – 15 ianuarie

D-sale D-lui Revizor şcolar al distr. X…

urgentă.

Domnule Revizor,

Doamna Aglae Poppesco, directoarea Şcoalei de fete No. 1 din urbea Z…, ni se plânge că Primăria locală nu dă şcoalei lemnele necesare pentru încălzitul claselor.

Anexându-vă raportul doamnei directoare, vă invităm a face imediat o anchetă la şcoală şi a ne raporta de urgenţă.

Primiţi etc.

p. Ministru,

indescifrabil

p. Director,
asemenea

*

Revizorul şcolar al distr. X... No. 103 – 1 februarie

D-sale D-lui Ministru al Instr. Publice şi Cultelor.

urgentă.

Domnule Ministru,

Imediat ce am primit ordinul dv. cu no. 10 001 din 15 ianuarie, m-am transportat la şcoala de fete No. 1 din urbea Z… şi am constatat că raportul doamnei directoare respective este în totul adevărat.

În adevăr, am găsit din cauza frigului pe jumătate şcoala despopulată complet, iar restul tuşind toate şi dureri cu umflături în gât, pentru care chemând pe d. medic al urbei, a constatat mai multe cazuri de amigdalintă, adică gâlci, care poate degenera mai cu seamă la copiii anemici şi limfatici, prin diferite complicaţiuni foarte adesea contagioase.

De aceea, d. medic a opinat că ar fi mai bine dacă s-ar închide şcoala, spre a nu lua proporţiuni mai mari.

Cu cel mai profund respect viu dar a vă ruga, în interesul salubrităţii, să-mi daţi de urgenţă un ordin în consecinţă, sau să interveniţi pe lângă Onor. Primăria locală să libereze combustibilul de care simte nevoie cursurile.

Binevoiţi, D-le Ministru etc.
Revizor şcolar,
Lazăr Ionescu-Lion

*

Ministerul Instr. Publice şi Cultelor. No. 20 302–15 februarie

D-sale D-lui Primar al Urbei Z…

urgentă.

Doamna Aglae Poppesco, directoarea şcoalei No. 1 de fete din acea urbe, se plânge că Onor. Primărie, după repeţite cereri, nu-i liberează lemnele necesare pentru încălzit, din care cauză sufăr cursurile.

Vă invit dar, domnule primar, ca de urgenţă, să satisfaceţi conform legii, justele reclamaţiuni ale doamnei directoare.

Primiţi, D-le Primar etc.

p. Ministru,
nedescifrabil

p. Director,
asemenea

*

Camera Deputaţilor. Sesiunea prelungită. Şedinţa de la 1 martie

D. Al. Lingopolu: Am cerut cuvântul ca să fac o întrebare d-lui Ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice: ştie oare d-sa în ce stare de mizerie s-a aflat iarna aceasta şcoala de fete No. 1 din urbea Z… lipsită de combustibilul necesar deoarece nu i l-a liberat Primăria locală, bântuită de boale din această cauză şi conform avizului medicului local chiar suprimarea cursurilor?

D. Ministru al Cultelor: Răspunz onor. deputat că, în urma raportului revizorului şcolar local, ministerul a luat măsuri urgente ca Primăria să libereze conform legii combustibilul necesar acelei şcoale.

*

Primăria urbei Z... No. 3 712–15 martie

D-sale Doamnei Directoare a Şcoalei de fete No.1. din urbea Z…

urgentă.

Doamnă!

Mâine veţi primi la şcoala ce cu onoare o dirijaţi 5 (cinci) care de lemne cer curat, prima calitate, şi vă rugăm să binevoiţi a ne răspunde urgent de primirea combustibilului.

Primiţi, D-nă Directoare etc...

p. *Primar,*
Niţă Necşulescu
ajutor

Secretar,
Athanasiu Eleutherescu

Universul, 1899, 17 dec.; vol. *Momente* (1901), *Momente, schiţe, amintiri* (1908)

REPORTAJ

Revolta naţională apărea sub direcţia mea acu vreo cinsprezece ani, pe vremea cabinetului Brătianu. Era o gazetă eminamente combativă, făcând crâncenă opoziţie.

Tăria noastră nu stătea atât în articole de fond sau în polemice, cât în informaţiuni de senzaţie ţesute cu observaţiuni veninoase. Turbasem şi pe public, şi pe politicieni, şi mai ales pe confraţi, cu descoperirile celor mai intime secrete ale culiselor politice, sociale şi chiar familiale. Poliţia înnebunea căutând în zadar să afle izvorul ştirilor *Revoltei*.

Şi ce simplu lucru! Toate le aflam de la o damă din societate, care le lua într-adins pentru noi de la un stâlp al puterii, un om foarte de sus. Câtetrele părţile erau interesate să lucreze cu cea mai perfectă discreţiune: bărbatul de stat îşi exercita prin canalul nostru micile răutăţi şi marile intenţiuni, dama câştiga frumos de la noi, iar noi ţineam recordul gazetelor bine informate. Oricine ar fi citit însă cu destulă luare-aminte foaia noastră ar fi trebuit măcar să bănuiască: pe câtă vreme pe toţi oamenii de la putere îi tratam cu ou şi cu oţet, pe bărbatul nostru de stat îl maltratam cu zahar şi cu apă de trandafir.

Dar, din nenorocire, izvorul informaţiilor a trebuit să ne sece odată. Bărbatul de stat a căpătat misiunea pe care o vâna de mult şi a părăsit Capitala; astfel, am rămas – dama, dezolată fără bunul ei amic, iar noi, şi mai dezolaţi, fără informaţii. A voit dama să ne servească cu ştiri din alte izvoare; dar au început să plouă dezminţirile, şi confraţii s-au pornit să-şi verse focul asupra *Revoltei*, care, „fără niciun scrupul“… „mincinoşi! infami!… caraghioşi!...“ în fine toate graţiozităţile de care sunt capabili nişte confraţi geloşi de un îndelungat succes.

Atunci, am luat un reporter special.

Câteva zile am scăpat de dezminţiri şi de invectivele confraţilor… Da! dar ce informaţii, Dumnezeule! Judecaţi singuri:

*

„Azi s-a ţinut un consiliu de miniştri, la Ministerul de Interne.“

*

„Primul-ministru va pleca mâine sâmbătă la Florica. Probabil că se va întoarce luni sau marţi, dacă nu se va hotărî să rămână acolo mai multe zile.“

*

„D. ministru al Cultelor a lucrat ieri, miercuri, cu M. Sa Regele.“

*

„Aflăm cu plăcere logodna d-lui Alexandru Popescu, vechi funcţionar, cu doamna Alexandrina Ionescu, mama tânărului poet Horaţiu Ionescu, impiegat la biroul de servitori de pe lângă Prefectura poliţiei Capitalei. Toate urările noastre de fericire junei perechi.“

*

„După cererea doamnelor Tudoriţa Ştefănescu şi Fani Teodorescu, s-au permutat, întâia în postul de moaşă la plasa Z… în locul celei de-a doua, iar cea de-a doua în aceeaşi calitate la plasa X… în locul celei d-întâia.“

*

Când a intrat reporterul meu de dimineaţă, l-am întâmpinat spunând:

– Domnule Caracudi, nu merge aşa! Cu informaţiuni ca ale dumitale, dăm de mal gazeta. Informaţii sunt astea? Fireşte că s-a ţinut azi un consiliu de miniştri, fiindcă acolo în fiecare joi se ţine câte unul!… Fireşte că primul-ministru va pleca sâmbătă, după regulă, la Florica, ca în toate sâmbetele, şi se va întoarce, iar după regulă, ori

luni, ori marţi, ori miercuri, ori în altă zi!… Fireşte că ministrul Cultelor a lucrat ieri la palat, fiindcă miercurea este ziua fixă de lucru a acestui secretar de stat cu Regele!… Şi pe urmă… Ce-mi pasă mie de logodna junei Alexandrina!.. ce interes poate avea pentru cititorii noştri permutarea moaşelor d-tale!… Ce? vrei să omori *Revolta,* nene?… spune!

– Ba nu!

– Atunci!… Mie îmi trebuiesc, domnule, informaţiuni politice de senzaţie.

– Dacă nu sunt, domnule director…

– Trebuie să fie!… Altfel, cu regret, amice, nu eşti bun de noi!

– Am înţeles, domnule director.

– Pleacă, aleargă! Vârâ-te peste tot, în lume, în localuri publice şi oficiale, în cercuri politice; scotoceşte, miroase, află, află, află!

D. Caracudi a plecat foarte hotărât. Peste câteva ceasuri, pe seară, se întorcea mândru. Avea de ce. Aflase lucruri cu deosebire interesante de la un personaj politic, al cărui nume nu vrea să-l spună. Între altele, iată:

1. O mare nenţelegere în sânul Consiliului de Miniştri;

2. O criză ministerială iminentă;

3. Intenţia guvernului de a spori efectivul armatei şi anii de serviciu;

4. Zgomote despre un grav incident diplomatic;

5. Un divorţ scandalos în lumea mare.

– Ei, ai văzut?… zic. Cine e amicul care ţi-a comunicat toate astea?

– Asta nu se poate, răspunse Caracudi; am dat parola de onoare să nu-i spun numele. De aminteri, dacă ar afla că l-am trădat, nu mi-ar mai spune nimic aldată.

– Bravo, domnule Caracudi! frumoasă recoltă. Aşa da! dă-i înainte! d-ta ai apucături americane; vei avea un frumos viitor ca ziarist român.

Şi în adevăr, pe fiece zi reporterul a mers progresând, aşa încât, în scurt timp, *Revolta,*

compromisă oarecum în ultimele două săptămâni, se ridică la vechiul ei nivel de popularitate, ba chiar mai sus. Niciodată atâta succes… Bravul meu Caracudi! De exemplu:

„Putem spune, din sorginte autorizată, că ieri s-a petrecut la palat o scenă, care caracterizează situaţiunea întreagă ca imposibilă de susţinut. Guvernul e pe ducă. La ediţia de seară amănunte.“

Apoi, la ediţia de seară:

„Se ştie că Regele de mult îşi dă seama de starea nenorocită în care a ajuns ţara, şi nu pierde nicio ocazie pentru a-şi manifesta nemulţumirea faţă cu guvernul Vizirului[20]. Regele pândea de mult momentul când să spună verde şefului colectivităţii[21] ce crede despre această politică descreierată. Astfel, ieri, când Vizirul a mers la obişnuita audienţă, Regele s-a închis cu dânsul în cabinetul de lucru, luând cele mai stricte precauţiuni a nu fi auzit de nimeni, şi i-a tras Vizirului o săpuneală numărul unu, făcând critica amănunţită şi foarte aspră a acestei politice, care consistă în a tolera «jafuri, asasinate şi procese scandaloase», după propria expresie a Vizirului.

Tot timpul, Vizirul a tăcut cu ochii în pământ, galben la faţă ca un cadavru.

La sfârşit, Regele, arătând că situaţia a devenit intolerabilă pentru ţară şi pentru Coroană, a spus răspicat:

Nu mai merge, domnilor, nu mai merge!

S-a observat chiar de servitori aerul plouat al Vizirului la ieşirea din palat.“

De prisos a mai spune ce succes a avut gazeta noastră seara. Ediţia pentru Capitală s-a *epuizat* în câteva momente, aşa că am fost siliţi să tragem încă o mie de exemplare (încă trei, am spus noi a doua zi).

„Al dracului Caracudi! gândeam eu. De unde le află? Trebuie numaidecât să ştiu de unde le află.“

Toate stăruinţele mele pe lângă el au rămas infructuoase; peste putinţă să aflu sorgintea de

unde căpăta atâtea ştiri. Încăpăţânarea lui m-a scos din răbdări. M-am hotărât să-i dejoc rezistenţa, smulgându-i secretul într-un mod fie chiar nedemn.

A doua zi, o zi încântătoare de toamnă, reporterul mi-a spus de dimineaţă:

– Mi se pare că pentru ediţia de seară o să am o informaţie în legătură cu cea de ieri, cu scena dintre Rege şi Vizir. Adiniauri când veneam încoace, am văzut pe Vizirul intrând iar la palat… Să vedem… Mă duc… Mă-ntorc într-un ceas cu informaţia…

„De astă dată trebuie să te prinz!“ am zis în gândul meu, şi imediat mă luai pe urmele lui mai discret decât un bătrân detectiv.

Caracudi, fără a bănui câtuşi de puţin, ieşi pe bulevard în Calea Victoriei. Un moment, se opri la fereastra unei prăvălii de galanterie; apoi, urmă înainte cu pas potolit. Ajungând în colţul stradei Nouă, se opri la Capşa, aşezându-se afară la o mesuţă. Eu stam în colţul otelului de Boulevard. Vreo douăzeci de minute m-a ţinut aşa, el pe scaun şi eu în picioare… S-a sculat şi a apucat spre palat. După el… Dar, din nenorocire… în dreptul lui Oteteleşeanu, la deschizătura largă a Pieţei Teatrului, l-am pierdut din ochi prin mulţime… Caut în sus, caut în jos; nicăieri… S-a suit desigur în vreun otel, unde are întâlnire cu omul lui – vreun deputat, senator… ori ştiu eu? Când mă disperasem şi porneam să mă-ntorc la redacţie, cu gândul a reîncepe jocul la prima ocazie, iată-l pe omul meu că iese din prăvălia de specialitate a Regiei cu un pacheţel în mână… Şi-a luat tutun!… Apucă tot în sus spre palat… După el… Dar, trecând pe dinaintea tutungeriei, mi-arunc ochii să văd dacă nu e cineva acolo cu care să fi comunicat… În prăvălie, nimeni, afară de vânzătoarea şi impiegatul. Trecând pe la palat, Caracudi taie drumul, salută pe cineva de la fereastră şi urmează domol înainte. Ajungând şi eu

în faţa palatului, trag cu ochiul şi văd la geam un tânăr ofiţer de roşiori… Caracudi îşi ia seama mai încoa de Episcopie; se întoarce în loc şi porneşte înapoi… Mă ascunz repede într-un gang. Trece la vale… Ies după el la potrivită distanţă, ţiind ochii la pălăria lui cenuşie ca argintul. În dreptul palatului pălăria cenuşie salută iar… Iar ofiţeraşul…

„Nu cumva?…“ gândesc eu.

Reporterul apucă la dreapta pe lângă grădiniţa palatului… în strada Sf. Ionică… După el… În intrarea Rosetti… În Cişmegiu… Trece puntea… Merge drept la bufet… Eu stau ascuns lângă movilă şi nu-l iert din ochi… Bea cafea şi fumează din tutunul cel proaspăt. Desigur aci are întâlnire cu omul de la care ia informaţiile… Îl aşteaptă… Îl aştept şi eu… Reporterul scoate blocul din buzunar şi scrie… E o vreme splendidă, şi grădina, sub cerul limpede de toamnă, e mai frumoasă ca totdeauna. În aer linişte; ici şi colo pică încetinel frunze galbene, învârtindu-se-n clipe largi până la pământ în jurul coadelor veştejite, şi de departe s-aude glas de lebădă…

Dar omul meu a isprăvit de scris; plăteşte, se scoală şi apucă spre locul unde mă aflu… Mă dau binişor pe după movilă. Porneşte spre intrarea Rosetti înapoi… După el… Iese prin strada Brezoianu… Suie bulevardul… Acum grăbeşte pasul… şi eu pe al meu… Unde mă duce?... Să vedem…

La redacţie. Intră… Dau fuga. Când intru, Caracudi scoate blocul.

– Ei? întreb eu.

–Stai să vezi! răspunde cu un zâmbet triumfător, şi-mi pune îndată sub ochi, cu indicaţia caracterelor „compacte“ de întrebuinţat, următoarea informaţie:

„Am dat aseară o informaţiune relativă la scena petrecută ieri la palat între Suveran şi Vizirul. Astăzi suntem în poziţiune a da, din acelaşi izvor

autorizat, amănunte asupra urmării acelei scene, care stau în legătură cu zgomotele înregistrate de noi despre o iminentă criză ministerială.

Astăzi, Vizirul, cu aerul foarte abătut, a urcat treptele palatului pe la 9 dim. Regele l-a făcut s-aştepte mai mult de o jumătate de oră în anticameră. În vremea aceasta, servitorii şi ofiţerii de serviciu au observat că Vizirul ofta adânc, gândindu-se la frumoasele zile de la Aranjuez, când tăia şi spânzura, bucurându-se de încrederea fără margini a Suveranului, care acuma, dumirit – *mieux vaut tard que jamais* – îi întoarce spatele ca unui lacheu, de serviciile căruia stăpânul este absolut nemulţumit, şi pe care vrea să-l dea afară, ca pe orice lacheu netrebnic.

În fine, Suveranul, primind pe Vizir în cabinetul de lucru, i-a repetat aceleaşi imputări asupra intolerabilei situaţiuni. Vizirul, tremurând şi cu glasul plin de lacrimi, a zis:

– Atunci, Sire, nu mai rămâne alta de făcut decât…

– Decât? a întrebat Suveranul.

– Decât…

Şi neputând pronunţa cuvintele: «… să-mi dau demisia şi să mă retrag în viaţa privată…», s-a pornit pe plâns, ca o babă bătrână copleşită de parapon.

Precum se vede, zilele politicei de *jafuri, asasinate şi procese scandaloase* sunt numărate. Nu mai va fi vorba de astă dată de o remaniere ministerială parţială, de o cârpeală după cunoscuta sistemă vizirială, ci de prăbuşirea completă a şandramalei colectiviste.“

– Bravo, dragă Caracudi! am strigat eu. Eşti mai tare decât puteam să-mi închipuiesc! Tu eşti norocul *Revoltei naţionale*!… Decât… să-mi dai voie să-ţi spun că acuma ştiu…

– Ce?

– Izvorul de unde capeţi informaţiile… Îl cunosc…

– Aş!
– Pe ce te prinzi?
– Pe ce pofteşti.
– Pe un dejun la Iordache… Primeşti?
– Primesc, zise Caracudi, sigur că mă bea.
– Vrei să-ţi spun de unde?
– De unde?
– Vino-ncoace…

Îl trăsei atunci la o parte, în cabinetul meu de director, închizând uşa cu mai multă precauţie ca Regele când vrea să vorbească Vizirului, şi-i şoptii răspicat, privindu-l diabolic până-n fundul ochilor:

– Din Ciş-me-giu!

Caracudi se făcu mai galben ca Vizirul din informaţia lui. Dar… *si augur augurem* – strângându-i mâna cu efuziune, mă grăbii să-i adaug:

– Nu face nimic asta!… Sunt foarte mulţumit de serviciile tale… *Revolta* fără ele n-ar plăti o para chioară, cu toate articolele şi foiletoanele noastre… Hai să dejunăm!

Am dejunat minunat. Caracudi clipea din ochi foarte mulţumit.

– Mă rog ţie, l-am întrebat eu la cafea, după ce-i spusesem itinerarul lui de dimineaţă în toate amănuntele – mă rog ţie, când e vreme bună ca astăzi, înţeleg; dar cum faci când e vreme rea?

– Când e vreme rea?… stau acasă.

– Mai bem o înfundată?… Asta o plătesc eu.

Ştiu c-am râs!… Am plătit, el dejunul şi eu suplimentul, şi ne-am întors foarte veseli la redacţie.

– Trei ceasuri!… Caracudi! strig eu; repede după informaţii! Caută-le cât mai „senzaţionale“!

– La moment! răspunde bravul meu reporter şi pleacă grabnic spre palat.

Eu rămân în odăiţa umbroasă a redacţiei să-mi scriu articolul de fond: *Ce gândeşte Suveranul*... Să vedem, ce poate gândi Suveranul?…

Moi pana în călimări şi picotind cu capul plecat pe masă, mă gândesc… mă gândesc…

Ce vreme splendidă!… Ce frumoasă trebuie să fie grădina acum către seară sub cerul limpede de toamnă… Ce linişte în aer… Parcă văd cum pică încetinel ici şi colo frunzele galbene, învârtindu-se în clipe largi până la pământ în jurul coadelor veştejite… şi parcă de departe auz glas de lebădă…

Al dracului Caracudi!…

Ia să vedem acum: *ce gândeşte Suveranul?*

România junǎ, 1899, 23 dec.: vol. *Momente* (1901), *Novele, povestiri* (1908)

20 Vizirul – poreclă purtată în epocă de I.C. Brătianu

21 Liberalilor

HIGH-LIFE

Tânărul Edgar Bostandaki este suplinitor la catedrele de muzică, desen, gimnastică, scrimă şi religie de la gimnaziul clasic înfiinţat de curând în urbea sa natală. Gimnaziul are până acuma numai clasa întâia şi e întreţinut de comună; se speră că la anul viitor se vor completa patru clase, trecând totul pe seama statului. Deşi încărcat cu predarea a cinci cursuri importante de gradul secundar, tânărul suplinitor găseşte destulă vreme să frecventeze societatea înaltă din localitate, unde trece drept un perfect gentilom. În adevăr, Edgar este un tânăr care are multe succese în saloanele din Târgul Mare. Vorbeşte franţuzeşte de când era mic şi se pricepe foarte bine la mode şi confecţiuni, aşa că nu o dată este consultat asupra acestui capitol. Profesia de cronicar *high-life* nu este uşoară, fiindcă trebuie să scrii despre dame, şi damele sunt dificile, pretenţioase, capriţioase. Spui de una o vorbă bună, superi pe alta; spui rău de alta, atunci nu mai poţi pretinde că eşti un om galant; insişti cu deosebire asupra uneia, dai loc la bănuieli; neglijezi pe vreuna, îi inspiri o ură primejdioasă. Mai ales într-o societate foarte restrânsă şi foarte aleasă ca societatea din Târgul Mare, un cronicar de salon trebuie să-şi drămuiască atenţia cu cea mai mare strictеţe. Grea profesie, ce-i drept; însă tânărul Bostandaki, om de spirit şi cu educaţiune distinsă, a fost parcă născut a fi cronicar *high-life*. Cronicele lui, în formă de corespondenţă, le publică într-un ziar cotidian din cel mai apropiat oraş mare de provincie.

Dar, va zice cineva:

– Bine! însă cronicarul este şi el om, mai ales dacă e tânăr; trebuie să aibă şi el simpatiile şi preferinţele, antipatiile şi aversiunile sale. El stă într-un colţ al salonului cu carnetul său în mână şi priveşte la vârtejul valsului; în acest vârtej, ochii lui trebuiesc să deosibească între toate pe câteva,

mai graţioase, şi, între aceste câteva mai graţioase, pe una, nentrecută, adorabilă.

– Ei, da, răspunz eu, înţeleg ce spuneţi. Însă cronicarul de salon trebuie să-şi calce pe inimă, să fie discret şi imparţial. Şi asta n-o poate oricine, cum o poate Turturel.

– Care Turturel?

– Edgar Bostandaki… Turturel este numele pe care i l-au dat în copilărie, alintându-l, papaia, mamaia şi duduile, surorile mai mari… Turturel – aşa-i că sună bine? – este pseudonimul destul de transparent cu care Edgar îşi semnează cronicele.

Ei! şi totuşi, cât de corect şi de discret, cât de galant şi de imparţial, însuşi Turturel a greşit odată un *carnet mondain*.

Din iniţiativa unui comitet compus de damele din înalta societate a Târgului Mare, reşedinţa subprefecturii Plăşii de Mijloc, s-a dat în saloanele otelului Regal de acolo „Un mare bal filantropic, al cărui venit se va împărţi giumatate în folosul umanităţii suferinde şi giumatate pentru sporirea fondului de întreţinere a gimnaziului clasic local, până la trecerea lui în bugetul statului“. Maiorul a oferit muzica militară, pe care a adus-o cu trenul de la reşedinţa prefecturii.

A fost un bal cum nici într-o capitală de judeţ nu se poate mai splendid. Damele, pline de devotament pentru nobilul scop al petrecerii, s-au întrecut în toalete. Uniforma şi fracul au fost minunat reprezentate, deşi frac nu purtau decât subprefectul, primarul şi Turturel; restul sexului urât purtau unii redingotă, alţii jachetuţă scurtă. Onorurile balului le-au făcut comitetul damelor, sub preşedinţia tinerei doamne Athenaïs Grégoraschko, soţia subprefectului. S-a petrecut până la şapte dimineaţa, când aurora cu degetele ei de roză a venit să bată la uşa orizontului şi să stingă cu privirile ei lumina petroleului, amintind infatigabililor dănţuitori că trebuie, cu regret, să se desparţă.

A doua zi, d. Turturel punea la poştă pentru gazetă, un *carnet mondain,* cu notiţa: „Rog a se trimite, după obicei, 50 de exemplare pi adresa mè“. Seara, cronicarul citea în faţa comitetului damelor, al cărui secretar era, darea de seamă asupra rezultatului operei de binefacere. De prisos să reproducem textul întreg al acestei lucrări de caracter oficial. Ne mărginim a-i da concluziunile: „Venit brut, 575 lei; cheltuieli, 368 lei; beneficiu net, 207 lei; 103 l. 50 b. pentru sporirea fondului de întreţinere a gimnaziului; 103 l. 50 b. pentru umanitatea suferindă.“

După ce au mulţumit comitetului de dame, d. Edgar Bostandaki în numele gimnaziului, iar d. primar în numele umanităţii suferinde, şedinţa oficială s-a ridicat. Apoi s-a-nvârtit un maus. Peste două zile, iată că multaşteptatele exemplare din *Vocea zimbrului* sosesc. Ele conţin cronica atât de dorită: *Cum se pitrece la noi…*

Extragem la întâmplare câteva rânduri:

„…Sâmbătă sara s-a ţinut în fine la noi strălucitul bal filantropic sub prezidenţia graţioasei doamne Athenaïs Grégoraschko, născută Perjoiu…

…O enormă afluenţă de tot ce Târgul Mare are mai distins, fiecare ţinând să mulţumească încântătoarei prezidente iniţiatoare, preaamabila doamnă Athenaïs Gregoraschko…

… În acordurile muzicii militare, care intonează cu destul *brio* un vals vaporos, perechile pornesc ca duse pe nişte valuri, în care se pierde conştiinţa, iar timpul pare că s-a oprit pe loc ca să admire cum trec în vârtej fierbinte, uimitor, nebunesc, atâtea ş-atâtea flori, parcă smulse de vântul aprig al pasiunii… Doamna Athenaïs Grégoraschko, regina adorabilă a valsului adorat…

… Dar, la un semnal, uşile din fund se deschid… Supeul! Un moment de odihnă pentru această zvăpăiată tinereţe, un moment de odihnă şi de reconfortare!… Doamna Athenaïs

Grégoraschko face onorurile, luând loc în capul mesei, cu graţia nespusă care o caracterizează…

… Dopurile pocnesc, pare c-am fi la un atac de tiraliori, care nu sparie deloc pe bravii convivi… Şampania curge-n valuri. Doamna Athenais Grégoraschko dă semnalul şi aci; ridicând în sus cupa plină de delicii, ca divina Hebe, atinge de buzele reci buzele sale calde, cu acea delicateţe poetică cu care fluturelul atinge caliciul unui miosotis…

Dar muzica ne cheamă. Trăiască valsul! Doamna Athenaïs Grégoraschko, infatigabilă silfidă.“

Aici o îngrozitoare greşeală de tipar… A doua zi duminică dimineaţa, la cafeneaua din centru, spiritualul cronicar *high-life* citea mai multor tineri din localitate *carnetul* lui: *Cum se pitrece la noi*. Tinerii îl ascultau cu multă admiraţie şi poate cu mai multă invidie: e desigur fericit un tânăr care dispune, pe lângă talentul stilului, de o coloană de publicitate, ca să se facă, fireşte, atât de plăcut damelor! Pe când se comenta articolul şi autorul căuta să explice amicilor săi ce înseamnă „divina Hebe“ şi „calici“, iată că deodată intră d. subprefect, Raoul Grégoraschko, soţul „infatigabilei silfide“. D. subprefect salută în dreapta şi în stânga cu gravitate, apoi, drept în faţa lui Edgar Bostandaki şi cu un ton neobişnuit de aspru:

– Domnule Turturel! uite-te la mine… Te opresc, magariule, să faci *de mauvaises plaisanteries* pi conta doamnei Grégoraschko, soţia mè!

Apoi face un ocol prin cafenea bufnind:

– *A-t-on jamais vu pareille insolence!*

Edgar nu pricepe deloc… Însă Raoul se întoarce iar şi, gesticulând cu cravaşa, de care nu se desparte niciodată:

– Altă dată, dacă-ţi mai permiţi di aieste, îţi rup urechile!

– Dar…

– Urechile! m-ai înţăles? *espèce d'imbécile!*

Şi iese turbat, făcând să şuiere aerul sub jocul cravaşei. Toată lumea rămâne uimită. Din ce pricină?... Hebe?… Calici?…

– Nu înţeleg deloc, zice Turturel, dând din umeri cu totul nedomirit.

Pe când fiecare caută cu de-amănuntul să găsească în cronică motivul penibilei scene, iată că intră în cafenea d. maior Edmond Buzdrogovici, graţie amabilităţii căruia opera filantropică avusese concursul graţios al muzicei militare. Fără să salute şi vădit foarte supărat, Edmond se apropie de Edgar, cu aşa pas şi aer straşnic, încât Edgar se ridică drept în picioare în faţa lui Edmond.

– Domnule! zice Edmond, fierbând ca un samovar; dumneata eşti acela care scrii porcăriile aieste?… Răspunde!

Şi-i vârî lui Edgar gazeta sub nas. Edgar, ferindu-se, răspunde hotărât:

– Da!

– N-o fost şi madam Buzdrogovici, soţia mè, la bal?

– Ba da!

– Atunce, di madam Buzdrogovici, soţia mè, pentru ci n-ai pominit nimică?… nici chiar numele!… Să fi fost fără compliment – nu pretinde!… dar nici macar numele!?

– Domnule maior…

– Mişălule! strigă Edmond.

Şi, scurt mişcarea! până să-i zică unul dintre amici „Ăra! da stăi, bri omule!“ îi trage două palme vajnice şi iese.

– Nu mai înţăleg nimică, pi onoarea mè! zice Edgar şi iese şi el.

Universul, 1899, 24 dec.; vol. *Momente* (1901), *Momente, schiţe, amintiri* (1908)

MITICĂ

– Mitică... şi mai cum?

– E destul atâta: Mitică – de vreme ce şi dumneata îl cunoşti tot aşa de bine ca şi mine. Fireşte că trebuie să-l cunoaştem: îl întâlnim atât de des – în prăvălii, pe stradă, pe jos, în tramvai, în tramcar, pe bicicletă, în vagon, în restaurant, la Gambrinus – în fine pretutindeni.

Mitică este bucureşteanul *par excellence*[22]. Şi fiindcă Bucureştii sunt un mic Paris, şi Mitică, se-nţelege, este un mic parizian.

El nu e nici tânăr, nici bătrân, nici frumos, nici urât, nici prea-prea, nici foarte-foarte; e un băiat potrivit în toate; dar ceea ce-l distinge, ceea ce-l face să aibă un caracter marcat este spiritul lui original şi inventiv.

Mitică este omul care pentru fiecare ocaziune a vieţii găseşte un cuvânt de spirit la moment, şi pentru asta simpaticul parizian al Orientului este foarte căutat şi plăcut în societate.

Mitică are o magazie, un arsenal, o comoară de vorbe, de întrebări, de răspunsuri, care fac deliciile celor ce au fericirea să-l cunoască.

Mai cu seamă pe provinciali, micul nostru parizian îi *epatează* cu verva lui scânteietoare.

El, de exemplu, inventează pe negândite vorbe ca:

„Cea mai frumoasă fată din lume nu poate da decât ce are!“

sau:

„Viaţa este un vis, moartea o deşteptare!“

ori:

„Ei! madam Popescu, nu există roză fără spini!“

Închipuiţi-vă ce efect fac toate astea asupra spiritului doamnei Popescu!

Dar toate astea sunt vorbe sentimentale, lirice, melancolice, şi deşi şi-n genul acesta Mitică este destul de tare, e încă şi mai tare în genul uşor, picant şi ironic.

„În genul acesta, cel puţin, pot pentru ca să zic că n-am rival!“ zice Mitică – şi cu drept cuvânt.

Exemple...

Când n-are tutun, îţi cere „o ţigară... suvenir“.

*

Când merge să se-mprumute cu bani:

– Unde ai plecat, Mitică?

– La vânătoare de lei.

*

Îi zici:

– Mitică, faci cinste?

– Nu pot, monşer, că mă strânge un ciorap.

*

Până în anul 1900, când mă-ntâlnea la Sf. Vasile, îmi zicea:

– De un an nu ne-am văzut!

Dar în anul acela l-am găsit în seara de 31 decembre la Gambrinus, tot acolo l-am întâlnit a doua seară, la 1 ianuarie.

L-am salutat; s-a făcut că nu mă cunoaşte. După multă stăruinţă, şi-a adus în fine aminte cine sunt:

–Scuză-mă, neică – a zis Mitică – te uitasem: e un secol de când nu ne-am mai văzut!

*

Ceri într-o băcănie:

– Băiete, o ţuică!

– Nu-i da, domnule, c-o bea! zice Mitică.

*

– Am deseară lojă la operă; mergi cu mine? zice Mitică.

– Merg... Ce se cântă?

– Relaş, în cinci acte!

*

Intri la Gambrinus; te apropii de Mitică şi-l saluţi; el îţi răspunde amabil:

– Adio!

Îl saluţi la plecare; el îţi răspunde:

– Să-mi scrii!

*

– Ai parale, Mitică?
– Nu umblu cu metal; mi-e frică de trăsnet.

*

– Birjar! slobod? întreabă amicul nostru.
– Da, conaşule!...
– Atunci, du-te-acasă.

*

– Dă-mi cusurul[23], zic negustorului.
– Nu-i da, d-le, întrerupe Mitică; dumnealui n-are niciun cusur.

*

Un prieten ghindoc se-ntinde să-şi ia pălăria dintr-un cuier prea-nalt. Mitică îi strigă:
– Pune o coală de hârtie sub picioare!

*

Mitică zice despre un prieten destituit:
– L-a-naintat...
– ?...
– L-a făcut inginer de poduri...
Şi când e în culmea vervei adaugă:
– ...detaşat cu serviciul în Cişmegiu: dă muştele afară!

*

Te plângi lui Mitică de cine ştie ce; el nu vrea să asculte, fiindcă „petiţie fără timbru nu se primeşte“.

*

La restaurant:
– Iaurt ai? întreabă el.
– Este...
– Dă-mi vreo câţiva centimetri.

*

În loc de „usturoi“, zice „vanilie sârbească“, în loc de „vin“, zice „flanelă de Drăgăşani“, şi-n loc

de „bilet de bancă“, „poza lui Traian“.

*

Când pleacă pe jos, te invită:

– Hai, că te iau în dreapta.

*

Mitică se urcă pe platforma dinainte a tramvaiului electric; vagonul porneşte; în culmea vitezei, deodată amicul nostru strigă manipulantului:

– Opreşte! ţi-a căzut biciul!

*

Mitică stă cu mai mulţi prieteni în colţ la Continental, pe Piaţa Teatrului. Un prieten salută şi sare pe platforma din urmă a tramvaiului, care merge către Sf. Gheorghe:

– Arde-l, birjar! strigă Mitică.

*

– În toiul alegerilor, unde-şi pune Mitică al meu candidatura?

– La Bucureştii-Noi.

– La ce colegiu?

– La colegiul al patrulea[24].

*

Te doare măseaua. Ce doctorie îţi recomandă Mitică?

– Rădăcină de cleşte.

*

Ai cerut o bere şi o laşi să-i treacă puţin spuma; Mitică zice:

– Bea-ţi berea, că se răceşte.

*

La Gambrinus:

Mitică, la plecare, către băiatul care a servit:

– Băiete, mi se pare că mi-a picat o băncuţă; vezi, dacă o găseşti, mi-o dai înapoi diseară; dacă nu, ia-o tu bacşiş.

*

– Câte ceasuri sunt, Mitică?
– Câte a fost ieri pe vremea asta.

*

– Apropo, zice Mitică, de câţi ani eşti?
– De... atâţia.
– Tocmai cât măgarul mitropolitului!

*

Ţi-ai cumpărat o blană nouă. Te întâlneşti cu Mitică, în loc de „s-o porţi sănătos!“ îţi zice:

– Bravos! blană ai; acuma, junghi îţi mai trebuie!

*

– Ţi-aş face curte, domnişoară, zice Mitică unei tinere telegrafiste, dar vai! n-am curaj; ah! ştiu cât eşti de crudelă!
– Cum, domnule Mitică? de unde ştii?
– Parcă eu n-am aflat cum baţi depeşile!

*

Mitică te roagă să pui o vorbă bună la Ministerul de Război, dacă ai vreun prieten, ca s-o numească pe soacră-sa „moaşă militară“.

*

Trenul de plăcere merge-ncet; Mitică zice:
– A ostenit caii.
Ori, mai bine:
– A uitat să dea grăunţe la cai!
Trenul se opreşte la o staţie; Mitică:
– A oprit, să le dea apă.

*

E polei. Cade un domn. Mitică strigă:
– Chegle-carambol!
Cade o doamnă:
– S-a rupt gazometrul!
Ş.cl., ş.cl., ş.cl.
Al dracului Mitică!

22 Prin excelenţă (*fr*.)

23 Restul

24 În sistemul electoral al vremii nu erau decât trei colegii

AMICI

Domnul Mache şade la o masă în berărie şi aşteaptă să pice vreun amic; e vesel şi are poftă de conversaţie. N-aşteaptă mult. Peste câteva momente, iată că-i soseşte unul dintre cei mai buni amici, d. Lache. D. Lache e fără chef. S-apropie şi şade şi el la masă. Cititorul mă va ierta că nu dau nicio indicaţie de ton, de acţiune şi de gamă temperamentală în tot decursul dialogului – indicaţie atât de necesară pentru citire caldă – şi va suplini însuşi cu imaginaţia această lipsă.

Lache: Bonsoar, Mache.

Mache: Bonsoar, Lache.

L.: Ai venit de mult?

M.: Nu… De vreo zece minute… Iei o bere?

L.: Iau.

M.: Băiete! două mari... *(Către Lache:)* Da… ce ai? te văz cam…

L.: Nu prea am chef…! Sunt obosit… Am stat azi-noapte târziu la Cosman, până la ziuă.

M.: Cu cine?

L.: Cu nişte amici... Am vorbit foarte mult de tine.

M.: Da?… Ce?

L.: E!... mai nimic… fleacuri! Nu ştii cum sunt oamenii noştri?

M.: Adică… cum? mă vorbea de rău… mă-njura…

L.: Uite, vezi! ăsta e cusurul tău – exagerezi.

M.: N-ai spus tu?

L.: Ce-am spus eu? nu ţi-am spus nimica… Ţi-am spus că aşa sunt oamenii… Tu vrei numaidecât să te laude toată lumea, şi să nu-ndrăznească nimeni să-ţi facă o critică, fie cât de mică. Vezi, ăsta e cusurul tău – prea te crezi.

M.: Ba nu mă crez deloc, să mă ierţi; da' mă mir că nu găsiţi alt subiect de conversaţie decât pe mine…

L.: Dacă a venit vorba… Mai la urmă, nu te-a vorbit nimeni de rău pe faţă… fireşte că n-ar fi îndrăznit: ştie ce buni amici suntem… Da' ştii, aşa, ciupeli.

M.: Cam ce?

L.: Secături… Mai ales unul dintre ei nu te poate suferi, şi ţi-e amic.

M.: Cine-i ăla?

L.: Ei! asta e!… Ce-ţi pasă?

M.: Aş vrea să-l ştiu.

L.: Nu se poate.

M.: Parolă de onoare că nu-i cer nicio socoteală; n-am să-l fac niciodată să-nţeleagă că am aflat ce-a spus…

L.: Mai întâi, nici nu ştii ce a spus…

M.: Ce-a spus?…

L.: Uite, ăsta e cusurul tău – eşti curios.

M.: Bine, frate, fireşte că sunt curios să aflu ce se spune pe socoteala mea, mai ales de amici, ca să ştiu cui să mă încrez, cum să mă apăr.

L.: Mai luăm câte una mică?

M.: Da.

L.: Băiete, două mici…

(Pauză. Chelnerul aduce paharele cu bere.)

M.: Ei?

L.: Ei!…

M.: Ei! ce spunea amicul?

L.: Nu te poate suferi… Nu ştiu cum venise vorba de oameni deştepţi, şi zic eu: „Uite, Mache e băiat deştept"… că tu ştii că eu te-am considerat totdeauna ca foarte deştept, nu că mi-eşti amic, fiindcă mai la urmă, să-mi dai voie să-ţi spun, n-am niciun interes să-ţi fac curte… Acu, ce să mai vorbim?… te cunosc şi mă cunoşti, slavă Domnului! toate defectele le pot avea; dar trebuie să mărturisiţi toţi că am şi eu o calitate – sinceritatea; şi-ţi spun sincer că mi-ar părea foarte rău să vie tocmai amici şi să zică, mă-nţelegi…

M.: Bine, monşer, cine zice?

L.: Tu.

M.: Eu?

L.: Văz că te uiţi la mine aşa, cu un aer care de! parcă vrei să-mi zici că nu crezi.

M.: Da' mai întâi ce să crez? că nu mi-ai spus nimic. Mi-ai spus că unul dintre amicii cu care erai aseară nu mă poate suferi, şi că tu ai susţinut că eu sunt deştept.

L.: Am susţinut, fireşte.

M.: Dar amicul meu, care nu mă poate suferi?

L.: Apoi tocmai la asta vream s-ajung; dar dacă mă întrerupi mereu! Uite, vezi! ăsta e cusurul tău – întrerupi!

M.: Ei! iaca nu mai întrerup; spune, ascult.

L.: Când am zis eu că eşti deştept, întâi a zâmbit aşa, adică: „Prost eşti!" mie, şi pe urmă zice: „O fi deştept, nu zic; dar e cam… zevzec".

M.: Zevzec!

L.: Zevzec.

M.: Ei! după ce mă judecă dumnealui pe mine că sunt zevzec?

L.: După multe, care le spunea el...

M.: Cam ce?

L.: Că ţi-ai neglijat totdeauna slujba…

M.: Nu-i adevărat!

L.: Că era să te dea afară, până acum de vreo trei ori…

M.: Minte!

L.: Că joci cărţi, şi râd toţi de tine ca de o mazetă!

M.: Eu, mazetă!

L.: Că bei…

M.: Ce beau?… două-trei pahare de bere pe zi.

L.: Că te-ai însurat fără zestre.

M.: Treaba mea!… Ce măgar!… Mă rog ţie, cine e măgarul ăsta, aş vrea să-l ştiu…

L.: Ţi-am zis de la-nceput că nu ţi-l spui.

M.: De ce să nu mi-l spui, dacă zici că mi-eşti amic sincer.

L.: Ca să mă pui de faţă?… N-am poftă.

M.: Pe onoarea mea că nu… Îţi jur pe ce am mai scump că nici n-am să-i pomenesc vreodată. Vreau să-l ştiu numai, ca să mă feresc de el şi să-l dispreţuiesc.

L.: Nu se poate, Mache.

M.: Pe onoarea mea! Mă rog ţie, spune-mi-l.

L.: Uite, vezi, ăsta e cusurul tău – eşti indiscret. Înţelege româneşte că nu ţi-l spui. Eu am toate defectele câte pofteşti; da trebuie să mărturisiţi toţi că am şi eu o calitate – eu sunt discret… nu-mi place să umblu cu plosca.

M.: Atunci, dă-mi voie să-ţi spun că nu-mi eşti amic cum te credeam.

L.: Eu! nu-ţi sunt amic ţie? eu? Bravo! Mersi…

M.: În sfârşit, un amic…

L.: Dacă sunt eu prost… şi-ţi spun… Da' iacă tac… şi aldată să-mi dai cu tifla dacă ţi-oi mai spune ceva… *(Către chelner:)* Băiete, încă două mici…

M.: Şi… numa atâta a zis amicul de mine?

L.: A zis mai multe… Da-n sfârşit, ce-ţi pasă?

M.: Nu-mi pasă nimic… dar sunt curios să văz până unde merge mişelia omului… Zici că mi-e amic.

L.: Bun.

M.: Amic de-aproape?

L.: Da.

M.: Şi ce mai zicea?

L.: Nu-ţi mai spui, că te superi… Că asta trebuie să mărturiseşti şi tu că e cusurul tău – te superi.

M.: Pe onoarea mea, nu mă supăr…

L.: Zicea de nevastă-ta… că…

M.: Că ce?

L.: Că… În fine, prostii! ce să-ţi mai spui?… Da! dar i-am tăiat nasul. Nu-ţi permit, zic, să te atingi, mă-nţelegi, de onoarea femeii amicului meu!

M.: Cum! de onoarea nevestii mele?

L.: Că e prea frumuşică şi prea tânără pe lângă tine; că te-a luat fiindcă era săracă, dar…

M.: Dar ce?

L.: Că la teatru mereu… Zic: „Are lojă gratis!“ – „Da, zice el, la Şosea cu bicicleta de două ori pe zi, dimineaţa şi seara?“ – „Tot gratis!“ zic eu. – „Da vara la Sinaia, tot gratis? zice el; de unde atâta lux?“

M.: Mare canalie!

L.: Şi pe urmă a făcut aluzie aproape pe faţă la un alt amic…

M.: La cine?

L.: Nu-ţi spun…

M.: Ascultă-mă, Lache! să ştii că mă supăr serios!… Trebuie numaidecât să-mi spui…

L.: Dacă nu vreau.

M.: Trebuie să vrei! auzi! fiindcă-ţi trag palme, mă-nţelegi!

L.: Ei, uite, vezi? ăsta e cusurul tău – eşti violent.

M.: Cusur, necusur, numaidecât să-mi spui la cine a făcut infamul aluzie?

L.: Vrei numaidecât să ştii?

M.: Da!

L.: La Fănică.

M.: La bărbatul sorii nevestii-mi! la cumnatu-meu?

L.: La Fănică, la cumnatu-tău.

M.: Mizerabilul! canalia! Cine e? trebuie să-mi spui numele lui!

L.: Uite, vezi? ăsta e…

M.: Nu vreau să ştiu nimic!… Trebuie să mi-l spui!…

L.: Nu-ţi spun!…

M.: Îţi trag palme, mă-nţelegi!

L.: Ia poftim!… Ei! apoi nu mă lua aşa repede, că… Auzi dumneata! Dar nu strici tu; eu stric… Viu şi-ţi dau de ştire să te păzeşti de amici, să nu te-ncrezi în oricine ca un zevzec, şi-ţi atrag atenţia asupra ce spune lumea despre onoarea ta şi a nevestii, şi tu, în loc să-mi mulţumeşti, te răţoieşti la mine… O să mă faci să te evit altă dată…

M.: Carevasăzică, nu vrei să-mi spui?

L.: Nu.

M.: Mersi.

(Cheamă pe chelner şi plăteşte. Pauză lungă, în timp ce Mache bate toba cu degetele pe masă, având aerul că plănuieşte ceva adânc. Un muşteriu nou-venit, anume Tache, se apropie de masa celor doi amici.)

Tache: Bună seara.

Lache şi Mache: Bună seara.

Tache: Mare secătură eşti, amice Lache… Mă faci să-mi pierz noaptea până despre ziuă, să te aştept ca un caraghios la Cosman.

Lache: Mă rog ţie, scuză-mă… Eram zdrobit de oboseală; nu mai puteam; am stat să mă odihnesc şi eu o noapte ca oamenii; m-am culcat de la opt aseară.

Mache *(drept în picioare, izbucnind furtunos)*: A! carevasăzică te-ai culcat devreme! n-ai fost az-noapte la Cosman?… Acu ştiu cine e amicul. Poftim! *(Două palme straşnice şi pleacă.)*

Lache: Uite, vezi! ăsta e cusurul lui – e măgar!… şi violent!… şi n-are manieră!

Universul, 1900, 11 febr.; vol. *Momente* (1901), *Momente, schiţe, amintiri* (1908)

FIVE O'CLOCK

Five o'clock pe englezeşte însemnează *cinci ceasuri*. În lumea mare, fiecare damă-şi hotărăşte o zi pe săptămână (*jour fixe*), când primeşte, la ceasurile cinci după-amiază, vizite şi face mosafirilor trataţie cu ceai; de aceea se mai zice şi *five o'clock tea,* adică pe româneşte ceaiul de la cinci ceasuri. În genere, damele din lumea mare publică în carnetul lui Claymoor, spre ştiinţa numeroaselor lor cunoştinţe, ziua lor de primire. De exemplu, citim în *l'Indépendancé Roumaine*:

Madame Esméralde Piscopesco, five o'clock tea tous les jeudis.[25]

„Azi e joi. Haide – zic eu – la madame Piscópescó."

Feciorul în frac şi cu mănuşi albe mă introduce în salonul splendid al somptuosului *hôtel Piscopesco*. Dar nu văz pe nimeni... A! în fund! auz, în salonaşul intim de cel mai pur stil Louis XV, ciripind pe-ntrecute, ca doi scatii, două glasuri de coconiţe. Merg acolo. Madam Măndica Piscopesco cu surioara sa, Madam Tincuţa Popesco. Cocoana Măndica mă-ntâmpină cu graţia-i obişnuită. Mărturisesc drept... Am mare slăbiciune de ceea ce francezul numeşte *la causerie*[26] şi de aceea frecventez bucuros cercurile *mondains*. Îmi place adică, pe româneşte, să stau de vorbă cu damele din lumea mare. Găsesc în conversaţia lor mult mai multă graţie decât în conversaţia bărbaţilor. Femeile ştiu să spună o mie şi o sută de nimicuri într-un mod mult mai interesant decât spun bărbaţii lucrurile cele mai serioase... O floare, o panglicuţă, o deosebire d-abia simţită între două nuanţe, un nimic, distilate prin mintea subtilă a unei femei şi exprimate prin acele dulci modulaţiuni de voce şi prin jocul acela încântător al luminilor ochilor, capătă, pentru mine cel puţin, un farmec indicibil[27]. Iată-mă dar în

elementul meu... Aci desigur am să petrec câteva momente delicioase.

Eu: Madam Piscopesco, daţi-mi voie...

Măndica: Vii tocma la pont...

Tincuţa: Ai fost...?

Măndica: Taci tu!... Las' să-l întreb eu... Ai fost aseară la circ?

Eu: Am fost.

Tincuţa: Cine mai...

Măndica:Taci, soro! n-auzi? *(Către mine:)* Ai văzut pe Miţa?

Eu: Pe sora matale?

Măndica: Nu... Pe Miţa, pe Potropopeasca a tânără?

Eu: Da; era într-o lojă în faţa mea...

Măndica *(Tincuţii)*: Ai văzut?

Tincuţa *(mie)*: Cu cin'...

Măndica: Taci!... *(Mie:)* Cu ce pălărie era?

Eu *(încurcat)*: Cu...

(Tincuţa vrea să mă-ntrerupă.)

Măndica *(astupându-i gura cu mâna)*: Cu o pălărie mare...

Eu *(răsuflând)*: Da...

Măndica *(Tincuţii)*: Ai văzut? *(Mie:) Bleu gendarme*[28]...

Eu: Da...

Măndica *(mie)*: Cu pamblici *vieux-rose*...[29]

(Eu dau din cap afirmativ.)

Măndica *(Tincuţii)*: Te mai prinzi aldată?

Tincuţa: Stăi, să vedem... *(Mie:)* Era cu bărbatu-său?

Măndica *(Tincuţii)*: Taci tu!

Tincuţa: Apăi, lasă-mă şi pe mine, soro! Tot tu?

Măndica *(mie)*: Era cu Potropopescu?

Eu *(încurcat)*: Mi se pare că...

Măndica: Nu era cu Haralàmbina?

Eu *(şi mai încurcat)*: Cu care Haralàmbina...?

Tincuţa: Cu mă-sa.

Eu: ...

Măndica: ... O bătrână mică, urâtă, parcă-i o smochină uscată, şi gătită-gătită...

Eu *(răsuflând)*: Da.

Tincuţa: Cu părul roşu văpsit...

Eu: Da, da.

Tincuţa *(Măndichii)*: Ai văzut?

Măndica: Ce să văz?... parcă mă-sa nu ştie! *(Mie:)* A venit cineva în lojă la ele?

Eu: ...

Tincuţa: Mitică...

Eu: Care Mitică?

Măndica: Ei! care Mitică...

Tincuţa: Lefterescu, locotenentul...

Eu: Să mă credeţi, cuconiţelor, pe onoarea mea vă spun, că nu pot să zic, pentru că eu...

Măndica: Pentru că dumneata eşti cavaler şi nu vrei să spui.

Tincuţa: Da' pe Lefterescu l-ai văzut în circ?

Eu: Mi se pare că era într-un stal, drept în faţa mea.

Măndica: Lângă loja ei!... *(Tincuţii:)* Ai văzut? Ai înţeles acum pontul?... Vezi, dacă eşti proastă?

Tincuţa: Peste poate!

Eu *(aruncând o privire pe fereastră şi văzând o trăsură închisă, care a tras la scară)*: Vorbeşti de lup şi madam Potropopesco la uşă.

Tincuţa: Ea!

Măndica: Vezi ce obraznică e!...

Eu *(având un presentiment şi luându-mi pălăria)*: Doamnelor, daţi-mi voie să vă salut... Îmi pare bine că vă găsesc totdeauna vesele şi graţioase... Eu trebuie să mă retrag.

Tincuţa *(tăindu-mi calea)*: Aşa degrab'?

Eu: Vă asigur că... o afacere... urgentă...

Măndica *(acoperindu-mi uşa)*: Fără să iei măcar un ceai?

Eu *(apăsat din ce în ce mai mult de negrul meu presentiment)*: Parol...

Măndica: Tocma acu?

Tincuţa *(smulgându-mi pălăria)*: Peste poate!

(Eu, trebuind să cedez, cad zdrobit pe un puf.)

Feciorul: Madam Potropopesco.

(Mândica se face roşie, Tincuţa vânătă, eu galben. Madam Miţa Potropopesco apare, uimitoare de frumuseţe şi de toaletă ca totdeauna, purtând pălăria bleu gendarme. Cele trei dame se sărută foarte afectuos.)

Miţa: E un ger afară, maşer, că nu-ţi poţi face o idee... Dacă o ţinea aşa toată noaptea, se duce dracului rapiţa!

Eu: Nu crez... Am vorbit cu arendaşi...

Miţa: Aş! Nu mi-a scris azi Potropopesco al meu?

Mândica *(Miţii)*: Ai fost aseară...

Tincuţa *(Mândichii)*: Taci tu! Las' să-ntreb eu. *(Miţii:)* Ai fost aseară la circ, madam Potropopesco?

Miţa: Da.

Mândica: Sin...

Tincuţa:Taci!... *(Miţii:)* Singură?

Miţa: Nu; cu maman.

Tincuţa: Cu maman?... Bravo!

Eu *(sculându-mă)*: Doamnelor, eu...

Mândica *(împiedicându-mă să-mi iau pălăria, şi încet)*: Tocma la pont? *(Merge să apese nasturele soneriei.)*

Tincuţa: Şi... era multă lume la circ?

Miţa: Foarte multă.

Mândica *(sunând prelungit)*: Ce slugi dobitoace!

(*Feciorul vine*.)

Mândica: Nu te-am chemat pe dumneata; treaba dumitale e să stai la uşă; unde e dobitoaca de Roza? Ce face cu ceaiul?

(Feciorul iese.)

Tincuţa *(Miţii)*: Era cineva dintre cunoscuţi?

Miţa: Mai nimeni... Era Constandineasca, Dumitreasca, Vasileasca, Georgeasca, Ogretinencile...

(Roza, subreta, apare.)

Mândica: Ce faci cu ceaiul ăla?

Roza: E gata, coniţă.

Măndica: Apăi, de ce dracu nu-l aduci odată?

Roza: E gata, în salon.

Măndica: Atunci, de ce nu spui, proasto!

(Roza pleacă bombănind.)

Măndica: Să nu bombăneşti, obraznico!

(Toată vremea asta, madam Tincuţa Popesco tace, bătându-se pe palma stângă cu un cuţit de sidef pentru tăiat corespondenţa; pe când madam Potropopesco se consideră în oglindă, drăcuindu-şi un cârlionţ rebel din frunte care nu vrea să stea cum trebuie. Madam Piscopesco cu un gest degajat ne pofteşte în salonul cel mare, la ceai. Un samovar şi un serviciu de argint cu coroană de conte dasupra monogramei E.P. – Esméralde Piscopesco – de toată frumuseţea.)

Tincuţa *(Miţii)*:Apropo, nu mi-ai spus cine mai era la circ.

Miţa: Ba, ţi-am spus... Ogretinencile...

Tincuţa: Nu... Dintre bărbaţi...

Miţa: Dintre bărbaţi?

(*Eu trec repede din salonaş şi-mi iau pălăria*.)

Măndica: Nu iei ceaiul?

Eu *(ţinându-mi în sus şi bine pălăria)*: Ba da.

Tincuţa: Mitică... nu era?

Miţa: Mitică?... nu ştiu care Mitică...

Tincuţa: Lefterescu!... locotenentul!

Eu *(frigându-mă cu ceaiul, către Măndica)*: Pardon, eu trebuie să...

Miţa *(râzând foarte veselă, către Tincuţa)*: A! Lefterescu! Mitică al dumitale...

Tincuţa: Ba al dumitale, obraznico!

Miţa: Ba al tău, mojico!

(Eu, scăpând din mână paharul cu ceai, împing pe madam Piscopesco cât colo, dau în lături pe fecior şi într-o clipă sunt în curte. În poartă întâlnesc pe bravul Lefterescu.)

Eu: Un' te duci?

Mitică: La *five o'clock*, la madam Piscopesco.

Eu: Fugi, nenorocitule!

25 Doamna Esméralde Piscopesco primeşte la ceai la ora cinci în fiecare joi. (*fr*.)

26 Conversaţie (*fr*.)

27 De nespus, care nu poate fi exprimat în cuvinte

28 Albastru puternic (*fr*.)

29 Trandafiriu închis (*fr*.)

ATMOSFERĂ ÎNCĂRCATĂ

E o zi posomorâtă de primăvară; dar e zi de sărbătoare, mare repaus dominical… Ai observat şi dumneata, cititorule, câte progrese a făcut opinia noastră publică de când avem legea repausului dominical?… E zi de sărbătoare. Pe stradele principale este o mişcare febrilă neobişnuită. Mulţimea circulă cu mare greutate; grupuri se aglomerează la răspântii, unde discută fierbinte; toată lumea e cuprinsă de nervozitate… Miroase în aer, nu, după expresia clasică, a iarbă de puşcă – din norocire, moravurile poporului nostru sunt mai blânde decât ale altor popoare, mai civilizate chiar – miroase a… ghiontuială. Dar ce e? De ce fierbe lumea? Se face o manifestaţie populară monstră în contra guvernului, care vrea să treacă prin camere *à la vapeur* legea pentru înfiinţarea *monopolului băuturilor spirtoase*! De când ne bucurăm de binefacerile regimului parlamentar, n-a trecut această ţară printr-o agitaţie mai grozavă.

Drept să spun: să merg la manifestaţie, n-am curaj fiindcă am aflat că guvernul este hotărât să reprime cu toată energia mişcarea populară, şi n-am poftă să-mi stric vreun os pentru o simplă curiozitate de gură-cască. Pe stradă să mă plimb, e foarte frig; şi afară de asta, te pomeneşti că mă încurc în vreo discuţie şi-mi capăt beleaua… Cine ştie dacă nimeresc să mă adresez în mulţime cuiva de aceeaşi părere cu mine; şi-n astfel de împrejurări, un om ca mine, care nu înţelege mândria eroismului civic, trebuie ori să discute cu oameni de-aceeaşi părere, ori şi mai bine să n-aibă nicio părere. Dar dacă n-ai nicio părere, în astfel de împrejurări, când mai toată lumea are o părere, eşti în primejdie să superi pe oricine are una. E mai bine aşadar să mă retrag discret într-un colţ şi să tac. Intru într-o berărie şi aştept să pice din moment în moment ediţia de seară a ziarelor

politice… Sunt tare nerăbdător să aflu ce a fost la manifestaţie.

E lume destulă şi-n berărie. Un cunoscut mi se aşază alături.

– Ei! ce zici?

– Ce să zic? răspund eu… Bine.

– Cum bine? Asta e bine?

– Dè! zic; ştiu şi eu?

– Cum, ştiu şi eu? Dacă dumneata, cetăţean care te pretinzi…

– Ba, zic, mă iartă, nu mă pretinz deloc.

– Nu e vorba că te pretinzi, dar eşti; eşti un om, carevasăzică, mai instruit, şi ai datoria, mă-nţelegi; fiindcă, dacă unul ca dumneata stă indiferent şi nu se interesează, atunci să-mi dai voie să-ţi spui…

– Nene, zic eu…

– Ce nene?… Aoleu! vai de biată ţara asta! O s-ajungă rău, domnule! o s-ajungă rău!! fiindcă nu mai este patriotism şi totul se vinde, şi sunt oameni, mă-nţelegi, care ar merita…

Şi omul meu ridică tonul aşa de tare, încât toată lumea dimprejur îşi întoarce privirile către masa noastră… Eu aplec ochii şi cu tonul foarte blajin:

– Să mă crezi că şi pe mine…

El, ridicând tonul şi mai sus:

– Ce, şi pe dumneata?… Când vine, mă-nţelegi un guvern ca bandiţii, fiindcă n-are cine să-l oprească de a lovi în tot ce e mai scump, pentru care nu mai există nicio apărare, fiindcă tăcem toţi, şi eu şi dumneata şi dumnealor (arată pe cei de la mesele apropiate) ca nişte laşi, fără nimica sacru, mă-nţelegi! fireşte că are să-şi bată joc de poporul întreg… A! dar nu mai merge! Poţi dumneatale, mă-nţelegi, să zâmbeşti şi să ridici din umeri, parc-ai fi străin, nu…

– Dar nu ridic din umeri, domnule! nu zâmbesc, domnule! mă iartă!

– Ţal! strigă omul meu, foarte supărat…

Chelnerul n-aude.

– Ţal!!

– Lasă, zic, plătesc eu…

– Mersi! Las’ că avem şi noi cu ce plăti atâta lucru!… Nu ne-a jupuit până acum de tot guvernul bandiţilor dv.!

– Al meu? guvernul meu?...

– Las’ că ştim noi… Ţal!!! surdule!

Plăteşte şi pleacă foarte necăjit.

Nu mai vin gazetele… N-apuc să-mi aduc aminte de gazete, şi iată o altă cunoştinţă se apropie şi-mi cere să-i permit a sta lângă mine.

– Ei?

– Ei? repet eu.

– Îţi place ce fac mizerabilii?

– Care mizerabili?

– Ei, care mizerabili! derbedeii! bandiţii, care socotesc că, dacă se strâng două-trei sute, beţi, gata pe scandal… Oameni disperaţi, domnule, care pentru un pisoi omoară pe tat-său… Dar astă dată li s-a-nfundat… Auzi dumneata!… În carne vie are să tragă, în carne vie!

– Dè, nene! zic eu…

– Dar adicătele, ce poftiţi dv.? adicătele, cum o ieşi o ceată de dalcauci, de haimanale de-ale dv. în uliţă cu reteveiul, guvernul…

– Iartă-mă, zic; înţeleg să combaţi pe haimanale, dar să susţii că sunt ale mele…

– Ce să te iert!… Dv., oameni inteligenţi, sunteţi de vină, fiindcă staţi indiferenţi. Ia să fi mers dumneata cu mine şi cu dumnealor toţi (arată pe cei de la celelalte mese dimprejur) să fi mers, ca nişte cetăţeni convinşi, să facem şi noi o manifestaţie… Dar nu! Noi stăm ca blegii în cafenele, şi-n berării, şi-n cluburi, şi lăsăm pe toţi apelpisiţii, care ard să puie iar mâna pe slujbuşoare, ca să-şi facă de cap şi să răstoarne sub felurite pretexte…

– Nene, zic, t-ei supăra, nu t-ei supăra, eu în politică, nu m-amestec, pentru că…

– Pentru că?

– Pentru că… mi-e frică…

– Frică?… bravo!

Şi omul meu începe să râză:

– Atunci, dă-mi voie să-ţi spun, adicătele, că eşti o mangafa…

– Sunt funcţionar, domnule…

– Tocmai de-aia, trebuie să aperi guvernul…

– Da' ce? zic eu, cam plictisit… guvernul n-are altă apărare decât pe un conţepist ca mine?…

Omul meu îmi dă cu tifla, se scoală şi pleacă grăbit, fără să-şi plătească halbele, pe care le-a băut una după alta… Las' că i le plătesc eu! şi nu-mi pare rău: mai puţin costă două halbe decât crudele-i lecţiuni de civism…

Dar iată soseşte un băiat cu gazetele. Lumea i le smulge. Iau şi eu două: una guvernamentală şi una opozantă. Sunt om care iubesc adevărul şi fiindcă-l iubesc, ştiu să-l caut. De mult mi-am făcut reţeta cu care, în materie politică, îl poţi obţinea aproape exact. De exemplu, gazeta opoziţiei zice:

„…la această întrunire a noastră, alergaseră peste 6 000 de cetăţeni, tot ce are Capitala mai distins ca profesiuni libere, comercianţi, proprietari ş. cl…"

Gazeta guvernului zice:

„…la această întrunire a lor, d-abia se putuseră aduna în silă vreo 300 de destrăbălaţi, derbedei, haimanale…"

Atunci, zic eu, au fost la acea întrunire 3 000 şi ceva de oameni, fel de fel, şi mai aşa şi mai aşa.

Pe când deschid gazeta guvernamentală, să mă uit la ultimele informaţiuni asupra scandalului, iată că, intrând pe uşa din dos, vine la masa mea un domn ca de vreo treizeci şi cinci de ani şi mai bine, cu o barbă neagră foarte bogată, însoţit de un tinerel ca de vreo paisprezece ani – probabil fiu-său. Amândoi, tatăl şi fiul, se aşază *sans façon* la masa mea, şi tatăl foarte răguşit, îmi zice cu ton de aspră imputare:

– Ce citeşti porcăria aia, domnule?

– Pardon, zic eu…

Dar până să-i mai zic ceva tatălui, fiul îmi smulge gazeta, o rupe şi o azvârle sub picioare…

– Domnilor! vreau să zic eu…

– Ce, domnilor? ţipă băiatul… Credeţi că n-aveţi să plătiţi infamia?…

– Ce infamie, domnule?

– O să vă arătăm noi dv. tutulor, care vă solidarizaţi cu regimul banditesc…

– Cu regimul monopolurilor! adăugă tatăl.

Înţelegând că un tată aşa de răguşit n-ar putea fi niciodată pentru monopolul băuturilor spirtoase, zic:

– Mă iertaţi, domnilor, dar… cu cine am, mă rog, onoarea?

– Cu studenţi! strigă băiatul.

– Bine, dumneata se vede… dar tata dumitale…

– Care tată?

– Dumnealui!

Şi arăt pe omul cu barbă.

– Nu-i sunt tată, domnule, strigă omul răguşit…

– !?…

– … Suntem camarazi…

– Camarazi!! strig eu. Camarazi? şi încep să râd…

– Domnule! strigă bărbosul, nu-ţi permit să insulţi tinerimea universitară!

Eu chem degrabă chelnerul, plătesc iute şi plec, după ce salut frumos pe cei doi tineri camarazi.

Universul, 1900, 10 martie; vol. *Momente* (1901), *Momente, schiţe, amintiri* (1908)

TEMPORA…

Acum câţiva ani, unul dintre cei mai de seamă studenţi ai Universităţii noastre era şi tânărul Coriolan Drăgănescu. Avea inteligenţă vie, caracter de bronz, temperament de erou; pe lângă acestea, natura-l înzestrase cu un talent de orator de o putere irezistibilă. Se-nţelege că posedând astfel de calităţi, Coriolan trebuia să ajungă în fruntea camarazilor lui. El conducea toate mişcările studenţimii. De câte ori generoasa tinerime universitară, nemaiputând sta indiferentă faţă cu împrejurările politice, se hotăra să-şi spună şi ea cuvântul ei, Coriolan îi strângea rândurile, o organiza, o îmbărbăta, o înflăcăra şi o ducea – la statua lui Mihai Viteazul. Până aci, Coriolan era mare, era incomparabil; dar aci, la statua eroului de la Călugărenâ, era prodigios. Cuvântarea lui era aşa de zguduitoare, încât auzindu-l, te mirai de nepăsarea eroului de bronz: cum oare nu descalecă, precum odinioară comandorul lui Don Juan, spre a face şi el o demonstraţie?

De câte ori auzeam pe Coriolan înflăcărând tinerimea generoasă – şi l-am auzit de multe ori – mă gândeam că tânărul acesta şi-a întârziat intrarea în lumea terestră cel puţin cu două-trei sute de ani. A! el trebuia să se nască pe vremea când tirania sugruma popoarele, când nu erau încă proclamate drepturile omului, când lumea gemea cu grumajii striviţi sub călcâiul despotismului. Aş fi vrut să văz pe tirani faţă-n faţă cu Coriolan Drăgănescu! Desigur, proclamarea drepturilor omului n-ar fi întârziat atâta. Dar astăzi? astăzi când ne bucurăm de atâtea libertăţi, când nu se mai pomeneşte măcar de tiranie, când opera progresului nu mai are nicio piedică… Şi cu toate astea, chiar astăzi, sunt aşa de dese împrejurările în care ordinea publică ar fi turburată fără amestecul tinerimii generoase.

Spre a da o idee despre Coriolan Drăgănescu şi despre activitatea lui de tribun al tinerimii, nu voi face fraze pompoase; mă voi mărgini a reproduce câteva pasaje din *Amicul poporului,* de pe vremea când acest tânăr mergea foarte des la statua lui Mihai… Să vedem.

„Tinerimea universitară, având ca totdeauna în fruntea ei pe distinsul student în drept, eminentul tânăr Coriolan Drăgănescu, a pornit din Cişmegiu în corp compact, voind să meargă la statua lui Mihai Bravul, unde dorea să aducă, în aceste momente de doliu pentru ţară, pentru popor, pentru naţiune, prinosul ei marelui erou al naţionalităţii noastre.

Deşi studenţii înaintau în cea mai perfectă ordine, la colţul bulevardului au fost opriţi de un cordon de sergenţi, de agenţi secreţi şi bătăuşi.

În zadar tânărul Coriolan Drăgănescu, împreună cu toată tinerimea, a protestat în numele drepturilor înscrise în Constituţie. Mizerabilii poliţişti nu i-au lăsat să treacă.

Atunci, bravul tânăr Coriolan Drăgănescu a strigat: «Fraţilor! la Mihai Bravul! după mine, la Mihai Bravul!» şi a voit să înainteze.

Tinerimea entuziastă a voit să urmeze pe bravul ei tribun. Atunci zbirii au început să lovească în dreapta şi-n stânga cu ciomegele şi cu tesacele…“

Apoi:

„Tânărul Coriolan Drăgănescu, bravul student, care se afla în fruntea tinerimii universitare aseară pe bulevard, a fost arestat de către bandiţii poliţiei. El se află ţinut la secret, fără să poată comunica; nici cu părinţii. Se crede că a fost lovit grav şi torturat în arest; pentru aceea, mizerabilul jude, ruşinea magistraturii, al cărui nume ne facem o datorie de pudoare a nu-l pomeni în coloanele noastre, nu permite nimănui a da ochi cu tânăra victimă a acestui regim de teroare!“

Şi alta:

„Guvernul a nebunit! Mizerabilii îşi fac de cap!

Aseară, pe când studenţimea, adunată la statua lui Mihai Bravul, asculta cu inima încordată, cu sufletul transportat, patrioticul şi magistralul discurs al tânărului şi eminentului student Coriolan Drăgănescu, asupra dreptului ce-l are poporul de a protesta contra guvernului banditesc, poliţia a dat năvală asupra acelora care vor fi mâine fala ţării, şi, lovind, zdrobind, zdrelind orbeşte, şi-a făcut loc până la statua eroului de pe treapta căreia vorbea oratorul.

A fost o scenă de teroare de nedescris.

La vederea agenţilor avântaţi, care voiau să pună mâna pe el, tânărul Coriolan s-a suit repede pe statuă, şi-ntr-o clipă a fost în picioare pe coapsa calului, de unde a strigat: «Fie toată lumea martoră la această nouă infamie a celui mai infam dintre regimuri!»

Dar bandiţii l-au apucat de picioare. Atunci bravul tânăr a luat pe la spate în braţe trupul lui Mihai Bravul şi s-a încleştat de el cu putere. Bandiţii îl trăgeau de picioare aşa de tare, încât, dacă tânărul nu ceda şi nu lăsa pe Mihai Bravul din braţe, atunci ori ar fi frânt trupul de bronz al eroului, ori acele fiare sălbatice i-ar fi smuls picioarele din încheieturi.

Nu! nu! acest guvern a-nnebunit!…“

Acesta era Coriolan Drăgănescu... Şi cu toată prodigioasa lui activitate de tribun politic, el nu şi-a neglija studiile decât foarte puţin. A frecventat regulat cursurile la Universitate şapte-opt ani, şi nu cu puţină bucurie părinţii, rudele şi numeroşii săi amici au citit într-o zi în *Amicul poporului* următoarea notiţă la ultime informaţiuni:

„Aflăm cu deosebită plăcere că tânărul Coriolan Drăgănescu, eminentul student al Universităţii noastre, şi-a susţinut cu succes teza de licenţă în drept, tratând cu talent despre *Ordinea publică în statul modern*. Eminentul tânăr a fost viu felicitat de membrii comisei. Din parte-ne, ne facem o

datorie a-l felicita asemenea, dorindu-i strălucita carieră pe care desigur cu talentele sale o merită.“

Licenţiat în drept! tânăr eminent! irezistibil orator! caracter mare! idei generoase!… Desigur, mi-am zis eu, iată un cetăţean de mare viitor. Frumoasă carieră!… Îl avusesem totdeauna în vedere pe eminentul tânăr. Isprăvile lui ca student erau aşa de zgomotoase, încât mai în fiecare zi trebuia să auz, să citesc sau să pomenesc de acest frumos nume, Coriolan Drăgănescu! Parcă a fost însă un făcut… După ce am citit notiţa despre obţinerea licenţei lui în drept, încet-încet am început să uit de numele altădată atât de celebru, şi era firesc lucru: îl uitam fiindcă nu mai mă-mpiedicam de el la tot pasul. De mult acum îl uitasem de tot. Era vreme turbure. Chestiuni politice acute; criză economică, agricolă, financiară; călcări mai mult sau mai puţin grave ale pactului fundamental – toate acestea iritaseră mult opinia publică. Studenţimea era în fierbere şi pusese de gând să manifesteze. Ce s-o fi făcut astăzi la statua lui Mihai Viteazul? Ia să vedem. Am luat *Amicul poporului* şi am citit:

„Au trecut de culmea infamiei! Săriţi, cetăţeni! Regimul a turbat!

Fapta de azi a acestor tâlhari a întrecut tot ce se putea închipui din partea unor aşa lăpădaţi de lege şi de Dumnezeu!

Studenţii au fost schingiuiţi, zdrobiţi, măcelăriţi!

Bandiţii regimului au avut ordin să tragă-n carne vie şi au tras!

A fost ceva şi oribil şi murdar!

Sângele generoasei tinerimi române a roşit marmora albă pe care se ridică statua celui mai mare erou român!

Să nu crează însă bandiţii că nu va veni ceasul pedepsei!

Ucigaşii tinerimii sunt notaţi şi nu vor scăpa de răspundere măcar de s-ar ascunde în gaură de şarpe…

Îndeosebi, promitem neruşinatului inspector poliţist, canaliei ordinale, mişelului fără ruşine, sălbaticului zbir şi călău antropofag, care răspunde la dezgustătorul nume de Coriolan Drăg… “

Universul, 1900, 17 martie; vol. *Momente* (1901), *Momente, schiţe, amintiri* (1908)

1 APRILE

Desigur, având cineva inspiraţie, poate minţi şi mistifica pe altul ori în ce zi peste an; dar la zi-ntâi de aprile este un fel de datorie, pentru cine ţine la tradiţiuni, să minţă şi să mistifice, inspirat ori nu. Oricât s-ar părea de comună arta minţitului, artă pe care o profesează omenirea întreagă cu atâta pasiune – prima artă frumoasă, pe care a profesat-o speţa noastră – tot, ca orice artă, unii o fac cu mai puţin, alţii cu mai mult talent, cu mai mult sau mai puţin succes. Izvorul ei stă în acea putere nepătrunsă a spiritului, pe care o numim imaginaţiune, şi fireşte că oamenii nu sunt deopotrivă înzestraţi cu acea putere. Apoi, imaginaţiunea este şi ea condiţionată la fiecare individ de temperamentul şi caracterul lui. Astfel, sunt minciuni, şi mistificări vesele, inteligente, delicate; altele stupide, grosolane, lugubre chiar. De exemplu, tânărul Costica Petrăchescu, controlor al unei mari administraţiuni publice, este vestit printre camarazii lui, atât cei din serviciul central cât şi cei din serviciul exterior, pentru talentul cu care ştie să mistifice la 1 aprile. Nu se poate o imaginaţie mai bogată. Nota caracteristică a invenţiunilor tânărului controlor este nota lugubră. Câteva specimene din celebrele-i mistificări vor da o idee exactă cititorului despre talentul lui d. Petrăchescu. Sunt din anul trecut, 1 aprile 1900:

Domnului Teodor Ionescu, impiegat clasa III,
Direcţia generală X... Bucureşti

Dragă Tudorache,

Imediat ce vei primi scrisoarea mea, suie-te în tren şi vino aci. Este neapărată nevoie de prezenţa ta. Unchiu-tău Panait este foarte greu bolnav; l-a lovit iar apoplexia şi doctorii nu mai dau nicio speranţă de scăpare; cel mult până mâine-seară

poate s-o mai ducă. Am vorbit cu madam Ionescu, mama ta, şi mi-a spus să-ţi scriu, fiindcă singură nu ştie ce măsuri să ia în caz de nenorocire. Prăvălia lui unchiu-tău Panait a rămas pe mâna băieţilor şi a lui Iordache, tejghetarul, aşa că, dacă n-ai fi tu aici la cazul fatal, cine ştie cu ce vă alegeţi la moştenire!

Fă-ţi curaj! toţi o să trecem prin asta! aşa e viaţa noastră! toţi suntem muritori!

Te aştept la sosirea trenului în gară.

Al tău fidel amic,
C. Petrăchescu

Domnului Panait Mistopolu, comersant, Târgul Y...

Preastimate neică Panait,

Nepotului dumitale Tudorache Ionescu, impiegat clasa III la direcţia noastră generală, i s-a întâmplat o mare nenorocire. Dintr-o disperare de amor, pe care-l trata cu o fată de la maşinile de scris ale serviciului central, a nebunit şi a vrut aseară să-şi spintece pântecele în canţilerie, cu nişte foarfeci mari de la registratură. Au sărit mai mulţi camarazi şi, cu mare luptă, i le-au putut smulge din mână. Atunci, bietul Tudorache a-nceput să cânte şi să joace, şi pe urmă s-a repezit să strângă de gât pe unul dintre camarazi, crezându-l că este amanta lui care-l trădează.

Te rog, nu spune lui madam Ionescu, mama nenorocitului, şi aşteaptă-ne mâne dimineaţă în gară la sosirea trenului. Doctorii au spus că altă scăpare nu e decât liniştea în sânul familiei. Mâine-l aducem pe bietul Tudorache.

Fă-ţi curaj, neică Panait; aşa e viaţa omului, n-ai ce-i face! dar păcat de el, că era tânăr!

Încă o dată, nu cumva să lipseşti din gară ca să-l iei în primire pe bolnav.

Al d-tale, cu tot respectul,

De prisos să mai spunem ce şi-au spus a doua zi, la 1 aprile, dis-de-dimineaţă, d. Teodor Ionescu, impiegat clasa III din Direcţia generală X…, şi respectabilul său unchi Panait, când s-au întâlnit, la sosirea trenului, pe peronul gării din Târgul Y…

Dar alta:

Telegramă
Mandache Smărăndescu, impiegat Direcţia generală X... Bucureşti
Casele voastre şi prăvălia aici piaţa mare în flăcări. Răspuns plătit 10 cuvinte.
Petrăchescu

D. Costică Petrăchescu, controlorul, are strânse legături de prietenie cu reporteraşul unei mari gazete bucureştene. Îi dă, foarte emoţionat, următoarea informaţie pentru ediţia de dimineaţă:

„Aseară s-a-ntâmplat în gara N… un teribil accident.

Trenul de persoane sosind pe linia a doua, publicul a dat năvală către peron, trebuind să traverseze şinele liniei întâia.

O damă în vârstă, voind şi ea să treacă mai la urmă, s-a-mpiedicat în rochie şi a căzut pe şine. A voit să se scoale, când iată trenul accelerat, care intră în gară cu o viteză nenchipuită.

Nenorocita femeie se ridicase şi ieşise de pe şine; dar fiindcă bătea un vânt puternic şi, poate, din pricina curentului provocat de iuţeala locomotivei, pulpana rotondei umflată a fost apucată de botul maşinei. Într-o clipă femeia a fost smulsă, învârtită în loc şi apucată sub roţi.

Toată lumea ţipa. În zadar! mecanicul n-a putut opri decât prea târziu, când nenorocita era cu desăvârşire zdrobită – o masă de carne informă.

Victima acestui teribil accident e doamna Tincuţa Costandineasca, soacra d-lui Iancu Dimitrescu, impiegat clasa I în Direcţia generală X…

Nenorocita lasă o frumoasă avere fiicei sale, d-nei Dimitrescu.

Condoleanţele noastre neconsolatului ginere.“

Iarăşi de prisos a spune că în aceeaşi zi chiar, la ediţia de seară de 1 aprile, ziarul, felicitând pe ginere, a anunţat cu bucurie că a fost indus în eroare de un mişel, că d-na Constandinescu nici nu se afla în ziua de 31 marte în tren.

A! Dar nu numai d. Costică Petrăchescu, controlorul, are imaginaţie! şi, afară de asta, în fiecare an e câte un 1 aprile!

Domnului Costică Petrăchescu, controlor al Direcţiunii generale X... Târgul N...

Dragă Costică,

Am să-ţi dau o veste foarte bună. Aseară în sfârşit am putut să punem mâna pe noul buget, pe care direcţia l-a ţinut foarte secret până acuma.

Ai avut mare noroc. Din posturile de controlori s-au suprimat două, şi s-a înfiinţat încă un subinspector, pe lângă ceilalţi şapte, care trebuie să controleze pe cei cinci controlori.

Eşti înaintat în noul post.

Leafa noului subinspector este de 350 de lei pe lună, afară de diurnă; adică, vei căpăta încă 50 lei diurnă, peste ce aveai în calitate de controlor, şi noi tot cu ce aveam rămânem.

Halal să-ţi fie! se vede că ai bună protecţie!

Dar, în orice caz, nu crede că suntem invidioşi; suntem buni camarazi şi te felicităm. Aseară am băut câte un pahar în sănătatea ta. La revedere! Amicii tăi sinceri,

Teodor Ionescu, Iancu Dimitrescu,
Mandache Smărăndescu

Alta:

D-lui Costică Petrăchescu, subinspector etc. etc.

Dragă Costică,

Am aflat de la nepotu-meu Tudorache că te-a înaintatără. Foarte bine a făcutără. Amploiat ca dumneata deştept de treabă n-a mai avutără ei. Să-ţi spui drept că ne-am bucuratără şi eu şi soră-mea, mama lui Tudorache, ca de copilul nostru. Să trăieşti şi la mai mare!

Al d-tale ca un părinte,
Panait Mistopolu

Telegramă

Subinspector Costică Petrăchescu etc. etc.

Ginerele spus înaintare. Felicitările noastre sincere.

Tincuţa Costandineasca

Direcţia generală X... Serviciul administrativ

no. 15.245–31 martie 1901

Domnului Costică Petrăchescu, controlor etc. etc.

Domnule,

Prin noul buget 1900–1901, suprimându-se, pe motive de economie, postul de controlor în care funcţionaţi, vi se aduce la cunoştinţă că rămâneţi în disponibilitate până la alte dispoziţiuni.

Primiţi etc.

Director general N.N…

Universul, 1900, 31 martie; vol. *Momente* (1901), *Momente, schiţe, amintiri* (1908)

LA PAŞTI

10 ceasuri şi jumătate seara, în Sâmbăta Paştelui... „Marele Magazin de Coloniale, Delicatese, Comestibile et Colori şi mare Depou de Vinuri et Băuturi Indigene et Streine“, cu firma „La trei struguri tricolori“, şi-a lăsat obloanele şi închis gazometrul.

Tânărul Lache, funcţionar comercial la acest mare magazin, îşi pune costumul cel nou şi cravata cea nouă, îşi încalţă ghetele cele noi cu bizeţuri, îşi ia pălăria cea nouă şi porneşte.

Douăzeci şi patru de ore de absolută libertate...

Să-l urmărim ceas cu ceas şi pas cu pas.

11 şi jumătate sâmbătă noaptea.

Clopotul de la Mitropolie...

Un tun...

Lache trece podul de la Palatul Justiţiei în direcţia sud.

Al doilea tun...

Lache a intrat în curte la Doamna Bălaşa.

În biserică nu mai e loc.

Lache stă afară... Se închină... Cuprins de o adâncă evlavie, îşi aduce aminte cu dor de părinţii de la Otopeni.

Încet-încet, tot vârându-se, reuşeşte să suie treptele de la intrarea templului.

Aude corul... dar nu poate vedea decât marele policandru, învăluit într-o ceaţă groasă.

Se ridică în vârful picioarelor, rezemându-se cu mâinile întâi pe umerii unei cocoane, care-l face obraznic şi măgar, pe urmă pe una dintre coloanele de marmură imitaţie.

Stă câteva minute cu capul întins şi în vârful picioarelor. Parcă ar vedea mai bine aşa, însă o gheată, a din dreapta, îl supără când stă în vărful picioarelor.

Lache rabdă cât rabdă, apoi se hotărăşte să se mai lase şi pe călcâie.

Lumânările se aprind.

Lache scoate din buzunar o portocală[30], îi trage coada afară şi ia, de la cocoana care l-a făcut măgar şi obraznic, lumină.

12 şi un sfert...

Lache suie la Mitropolie cu portocala aprinsă.

Suind, gândeşte... La ce? La un lucru foarte ciudat: de ce totdeauna gheata din dreapta supără mai tare decât cea din stânga? Şi apoi: de ce la suiş supără gheata din dreapta mai tare decât pe drum drept?

1 şi trei sferturi...

Lache coboară dealul Mitropoliei, ţinând strâns portocala aprinsă...

Ciudat lucru! la coborâş, gheata din dreapta parcă supără şi mai mult ca la suiş...

Cu cât îl strânge gheata, cu atât Lache strânge portocala... O strânge până o sparge.

Suflă, o stinge şi o pune în buzunar.

5 şi jumătate dimineaţa...

Lache umblă pe stradă fără să ştie exact unde vrea să meargă, fără să fi hotărât cum să înceapă petrecerea de Paşti.

Ciudat lucru însă!

Şi pe loc drept, gheata din dreapta supără tot aşa de tare ca şi la suiş ori coborâş.

7 ceasuri dimineaţa...

Lache se-ntâlneşte cu un amic, alt funcţionar comercial, tot comestibile et colori.

– Christos a-nviat!

– Adevărat a-nviat!

Oricât să zici, teribilă potrivеală! Ghete la fel!

Da, dar pe amicul nu-l supără gheata din dreapta – îl supără a din stânga.

A! carevasăzică, atunci – ce e de făcut?

E lucru simplu. Lache ia la braţ în stânga pe amicul său, care primeşte bucuros, şi aşa pornesc înainte, rezemându-se unul de altul în partea piciorului la care nu-i supără gheata.

8 ceasuri dimineaţa.

Sunt pe bulevard...

Lache are o idee: să şază pe o bancă.

Amicul aprobă ideea lui Lache...

Şed, şi unul întinde piciorul din dreapta, adică Lache, iar celălalt întinde piciorul din stânga, amicul, carevasăzică...

Şi şed aşa foarte melancolici, privind cum trec fel de fel de trecători şi de trecătoare, unii mai încet, alţii mai iute, ba unii chiar aleargă, parcă ar fi cu picioarele goale.

9 ceasuri.

Lache zice:

– Ai să mai umblăm... mai rău e când şezi!

Şi amicul zice:

– Şi mie mi se pare...

Se ridică şi, muşcându-şi fiecare buza de jos, iar se iau la braţ.

Spre Cişmegiu...

Coborând, văd cadre atârnate pe grilajul grădinii...

Amândoi, amatori de bele-arte, au deodată acelaşi gând: să stea puţin să se uite la cadre.

Se opresc, rezemându-se bine unul de altul şi ridicând picioarele de afară: Lache pe cel din

dreapta, cum ţine pe amic de braţ în stânga; iar amicul, pe celălalt.

Dar o galerie de pictură este cea mai obositoare distracţie intelectuală.

După câteva momente de admiraţiune, Lache zice:

– Ai să umblăm... e rău când stai!

Şi amicul zice:

– Şi mie mi se pare.

Atunci pornesc ca doi fraţi din Siam şi încet-încet trec la maidanul Duca.

10 ceasuri.

Lache şi amicul se dau în leagăn, fiecare întinzând piciorul din partea unde s-au ţinut la braţ...

Parcă vântul face bine, la început...

Dar peste câteva momente, cei doi amici se satură de leagăn şi pornesc după metoda lor.

1 şi jumătate după-amiază.

Lache s-a desfăcut pentru un moment de braţul amicului, care stă rezemat de un perete al vestibulului Teatrului Naţional.

Lache cumpără de la casă două staluri III la *Sânzeana şi Pepelea*.

E îmbulzeală la casă.

Un glas sfâşietor:

– Nu mă mai călca şi d-ta, domnule!

4 şi jumătate d. a.

S-a isprăvit spectacolul...

Lache coboară, cu amicul său la braţ, cele trei trepte ale vestibulului.

Se opresc în faţa băncii, pe trotuar.

O inspiraţie trece prin mintea lui Lache:

– Hai să şedem!

Şed, şi Lache zice:

– Eu o scot.

– Şi eu o scot, zice amicul.

Atunci fiecare îşi scoate gheata de la piciorul din partea unde se ţinuseră de braţ, adică Lache pe a din dreapta, şi amicul pe a din stânga.

O, sfântă libertate!

Am putea pentru ca să zicem că nu e ceva mai sfânt pe lume! şi putem pentru ca să afirmăm că n-au fost vreodată două picioare mai fericite decât acum piciorul drept al lui Lache şi piciorul stâng al amicului său.

De fericire, ele nu mai ştiu ce să facă cu degetele lor – parcă ar cânta la clavir.

Şi teribilă potriveală, domnule! amândoi poartă ciorapi crem şi cam largi, care vin de fac cute şi, fireşte că, dacă face cute ciorapul, e mai rău când e gheata strâmtă.

Foarte frumos pe piaţa Teatrului! stai, mă-nţelegi, la umbră şi te uiţi... şi vorbeşti şi râzi, şi se mai zbicesc şi ghetele de lacrimile picioarelor...

5 ceasuri d. a.

Lache zice:

– Hai să mergem!

Amicul zice:

– Hai!

Şi amândoi îşi potrivesc ciorapul crem, trăgându-l bine şi făcând o cută sistematică sub călcâi... Apoi, fiecare îşi ia gheata şi vâră piciorul în ea...

Vârful merge... călcâiul nu vrea, scârţâie, şi picioarele, care au gustat odată libertatea şi lumina, încep să palpite şi să zvâcnească nebuneşte la ideea că o nouă eră de sclavie şi de-ntuneric trebuie să înceapă: o adevărată revoltă, care n-ar putea fi năbuşită decât cu praf de federvais[31]; dar praful lipseşte, şi revolta triumfă.

Lache zice:

– Nu merge!

– Nu merge! zice şi amicul.

Şi amândoi lasă ghetele jos, fiecare în partea lui, şi amândouă picioarele încep iar să joace din degete ca nişte mâini de harfonistă.

8 ceasuri d. a.

Lache şi amicul beau bere la Gambrinus, unde e lume destulă.

Amândoi sunt cu piciorul respectiv liber şi cu câte o gheată alături.

Plătesc şi vor să plece.

Se apleacă să-şi ia fiecare gheata.

Caută în zadar: ghetele lipsesc amândouă.

Un mare hohot de râs porneşte dintr-un colţ al berăriei.

Toată lumea se uită într-acolo.

Ce e?... Un câine englezesc al unui ofiţer, câine dresat la circ să servească pe stăpân ca fecior în casă, face sluj ţinând două ghete-n gură.

9 ore seara.

Lache şi amicul stau în trăsură picior peste picior, cel de deasupra numai în ciorap crem.

Lache zice:

– Hai să le schimbăm! să vedem.

– Haide... Opreşte, birjar.

Genială inspiraţie a avut Lache!

Ghetele schimbate merg minunat. Dau drumul birjarului şi se întorc în târg cu tramvaiul, la Mitică Georgescu.

Dar, vai! fatalitate, ca să zicem aşa!

La Mitică, amândoi sunt forţaţi să scoată iar câte una, însă acuma viceversa: Lache p-a din stânga şi amicul p-a din dreapta... şi cu mai multă precauţiune decât la Gambrinus – fiecare şi-o ţine dinainte pe masă...

Universul, 1900, 14 aprilie

30 Lumânare răsucită ca un ghem (pentru a putea fi ţinută mai uşor în mână)
31 Pulbere (de steatită) ce se punea în ghete şi mănuşi ca să poată fi trase mai uşor pe picior sau pe mână

D-L GOE...

Ca să nu mai rămâie repetent şi anul acesta, mam'mare, mamiţica şi tanti Miţa au promis tânărului Goe să-l ducă în Bucureşti de 10 mai.

Puţin ne importă dacă aceste trei dame se hotărăsc a părăsi locul lor spre a veni în Capitală numai de hatârul fiului şi nepoţelului lor. Destul că foarte de dimineaţă, dumnealor, frumos gătite, împreună cu tânărul Goe, aşteaptă cu multă nerăbdare, pe peronul din urbea X, trenul accelerat care trebuie să le ducă la Bucureşti. Adevărul e că, dacă se hotărăşte cineva să asiste la o sărbătoare naţională aşa de importantă, trebuie s-o ia de dimineaţă. Trenul în care se vor sui ajunge în Gara de Nord la opt fără zece a. m. D. Goe este foarte impacient şi, cu un ton de comandă, zice încruntat:

– Mam'mare, de ce nu mai vine?... Eu vreau să vie!

–Vine, vine acuma, puişorul mamii! răspunde cocoana. Şi sărută pe nepoţel; apoi îi potriveşte pălăria.

Tânărul Goe poartă un frumos costum de marinar, pălărie de paie, cu inscripţia pe pamblică: *le Formidable,* şi sub pamblică biletul de călătorie înfipt de tanti Miţa, că „aşa ţin bărbaţii biletul".

–Vezi ce bine-i şade lui, zice mam'mare, cu costumul de marinel?

– Mamiţo, nu ţi-am spus că nu se zice marinel?

– Da' cum?

– Marinal...

– Ei! ziceţi voi cum ştiţi; eu zic cum am apucat. Aşa se zicea pe vremea mea, când a ieşit întâi moda asta la copii – marinel.

– Vezi că sunteţi proaste amândouă? întrerupe tânărul Goe. Nu se zice marinal, nici marinel.

– Da' cum, procopsitule? întreabă tanti Miţa cu un zâmbet simpatic.

– Mariner...

– Apoi dè! n-a învăţat toată lumea carte ca d-ta! zice mam’mare, şi iar sărută pe nepoţel şi iar îi potriveşte pălăria de mariner.

Dar nu e vreme de discuţii filologice: soseşte trenul – şi nu stă mult.

Trenul este plin... Dar cu multă bunăvoinţă din partea unor tineri politicoşi, care merg până la o staţie apropiată, se fac locuri pentru dame. Trenul a plecat... Mam’mare îşi face cruce, apoi aprinde o ţigară... Goe nu vrea să intre în cupeu; vrea să şadă în coridorul vagonului cu bărbaţii.

– Nu!... nu e voie să scoţi capul pe fereastră, mititelule! zice unul dintre tineri lui d. Goe, şi-l trage puţin înapoi.

– Ce treabă ai tu, urâtule? zice mititelul smucindu-se. Şi după ce se strâmbă la urâtul, se spânzură iar cu amândouă mâinile de vergeaua de alamă şi scoate iar capul. Dar n-apucă să răspunză ceva urâtul, şi mititelul îşi retrage îngrozit capul gol înăuntru şi-ncepe să zbiere:

– Mamiţoo! mam’maree! tantii!

– Ce e? ce e? sar cocoanele.

– Să oprească! zbiară şi mai tare Goe, bătând din picioare. Mi-a zburat pălăria! să oprească!!!

Tot într-un timp, iacătă conductorul intră să vază cine s-a suit de la staţia din urmă.

– Biletele, domnilor!

Cocoanele arată biletele dumnealor, explicând d-lui conductor de ce nu poate şi Goe să facă acelaşi lucru: fiindcă biletul era în pamblica pălăriei, şi, dacă a zburat pălăria, fireşte c-a zburat cu pamblică şi cu bilet cu tot. Dar avea bilet...

– Parol! chiar eu l-am cumpărat! zice tanti Miţa.

Conductorul însă nu înţelege, pretinde bilet; dacă nu, la staţia apropiată, trebuie să-l dea jos pe d. Goe. Aşa scrie regulamentul: dacă un pasager n-are bilet şi nu declară că n-are bilet, i se ia o amendă de 7 lei şi 50 de bani, şi-l dă jos din tren la orice staţie.

– Dar noi n-am declaratără? strigă mamiţa.

–Ce e vinovat băiatul, dacă i-a zburat pălăria? zice mam'mare.

– De ce-a scos capul pe fereastră? eu i-am spus să nu scoată capul pe fereastră! zice cu pică urâtul.

– Nu-i treaba dumitale! ce te-amesteci d-ta? zice tanti Miţa urâtului...

– Uite ce e, cocoană, zice conductorul, trebuie să plătiţi un bilet...

– Să mai plătim? n-am plătitără o dată?

– Şi pe d-asupra un leu şi 25 bani.

– Şi pe d-asupra?...

–Vezi, dacă nu te-astâmperi? zice mamiţa, şi-l zguduie pe Goe de mână.

–Ce faci, soro? eşti nebună? nu ştii ce simţitor e? zice mam'mare.

Şi, apucându-l de mâna cealaltă, îl smuceşte de la mamiţa lui, tocmai când trenul, clănţănind din roate, trece la un macaz. Din smucitura lui mam'mare într-un sens, combinată cu clătinătura vagonului în alt sens, rezultă că Goe îşi pierde un moment centrul de gravitate şi se reazimă în nas de clanţa uşii de la cupeu. Goe începe să urle... În sfârşit, n-au ce să facă. Trebuie să se hotărască a plăti biletul, pe care are să-l taie conductorul din carnetul lui. Păcat însă de pălărie!... Ce-o să facă d. Goe la Bucureşti, cu capul gol? şi toate prăvăliile închise!... s-ar întreba oricine, care nu ştie câtă grijă are mam'mare şi câtă prevedere. Cum era să plece băiatul numai cu pălăria de paie? Dacă se întâmplă să plouă, ori răcoare? Şi mam'mare scoate din săculeţul ei un beret tot din uniforma canonierii *le Formidable*.

– Te mai doare nasul, puişorule? întreabă mam'mare.

– Nu... răspunde Goe.

– Să moară mam'mare?

– Să moară!

– Ad' să-l pupe mam'mare, că trece!

Şi-l pupă în vârful nasului; apoi, aşezându-i frumos beretul:

– Parcă-i şade mai bine cu beretul!... zice mam'mare scuipându-l să nu-l deoache, apoi îl sărută dulce.

– Cu ce nu-i şade lui bine? adăugă tanti Miţa, şi-l scuipă şi dumneaei şi-l sărută.

– Lasă-l încolo! că prea e nu ştiu cum!... Auzi d-ta! pălărie nouă şi biletul! zice mamiţa, prefăcându-se foarte supărată.

– Să fie el sănătos, să poarte mai bună! zice mam'mare.

Dar mamiţa adăugă:

– Da' pe mamiţica n-o pupi?

– Pe tine nu vreau! zice Goe cu humor.

– Aşa? zice mamiţa. Lasă!... şi-şi acoperă ochii cu mâinile şi se face că plânge.

– Las' că ştiu eu că te prefaci! zice Goe.

– Ţi-ai găsit pe cine să-nşeli! zice mam'mare.

Mamiţa începe să râză; scoate din săculeţ ceva şi zice:

– Cine mă pupă... uite!... ciucalată!

Mamiţa pupă pe Goe, Goe pe mamiţa lui şi, luând bucata de ciucalată, iese iar în coridor.

– Puişorule, nu mai scoate capul pe fereastră!... E lucru mare, cât e de deştept! zice mam'mare.

– E ceva de speriat, parol! adăugă tanti Miţa.

Pe când Goe îşi mânâncă afară ciucalata, cocoanele se dau în vorbă de una, de alta... Trenul aleargă acuma despre Crivina spre Periş.

– Ia mai vezi ce face băiatul afară, mamiţo! zice mamiţa către mam'mare.

Mam'mare se ridică bătrâneşte şi se duce în coridor:

– Goe! puişorule! Goe! Goe!

Goe nicăieri.

– Vai de mine! ţipă cocoana! nu-i băiatul! Unde e băiatul!... s-a prăpădit băiatul!

Şi toate cocoanele sar...

– A căzut din tren băiatul! Ţaţo, mor!

Dar deodată, cu tot zgomotul trenului, se aud bubuituri în uşa compartimentului unde nu intră

decât o persoană.

– Goe! maică! acolo eşti?

– Da!

– Aide! zice mam'mare! ieşi odată! ne-ai speriat!

– Nu pot! zbiară Goe dinăuntru.

– De ce?... te doare la inimă?

– Nu! nu pot...

– E încuiat! zice mam'mare, vrând să deschidă pe dinafară.

– Nu pot deschide! zbiară Goe disperat.

– Vai de mine! îi vine rău băiatului înăuntru!

În sfârşit, iacătă conductorul cu biletul: primeşte paralele şi liberează pe captiv, pe care toate trei cocoanele îl sărută dulce, ca şi cum l-ar revedea după o îndelungată absenţă. Şi mam'mare se hotărăşte să stea în coridor, pe un geamantan străin, să păzească pe Goe, să nu se mai întâmple ceva puişorului. Puişorul vede o linie de metal în colţul coridorului, care are la capătul de sus o maşină cu mâner. Se suie-n picioare pe geamantan, pune mâna pe mânerul maşinii şi începe să tragă.

– Sezi binişor, puişorule! să nu strici ceva! zice mam'mare.

Trenul îşi urmează drumul de la Periş către Buftea cu mare viteză. Dar pe la mijlocul kilometrului 24, deodată s-aude un şuier, apoi semnalul de alarmă, trei fluiere scurte, şi trenul se opreşte pe loc, producând o zguduitură puternică.

„Ce e? ce e?..." Toţi pasagerii sar inspăimântaţi la ferestre, la uşi, pe scări...

– Goe! puişorule! Goe! strigă tanti Miţa şi se repede afară din compartiment.

Goe este în coridor... De ce s-a oprit trenul?

Cineva, nu se ştie din ce vagon, a tras semnalul de alarmă. Din ce vagon?... Asta e uşor de constatat; manivela semnalului nu se poate trage decât rupându-se aţa înnodată şi cu nodul plumbuit. Personalul trenului umblă forfota, examinând roatele tamponate cu toată presiunea,

aşa de tamponate că-i trebuie vreo zece minute mecanicului să-şi încarce iar pompa de aer comprimat şi să poată urni trenul din loc. În toată vremea asta, conductorii şi şeful trenului aleargă din vagon în vagon şi cercetează aparatele semnalelor de alarmă.

Cine poate ghici în ce vagon era ruptă aţa plumbuită şi răsturnată manivela? Ciudat! tocmai în vagonul de unde zburase mai adiniauri pălăria marinerului! Cine? cine a tras manivela? Mam'mare doarme în fundul cupeului cu puişorul în braţe. Nu se poate şti cine a tras manivela.

Trenul se porneşte în sfârşit, şi ajunge în Bucureşti cu o întârziere de câteva minute. Toată lumea coboară. Mam'mare aşază frumuşel beretul lui Goe, îl scuipă pe puişor să nu-l deoache, îl întreabă dacă-l mai doare nasul şi-l sărută dulce.

Apoi cocoanele se suie cu puişorul în trăsură şi pornesc în oraş:

– La Bulivar, birjar! la Bulivar!...

Universul, 1900, 12 mai; vol. *Momente* (1901), *Momente, schiţe, amintiri* (1908)

LA MOŞI…

Vagoane de tramvai galbene şi albastre, tramcare, trăsuri boiereşti, căruţe mitocăneşti şi biciclete şi lume multă pe jos… De pe atâtea strade şi căi, ca de pe atâtea braţe ale unui fluviu uriaş, se varsă, ca-ntr-o mare zgomotoasă, pe bariera de la capul podului Târgului de Afară, valuri peste valuri de omenire. Precum este greu să se mai întâlnească două picături de apă odată ce au apucat să intre fiecare după soarta ei în largul mării, aşa ar fi şi pentru două persoane să se mai găsească, rătăcite odată în învălmăşeala Moşilor, dacă n-ar fi cuminţi să-şi hotărască mai dinainte locul şi momentul de întâlnire. De aceea, foarte cuminte au făcut madam Georgescu a lui d. Mitică ceaprazarul şi madam Petrescu a lui d. Guţă de la minister şi cu tanti Lucsiţa, moaşa diplomată, de şi-au dat *rendez-vous*: la trei ceasuri fix în pavilionul central la berărie – cine vine întâi aşteaptă pe ceilalţi.

În interiorul unui vagon închis al tramvaiului vechi, stau înghesuite, pe banchete şi-n picioare, treizeci şi patru de persoane suferind foarte tare. Între toate acestea, una suferă mai grozav – e cucoana Lucsiţa; fiindcă toate celelalte sufăr numai de căldură şi de sete, pe câtă vreme dumneaei suferă pe lângă toate astea şi de foame. Când se opreşte vagonul la Sf. Gheorghe, se face roşie, apoi galbenă şi pe urmă simte o sudoare rece, şi iar fierbinţeală şi iar răceşte, şi răsuflă greu, ştergându-se pe sub bărbia grasă, şi zice:

– Uff! dacă ştiam, mai bine luam birza (că vorbeşte cam peltic). Teribelă căldură! mor!

Vagonul porneşte de la Sf. Gheorghe şi intră în Calea Moşilor… Parcă umblând, tot e mai bine, tot se mai face niţel curent. Curentul astâmpără puţin căldura; dar foamea nu se poate astâmpăra cu o slabă suflare de vânt. A fost desigur o mare imprudenţă din partea acestei dame să plece de-acasă aşa, trei ceasuri după dejun, fără să guste

ceva, mai cu seamă că, din cauză că se grăbea să nu scape ora de *rendez-vous* la pavilionul central, a dejunat aşa de uşor: trei ouă răscoapte, o căpăţână de miel cu borş, nişte stufat, prune cu carne, friptură la tavă şi salată de castraveţi, trei cinzecuri cu sifon şi o cafeluţă.

La Zece Mese, vagonul se opreşte iar. Cocoana Lucsiţa se simte foarte rău. Pe trotuar, lângă ferestrele vagonului, se aude, acoperind tot zgomotul stradei, glasul unui bragagiu. Moaşa se scoală cu o hotărâre supremă şi, pardon în dreapta, pardon în stânga, îşi face loc până la uşă; împinge cu puterea disperării pe toţi de pe platformă şi dă să sară; vagonul se pune-n mişcare; moaşa se aruncă jos făcând un pas fals. Bragagiu, de două ori salvator! Dacă nu-l apuca în braţe, cine ştie ce se-ntâmpla cu cocoana Lucsiţa, cum e corpolentă şi robustă!

Într-un colţ e puţintică umbră. Acolo îl atrage ea pe salvatorul ei şi bea una după alta două litre de bragă. Braga este, ca băutură, foarte răcoritoare şi igienică; iar ca mâncare, cea mai uşoară şi totdeauna cea mai reconfortantă. În câteva clipe, moaşa Lucsiţa s-a simţit rentremată; sfârşeala şi acel sentiment de pierzare, care-i vine omului când simte un gol de chaos la lingurea, au dispărut cu desăvârşire. Dar este târziu: două ceasuri şi trei sferturi… Vagoane după vagoane trec toate pline cu vârf: un locşor nu se mai găseşte. La fiecare vagon, cocoana moaşa face semne cu umbreluţa, cu batista, strigă: „opreşte!“

– Nu mai e loc!

Şi vagoanele îşi urmează drumul cu indiferenţă. Dar iată că se aude prin toată uruiala un sunet de timbru: un vagon se opreşte. Doi tineri eleganţi de pe treapta platformei de dinainte se dau jos scuturându-şi pantalonii şi pulpanele redingotelor de contactul cu mitocanii. Locuri goale! Cocoana moaşa se aruncă cu toată bravura, apucă bara de fier, suie treapta, împinge, se vâră şi ajunge pe

platformă. Un tânăr, strivit sub presiunea cocoanei, zice:

– Pardon, doamnă! Nu vedeţi că nu mai avem loc?

– Eu văz că este! răspunde cocoana Lucsiţa.

– Da; da' dumneavoastră sunteţi corpolentă!

– Bine că eşti dumneata subţirel!… Pe mine aşa m-a făcut Dumnezeu, voluptoasă!... Cui i plaţe… cui nu…

– Taxa, mă rog! strigă conductorul.

Coana Lucsiţa scoate din portofel biletul pe care-l avea din Piaţa Teatrului. Conductorul observă biletul.

– Ăsta nu-i de la mine.

– Da' de la ţine? întreabă cocoana.

– De la alt vagon.

– Da' ţe? nu e tot vagonul vostru? Am plătit până la bareră… m-am dat zos…

– Dacă v-aţi dat o dată jos, întrerupe conductorul, trebuie să plătiţi a doua oară.

– A doua oară? Bravos! frumoasă sarlatanie!

Dar în sfârşit plăteşte şi ia biletul nou. Vagonul soseşte la barieră. Cocoana Lucsiţa coboară. Din amândouă colţurile vine profumul de mititei: e o senzaţie neplăcută pentru cine e sătul; dar cui i-e foame, profumul acesta-i pare mai bun decât odagaciul. Cocoana Lucsiţa se porneşte cu nările umflate spre unul dintre colţuri, ca o panteră atrasă de mirosul ţapului sălbatic.

– Băiete! doi mititei!

Reconfortată, o ia pe jos şi intră în pavilionul central, unde o aşteaptă cu nerăbdare compania.

– Mitică! zice cocoana moaşa, după ce rupe o bucată de turtă dulce de la madam Georgescu; faţi ţinste?… Mă! băiete, o halbă!… dar să nu-mi pui guler de gheneral!

Târgul e în toiul lui… Lume, lume, e ceva de speriat, pe onoarea mea!

După ce plăteşte d. Mitică, zice madam Petrescu:

– Haideţi întâi pe la oale, că am promis să cumpăr un fluieraş pentru băieţelul lu' madam Ionescu, stăpâna casei.

– Haide.

Şi au plecat spre oale.

Când să treacă drumul, coana moaşa zice:

– Staţi!

Gogoşi prăjite în ulei! Sahanul clocoteşte… Una… două… trei…

– Aide, ţaţo! lasă-le focului de gogoşi! nu simţi că miroase a rânced? Iar o să-ţi strici stomacul.

– Ba, să mă ierţi! nu miroase deloc a rânţed.

La oale… A cumpărat madam Petrescu fluieraşul şi au pornit toţi la grădină la Iliad. Când să intre, strigă cocoana moaşa la unul cu fes:

–Mă! dzeanabet, ăla cu sampanica! ad-o limonadă!…

Şi după ce bea:

– E reţe, bravos! mai ado una.

Pe urmă trag toţi planeta de la o italiancă cu papagalul. D. Mitică a citit planeta cocoanii Lucsiţii:

„Ai să paţi multe după inima ta cea largă; dar să ai coraj, căci vei trăi până la adânci bătrâneţe în mare fericire."

– Ei, ass! ţe să mai paţ; dacă n-am păţit eu cât am fost zună! acuma, haber n-am!

Pe urmă d. Mitică a tratat-o pe tanti cu două bărdace de floricele calde.

Lăutari cu ţambalul, şi flaşnete, şi claranete cu toba mare, şi trâmbicioare, şi fluieraşe, şi hârâitori, şi cleşti clănţănind pe grătare, şi strigăte, şi zbierete, şi chiote! – e o plăcere!… şi un miros de grătar încins – e o bunătate!… S-a aşezat prin urmare compania noastră la o masă, şi a comandat cârnaţi şi fleici şi două baterii cu sifon mare.

– Mă băiete! a strigat coana moaşa… la fleiţi să le pui ţimbru, m-ai înţeles? si să le freţe bine cu ţeapă, m-ai priţeput?

Şi trage-i pe urmă fălci!

– Ce cioar'le, ţaţo! zice madam Georgescu; iar mănânci?

– Ţe mănânc? ţe-am mai mâncat?

Şi s-a făcut roşie ca sfecla şi a băut un macmahon pe nerăsuflate. Dar deodată, ca printr-un farmec, se opresc într-o clipă şi lăutarii, şi cimpoierii, şi claranetele şi toate glasurile, şi în acea clipă se aude banca pe care stă coana Lucsiţa făcând ca o cadenţă de fagot; apoi, iar porneşte cu mult brio grandioasa simfonie: muzici, jucării, cleşti, glasuri…

– Ţe? ţe râdeţi? zice coana moaşa roşie ca focul.

– Nu-i nimica! strigă d. Mitică. Sifonul meu a făcut aşa.

– Ce sifon? zice madam Petrescu. Nici n-ai pus mâna pe el!

– Parcă dumneata n-ai văzut sifoane să scârţâie fără să le atingi! dacă răsuflă la maşină…

Dar până să explice d. Mitică, moaşa s-a sculat repede şi s-a pierdut în învălmăşeală.

– Unde-i ţaţa? unde-i coana moaşa?

– S-a dus în grădină, zice d. Mitică, să mai tragă o planetă!…

Al dracului d. Mitică!

Universul, 1900, 5 iunie; vol. *Momente* (1901), *Momente, schiţe, amintiri* (1908)

TREN DE PLĂCERE

S-a hotărât, carevasăzică...

Madam Georgescu – Miţa Georgeasca – cu d. Georgescu – Mihalache – pleacă la Sinaia cu trenul de plăcere. Însă, de mult madam Georgescu a promis „puiului“ să-l ducă odată şi pe el la Sinaia; prin urmare, trebuie să-l ia şi pe puiul; dar puiul nu merge nicăieri fără „gramamà“; prin urmare, şi pe gramamà trebuie s-o ia. Puiul este mititelul Ionel Georgescu, în etate de cinci anişori împliniţi, unicul fruct până astăzi al amorului părinţilor săi; iar gramamà este cocoana Anica, mamiţa mamiţichii puiului.

Trenul de plăcere pleacă din Gara de Nord sâmbătă după-amiază, la orele trei fără cinci. Sâmbătă, aşadar, de la amiază, amândouă aceste doamne încep să se pregătească de plecare. Madam Georgescu este pe deplin stabilită asupra toaletei sale: bluza *vert-mousse*[32], jupa *fraise écrasée*[33] şi pălăria asortată; umbreluţa a roşie, mănuşile albe şi demibotinele de lac cu cataramă; ciorapii de mătase vărgaţi, în lungul piciorului, o bandă galbenă şi una neagră, despărţite cu câte un fir stacojiu. Cocoana Anica se-mbracă în negru, aşa se-mbracă dumneaei de când a pierdut pe răposatul Nicula; coloare deschisă n-a mai purtat, decât acuma de curând, barej conabiu[34] la cap. Cât despre puiul, nici nu mai încape discuţie – el va purta la Sinaia uniforma de ofiţer de vânători ca prinţul Carol. Până să potrivească mamiţa pe madam Georgescu, până să-mbrace pe puiul şi să-i puie sabia, iată că s-a făcut ceasul două fără douăzeci. La ceasurile două fără un sfert, iată soseşte şi d. Georgescu cu un muscal cu cauciuc. Cum intră şi dă cu ochii de gramamà, strigă:

– Cocoană! încă n-ai plecat? să ştii c-ai pierdut trenul! Până s-ajungi la tramvai, cum umbli d-ta; până să-l apuci, că poate n-ai noroc să-ţi treacă

tocmai atunci; până să ajungi la gară – s-a isprăvit! n-are să te aştepte trenul pe dumneata...

Apoi, văzând pe gramamà că tândăleşte căutând nişte chei:

– N-auzi, cocoană, că scapi trenul?

Cocoana Anica porneşte, şi madam Georgescu după ea:

– Mamiţo, ştii unde am vorbit să ne-ntâlnim: în salon de clasa-ntâi... Ai auzit?

Gramamà a plecat să caute tramvaiul. D. Georgescu cu familia şi cu un coşuleţ elegant de provizii – salam, opt ouă răscoapte, un pui fript, două jimble, sare, piper, în sfârşit tot ce trebuieşte – se urcă în birjă şi:

– La gară, gaspadin!

De douăzeci şi cinci de minute, familia Georgescu stă în salon de clasa-ntâi, şi gramamà nu mai soseşte. Ceasornicul arată două şi jumătate... Madam Georgescu începe să devie impacientă. Trei fără douăzeci şi cinci... Mai sunt douăzeci de minute; la casă se dau bilete, şi cocoana Anica nu mai vine. D. Georgescu începe a bănui că n-are să trebuiască a mai lua patru bilete, poate că trei or s-ajungă, şi porneşte din salonul de aşteptare să meargă la ghişet. Dar în uşă întâlneşte piept în piept pe gramamà, care nu mai poate de gâfâială.

– Uf! nu mai poci! zice cocoana Anica.

Dar d. Georgescu îi numără parale potrivite pentru un bilet de dus şi întors clasa III, şi-i arată ghişetul respectiv.

Peste câteva minute, trenul sboară-nspre Carpaţi.

– Biletele, vă rog, domnilor, zice politicos conductorul, intrând în primul vagon de clasa-ntâia. D. Georgescu arată două bilete.

–...Mititelul...al dv.? întreabă conductorul arătând pe ofiţeraşul de vânători, care s-a suit cu picioarele pe bancheta de catifea.

– Da! dar n-a-mplinit patru ani... Nu trebuie să ne-nveţi dumneata pe noi regula, zice madam Georgescu.

Conductorul salută politicos şi trece mai departe.

– I-ai spus mamiţii (întreabă discret madam Georgescu pe consoartele dumneaei) să bage de seamă să nu-i fure cineva coşul?

D. Georgescu dă din cap şi se mulţumeşte să zică numa:

– Hâhî!

Mai discret încă, întreabă d. Georgescu pe consoarta d-sale:

– I-ai dat ceva parale?

Madam Georgescu răspunde consoartelui tot aşa de laconic cum i-a răspuns şi dânsul.

– Cât?

Madam Georgescu arată mâna cu cele cinci degete răsfirate: cinci – adică, o băncuţă.

Treizeci de bani, tramvaiul de la Zece Mese până la gară: carevasăzică gramamà are încă douăzeci de bani pentru ca să cumpere două legături de vişine la Comarnic. Şi-n adevăr, le şi cumpără, şi le şi mănâncă pe jumătate până la Valea Largă, cu sâmburi cu tot. Trenul soseşte la Sinaia regulat. Lume – destulă. Dar cu toată-mbulzeala, cine ştie să-şi facă un plan bine hotărât, nu se rătăceşte niciodată. Familia Georgescu ştie perfect ce are să facă pas cu pas şi minută cu minută. Astfel, madam Georgescu cu d. Georgescu şi cu puiul se urcă-n birjă şi merg drept în parc, unde muzica militară cântă cadrilul *Les petits cochons,* să se asigure de o odaie cu două paturi la Regal; iar gramamà cu coşul merge la Mazăre să se asigure de o odaie cu un pat: e atât de aproape Mazăre de gară, că nu face pentru ca să mai dai parale la birjă. D. Georgescu însă dă unui băiat un ban, să ducă după gramamà coşul.

S-a întunecat... Lămpile electrice încep a sclipi. Puiului i-e foame. D. Georgescu lasă pe madam

Georgescu pe o bancă în aleea principală, unde e toiul promenadei de lume bună, şi pleacă cu puiul la gramamà. Fatalitate! La otel Mazăre i se spune că n-a fost odaie goală şi că a trimis-o pe jupâneasa la otel Manolescu, devale. D. Georgescu coboară cu bravul ofiţeraş de vânători, care este foarte obosit şi flămând. La Manolescu, iar fatalitate! n-a fost odaie goală, şi a trimis-o pe jupâneasa la otel Voinea, în Izvor. D. Georgescu suie cu bravul ofiţeraş, după ce i-a cumpărat o franzelă şi i-a dat să bea apă. Trecând spre Izvor, se abate prin parc să spuie lui madam Georgescu, nu cumva să-şi piarză răbdarea aşteptându-l. Fatalitate! Madam Georgescu lipseşte de pe bancă. D. Georgescu lasă un moment pe puiul, care nu mai poate umbla, să se odihnească pe bancă, face câţiva paşi în sus, apoi în jos, să găsească pe madam Georgescu. Madam Georgescu, nicăieri! Se-ntoarce să ia pe puiul, să-l ducă la Voinea şi să se-ntoarcă apoi în parc, unde trebuie până în fine să găsească pe madam Georgescu. Fatalitate! Puiul lipseşte.

– Pardon, zice d. Georgescu către un domn care stă pe bancă, n-aţi văzut un copilaş frumuşel, îmbrăcat în uniformă ca prinţul Carol?

– Ba da... Acu a plecat cu o damă...

– Cu o damă înaltă, cu o bluză verzuie şi cu jupă...

– N-am băgat de seamă; dar am auzit că dama-i zicea „puiule“ şi băiatul „mamiţico“.

– Pardon, încotro a pornit?

– Încoace, răspunse domnul, arătând înspre Mazăre. Dama zicea că-l duce pe puiul la gramamà.

D. Georgescu porneşte înapoi la Mazăre... Acolo i se spune – fatalitate! – că madam Georgescu a fost acum cu puiul şi, negăsind pe gramamà, a plecat devale la Manolescu. Degrab’ la Manolescu...

– A fost o damă cu băieţelul cu care aţi fost d-voastră şi i-am spus tot cum v-am spus d-voastră, că n-am avut odaie, şi am mânat-o la Voinea.

D. Georgescu suie şi porneşte cu pas regulat către Izvor. Ajunge foarte obosit şi asudat la Voinea... Fatalitate! La Voinea nu se află nici madam Georgescu, nici puiul, nici gramamà, nici coşul.

– Ce-i de făcut?

Cu toată inteligenţa lui, d. Georgescu stă câteva momente pe loc fără să poată răspunde la această întrebare... Va trebui să răspunză însă...

– Ce?

Pentru cine nu e deprins să se caţere pe munţi, putând trece ca o capră din valea Prahovei în a Ialomiţei, Sinaia nu se poate compara mai nimerit decât cu un stomac: o încăpere mai mult sau mai puţin largă, având două deschizături destul de strâmte. Te-a inghiţit odată Sinaia, nu mai poţi ieşi decât ori pe sus, spre miazănoapte, către Predeal, ori pe jos, spre miazăzi, către Comarnic. Prin urmare, îşi face d. Georgescu următoarea judiţioasă socoteală:

„Trebuie să fie în Sinaia, că n-au avut pe unde zbura.“

N-apucă să isprăvească această gândire, şi cineva, venindu-i drept în faţă, sub lumina unei lămpi electrice, îi zice:

– Să-mi scrii, nene Georgescule!

– Adio, Mitică...

– Te aşteaptă-n parc madam Georgescu cu familia Vasilescu şi cu locotenentul Mişu.

– În parc?... Să-mi scrii, Mitică!

– Adio şi n-am cuvinte, nene Mialache!

D. Georgescu îndoieşte pasul... intră în parc; caută peste tot... Madam Georgescu - fatalitate! - nicăieri. Obosit, omul şade pe o bancă, să răsufle, şi, pentru prima oară, după o alergătură de cinci ceasuri, înjură în gând... Pe cine?... Pe coana Anica... Dumneaei a făcut toată încurcătura,

dumneaei face toate încurcăturile... Dar... nu strică dumneaei; el strică; nu trebuia s-o ia; trebuia s-o lase la Bucureşti... Şezând astfel pe bancă-n parc, în prada unor gânduri destul de nefavorabile cocoanei Anichii, d. Georgescu nu ia seama că muzica a plecat şi că lumea încet-încet s-a strecurat, mergând fiecare către culcuşul său. A! e grozav să ai fiinţe iubite, rătăcite departe de tine, şi să nu ştii la un moment în ce loc se află, ce fac, ce li se întâmplă, ce vorbesc, ce simt, ce gândesc despre tine... le e lor dor de tine, cum ţi-este ţie de ele? etc., etc.

„Unde dracul s-a băgatără?“ zice d. Georgescu...

Şi iar o înjurătură – de astă dată la adresa tutulor celor trei fiinţe iubite, pe care le caută fără să le găsească. Dar iată că un glas simpatic îl trezeşte pe d. Georgescu din urâtele-i gânduri.

– Bravos! d-le Mialache! bravos!

Este coana Anica, mamiţa lui madam Georgescu.

– Cocoană! strigă ginerele, sărind drept în picioare... Unde umblaţi, cocoană?

– Bravos! tot dumneata-ntrebi...

– Fireşte că eu, dacă nu ştiu... De cinci ceasuri de când umblu după dv.

– După noi!... Ce spui, frate?... Dar la Oppler nu puteai să vii? A nemerit orbul Brăila... şi d-ta...

– La Oppler te-am trimis eu pe d-ta? strigă d. Georgescu scos din pepene... La Oppler? Dracul era să ştie că d-voastră sunteţi la Oppler? Eu v-am căutat la Mazăre, la Manolescu, la Voinea, în parc.

–La Voinea?... Nu mi-a zis Miţa că ne-a găsit loc la Vasileasca?...

– Când ţi-a zis Miţa că ţi-a găsit loc la Vasileasca?...

– Când ne-am întâlnitără pe bulivar...

– Când v-aţi întâlnitără pe bulivar?...

– Când mergeam la Voinea... ne-am întâlnitără, că nu l-am găsit.

– Pe cine?

– Pe Voinea... Fincă ne-am întâlnitără cu Măndica.

– Care Măndica? zbiară d. Georgescu.

– Vasileasca, omule! şi cu Miţa...

– Ei! şi unde e acuma Miţa?

– Nu ţi-am spus?

– Când mi-ai spus?

–Mialache! eşti nebun? Nu ţi-am spus că te aşteaptă la Oppler cu Vasileasca şi cu fratele Vasileaschii, locotenentul Mişu de la itidenţă?

– Dar puiul?

– L-am culcat.

– Unde?

– Nu ţi-am spus?

– Cocoană! eşti nebună? când mi-ai spus?

– Nu ţi-am spus că am tras la Măndica?

– Ei?!

– Nu zbiera aşa!... Ei! ne-a dat un pat pentru puiul în odaie la copiii ei, şi Miţii i-a dat odaia lui Mişu, şi el doarme pe canapea în antreluţă...

Din vorbă-n vorbă, au ajuns la Oppler. La Oppler, fatalitate! Toate luminile sunt stinse.

– S-a dusără la Vasileasca acasă.

D. Georgescu şi coana Anica suie încet pe drumul prăpăstios către strada Furnica. E o noapte caldă, cu lună plină... Cu cât suie, cu atât se desfăşoară la picioarele drumeţilor panorama mirifică a Sinaiei, cu simetricele ei constelaţii de lampioane electrice. Vederea aceasta o încântă pe coana Anica... D. Georgescu e mai puţin simţitor faţă cu măreaţa privelişte şi înjură bombănind. Au ajuns în sfârşit la Villa Măndica. Puiul doarme cu copiii Vasileaschii; dar, fatalitate! Madam Georgescu lipseşte. A plecat.

– Unde?

–A plecatără acuşica toţi, zice servitoarea somnoroasă, la Sfânta Ana.

– Şi d. Mişu locotenentul? întreabă coana Anica.

– Şi dumnealui, răspunde slujnica.

– Du-te şi dumneatale repede, Mialache! zice cocoana.

Dar d. Mialache izbucneşte:

– Ce? cocoană! ce? sunt nebun? dumneatale mă socoteşti cal de poşte?

– Nu striga, că scoli copiii!

– De cinci ceasuri de când alerg după dv., ca un turbat, nu e destul? Nu mai mă duc.

– Du-te, Mialache mamă! zice foarte rugătoare cocoana; o să-i faci mare plăcere Miţii şi la toţi.

– Nu mai poci...

– O să te căieşti, Mialache!

– De ce să mă căiesc?... Nu mă duc! n-o găsesc nici acolo... Mai bine, adu coşul.

Când zice d. Georgescu acestea, orologiul de la Castelul Peleş se aude-n depărtare bătând noaptea jumătate. Cocoana scoate coşul de sub canapea, slujnica aduce o sticlă cu vin, şi d. Mialache se pune să supeze cu coana Anica. La supeu, d. Mialache povesteşte cu de-amănuntul toate peripeţiile prin care a trecut; iar cocoana Anica cum s-a întâlnitără cu madam Vasilescu şi cu toată compania şi cu locotenent Mişu, care e mucalit al dracului „şi cântă teribel“. Apoi, după supeu, s-a culcat d. Georgescu în odaia locotenentului, rezervată pentru el şi madam Georgescu; iar gramamà, în odaia copiilor, cu puiul.

Dormeau încă profund când, pe la cinci şi jumătate dimineaţa, un zgomot straşnic, clopoţei de trăsură, lăutari şi chiote, i-a smuls din braţele lui Morfeu[35]. Se-ntorcea compania de la Urlătoare, cu lăutari: madam Vasilescu, madam Costandinescu, nepoţica ei, domnişoara Popescu, şi d. Vasilescu şi madam Georgescu şi locotenent Mişu... Fusese o partidă de plăcere improvizată, o fantazie a locotenentului.

– Vezi, cocoană? zice d. Mialache lui gramamà. Vezi? dacă mă luam după vorba d-tale şi mă duceam şi la Sfânta Ana!...

Ah! a fost o plăcere ce va rămânea neuitată... Pe lună, cu trăsurile la pas, şi dasupra armoniei apelor de munte şi şoaptelor pădurii, lăutarii acompaniind încetinel şi d. Mişu cântând menuetul, pe care-l cântă regulat muzica în parc şi care-i place atâta lui madam Georgescu!... De aceea, cu sufletul încărcat de fermecătoare amintiri, seara, la Bucureşti, când îşi face toaleta de culcare, madam Georgescu zice oftând:

– Ah! mamiţo, menuetul lui Pederaski[36]!... mă-nnebunesc!

Universul, 1900, 4 și 11 aug.; vol. *Momente* (1901), *Novele, povestiri* (1908)

32 Verde, nuanţa muşchiului de copac

33 Roşu-aprins

34 Basma vişinie

35 Zeul somnului, în mitologia greacă

36 I.J. Paderewski (1860-1941), pianist şi compozitor polonez

ULTIMA ORĂ!...

Mă aflam în toiul conflictului româno-bulgar, în parcul de la Sinaia. Vreme splendidă, deşi prea călduroasă, şi o mişcare neobişnuită: pe de o parte afluenţa trenurilor de plăcere, ale căror bilete, fiindcă lunea cădea între două sărbători, erau valabile până miercuri dimineaţa; astfel, se-ngrămădea lumea pentru bâlciul de a doua zi marţi, Sf. Maria, când e şi hramul mănăstirii; pe de altă parte, era hotărâtă pentru după-amiază plecarea Suveranilor noştri spre străinătate.

Fizionomia parcului era destul de caracteristică. Persoanele oficiale – Curtea regală era în mare doliu - redingotă şi mănuşi negre, pălărie înaltă; generalii şi ofiţerii în uniformă de mare ţinută; mult public de elită şi lume de jos destulă. Unii stăteau la mese în faţă bufetului, pe când alţii se plimbau în sus şi-n jos.

Aşteptând să-mi aducă o cafea, mă pomenesc bătut pe umăr cu multă discreţie... Un amic, reporter de ziar. A venit să asiste la plecarea Suveranilor, spre a face cuvenita dare de seamă în ziarul său, un ziar foarte belicos.

– Ai aflat?

– Ce? zic eu.

– Carevasăzică, nu ştii nimic?

– Ce, frate?

– Aseară s-au prins doi inşi, un bulgar şi un italian.

– Unde?

– Pe bulgar l-au prins la Valea Largă, când se cobora din tren şi pornea pe jos către Sinaia. Au găsit la el două revolvere, două cuţite şi mai multe scrisori iscălite de Sarafoff, de Dimitroff, de Trifanoff şi de ăsta... cum îl cheamă, frate?... de...

– ...De Ciciu Penciu...

– Da, de Ciciu Penciu...

– Ei! şi?

– Ei! şi... a vrut el s-o întoarcă, s-o răsucească; s-a contrazis şi l-au arestat.

– Şi acuma unde e?

– E închis la cazarma vânătorilor în deal.

– Ei! dar italianul?

– Care italian?

– Italianul pe care l-a prins.

– Nu, nene; nu-ţi spui că e bulgar?

– Bine, ăsta pe care l-a închis la cazarma vânătorilor, da, bulgar; dar ăla pe care spuseşi că l-a prins la Buşteni... nu era italian?

– A! da! ăla, da, ăla era italian...

– Ei! cu ăla cum stă lucru?

– Vine din America... S-a găsit la el un pachet de dinamită, cam de vreo patru kilograme, otravă şi...

– Şi mai multe scrisori...

– Da, mai multe scrisori... De unde ştii?

– Ei, bravo! se putea fără scrisori?... Fac prinsoare că scrisorile sunt de la Bresci şi de la Luccheni...

– Exact.

– Şi – întreb eu – ce s-a făcut cu acest anarhist? Unde l-au închis? Tot la cazarma vânătorilor?

– Aş! ăsta e teribil... că le-a scăpat!

– Cum se poate?

– Da, le-a scăpat frumuşel. Pe când voiau să-i ia dinamita şi să-l lege, repede a dat brânci unuia dintre agenţi, pe alt agent l-a răsturnat cu o lovitură de picior în pântece, pe urmă a scos un pumnal şi un revolver şi amenințându-i s-a făcut nevăzut... Se crede că s-a ascuns în pădurile Peleşului... S-au luat cele mai straşnice măsuri, ca să fie prins... Înţelegi ce primejdie!

– Bine, zic eu, astea trebuie să le dai la gazeta d-tale.

– Fireşte că le dau... Acu mă duc la telefon... Stai puţin, mă-ntorc îndată... îţi aduc ştiri din Bucureşti.

Şi a plecat amicul meu la telefon. Rămânând singur, iată văd un ofiţer de vânători cunoscut.

– Iubite căpitane, iartă-mă că te rog un lucru: nu s-ar putea să văz şi eu pe bulgarul...

– Care bulgar?

– Bulgarul prins la Valea Largă... care e arestat la d-voastră la cazarmă în deal?

– Un bulgar arestat la noi la cazarmă?... Poate de acum douăzeci de minute încoace... Acuma viu de acolo...

– Nu, frate, arestat de aseară... S-a găsit la el două revolvere, două cuţite şi mai multe scrisori de la Sarafoff, de la Dimitroff, de la Trifanoff şi de la Ciciu Penciu...

– Fugi, monşer! Cine ţi-a spus gogoşile astea?... N-avem niciun bulgar arestat... Poţi, dacă vrei, să mergi să te convingi. Salutare, mă grăbesc; e târziu, trebuie să dejunez mai devreme; escortăm pe Maiestăţile Lor la gară.

Când căpitanul a făcut câţiva paşi, iată se întoarce de la telefon reporterul meu foarte încruntat.

– Nu ştii nimic...

– Ba ştiu, zic eu; ştiu că bulgarul dumitale nu există la cazarma vânătorilor: acum am vorbit cu căpitanul... (şi i-l arăt pe căpitanul, care se depărtează prin mulţime) mi-a spus că sunt toate gogoşi, că la cazarma lor nici pomeneală n-a fost despre vreun bulgar.

– Da?... bravo! În adevăr că acuma nu mai există niciun bulgar la cazarma dumnealor... Dar pentru ce?... Pentru că nu l-au păzit cum se cade şi l-au lăsat să scape. Bine c-am aflat-o şi pe asta!... Dar în sfârşit, asta n-are atâta importanţă; asta e veche... Să-ţi spun ce am aflat acuma la telefon din Bucureşti... E lată rău! războiul e declarat.

– Ce?! zic eu îngrozit.

– Douăzeci şi trei de ofiţeri români şi treisprezece soldaţi, făcând exerciţii pe malurile Dunării, între Călăraşi şi Giurgiu, au fost înconjuraţi de echipajul unei şalupe bulgare, care debarcase pe teritoriul nostru, dezarmaţi, făcuţi

prizonieri, încărcaţi în şalupă şi trecuţi pe malul bulgar.

– Cum se poate?

–Vezi dar că nu mai putem sta cu braţele încrucişate... Stai un moment... Mă duc la telefon, să dau amănunte despre evaziunea bulgarului...

– Care bulgar?

– Bulgarul care a evadat de la cazarma vânătorilor.

– Ce amănunte, domnule? De unde ştii şi amănuntele?

– Ce-ţi pasă?

Şi zicând acestea, bravul meu aleargă la telefon.

Mă ridic înecat de vestea războiului... am nevoie să mă mişc, nu mai pot sta locului.

La câţiva paşi, un grup de domni, între care şi un domn ministru, de care am deosebita onoare a fi cunoscut.

Mă apropii cu respectul cuvenit şi salut... D. ministru îmi răspunde foarte politicos şi îmi întinde mâna. Mă miră mult că d. ministru nu pare îndestul de emoţionat de lovitura echipajului şalupei bulgare.

– Scuzaţi-mă, îndrăznesc eu, domnule ministru... E adevărat?

– Ce? întreabă d. ministru, zâmbind ca şi cum ar înţelege ce sentimente mă muncesc.

– ...O şalupă...

– ...Bulgărească... zice d. ministru accentuându-şi mai bine zâmbetul.

– ...Da... zic eu.

– Linişteşte-te... N-a făcut până acum niciun prizonier român.

Apoi, către toţi:

– Hotărât, oamenii aceştia vor să smintească lumea!

Pe urmă către mine:

– Ei, cum îţi vine dumitale să crezi aşa baliverne?

– Dè! domnule ministru, zic eu, ştiu eu ce să mai crez şi ce să nu mai crez? De exemplu, istoria cu evaziunea bulgarului.

– Care bulgar?

– Care a fost prins aseară la Valea Largă şi închis la cazarma vânătorilor din deal... zice că a reuşit să fugă.

Ministrul şi toată lumea din grup încep să râză.

Dar eu urmez:

– Şi anarhistul pe care l-au scăpat la Buşteni, care venea din America cu patru kilograme de dinamită...

– Nu v-am spus eu, zice d. ministru, că o să sminteascâ lumea?... Uite-n ce stare l-au adus chiar pe un om ca dumnealui, care dè! orişicât... om cu condei...

Zicând acestea, d. ministru ne salută frumos şi după ce mai mă-mbărbătează încă o dată, asigurându-mă că războiul nici n-a început, nici n-are să-nceapă, se depărtează.

Ameţit, mă reîntorc la scaunul meu şi şez la loc, să aştept pe d. reporter, care trebuie să se-ntoarcă de la telefon.

Nu aştept mult; iată-l.

– Ei? întreb eu. Mai ai ceva nou din Bucureşti?

– Se vorbeşte cu stăruinţă despre asasinarea unui judecător de instrucţie.

– Nu mă-nnebuni!... Dar ştii ce am aflat eu?... Acu am vorbit cu ministrul X...

– Cu ministrul X!?

– Da.

– Ei?

– E mai lată decât toate!

– Ce?

– Podul de pe Dunăre...

– Ei? podul de pe Dunăre...

– Podul de la Cernavoda...

– Ei? podul de la Cernavoda...

– Nu-nţelegi?

– A sărit în aer?!

– Da, zic eu; cum ai ghicit?

– Mi s-a spus ceva la telefon, dar nu credeam... Mă duc să dau confirmarea ştirii. Şi pleacă glonţ.

– Stai! strig eu.

Mă iau după el, îl ajung şi-l opresc:

–Nu uita să telefonezi că de trei zile escadra bulgară bombardează Constanţa.

– Constanţa?... Bine!

Universul, 1900, 18 aug.; vol, *Momente* (1901), *Momente, schițe, amintiri* (1908)

BORIS SARAFOFF!...

Pe vremea conflictului româno-bulgar...
La cunoscuta ospătărie Enache, în compartimentul popular, unde unele feluri de bucate se servesc şi cu jumătatea de porţie, se află, către ora două după-amiază – oră la care toată lumea de rând a plecat de la dejun – o companie de patru tineri, urmând o dispută destul de animată.

Cine sunt aceşti tineri?

Asta puţin importă. Să zicem că-i cheamă A, B, C şi D.

Cine sunt aceşti tineri?

Asta importă mai mult, şi asta o s-o înţelegem, dacă vom urma cu atenţie călduroasa lor dispută.

Să ascultăm...

A. *(către* D.*)*: Poftim! Două fără douăzeci şi cinci! Unde e?...

D. *(foarte îngrijorat)*: Ştiu şi eu?... În orice caz, nu stric eu!

A. *(către* D.*)*: Da' cine?… eu?...

B. *(către* D.*)*: Dumneata strici, fireşte! Dacă nu erai dumneata, nu-i pierdeam urma! Nu ne scăpa aşa!

C. *(către* D.*)*: Dacă dumneata nu te simţeai capabil să-l aduci negreşit, de ce te-ai băgat?

D.: Domnilor eu vă spun că vine, mi-a zis că vine, dar că nu ne mai spune nimic. I-am promis pe parola de onoare că nu-l mai întreb nimic, şi mi-a promis negreşit să dejuneze aici cu noi: trebuie să vie! Peste putinţă să nu vie!... Câte ceasuri sunt?

C.: Două fără douăzeci!... *(dezolat)* Nu mai vine!

A. şi B. *(dezolaţi)*: Nu mai vine!

C. *(către* D.*)*: Pentru ce n-ai stat la uşă, să-l iei în trăsură când a ieşit?

D. *(dezolat)*: Am stat... la uşa dinspre Doamna Bălaşa, pe unde iese totdeuna...

B.: Ei?

D.: Am stat până la unu... A-nceput ploaia... Am reintrat în palat, l-am căutat la biroul lui... Plecase!...

A.: Ieşise pe uşa principală dinspre cheiul Dâmboviţii

B.: *(către* D.*)*: Vezi că eşti zevzec?

D.: De ce, domnule?

B.: Fiindcă trebuia să bănuieşti că-ţi poate scăpa... De ce l-ai pândit la uşa palatului? Nu ştiai că palatul mai are şi alte ieşiri? Trebuia să-l aştepţi la uşa cabinetului când iese... Ai văzut cum ţi-a tras chiulul?

Oricine înţelege, crez, din această fierbinte convorbire, că cei patru tineri nu pot fi decât nişte infatigabili reporteri de ziar, şi că persoana căreia i-au pierdut urma, fiindcă a ştiut să le scape cu atâta dibăcie, nu poate fi altul decât inteligentul jude de instrucţie de pe lângă onor. trib. Ilfov, simpaticul meu amic J. Th. Florescu, care a mandat şi ordonat tutulor agenţilor forţei publice să-i aducă, de unde or şti, pe numiţii Boris Sarafoff, Vladimir Kovaceff, D. Davidoff, D. Troleff, D. Iconomoff şi Al. Burlacoff, pentru a fi ascultaţi asupra inculpărilor ce li se aduc pentru faptele prevăzute şi penate de art. 47 combinat cu art. 226 şi 332 din cod. pen. !

Dar până să execute agenţii forţei publice ordinul neobositului jude de instrucţie, să urmăm a asculta disputa tinerilor reporteri...

C.: Domnilor, ora este două fără un sfert... Crez că e de prisos să mai aşteptăm... *(Cu ironie)* Să mulţumim amicului D... de inteligenţa cu care a ştiut să conducă urmărirea omului nostru şi să mergem să ne vedem de treburi.

A. şi B. *(cu mult sarcasm către* D.*)*: Mersi, monşer …

D.: Dar...

Toţi ceilalţi trei: Mersi, monşer, şi la revedere...

Zicând acestea, pornesc să iasă. Dar D., atins până-n suflet de maliţiozitatea confraţilor, li se

pune în cale şi, emoţionat, după ce a făcut, încruntându-şi fruntea, apel la o inspiraţie, le zice cu un ton suprem:

– Domnilor! un moment!... Ştiu unde este!... Câte ceasuri sunt?

– Două fără zece.

– Staţi aci ! Vă conjur să mă aşteptaţi o jumătate de oră... Dacă la două şi douăzeci nu sunt cu el aici, atunci... vă dau voie să nu mă mai stimaţi... Mă duc! Vi-l aduc!! Trebuie să vi-l aduc!!!

Şi, zicând acestea, omul rănit de sarcasmul confraţilor şi iritat de chiulul fugarului urmărit a pornit ca glonţul unui anarhist.

Deşi sceptici în privinţa rezultatului promis cu atâta avânt, cei trei confraţi se hotărăsc să aştepte, şi, pentru a scurta chinul aşteptării, comandă o semi-baterie cu sifon. Dar n-apucă să vină băiatul, şi o birjă, cu coşul ridicat şi cu burduful tras, se opreşte din goana mare dinaintea ospătăriei.

Un moment, birjarul, un muscal, vorbeşte cu muşteriul, apoi desprinde burduful. Muşteriul se dă jos şi intră în compartimentul popular al ospătăriei. Muscalul a şi plecat.

Muşteriul cel nou este un om înalt şi bine făcut; ochi pătrunzători; fruntea mică, încadrată într-un păr aspru şi des, de coloare castanie bătând în roşcat ruginiu ; bărbia şi buza încadrate asemenea în nişte mustăţi şi o barbă de acelaşi fel şi aceeaşi coloare. E îmbrăcat într-un chip neobişnuit în oraşele europene – haine de dimie groasă, tivite cu şiret de lână, dar croite tot nemţeşte, însă cam nepotrivite pe trup; pe dasupra, un fel de ipingea de aba pentru vreme rea; în cap, o şapcă de plisă neagră cu cozoroc de piele, cum sunt şepcile birjăreşti; în picioare, cizme mari răspândind mirosul caracteristic al iuftului rusesc îngrijit cu untură de peşte.

Acest tip exotic, de o înfăţişare foarte hotărâtă şi energică, atrage fireşte atenţia de argus a celor trei tineri confraţi, care-şi schimbă, ca nişte fulgere,

priviri arzătoare de mirare şi curiozitate. Tipul se duce la o masă mai departe de ei, lângă fereastră, trage cu precauţie perdeluţa – care, în compartimentul unde se servesc unele feluri de bucate şi cu jumătatea de porţie, stă totdeuna dată la o parte – şi dă să se aşeze pe scaun. În mişcarea ce face ca să-şi ridice vingherca de la spate aşezându-se, îi cade din buzunar, făcând mult zgomot, un revolver de calibru mare, ca revolverele milităreşti, împreună cu o cartă de vizită. Vădit contrariat de aceasta şi neputându-şi îneca o exclamaţie de necaz, s-apleacă, ia repede arma şi o pune la loc în buzunar. Apoi, bate tare în masă.

Băiatul intră cu semi-bateria comandată de cei trei confraţi, le-o aşază pe un scaun şi trece la noul sosit.

– Listî ! zice tipul, cu tonul aspru şi cu un pronunţat accent străin.

Băiatul dă lista.

– Ţuicî şi ciorbî schembè[37] şi ărdei! comandă tipul.

Cei trei confraţi privesc aiuriţi, pe când tipul, ca şi cum ar pricepe că este subiectul celei mai diabolice scrutări, își mută.scaunul, întorcându-le spatele.

– Carta de vizită a rămas jos! şopteşte unul dintre confraţi. Uite, jos! între piciorul scaunului, la stânga, şi-ntre piciorul mesei, la piciorul lui...

În adevăr, tipul, grăbindu-se să-şi ridice arma, a uitat jos carta de vizită.

– Ce-i de făcut, să punem mâna pe ea ?

– Bine să-i fie lui d. judecător! Vezi? dacă nu fugea de noi şi venea să dejunăm împreună!... Vezi ce a pierdut!

– Şi dobitocul de D... aleargă cine ştie pe unde după dumnealui!

– Atât mai rău pentru ei! şi atât mai bine pentru noi !

– Ce-i de făcut?

– Ce-i de făcut?

– Ce-i de făcut?

Toate aceste replici se urmează pe şoptite foarte repede, pe când tipul, care şi-a mâncat ciorba de schembea, comandă:

– Vărzî! porţii măre, mî! şi ărdei şi vin!

– Şi pe urmă? întreabă băiatul.

– Pî urmî, fleicî şi ărdei!

Până să execute băiatul comanda, tipul se scoală de la masa lui şi, cu mâinile la spate, se duce să se uite la reclama ilustrată, atârnată pe peretele dimpotrivă. Unul dintre confraţi se scoală şi se repede spre masa de la care s-a ridicat tipul; dar tipul iute se-ntoarce în loc, îl ajunge la masă, tocmai când vrea să s-aplece spre piciorul din stânga al scaunului şi-l împinge binişor, dar cu destulă putere, la o parte. N-a trebuit mai mult decât trei-patru secunde, ca să se săvârşească această manoperă. Tipul se aşază la loc pe scaunul lui, de astă dată cu mai multă precauţie ca întâia oară, iar tânărul ziarist merge să facă asemenea la masa lui. De astă dată carta de vizită nu se mai vede; a dispărut sub talpa ciubotei din stânga a stăpânului ei. Confraţii îşi muşcă buzele.

– Să dăm de ştire poliţiei !

– N-am făcut nimic !... Trebuie să ştim noi mai întâi cine e tipul ăsta. Dacă este ce bănuiesc eu, apoi atunci captura lui s-o facem noi... Şi atunci să poftească iar d. judecător să ne mai facă fasoane!

– Unde dracul e dobitocul de D... ?

– E două şi jumătate...

– Crezi că mai vine?... E ruşine să se-ntoarcă singur...

Pe când şoptesc acestea tinerii noştri, tipul se scoală şi, trecând pe lângă ei, cu capu-ntors fără să-i privească, iese, cine ştie pentru ce, pe uscioara care duce în dosul ospătăriei. A ieşit urmărit de privirile celor trei confraţi, şi n-a apucat să se-nchiză bine uscioara după el, şi toţi trei au dat să se

repează la piciorul stâng al scaunului… Nenorocire ! Carta de vizită lipşeşte din locul ştiut.

– I s-a lipit de talpa cizmei! zice unul dezolat...

Şi toţi se-ntorc în loc, şi toţi dau un ţipăt de triumf... În adevăr, carta s-a lipit de talpa cizmei; dar cizma trecând pragul uscioarei, carta s-a dezlipit. Este colo jos, murdărită de noroiul de pe talpă, dar sclipind totuşi ca un soare strălucitor. O ridică şi – ce citesc?

Boris Sarafoff, président de Comité macedo-andrinopolitain, Grand Maître etc. etc.

El! Boris Sarafoff! la Bucureşti!! Boris Sarafoff!!!

– Boris Sarafoff trebuie prins! prins de noi!

Cât e de scurtă viaţa omului, progresul n-ar fi fost posibil, dacă omul n-ar fi avut darul să înveţe din păţeala altuia, să se folosească de experienţa aproapelui său. Astfel, o amintire trecu ca un fulger prin mintea celor trei tineri confraţi: cum scăpase judecătorul de instrucţie din mâinile amicului lor D...? Foarte simplu: pe când D... îl pândea, de bună-credinţă, la o uşă de ieşire a palatului, d. judecător ieşise pe alta. Dar dacă D... ar fi avut inspiraţia să-l pândească la uşa de ieşire a cabinetului, pe d. judecător, aşa e că nu-i putea scăpa? Prin urmare: numai o uşă de ieşire are ospătăria Enache? Nu! are trei. Carevasăzică, dacă, pe când dânşii îl aşteaptă pe Sarafoff în compartimentul unde se servesc unele mîncări şi cu jumătatea de porţie, îi vine numitului Sarafoff inspiraţia să plece pe altă ieşire?

– Dar nu şi-a terminat dejunul... A comandat fleică...

–Ce-are a face! A simţit că e bănuit şi fireşte a renunţat la fleică.

– Dar cum să plece? nu şi-a plătit socoteala...

– Ba ce! un asasin să mai aibă aşa scrupuluri...

–Dar ipingeaua şi-a lăsat-o-n cui... trebuie să vie să-şi ia ipingeaua ! mai ales că afară e o ploaie teribilă.

–Aş! un om aşa de îndrăzneţ ca Sarafoff are să se teamă de ploaie ! vezi bine !

Se-nţelege că toate aceste raţionamente, pentru care mie-mi trebuiesc atâtea cuvinte greoaie, s-au săvârşit într-o clipă printr-o schimbare de priviri – tot aşa, într-o noapte adâncă, la sclipirea fulgerului, se vede o cale limpede. Nu e vreme de gândit prea mult! Cei trei confraţi îs pe urmele lui Sarafoff, trec pe lângă bucătăria ospătăriei şi merg spre fund, să se pună de-aproape la pândă. La zgomotul paşilor lor, răspunde o tuse înfundată: Sarafoff n-a scăpat! Sarafoff este acolo! Il aşteaptă…

–Dar dacă sparge zidul şi iese prin curtea de-alături?... şopteşte unul.

– Mai aşteptăm câteva momente şi, dacă nu iese, spargem uşa, intrăm după el şi-l scoatem de urechi afară!

Sarafoff nici gând n-a avut să fugă... Apare foarte liniştit... Cu aceasta îşi susţine totdeuna prestigiul un om reputat îndrăzneţ – cu liniştea. La înfăţişarea lui Sarafoff, care ţine mâna dreaptă în buzunarul unde e revolverul, cei trei confraţi fac un pas înapoi; el înaintează un pas; ei fac doi înapoi; el doi, ei trei... Aceasta, nu doar de laşitate... E o tactică prudentă: vor să-l înconjure, să-i ia orice posibilitate de mişcare, să-i taie toate ieşirile. Astfel, unul merge la portiţa gangului de serviciu, altul la uşa compartimentului celui mare, şi celălalt la uşa compartimentului unde Sarafoff s-a întors, s-a reaşezat la masă şi continuă să dejuneze cu liniştea celei mai nevinovate conştiinţe. A! criminalul! Dar de data aceasta nu mai scapă! El va fi prins de cei trei bravi jurnalişti, care-l vor da pe mâna justiţiei implacabile şi incapabile a-l apuca fără ajutorul lor. Şi cu această ocaziune, se va vedea o dată mai mult cât se poate câştiga când totul merge după principiul aşa-numitului „schimb de bune procedeuri“. Dacă în trista afacere bulgaro-macedo-română, justiţia a

făcut colosale servicii presei, apoi, în schimb, presa, prin cei trei valoroşi membri ai ei, va fi făcut un serviciu imens justiţiei, dându-i în mână pe numitul Boris Sarafoff, creierul şi sufletul infernalului complot bulgar, pentru a fi ascultat asupra inculpărilor ce i se aduc pentru faptele prevăzute şi penate de art. 47 combinat cu art. 226 şi 332 din cod. pen.

Sarafoff a terminat dejunul şi a plătit socoteala. După reverenţele ce i le face băiatul care a primit plata, se poate crede că Sarafoff a fost galantom şi a dat un bun bacşiş. Tânărul reporter, care stă la pândă, simte un fior: Sarafoff s-a ridicat de pe scaun... Desigur vrea să plece... A sosit deci momentul suprem. Dacă asasinul, văzându-se în faţa primejdiei de a fi prins, în disperarea lui, trage ?... Un aşa om e capabil de orice! Dar prima emoţie trece: tânărul vede că Sarafoff n-are deloc intenţia să plece, şi mai observă că bulgarul n-are câtuşi de puţin aerul că ar lua seama la dânsul.

Sarafoff s-a ridicat de la masă şi se plimbă de colo până colo, parcă ar aştepta pe cineva ! Asta ar fi şi mai frumos! Ar avea haz să fie aici, la Enache, convocat comitetul macedo-andrinopolitan.

„Să aşteptăm dar !“ îşi zice tânărul.

Câteva momente se petrec fără ca să se schimbe ceva, material sau psihic, în situaţiunea aceasta aşa de încordată. Dar o birjă se opreşte dinaintea ospătăriei, şi din birjă se coboară tânărul D... care a alergat până acuma după judecătorul de instrucţie. Confratele din uşă îl întâmpină, şi cu tonul înecat: .

– Ci, haide, nene, odată! pentru numele lui Dumnezeu! unde umbli? Aşa e că nu l-ai găsit ?

– Nu, monşer, am umblat ca un nebun peste tot; imposibil ca să-l găsesc ! parcă s-a ascuns în pământ!

– Puţin ne pasă acuma de dumnealui!... Uite-te bine la omul acesta!

Şi, zicând asta, arată pe bulgarul care, cu mâinile la spate, se uită la reclama ilustrată din perete.

– Un bulgar, probabil!

– Da, un bulgar... Ştii anume cine?

– Cine?

Drept răspuns, confratele arată foarte discret carta de vizită plină de noroi. D... dă un ţipăt... Bulgarul n-aude, n-a-vede. Se întoarce în loc şi urmează să se plimbe cu mânile la spate de colo până colo...

– Ce facem? întreabă D... uimit.

– Îl pândim aci.

– Il denunţăm poliţiei.

– Peste putinţă! Ai răbdare... Trebuie să avem răbdare... Sarafoff aşteaptă aici pe Kovaceff, Davidoff, Troleff, Iconomoff şi Burlacoff...

– De unde ştii?

– Ce-ţi pasă? Aici e convocat comitetul macedo-andrinopolitan... Trebuie să-i prindem pe toţi... Dacă dăm acum alarma, stricăm tot! Trebuie s-avem răbdare!

– Dar ceilalţi unde sunt?

– Membrii comitetului?

– Nu ! băieţii noştri.

– Sunt la posturile lor... Noi nu suntem zevzeci ca dumneata, să lăsăm ieşirile neocupate.

Până să protesteze D... contra acestei răutăţi, o altă birjă se opreşte în faţa ospătăriei : este muscalul care l-a adus aci adineaori pe prezidentul comitetului macedo-andrinopolitan. Un tip absolut bulgăresc coboară şi intră...

– Kovaceff! şopteşte tânărul confrate către D...

Kovaceff se apropie cu mult respect de Sarafoff şi-i spune foarte încet ceva la ureche.

– Trebuie să pice şi ceilalți! şopteşte tânărul jurnalist.

Dar Kovaceff ia ipingeaua din cuier şi o ţine lui Sarafoff, care o îmbracă pe mâneci.

– Vor să plece!

– Pleacă!

– Opriţi-vă, asasinilor! strigă cei doi confraţi tăindu-le drumul spre uşă.

Dar asasinii îndrăzneţi îi imping, făcându-şi loc de trecere...

– Săriţi! Asasinii!! Sarafoff ! Kovaceff!!!

Ceilalţi doi confraţi aleargă la acest zgomot, urmaţi de toţi băieţii de la Enache. Însă, până să sosească toţi, Sarafoff şi Kovaceff au biruit şi au reuşit să ajungă la trăsura lor... În luptă, Sarafoff şi-a pierdut peruca şi, punând un picior pe scăriţa trăsurii, când vor toţi să-l înhaţe, îşi smulge barba

Toată lumnea rămâne trăsnită.

Cine?... Cine?!... Cine e Sarafoff?!

... Este inteligentul judecător de instrucţie, care ştie să scape eu atâta dibăcie de urmăririle reporterilor! este simpaticul nostru amic J. Th. Florescu, care a mandat şi ordonat etc. etc.

Dar Kovaceff ?

Grefierul lui Sarafoff.

Profitând de aiurirea urmăritorilor săi, Sarafoff s-a suit cu Kovaceff în birjă şi strigă muscalului:

– Mână iute, gaspadin!

Birja porneşte în goană... Tânărul D... se acaţă ca ştrengarii de la mahala dinapoia trăsurii.

– Dă cu biciul dindărăt! strigă Kovaceff.

Universul, 1900, 25 aug. şi 1 sept.; vol. *Momente* (1901), *Novele, povestiri* (1908)

37 Schembea – ciorbă în care se pune prapurele mielului

BACALAUREAT

Când ies de dimineaţă din casă, o trăsură din trap mare intră pe strada mea: în trăsură madam Caliopi Georgescu, o bună prietenă. O salut respectuos. Cum mă vede, opreşte trăsura înfigând cu putere vârful umbreluţei în spinarea birjarului.

– Sărut mâna, madam Georgescu, zic eu, apropiindu-mă.

– La dumneata veneam! răspunde cucoana emoţionată.

– La mine?

– Da... Te rog să nu mă laşi!

– ?!

–Să nu mă laşi! Trebuie să-mi faci un mare serviciu amical... La nevoie se arată amiciţia; să vedem cât ne eşti de prieten!

– Cu cea mai mare plăcere, madam Georgescu, dacă pot...

– Poţi!... să nu zici că nu poţi... ştiu că poţi... trebuie să poţi!

– În sfârşit, ce e? de ce e vorba?

– Dumneata cunoşti pe... Ştiu că-l cunoşti!

– Pe cine?

– Ţi-este prieten... ştiu că ţi-e prieten! să nu zici că nu ţi-e prieten!...

– Cine?

– Popescu, profesorul de filozofie.

– Suntem cunoscuţi, ce e drept; dar iar aşa de buni prieteni, nu pot să zic.

– Las' că ştiu eu...

– Ei?

– Ei! trebuie numaidecât să te sui în birjă cu mine, să mergem la el, să-i vorbeşti pentru Ovidiu.

Cititorii trebuie să ştie că madam Caliopi Georgescu are trei copii – Virgiliu, Horaţiu şi Ovidiu Georgescu. Virgiliu este în anul al treilea la Facultatea de drept; Horaţiu în al doilea, şi Ovidiu vrea să intre în anul întâi, la aceeaşi facultate. Ovidiu trece acum examenul sumar de şapte clase

liceale, şi, cu toată bravura lui, pe cât spune cocoana Caliopi, după ce a biruit toate obiectele, s-a înţepenit la Morală.

– Închipuieşte-ţi, zice mama emoţionată. Să-l persecute pe băiat! să-i zdrobească băiatului cariera!... Cum este el simţitor, e în stare să se prăpădească... Ştii ce mi-a zis? „Mămiţo, dacă pierz un an, mă omor!“... E în stare, cum e el ambiţios... Închipuieşte-ţi, să-i dea nota 3, şi lui îi trebuie 6... şi la ce? tocmai la Morală... Acu dumneata îl cunoşti pe Ovidiu de când era mic... Ştii ce creştere i-am dat!...

– Ei! bravo!

– Auzi, tocmai la Morală... Suie-te, te rog.

Şi, zicând acestea, cocoana îmi face loc lângă dumneaei în trăsură.

– N-ar fi fost mai bine, madam Georgescu, zic eu, să fi mers d. Georgescu în persoană la profesor?... Ştiţi... D. Georgescu, om cu greutate... ca tată, altfel... Eu... dè... străin...

– Aş! ţi-ai găsit! Georgescu! Nu-l ştii pe Georgescu ce indiferent e cu copiii. Dacă ar fi fost după Georgescu, nici Virgiliu, nici Horaţiu n-ar fi fost în facultate... Despre partea lui Georgescu, rămâneau baieţii fără bacaloriat... Suie-te, te rog.

– Dar nu e nevoie de trăsură, madam Georgescu, mă duc pe jos.

– Vai de mine! Dacă avem trăsură... Suie-te, te rog...

A trebuit să mă sui, şi am plecat.

– Unde mergem? întreb eu pe cocoana Caliopi.

– La profesorul...

– Nu ştiu unde şade...

– Ştiu eu... ce-ţi pasă! La dreapta, birjar. Şi cocoana loveşte tare cu umbreluţa peste braţul drept al birjarului.

– Mână mai iute!

Loveşte la stânga, loveşte la dreapta, apoi iar la dreapta, apoi la stânga; în fine, înfige iar vârful în spinarea birjarului, care opreşte.

– Uite, zice madam Georgescu, căsuţele alea galbene de lângă băcănie; intri în curte, casele din fund la dreapta... Acolo şade... Eu te aştept aici.

Mă dau jos din birjă şi pornesc ridicând rugi călduroase la cer, să dea Dumnezeu să nu fie acasă d. profesor de filozofie. Intru, ajung la locuinţa lui, bat. Cerul n-a voit s-asculte rugile mele: d. profesor este acasă... Cum să încep? Să-l iau pe departe... zic:

– Frate Popescule, ciudate sunt şi programele şi regulamentele şcolilor noastre: prea se dă o egală importanţă tuturor obiectelor de studiu şi asta e dăunător mersului, adică, vreau să zic, progresului; căci, în definitiv, ce vrea să facă şcoala din tinerele generaţiuni, care vin şi caută, mă-nţelegi, o cultură sistematică, pentru a deveni cetăţeni utili, fiecare în ramura sa de activitate socială?

Profesorul se uită la mine aiurit, fără să înţeleagă. Eu urmez:

–Bunăoară, am văzut absurdităţi în şcolile noastre; am văzut copii cu excelente aptitudini la studii, condamnaţi a sta un an repetenţi, fiindcă n-au avut notă suficientă la muzică sau la gimnastică. Înţelegi bine că un an de întârziere, pentru inaptitudine la muzică sau la gimnastică!... Dar asta, trebuie să convii şi dumneata, e tot aşa de absurd ca şi când ai împiedica pe un tânăr dispus să înveţe dreptul, să piarză un an, fiindcă nu e tare la Morală... Ce are a face Morala cu cariera de avocat, pe care vrea tânărul să o îmbrăţişeze?... Ba nu, spune d-ta!

Profesorul holbează ochii la mine şi mai aiurit... Văzându-l aşa, îmi zic: nu merge! nu merge cu sistema mea pe departe! Trebuie apucat boul de coarne.

– Uite, frate Popescule, să lăsăm chestiile de principiu. Ştii de ce am venit la dumneata?

– Ba!

– Am venit să te rog să dai lui Ovidiu Georgescu, pe care l-ai examinat ieri la Morală şi

i-ai dat nota 3, să-i dai nota 6...

– !

– Să nu zici că nu poţi!... Ştiu că poţi! trebuie să poţi!

– Atunci trebuie să le dau la toţi!

– Să le dai la toţi!

– Bine, dar...

– Să nu zici că nu poţi! Știu că poţi! trebuie să poţi!... să le dai la toţi! Sunt toţi copii de familie bună!

Profesorul – e şi el om de familie bună – zice:

– Bine! dacă sunt de familie bună, vom căuta să le dăm la toţi nota 6.

– Îmi promiţi?

– Pe onoarea mea de profesor!

Am plecat încântat. Madam Georgescu mă aştepta foarte nerăbdătoare:

– Ei?

– Ei, le dă la toţi...

– Cum la toţi?

– Fireşte... fiindcă toţi sunt de familie bună.

– Cum de familie bună?

– Ca Ovidiu.

– Nu-nţeleg.

– Le dă, zic eu, notă bună la toţi băieţii.

– Şi lui Ovidiu?

– Mai ales... Le dă nota 6 la Morală, pentru că toţi sunt de familie bună.

După-amiază, primesc de la madam Georgescu o scrisorică, prin care mă anunţă că Ovidiu a obţinut nota dorită şi mă roagă să iau prânzul diseară la dumnealor. Se-nţelege că n-am lipsit a profita de graţioasa invitaţiune.

A fost o masă splendidă. S-a băut şampanie în sănătatea lui Ovidiu Georgescu, urându-i-se o strălucită carieră. Cocoana Caliopi, în culmea fericirii, a sărutat cu toată căldura pe iubitul ei prâslea, cu examenul căruia s-a încheiat deocamdată palpitaţiile ei de mamă.

– Uf! mi-a zis norocita matroană română, oferindu-mi un pahar de şampanie: am scăpat! Am dat şi bacaloriatul ăsta.

Universul, 1900, 15 sept.

PETIŢIUNE...

E în toiul verii, când serviciile publice încep dimineaţa la 7 şi sfârşesc la 2 d. am. Toată noaptea a bântuit căldură apăsătoare şi acuma, pe un cer senin, a răsărit soarele, ameninţând cu groaznică dogoare. Ce are să fie peste zi?

Sunt 7 ceasuri fără 10 minute de dimineaţă. În biroul registraturii generale a unei mari administraţiuni, impiegatul îşi pregăteşte registrul, aşteptând să bată ceasul, ca să ridice oblonul de la ferestruica pe unde i se înmânează corespondenţa oficială şi petiţiile particulare. Pe când se şterge de sudoare, gândind la cine ştie ce, aude ciocănituri la oblonul lăsat. Se uită la ceasul său, regulat adiniauri după cel oficial: 7 fără 5 minute... Dă din umeri, se şterge iarăşi şi gândeşte mai departe... Ciocăniturile de afară au trecut; dar peste câteva momente iar încep cu mai multă tărie şi insistenţă. Impiegatul dinăuntru se uită la ceas: 7 fără 2 minute. Dă din umeri, se şterge de sudoare şi-şi urmează gândurile intime... Ciocăniturile se-ndoiesc cu violenţă... În sfârşit, cele două minute au trecut: ceasul arată 7 punct. Impiegatul trage zăvorul şi ridică oblonul, lăsând ferestruica închisă numai cu geamul. Se uită afară. La geam, e un domn, care aşteaptă; probabil acela ciocănea. Impiegatul ridică şi geamul.

– Dv. ciocăneaţi aşa?

– Da.

– Dv. nu ştiţi că biroul se deschide la 7?

– Ba da.

Şi zicând aceasta, domnul vâră adânc capul pe ferestruică înăuntru; impiegatul, surprins de această mişcare, se dă-napoi şi lasă din mână geamul mobil, care pică peste gâtul domnului ca tăişul unei ghilotine. Domnul vrea să tragă afară capul, dar nu poate.

– Ridică! domnule! strigă domnul cu ochii mari.

Impiegatul ridică binişor ferestruica; domnul îşi retrage capul.

– Ce poftiţi?

– Am o afacere de registrat...

Şi domnul iar vrea să vâre capul. Dar impiegatul prinde de veste, lasă repede geamul, care atinge vârful nasului domnului.

– Poftiţi pe uşă, înăuntru, dacă aveţi vreo afacere! strigă impiegatul, făcând acelui domn semn cu mâna pe unde poate intra în birou.

Domnul ascultă, pleacă de la ferestruică şi-ndată apare în uşă. Este un om nici prea tânăr, nici prea bătrân; pare foarte ostenit, şi un ochi deprins ar pricepe îndată că domnul acesta n-a dormit noaptea. E asudat şi prăfuit; mişcările îi sunt nesigure ca şi articularea vorbelor. Apărând în pervazul uşii, ţine într-o mână pălăria de paie, cam ghemuită; cu cealaltă mână se ţine de nas.

– Era să-mi tai nasul!... Ştii ce teribil m-ai lovit?

– Pardon!... dar nu stric eu... Dacă vârâţi aşa capul...

– Nu face nimic... N-aveţi un scaun?

– Poftiţi.

Domnul şade alături de birou...

– Teribil sunt de ostenit...

Zicând acestea, domnul se uită lung la un pahar ce stă pe masă aproape gol, şi din care a băut impiegatul.

– Mă rog, dacă nu vă supăraţi, aveţi apă?

– Da.

– E rece?

– Potrivită.

– Nu-i puneţi gheaţă?

– Ba da.

– Aşa? îi puneţi gheaţă?

– Fireşte!

– E flir... e firl...? ăsta...

– Da, avem filtru.

– Monşer! te superi dacă te-oi ruga pentru un pahar de apă?... Teribil mi-e de sete!

Impiegatul sună; un aprod se prezintă.

– Un pahar cu apă...

Apoi, după o pauză, către domnul:

– Aţi zis că aveţi o afacere...

– Da, am o afacere.

– Aici la noi?

– Da, la dv. ... o afacere... Pesemne că acum s-a dus s-o scoată din puţ...

– Cum s-o scoată din puţ?

– Apa... că văz că nu prea are amicul de gând să vie...

Aprodul intră. Domnul ia paharul şi-l soarbe întreg pe nerăsuflate, apoi, ridicând nişte ochi foarte dulci şi plini de mulţumire, către aprod:

– Mersi... Dacă nu te superi... mai îmi dai unul?

Aprodul pleacă. Domnul, după ce s-a căutat prin toate buzunarele, către impiegat:

– S-a dus dracului! am pierdut-o!

– Ce?

– Ce, nece... e vorba, am pierdut-o?

– A fost o petiţie...

– Nu, frate, batista... Monşer, te superi dacă te-oi ruga să-mi dai batista d-tale?... numai un moment.

Zicând acestea, ia de pe masă batista impiegatului şi până când acesta să scoată măcar o exclamaţie, se şterge cu ea la gură de apă.

– Şi dumneata năduşeşti ca mine.

Impiegatul dă să-şi ia batista înapoi; domnul îşi trage mâna, se şterge de sudoare şi pe urmă la nas; apoi înapoiază batista, punând-o iar la loc pe masă.

– Şi eu năduşesc al dracului!

Impiegatul ia batista şi o trânteşte departe în partea cealaltă a mesei; apoi se aşază, ia condeiul şi-ncepe a trece hârtii la registru. Aprodul intră, aducând al doilea pahar. Domnul ia paharul şi-l dă pe gât; pe urmă, cu tonul dulceag, făcând semn să-i treacă batista:

– Dacă nu te superi...

Impiegatul se face că n-aude. Domnul se scoală, trece pe dinaintea mesei în partea cealaltă, se apleacă peste ea şi ia batista. Impiegatul vrea să i-o apuce; dar domnul s-a şters pe frunte şi la nas; pe urmă, aruncând batista la loc:

– Mersi!

– Domnule, zice impiegatul, zici că ai venit cu o afacere... Mă rog... Noi n-avem timp aici să stăm de vorbă... Nouă ne plăteşte statul leafă, să lucrăm... Mă rog, ce afacere?

– Stăi că-ţi spun... E cald al dracului!

Se duce la butonul soneriei, pe care-l apasă. Soneria zbârnâie lung.

Impiegatul, impacientat:

– Destul, domnule! Ce pofteşti?

– Dacă nu te superi, încă un pahar... mi-e sete al dracului. Azi noapte am umblat forfota cu nişte prieteni... Nici n-am dormit... Ştii...

După o pauză:

– Nu-i aşa că se cunoaşte că n-am dormit?

– Ba bine că nu!

– Pe unde n-am fost!

Aprodul vine. Domnul, cu multă politeţe:

– Drăguţă, dacă nu te superi, m-aş ruga... încă un pahar cu apă...

Aprodul iese. Domnul, către impiegat, cu delicateţe:

– Aveţi mult de lucru?

Impiegatul:

– Nici prea-prea, nici foarte-foarte... potrivit.

Aprodul aduce paharul. Domnul îl bea pe nerăsuflate; către aprod:

– Mersi!

Apoi către impiegat:

– Dacă nu te superi, te-aş ruga... batista...

– Domnule! strigă impiegatul; înţelege odată că nouă nu ne plăteşte statul aici ca să stăm de vorbă; avem treabă; n-aveam vreme de conversaţie... Spune: ce pofteşti? Aici n-are voie să intre nimeni fără afaceri. Ce afacere ai?

– Ce afacere?
– Da! ce afacere?
– Am dat o petiţiune... Vreau să ştiu ce s-a făcut. Să-mi daţi un număr.
– Nu ţi s-a dat număr când ai dat petiţia?
– Nu.
– De ce n-ai cerut?
– N-am dat-o eu.
– Da’ cine?
– Am trimis-o prin cineva.
– Când? în ce zi?
– Acu vreo două luni...
– Nu ştii cam când?
– Ştiu eu?
– Cum, nu ştii? Cum te cheamă pe d-ta?
– Nae Ionescu.
– Ce cereai în petiţie?
– Eu, nu ceream nimic.
– Cum?
– Nu era petiţia mea.
– Da’ a cui?
– A unui prieten.
– Care prieten?
– Unul Ghiţă Vasilescu.
– Ce cerea în ea?
– El, nu cerea nimic.
– Cum, nu cerea nimic?
– Nu cerea nimic; nu era petiţia lui.
– Da’ a cui?
– A unei mătuşi a lui... Ştia că viu la Bucuresti şi mi-a dat-o să o aduc eu.
Cum o cheamă pe mătuşa lui d. Ghiţă?
– Nu ştiu!
– Nu ştii nici ce cerea...
– Ba, mi se pare că cerea...
– Ce?
– Pensie!
Impiegatul, ieşindu-şi din caracter şi zbierând:
– Domnule, aici este Regia Monopolurilor! aici nu se primesc petiţii pentru pensii! Du-te la pensii,

acolo se primesc petiţii pentru pensii!

– Aşa? la pensii, carevasăzică?

Merge la sonerie, apasă butonul; soneria zbârnâie foarte lung.

– Destul, domnule!

– Uite ce e: dacă nu te superi, te-aş mai ruga pentru un pahar cu apă.

Aprodul intră.

– Uite ce e, drăguţă, dacă nu te superi, te-aş mai ruga pentru un pahar cu apă.

Aprodul iese.

Impiegatul bufneşte şi scrie cu ochii plecaţi în registru.

– Aşa?... carevasăzică, la pensii?

Aprodul vine. Domnul ia paharul.

Impiegatul, după ce l-a lăsat să bea în ticnă, către aprod:

– Dă-l afară!

Domnul, plecând, foarte politicos:

– Mersi... Mă duc... Aşa? carevasăzică, la pensii, carevasăzică?!

Universul, 1900, 29 sept.; vol. *Momente* (1901), *Momente, schiţe, amintiri* (1908)

MICI ECONOMII…

În ajunul lui Sf. Dumitru, amicul meu Iancu Verigopolu stă înfipt în colţul otelului Continental, privind la trecători. Ne salutăm şi intrăm în vorbă. Are frumos caracter amicul meu Verigopolu: totdeuna egal, fără a se lăsa alterat măcar de orice împrejurare; şi mărturisesc drept că nu-l pot admira îndestul pentru aceasta. Dumneata, bunăoară, ori eu, sau un altul, n-am fi în stare să ne înfigem în colţul otelului Continental pentru a privi la mişcarea de pe stradă, cu sângele rece al unei persoane absolut lipsite de grija zilei de mâine – în ce momente?… în ajunul lui Sf. Dumitru… şi când?... când am şti bine că a doua zi trebuie să părăsim casa unde am locuit, fără să ştim deloc unde o fi casa-n care avem să ne transportăm calabalâcul. Dar pavajul de piatră rece ni s-ar părea desigur mai fierbinte decât smoala clocotită! ne-ar arde tălpile! am alerga nebuneşte, şi nu ne-am putea astâmpăra până când nu am şti tot aşa de bine unde vom ajunge mâine cu troacele noastre, pe cât ştim de unde vom porni cu ele. Ei bine, amicul meu Iancu Verigopolu, ştiind bine că a doua zi se mută, fără a şti deloc unde se mută, stă înfipt în colţul otelului Continental, amuzându-se a privi la trecători.

– Bine, Iancule, întreb eu, fără să cred ce-mi spune; serios, omule, că nu ştii unde vă mutaţi?

Zic *vă* mutaţi, fiindcă amicul meu e însurat.

– Ma parol, monşer!…

Şi râde… Eu, fără să spun o vorbă, îl privesc uimit de admiraţie…

– Ce te uiţi aşa?

– Te admir, zic, monşer… Eu, în locul tău…

– Dar ce e mai frumos, e că n-am sfanţ, monşer!…

– !!…

– … Adică, vorba vine că n-am sfanţ; aşa tot am câţiva franci… Aide să luăm un aperitiv… Câte

ceasuri sunt?

– Şapte şi zece.

– Tocma bine… Aide spre Episcopie; mi-am dat întâlnire cu nevastă-mea la Tripcovici, la şapte şi jumătate.

Pornim la deal, şi merg plin de respect alături cu acest filozof antic, pe care atât de puţin îl pot afecta micile mizerii ale vieţii. Dumneata, ori eu sau altul, dacă ne-am afla în situaţia amicului Verigopolu, n-am putea desigur trece prin mulţimea care forfoteşte liniştită pe Podul Mogoşoaii, fără să vedem în fiecare dintre acele fiinţe un motiv mai mult de amărăciune pentru sufletul nostru destul de amărât. Şi drept să spun, mergând alături cu filozoful meu, de mai multe ori mi-a trecut prin gând: ce aş face eu, dacă aş fi în situaţia lui, şi el ar merge alături cu mine, fiind în situaţia mea?... L-aş maltrata, desigur… M-ar irita apropierea lui aşa de mult, încât l-aş acuza d-a dreptul că el, ocrotit de stăpânul destinelor omeneşti, mi-a răpit partea mea de bine în această scurtă trecere pe sub lumina soarelui!… Ei bine, el – nu!… el mă pofteşte la un aperitiv… Admirabil caracter!… Gândind astfel, pe când el salută în dreapta şi-n stânga cu cea mai senină amabilitate pe trecătorii cunoscuţi, ajungem la Episcopie, tăiem drumul şi intrăm la Tripcovici.

– Două vermuturi franceze! comandă Iancu.

Scoate punga din buzunar, apoi, din pungă, două patace, şi mi le arată. Le pune apoi la loc în pungă, şi vâră la loc punga-n buzunar.

– Asta e tot ce am pe sufletul meu… Şi încă şi astea mi le-a dat nevasta din micile ei economii…

Apoi, schimbând brusc ordinea de idei:

– … Pentru că dacă nu era canalie d. Georgescu, eu tot aş mai fi rămas în slujbă; nu demisionam… Dar pentru o mizerabilă leafă de trei sute de lei pe lună, adică, vorba vine, trei sute… în mână iei două sute cinzeci şi şase şi cinzeci de bani… să rabzi toate şicanele, toate aroganţele şi toate lipsele

de educaţiune ale unui şef… Mai luăm câte unul?… Băiete! încă două!…

– Da, frate Iancule, zic; dar, oricum, în ziua de azi… atâta vreme fără leafă… cam greu.

– Greu, negreu, nu poţi dacă ai caracter… Mai luăm câte unul?… Băiete!…

– Mersi, frate Iancule, zic eu: două, destul.

–Nu se poate… Nu ştii vorba neamţului?… *Alle guten Dinge…*[38]

– *...sind drei*[39]*...*

– Păi vezi!… Băiete! Încă două...

– … E şi cam târziu…

– Câte?

– Şapte şi jumătate trecute.

– Stai încă un minut… acu trebuie să pice şi nevastă-mea…

Eu, cu gândul în altă parte, întreb:

– În definitiv, n-ai putea dumneata, cu atâtea cunoştinţe, să găseşti altă slujbă?

– Să-ţi spun drept, monşer, mi s-a propus să-mi dea cineva o recomandaţie la primărie; dacă găsesc ceva serios, ca să am cel puţin sigure şapte-opt sute pe lună, înţeleg; dar ca să mai mă-ncurc, să-mi pierz independenţa pentru o mizerie, nu; asta n-o mai fac… Ce te uiţi aşa curios?

– Nene, zic, te admir din ce în ce mai mult!…

–…Ca să mai am a face iar cu cine ştie ce maţe-pestriţe ca d. Georgescu… mai bine, lipsă! mai bine, sărac şi curat!

„Ce om!“ zic eu în gândul meu… când iată văd, la lumina lămpii electrice, că se opreşte o trăsură, un muscal, în faţa prăvăliei, şi din trăsură coboară o damă elegantă, care intră repede la noi. A!… este încântătoarea soţie a amicului meu, madam Aglae Verigopolu.

– M-aştepţi de mult, cocoşelule? întreabă ea pe soţul ei, care-i sărută cu multă galanterie mănuşa albă.

– De câteva minute, puică… răspunde el, pe când eu fac mănuşii albe omajul pe care i l-a făcut

şi soţul.

– Ştii că ne mutăm mâine?

– Unde? întreabă el fără cea mai mică turburare de surpriză.

–Ce-ţi pasă!… Salon, patru odăi, baie, bucătărie, odaie de servitori, pivniţă, singuri în curte, *tout à l'égout,* grădiniţă.

– Scumpă?

– Două mii patru sute…

– În patru rate…

– Nu… i-am dat pe şase luni înainte…

Şi zicând aceasta, doamna trage din manşon punguţa, din care scoate o hârtiuţă, chitanţa proprietarului.

–Contractul îl facem după ce ne mutăm; am luat-o pe trei ani.

La toate astea, eu fac o figură aşa de imbecilă, încât amicul Verigopolu mă-ntreabă:

– Ce te uiţi aşa curios?…

Zic:

– Nu… dar… vezi… adiniauri… şi acu… noroc!…

–Ei! monşer, dacă n-ar fi ea cu micile ei economii!… Închipuieşte-ţi că astă-vară la Sinaia…

Dar doamna ne-ntrerupe:

– Dv. aveţi poftă de vorbă, mie mi-e foame… Bine, cocoşelule, mie nu-mi dai un aperitiv?

– Băiete! încă trei.

– Mersi, zic…

– Nu se poate… Vorba neamţului… *Alle guten drei Dinge sind vier*[40].

Trebuie să cedez insistenţelor doamnei Verigopolu şi să primesc a prânzi la dânşii. Deşi a fost vorba că merg *à la fortune du pot* (adică, pe româneşte, să te mulţumeşti cu ce s-o găsi), amica mea cumpără fel de fel de mezeluri şi o sticlă de marsala. Doamna scoate punguţa şi plăteşte socoteala toată. Ne suim toţi trei în birjă şi *paidiom, gaspadin!* E un deliciu să mergi pe asfalt

cu roate de cauciuc. Oprim la altă băcănie: nu-i încă vremea stridiilor; atunci – trei sute grame icre moi.

– *Paidiom, gaspadin! na leva, na prava… na prava, na leva!*

Am sosit… Coborâm iute, Iancu şi eu, şi dăm doamnei Verigopolu mâna. Femeia sare jos ca o căprioară:

– ’erssi!

Apoi, către muscal:

– La unsprece fix, Ivanuşca!

Intrăm… Minunată mâncare şi mai ales veselă petrecere!… Păcat că trec aşa de repede ceasurile de mulţumire!… Când au trecut trei ceasuri?

– Coconiţă, zice servitoarea, a venit Ivanuşca!

Doamna trebuie să meargă negreşit la o mătuşică a ei. Înainte de a pleca, doamna cheamă dincolo pe cocoşelul ei, să-i spună cine ştie ce. Apoi, ne suim cu toţii în birjă. Noi, bărbaţii, ne coborâm în Piaţa Teatrului; doamna merge înainte la tanti.

– Luăm câte-o tizană? îmi zice Verigopolu.

–Mersi, dragă Iancule; nu pot bea şampanie: îmi face arsuri…

– Atunci, ce?

– O bere…

– Bine… eu iau tizană, tu ia bere.

Intrăm la Cooperativa…

… Sunt douăsprezece trecute…

– Ţal! strigă Iancu.

Şi aruncă pe masa de marmoră o hârtie de o sută. Eu mă uit iar ca un imbecil…

– Ei! monşer, dacă n-ar fi micile ei economii!

Universul, 1900, 27 oct.; vol. *Momente* (1901), *Momente, schiţe, amintiri* (1908)

38 Toate lucrurile bune…

39 ... sunt trei. (*germ.*)

40 Toate cele trei lucruri bune sunt patru. (*germ*.)

INSPECŢIUNE

Mai mulţi prieteni – impiegaţi în diferite administraţii publice – stau de vorbă, la masa lor obişnuită: într-o berărie, despre chestiunile la ordinea zilei. Firesc lucru ca, dintre toate, să-i intereseze una mai cu seamă: e vorba de nenorocirea unui coleg, vechi impiegat, reputat până mai zilele trecute ca un funcţionar model, ca un om de o probitate mai presus, de orice bănuială, şi care fuge din ţară lăsând în casa publică o foarte însemnată lipsă de bani. Fiecare dintre camarazi comentează în felul său această tristă aventură: unul înfierează cu toată asprimea fapta, altul nu şi-o poate explica îndestul, altul încearcă să găsească o scuză pentru fugar; în fine, d. Anghelache deplânge pe nenorocitul acela, „care nu e decât o victimă a neglijenţii altora!“ La această părere, aruncată cu toată seriozitatea de d. Anghelache, toţi ceilalţi fac nişte ochi mari: din aceasta, vede d. Anghelache că amicii lui nu i-au priceput deloc vorbele, şi astfel se simte obligat a le da explicaţiunile necesare. Şi nu trebuie să uităm a spune că dintre toţi cel mai competent în materie este d. Anghelache: d-sa este mânuitor de bani publici într-o mare administraţie.

– Fireşte că nu este el de vină, zice d. Anghelache. El este victimă a neglijenţii altora!

– !?

– De câtă vreme nu a fost controlat? De câţi ani nu a venit vreun inspector să-i verifice casa?… Mizerabilii!

–Dă-mi voie! Carevasăzică, dacă mânuieşte cineva bani publici şi nu este controlat la vreme, asta însemnează că delapidarea, că necinstea lui ar fi scuzabile?… Să mă ierţi!

– Ba nu te iert deloc! strigă foarte tare d. Anghelache, bătând cu pumnul în masă. Nu te iert deloc, pentru că d-ta nu-nţelegi, n-ai idee de ce vorbeşti!

Cine n-ar cunoaşte bine pe d. Anghelache şi-ar explica tonul şi manierele acestea violente prin numărul paharelor de bere consumate; însă camarazii îl cunosc destul ca să caute o altă explicaţie; pe când o caută în zadar, d. Anghelache înghite pe nerăsuflate încă un pahar şi urmează din ce în ce mai cu căldură:

– Dumnealor să-i tragă păcatele nenorocitului! Dumnealor l-au mâncat! Dacă la cea dintâi ciupeală, ar fi venit un domn inspector şi i-ar fi făcut casa, ar fi găsit lipsă mai nimic... Aşa e?

– Aşa e!

– Şi dacă i-ar fi zis: „Amice, îţi lipsesc patru-cinci sute de lei din casă; ia fii bun d-ta şi-i pune imediat la loc, şi aldată socoteşte mai bine; că foarte curând am să viu iar să te vizitez, şi-ţi declar că nu-ţi voi mai vorbi tot astfel; imediat voi raporta cui de drept!“ Aşa e că nu se nenorocea omul?

– Aşa e!

– Apoi dacă e aşa, strigă d. Anghelache foarte tare, trântind cu paharul în masă, dacă e aşa, de ce vă faceţi că nu-nţelegeţi? ori sunteţi idioţi?

Idioţi! Cuvântul acesta face pe camarazi să nu mai înţeleagă nimica. Ca să pronunţe d. Anghelache, care este un tip de urbanitate, astfel de cuvânt desigur trebuie să fie scos din ţâţâni. Însă ce?… ce l-a putut scoate astfel din ţâţâni pe d. Anghelache? Iată ce nu pot înţelege camarazii. Dar d. Anghelache bea încă un pahar şi foarte enervat urmează:

– Ştiţi dv. câţi bani îmi trec mie pân mână?

– Mii!

– Vezi că eşti prost?

– Nene Anghelache!

– Mii, ai?… Sute de mii, boule!

– Nene Anghelache!

– Ce, nene Anghelache? ce, nene Anghelache?… Ţal! Ţal!! Ţal!!!

– Nene Anghelache, spargi paharul!

– Nu vezi că bat de un ceas, şi nu vrea să vie mizerabilul!… Ţal!!!

În sfârşit, mizerabilul vine… D. Anghelache îşi plăteşte consumaţia plus un pahar, care trebuie să vie.

– Milioane, neghiobule! strigă d. Anghelache. De când crezi d-ta că n-a mai dat pe la mine cineva, să-mi verifice casa?

– De când?...

– De acum unsprezece ani, de când am luat-o în primire… Mişeii!

– Pentru că te cunosc toţi că eşti un funcţionar corect!

– Corect! strigă d. Anghelache fierbând… Corect! De unde ştiu dumnealor că sunt corect?… Canaliile!

Şi aduce paharul la gură.

– Cine poate crede de dumneata că nu eşti om cinstit?…

Cinstit!… Când aude acest cuvânt, d. Anghelache se scoală drept în picioare cu paharul ridicat în sus, şi, în culmea furiei:

– Nu vă permit să faceţi glume proaste pe socoteala mea, măgarilor! că vă sparg capul!

Trânteşte paharul de masa de marmură, prefăcându-l în ţăndări, şi iese turbat pe uşă. Lumea toată din berărie îşi întoarce privirile spre masa camarazilor, care au rămas consternaţi. Câteva minute, în timp ce chelnerul şterge urmele accesului de violenţă al d-lui Anghelache, tac toţi, căutând fiecare în ochii celorlalţi o lămurire…

– Am înţeles! zice unul.

– Să ştii c-a făcut-o! adăugă altul.

– E pierdut, nenorocitul!

În momentul acesta, iată că intră în berărie un domn matur. Camarazii de la masă îl salută respectuos. El se apropie cu bunăvoinţă de dânşii şi le întinde mâna cu un aer de vădită superioritate.

– Bună seara, băieţi.

– Bună seara, d-le inspector.

– Îmi daţi voie?

– Mai încape vorbă!… şi d. inspector se aşază în locul unde cu câteva minute mai-nainte a şezut d. Anghelache.

– Ce mai nou? întreabă noul-venit.

– Mai nimica, d-le inspector… S-au dat lefurile astăzi.

– Da?… Eu n-am fost astăzi la minister, am dormit toată ziua; ieri-noapte în tren n-am putut închide ochii; era plin de deputaţi şi de senatori… M-a chemat telegrafic ministrul să viu de la gară drept la dânsul acasă… De mâine începem să călcăm rând pe rând toate casele… Istoria nenorocitului celuia care a fugit în America a pus pe gânduri pe d. ministru.

Cuvintele inspectorului finanţiar produc asupra camarazilor o aşa de puternică zguduitură, încât unul, fără să vrea şi fără să ştie pentru ce, zice: „An-ghe-la-che…“

– Cum ţi-a dat prin cap de Anghelache? întreabă inspectorul… Cu Anghelache vreau să încep mâine… tocmai pentru că ştiu că la el merge lucrul mai uşor… Ei! dacă ar fi toţi mânuitorii de bani publici ca Anghelache…

– An-ghe-la-che…

– …n-ar mai trebui inspectori finanţiari! Tot vrea guvernul să facă economii – ne-ar putea suprima pe toţi… Ei! ca Anghelache, mai rar, aşa corect şi serios!

– An-ghe-la-che!… şopteşte aiurit impiegatul, pe când ceilalţi tac zdrobiţi.

Dar d. inspector nu observă cât e de curioasă înfăţişarea camarazilor, sau, dacă o observă, o atribuie naturalei constrângeri pe care trebuie s-o simtă nişte inferiori având plăcerea şi onoarea să stea la aceeaşi masă într-un loc public cu un superior. D. inspector are să se scoale de dimineaţă a doua zi pentru ca să pornească a face surprize mânuitorilor de bani publici. A băut un pahar mare, îl plăteşte, apoi întinde cu multă bunăvoinţă mâna

tutulor inferiorilor şi se retrage. Un moment, camarazii rămân în picioare, ca ţintuiţi, fără a se hotărî să mai şează jos ori să plece, când unul din ei rupe tăcerea:

– Ce-i de făcut?

– Nenorocitul!

– Trebuie să-i dăm numaidecât de ştire… Imposibil să-l lăsăm aşa… Când l-o vedea pe inspector mâine, îi cade dambla.

– Trebuie să-l găsim… să-l luăm cu binişorul!

– Anghelache?… Se-mpuşcă!

– Nu l-ai văzut ce iritat era?

– Îi lipseşte mult!…

– Încai să se facă nevăzut!…

Repede camarazii plătesc consumaţiile, ies, se suie toţi trei într-o birjă şi pornesc către locuinţa nenorocitului lor camarad. Anghelache e flăcău, stă cu soră-sa şi cu mama lor, în Dobroteasa. E aproape unu după miezul nopţii…

– Trebuie să doarmă nenorocitul fără grijă…

– Aş! fără grijă! nu l-aţi văzut în ce hal era?

– Eu gândesc că-şi face bagajele…

– Să-l luăm cu binişorul…

Au ajuns… În casă nu e nicio lumină. La fereastra odăii de la pod, unde doarme Anghelache, perdeaua este ridicată.

Mahalaua e cufundată în deplină tăcere; nicio mişcare alta decât pâlpâiala rarelor becuri de gaz. Unul dintre camarazi bate discret la geam: niciun răspuns. Mai bate o dată: acelaşi rezultat.

– Doarme dus!

– Bate mai tare!

– Cine e? întreabă un glas tânăr dinăuntru.

– Bate mereu!

– Cine e?

Şi la fereastră, apare o icoană albă cu mâinile încrucişate pe piept… E domnişoara Eliza, sora lui Anghelache. Camaradul care a bătut zice foarte emoţionat:

– Dormeaţi, domnişoară Elizo?

– Da, d-le Costică… Ce e?

– Mă scuzaţi că v-am deranjat somnul… Nenea Anghelache n-a venit?

– Nu!

– Ne daţi voie să-l aşteptăm…

– Îl aşteptaţi degeaba… a trimis vorbă aseară pe la zece cu un comisionar, să stingem şi să-ncuiem, că nu vine la noapte acasă… E poftit la o petrecere cu nişte prieteni şi nu crede să scape până la ziuă…

– Nenorocitul!… Noapte bună, domnişoară Elizo!

– Mersi!

Şi icoana cea albă se retrage de la fereastră stingându-se-n întuneric.

– Ce e de făcut?

– După el!… Trebuie să-l găsim undeva.

– Mână, birjar!

– Nenorocitul!

Unde?… unde să fie nenea Anghelache?… De atâtea ceasuri acuma, bunii camarazi îl caută, alergând prin întunericul nopţii de colo până colo, când în birje, când pe jos – degeaba! Au fost de-a rândul peste tot, de câte două şi trei ori, prin toate localurile de noapte, pe unde şi-au putut închipui că s-o fi încurcat, după cunoscutu-i obicei la luarea lefii… Au mers mai departe: l-au căutat şi pe unde nu trebuia să-l caute… Anghelache nicăieri! Biruiţi de osteneală, demoralizaţi de atâta nesucces, au intrat încă o dată într-o cafeneluţă, unde gazul apune după ce a răsărit soarele. În odăiţa din fund, un alt camarad… La lumina spălăcită a becului „Auer“, chipul camaradului seamănă cu icoana unui martir în urma chinurilor: e alb ca varul, cu umbre albastre; fălcile-i sunt încleştate; nasul tras; ochii pierduţi în extaz. În mâna-i asemenea albă, ca şi cum pe sub piele n-ar mai curge un pic de sânge, ţine o linguriţă, cu care amestecă, încet, încet de tot zahărul într-o ceaşcă plină cu şvarţ. Din când în când oftează din adânc pe nas,

umflându-şi nările. Cum îl văd, camarazii se apropie de el şi-l salută. El le zâmbeşte – zâmbetul sfânt al martirului, care-ntrevede, prin deschizătura regiunilor cereşti, lumina vieţii eterne – şi urmează să amestece în ceaşcă fără a schimba câtuşi de puţin măsura mişcării. Camarazii, înţelegând starea sufletească a camaradului, s-aşază discreţi la o masa alături şi comandă cafele… Dar unul are o inspiraţie şi, mai puţin discret decât ceilalţi, se adresează către omul care amestecă-n ceaşcă:

–Mitică… nu cumva ai văzut în astă-seară pe undeva pe nenea Anghelache?

Mitică zâmbeşte şi face semn din cap că da. Toţi trei camarazii se ridică drept în picioare:

– Unde?

Mitică face semn cu palma stângă pe masă adică: *aici*.

– Când?

Mitică face din buze un semn şi ridică din umeri, adică: *n-aş putea spune precis, când…*

– Spune, nene, păcatele mele! strigă unul scos din răbdare… Când a plecat?

Mitică amestecă cu mâna dreaptă şi arată cu cea stângă spre uşă, adică: *acuşic-a plecat*.

– Ci vorbeşte, domnule! eşti mut? ce dracii! Unde a plecat?

Mitică lasă linguriţa şi zice cu o sforţare supremă:

– ’A… ’ăp… ’ăpt…

Şi caută să prinză iar linguriţa.

– Unde?

– … ’ptăiie!

Şi prinde linguriţa şi-ncepe iar s-amestece.

– Băiete! strigă unul dintre camarazi.

Chelnerul vine…

– A fost în urma noastră pe aici nenea Angelache?

– Da!

– A fost pe aici!… Când?

– Adineaori…

– Nu i-ai spus că l-am căutat? că avem o afacere foarte importantă şi să ne aştepte?

– Ba da.

– Şi ce-a zis?

– A zis: „ce afacere importantă? să mă slăbească!“

– Nenorocitul!

– Şi nu ştii unde a plecat?

– … ’ptăiie!

– Cum?

– La lăptărie, tălmăceşte chelnerul, care e deprins cu vorba lui d. Mitică.

Peste câteva momente, o birjă iese în goană pe la capul podului către Şosea…

La lăptărie, întuneric beznă.

– Ce-i de făcut?

– Înapoi, birjar!

– Haid’ iar acasă. Trebuie să se fi întors.

–Eşti nebun? Tocma-n Dobroteasa? Ne-apucă ziua pe drum…

– Dar putem să-l lăsăm aşa?… Dacă nu ştie nimica, se duce la canţilerie, şi-l prinde acolo inspectorul… Trebuie să ştie ce-l aşteaptă…

Se face în adevăr ziuă când camarazii ajung în Dobroteasa… Nenea Anghelache n-a venit acasă. Sunt şapte ceasuri… Peste două ceasuri, fiecare trebuie să fie la postul său. În definitiv, au conştiinţa împăcată că şi-au dat toată osteneala să-l scape, ca buni camarazi şi amici. Oamenii au făcut tot ce puteau face; de acuma, aibă Dumnezeu grijă de Anghelache! Cei trei camarazi se despart, să meargă fiecare la treaba lui. Unul dintre dânşii, care lucrează în aceeaşi administraţie cu Anghelache, ia însărcinarea să comunice la dejun ce s-a mai întâmplat. Şi, în adevăr, peste câteva ceasuri, la douăsprece trecute ceilalţi doi camarazi se-ntâlnesc la birtul lor unde al treilea vine tocmai la unu să le comunice lucruri de o extremă gravitate.

Pe la unsprezece ceasuri, când trebuia să se deschiză casa, a venit inspectorul financiar, şi, aşteptând pe Anghelache, s-a pus să cerceteze registrele. Pe la unsprezece şi jumătate, s-a trimis un aprod cu birja acasă la Anghelache să-l cheme, că-l aşteaptă inspectorul. Aprodul s-a-ntors după douăsprezece cu răspuns că d. Anghelache n-a mai dat p-acasă de ieri-dimineaţă, că noaptea a trimis vorbă să nu-l aştepte cucoanele, că nu vine. La vorbele aprodului, inspectorul a-nceput să râză… pe urmă a cerut lumânare şi ceară, a pecetluit casa şi a plecat spunând că se-ntoarce la trei.

– Nenorocitul de Anghelache!

Imediat după dejun, camarazii se reped în Dobroteasa. Dar şi acuma acelaşi rezultat – Anghelache nu se află. Din Dobroteasa apucă la stânga, să iasă pe chei spre Piaţa Mare. Trecând prin faţa morgei, văd căruţa funebră: un nou oaspete a venit, sătul de căldurile vieţii, să coboare în răcorosul otel. Camarazii îşi fac cruce şi, privindu-se unul pe altul, se-ncruntă, ca şi cum ar voi să gonească unul din mintea altuia un gând, acelaşi, pe care unul altuia şi l-au ghicit.

– Sărmanul Anghelache!… Unde-o fi Anghelache?

La şase seara, la Gambrinus, tânărul comunică celorlalţi doi urmarea inspecţiunii. La trei fără un sfert, inspectorul s-a înfiinţat la casă şi iar a mai cercetat registrele, şi iar a trimis zadarnic pe aprod în Dobroteasa. Apoi a încheiat un proces-verbal, dispunând că, dacă şi a doua zi casierul nu se va prezenta la post, să se cheme lăcătuşul. Pe când povesteşte camaradul, iată că vine un băiat cu gazete; fiecare dintre cei trei prieteni ia câte una şi-şi aruncă ochii pe ultimele informaţiuni. Unul dă un ţipăt şi încremeneşte cu gazeta-n mână.

– Anghelache!

Atât poate zice şi întinde gazeta, în care fiecare citeşte:

„Azi-dimineaţă s-a găsit la Şosea spânzurat un om bine îmbrăcat în vârstă ca de 40–45 de ani. Din ordinul procurorului, cadavrul, asupra căruia nu s-a găsit nimic alta decât un plic cu adresa Anghelache M., mărunţiş în monete nouă de nichel ca de şaptezeci de bani şi un ceasornic de argint cu monograma A.M., a fost transportat la morgă.“

– Bravo! nene Anghelache!…

– Da! mai bine moartea decât dezonoarea!

– Sărmanul nenea Anghelache!

Şi toţi trei camarazii se despart cu inima zdrobită.

A doua zi, la dejun…

– S-a deschis casa…

– Îi lipseşte mult?

– Nimic nu lipseşte!

– !?

– S-a găsit în plus un pol de aur românesc din 70, învălit într-o foiţă de ţigară.

– !!

– Trebuie să mergem la morgă să-l vedem! eu nu m-astâmpăr până nu-l văd!

Şi pornesc iară toţi trei. La morgă se pregătesc servanţii a-l preda pe Anghelache să-l ducă acasă, fiindcă i s-a stabilit complet identitatea şi l-a reclamat familia. Camarazii s-au apropiat de masa pe care stă camaradul lor…

–De ce?… de ce, nene Anghelache? a întrebat plângând ca un prost cel mai tânăr.

Dar, nenea Anghelache, cuminte, n-a vrut să răspunză.

Universul, 1900, 24 nov. şi 1 dec.; vol. *Momente* (1901), *Novele, povestiri* (1908)

TRIUMFUL TALENTULUI…

Au fost odată-ntr-o şcoală de provincie doi buni camarazi – Niţă Ghiţescu şi Ghiţă Niţescu. Amândoi erau potriviţi la-nvăţătură şi la purtare. Niţă însă se deosebea, şi nu numai de Ghiţă, dar chiar de toţi copiii ceilalţi, prin talentul lui la scris, de care se minuna cu drept cuvânt toată lumea, în anul al patrulea de şcoală primară, Niţă ajunsese să scrie aşa de frumos, încât, adesea, puse alături, caietul lui ai fi zis că este modelul de caligrafie tipărit, iar modelul de caligrafie, scris de mână; pe câtă vreme, Ghiţă scria nu se poate mai urât; pe lângă că-i era mâna dreaptă şubredă, fiindcă-i degeraseră degetele, de mic, n-avea băiatul nici apucătură din ochi la lucru de piguleală. Aşa, isprăvind clasele primare, s-au despărţi cei doi buni camarazi, ca să meargă fiecare după norocul lui. Ghiţă s-a dus la ţară pe lângă tată-său, care era negustor cu dare de mână; iar Niţă, copil sărman, a apucat spre Capitală, ascultând de sfatul dascălului său:

– Fătul meu, tu părinţi n-ai, carte multă nu ţi-e dat să-nveţi, că nu prea eşti deştept, slugă nu te poţi face, că eşti cam leneş… Ţi-a dat şi ţie Dumnezeu un dar: ai icoană la scris; ţie cu condeiul ţi-e dat să te hrăneşti. Du-te la Bucureşti, acolo ai să intri copist în vreo canţilerie şi-ncet-încet, cum te ştiu că n-ai purtări prea rele, cu vremea ai să-naintezi.

Niţă a ajuns în Capitală şi s-a pus să-şi caute de lucru. A făcut cunoştinţă ba cu unul, ba cu altul, recomandându-şi talentul şi căpătând din toate părţile complimente şi dovezi de admiraţiune. Dar afară de acestea n-a reuşit deocamdată să capete nimic mai mult. Niţă nu şi-a pierdut speranţa şi bine a făcut; căci iată că-ntr-o seară o cunoştinţă i-a spus:

– Mâne dimineaţă, la ceasurile unsprezece, să te afli la Ministerul de Interne: se ţine concurs pentru

trei posturi de copişti; desigur ai să capeţi unul.

Se-nţelege că Niţă n-a lipsit a se înfiinţa la vreme. Concurenţii, în număr de vreo treizeci, au fost introduşi într-o sală mare; aci, în faţa comisiunii, compusă din directorul ministerului ca prezident, subdirectorul ca viceprezident şi trei şefi de birou ca membri, li s-a dictat de către unul dintre aceştia cu glas tare timp de cind-şase minute. Apoi d. preşedinte a zis:

– Destul! acum fiecare să-şi iscălească proba.

Deşi dictarea mersese cam prea iute, Niţă s-a uitat lung pe foaia lui, înainte de a o iscăli, a zâmbit mulţumit de sine, apoi, a iscălit şi a înmânat-o cu mult respect unui domn membru, care a strâns toate probele. Peste doua zile, s-a dat rezultatul concursului… Numele Niţă Ghiţescu nu figura între cele trei numiri.

– Şi ce frumos scrisesem, domnule! a zis Niţă, mâhnit, cunoştinţei sale.

– Un tânăr nu trebuie să dispere de la întâia încercare, i-a răspuns cunoştinţa; mai sunt încă şapte ministere; or să se mai ivească locuri.

În adevăr, peste câteva luni, se ivesc două locuri la alt minister. Niţă nu lipseşte a se înfiinţa. Şi iar mulţime de concurenţi, iar comisiune, iar dictare, iar formalităţile obişnuite, şi a doua zi iar nu se află între cele două numiri numele Niţă Ghiţescu.

– Şi ce frumos scrisesem, domnule! zise Niţă cunoştinţei lui.

– Răbdare, tânărule! n-a intrat vremea-n sac; o să-ţi vie şi rândul dumitale; mai sunt şase ministere; or să se mai ivească locuri.

A trecut câtva timp, şi iată că s-au ivit câteva locuri la al treilea minister. Acelaşi rezultat pentru d. Niţă Ghiţescu. Fireşte însă că, oricât i-ar fi crescut mâhnirea, Niţă n-avea de ce să dispere: mai erau încă cinci ministere; trebuia să se mai ivească locuri. Şi s-au ivit, pe rând, locuri încă la patru ministere, şi s-au ţinut concursuri, şi d. Niţă Ghiţescu a luat parte la fiecare concurs, şi, după

fiece rezultat de concurs, concurentul nostru a zis, din ce în ce mai mâhnit:

– Şi ce frumos scrisesem, domnule!

Şi cunoştinţa lui i-a răspuns:

– Nu dispera, tânărule! a mai rămas încă un minister, tocmai acela unde se cere cu dinadinsul caligrafie pentru acte şi documente; trebuie să se ivească acolo vreun loc.

Parcă a prorocit cunoştinţa lui Niţă: n-a trecut o săptămână, şi iată că s-a publicat concurs pentru un post de perfect caligraf la acel ultim minister. S-a pus d. Niţă pe brânci, în aşteptarea concursului, să-şi facă mâna, exercitându-se în fiecare zi, pe hârtie velină, la fel de fel de scriituri – engleze, italice, gotice, batarde, ronde, majuscule, minuscule, ş.cl., în fel de fel de mărimi, de la doi centimetri până la un milimetru, şi cu şi fără transparent. Era acuma gata… Dar, în ajunul concursului, se-ntâmplă, cum se-ntâmplă în orice poveste, să se-ntâlnească – cu cine? cu o veche a lui cunoştinţă, cu bunul său camarad de odinioară, cu Ghiţă Niţescu, băiatul cu degetele degerate.

– Ghiţă!

– Niţă!

Şi din vorbă-n vorbă, află Niță că tata lui Ghiţă, după ce a scăpătat, a murit, că Ghiţă a venit la Bucureşti cu scrisoare de recomandaţie către ministrul la ministerul căruia se ţine mâine concursul, că ministrul l-a primit foarte bine şi i-a spus că a doua zi, la ceasul fix, să se prezinte la minister, să ia parte negreşit la concurs.

– Tu! la concursul de mâine? a zis pufnind de râs Niţă.

– Da, eu…

– La concursul de mâine?

– Ei! da… la concursul de mâine.

– Dar tu ştii pentru ce loc e concurs, Ghiţă?

– Nu…

– Pentru un loc de perfect caligraf, amice Ghiţică!

– Apoi, dacă mi-a ordonat ministrul să merg… se poate?

– Apoi, mă prezint şi eu, Ghiţă.

– Bine, prezintă-te şi tu.

– Cu mine! la caligrafie, Ghiţică?

– Cu tine la caligrafie… Eu ştiu ce mi-a ordonat ministrul.

– Bine!

Cu aşa ton a pronunţat Niţă acest *bine!* încât Ghiţă, după câteva momente de gândire tăcută, i-a zis:

– Niţă… eu am venit în Bucureşti cu ceva părăluţe… tu zici că eşti tinichea de tot… Eu… dacă vrei tu…

– Ce să vreau?

– Eu ţi-aş da ţie trei-patru poli… să…

– Să ce?

– Să mă laşi, să nu vii la concurs…

– Eu!?

– Eu tot am recomandaţie…

– Să pofteşti la concurs cu recomandaţia dumitale!

Dar iată că în acest moment se apropie cineva de cei doi prieteni – este cunoştinţa lui Niţă.

– Domnule Ghiţescu, aş avea să-ţi spun ceva…

Niţă lasă pe Ghiţă la o parte.

– Domnule Ghiţescu, bucură-te; ai scăpat de concursuri prin ministere; ţi-am găsit un loc la o litografie, un loc plătit mult mai bine ca unul de copist, şi în care poţi să-ţi faci un mai frumos viitor. Primeşti?

– Primesc… Dar un moment…

Şi Niţă, după ce a gândit o clipă foarte adânc, face la dreapta-mprejur şi se-ntoarce lângă Ghiţă.

– Ghiţă, tu vrei să-mi dai trei-patru poli, să nu mă prezint la concurs… Eu am o combinaţie mai bună şi pentru tine şi pentru mine…

– Care?

–Din contra, să ne prezentăm amândoi la concurs; tu ai recomandaţie, eu caligrafie; să

iscălesc eu cu numele tău proba mea, şi tu, să iscăleşti proba ta cu numele meu…

– Ei! dacă ai vrea…

– Vreau.

– Pe onoarea ta?

– Pe onoarea mea!… Să-mi dai cinci poli.

– Îţi dau.

Şi Ghiţă se şi execută. Niţă ia hârtia de o sută, o pune-n buzunar, şi cei doi camarazi se despart, amândoi foarte mulţumiţi, dându-şi întâlnire pe a doua zi la minister, fix la unsprezece. A doua zi, printr-o întâmplare neexplicabilă, nu s-au prezentat la concursul de perfect caligraf decât doi candidaţi: fireşte, erau vechii camarazi. Niţă s-a purtat foarte galant; pe câtă vreme mâna degerată a camaradului său tremura de emoţie pe hârtia ministerială, Niţă, cu toată siguranţa, făcea pe coala lui adevărate *tours de force*. Au isprăvit şi şi-au iscălit probele, după învoiala din ajun, fiecare cu numele celuilalt. Ieşind de la concurs, în sala de aşteptare, Ghiţă a mulţumit cu efuziune camaradului său, iar acesta i-a zis:

–Numai doi am fost: recomandaţie ai, caligrafie *am,* slavă Domnului! să fie cât de ai dracului, pe cine o să numească?

N-apucă, să termine vorba Niţă, şi uşa se deschise.

– Rezultatul concursului! strigă solemn prezidentul comisiei. S-au prezintat doi concurenţi: dd. Niţă Ghiţescu şi Ghiţă Niţescu. A reuşit domnul...

– Domnul?… întrebară într-un glas cei doi concurenţi.

– Domnul Niţă Ghiţescu!

–Daţi-mi voie, domnule director, zise Niţă atins, pe când, Ghiţă nu ştia ce să crează; trebuie să fie o greşeală! poate că n-aţi văzut bine probele!

– Cum! întrebă aspru directorul, prezidentul comisiei.

– Slavă Domnului! adăugă Niţă… ne cunoaştem ce putem… Trebuie să fie, nu Niţă Ghiţescu, ci Ghiţă Niţescu.

–Domnule! nu-ţi permit să fii rău-crescut!… mă-nţelegi? Am zis bine: a reuşit d. Niţă Ghiţescu!

Dar d. Niţă Ghiţescu nu s-a lăsat biruit de asprimea d-lui prezident al comisiei; foarte obraznic, a strigat şi mai tare:

–Nu se poate, domnule director! v-aţi înşelat! uitaţi-vă la probe!

Tonul cu care a zis „uitaţi-vă la probe!“ a făcut un efect straniu asupra superiorului: i-a impus, parcă; acest domn a răspuns:

– În fine, *errare humanum est*... Să vedem…

Şi zicând acestea, a scos din buzunar un plic, pe care camaradul lui Niţă-l cunoştea bine, şi din plic a tras o scrisorică; s-a uitat pe ea cu băgare de seamă şi, cu tonul mult mai blând, zâmbind:

– Ştii că ai dreptate dumneata?… Aşa e!… Vezi?… confundasem… În adevăr, a reuşit d. Ghiţă Niţescu.

– Aşa da! a răspuns plin de satisfacţie d. Niţă Ghiţescu.

Şi d. director, grav, se retrase-nchizând uşa.

Universul, 1900, 12 dec.; vol. *Momente* (1901), *Momente, schiţe, amintiri* (1908)

BÙBICO...

Nouă ceasuri şi nouă minute... Peste şase minute pleacă trenul. Un minut încă şi se-nchide casa. Repede-mi iau biletul, ies pe peron, alerg la tren, sunt în vagon... Trec de colo până colo prin coridor, să văz în care compartiment aş găsi un loc mai comod... Aci. O damă singură, şi fumează, atât mai bine! Intru şi salut, când auz o mârâitură şi văz apărând dintr-un paneraş de lângă cocoana capul unui căţel lăţos, plin de funde de panglici roşii şi albastre, care-ncepe să mă latre ca pe un făcător de rele intrat noaptea-n iatacul stăpânii-si.

– Bùbico! zice cocoana... şezi mumos, mamă!

„Norocul meu, gândesc eu, să trăiesc bine!... Lua-te-ar dracul de javră!“

Bùbico se linişteşte puţin; nu mai latră; îşi retrage capul în paneraş, unde i-l acoperă iar cocoana cu un tărtănaş de lână roşie; dar tot mârâie înfundat... Eu, foarte plictisit, mă lungesc pe canapeaua din faţa cocoanii şi-nchiz ochii. Trenul a pornit... Prin coridor umblă pasageri şi vorbesc. Bùbico mârâie arţăgos.

– Biletele, domnilor! zice conductorul, intrând cu zgomot în compartimentul nostru.

Acum Bùbico scoate capul foarte sus şi, vrând să sară afară de la locul lui, începe să latre şi mai grozav ca adineauri. Eu întind biletul meu conductorului, care mi-l perforează. Conductorul face un pas către cocoana, care-şi caută biletul ei în săculeţul de mână, pe când Bùbico latră şi chelălăie disperat, smucindu-se să iasă din paner.

– Bùbico! zise cocoana... şezi mumos, mamiţo!

Şi-ntinde biletul. Când mâna conductorului s-a atins de mâna cocoanei, Bùbico parc-a-nnebunit. Dar conductorul şi-a terminat treaba şi iese. Cocoana îşi înveleşte favoritul mângâindu-l „mumos“; eu mă lungesc la loc închizând ochii, pe când Bùbico mârâie înfundat, ca tunetul care se tot depărtează după trecerea unei grozave furtuni.

Acum nu se mai aude deloc. Dar auz hârşiitul unui chibrit: cocoana îşi aprinde o ţigaretă... Încă nu mi-e somn. De ce n-aş aprinde şi eu una? A! degrabă să nu pierz trenul, am uitat să-mi iau chibrituri. Dar nu face nimic... S-o rog pe mamiţa lui Bùbico... Scot o ţigaretă, mă ridic şi dau să m-apropii de cocoana. Dar n-apuc să fac bine o mişcare, şi Bùbico scoate capul lătrându-mă mai furios decât pe conductor; latră şi chelălăie şi tuşeşte şi...

– Bùbico, zice cocoana, şezi mumos, mamiţico!

„Lovi-te-ar jigodia, potaia dracului!“ zic în gândul meu. N-am văzut de când sunt o javră mai antipatică şi mai scârboasă... Dacă aş putea, i-aş rupe gâtul.

În zbieretele disperate ale lui Bùbico, mamiţica îmi dă s-aprind. Îi mulţumesc şi m-aşez în locul cel mai depărtat din compartiment, de teamă că n-am să mai pot rezista pornirii şi am să-i trag la cap când şi l-o mai scoate din paner.

– Frumuşel căţel aveţi, zic eu cocoanei, după câteva momente de tăcere; da’ rău!

– Aş! nu e rău, zice cocoana; până se-nvaţă cu omul; dar nu ştiţi ce cuminte şi fidel este, şi deştept! Ei bine! e ca un om, frate! doar că nu vorbeşte...

Apoi către paner, cu multă dragoste:

– Unde-i Bùbico?... Nu e Bùbico!...

Din paner se aude un miorlăit sentimental.

– Să-i dea mama băieţelului zăhărel?... Bùbico! Bùbi!!

Băieţelul scoate capul cu panglicuţe... Mamiţa-l degajează din ţoalele în care dospeşte-nfăşurat şi-l scoate afară. Bùbico se uită la mine şi mârâie-n surdină. Eu, apucat de groază la ideea că nenorocitul ar încerca să mă provoace, zic cocoanei:

– Madam! pentru Dumnezeu, tineţi-l să nu se dea la mine! eu sunt nevricos, şi nu ştiu ce-aş fi în stare... de frică...

Dar cocoana, luând în braţe pe favorit şi mângâindu-l cu toată duioşia:

– Vai de mine! cum crezi d-ta?... Noi suntem băieţi cuminţi şi bine-crescuţi... Noi nu suntem mojici ca Bismark...

– Ha? zic eu.

– Bismark al ofiţerului Papadopolinii.

Dându-mi această explicaţie, cocoana scoate din săculeţul de mână o bucăţică de zahăr:

– Cui i place zăhărelul?...

Bùbico (făcând pe bancă sluj frumos, cu toată clătinătura vagonului): Ham!

– Să-i dea mamiţica băiatului zăhărel?

Bùbico: Ham! Ham!

Şi apucă bucăţica de zahăr şi-ncepe s-o ronţăie... Cocoana scoate din alt săculeţ o sticlă cu lapte, din care toarnă într-un pahar; apoi:

– Cui i place lăptic?

Bùbico (lingându-se pe bot): Ham!

– Să-i dea mamiţica lăptic băiatului?

Bùbico (impacient): Ham! Ham!

„Ah! suspin eu în adânc; lua-te-ar hengherul, Bùbico!“

Dar cocoana apropie paharul aplecat de botul favoritului, care-ncepe să lăpăie, şi lăpăie, şi lăpăie, până când un pasajer se arată la uşa compartimentului nostru, uitându-se-năuntru. Bùbico se opreşte din lăpăit şi se porneşte să latre ca o fiară, cu ochii holbaţi şi muşcând în sec şi clănţănind din dinţi, şi tuşind, şi...

„Vedea-te-aş la Babeş, jigăraie îndrăcită!“ gândesc eu, şi prin mintea mea încep să treacă fel de fel de idei, care de care mai crudă şi mai infamă.

Pasajerul s-a retras de la geam. Bùbico s-a potolit. Cocoana toarnă iar lapte-n pahar şi bea şi dumneaei. Eu simt cum mă năvălesc, din ce în ce mai irezistibile, ideile negre.

– *À propos,* zic eu, madam, vorbeaţi adineaori de Bismark... al...

– Al ofiţerului Papadopolinii...

– Ei! ce e Bismark?

– Un dulău de curte... Era să mi-l omoare pe Bùbico... Papadopolina are o căţeluşă, Zambilica, foarte frumuşică! şade alături de mine; suntem prietene; şi dumnealui (arată pe Bùbico:), curte teribilă! (către Bùbico:) Craiule!... (către mine) Mizerabila de servitoare, o dobitoacă! i-am spus, când l-a dus afară de dimineaţă – că nu ştii ce curat e! – zic: „Bagă de seamă să nu scape, să se ducă iar la Papadopolina, că-l rupe Bismark... dulăul ofiţerului, care şade cu chirie la ea (tuşeşte cu mult înţeles). Eu nu ştiu ce făceam pân casă, când auz afară chelălăituri şi ţipete... Strig: „Bùbico! Bùbico! unde e băiatul?!“ Alerg... Mi-l aducea dobitoaca pe braţe; d-abia-l scoseseră ea şi Papadopolina, şi soldatul ofiţerului din gura dulăului. Ce să-l vezi?... tăvălit, leşinat şi moale ca o cârpă. Zic: „Vai de mine! Moare băiatul!“ Stropeşte-l cu apă! Dă-i cu odicolon la nas!... Ce-am pătimit, numai eu ştiu... Două săptămâni a zăcut... Am adus şi doftor. Da-n sfârşit, slavă Domnului! a scăpat... (către Bùbico:) Mai merge la Zambilica băiatul?

Bùbico: Ham!

– Să te mănânce Bismark..., craiule!

– Ham! ham!

Şi sare de pe bancă jos, în vagon, şi apucă spre mine.

– Cocoană! strig eu, ridicându-mi picioarele; eu sunt nevricos, să nu se dea la mine, că...

– Nu, frate! zice cocoana, nu vezi că vrea să se-mprietenească? Aşa e el: numaidecât simte pe cine-l iubeşte...

– A! zic eu, având o inspiraţie infernală; a! simte pe cine-l iubeşte... vrea să ne-mprietenim?... Bravo!

Şi pe când căţelul se apropie să mă miroasă, iau un pacheţel de bomboane, pe care le duc în

provincie la un prieten; îl deschid, scot o bomboană şi, întinzând-o în jos, cu multă blândeţe:

– Cuţu, cuţu! Bùbico băiatul! Bùbi!

Bùbico, dând din coadă, se apropie mai întâi cu oarecare sfială şi îndoinţă, apoi încurajat de blândeţea mea, apucă frumos bomboana şi-ncepe s-o clefăie.

– Vezi că v-aţi împrietenit! zice cocoana cu multă satisfacţie de această apropiere.

Apoi îmi spune genealogia favoritului... Bùbico este copilul lui Garson şi al Gigichii, care era soră cu Zambilica a Papadopolinii, ceea ce, carevasăzică, însemnează că Zambilica este mătuşa lui Bùbico după mamă... În timp ce cocoana-mi povesteşte, eu, înfrângându-mi aversiunea şi dezgustul în favoarea unui scop înalt, întrebuinţez cele mai înjositoare mijloace spre a intra în bunele graţii ale nepotului Zambilichii. Şi-n adevăr, Bùbico se tot apropie de mine, până se lasă să-l iau în braţe. Simţ că mi se bate inima de teamă ca nu cumva, printr-o mişcare ori privire, să trădez un plan mare ce l-am croit în adâncul conştiinţei mele. Cocoana nu se poate mira îndestul de prietenia ce-mi arată Bùbico, pe când eu cultiv cu stăruinţă această prietenie atât de scumpă mie, prin mângâieri şi bomboane.

– Ei vezi! cum v-aţi împrietenit... Ce e, Bùbico? ce e, mamă? iubeşti pe domnul? da?

Şi Bùbico răspunde, gudurându-se în braţele mele:

– Ham!

– Aşa? ai trădat-o, carevasăzică, pe mamiţica?... craiule!

Bùbico: Ham! Ham!

– Trebuie să fii om bun! Nu trage el la fitecine...

– Fireşte, coconiţă; simte câinele; are instinct.

Când zic acestea, iată că trenul se opreşte în Crivina. Pe peron se aud lătrături şi ceartă de câini. Bùbico dă să se smucească din braţele mele; eu îl ţiu bine; el începe să latre îndârjit către fereastra

vagonului. Trenul porneşte iar, şi Bùbico, întorcând capul către partea de unde s-aude depărtându-se cearta semenilor lui, latră mereu! eu îl mângâi să-l potolesc; el, când nu se mai aude nimic, ridică botul spre tavan şi începe, în braţele mele, să urle... în braţele mele!

„Ah! Bùbico, zic eu în sine-mi, mângâindu-l frumos; de capu-ţi!... vedea-te-aş mănuşi!“

Dar Bùbico urlă mereu.

– Doamnă, zic eu, rău faceţi că-l ţineţi aşa de aproape pe Bùbico şi acoperit aşa în caldură, poate să turbeze... Chiar aşa, aici e prea cald.

Şi zicând acestea, mă scol cu Bùbico-n braţe şi m-apropii de fereastra vagonului. Pun pe Bùbico binişor jos lângă mamiţa lui şi cobor geamul, aplecându-mă să respir. Afară, noapte neagră ca şi ideile mele.

– Bine faci! să mai iasă fumul de ţigară, zice cocoana.

Intrăm pe podul Prahovii... Mă-ntorc, iau o bomboană, i-o arăt lui Bùbico, care s-apropie de mine bâţâind frumuşel din coadă.

„Pe memoria lui Plutone şi a fidelului său Cerber[41]! zic eu în gând; jur că au minţit acei care au cântat instinctul câinilor! E o minciună! Nu există!“

Bùbico îmi ia bomboana; îl iau iar în braţe şi mă dau lângă fereastră, ridicându-l în dreptul deschizăturii. Aerul răcoros, trecându-i pe la bot, face mare plăcere lui Bùbico. Scoate limba şi respiră din adânc.

– Să nu-l scapi pe fereastră!... pentru Dumn...

Dar n-apucă mamiţica să rostească-ntreg sfântul nume al Creatorului, şi Bùbico dispare ca un porumbel alb în neagră noapte, înapoi spre Bucureşti, zburând – la Zambilica, probabil. Mă-ntorc cu faţa spre cocoana şi, prezentându-i mâinile goale, strig exasperat:

– Doamnă!

Un răcnet!... A-nnebunit cocoana!

– Repede, doamnă, semnalul de alarmă!

O duc la semnal şi o-nvăţ cum să-l tragă. Pierdută de durere, execută mişcarea cu o supremă energie. Trenul, stop! pe loc. Clătinătură colosală. Emoţie generală-ntre pasajeri.

– Cine? cine a dat alarma?

–Dumneaei! zic eu către personalul trenului, arătând pe cocoana leşinată.

Trenul se pune din nou în mişcare. La Ploieşti, cocoana s-a deşteptat din leşin; zdrobită de nenorocire, trebuie să răspunză la procesul-verbal ce i se dresează pentru întrebuinţarea semnalului. Pe când, în mijlocul pasajerilor grămădiţi, cocoana se jeleşte, eu m-apropii de urechea ei şi, c-un rânjet diabolic, îi şoptesc răspicat:

– Cocoană! eu l-am aruncat, mânca-i-ai coada!

Ea leşină iar... Eu trec ca un demon prin mulţime şi dispar în noaptea neagră...

Moftul român, 1901, 29 apr.; vol. *Momente* (1901), *Momente, schiţe, amintiri* (1908)

41 În mitologie, câine cu trei capete care păzeşte intrarea în Infern

„ROMÂNII VERZI“

Spiritul de asociaţie, trebuie să constatăm cu bucurie, a luat un mare avânt la noi.

Numărul deosebitelor societăţi române, pe faţă sau secrete, este astăzi aproape incalculabil.

Românul cât trăieşte trebuie să fie membru în mai multe societăţi; ba ceva mai mult, sunt români care, chiar înainte de naştere, sunt membri în „*Cornelia*, societatea mamelor române pentru ajutorul mutual în caz de naştere“; iar alţii, chiar după ce mor, continuă a fi membri activi în societatea de îngropăciune mutuală: în schimbul unei neînsemnate cotizaţiuni, orice membru, la caz, Doamne fereşte, de moarte, are dreptul a fi îngropat cu muzica.

Ca orice român, am căutat şi eu să fac parte din cât mai multe societăţi. Până mai zilele trecute, eram membru la opt; astăzi, graţie stăruinţelor celebrului meu amic, eminentul pedagog Mariu Chicoş Rostogan, am onoare a fi membru la nouă. A noua, cea din urmă, îmi pare mie că este societatea cea mai binevenită; ea răspunde la o mare şi arzătoare necesitate naţională. Cititorul se va convinge îndată cât de urgentă nevoie aveam de înfiinţarea noii noastre societăţi.

Dar să lăsăm pe promotorul înfiinţării acestei societăţi să vorbească…

„Noi, românii verzi, purcedem de la următoarele principii sănătoase de progres naţional:

A iubi neamul său e peste putinţă din partea aceluia care nu urăşte celelalte neamuri.

Un neam nu poate avea vrăjmaşi în propriile sale defecte; vrăjmaşii lui sunt numai şi numai calităţile altor neamuri.

De aceea, un neam nu trebuie să-şi piardă vremea a se gândi cum să-şi îndrepteze defectele şi cum să-şi cultive calităţile; el are altceva mai

profitabil de făcut: să le numere defectele şi să le ponegrească sau d-a dreptul să le tăgăduiască altora calităţile.

Prin urmare, un neam trebuie să aibă veşnic groază de celelalte, deoarece existenţa unuia n-are altă condiţie decât compromiterea completă a altuia.

De aci, necesitatea imperioasă a exclusivismului naţional celui mai extrem.

Bărbatul care are copii cu o femeie de alt neam, sau viceversa, creşte la sânul lor nişte monştri, care jumătate vor iubi până la nebunie neamul în mijlocul căruia au văzut lumina, iar jumătate îl vor urî cu înverşunare.

Să ferească Dumnezeul străbunilor noştri pe orice român sau orice româncă să dea naştere la aşa specimene teratologice!

Acestea sunt principiile care ne-au călăuzit când am pus bazele noii noastre societăţi.

Noua noastră societate este chemată să deştepte spiritul public naţional, solidarizând pe toţi românii; de aceea sperăm, nu! nu sperăm, suntem siguri că toţi românii – şi când zicem toţi românii, înţelegem nu pe toţi levantinii, care se dau drept români, ci pe românii adevăraţi – se vor grăbi să se-nscrie împreună cu familiile lor în rândurile noastre.“

După această esenţială expunere de motive, ne grăbim a da aci, în strâmtul spaţiu de care dispunem, câteva extracte din

STATUTELE SOCIETĂŢII „ROMÂNII VERZI“

Cap. I

Despre numele, membrii şi emblema societăţii

Art. 1 – Se înfiinţează în România o societate româna cu numele de „Românii Verzi“.

Art. 2 – Oricine poate face parte din această societate, fără deosebire de sex, de etate sau de coloare politică, dacă este român sau româncă verde.

Art. 3 – Emblema Societăţii va fi un român verde zdrobind falnic cu călcâiul său şarpele străinismului, care scrâşneşte şi ţipă.

Cap. II
Despre datoriile membrilor societăţii în genere

Art. 4 – Membrii de orice sex şi etate ai societăţii „Românii Verzi“ sunt datori să urască tot ce e străin şi tot ce e de la străin, tot ce nu e român verde sau tot ce nu e de la român verde.

Urmează apoi mai multe articole unde se enumera cu de-amănuntul tot ce nu este verde românesc şi care trebuie sistematic respins de orice membru al societăţii, ca, de exemplu, sentimentele neromâneşti, tendinţe şi idealuri neromâneşti, artă neromânească, idei şi spirit neromâneşti.

Apoi:

Art. 9 – Se exceptează de la această regulă capitalurile neromâneşti.

Statutele prevăd înfiinţarea unui organ de publicitate al societăţii cu titlul de *Românul Verde,* pus sub direcţiunea unui comitet de 40 membri, iar comitetul sub preşedinţia eminentului meu amic, M.Ch. Rostogan.

În acest comitet nu vor putea figura mai mult de jumătate membri nevârstnici.

Ziarul *Românul Verde* va fi redactat de toţi membrii societăţii: fiecare membru, indiferent de vârstă sau sex, va fi dator a colabora măcar o dată la lună cu un articol de fond.

Se-nţelege de la sine ce idei e chemat să propage *Românul Verde*.

Mai departe, statutele arată că îndată ce societatea „Românii Verzi“ va număra o sută de membri, se va declara constituită şi va proceda la alegerea comitetului.

Cap. III
Despre datoriile membrilor minori ai societăţii

Art. 30 – Membrii minori ai societăţii, indiferent de etate şi de sex, sunt datori a fi cât se poate mai curaţi.

Art. 31 – Ei sunt datori a asculta pe părinţii lor de ambe sexe, de preferinţă pe acei care sunt membri activi ai societăţii.

Art. 32 – Acei care urmează la şcoală nu pot, sub niciun cuvânt, să se joace cu conşcolari străini: ei trebuie să se joace numai cu conşcolari români verzi, de preferinţă cu membrii activi ai societăţii.

Art. 33 – Membrii minori ai societăţii sunt obligaţi a obţinea note bune numai la profesorii români verzi, de preferinţă la acei care sunt membri activi în societate.

Cap. IV
Despre datoriile membrilor de sex feminin

Art. 40 – Membrele societăţii sunt datoare să fie virtuoase ca nişte matroane romane.

Art. 41 – Membrele societăţii sunt datoare să devie bune mame române.

Art. 42 – Ele sunt datoare a naşte copii sănătoşi după preceptul străbun: *mens sana in corpore sano*.

Art. 43 – Membrele societăţii care sunt încă june domnişoare sunt datoare să se mărite numai

cu români verzi, de preferinţă dintre membrii activi ai societăţii.

Art. 44 – La cazul când o junǎ domnişoară s-ar mărita cu un român verde, care însă nu face parte din societate, este datoare a-l înscrie imediat printre membrii activi.

Art. 45 – Îndată ce o membră devine mamă, ea este datoare să-şi înscrie imediat copilul în Societatea „Românilor Verzi“.

Art. 46 – Membrele societăţii sunt datoare a-şi boteza copiii cu nume străbune ca Reea-Silvia, ca Tiberiu, ca Cicerone, ca Caracala, ca Cornelia, ca Catone etc.

Art. 47 – Membrele mame sunt datoare să dea copiilor lor o educaţie maternă în limba maternă. Sub niciun cuvânt apoi, nu-i slobod să încredinţeze educaţiunea copiilor la alte guvernante decât romînce verzi.

Art. 48 – Ele sunt datoare a da singure să sugă copiilor, alăptându-i în acelaşi timp cu sentimente şi idei de român verde, conform, statutelor de faţă.

Art. 49 – În cazul când un membru nu ar avea lapte sau, întâmplător, nu i-ar fi sfârcul mamelelor perforat sau s-ar gâdila prea tare, sub niciun cuvânt nu va putea lua o doică străină, care ar da copilului să sugă lapte străin, alăptându-l în acelaşi timp cu sentimente şi idei străine; ci va fi datoare să ia o doică romîncă verde, de preferinţă o membră activă a societăţii.

În capitolul despre membrii de sex masculin ai societăţii, statutele impun aceleaşi obligaţiuni şi taţilor ca şi mamelor, afară, se-nţelege, de obligaţiunile privitoare la alăptare.

Se înţelege că orice abatere de la îndatoririle statutelor atrage după sine: întâia oară un avertisment, a doua oară o amendă şi a treia oară excluderea, în şedinţă plenară, a membrului

vinovat, din societatea „Românilor Verzi“ şi declararea lui ca străin de neam.

Abaterea de la îndatoririle privitoare la alăptare atrage după sine de la întâia oară pedeapsa excluderii.

Moftul român, 1901, 6 mai

CĂLDURĂ MARE

Termometrul spune la umbră 33° Celsius... Subt arşiţa soarelui, se opreşte o birje în strada Pacienţei, la numărul 11 bis, către orele trei după-amiaz'. Un domn se dă jos din trăsură şi cu pas moleşit s-apropie de uşa marchizei, unde pune degetul pe butonul soneriei. Sună o dată... nimic; de două ori, de trei... iar nimic; se razimă în buton cu degetul, pe care nu-l mai ridică... În sfârşit, un fecior vine să deschidă.

În tot ce urmează, persoanele toate păstrează un calm imperturbabil, egal şi plin de dignitate.

Domnul: Domnu-i acasă?

Feciorul: Da; dar mi-a poruncit să spui, dacă l-o căuta cineva, c-a plecat la ţară.

D.: Dumneata spune-i c-am venit eu.

F.: Nu pot, domnule.

D.: De ce?

F.: E încuiată odaia.

D.: Bate-i, să deschidă.

F.: Apoi a luat cheia la dumnealui, când a plecat.

D.: Carevasăzică, a plecat?

F.: Nu, domnule, n-a plecat.

D.: Amice, eşti... idiot!

F.: Ba nu, domnule!

D.: Zici că nu-i acasă.

F.: Ba-i acasă, domnule.

D.: Apoi, nu ziseşi c-a plecat?

F.: Nu, domnule, n-a plecat.

D.: Atunci e acasă.

F.: Ba nu, da' n-a plecat la ţară, a ieşit aşa.

D.: Unde?

F.: În oraş.

D.: Unde?

F.: În Bucureşti.

D.: Atunci să-i spui c-am venit eu.

F.: Cum vă cheamă pe d-voastră?

D.: Ce-ţi pasă?

F.: Ca să-i spui.

D.: Ce să-i spui? de unde ştii ce să-i spui, dacă nu ţi-am spus ce să-i spui? Stăi, întâi să-ţi spui: nu te repezi... să-i spui când s-o întoarce că l-a căutat...

F.: Cine?

D.: Eu.

F.: Numele d-voastră...

D.: Destul atâta! mă cunoaşte dumnealui... suntem prieteni...

F.: Bine, domnule.

D.: Ai înţeles?

F.: Am înţeles.

D.: A!... Spune-i ca să ne-ntâlnim negreşit.

F.: Unde?

D.: Ştie dumnealui... Da' să vină neapărat.

F.: Când?

D.: Când o putea.

F.: Prea bine.

D.: Ai înţeles?

F.: Am înţeles.

D.: A!... şi dacă vede pe amicul nostru...

F.: Care amic?

D.: Ştie dumnealui!... să-i spuie că nu s-a putut reuşi cu afacerea ştiută nimic, fiindcă am vorbit cu persoana... Nu uita!

D.: Se poate să uit?

D.: ... şi zice că acuma e prea târziu, dacă n-a venit la vreme; căci dacă venea măcar cu câteva zile înainte, altă vorbă!... poate că s-ar fi putut... ţine minte!

F.: Ţiu, domnule...

D.: ... deoarece nu plecase încă mătuşa persoanei care s-a dus pentru ca să dea arvună tutorelui minorilor, şi el nu aflase încă, deoarece nu-i spusese nepotul cocoanei, cu care era afacerea ca şi terminată, dacă mai avea răbdare până luni seara, când trebuie neapărat să se întoarcă avocatul, fiindcă s-a dus cu o hotărnicie; dar

acuma, cu regret, este imposibil din mai multe punte de vedere, care le ştie dumnealui... Aşa să-i spui.

F.: Bine, domnule.

Domnul pleacă... Feciorul dă să închiză... Domnul se-ntoarce.

D.: A!... ştii ce? nu-i spune nimic, fiindcă poate nu ţii minte exact persoanele. Trec eu mai bine deseară să-i spui... La câte vine d. Costică seara la masă?

F.: Care d. Costică?

D.: Stăpânu-tău.

F.: Care stăpân, domnule?

D.: Al tău... d. Costică.

F.: Pe stăpânu-meu nu-l cheamă d. Costică; e propitar...

D.: Ei! şi dacă-i propitar?

F.: Îl cheamă d. Popescu.

D.: Şi mai cum?

F.: Cum mai cum?

D.: Fireşte... Popescu, propitar, bine... şi mai cum?

F.: Nu pot să ştiu.

D.: Nu-l cheamă Costică Popescu?

F.: Nu.

D.: Nu se poate.

F.: Ba da, domnule.

D.: Apoi, vezi?

F.: Ce să văz?

D.: Îl cheamă Costică!

F.: Ba, Mitică.

D.: Mitică?... peste poate!... Ce stradă e aici?

F.: Numărul 11 bis.

D.: Nu e vorba de 11 bis.

F.: A zis domnul că nu vrea să puie 13, că e fatal.

D.: N-are a face 13... eu te întreb de stradă. Ce stradă e asta?

F.: Strada Pacienţii...

D.: Strada Pacienţii?... imposibil!

F.: Nu, domnule, e strada Pacienţii.

D.: Atunci, nu e asta.

F.: Ba-i asta.

D.: Nu.

F.: Ba da.

D.: Eu caut din contră strada Sapienţii, 11 bis, strada Sapienţii, d. Costică Popescu.

F.: Aşa?

D.: Aşa.

F.: Atunci, nu e aici.

D.: Foarte bine.

Domnul pleacă şi merge la birje. Birjarul doarme pe capră. Caii dorm la oişte.

Domnul: Haide, birjar!

Birjarul: Nu slobod... este muştiriu, mo roc...

D.: Care muştiriu?

B.: Nu ştii la mine, mo roc...

D.: De unde l-ai luat?

B.: Ghe acolò, mo roc.

D.: Apoi, nu sunt eu?

B.: Ie! la domnu este, mo roc.

Domnul suie... Birjarul trage bice... Caii se deşteaptă şi pornesc. Domnul se ridică-n picioare, la ceafa birjarului.

D.: Ascultă-mă; ştii dumneata unde e strada Pacienţii?

B.: Ala nu ştii, mo roc.

O babă trece. Domnul opreşte birja.

Domnul: Mă rog, jupâneasă, ştii dumneata unde e strada Pacienţii?

Baba: Asta e, măiculiţă.

D.: Ei, aş!... Teribil e de ramolită!... Mână-nainte, birjar!

Birja porneşte. Domnul face semn să oprească la o băcănioară în colţ, unde pe prag moţăie la umbră un băiat cu şorţul verde.

Domnul: Tânărule, ce stradă e asta?

Băiatul: Strada Pacienţii...

D.: Eşti un prost!... Înainte, birjar!

Birja merge încă o bucată bună... Un sergent de stradă stă pe o bancă la poarta unei curţi mari. S-a descălţat de cizme să-şi mai răcorească picioarele. Domnul face semn: birja opreşte.

Domnul: Sergent!

Sergentul: Ordonaţi.

D.: Mă rog, nu ştii dumneata unde e strada Pacienţii?

S.: Chiar asta e.

D.: Imposibil.

S.: Da, domnule, asta e.

D.: ... la d. Popescu, numărul 11 bis...

S.: Ei, da, mai în sus, pe mâna stângă, nişte case galbene-n curte, cu marchiză...

D.: A!... Atunci feciorul e un stupid!... Mersi!... Întoarce, birjar!

Moftul român, 1901, 18 mai; vol. *Momente* (1901), *Momente, schiţe, amintiri* (1908)

MOŞII (Tablă de materii)

Turtă dulce – panorame tricoloruri – bragă – baloane – soldaţi – mahalagioaice – lampioane – limonadă – fracuri – decoraţiuni – decoraţi – doniţe – menajerii – provinciali – fluiere – cerşetori – ciubere – cimpoaie – copii – miniştri – pungaşi de buzunare – hărdaie – bone – doici – trăsuri – muzici – artifiţii – fotografii la minut – comèdii – tombole – *Moftul român* nr. 8 – oale – steaguri – flaşnete – îngheţată de vanilie – fleici – stambă – căni – pelin – căluşei – scrânciob: *cele din urmă invenţie care era şi la expoziţia americană* – pinteni – biciclete – cai – vite – jandarmi – basmale – telegrafişti – nepoate – mătuşi – ţaţe – neni – unchi – veri – văduve – orfani – portretul ţarului – „Moartea vânătorului“ – icoane – bricege – săpun – lumânări – panglici – prescuri – măcelari – grâu – cofeturi pentru colivă – beţivi – căciuli – cojoace – căpestre – boi – hârâitori – Prima societate de bazalt şi teracotă – *Stella* – sticle – fân – cercuri doage – buţi – plăpumi – saltele – perne – flori – scaune – paturi – mese – beteală – oglinzi – cercei – inele – ibrice – turci – lighene – doftorii de bătături – săpun de pete – madipolon – ace englezeşti – mere – portocale – năut – floricele – şerbet – răcoreală – *Marsilieza* – lulele – luleaua neamţului – *Deşteaptă-te, române!* – sacâz – sifoane – ciucalată – acadele – plesnitori – tunuri – căluşari – smochine – păpuşi – poame – capul vorbitor – Leul de mare – „Vasilache“ – copilul cu trei picioare – încercarea puterii – distracţia americană – belciuge – fonografe – războiul român pentru ţesut – mingi – urcioare – bere – cruci – Dumnezei – fluiere – alune prăjite – Bragadir – fisticuri – Luther – beigălă – Opler – călăreţi – orbeţi – birjă – schilozi – automobile – zamparagii – guvernamentali – opozanţi – *Visul Maichii Precistii – Minunile lui Sf. Sisoe – Alexe, omul lui*

Dumnezeu – borangic – ţâri – sardele – lămâi – brânză – urdă – caşcaval – slănină – roabe – velinţe – altiţe – bibiluri – fote – perdele – ştergare – marame – furci – căldări – pirostrii – lopeţi – ălbii – copăi – fedeleşuri – porci – mătănii – paiaţe – rogojini – parfumuri – ciorapi – iminei – ghete – cizme – papuci – mătăsării – piepteni – drâmburi – darace – cobze – pomadă – clarinete – maimuţe – orice obiect 30 de bani – certuri – chefuri – aldămaşuri – tămbălăuri –„Numai 40 de bani ocaua de Drăgăşani, vechi veritabil!“ – „5 bani cafea gingirlie!“ – nuci – sare – salam de Sibiu – „Hop şi eu cu Ţaţa Lina! adevărata plăcintă română şi cozonaci moldovineşti!“ – prafuri de pureci – covrigi – roşcove – frânghii – stafide – curele – şei – hamuri – clopote – căruţe – coşuri – bomboane – rahat – muzici – gogoşi – pălării – testemele – muşte – popi – cocoane – mateloţi – impiegaţi – pensionari – suprimaţi – popor – seniori – dame – M.M. L.L. – A.A. L.L.[42] – târgoveţi – târgoveţe – ţărani – ţărance – intelectuali – artişti – poeţi – prozatori – critici – burgheji – tramcare – tramvaiuri – capele pârlite – jupe călcate – bătături strivite – copii pierduţi – părinţi beţi – mame prăpădite – guri căscate – praf – noroi – murdărie – infecţie – lume, lume, lume – vreme frumoasă – dever slab… – Criză teribilă, monşer!

Moftul român, 1901, 18 mai

42 Maiestăţile Lor – Alteţele Lor

LANŢUL SLĂBICIUNILOR

Am şi eu o slăbiciune, şi eu sunt om! dorinţele graţioasei mele prietene domnişoara Mari Popescu sunt pentru mine porunci, la care mă supun, cu atât mai bucuros cu cât văd că prietena mea nu abuzează niciodată de influenţa nemărginită ce ştie bine că exercită asupră-mi. De astă dată, ce mare lucru-mi cere?

Stimate amice,

Ştiu ce prieten eşti cu profesorul Costică Ionescu şi cât nu e în stare să-ţi refuze o rugăminte. Mă-ndatorezi până-n suflet, dacă obţii de la el pentru elevul Mitică Georgescu din clasa IV liceul X... la latină nota 7, fără de care, băiatul, care mi-e rudă de aproape, rămâne şi anul acesta repetent, ceea ce ar fi o mare nenorocire pentru familia lui – o familie dintre cele mai bune – şi pentru mine o mare mâhnire.

Cu cele mai afectuoase salutări, a dumitale bună prietenă

Mari Popescu

A! irezistibilă graţie, cum ştii de frumos să porunceşti! Şi ce bine s-a nimerit! Ionescu are şi el o slăbiciune, şi el e om! ţine la mine şi nu e în stare să mă refuze. Repede mă arunc într-o birjă şi alerg la Ionescu, profesorul de latineşte.

– Dragă Costică, viu la tine sigur că n-ai să mă refuzi; ştiu cât pot conta pe amiciţia ta şi nu-mi permit a mă-ndoi un moment că în cazul de faţă, fiind vorba, mă-nţelegi, de o chestiune care mă interesează în aşa grad, încât dacă n-aş fi pe deplin convins că tu, care mi-ai dovedit totdeauna, fără să dezminţi niciodată o afecţiune, ce pot zice că la rândul meu... în fine...

– În fine, zice Ionescu, am înţeles... Nu trebuia să mă iei aşa pe departe. Vii să mă rogi pentru vreo loază de elev de-ai mei!

– Nu e loază, Costică; e un băiat dintr-o familie dintre cele mai bune: mi-e rudă.

– Cine ştie ce leneş, ce dobitoc!

– Nu-i adevărat, dragă Costică; este un băiat prea cumsecade... Să nu mă laşi!... Viu la tine sigur că n-ai să mă refuzi; ştiu cât pot conta pe amiciţia ta şi nu-mi permit a mă-ndoi un moment că în cazul de faţă, fiind vorba, mă-nţelegi, de o chestiune...

– Ei, lasă astea! ştii că ţiu la tine; ce mai încap între noi astfel de fraze banale?... Ce notă vrei să-i dau pârlitului tău de protejat?

– 7, dragă Costică!...

– Apoi, dacă n-o fi ştiind nimic animalul!

– Ei, acum şi tu! zi că nu ştie; parcă el o să fie cel dintâi şi cel de pe urmă care să treacă fără să ştie... Te rog, dragă Costică! dacă rămâne băiatul repetent încă un an, e o nenorocire pentru familia lui – o familie dintre cele mai bune – şi pentru mine o mare mâhnire...

– A! irezistibilă milogeală prietenească! zice Costică; ce bine ştii tu să porunceşti! Aide! să-ţi fac hatârul şi de data asta... să-i dau nepricopsitului 7.

– *Merci*, dragă Costică, mare pomană-ţi faci!

– Cum îl cheamă?

Eu caut repede-n buzunare scrisoarea d-rei Mari Popescu... Nu e... Zic lui Costică:

– Un moment!

Şi ies ca din puşcă, sar în birjă şi alerg acasă... Acasă, scrisorica nicăieri... Fuga la d-ra Popescu.

– Prea graţioasa mea prietenă, lucrul merge bine; am obţinut de la profesor nota dorită; decât, acuma am nevoie să ştiu numele protejatului matale... Cum îl cheamă pe tânărul?

– Ţi-am scris numele în scrisoarea mea.

– Da, dar scrisoarea dumitale am rătăcit-o acasă printre alte hârtii, şi lucrul este urgent: ca să nu pierd vremea căutând-o, am venit la d-ta... Cum îl cheamă?

– Zău, nu mai ţiu minte, zice dragălaşa mea amică; pentru că, drept să-ţi spun, madam Preotescu, o bună prietenă a mea, la care ţiu foarte mult – nu sunt în stare să-i refuz nimica – m-a rugat să-ţi scriu, că ştie că ţii foarte mult la mine şi nu mă refuzi niciodată, şi eşti prieten cu d. profesor Costică Ionescu, care ţine foarte mult la d-ta şi nu e-n stare să-ţi refuze nimic.

– Atunci, ce e de făcut? zic.

– Du-te d-ta la madam Preotescu şi întreab-o cum îl cheamă pe băiatul pe care mi l-a recomandat ca să ţi-l recomand d-tale.

– Sărut mănuşiţele!

Şi alerg la Preotească... Zic:

– Madam Preotescu, uite la ce am venit să vă deranjez: aţi recomandat amicei mele d-rei Mari Popescu pe un tânăr, să mi-l recomande mie, să-l recomand amicului meu Costică Ionescu, profesorul...

– Da!

– Ei! cum îl cheamă?

– Nu ţi-a scris Mari?

– Ba da, dar am rătăcit scrisoarea, şi d-ra Popescu a uitat cum îl cheamă şi m-a trimis să-mi spuneţi d-voastră.

– Eu... drept să-ţi spun... nu mai mi-aduc aminte, pentru că i-am avut numele pe o însemnărică, pe care am lăsat-o la Mari; dar putem afla de la Diaconeasca – şade aci aproape – ea m-a rugat, că ştie cât ţine Mari la mine, şi d-ta nu refuzi nimic lui Mari şi d. Costică Ionescu, profesorul, pe d-ta nu te refuză niciodată.

– Atunci, zic, cum facem?

–Stăi niţel, să trimiţ să cheme pe Diaconeasca; este aci alături.

N-aştept mult. Madam Diaconescu vine. Dar, fatalitate! şi dumneaei se află în aceeaşi necunoştinţă despre numele junelui nostru protejat: însemnărica i-a dat-o amicei sale madam Preotescu.

– Ce-i de făcut?

– Aleargă la Iconomeasca!

Alerg la Iconomeasca... De acolo, la Sachelăreasca... Pe urmă la Piscupeasca... În sfârşit, am dat de izvor... Tânărul este nepoţelul lu' madam Piscupescu, băiatul surioarei dumneaei, al lu' madam Dăscălescu: Mitică Dăscălescu.

Nimic nu refuzăm – madam Piscupescu lu' madam Dăscălescu, madam Sachelarescu lu' madam Piscupescu, madam Iconomescu lu' madam Sachelarescu, madam Diaconescu lu' madam Iconomescu, madam Preotescu lu' madam Diaconescu, d-ra Popescu lu' madam Preotescu, eu d-rii Popescu, şi mie amicul Costică Ionescu... Alerg la Costică Ionescu.

– Dragă Costică, să nu mă laşi... Viu la tine sigur că n-ai să mă refuzi, ştiu cât pot conta pe amiciţia ta şi nu-mi permit a mă-ndoi un moment...

– Lasă, omule, fleacurile...

– Să-i dai nota 7, cum mi-ai promis...

– Cui, frate?

– Lui Mitică Dăscălescu!

– Mitică Dăscălescu!... Nu ţiu minte să am vreun şcolar cu aşa nume.

– Nu se poate!

– Să vedem!...

Şi se uită în cataloage.

– Nu; n-am niciunul Mitică Dăscălescu, în cursul inferior; ai făcut confuzie; trebuie să fie în cursul superior.

Alerg... de astă dată drept la madam Piscupescu.

– Madam Piscupescu, de ce clasă dă examen nepoţelul matale?

– De clasa VI!

– A! zic eu... Bine!

Şi dau fuga-napoi la Ionescu; zic:

– E în clasa VI Mitică Dăscălescu al meu.

– Atunci nu e la mine, e la Georgescu; îl cunoşti pe Georgescu?

– Nu. Tu nu-l cunoşti? ţi-e coleg.

– Ba da, ţine foarte mult la mine, nu e-n stare să-mi refuze nimic.

– Atunci, zic eu, mă rog ţie, nu mă lăsa!... ştiu că pot conta pe amiciţia ta şi nu-mi permit...

– Iar?... eşti cu birja... hai de mă du degrabă la Georgescu.

– Haide.

Ajungem... Aştept în birjă pe Ionescu. Peste câteva momente iacătă-l.

– Ai avut mare noroc c-am venit tocmai la pont; dacă mai întârziam un sfert de ceas, până la două, mergea cu cataloagele la şcoală şi trecea notele în matricolă: protejatul tău avea un 3.

– Şi acuma?

– Are 7.

Uită-te, am gândit eu, ce vasăzică o întârziere de câteva minute: cum poate nenoroci pe un tânăr! Rămânea Mitică Dăscălescu iar repetent, cu toate că ţine la el atâta mamiţă-sa Dăscăleasca, la care ţine Piscupeasca, la care ţine Sachelăreasca, la care ţine Iconomeasca, la care ţine Diaconeasca, la care ţine Preoteasca, la care ţine mult graţioasa Popeasca, la care ţiu foarte mult eu, la care...

Moftul român, 1901, 24 iunie; vol. *Momente* (1901), *Momente, schiţe, amintiri* (1908)

LA PELEŞ

– Doăsp’ce trecute, Măndico! ce naiba faci, soro?

Aşa strigă cocoana Lucsiţa, foarte nervoasă, intrând în odaia unde-şi face toaleta madam Piscopesco.

Iar madam Piscopesco, din faţa oglinzii, răspunde şi mai nervoasă:

– Uf! lasă-mă dracului şi dumneata, mamiţo! nu vezi cum m-a pocit dobitoaca? fir-ar afurisită să fie!

Dobitoaca este guvernantă la copii, şi piaptănă şi pe madam Piscopesco; cocoana Lucsiţa este mama lui madam Piscopesco, iar madam Piscopesco este soţia lui d. Piscopesco, proprietarul uneia dintre cele mai elegante şi mai confortabile vile din Sinaia, vilă care poartă frumosul nume al fiicei cocoanei Lucsiţii, vila „Esmeralda“.

De la şase ceasuri dimineaţa, pe când soarele nu s-a ridicat bine peste Piscul Câinelui, locuitorii vilei „Esmeralda“ umblă de colo până colo, cuprinşi toţi ca de nişte friguri.

Ce este? ce s-a-ntâmplat în familia Piscopesco pentru ca toată lumea din vila „Esmeralda“ să fie aşa de emoţionată şi de nervoasă?

O bucată de bristol[43] care străluceşte deasupra vrafului cărţilor de vizită lăsate de amicii din lumea mare la vila „Esmeralda“, ne va răspunde la această întrebare. Să ne aruncăm ochii pe acea bucată de bristol şi vom afla că din înaltul ordin al Maiestăţilor Lor, doamna şi domnul Zefir Piscopesco sunt invitaţi pentru astăzi, la ora 1 d.a. a lua dejunul la castelul Peleş!

– Unde-i dobitoaca, mamiţo? trăsni-o-ar Dumnezeu s-o trăsnească! zice madam Piscopesco, ciufulindu-şi tare necăjită cârlionţii de la ceafă, care nu vor să stea cum vrea dumneaei.

– Lasă-mă, soro, să te potrivesc, îi zice coana Lucsiţa.

Şi trage lângă fereastră-n lumină pe frumoasa ei fiică; ia fierul de frizat de dasupra flăcării de spirt, îl apropie de buze, suflă-n el şi-l vâră apoi în cârlionţii rebeli.

– Eşti nebună, soro! ţipă madam Piscopesco, ce dracu! chioară eşti?… m-ai fript!

–Dacă te mişti, dacă bâţâi mereu din picior! Fie; soro, la naiba! că prea eşti nevricoasă!… A să văz.

Şi coana Lucsiţa se uită-n ceafa grăsulie a lui madam Piscopesco şi o scuipă, pe de o parte să-i mai potolească ustureala, pe de alta să n-o deoache: în adevăr, are de ce să se mândrească o mamă.

Apoi, cu mai multă atenţie, supune şi aranjează cârlionţii rebeli aşa de frumos că madam Piscopesco a şi uitat de arsură.

– Douăsp'ce şi un sfert, soro! ce dracu faceţi? tot nu te-ai mai isprăvit?… vrei să-ntârziem? nu face pentru ca să ne aştepte, mai ales întâia oară!

Dar madam Piscopesco, fără s-asculte vorbele domnului Zefir Piscopesco, şi încovoindu-se de talia ei elegantă în faţa oglinzii, aşa ca să-şi poată vedea turnura, întreabă:

– Sunt bine la spate, mamiţo?

– Eşti surdă, soro? zbiară cu severitate d. Piscopesco, vrei să ne atârne lingurile de gât? nu face pentru ca să ne aştepte! întâia oară! înţelege-mă!

–Uf! fir-ar a dracului şi-afurisită de viaţă! zice madam Piscopesco. Unde-mi sunt mănuşile?

Caută cocoanele-n sus… caută-n jos…

– Cheamă pe dobitoaca… Unde-i dobitoaca? fir-ar a dracului să fie! ea ştie unde le-a pus.

– Uite-le! strigă coana Lucsiţa.

– Haide odată, soro! că te las şi merg singur!

Sunt douăsprezece şi jumătate.

Încă o privire-n oglindă.

În sfârşit, madam Esmeralde Piscopesco suie în trăsură cu soţul său.

– La Peleş! şi mai iute! zice către birjar d. Piscopesco, după ce şi-a încrucişat braţele şi s-a aşezat bine.

Birjarul mână.

– Mamiţo! strigă madam Piscopesco, uitându-se-napoi către coana Lucsiţa, care de pe verandă o scuipă, să n-o deoache; mamiţo, bagă de seamă la cheile dulapului, că iar fură zahar dobitoaca, fir-ar a dracului să fie!

Moftul român, 1901, 12 aug.

43 Hârtie de calitate superioară, groasă şi netedă

VIZITĂ...

M-am dus la Sf. Ion să fac o vizită doamnei Maria Popescu, o veche prietenă, ca s-o felicit pentru onomastica unicului său fiu, Ionel Popescu, un copilaş foarte drăguţ de vreo opt anişori. N-am voit să merg cu mâna goală şi i-am dus băieţelului o minge foarte mare de cauciuc şi foarte elastică. Atenţiunea mea a făcut mare plăcere amicei mele şi mai ales copilului, pe care l-am găsit îmbrăcat ca maior de roşiori în uniformă de mare ţinută. După formalităţile de rigoare, am început să convorbim despre vreme, despre sorţii agriculturii – d. Popescu tatăl este mare agricultor –, despre criză ş.cl. Am observat doamnei Popescu că în anul acesta nu se prea vede la plimbare, la teatru, la petreceri... Doamna mi-a răspuns că de la o vreme i se urăşte chiar unei femei cu petrecerile, mai ales când are copii.

– Să-ţi spun drept, cât era Ionel mititel, mai mergea; acu, de când s-a făcut băiat mare, trebuie să mă ocup eu de el; trebuie să-i fac educaţia. Şi nu ştiţi dv. bărbaţii, cât timp îi ia unei femei educaţia unui copil, mai ales când mama nu vrea să-l lase fără educaţie!

Pe când doamna Popescu îmi expune părerile ei sănătoase în privinţa educaţiei copiilor, auzim dintr-o odaie de alături o voce răguşită de femeie bătrână:

– Uite, coniţă, Ionel nu s-astâmpără!

– Ionel! strigă madam Popescu; Ionel! vin' la mama!

Apoi, către mine încet:

– Nu ştii ce ştrengar se face... şi deştept...

Dar vocea de dincolo adaugă:

– Coniţă! uite Ionel! vrea să-mi răstoarne maşina!... Astâmpără-te, că te arzi!

– Ionel! strigă iar madam Popescu; Ionel! vin' la mama!

– Sări, coniţă! varsă spirtul! s'aprinde!

– Ionel! strigă iar mama, şi se scoală repede să meargă după el. Dar pe când vrea să iasă pe uşă, apare micul maior de roşiori cu sabia scoasă şi-i opreşte trecerea, luând o poză foarte marţială. Mama ia pe maiorul în braţe şi-l sărută...

– Nu ţi-am spus să nu te mai apropii de maşină când face cafea, că dacă te-aprinzi, moare mama? Vrei să moară mama?

– Dar, întrerup eu, pentru cine aţi poruncit cafea, madam Popescu?

– Pentru dumneata.

– Dar de ce vă mai supăraţi?

– Da' ce supărare!

Madam Popescu mai sărută o dată dulce pe maioraşul, îl scuipă, să nu-l deoache, şi-l lasă jos. El a pus sabia în teacă, salută milităreşte şi merge într-un colţ al salonului unde, pe două mese, pe canapea, pe foteluri şi pe jos, stau grămădite fel de fel de jucării. Dintre toate, maiorul alege o trâmbiţă şi o tobă. Atârnă toba de gât, suie pe un superb cal vânăt rotat, pune trâmbiţa la gură şi, legănându-se călare, începe să bată toba cu o mână şi să sufle în trâmbiţă. Madam Popescu îmi spune ceva; eu n-aud nimica. Îi răspund totuşi că nu cred să mai ţie mult gerul aşa de aspru; ea nu aude nimica.

– Ionel! Ionel!! Ionel!!! Du-te dincolo, mamă; spargi urechile dumnealui! Nu e frumos, când sunt musafiri!

Iar eu, profitând de un moment când trâmbiţa şi toba tac, adaug:

– Şi pe urmă, d-ta eşti roşior, în cavalerie.

– Maior! strigă mândrul militar.

– Tocmai! zic eu. La cavalerie nu e tobă; şi maiorul nu cântă cu trâmbiţa; cu trâmbiţa cântă numai gradele inferioare; maiorul comandă şi merge-n fruntea soldaţilor cu sabia scoasă.

Explicaţia mea prinde bine. Maiorul descalecă, scoate de după gât toba, pe care o trânteşte cât

colo; asemenea şi trâmbiţa. Apoi începe să comande:

– Înainte! marş!

Şi cu sabia scoasă, începe să atace straşnic tot ce-ntâlneşte-n cale. În momentul acesta, jupâneasa cea răguşită intră cu tava aducând dulceaţă şi cafele. Cum o vede, maiorul se opreşte o clipă, ca şi cum ar vrea să se reculeagă fiind surprins de inamic. Clipa însă de reculegere trece ca o clipă, şi maiorul, dând un răcnet suprem de asalt, se repede asupra inamicului. Inamicul dă un ţipăt de disperare.

– Ţine-l, coniţă, că mă dă jos cu tava!

Madam Popescu se repede să taie drumul maiorului, care, în furia atacului, nu mai vede nimic înaintea lui. Jupâneasa este salvată; dar madam Popescu, deoarece a avut imprudenţa să iasă din neutralitate şi să intervie în război, primeşte în obraz, dedesubtul ochiului drept, o puternică lovitură de spadă.

– Vezi? vezi, dacă faci nebunii? era să-mi scoţi ochii... Ţi-ar fi plăcut să mă omori? Sărută-mă, să-mi treacă şi să te iert!

Maiorul sare de gâtul mamei şi o sărută... Mamei îi trece; iar eu, după ce am luat dulceaţa, mă pregătesc să sorb din cafea...

– Nu vă supără fumul de tutun? întreb eu pe madam Popescu.

– Vai de mine! la noi se fumează... Bărbatu-meu fumează... şi dumnealui... mi se pare că-i cam place.

Şi zicând „dumnealui“, mama mi-arată râzând pe domnul maior.

– A! zic eu, şi dumnealui?

– Da, da, dumnealui! să-l vezi ce caraghios e cu ţigara-n gură, să te prăpădeşti de râs... ca un om mare...

– A! asta nu e bine, domnule maior, zic eu: tutunul este o otravă...

– Da’ tu de ce tragi? mă-ntrerupe maiorul lucrând cu lingura în cheseaua de dulceaţă...

– Ajunge, Ionel! destulă dulceaţă, mamă! iar te-apucă stomacul...

Maiorul ascultă, după ce mai ia încă vreo trei-patru linguriţe; apoi iese cu cheseaua în vestibul.

– Unde te duci? întreabă mama.

– Viu acu! răspunde Ionel.

După un moment, se-ntoarce cu cheseaua goală; o pune pe masă, se apropie de mine, îmi ia de pe mescioară tabachera cu ţigaretele regale, scoate una, o pune în gură, şi mă salută milităreşte, ca orice soldat care cere unui ţivil să-i împrumute foc. Eu nu ştiu ce trebuie să fac. Mama, râzând, îmi face cu ochiul, şi mă-ndeamnă să servesc pe domnul maior. Întind ţigareta mea, militarul o aprinde pe a lui şi, fumând, ca orice militar, se plimbă foarte grav de colo până colo. Eu nu-l pot admira îndestul, pe când mama îl scuipă, să nu-l deoache, şi îmi zice:

– Scuipă-l, să nu mi-l deochi!

Maiorul şi-a fumat ţigareta până la carton. Apoi se repede la mingea pe care i-am adus-o eu şi-ncepe s-o trântească. Mingea sare până la policandrul din tavanul salonului, unde tulbură grozav liniştea ciucurilor de cristal.

– Ionel! astâmpără-te, mamă! Ai să spargi ceva... Vrei să mă superi? vrei să moară mama?

Dar maiorul s-a-ndârjit asupra ghiulelei săltătoare, care i-a scăpat din mână: o trânteşte cu mult necaz de parchet. Eu aduc spre gură ceaşca, dar, vorba francezului, *entre la coupe et les lèvres*...[44] mingea îmi zboară din mână ceaşca, opărindu-mă cu cafeaua, care se varsă pe pantalonii mei de vizită, coloarea oului de raţă.

– Ai văzut ce-ai făcut?... Nu ţi-am spus să te-astâmperi... Vezi! ai supărat pe domnul!... Aldată n-o să-ţi mai aducă nicio jucărie!

Apoi, întorcându-se către mine, cu multă bunătate:

– Nu e nimica! iese... Cafeaua nu pătează! iese cu niţică apă caldă!...

Dar n-apucă să termine, şi deodată o văd schimbându-se la faţă ca de o adâncă groază. Apoi dă un ţipăt şi, ridicându-se de pe scaun:

– Ionel! mamă! ce ai?

Mă-ntorc şi văz pe maiorul, alb ca varul, cu ochii pierduţi şi cu drăgălaşa lui figură strâmbată. Mama se repede spre el, dar până să facă un pas, maiorul cade lat.

– Vai de mine! ţipă mama. E rău copilului!... Ajutor! moare copilul!

Ridic pe maiorul, îi deschei repede mondirul la gât şi la piept.

– Nu-i nimica! zic eu! Apă rece!

Îl stropesc bine, pe când mama pierdută îşi smulge părul.

– Vezi, domnule maior? îl întreb eu după ce-şi mai vine în fire; vezi? Nu ţi-am spus eu că tutunul nu e lucru bun. Aldată să nu mai fumezi!

Am lăsat pe madam Popescu liniştită cu scumpul ei maior afară de orice stare alarmantă, şi am ieşit. Mi-am pus şoşonii şi paltonul şi am plecat. Când am ajuns acasă, am înţeles de ce maiorul ieşise un moment cu cheseaua în vestibul – ca să-mi toarne dulceaţă în şoşoni.

Vol. *Momente* (1901), *Momente, schiţe, amintiri* (1908)

44 ... de la pahar la gură... (*fr.*)

ŢAL!…

Ţal… Ce este *ţal*?
Este un substantiv român împământenit; înainte de-mpământenire, era verb german; însemna *a plăti* – se scria *zahlen* şi se citea *ţal'n*.

Foarte des se-ntrebuinţează acest verb în lumea noastră, unde, cumpărându-se toate, trebuiesc toate plătite.

Când s-au înfiinţat şi la noi în ţară berăriile, în secolul trecut, fiindcă la-nceput toţi berarii şi chelnerii erau nemţi, s-a introdus şi acest verb *ţal'n,* dar numai în formă de infinitiv imperativ, cu însemnarea: *să plătesc! să plătim!*

În multe limbi europene, între care şi franceza şi germana, infinitivul se întrebuinţează ca imperativ impersonal, şi la pozitiv şi la negativ; dar, în limba noastră, forma infinitivului, şi numai prescurtată, se-ntrebuinţa, mai-nainte, ca imperativ, numai la persoana a doua singulară şi numai cu negaţiune. Exemple:

„*Taci*, domnule! *Nu ţipa*, cocoană!"

„*Plăteşte*, nene! *Nu plăti*, ţaţo!"

Ce se-ntâmplă însă?

De la o vreme, graţie dezvoltării necontenit crescânde a agriculturii, industriei şi comerţului României (pentru care totuşi, trebuie să mărturisim, rămâne încă destul de făcut), luând căile noastre de comunicaţiune un aşa de-mbucurător avânt, onor. Direcţiunea generală a C.F.R. a avut ocaziunea să constate sărăcia limbii române, şi a trebuit să recunoască necesitatea introducerii, prin regulamente, a infinitivului ca imperativ impersonal, *fără* ca şi *cu* negaţiune; şi asta (onoare ei!) pentru *toţi* călătorii, fără excepţie de clasă sau distanţă de parcurs, la *toate* trenurile, fie accelerate, fie de persoane, mixte sau de marfă.

Astfel, în toate vagoanele noastre de călători, citim:

pe uşi: „A nu se deschide până trenul opreşte";

pe ferestre: „A nu se pleca în afară“;

pe semnalul de alarmă: „A nu se trage decât în caz de mare pericol“;

în altă parte: „A nu se întrebuinţa în timpul opririi în staţiuni“;

în clasa III: „A nu se scuipa pe covoare.“

Iar în vagoanele de marfă, afară bineînţeles de cele cu încărcătură inflamabilă neasigurată: „A nu se fuma.“

Critica istorică modernă ne învaţă că mersul înainte sau înapoi al omenirii este stăpânit de legi fatale; progresul odată urnit, ori într-un sens, ori într-altul, nu poate fi oprit de nimeni, de nimic! Aşa, inovaţia onor. Direcţiunii generale C.F.R. a prins: încet-încet, pretutindeni la noi se introduce infinitivul ca imperativ chiar *fără* negaţie, pentru orice persoană şi ocaziune.

Astfel, pe o sticluţă de doftorie cu prafuri care s-aşază la fund, citeşti: „A se scutura bine înainte de a se întrebuinţa“, iar pe o cutiuţă de alifie: „A se spăla întâi bine cu săpun partea, apoi a se unge şi a se lega cu o cârpă curată – după povaţă.“

La colţul unei case trase mai înăuntru de linia veche a stradei, citim, sub o ferestruică cu brizbize: „A nu se face murdării pe zidul casei mele.“

Mergem mai departe, după legea progresului, şi citim: „A nu se lipi afişe şi orice alte necurăţenii.“

La Moşi, pe stâlpii unui mare umbrar de berărie: „A se plăti la moment. A nu se vorbi vorbe proaste. A nu se face scandal. A nu se pleca cu paharele şi alte obiecte“…

În şcolile primare, chemate, afară de instrucţiune, să dea şi o educaţiune civică tinerelor noastre generaţiuni, adică nu numai să le lumineze spiritul, dar totodată să le cultive inima şi să le formeze caracterul, fiindcă o naţiune are nevoie, ce e drept, de ridicarea nivelului intelectual, dar iarăşi fără caractere nu merge – în şcolile primare, zic,

citim pe toţi pereţii: „A nu se sufla nasul cu degetele. A se purta batistă curată.“

Iar când trage clopotul de ieşire, d. profesor se coboară de pe catedră şi zice elevilor, care fac zgomot, ridicându-se nerăbdători din bănci:

– A se tăcea! A se asculta!… Mâine vine d. revizor: a se şti bine Mircea cel Bătrân şi Revoluţia de la 48, Unirea Principatelor-Unite şi Ştefan cel Mare!…

Băieţii pornesc ca nişte mici dorobanţi ce sunt, bătând din talpă ostăşeşte, foarte mândri – onoare lor! – pe când d. profesor strigă după ei, până ce ies pe poartă:

– A se ieşi în ordine! A nu se face măgării pe stradă! A nu se-njura! A se păstra igiena! A nu se mânca mult rahat!

D. profesor, pedagog învăţat, este nu numai infinitiv, este categoric imperativ.

Atâta destul despre imperativ! să ne întoarcem la substantiv, de unde am pornit.

Vom citi, la vreme, în Dicţionarul Academiei Române, când va apărea:

Ţal – substantiv comun, de genul masculin pentru amândouă sexurile – impiegat comercial sau impiegată comercială; persoană însărcinată într-un local public de consumaţiune cu încasarea plăţilor de la consumatori. Declinare regulată.

Nominativ – *Ţalul* primeşte plata;

Genitiv – chiulurile *Ţalului*;

Dativ – i-a tras două palme *Ţalului*;

Acuzativ – a chema *Ţalul*; sau: l-a-njurat pe *Ţal*;

Vocativ – *Ţal!*

În general, *Ţal* are numai singular; la ocaziuni de-mbulzeală însă (ca, de ex., sărbători naţionale, vreo înmormântare de lux, ori vreo manifestaţiune politică), în localurile mari, aşezate la vad bun, trebuiesc şi trei *Ţali*. Atunci, la pluralul provizoriu, se declină:

Nominativ – *Ţalii* sunt murdari;

Genitiv – obrăzniciile *Ţalilor*;

Dativ – li se trag chiuluri destule şi *Ţalilor*;

Iar, a doua zi, când nu mai e năvală şi „nu mai face trebuinţă“, patronul suprimă pluralul; dă afară (acuzativ) doi *Ţali*, şi rămâne numai cu singularul abitual – cu un *Ţal* – destul!

Dar să lăsăm chestiunile academice, şi să vedem cât înţeles filozofic, chiar din punctul de vedere al vieţii practice, poate cuprinde acest cuvânt de o singură silabă – *Ţal*.

Am un prieten care-mi zice totdeauna:

– Eu, nene Iancule, n-am avut noroc să dispun de părinţi care să-nţeleagă de ce fel de copil dispuneau, pe onoarea mea! Păcat că nu m-au dat să-nvăţ filozofia! eu ieşeam filozof, să nu crezi că spun mofturi! filozof: asta era nacafaua mea, nu negustor!

Şi-n adevăr, Mitică este un cap filozofic. Totdeuna când ne vedem, trebuie să-mi toarne un aforism remarcabil. Cel din urmă, de exemplu, trebuie să-l comunic, având mai ales în vedere împrejurările interesante în care mi l-a spus.

Alaltăieri, întâlnindu-mă, zice:

– Nene Iancule, tocmai pe d-ta te căutam; deseară mănânci la noi – să nu zici nu! Avem un prânz!… şi pe urma, o surpriză… mare!… În sfârşit, imposibil să refuzi! Graziella ţine foarte mult…

Pe consoarta amicului meu o cheamă din botez Nastasia, dar, de mult, toată lumea-i zicem Graziella… Este pseudonimul ei – o intelectuală… Multă activitate… A publicat, în diferite reviste de la noi şi din străinătate, studii sociologice, importantisime, după cum susţin directorii respectivi… Graziella trebuie să fie cu un an mai tânără ca mine, dacă nu mai în vârstă; dar tot plăcută, plină de inimă, de avânt, de entuziasm… Nu putem zice că a fost frumoasă Graziella; dar graţioasă… şi… oameni cu dare de mână.

Nici cuvânt, prin urmare, să refuz invitaţiunea prietenului meu.

Ne-am întâlnit seara la Mercur – a se lua un aperitiv imperativ! – şi apoi ne-am suit în sanie. Mitică, foarte vesel pe drum, mi-a debitat acest frumos aforism:

– Nene Iancule, toate mulţumirile în lumea asta trebuiesc plătite. Dacă le plăteşti cu anticipaţie, ţi se par mai ieftine; dacă le plăteşti după, ţi se par prea scumpe.

– Bravo, Mitică!

–Ei! nu, nene Iancule, pe onoarea mea, să fi dispus eu de părinţi care… Dar, în sfârşit!

Am ajuns… Casele lui Mitică luminate *a giorno*… Sunăm…

Graziella ne-ntâmpină radioasă…

– Gândeam că n-ai să vii, îmi zice.

–Se putea să nu ascult, scumpa mea amică, de ordinele d-tale?

Suntem, cu toţii, invitaţi vreo doisprezece inşi, toţi lume aleasă din litere, ştiinţe, arte, dintre care vreo șase reporteri.

Uşile spre sala de mâncare se deschid.

La masă!… Dau braţul Graziellei…

Un prânz împărătesc! şi tot lucruri uşoare:

Mezeluri, salam, ghiudem, limbă, lucurini, măsline, icre de ştiucă şi negre; supă de clapon cu patèle; pană de somn rasol; clapon ciulama; chifteluţe marinate cu tarhon; pârjoală de nisetru; patricieni la grătar; un purcel la frigare; cataif, tortă; brânzeturi, fructe diverse; vin alb, negru, şampanie etc.

Am mâncat din toate; trebuia! ca mai în vârstă în litere, ştiinţe şi arte, eu stam la dreapta stăpânei casei.

După ce foarte greu m-am ridicat de la masă, pe la zece fără un sfert, am trecut în salon, unde ne aşteptau ţigări, ţigarete, cafele, *des bonbons et des liqueurs* – adică pe româneşte bomboane şi lichioruri… Îmi beau cafeaua şi zic amfitrionului meu încet:

–Dragă Mitică, am consumat frumos, n-am ce zice; îţi mulţumesc… Eu trebuie să mă retrag; mâine, foarte de dimineaţă, am treabă şi sunt şi cam rebegit de vremea asta; trebuie să mă culc mai devreme… Cum am face rost de o sanie?

– Ei! bravo, răspunde el, nene Iancule! Cum se poate să pleci aşa, fără ţal?

Şi râde…

– Vezi că mâine trebuie… zic eu.

Dar el mă-ntrerupe:

– Peste poate, nene Iancule! are Graziella să citească un studiu nou al ei; nu ţi-am spus că, după-masă, e şi o surpriză… mare?… Uite-o, te caută.

M-a găsit Graziella… La rândul ei, îmi dă braţul, şi trecem, urmaţi de toată lumea, în alt salon, unde trebuie să ascultăm lectura studiului celui nou:

Femeia în istoria şi în poezia poporană a românilor, în trecut, în prezent şi-n viitor…

Acest studiu va constitui subiectul a trei conferinţe ce se vor ţinea de către autoare la Ateneul Român.

Ce mai încape vorbă?… s-a isprăvit!…

Ne aşezăm pe fotoliuri… Autoarea la masă, între două candelabre; eu, în faţa ei; lângă mine, cam la spate, Mitică; de jur-împrejur, ceilalţi, mai tineri ca mine în litere, ştiinţe şi arte.

Se începe:

„Tabla capitolelor. – Introducţie: Ce a fost femeia în timpii primitivi, în Anticitate, în Evul Mediu, în timpii moderni… Ce are a fi, ce trebuie să fie în timpii viitori. – Cap. I: Femeia la români, în istoria şi în literatura poporană, poezie, basme, proverbe, zicători, ghicitori etc., ca bunică, mamă şi soacră, ca soţie, fiică, nepoată şi noră… în trecut…“

Şi aşa mai departe, în prezent şi-n viitor.

După citirea tablei capitolelor, Mitică s-apleacă la urechea mea şi, râzând înfundat, îmi şopteşte:

– Ţal! nene Iancule…

Eu întorc gâtul să-i răspund ceva; iar autoarea, ridicând ochii de pe teancul de file, zice foarte graţios, dar destul de imperativ:

– Mă rog, a se asculta toţi când se citeşte!…

Şi citeşte…

Simt, la un moment, capul prietenului Mitică de la spate, căzându-mi dulce pe umăr… mă-ntorc şi-i zic ridicându-l:

– Ce faci, Mitică?

– Mă rog, a nu se conversa nimini când se citeşte!…

… Şi citeşte…

…Voi, patruzeci şi nu ştiu câte mii de sfinţi mucenici!… Să spun pe larg chinul meu?… de ce?… Să-şi facă un martir din jertfa lui o glorie?… Nu! asta i-ar întuneca aureola… A mea trebuie păstrată pură, luminoasă, strălucitoare!… N-am furat-o!… Totuşi, chinul mă biruie… Casc o dată, că s-aude peste masă, de unde, cu un zâmbet grozav:

– Mă rog, a nu se căsca!…

…Şi citeşte… Şi Mitică, de la spate, e fericit pe umerii bunului său amic, nenea Iancu.

… În sfârşit, la două şi zece antemeridiane, introducţia şi două părţi ale primului capitol s-au citit… Rămân aşadar a se citi în viitoarele şedinţe, după-masă, urmarea din primul, celelalte două capitole şi concluziunea, apoi notele…

Toţi s-au ridicat de pe fotoliuri… Aplauze…

S-au risipit straniile celeste visuri ale chinului trecut dincolo de marginile puterii de-nregistrare a conştiinţei!… Scutur din umărul meu pe Mitică… Voi să mă ridic… Nu pot… Sunt amorţit… înţepenit… Amicul meu, reconfortat, mă ajută, făcând să-mi trosnească încheieturile… Sunt în picioare… Sărut mâna crudelei Grazielle… Mitică mă duce până la sanie.

–Dragă Mitică, mulţumesc din suflet pentru buna ta invitaţiune! am petrecut minunat – onoare

ţie!… zic eu cu un ton pe care filozoful meu îl înţelege până-n fund…

– Dè! nene Iancule; eu ţi-am spus: aşa e în lumea asta – a se plăti orice consumaţie!

– Mână, birjar!

E un ger!… Sania se dezlipeşte cu greu din loc şi porneşte scrâşnind, pe când amicul meu îmi strigă, râzând, infinitiv:

– Ţal! nene Iancule!… a se revedea!

Mă-ntorc şi-i strig şi eu categoric:

– A se slăbi, Mitică!

Universul, 1909, 2 martie; vol. *Schiţe nouă* (1910)

REPAUSUL DOMINICAL

Petrecerile cu mult înainte pregătite rar se întâmplă să iasă bine; câtă vreme, cele încinse aşa din întâmplare, pe negândite, aproape totdeauna izbutesc frumos...

De ce oare? – De ce, de nece – nu trebuie să ne batem mereu capul să filozofăm, să tot căutăm cauza la orişice... Destul să constatăm cum se petrec lucrurile, şi din constatarea asta să tragem învăţătura că: nici la petreceri de mult puse la cale să nu mergem cu prea mari închipuiri de veselie, şi nici să stăm la îndoială când, pe negândite, ni se iveşte prilej de petrecere – să mergem cu voie bună, dacă n-avem altă treabă mai serioasă de făcut – zic mai serioasă, fiindcă, în viaţa noastră scurtă şi trudită, nici petrecerea nu e ceva atât de neserios cum spun câţiva înţelepţi, unii ursuzi şi alţii făţarnici.

Aşa cel puţin gândesc eu, şi de aceea am petrecut aşa de frumos alaltăieri noaptea.

Joia trecută, 21 mai, neavând treabă, mă plimbam încet pe Calea Victoriei, pe la şapte seara, privind la forfoteala aceea de caleşti, birje, automobile – ce mulţime! ce eleganţă! ce belşug!... cum rar se vede chiar în oraşele cele mai prospere – şi mă gândeam: cine or fi aceia care au scornit de la o vreme că-n ţară e sărăcie, că s-a scumpit traiul şi că suntem ameninţaţi de o criză agricolă? ce moftangii!

Pe când gândeam aşa, iacătă, dau piept în piept cu amicul meu Costică Parigoridi – care, contrariu felului său cunoscut de toţi, are acum aerul unui om prea puţin vesel.

– Monşer, îmi zice, nevastă-mea s-a dus la ţară cu copiii, la neamurile ei, tocmai în Muscel... Eu n-am vrut să merg... mai întâi mi-a fost lene să mă scol aşa de dimineaţă; şi pe urmă, drept să-ţi spun, nu-mi plac petrecerile patriarhale; eu sunt orăşean; mie-mi place oraşul... dar... nu duminicile şi

sărbătorile... N-am văzut ceva mai urât pe lume decât un oraş mare în zilele de repaus dominical! Toate prăvăliile cu obloanele lăsate ca pleoapele în somn!... Ce somn! Peste tot închis!... Să vrei să te spânzuri, n-ai de unde să-ţi cumperi un ştreang... Lipsa asta de activitate, de viaţă, de mişcare comercială mă apasă pe umeri, mă trage şi pe mine la somn; şi nu pot dormi măcar – parcă sunt în stare de insomnie... Şi când mai văd şi toată mitocănimea asta parvenită, prostimea asta elegantă, învârtindu-şi roatele cu cauciuc în neştire, îmi vine fel de fel de idei... primejdioase... De un ceas umblu să dau de un prieten... parcă toţi au intrat în pământ!

– Iată, m-ai găsit pe mine, îi zic eu.

– Bine că te-am găsit, nene Iancule! Afurisit să fie repausul dominical!

– Dragă Costică, recunosc, în adevăr, că un oraş mare în repaus dominical nu este aşa de frumos ca în plină activitate; şi mie-mi face aceeaşi penibilă impresie ca şi ţie... Decât, ia să ne gândim şi la oamenii care muncesc, o săptămână întreagă, de dimineaţă până seara târziu... Nu le trebuie şi lor o zi de odihnă?

– Da, răspunde amicul meu; dar în loc să se odihnească, îşi fac băşici pe tălpi umblând toată ziua gură-cască, şi seara cad morţi de oboseală.

– Bine; dar s-au recreat... au petrecut...

– Da! s-au îmbătat!

– Dar ce să facă?... să citească psalmii proorocului David?... Şi pe urmă, dă-mi voie să-ţi spun că-mi pare rău să te aud pe tine, spirit modern, suflet aşa de uman, vorbind astfel despre lumea muncitoare... şi asta numai de necazul urâtului... Să presupunem că se-mbată şi poporul... Ei! şi?... parcă...

– Înţeleg ce vrei să zici!

– ...Ei! apoi?

– Nu ştiu, monşer; dar sunt plictisit ca un căţel pe care stăpânul l-a uitat încuiat în casă... Îmi vine

să urlu de urât... Ai treabă?

– Deloc.

– Unde mănânci astă-seară?

– Indiferent.

– Vrei să mâncăm împreună?

– Mai ales.

– Unde zici?

– Unde pofteşti.

Pornim amândoi la vale. Pe drum, Costică, privind la obloanele prăvăliilor, bombăneşte mereu... În dreptul lui Capşa, întâlnim pe alt prieten; îl luăm, fără vorbă multă, ca de rechiziţie; la răspântia bulevardului, încă doi; îi înhăţăm; în dreptul legaţiunii ruseşti, încă unul; e prizonier... Curios lucru! toţi foarte plictisiţi de repausul dominical; şi cu cât banda sporeşte, cu atât dispare plictiseala! Toţi şase – oameni de condiţie frumoasă în societate – ajungem, aproape binedispuşi, la Iordache, în Covaci.

Sus, pe terasă...

– Domnilor, zice Costică, trebuie să ştiţi că, graţie întâmplării fericite că v-am întâlnit, mi-au fugit din minte nişte idei foarte negre... Dacă, adiniauri, nu întâlneam pe nenea Iancu, mergeam, cum eram de plictisit, drept la gară, să mă arunc sub roatele primului tren la-ndemână. Vă mulţumesc... Sunteţi salvatorii vieţii părintelui copiilor soţiei mele, care era să citească mâine, la Câmpulung, în Universul, încă o nouă tragică sinucidere la staţia B.M.!... Ei bine, faptul acesta, că, din fericire, v-am întâlnit, combinat cu faptul, nu mai puţin fericit, că astăzi este ziua mea onomastică, Sf. Împăraţi Constantin şi Elena, ne obligă: pe mine să vă rog, iar pe d-voastră să primiţi, a face eu cinste astă-seară.

Îl sărutarăm cu toţii şi, care mai de care, îi urăm:

–La mulţi ani, Costică! cu noroc, sănătate şi veselie!... Şi cinstit socru, dragă Costică!

Pe urmă, din parte-mi, îi cer scuze că am uitat să-l felicit, fiindcă, necăzând sub prescripţiile legii repausului dominical, nu ţin niciodată socoteala sfinţilor.

Costică se-ntoarce-n loc şi deodată, vesel ca totdeauna, strigă:

– Băiete! aperitive, lista şi răcitori în lege! să vie!

Ştiu c-am petrecut!...

Ce chef!... şi, dacă trebuie să fim drepţi, Costică a plătit de două ori petrecerea improvizată – şi cu bani şi cu spirit – ce vervă!... Din când în când, constatând că lăsăm „să se răcească“ paharele noastre pline, ne striga, ridicând pe al său:

– Jos repausul dominical!... Să lucrăm!... lucraţi, domnilor!

Iar noi, împărtăşind părerile lui, lucram cu stăruinţă...

Ce activitate!

Cinci ore fără-ntrerupere, pe nerăsuflate...

Cam pe la deşteptatul rânduricilor – ţal!... Aperitive, 18; baterii, 8; şampanii, 12 şi 22 pachete de regale... şi 5 rânduri de marghilomane.

Foarte – cum m-aş putea exprima în termeni mai aleşi, adică mai potriviţi? – foarte... gata, coborâm frumos, însă pe tăcute – nu o tăcere lugubră, totuşi solemnă... Ne reculegem.

Ajungem jos, unde moţăie câţiva birjari, pândindu-şi prada matinală; ne oprim puţin, să aspirăm până-n adânc praful sănătos ridicat spre firmament de târnul municipal. Costică, după o sforţare eroică, întreabă:

– Un’e me’gem?

Noi medităm un moment... Eu ridic din umeri... Ceilalţi, ca şi mine.

– Bi’ jar!

Şi, câte doi, câte doi, binişor, ne-am aşezat frumuşel în trei birje. Eu cu Costică pornim în

frunte... Zic, eu acuma, lui Costică:

– Un’e me’gem?

Costică ridică din umeri, şi pe urmă mă sărută; îi plătesc prompt cu aceeaşi monedă.

Din Covaci, apucăm la dreapta-n sus pân Şelari; din Şelari apucăm la dreapta pân Lipscani; din Lipscani, la stânga – şi Costică mă sărută şi zice:

– Eş’ du’ce, ’ne Iancule!

– Sun’ tu’tă, Co’tică!

– Tu’tă du’ce, ’ne Iancule!

Şi râzi... Şi, dând să mă pupe încă o dată, nu ştiu cum face, că-mi ridică pălăria, care-mi zboară afară din trăsură, înapoi spre Iordache.

– Bi’jar!... pă’ria lu ’nea Iancu!

Oprim... Birjarul mi-aduce pălăria. Costică mi-o pune pe cap... mai îndesat... ca să nu-mi mai zboare... Şi râzi... Şi ne pupăm dulce. Dar unde ne aflăm? Pe bulevardul Colţei, aproape de Piaţa Victoriei.

– Un’e me’gem, mă, ’mboule?... ştii? întreabă Costică pe birjar.

– La Lăptărie, conaşule; cum să nu ştiu?

– E ’mb’avo! îi răspunde Costică; şi pe urmă către mine: auzi ce ide’ f’umoasă a’vut ’mbou!

Dar celelalte două birje nu se mai văd în urmă noastră.

– Ne-a t’ădat, ca nişte laşi, ’ne Iancule!

Aerul de la şosea ne face mult bine. Ajungem la Lăptărie. Plin!

Acolo, cei patru amici, care au sosit, prin Calea Victoriei, înaintea noastră, ne aşteaptă; ei nu puteau crede că i-am trădat ca nişte laşi. Câte un pahar de şampanie, la botul calului! – etc.!! etc.!!!

Se face ziuă... Rândunelele au şi plecat la vânătoare... Reintrăm în Capitală, în căutarea unui jvarţ cu *cognac* fin... Am găsit...

Ciudat efect face cafeaua tare!... Ni s-a dezlegat limba... Ieşim... E lumină mare... O aglomeraţie... Un accident?... Să anunţăm Salvarea!... Ne apropiem...

Un cetăţean şade jos pe marginea trotuarului şi nu vrea să se scoale, cu toate insistenţele sergentului.

– Ce e? întreb pe sergent.

– E repausul dominical, domnule: nu mai poate umbla: trebuie să-l ridic de-aici, să nu-l calce vreo trăsură... Haide, sus!

Şi dă să-l ridice; cetăţeanul se lasă greu din balamale, scapă din braţele omului ordinii şi se aşază iar la loc. Îl privesc de aproape... îl cunosc... Este un excelent culegător tipograf, om în vârstă şi foarte cumsecade. Zic:

– Scoală, monşer, nu face pentru d-ta să te dai în spectacol... eşti om serios, tată de familie...

– Ba, pe tat'to! răspunde el.

– Îmi pare rău, adaug eu, că n-ai înţeles bine morala mea...

–Ba am înţeles; dar vorba mea e: unde găsim noi acuma ciorbă de burtă?

– D-tale ţi-ar trebui acuma un jvarţ cu *cognac* fin... nu ştii ce bine ţi-ar face!

– Moft!... am băut acuma jvarţ la Comşa... ciorbă de burtă! n-auzi?

Dar Costică, foarte-ncântat de vorbele acestea, zice:

– N'ne Iancule, schembea, ca'vas'zică?... ştii că are o idee frumoasă! hai la o schembea!

L-am suit pe cetăţean în birjă şi am pornit la piaţă. Pe drum cetăţeanul dormea straşnic în braţele lui Costică.

– Uite la el, în ce hal! zice Costică... Uite, domnule, efectele nenorocite ale repausului dominical!

– Dragă Costică, zic eu, oricum, lumea noastră are nevoie şi de asta, de repaus dominical, după atâta trudă... Şi mai la urmă, toţi, toţi suntem nişte... stricaţi.

Şi cu toţii ne-am dus prin urmare să ne dregem lângă hală.

Adevărul e că schembeaua dreasă bine, cu puţin ardei roşu, este, la ocazie, superioară cafelei cu *cognac* fin – drege... lucru mare!

După schembea, pe la şapte de dimineaţă, în toiul halei, luăm seama că amicul nostru, culegătorul, a dispărut dintre noi.

– Ne-a trădat, zice Costică; amicul d-tale este un laş!

Dar n-apucă să isprăvească vorba, şi iată iar amicul meu, spălat şi dichisit, cât s-a putut mai bine... A fost la bărbier.

– Ei! acuma, unde mergem? îl întreabă Costică.

–Eu, răspunde omul nostru, mă duc la atelier... După repausul dominical începem la şapte... Sunt şef de echipă, nu pot să fac blau[45]. S-a scuzat dacă ne-a făcut cumva vreo necuviinţă, ne-a mulţumit frumos de cinstea ce i-am făcut şi a plecat la treaba lui.

Noi – am dejunat – mai devreme – la Lăptărie – până seara.

Universul, 1909, 25 mai; vol. *Schiţe nouă* (1910)

45 A face blau – a lipsi de la lucru a doua zi după o sărbătoare

Nuvele şi povestiri

O FĂCLIE DE PAŞTE

Leiba Zibal, hangiul de la Podeni, stă pe gânduri la o masă sub umbrarul de dinaintea dughenii, aşteptând diligenţa, care trebuia să fi sosit de mult: e o întârziere de aproape un ceas.

Este lungă şi nu prea veselă istoria vieţii lui Zibal; dar aşa cum e prins de friguri, tot e o petrecere pentru el să ia pe rând una câte una fazele ei mai însemnate...

Precupeţ, vânzător de mărunţişuri, samsar, câteodată şi mai rău poate, telal de straie vechi, apoi croitor şi ştergător de pete într-o ulicioară tristă din Ieşi – toate le încercase după accidentul care-l făcuse să-şi piarză locul de băiat într-o mare dugheană de vinaţuri. Doi hamali coborâseră în beci un boloboc sub privigherea băiatului Zibal. O nenţelegere se ivi între dânşii la împărţeala câştigului. Unul din ei luă un crâmpei de lemn ce-l găsi la-ndemână şi lovi în frunte pe tovarăşul său, care căzu ameţit şi plin de sânge la pământ.

Băiatul, văzând sălbăticia, dete un ţipăt de alarmă, dar mize-rabilul se repezi să iasă din ogradă şi, trecând pe lângă băiat, ridică mâna asupra-i... Zibal pică leşinat de spaimă. După o zăcere de câteva luni, când se întoarse la stăpân, locul lui era ocupat.

Atunci începu lupta grea pentru viaţă, care se îngreună şi mai tare prin căsătoria lui cu Sura... Răbdarea însă osteneşte soarta rea. Fratele Surei, hangiu la Podeni, muri, şi hanul rămase lui Zibal, care urmă negoţul pe seama lui.

Aici se află el acuma de cinci ani.

Are strânsă o avere bunicică în bani şi vinaţuri bine îngrijite, o marfă care totdeauna face parale.

De sărăcie a scăpat Leiba, dar sunt toţi bolnavi, şi el şi femeia şi copilul – frigurile de baltă.

...Şi oamenii sunt răi şi pricinaşi în Podeni!... Ocări... batjocuri... suduituri... acuzări de otrăvire prin vitriol... Dar ameninţările!

Ameninţarea este mai grea pentru un suflet ce se clatină uşor decât chiar lovitura. Ceea ce munceşte acu pe Leiba mai mult decât tremurătura frigurilor este o ameninţare.

„A! goi[1] ticălos!“ gândeşte el oftând.

Ticălosul este badea Gheorghe – pe unde o fi! – un om cu care Zibal a avut o daraveră foarte neplăcută.

Gheorghe venise într-o dimineaţă de toamnă la han, obosit de drum; ieşea din spital – zicea – şi căuta de lucru. Hangiul l-a luat în slujbă. Dar Gheorghe s-a arătat a fi un om prea brutal şi prea ursuz... suduia mereu şi mormăia singur prin ogradă. Era o slugă rea, leneş şi obraznic... şi fura.

Într-o zi a ameninţat pe balabusta îngreunată, care-l ocărâse cu drept cuvânt, s-o lovească în pântece... aldată a asmuţit un câine asupra lui Strul cel mic.

Leiba i-a făcut numaidecât socoteala şi l-a trimis. Dar Gheorghe nu voia să se ducă; el pretindea cu violenţă că s-a fost tocmit pe un an. Atunci hangiul a spus că merge în deal la primărie să ceară vătăşei ca să-l alunge.

Gheorghe a vârât repede mâna în sân strigând: „Iudă!“ şi a voit să se năpustească asupra stăpânului.

Din norocire, sosea atunci o haraba încărcată cu muşterii. Gheorghe a început să rânjească, zicând:

„Ce, te-ai spăriet, coane Leiba?... Iaca mă duc“.

Şi apropiându-se crunt peste tarabă de Leiba, care se dete cât putu înapoi, îi şopti:

„Să mă aştepţi în noaptea Paştelui, să ciocnim ouă roşi, jupâne... Să ştii că ţi-am făcut şi eu

socoteala!“

Atunci intrară muşteriii în dugheană.

„Să ne vedem sănătoşi la Înviere, coane Leiba!“ adăugă Gheor-ghe depărtându-se.

Leiba a mers la primărie, apoi la subprefectură, să denunţe pe ameninţător, cerând să fie pazit. Subprefectul, un tânăr foarte vesel, a primit întâi peşcheşul „modest“ adus de Leiba, pe urmă a început să râză de jidanul fricos şi să-l batjocorească. Leiba a stăruit călduros să-l facă a înţelege gravitatea lucrului, cum era hanul izolat departe de sat şi chiar de şosea. Dar subprefectul, cu un aer mai serios, l-a povăţuit să fie cuminte: nici să nu mai pomenească de aşa ceva, ca să nu deştepte în adevăr, într-un sat unde oamenii sunt răi şi săraci, pofte de călcare.

Mai târziu, peste câteva zile, îl căutară pe badea Gheorghe un pomojnic şi doi călăraşi: era bănuit pentru o pricină.

Ce bine era să-l mai fi răbdat Leiba măcar până la sosirea acestor oameni!... Dar Gheorghe era acu cine ştie unde...

Deşi asta se petrecuse de mult, totuşi, în mintea omului prins de friguri, se repeta bine impresia figurii lui Gheorghe, a mişcării lui vrând să scoată ceva din sân şi a cuvintelor lui ameninţătoare. Cum se deştepta aşa de limpede acea amintire?

Era sâmbăta Paştelui.

Sus pe deal, în satul depărtat ca la doi kilometri printre bălţi, se auzeau clopotele bisericii... Şi se aude aşa de ciudat când ai friguri: aci foarte tare, aci aproape deloc... Noaptea care venea era noaptea Paştelui: scadenţa făgăduielii lui Gheorghe...

„Dar poate că l-au prins până acuma!“

...Oricum, Zibal mai stă la Podeni doar pân' la câştiul viitor. Cu capitalul lui se poate deschide un negoţ frumos în Ieşi... în târg, Leiba o să fie sănătos, o să şază aproape de comisie... O să cinstească pe comisar, pe ipistat, pe sergent... Cine plăteşte bine este bine păzit.

Într-un târg aşa mare, noaptea e zgomot şi lumină, nu întunerec şi tăcere ca în valea singuratică a Podenilor. E un han în Ieşi – acolo în colţ, ce loc bun pentru o dugheană! – un han unde toată noaptea cântă fetele la *café-chantant*. Ce viaţă zgomotoasă şi veselă! Acolo găseşti la orice ceas, zi şi noapte, pe domnul comisar cu fetele şi cu alţi *poreţi*[2].

Ce mai trebuie multă bătaie de cap aici, unde, mai ales de când cu drumul-de-fier, care ocoleşte foarte pe departe mlaştinele, *gheşeftul* scade mereu?...

– Leibă! strigă Sura dinăuntru, soseşte dilijenţa, s-aud zur-gălăii.

Valea Podenilor este o văgăună închisă din patru părţi de dealuri păduroase. În partea despre miazăzi, mai cufundată, se adună, din şipotele ce izvorăsc de sub dealuri, nişte băltaie adânci, deasupra cărora se ridică ca nişte perii stufişuri dese de rogoz. Între partea băltoasă şi partea mai ridicată despre miazănoapte, în mijlocul văii, stă hanul lui Leiba: e o clădire veche de piatră, sănătoasă ca o mică cetăţuie; deşi terenul e mlăştinos, hanul are zidurile şi beciurile bine uscate.

La glasul Surei, Leiba se ridică greoi de pe scaun, întinzându-şi membrele obosite; el cată lung în zare către răsărit: nici pomeneală de diligenţă.

– Nu vine; ţi s-o părut... răspunde el balabustei, şi se lăsă iarăşi jos.

Foarte trudit, omul îşi încolăceşte braţele pe masă şi-şi aşază pe dânsele capul, care-i arde tare.

La căldura soarelui de primăvară, care începuse să încingă faţa mlaştinelor, o moliciune plăcută cuprinse nervii omului, şi gândul începu să depene pe fusul conştiinţei bolnave mai rar şi tot mai rar şi înmuind treptat formele şi colorile închipuirilor...

Gheorghe... Noaptea Paştelui... Talhar... Ieşii... O crâşmă în miezul târgului... O dugheană veselă, care merge bine... Sănă-tatea...

Şi aţipi...

...Sura lipseşte cu copilul de mult d-acasă.

Leiba iese în uşa dughenii să se uite în calea ei.

Pe uliţa mare e o circulaţie vie, o nentreruptă fâşiitură de roate pe răzoare[3], acompaniată de ciocăniturile ritmate ale trapătului de potcoave pe luciul asfaltului.

Deodată însă circulaţia se opreşte, şi dinspre Copou se văd venind o grămadă de oameni, gesticulând şi strigând foarte mişcaţi. Mulţimea pare că escortează pe cineva: militari, o streajă şi fel de fel de public. La toate ferestrele caselor, la toate uşile dughenelor se înghesuiesc privitorii curioşi.

„Aha! gândeşte Leiba, o pus iar mâna pe un talhar!“

Cortejul se apropie. Sura se dezlipeşte din mulţime şi urcă lângă Leiba pe treptele crâşmii.

„Ce e, Sură?“ întreabă el.

„E un nebun scăpat de la Golia.“

„Să închidem dugheana, să nu deie peste noi...“

„E legat acuma bine; dar adiniauri scăpase. S-a bătut cu toţi soldaţii... Pe un jidan, pe care un *goi* răutăcios din mulţime l-a îmbrâncit peste nebun, nebunul l-a muşcat de obraz.“

Leiba de pe trepte vede bine; cu o treaptă mai jos, priveşte Sura cu copilul în braţe.

Este în adevăr un nebun furios, pe care-l ţin câte doi oameni de fiecare parte; pumnii îi sunt strâns legaţi unul peste altul cu o curea tare. E un om cu o cherestea uriaşă: un cap de taur, părul negru, des, barba şi mustăţile aspre şi împâslite. Prin cămaşa-i, sfâşiată de luptă, se vede pieptul lat, acoperit ca şi capul de un stuf de păr. E cu picioarele goale; gura i-e plină de sânge, şi stupeşte mereu firele pe care le-a smuls cu dinţii din barba jidanului.

Toată lumea s-a oprit... De ce?

Jandarmii dezleagă mâinile nebunului. Mulţimea se dă într-o parte făcând un loc larg împrejurul lui. Nebunul dă un ocol cu ochii şi-şi opreşte privirile care ard spre uşa lui Zibal; scrâşneşte din dinţi, se repede ţintă pe cele trei trepte, şi-ntr-o clipă, apucând în palma dreaptă capul copilului, în cea stângă pe al Surei, le izbeşte pe unul de altul cu atâta putere că le confundă ca pe nişte ouă moi...

Un zgomot s-auzi, o trosnitură care cu nimic nu se poate compara, la întâlnirea celor două titve smăcinate una de alta.

Leiba, cu inima înnodată, ca un om ce cade dintr-o nemăsurată înălţime, dete să ţipe:

„O lume întreagă mă lasă cu dinadinsul pradă unui nebun!“

Dar glasul mut nu se supuse voinţii.

– Scoală, jidane! strigă cineva trosnind tare cu o nuia pe masă.

– Proastă glumă! zise Sura din pragul crâşmii; să sparii aşa omul din somn, ţărănoi mojic!

Leiba sări drept în picioare.

– Te-ai spăriet, jidane? întrebă râzând glumeţul. Dormi la nămiez, ai?... Scoală că-ţi vin muşterii... soseşte harabaoa poştii.

Şi, după prostul său obicei, care irita rău pe jidan, voi să apuce pe Zibal în braţe să-l gâdile.

– Lasă-mă-n pace! strigă hangiul smucindu-se şi îmbrâncindu-l cu toată puterea. Nu vezi că sunt bolnav? Lasă-mă-n pace!

Diligenţa soseşte în sfârşit cu aproape trei ceasuri de întârziere. Sunt doi călători, care se aşază împreună cu conductorul, poftit de ei, la aceeaşi masă.

Din convorbirea călătorilor se lămurea bine împrejurarea. La tactul de mai sus al poştii, se întâmplase peste noapte o călcare cu omor în hanul unui jidov. Hangiul omorât ţinea şi schimbul cailor. Tâlharii îi furaseră, şi până să se găsească alţii în sat, călătorii curioşi putuseră cerceta în voie teatrul crimei.

Cinci victime. Dar amănuntele! Dacă nu s-ar fi găsit casa pră-dată, s-ar fi crezut că a fost o cruntă răzbunare, sau fapta nebuniei religioase. În anecdotele despre sectarii iluminaţi, se povestesc câteodată executări de aşa absurdă sălbăticie.

Leiba tremura scuturat de un puternic acces de friguri şi ascul-ta aiurit.

Apoi urmă ceva, care trebuia neapărat să umple de respect pe conductor. Tinerii pasageri erau doi studenţi, unul în filozofie, altul în medicină: mergeau să petreacă sărbătorile în orăşelul lor natal. Între ei se încinse o înaltă dezbatere academică despre crimă şi cauzele ei, şi dacă trebuie să fim drepţi, medicinistul era mai bine preparat decât filozoful.

Atavismul... Alcoolismul cu urmările-i patologice... Viţiul de concepţie... Deformarea... Paludismul... Apoi nevroza! Atâtea şi atâtea cuceriri ale ştiinţei moderne... Dar cazul de reversie!

Darwin... Haeckel... Lombroso...

La cazul de reversie, conductorul face nişte ochi mari, în care străluceşte o profundă admiraţie pentru cuceririle ştiinţei moderne.

– Este evident, adăugă medicinistul. De aceea, criminalul propriu-zis, luat ca tip, are braţele peste măsură lungi şi picioarele prea scurte, fruntea îngustă şi turtită, occiputul tare dezvoltat; chipul lui e de o caracteristică asprime şi bestialitate, bătătoare la ochii deprinşi: e un rudiment de om; e, cum am zice, fiara, care de-abia de curând a reuşit să stea numai pe labele dinapoi şi să-şi ridice capul în sus, spre cer, către lumină!

La vârsta de douăzeci de ani, după atâta emoţie, după o bună ospătare cu un vin aşa de bine născut şi aşa de bine crescut ca vinul lui Zibal, o frază de o nuanţă lirică, fie chiar din partea unui medicinist, şade bine.

Entuziastul tânăr, între Darwin şi Lombroso, găsise vreme să miroasă şi puţin Schopenhauer – „spre cer, către lumină!“

Zibal era departe de a fi priceput „luminoasa“ teorie. Pentru întâia oară poate, în aerul umed al Podenilor, se rostogoleau aşa de înalte vorbe, aşa de nobile subtilităţi de gândire.

Ceea ce pricepuse însă Leiba mai bine decât oricine, mai bine decât chiar conferenţiarul, era ilustraţia izbitoare a teoriei; cazul de reversie el îl cunoştea în carne şi în oase: era portretul lui Gheorghe. Acest portret, din care până mai adiniauri păstra numai trăsurile fundamentale, i se redeştepta acum în spirit cu o perfectă palpabilitate până în cele mai nensemnate amănunte.

Diligenţa era departe. Leiba o urmărise cu privirile până ce, cotind la stânga, ea se pierduse pe după deal. Soarele scăpătase şi el după coasta de la apus, şi seara începea să-mpăienjinească dulce formele din valea Podenilor.

Hangiul, posomorât, se puse să rumege în minte tot ce auzise.

...În tăcerea nopţii, pierduţi în întuneric, un bărbat, două femei şi doi copii fragezi, smulşi fără veste din braţele binefăcătorului somn de mâna fiarei cu chipul omenesc şi jertfiţi unul câte unul... Ţipetele nebune ale copilului retezate de junghiul care-i despică pântecele... Gâtul spart de secure, prin deschizătura căruia iese, după fiece gâlgâitură de sânge, o horcăială surdă... Şi cea din urmă jertfă, care, năucită într-un colţ, asistă la toate astea aşteptându-şi rândul... Procesul mai grozav decât execuţia, jidanul fără apărare în mâna *goilor*... ţestele prea slabe pentru mâinile năprasnice ale nebunului de-adiniauri.

Buzele lui Leiba, fripte de friguri, urmau machinal gândul tremurând repede. O scuturătură puternică îl apucă dintre spete; el intră cu pasul împleticit în gangul hanului.

„Fără îndoială, gândeşte Sura, Leiba nu e bine deloc, e tare bolnav; Leiba are «idei la cap»... Căci ce înţeles poate avea tot ce face el de câteva zile şi mai ales ce-a făcut astăzi?“

Crâşma a închis-o înainte de aprinsul lumânărilor, tocmai când se isprăvea *şabăsul*. De trei ori au bătut muşteriii în uşa dughenii, strigând cu glasuri cunoscute să le deschiză. La fiece bătaie, el a tresărit şi a oprit-o şoptindu-i încet şi cu ochii sperioşi:

– Nu te mişca... Nu voi să între *goi* aici.

El a trecut apoi sub gang şi s-a pus s-ascută pe treapta de piatră a pragului securea de tăiat lemne. Tremură de nu se poate ţine pe picioare şi nu vrea să se odihnească. Ce e mai îngrijător decât toate, el, Leiba, la întrebările ei stăruitoare, a răspuns aspru şi a trimis-o să se culce, poruncindu-i să stingă numaidecât lumina. Deocamdată, ea s-a împotrivit; dar aşa de scurt i-a repetat omul porunca, încât dânsa, cu toată obida, a trebuit să se supună, resemnându-se să amine pentru mai târziu lămurirea acestor împrejurări.

Sura a stins lampa, s-a culcat şi acuma doarme alături de Strul.

Femeia avea dreptate... Leiba e în adevăr bolnav.

*

E noapte deplină. Zibal şade de mult pe pragul ce dă în gang și ascultă...

Ce?

Zgomote nehotărâte vin din depărtare... Parcă sunt tropote de cai, bubuituri de mai înfundate, convorbiri misterioase şi agitate. O încordare înaltă a atenţiei ascute simţirea auzului în singurătatea nopţii; când ochiul e dezarmat şi neputincios, auzul pare că luptă să şi vază.

Dar nu e o părere... Pe drumul care abate din şosea încoace se aud venind paşi de cai. Zibal se scoală şi vrea să se apropie de poarta mare a gangului. Poarta este bine închisă cu o bârnă grea d-a curmezişul, ale cărei căpătâie stau în câte-o bortă în ziduri. La întâiul pas, nisipul strivit sub papucul lui face o scârţâitură prea indiscretă. Zibal scoate picioarele din papuci şi rămâne în colţuni. Aşa, fără vreun zgomot apreciabil de o ureche neprevenită, el merge la poarta gangului tocmai când călăreţii trec prin dreptul ei în pasul cailor. Dânşii vorbesc încet de tot, însă nu atâta încât Leiba să n-apuce foarte bine aceste câteva vorbe:

– S-a culcat devreme...

– Dar dacă o fi plecat?

– I-o veni rândul aldată... Da’ eu aş fi vrut...

Nu se mai poate înţelege nimica; oamenii aceia s-au prea depărtat.

De cine era vorba?... Cine să se fi culcat sau să fi plecat?... Cui o să-i vie rândul aldată?... Cine e acela care ar fi vrut altceva?... Şi ce altceva vrea acela?... Şi ce căutau pe drumul de lături – un drum pe care nu intră cineva decât anume ca să se abată la han?...

O osteneală zdrobitoare se lăsă pe cerbicea lui Zibal...

„Să fie Gheorghe?“

Leiba simţi că i se sting puterile şi se aşeză la loc pe prag. Între frânturile de gânduri ce se rostogoleau în capul său, el nu putu prinde un gând întreg, o hotărâre... Aiurit, intră în dugheană, trase un chibrit şi aprinse o lampă mică cu petrol.

E o ideea de lumină; fitilul e aşa de jos lăsat încât flacăra stă ascunsă în interiorul capsulei de alamă; numai prin gratia maşinii apar de jur-împrejur nişte bendiţe verticale foarte subţiri de-o lumină aproape cu totul moartă... Dar este destul pentru ca să vază bine în ungherele cunoscute ale dughenii... A! e cu mult mai mică deosibirea între soare şi cea mai de nimic scânteie, decât între aceasta şi întunericul orb!

Ceasornicul ţăcănea în perete. Zgomotul acesta monoton supăra pe Zibal. Omul nostru puse mâna pe limba ce se legăna şi-i stinse mişcarea.

Gura lui era uscată. Îi era sete. Spălă un păhăruţ în cada cu trei picioare de lângă tarabă şi voi să-şi toarne rachiu bun dintr-un şip; dar gâtul şipului începu să clănţănească tare pe buzele paharului. Aceste sunete erau şi mai supărătoare. A doua încercare, cu toată voinţa lui de a-şi birui slăbiciunea, nu avu mai mult succes.

Atunci, renunţă la pahar, lăsându-l să cază domol în apă, şi înghiţi de câteva ori din şip. Puse după aceasta la loc şipul, care atingând scândura produse o ciocnitură de speriat. Un moment, se opri înecat de această impresie. Apoi luă lampa şi o puse pe firida ferestrei, care da în gang: pe poartă, pe paveaoa şi pe zidul din potrivă al gangului se zugrăviră nişte bande late de-o lumină cu prea puţin mai deasă decât o închipuire.

Zibal se aşeză iar pe prag întinzându-şi urechea la pândă...

Clopote în deal... Toacă pentru înviere... Carevasăzică a trecut de miezul nopţii; ne

apropiem de ziuă... A! dacă ar trece şi restul acestei lungi nopţi ca jumătatea întâia!

... O trosnitură de nisip strivit sub talpă!... Dar el e în colţuni şi nici n-a mişcat măcar piciorul... A doua trosnitură... Mai multe... E desigur cineva afară, aci, foarte aproape. Leiba se scoală apăsându-şi pieptul cu mâna şi căutând să întoarcă înapoi un nod rebel ce i se ridică în gât.

... Sunt mai mulţi oameni afară... Şi Gheorghe!...

Da, el e; da, a bătut în deal ceasul Învierii.

Vorbesc încet:

– Dacă-ţi spun eu că doarme. Am văzut când a stins lumina.

– Mai bine; prindem cuibul întreg.

– Poarta o deschiz eu; îi ştiu meşteşugul. Să-i croim ferestuica... Bârna trece pe-aici...

Şi se simţiră pipăiturile cu care omul de afară măsura distanţa pe lemn...

Un sfredel mare se aude rozând ţesăturile uscate ale blănii bătrâne de stejar... Zibal are nevoie să se rezeme: el se sprijineşte în palma stângă pe poartă şi cu dreapta îşi acopere ochii.

Atunci, printr-un capriţiu neexplicabil al intimelor jocuri, se produse în urechea omului dinăuntru foarte tare şi lămurit:

„Leiba! soseşte dilijenţa!“

Era neîndoios glasul Surei... O caldă rază de speranţă... un moment de fericire... este iar un vis!... Dar Leiba îşi trage repede mâna stângă: vârful instrumentului, pătrunzând de partea asta, l-a înţepat în palmă.

A mai gândi la scăpare?... Absurd!...

În creierul care ardea, imaginea sfredelului lua nişte dimensii nemaiînchipuite. Unealta, învârtindu-se mereu, creştea la infinit, şi borta devenea tot mai mare şi mai mare, aşa de mare în sfârşit, încât, în cadrul ei rotund, monstrul putea s-apară în picioare fără să se aplece. Ceea ce se petrecea în acel creier ieşea din sfera gândirii umane: viaţa se ridicase la o treaptă de exaltare din

care toate se vedeau, se auzeau, se pipăiau enorme, de proporţii haotice.

...Lucrarea din afară urmează cu metodă şi stăruinţă. Leiba a văzut acuma de patru ori pe rând dintele răsucit de oţel pătrun-zând în partea lui şi trăgându-se înapoi afară.

– Amu, adu heresteul... zise Gheorghe.

O limbă îngustă de herăstrău trece prin borta întâia şi începe să ronţăie în mişcări dese şi regulate... Planul era uşor de înţeles: patru borte în patru unghiuri ale unui pătrat; între ele herăstrăul trage liniile; în centrul pătratului s-a înfipt sfredelul mai dinainte; când bucata va fi cu totul dezlipită de trupul întreg al lemnului, se trage afară; prin golul rămas, o mână puternică se introduce, apucă bârna, o dă-ntr-o parte şi... *goii* sunt la Leiba în casă.

Şi acelaşi sfredel, peste câteva minute, are să fie instrumentul caznei lui Zibal şi a tutulor ai lui... Doi gâzi or să ţină victima răstignită jos, şi Gheorghe, cu călcâiul pe pântecele ei, o să vâre încet, ca în blana de lemn moartă, sfredelul în osul viu al pieptu-lui, adânc, mai adânc, până să atingă inima, pe care s-o oprească din zvâcniturile-i nebune şi s-o ţintuiască pe loc.

O sudoare de moarte scăldă tot trupul lui Zibal; omul se-n-muie din încheieturi şi încet se lăsă să cază în genunchi, ca o vită ce-şi pleacă sub lovitura din urmă grumazul, pătrunsă că de acuma ea însăşi trebuie să se părăsească pe ea însăşi.

„Da! s-o ţintuiască pe loc!... gândi el pierdut... da! s-o ţintuiască pe loc!“

Şi rămase tâmp cu ochii holbaţi pe lumina de la fereastră... Câteva momente el stete astfel încremenit pe altă lume, dar deodată:

„Da, repetă el surâzând cu o clipire fieroasă; da! s-o ţintuiască pe loc!“

Se petrecu atunci în această fiinţă un fenomen ciudat, o com-pletă răsturnare; tremurătura lui se opri, abaterea dispăru şi figura-i, descompusă de-o atât de îndelungată criză, luă o bizară seninătate.

El se ridică drept, cu siguranţa unui om sănătos şi puternic, care merge la o ţintă lesne de ajuns.

O linie, între cele două puncte superioare ale pătratului, era pe sfârşite. Leiba se apropie curios să vază jocul uneltei. Surâsul său se caracteriza acum şi mai tare. Mişcă din cap, ca şi cum ar fi zis:

„Mai am încă vreme“.

Herăstrăul roase cele din urmă fibre de lângă borta către care tinsese, şi începu lucrul între bortele inferioare. „Mai sunt trei“, gândi Leiba, şi cu precauţia celui mai încercat vânător intră binişor în dugheană. Căută sub tarabă, luă ceva, ieşi înapoi cu acelaşi tact, ascunzând obiectul ce-l ţinea în mână, ca şi cum se temea de indiscreţia zidurilor, şi se duse în vârful deştelor la poartă.

Dar ceva grozav! lucrarea de afară s-a oprit cu desăvârşire... nu se mai simte nimic.

„Ce-i asta?... Să fi plecat?... S-a dus?“ fulgeră prin mintea omului dinăuntru. Şi la această închipuire, el îşi muşcă buza de jos, cuprins de o nepomenită dezolare...

„Haha!“ fusese o urâtă amăgire: lucrarea începe din nou, şi el se pune a o urmări cu bătăile de inimă a celui mai cald interes. Hotărât, omul nostru era muncit de-o neînţeleasă dorinţă de a vedea lucrul cât mai degrabă sfârşit.

„Mai iute! gândi Leiba cu nerăbdare... mai iute!“

Acum se auzeau iar clopotele în deal.

– Mai iute, bre, ne-apucă ziua! zise un glas de afară, îmboldit parcă de voinţa omului dinăuntru.

Lucrătorul porni cu multă activitate. Încă puţine mişcări, şi toate punctele pătratului sunt unite.

În sfârşit!

Sfredelul trage încetinel în afară bucata în patru colţuri... O mână mare şi vânjoasă intră... Până să n-atingă însă bârna pe care o caută, se aud două răcnete, pe când Zibal înfăşură cu putere căpătâiul liber al laţului de butucul fix de la uşa gârliciului...

Laţul era ingenios combinat: o frânghie lungă legată cu un căpătâi de un butuc; la o lungime potrivită, pe locul unde era să dispară pătratul scobit, un ochi, pe care Leiba îl ţinea deschis cu mâna stângă, în timp ce cu mâna dreaptă ţinea strâns celălalt căpătâi. La momentul cerut, Zibal dete drumul ochiului şi, apu-când repede cu amândouă mâinile căpătâiul liber, cu o smucitură supremă trase înăuntru braţul întreg.

...Într-o clipă operaţia fusese gata... Două răcnete o însoţiseră, unul de pierzare, altul de triumf: mâna era „ţintuită pe loc“.

Se auziră apoi paşi depărtându-se grabnic. Tovarăşii lui Gheorghe părăseau lui Zibal prada prinsă cu atâta isteţie.

Jidanul se repezi în dugheană, luă lampa şi cu o învârtitură sigură ridică fitilul sus de tot: lumina captivă între gratii ieşi dasupra veselă şi victorioasă, redând viaţă hotărâtă formelor nebuloase din preajmă-i.

Zibal trecu cu lampa în gang. Tâlharul gemea greu; după încordarea braţului se vedea că renunţase la o inutilă zbuciumare. Mâna era umflată şi degetele încovoiate... părea că vrea s-apuce. Jidanul apropie de ea lampa. Un fior: frigurile se întorceau iar. Aplecă lumina prea aproape, încât, tremurând, atinse mâna tâlha-rului cu sticla fierbinte: o crispaţie violentă a degetelor se produse urmată de un vaiet surd...

La vederea acestui fenomen, Zibal tresări... prin ochii lui scăpărase o inspiraţie excentrică. Începu să râză cu un hohot care zgudui bolta gangului şi intră repede în dugheană.

Mijea de ziuă.

Sura se deşteptă deodată... parcă auzise prin somn nişte ragete îngrozitoare... Leiba nu era în odaie. Toate cele din ajun îi reveniră în minte. Se petrecea ceva rău. Sări jos din pat şi făcu lumină. Patul lui Leiba era nedesfăcut. El nu se culcase deloc.

Unde era?... Femeia îşi aruncă ochii pe fereastră: pe dealul din faţă se plimba un stol de lumini mici şi vioaie, care se mişcau, săltau, aci ascunzându-se, aci ivindu-se iarăşi... Ieşeau de la Înviere. Sura deschise oleacă fereastra; atunci auzi gemete înfundate la poartă. Înfiorată, coborî iute pe scăricică. Gangul era luminat. Ieşind pe gang, femeia fu izbită de o grozavă privelişte.

Pe un scaun de lemn, cu coatele pe genunchi şi cu barba reze-mată în mâini, sta Zibal. Ca un savant care, în amestecul unor elemente, ar căuta să prinză un secret subtil al naturii ce de mult îi scapă şi-l necăjeşte, Zibal ţine ochii aţintiţi asupra unui lucru spânzurat, negru şi inform, sub care, pe un alt scaun, la o potrivită înălţime, arde o făclie mare. Zibal priveşte fără să clipească pro-cesul de descompunere a mâinii ce desigur nu l-ar fi cruţat pe dânsul. El n-auzise urletele de-afară ale nenorocitului: era acuma prea interesant ce vedea ca să mai şi audă. Zibal urmărise cu nesaţiu toate contorsiunile, toate crispaţiile stranii ale degetelor, apoi amorţeala cuprinzându-le încet pe unul câte unul – erau parcă labele unui gândac, care se zgârcesc şi se întind, se agită în mişcări extravagante, tare, mai încet, încet de tot şi apoi înţelenesc sub jocul unui copil crud.

Era sfârşit. Mâna cocea şi se umfla încetinel fără mişcare.

Sura dete un ţipăt.

– Leiba!

Zibal îi făcu semn să nu-l deranjeze... Un miros gras de carne arsă se răspândea în gang; o fâşiitură se auzi şi mici plesnituri.

– Leiba! ce e? repetă femeia.

Se făcea ziuă bine... Sura se aruncă şi trase bârna. Poarta se deschise de perete târând trupul lui Gheorghe spânzurat de braţul drept. Mulţimea sătenilor, toţi cu făcliuţele de Paşte aprinse, năvăli înăuntru.

– Ce e? ce e?

Îndată înţeleseră ce fusese.

Zibal, care stătuse până aci nemişcat, se ridică grav în picioare. El îşi făcu loc să treacă, dând cu linişte lumea la o parte.

– Cum a fost pricina, jidane? întrebă unul.

– Leiba Zibal, zise hangiul cu tonul înalt şi cu un gest larg, merge la Ieşi să spună rabinului că Leiba Zibal nu-i jidan... Leiba este *goi*... pentru că Leiba Zibal a aprins o făclie lui Cristos!

Şi omul plecă încetinel spre răsărit la deal, ca un călător cuminte, care ştie că la un drum lung nu se porneşte cu pasul pripit.

Convorbiri literare, 1889, 1 aug.; vol. *Păcat..., O făclie de Paşte, Om cu noroc (3 Novele)* (1892), *Schiţe* (1897), *Novele, povestiri* (1908)

1 Creştin

2 Oameni distinşi

3 Resorturi (*etimologie populară*)

GRAND HÔTEL „VICTORIA ROMÂNĂ“

Eram ş-aşa indispus de neodihnă. Toată noaptea trecută moţăisem ghemuit în unghiul unui vagon de clasa o doua, înghesuit de o companie veselă de bucureşteni care se-ntorceau de la expoziţie – un potop de impresii şi amintiri... Mă despărţisem de ei de dimineaţă, ş-acu pe-nserate intram în orăşelul meu natal, unde nu mai fusesem de copil... Trebuie să mărturisesc că n-am simţit „acele palpitări“ care se simt la orice revedere de acest fel; ce-i drept, nici pomii şi altele n-au manifestat faţă cu „vechiul lor prieten“ vreo deosebită emoţie. De la gară trec prin nişte uliţe triste: miroase a scăpătare şi părăginire. Asta mă indispune şi mai mult. Să plec cu trăsura-nainte, pe-ntuneric şi pe un drum necunoscut? Nu! mai bine să rămân aici o noapte; am nevoie de repaus; să dorm fără cletinătură, fluiere, clopote şi mai ales fără impresii mirifice de la Paris. Tocmesc trăsura pe a doua zi la patru şi trag la „Grand Hôtel *Victoria Română*“, în centrul oraşului.

Otelul meu are două caturi. Jos e la mijloc gangul, de o parte *Restaurant et Berărie*, de alta *Cafenea et Confiserie*. Dinaintea „confiseriei“ sunt aşezate mese şi scaune până la mijlocul stradei; aci se strânge seara societatea aleasă. Acum e plin de lume. Sosirea mea produce senzaţie. Toţi ochii se pironesc asupră-mi. Opresc o cameră şi stau la o masă în partea restaurantului să beau o bere... Privirile mă săgetează; pe lângă cei de la mese, ies acuma să se uite la mine şi cei din cafenea... Un băieţel ca de vreo cinci ani se scoală de la locul lui, vine binişor la masa mea şi se pune, mâncând dintr-o prăjitură, să mă studieze de aproape. „Nicule! vin la mama!“ strigă o damă. În zadar; copilul, numai ochi, n-aude. Am rezistat până aci, înfruntând ploaia de săgeţi; privirile copilului mă

biruiesc. Mă gândesc la bestiile din menajerii; ele, afară de chinul dureros al captivităţii, mai sufăr unul, care acuma văd eu cât e de neplăcut – să rabzi, fără să le fi solicitat, privirile persistente ale unei mulţimi curioase. Dar dacă ar fi numai privirile! Exemplare din menajerie, publicul este rugat să nu le atingă; pe mine, băiatul, cu mâna plină de spumă de zahar, mă şi pipăie! Imposibil de răbdat... O sforţare... Mă scol în sfârşit, evitând privirile copilului, plătesc şi intru pe gang... Băieţelul se ţine după mine până la scară şi stă locului să se uite cum mă sui, până când, făcând cotul scării, îi ies din bătaia ochilor. Am scăpat, dar m-a apucat capul...

...Numărul 9 – odaia mea... E o căldură năbuşitoare înăuntru şi miroase a vopsea cu terbentină proaspătă... Să deschiz... Feres-trele dau în uliţă. În faţă e o răspântie. În fund se vede foişorul de foc dasupra casei oraşului. Pe sub ferestre trece strada „Indepen-denţii“, care la dreapta dă în strada „Regală“, strada principală din faţa otelului. Aceste lămuriri topografice le datoresc chelneriţii, care, manifest indispusă c-am deranjat-o, mi le dă scurt, îmi aprinde lumânarea şi pleacă bufnind uşa. De-abia acuma încep să recunosc locul. „Grand Hôtel“ stă pe maidanul unde ne jucam în copilărie. Parcă văz încă maidanul plin de popor înghesuindu-se la o masă, pe care o săptămână a stat zi şi noapte o condică enormă deschisă. Era după 11 fevruarie. De câte ori ieşeam de la şcoală, iscăleam toţi *da*, şi fiecare de mai multe ori... De mici aveam sentimente civice în oraşul meu natal!

Uliţele din dosul *„Victoriei Române“* au rămas cum le ştiam odinioară. În cele două colţuri ale răspântiei din faţă, este de o parte un birt şi de alta o cafenea mică. De la fereastra mea văd bine ce se petrece peste drum. În cafenea, un individ, aplecat cu pieptul pe biliard, citeşte o gazetă deschisă mare pe postavul verde; într-un colţ, doarme altul

cu capul pe masă. Dincolo, în birt, sunt două femei şi doi tineri; beau şi râd; lângă ei, pe o laviţă, cântă doi lăutari. După gesturile şi grimasele cobzarului, după mişcările ce le face cu pântecele, pare a fi un cântec obscen. Dacă n-ar fi trăsurile, care se-nvârtesc mereu pe dinaintea otelului, aş auzi tot...

Zece ceasuri... Să mă culc... Las ferestrele deschise şi lumânarea aprinsă şi mă aşez în pat... Mă doare capul... Băiatul cu prăjitura... Ce ochi!... Oare să fi existând deochiul?... Un neastâmpăr nesu-ferit îmi furnică din talpă până-n creştet... Insecte!... Iute jos din pat!... Iau lumânarea să văd de aproape... E grozav!... Un popor întreg, ca la un plebiscit... şi umblă şi aleargă pe cearşaful alb încoace şi-ncolo uimite de lumină! Ce să fac?... Trebuie să dorm!... În pat, imposibil... Trag cearşaful, îl scutur bine pe fereastră şi-l întind, pe covor în mijlocul odăii; desfac un pachet de tutun, presăr pe cearşaf şi mă culc pe jos... Îmi arde toată pielea; nu pot adormi; sunt ameţit, nervii iritaţi – simt enorm şi văz monstruos. Lumânarea îmi dă drept în ochi... Mă scol s-o mut şi apoi m-aşez la loc.

...Deodată sar în picioare... zgomot mare în uliţă! Merg degrab la fereastră... O suflare răcoroasă de afară mă înviorează... Cadranul transparent de pe foişorul de foc arată unu şi-un sfert... Când au trecut trei ceasuri?... Am aţipit, prin urmare?... Ce e în stradă?... Măturătorii oraşului... Au prins un câine la mijloc. Ştiu... Asta e o petrecere populară la noi; am văzut-o de atâtea ori...

Câţiva inşi se pun la pândă de-o parte şi de alta a uliţii. Un câine flămând rătăceşte căutând dosurile bucătăriilor şi unghiurile unde se aruncă gunoaiele. La un semnal, toţi se ridică şi-l împresoară din toate părţile. O clipă, animalul se opreşte îngheţat; sângele-i dă năvală la inimă, care-ncepe să zvâcnească de coaste... E pierdut!... Părul i se zbârleşte pe coamă. Un fior îi fulgeră d-a

lungul prin şira spinării şi-i înconvrigă coada de-a-ndăratele, până-i înfige vârful în pântece... Ochii turburi caută încotrova un punct de scăpare; dar abia se pune problema în mintea aiurită, şi o piatră l-a izbit peste bot, alta la o încheietură, un lemn peste şale şi altele plouă... El îşi iese acum din sine: maşina cea vie dă drumul rezervei de energie – pentru aşa moment o păstra – nici gând de economie... trebuie cheltuită toată! Opintindu-se din fundul rărunchilor, animalul s-avântă orbeşte în faţa loviturilor... Un răcnet suprem! sparge rândurile vrăjmaşilor, le scapă pintre picioare şi fuge uitân-du-se drept şi numa-nainte, fuge mereu până dă de un loc singu-ratic. Aci s-aşază, stins de oboseală, să-şi liniştească cutremurul membrelor, să-şi lingă rănile şi să se vaite discret de durere. Som-nul se capătă mai ieftin decât hrana şi deocamdată i-e mai tre-buincios: truditul trup se încolăceşte binişor, închide ochii trişti şi adoarme oftând greu din afund.

Toată intervenirea mea acum în favoarea animalului este zadar-nică. Degeaba raţionez eu de sus de la fereastră că nu le e permis unor oameni ai autorităţii să turbure liniştea nopţii şi somnul contribuabililor. Pot eu striga mult şi bine: cine m-aude? Hui-duiturile şi râsetele acopăr chiar şi glasul celui mai interesat, che-lălăiturile animalului. Îl mai văd doar cum se zbate sub loviturile măturoaielor, ridicând cu contorsiunile lui un nor gros de praf... Sunt nervos; nu mai pot privi; dar tot ascult... De mirare... câinele nu mai ţipă deloc. A fugit!... Urmează râsete... Mă uit iar. Mătu-rătorii stau tolăniţi pe trotuar; iar la lumina felinarelor din colţuri se vede în mijlocul stradei victima lungită – e un căţel mic, alb şi lăţos... Mă culc supărat la loc. Mai am două ceasuri şi scap... Bietul dobitoc!... Acu încep vâjâiturile măturoaielor... Dacă ar fi căţelul favorit al vreunei dame – parc-am văzut una adiniauri la „con-fiserie“ cu un căţel în braţe – şi ea ar fi amica

vreunui om influent din localitate, atunci măturătorii...

Ceartă jos în cafenea... S-a spart ceva... parcă o uşă cu geamuri trântită cu violenţă... Ţipete de femei, strigăte de bărbaţi, fluie-rături febrile de gardişti... Aha! a venit stăpâna căţelului. Alerg la fereastră. Nu se mai văd ceasurile la foişorul de foc; lumina de-ndărătul cadranului s-a stins; dar mai sus de foişor, arde clipind în cadenţă steaua dimineţei – se face ziuă... E o grămădire dinain-tea birtului din colţ... Precupeţi, care merg cu coşurile încărcate la piaţă... Ce să fie?... O femeie numa-n cămaşă, cu picioarele goale, cu părul desprins, ţine strâns de piept pe un om îmbrăcat în uniformă de poliţie. El luptă să scape – ea nu-l lasă. Femeia începe să zbiere răguşit făcând gesturi extravagante:

– Ce, domnule! carevasăzică, dacă sunt o nenorocită, să-şi bată joc de mine dumnealui, pentru că e de la poliţie?... Şi mai întâi, cine ce treabă are? dumnealui a fost amantul meu?

Comisarul, îndreptându-şi mondirul boţit la piept:

– Sergent! e beată... la arest!

Doi inşi o înhaţă; ea se smuceşte şi dă să se repează iar; dar un sergent voinic o apucă de braţ şi o-nvârteşte-n loc:

– Nu zbiera şi mergi! strigă el scrâşnind şi lovind-o greu cu palma peste gură.

Aud atunci o horcăială-necată şi, în cadrul luminat al birtului, văd silueta albă a femeii ridicând în sus braţele goale cu pumnii încleştaţi şi dând capul cu părul despletit pe spate, ca şi cum i s-ar fi frânt gâtul. Un moment se răsuceşte de mijloc, apoi cade ţeapănă pe spate în prag... Pun mâinile la ochi şi mă dau înapoi...

Lumânarea arde-n fundul sfeşnicului cu flacăra din urmă. Cobor iute, scol pe portar şi plătesc. Patru ceasuri... Luceafărul se stinge şi el încet-încet: vine soarele... Trăsura m-aşteaptă. În câteva

minute sunt afară la câmp. Ce dimineaţă! ce răcoare! şi ce singurătate!

Uf!... Niciodată n-am să uit ce bine m-am odihnit o noapte în oraşul meu natal, la nr. 9, „Grand Hôtel *Victoria Română*“!

Convorbiri literare, 1890, 1 febr.;

vol. *Note şi schiţe* (1892), *Schiţe* (1897), *Momente* (1901), *Novele, povestiri* (1908)

OM CU NOROC!

Amicul meu, domnul Manolache Guvidi, este o persoană cunos-cută în societatea noastră; e un om cu o avere însemnată, câştigată printr-o muncă onorabilă; e un om inteligent şi serios, un bun soţ şi un bun tată de familie. Cu atâtea calităţi trebuia să reuşească în lupta pentru viaţă: invidioşii, cu toate clevetirile lor, n-au putut nimic în contră-i.

Odată, în vremea primei sale căsnicii, el avea o mare întreprin-dere publică – aceea a fost începutul prosperităţii lui, deoarece din câştigul acelei afaceri a ieşit cheagul averii frumoase de care se bucură astăzi. Invidioşii intriganţi căutară să-l sape şi, după o campanie înverşunată prin grai şi prin presă, reuşiră să producă în cercurile înalte un curent defavorabil amicului Manolache.

Alergături, protestări, plângeri fură zadarnice din parte-i. Atunci, ca să nu se dea bătut şi totuşi să nu mai meargă fără folos la locurile oficiale, unde fusese bruscat şi ameninţat cu rezilierea contractului şi cu un proces ruinător, el trimise pe nevastă-sa să parlamenteze cu un personaj de mare influenţă, care oarecând îl ajutase la nevoie, arătându-i multă bunăvoinţă.

Domnul Guvidi se cunoştea pe sine; el ştia că, cu caracterul său „neîncovoiat şi mândru“, n-ar fi putut conduce aşa de bine ca soţia sa această daraveră delicată. Doamna Guvidi, deşi foarte tânără, sub înfăţişarea şi manierele ei copilăroase, ascundea mai mult tact diplomatic. În adevăr, bărbatul socotise cuminte: ceea ce omul „tare şi aspru“, cum se ştia el, ar fi putut compromite, femeia slabă a scos-o cu blândeţe la un fericit capăt.

Gurile răuvoitoare au trebuit în sfârşit să tacă ostenite; iar amicul nostru, luat îndeaproape de tot sub puternica protecţie a înaltului personaj de care am vorbit, şi-a putut urma înainte treburile şi

realiza câştigul însemnat pe care-l merita munca lui inteligentă şi neobosită.

Şi nu numai atâta: de la această împrejurare s-a stabilit între familia Guvidi şi protectorul său o prietenie din cele mai călduroase, care a plutit într-un senin neîntrerupt atâţia ani – până când moartea crudă a răpit în floarea vârstei pe doamna Guvidi.

Sărmana femeie! aşa de tânără, aşa de frumoasă şi atât de iubită! Cine-şi putea închipui! Şi ce gol a lăsat ea în urmă-i!

„Ireparabilă pierdere pentru cei ce rămân neconsolaţi!“

Acestea sunt cuvintele negre şi pline de durere ce le-am citit cu toţii pe panglica lată a celei mai frumoase cunune de violete de Parma, când am urmat tristul convoi. Iar pe cununa depusă de jalnicul soţ era o vorbă şi mai scurtă, şi mai sfâşietoare:

„Memorie eternă: Guvidi dezolat!“

Mult a trecut de atunci şi timpul, ca mai totdeauna, a alinat „eterna“ durere, umplând încet-încet cu uitare golul ce-l lăsase în urmă-i încântătoarea pierdută.

Când golul a fost cu desăvârşire umplut, amicul nostru Manolache s-a însurat a doua oară.

Om cu noroc!

Aceasta, soţia a doua, este tot aşa de tânără şi de frumoasă cum era odinioară răposata; iar cât despre tactul diplomatic, atât de necesar când are cineva daraveri mari şi multiple, putem spune că o întrece.

Şi de aceea afacerile casei Guvidi & Co. sporesc mereu şi merg din ce în ce mai bine: succesul este robul amicului nostru; norocul umblă după omul acesta ca un câine ascultător şi credincios.

Mă gândeam tocmai ce roman bogat şi senin s-ar putea face din studiul vieţii acestui tip de om fericit, pe care-l cunoaştem toţi aşa de bine în societatea noastră, când iată că primesc prin poştă următoarele:

„Domnul şi Doamna M. Guvidi au onoarea a vă ruga să petreceţi ziua de duminică la moşia lor Moara-de-piatră.

Adunare restrânsă de intimi.

Ţinuta absolut fără pretenţie: *où il y a de la gêne, il n'y a pas de plaisir*.

Nota. La gară v-aşteaptă trăsura."

Stilul e femeia... Graţioasa doamna Guvidi! îi cunosc scriptura şi dictonul favorit, pe care-l spune aşa de des şi cu o atât de fermecătoare clipire de ochi!

*

Moara-de-piatră ca moşie e o moşie mică; da, dar ce rai mic!

E aşezată la o distanţă de douăzeci de minute de la gara * * * . Un parc măreţ şi un *cottage*[1] englezesc cum se găsesc rar la noi.

Cu cât socotiţi că a cumpărat moşia asta? N-o să credeţi, căci în adevăr eu însumi n-aş crede, dacă n-aş şti pozitiv. Cu cât?... Cu o pereche de cai roibi... atât! Frumoşi cai, ce e drept; dar, oricum, să capeţi o moşie, care face două sute cinzeci de mii de lei ca o para, pe o pereche de cai, care mult-mult să facă cinci mii, cinci mii cinci sute!... Aci însă a lucrat un alt factor mult mai puternic decât interesul – patima.

Fostul proprietar al Morii-de-piatră era mult-cunoscutul N..., distinsul *sportman,* un flăcău destul de copt, putred de bogat, şi care, cum îl ştim toţi, are o pasiune neînfrânată pentru cai. A văzut odată la şosea pe doamna Guvidi cu roibii – îi mâna singură – în cine ştie ce dispoziţii de spirit se afla omul – se zice că jucase toată noaptea trecută la „Jockey" şi pierduse mult – şi de atunci n-a mai avut pace nici somn.

Astea le povesteşte însuşi amicul nostru comun, Guvidi.

Caii aceia au devenit pentru N... o marotă, o idee fixă, o boală, cum vreţi s-o numiţi. Ce n-a făcut ca să-i capete? I-a urmărit pretutindeni; a legat cea mai strânsă prietenie cu Guvidi, a stăruit, s-a rugat, s-a umilit... în zadar toate. Deşi bărbatul stăruise să-i facă hatârul noului prieten, nevasta nu voia cu niciun preţ.

– Nu fac târgul pe bani! a zis ea odată cu hotărâre.

– Atunci, pe ce? a întrebat N... cu tonul omului gata la toate.

– Pe... N-o să vrei...

– Orice!

– Pe Moara-de-piatră! a răspuns scurt femeia, care era acuma parcă mai frumoasă ca totdeauna.

– Ei! prea exagerat! a întrerupt Manolache, amestecându-se şi el în vorbă din fundul salonului, unde-şi citea gazeta.

– Ce te-amesteci dumneata în tocmeala noastră?... nu te pri-veşte! i-a obiectat doamna încruntându-se ca un copil răsfăţat.

Domnul Guvidi dete din umeri şi-şi urmă înainte citirea.

– Îţi place mult?... mult? a întrebat N...

– Mai mult, desigur, decât îţi plac dumitale... caii mei, a zis ea zâmbind cu un fel de răutate sceptică.

– Asta este peste putinţă! a răspuns N... încet şi înecat, şi ochii lui, care văzuseră multe, aţintiţi în ochii femeii tinere, sclipiră într-un chip foarte ciudat.

– Nu crez până nu mi-ei dovedi-o! zise ea şi mai încet, accen-tuându-şi bine zâmbetul răutăcios.

Târgul s-a făcut... Nici nu se putea altfel – altfel nu căpăta N... ceea ce dorea cu o atât de adâncă pornire... Roibii au fost ai lui.

Şi astfel, de vreo şase ani acuma Moara-de-piatră este pro-prietatea Guvizilor.

*

Am ascultat de gentila invitaţie şi nu mi-a părut rău. E în adevăr un loc încântător, şi am petrecut în sânul acestei familii model cum nu se poate mai bine.

Dar nu era o petrecere ordinară: se rupea turta Nicuţei – copila unică împlinea cinci ani.

Câte şi ce daruri – o avere!... Între altele o fotografie recentă – încadrată în patru vergele de aur masiv, prinse la încheieturi cu ţinte de diamant ca boabele de năut – naşul ţinând în braţe cu dragoste pe mica fină, care-i râde cu nevinovăţie.

Naşul a făcut o frumoasă surpriză oaspeţilor: a adus din Bucu-reşti muzica roşiorilor.

Ospăţul a fost strălucit şi balul pe iarbă verde foarte animat şi vesel.

A doua zi, luni, având fiecare dintre invitaţi afaceri de dimi-neaţă, am trebuit toţi să luăm trenul care trecea la unu noaptea.

O noapte de septembre limpede ca sticla curată... vreme dulce şi lună plină... zece trăsuri mergând la pas şi banda roşiorilor cântând un marş triumfal în frunte – de neuitat.

Familia Guvidi cu naşul ne-a condus până la gară.

Ne-am suit în vagon cu toţii, după ce am mulţumit gazdelor şi îndeosebi doamnei, care făcuse onorurile cu graţia ei obişnuită etc...

N..., care n-avea ca noi treabă, a rămas pentru o noapte la Moara-de-piatră. Guvidi, aşteptat a doua zi negreşit în oraşul P..., unde-l chemau nişte afaceri urgente, a rămas în gară s-apuce trenul ce venea din Bucureşti şi cu care noi ne încrucişam la întâia staţie.

Se-nţelege că în tren am vorbit toată vremea numai despre petrecerea minunată de cu ziua, şi am fost unanimi în a ferici, cu mai multă sau mai puţină invidie, pe amicul Manolache de cât noroc a avut şi are.

Doamna Z..., una dintre invitate, o văduvă respectabilă, care ştie toate câte se petrec în societatea noastră, şi chiar mai multe, ne-a afirmat pe drum – „contând, se-nţelege, pe discreţia noastră“ – că N..., cum e cam bolnăvicios, şi-a făcut testamentul şi lasă aproape toată averea sa copilei lui Manolache, pe care o iubeşte la nebunie.

Şi toţi, fireşte, am trebuit să zicem iarăşi:

„Mare noroc pe Guvidi!“

Timpul, 1890, 15 iunie; vol. *Păcat...*, *O făclie de Paşte, Om cu noroc (3 Novele)* (1892), *Schiţe* (1897), *Novele, povestiri* (1908)

4 Casă mică de vacanță, construită în stil rustic (*engl*.)

PĂCAT...

I

Un băietan voinic – barba de-abia-i mijeşte, şi sub căciula de oaie părul creţ şi des... şi nişte ochi blânzi – şi mintos tânăr. Când a plecat de-acasă să meargă la Bucureşti p-atâţia ani în şcoli, mama lui – de treabă femeie! – l-a sărutat de-atâtea ori, i-a potrivit părul, i-a netezit căciula şi iar l-a sărutat, şi i-a zis:

– Niţă, mamă, te duci frumos şi sănătos; să-ţi ajute Dumnezeu şi Maica Domnului să-mi vii înapoi tot aşa!

Şi cât era de cuminte bătrânica nu s-a mai putut stăpâni... a biruit-o plânsul. De multe ori a dat el să plece, şi ea l-a ţinut să-l mai mângâie încă. Lui i-ardea să se ducă, şi măcar că-i era dragă mama, parcă avea acum necaz pe ea că-i prea întârziază plecarea. A plâns şi el, ce-i drept, de plânsul ei; dar pe când ochii-i erau trişti, închipuirea zbura cu bucurie pe drumul ce i se deschidea lung şi necunoscut înainte.

Trei ani de-o neclintită monotonie... Aceleaşi ceasuri... aceiaşi paşi... trei ani întregi! Al patrulea, deşi se anunţase de la început a urma aceeaşi neabătută cale, păstra pentru mai târziu o noutate, o ciudată surprindere.

Alături cu seminarul, o casă veche boierească... De la ferestrele şi de pe pridvorul din spatele ei, se vedea peste zid în curtea de recreaţie a şcoalii. Odată, într-o zi de sărbătoare, Niţă se plimba singur pân curte cu o carte în mână: rămăsese în şcoală să se prepare de examenele apropiate. Era o dogmă încâlcită; el ocolea curtea repeţind pe de rost cu cartea-nchisă-n mână. Anevoie se putea ţine minte aşa fraze torturate... Deschise iar cartea...

Trecând prin dreptul zidului, seminaristul tresări: un ghemotoc de hârtie îl lovi pe mână şi

alunecând peste cartea deschisă sări cât colo înaintea lui. Niţă se opri pe loc... Neapărat iar o glumă a vreunui camarad... un miez de pâine muiat în cerneală... sau cine ştie ce.

Se uită-mprejur... în curtea şcoalii nimeni... Lovitura venise dinspre casele de-alături... Ridică ochii-n sus şi văzu la cea mai apropiată fereastră vecină, care era deschisă, perdelele mişcându-se ca şi cum ar fi fost cineva ascuns îndărăt... Ce-o fi?

Să vedem... Seminaristul s-aplecă şi luă ghemotocul: era ceva înfăşurat înăuntru... Voi să-l desfacă... o înţepătură... Un ac cu gămălie! Ce păcăleală proastă!... Supărat, trânti ghemotocul şi începu să şteargă degetul împuns, în vârful căruia, după fiece storsătură, creştea repede la loc o mărgea mare roşie.

Ghemotocul izbit cu necaz de pământ se desfăcu... între cutele lui o floare!... Cu mirare şi cu mai multă luare-aminte ca-ntâia oară, el ridică binişor hârtia... în adevăr era o garoafă – ca sângele ce-i curgea din deget – ruptă de curând...

Desfăcu atunci mai bine... Ceva scris...

Trupul tânăr se simţi furnicat din creştet până-n tălpi de un fior fierbinte... Căldura toată i se urcă la frunte. Ascunse în sân hârtia şi floarea, cercetă de jur-împrejur cu ochii să nu fi văzut cineva din şcoală cele petrecute, şi fugi înăuntru fără a mai cuteza să ridice ochii la fereastra unde se mişcau perdelele.

Bolnav... Friguri şi bătaie de inimă, încât nu se putea ţine pe picioare. Părintele-directorul s-a convins că e rău băiatului şi l-a trimis să se odihnească. Niţă s-a suit în dormitor, s-a aruncat în pat, a scos din sân floarea şi biletul ş-a citit încă o dată, iar, şi mereu:

„Eşti frumos... Dacă ai vrea, te-aş iubi mult.“

...Dacă ar vrea!...

Cine să fie? El nu e copil; e flăcău de douăzeci şi trei de ani... Cine?... O femeie!

Bolnavul sare din pat, iese din dormitor şi fără să mai anunţe pe cineva, după cum cere regulamentul, iese pe poartă. Pe dina-intea caselor vecine, el îşi potoleşte pasul şi trece peste drum ca să poată apuca toată faţada dintr-o singură căutătură. Ferestrele de la pod sunt toate închise şi perdelele lăsate.

El ştie că e frumos... Mama i-a spus-o adesea, poate mai adesea fetele din sat, dar desigur mai mult decât toate sora lui Cuţiteiu, Sultana, care nu i-a spus-o niciodată... Cu dragoste amestecată şi cu puţină mândrie zâmbeşte el când îi vine acu în minte mama lui.

S-a înserat bine şi seminaristul tot se plimbă de colo până colo pe dinaintea casei unde se află acea femeie care l-ar iubi mult „dacă ar vrea el“... Clopotul pentru cină sună la şcoală. Asta-l deşteaptă; el grăbeşte şi intră.

Sunt toţi la masă; lui nu-i e foame... Merge şi se culcă, aşezând sub pernă biletul şi garoafa, după ce iarăşi priveşte îndelung icoana acelor vorbe, pe care de-acu nu le mai poate uita vreodată.

Zgomotul celorlalţi băieţi venind în dormitor îl supără foarte. La intrarea lor, el vâră iute mâna sub căpătâi, apucă bogăţia ascunsă şi stă nemişcat... Unii îl întreabă câte ceva... nu înţelege bine ce... el nu suflă, prefăcându-se adormit.

Aproape de miezul nopţii... Dorm în sfârşit toţi. Niţă se scoală încetinel şi cu cea mai mare precauţie iese; găseşte uşa sălii pe pipăite şi coboară în curte... La fereastră lumină... geamurile deschise şi perdelele lăsate. El rămâne cu ochii pironiţi acolo, rătăcind în altă lume, pe care o visase parcă adesea, dar nu spera s-o vază vreodată.

Flăcăul îşi umflă pieptul, întinzându-şi braţele, amorţite de friguri, până-i trosnesc încheieturile, când perdelele se dau într-o parte şi o femeie pune

mâna pe geamuri să le închiză. Seminaristul îngheaţă; vrea să strige, dar nu poate, şi, până să treacă efectul loviturii, fereastra e închisă, perdelele lăsate la loc şi lumina stinsă.

Se apropie de ziuă când tânărul se hotărăşte să se-ntoarcă-n dormitor... Se trânteşte pe brânci în pat, îşi reazimă inima, în care simte o strânsoare nedefinită, pe mâna dreaptă, şi pe cea stângă fruntea caldă – adoarme şi doarme dus până la clopotul de gustare.

Trei nopţi de pândă... patru... cinci... şi tot atâtea zile mai grele ca nopţile; ceasuri de cursuri şi de meditaţii... zgomotul cama-razilor, neputinţa de a sta singur cu închipuirea lui... şi frigurile... şi ferestrele tot închise... şi perdelele vecinic lăsate.

Doctorul, un om de spirit, când părinte-directorul i-a pre-zentat pe Niţă, l-a mângâiat pe tânăr, apucându-l în glumă de tuleiele din barbă, ş-a zis:

– N-are nimic, părinte;... să se plimbe mai des... şi-i trece.

Duminica... În sfârşit!

Niţă a fost îndemnat de camarazi şi de părinte-directorul să iasă la plimbare; el a preferat să stea la şcoală ca să se poată ajunge cu lecţiile, rămase-n urmă din pricina frigurilor... Fireşte că superiorul a fost încântat de atâta sârguinţă.

Dejunul s-a isprăvit... Acum şcoala este iar deşartă. Silitorul seminarist trece către curtea din fund... Dar dacă ferestrele or fi tot închise?... Nu – şi n-apucă să ridice ochii doritori şi vede venindu-i prin aer un nou ghem, care-ntr-o clipă îi cade la picioare... Ăsta nu mai e prins cu un ac – e legat cu o cordeluţă roşie:

„Treci la miezul nopţii... Te aştept... O să vezi cât te iubesc.“

Şi nicio mişcare la perdele... nicio arătare!...

Ziua trece încet... e însă uneori atâta dulceaţă şi-n chinul aştep-tării! Dar noaptea! niciodată n-au

adormit seminariştii aşa de târziu!... Din norocire, mai pe urmă nicio piedică.

Sare peste poartă fără zgomot şi se-ndreaptă sigur către ţinta ştiută. O femeie în umbra gangului!... El se opreşte înecat. Ea îi şopteşte: „Vino, te aşteaptă!...“ Atunci... nu e chiar asta!

El se lasă să-l ia de mână şi să-l ducă pân întuneric încetişor... O scară strâmtă... încăperi întunecoase... iar câteva trepte. Voinicul merge machinal, lăsându-se târât ca un copil somnoros de mâna femeii. La fiece pas nesigur, la fiece şovăire, o oprire de un mo-ment, o povăţuire discretă, o şoaptă de încurajare şi înainte!

Se opresc... Femeia îl lasă de mână... O clipă, părăsit în locul orb şi necunoscut, el e-n pierzare – o coloană aplecată căreia i s-ar smulge propteaua de siguranţă – aude urechile cum îi ţiuiesc de tare şi simte genunchii părăsindu-l.

Acum femeia loveşte surd cu vârful unghiilor pe o uşă – sunt lângă o uşă – care îndată se deschide.

E lumină înăuntru – lumină albastră... un albastru molcom şi leneş... Femeia care l-a condus pân întunerec îl împinge binişor în lumină. Coloana cedând se apleacă, cu toată greutatea trupului puternic de douăzeci şi trei de ani, în albastru... şi uşa se-nchide pe dinafară.

Vorbe?... încap vorbe?

Cum o femeie ştie alinta – cum degetele ei delicate se înfig în muşchii încordaţi – şi gura ei rece ca gheaţa – şi ochii ei beţi – şi puful mărunt de pe obrajii aprinşi zbârlit de fiori – încovoiala lângedă a trupului – izbiturile inimii ei de pereţii sânului – şi mirosul fără nume ce-i radiază din rădăcinile părului – şi cât e de bine să te părăseşti în stăpânirea acestor atâtea simţiri ce te-nvăluiesc din toate părţile ca nişte vârteje de aburi calzi saturaţi de esenţe adormitoare...

Cu vorbe să le spun?... Astea se simt şi se gândesc, de spus nu se pot spune... A fost o smăcinare a sufletului dulce şi dureroasă, o exaltare a simţirii îngrozitoare şi delicioasă.

Multe nopţi asemenea şi fiecare neasemănate... Libaţiuni sub razele lămpii albastre; toate nebuniile închipuite şi neînchipuite; anecdote picante de care el avea un repertoriu popular aşa de bogat; scene de gelozie fără cuvânt şi din chiar senin; şi jocuri, şi muşcături; şi lupte, atât de inegale, pentru ea ca putere, pentru el ca farmec... ş-apoi, după atâta oboseală, povestirea reciprocă a celor întâmplate mai-înainte de-a se cunoaşte.

El avea puţin de povestit... Aşa era de strâmt satul unde trăise şi aşa de puţin însemnată viaţa lui până când „l-a înţepat un ac cu gămălie!“... Şiret ţăranul – ţinea mult la această cădere de frază; ştia el bine că, însoţită de sugerea degetului înţepat şi de o privire pe sub sprâncenele posomorâte cu bunătate, are să fie cu prisos răsplătită.

Ea însă avea mai multe de spus, şi povestea ei era destul de tristă. Cinci ani de viaţă cu un om istovit, apoi nebun şi paralitic; în urmă văduvă, cu un copil bolnav şi càpiu – o fetiţă, care roade şi mănâncă lucrurile din casă şi care trebuie păzită foarte de aproape să nu dea foc. Interese mari... o avere colosală... consiliu de familie... soacră şi cumnaţi – nişte creaturi aspre şi brutale, care fac împrejuru-i o poliţie dezgustătoare.

Şi aci, faţă cu fraza lui de predilecţie, venea aşa de potrivit:

– Închipuie-ţi ce sete mi-e de viaţă! ce dor mi-era de tine!

Căldura strânsă atâta vreme în fiinţa aceea frumoasă se revărsa acuma-n afară cu o pornire nebiruită: a fost pentru el scurtă, dar plină acea vreme fericită.

S-a sfârşit însă.

El a trebuit să renunţe la ea, când între ei s-a ridicat zidul consiliului de familie. Acesta fireşte nu putea îngădui o aşa rătă-cire... Plângeri... revoltă – de prisos. O ultimă sforţare din partea disperatului a fost întâmpinată într-un chip decisiv.

Când seminaristul a îndrăznit să nesocotească recomandaţiile imperioase ce-i fuseseră comunicate şi să calce pragul, pe care aldată păşea la fericirea ce-o socotea un drept câştigat, scump a trebuit să-şi plătească pasul imprudent. A fost o maltratare meritată poate, dar oricum prea sălbatică. Zbirii însărcinaţi cu corecţiunea cutezătorului au făcut exces de zel: nenorocitul, luat fără veste, a fost strivit de lovituri... capul spart, pieptul pisat cu călcâiele. În stare de completă nesimţire, a fost aruncat în poarta şcolii, unde l-au găsit, a doua zi dimineaţa, oamenii de serviciu, mai mult mort decât viu.

Toate alergăturile şi stăruinţele părintelui-directorul ca să facă a se descoperi şi pedepsi criminalii, care atentaseră aşa de crunt la viaţa elevului favorit, au trebuit să înceteze. Bătrânul a fost chemat înaintea înaltelor feţe păstoreşti. Acelea i-au adus aspre mustrări că nu-şi vede de datorie, că nu îngrijeşte destul de serios de moralitatea şcolarilor, şi l-au făcut să înţeleagă că, dacă voieşte să mai rămână director, n-are să se amestice în cele ce se-ntâmplă afară din poarta seminarului: asta e treaba obrazelor judecătoreşti, nu a celor bisericeşti!

Niţă a stat mult între viaţă şi moarte; luni întregi au trecut până să se poată întrema. El n-a murit din asta; dar poate că nopţile pe care mama, chemată în grabă, le-a petrecut la căpătâiul nenoro-citului, să-i fi scurtat cu mult zilele bietei bătrâne. De atunci el a rămas cu o boală de inimă, care i-a cauzat până la moarte multe momente neplăcute.

Dar era întremat... El porni să caute norocul pierdut... Prea târziu... Casele se dărâmau şi lucrarea începuse din aripa unde aldată era odaia

albastră... Femeia murise... Copila bolnavă era într-un institut de educaţie în străinătate... Consiliul de familie nu stetea cu mâinile-n sân.

Mai întâi o resemnare sfântă, apoi puţin câte puţin, dacă nu uitarea, cel puţin potolirea dorului sub grămădirea anilor. Zece ani!... Seminaristul este acuma preot – preotul Niţă din Dobreni – om aşezat şi foarte bine văzut de toată obştea.

De dimineaţă oraşul de reşedinţă al judeţului e foarte animat – târgul anual. Preotul Niţă umblă prin strada mare cum se umblă la târg de colo până colo, oriîncotro, fără o ţintă hotărâtă...

Înaintea cafenelii din centru e strânsă lume multă, care priveşte la ceva şi râde în gura mare... Poate un animal savant, care denunţă vârsta şi viţiile spectatorilor; ori vreo paiaţă... ori altceva. Grămada de lume sporeşte necontenit... Popa urmează după mulţime. Pe trotuarul cafenelii pe scaune şi-n picioare stau notabilii oraşului – reprezentanţii judeţului în vacanţă parlamentară, membrii tribunalului, funcţionari de la prefectură, primărie, casierie, ofiţeri; de jur-împrejur lumea pestriţă de toate treptele stă în semicerc. În mijloc se petrece comedia. Popa Niţă se vâră şi el.

Ce este? Ce face atâta senzaţie?

Un copil de vreo opt-nouă ani, zdrenţeros şi murdar, cu picioa-rele goale, îmbrăcat în haine nepotrivite – un gheroc mare, a cărui talie îi vine până la glezne, în cap un cilindru turtit – face caraghiozlâcuri.

Este un mititel măscărici foarte destrăbălat – jigărit, sfrejit şi galben; pulpele-i uscate care se văd prin sfâşiitura nădragilor sunt pline de jupuituri. Aşa de prăpădit, este totuşi foarte îndrăzneţ. Fumează o ţigară lungă, se strâmbă-ntr-un chip straniu, păcăleşte şi-njură pe boieri chemându-i după porecla ştiută. Începe să cânte un cântec ruşinos jucând ciamparalele, făcând gesturi

şi mişcări neiertate... Lumea face un haz nespus... O ţărancă bătrână, care e-n rândul întâi al spectatorilor, ruşinată de refrenul pe care copilul i-l aruncă ei cu o intenţie diabolică, îşi caută loc să scape de privirile întoarse asupră-i, se-nchină şi zice depărtându-se:

– Cine ştie ce păcate! Să ferească Dumnezeu pe orice copil!

Mititelul, obosit, s-a oprit: merge să salute foarte comic cu cilindrul lui enorm pe boieri, şi s-aşază pe un scaun picior peste picior alături cu domnul senator... Altă ţigară... Domnul senator îl tratează cu cafea şi rom. Alt „amic“ îl mai îmbie încă cu un păhărel... şi încă unul...

Copilul se scoală şi-ncepe iar jocul... Acu mişcările şi gesturile sunt şi mai deşucheate... Cuncetul însă membrele pierd siguranţa şi simetria mişcărilor; cântecul e surd, articularea inegală... încă o strofă!... Dar gâfâiala îl îneacă... Cântăreţul se opreşte un moment clătinându-se, moale de mijloc: e galben ca ceara; ochii-i crucesc stinşi în fundul capului... O sforţare, excitat de îndemnul unanim al amatorilor!... Oftează adânc, dă să ridice piciorul, se-nvârteşte în loc şi trupşorul zdrobit atâta se prăbuşeşte greu pe marginea trotuarului. – Beat mort!

Se grămădise lume prea multă... circulaţia din obor în oraş era întreruptă... Poliţaiul chemă pe un vătăşel care ridică de acolo pe micul desfrânat, ca să risipească aglomeraţia.

Popa Niţă, cu pumnii încleştaţi, se sui pe trotuar şi apostrofă, cu accentul celei mai mari indignări, pe cei ce râdeau:

– E păcat, domnilor! gândiţi-vă! Creştini!... Frumos!... Mare păcat!

Se-nţelege că lumea care se amuzase aşa de bine n-a găsit nici-decum la locul ei apostrofa moralistului şi i-a plătit-o cu sarcasme groase.

Popa nu-şi putea găsi liniştea: el bătea nervos cu degetele pe tabla de marmură a mesei, mormăind între dinţi fel de fel de exclamaţii de indignare.

Cafegiul, care ştia multe, fu gata ca să-i dea toate amănuntele asupra acelui copil. De necrezut, dar adevărat... şi popa ascultă încremenit:

E un copil de familie bună. – O văduvă a unui boier nebun. – Înamorată cu un băiat de la ţară, un seminarist. – Însărcinată. – Ruşinea lumii. – Merge să nască la moşie. – Moartă din facere. – Copilul e aruncat; creşte la o ţărancă bătrână care moare ş-aceea şi el rămâne pe drumuri. – Aci în oraş e pripăşit de vreo şase luni: a venit să cerşească şi, fiind drăcos de fel, din jucărie-n jucărie a ajuns în halul ăsta. – O fată bolnavă, fugită de la şcoală prin străinătăţi, ajunsă rău pe-acolo; găsită pe urmă de epitropi şi-ntoarsă în Bucureşti; aci fuge cu un ofiţer, de la ofiţer pleacă cu altul. – Cu băiatul a vrut să-şi facă pomană un cizmar: l-a luat ucenic! aş! pungaşului nu-i ardea de lucru – soi rău! învăţat să ceară, să fumeze şi să bea. Meşterul l-a bătut o dată părinteşte; nepricopsitul a fugit, şi de atunci trăieşte aşa: spune obrăznicii, măscări, caraghiozlâcuri, şi capătă şi el o bucăţică de pâine; se-nţoleşte de la unul ş-altul de pomană, şi doarme Dumnezeu ştie unde-l ajunge oboseala. – Istoria asta de-aminteri tot oraşul o ştie; de-aia-l şi cheamă „Mitu Boierul“.

Popa, cu coatele pe masă, strângându-şi tâmplele-n pumni, rămase, înecat de sudoare, cu ochii ţintiţi la o muscă ce umbla mărunţel pe tabla de marmură albă; el urmări insecta până la marginea mesei. Ce socoteală s-o fi făcut în capul cel mic cât un bob de mac nu se poate spune; destul că musca stete pe loc, îşi dezmorţi labele de dinapoi împleticindu-le una de alta, îşi netezi frumos mustăţile cu labele de dinainte, apoi deodată se-nălţă şi pieri. Omul, deşteptat, se ridică de pe scaun şi ieşi.

Cercetări zadarnice... Nu putea găsi copilul. Toate informaţiile vătăşeilor de noapte erau greşite: la cazarma pompierilor, nu era... în gangul poştii, nu... sub şopronul primăriei, asemenea: nici aici, nici acolo. Trei-patru ceasuri de goană după o ştire exactă. În piaţă, vătăşelul ştie sigur că Mitu Boierul a intrat adiniauri cu mai mulţi ofiţeri şi funcţionari la cafeneaua din colţ, unde „cântă fetele teatru“.

A făcut o nepomenită senzaţie popa intrând cu figura lui sperioasă în localul muzelor profane.

– Uite şi părintele! a strigat procurorul cu tonul de satisfacţie cu care se-ntâmpină de regulă un musafir întârziat. Iar una dintre cântăreţe, care şedea pe genunchii casierului la aceeaşi masă cu tânărul magistrat, a adăugat:

– Blagosloveşte, taică părinte!

Atunci s-a pornit un hohot, aplauze, tropăituri, şuiere, răcnete: „Bravo, popa! Bis, popa!“ – Infernal! o menajerie care arde...

Succesul colosal şi spontaneu n-a afectat câtuşi de puţin pe omul nostru: zgomotul din fundul acestui suflet covârşea furtuna veselă de-afară. Popa a-naintat hotărât până în mijlocul sălii, a căutat cu ochii în toate părţile şi a plecat grăbit de sub ploaia de râsete, de glume răutăcioase şi de huiduieli...

Nu e nici aici... Dar nu se poate să se întoarcă la gazdă singur... Peste putinţă... Înainte!... Încă un vătăşel: poate la Sfântul Ion în curtea bisericii; doarme băiatul uneori şi acolo, când e vreme bună...

...Era în adevăr acolo...

La spatele altarului, unde un felinar din răspântie aruncă ra-zele-i afumate, se odihnea mototolit, cu capul pe un mormânt fără nume nici

îngrădeală, un om mic... Tocmai acuma luă seama preotul cât umblet făcuse şi se aşeză binişor jos să-şi potolească mişcările inimii. El întinse cu sfială mâna spre capul băiatului: atunci simţi distinct la arătătorul drept o înţepătură de ac... Da – era aci lângă el pe pământul gol rodul nopţilor petrecute în lumina albastră. Copil în război cu lumea aşa de timpuriu, el parcă-ntr-adins poposise lângă altar, doar o putea intra pe furiş sub ochiul lui Dumnezeu, care, de când îl împinsese la viaţă, nu se-ndura să-i arunce o dată măcar o căutătură.

„Doamne! şopti popa plin de obidă; uite-te la el, Doamne, uite-te şi la el!“

Şi apucând bine în braţe mototolul adormit, se sculă puternic în picioare şi porni. Băiatul, deşteptat de zguduială, mormăi somnoros o înjurătură şi adormi iarăşi în braţele care-l strângeau cu atâta patimă.

Pe stradele întunecate ale oraşului, omul care-şi ducea comoara avu norocul să nu dea de nicio piedică: era ceasul când şi felina-rele pot fi stinse, când şi vătăşeii trebuiesc să doarmă. Ajunse la gazdă, deşteptă vizitiul şi pe hangiu, plăti şi plecă. A doua zi, înainte de nămiez, erau în Dobreni acasă.

Preoteasa nu putea fi tocmai mulţumită de ce-i adusese băr-batul de la târg. Nu-i puţină greutate să aduci la o stare cuvi-incioasă un aşa gunoi de copil. Tot trupul i-era numai jupuieli şi bube din pricina scărpinăturilor şi necurăţeniei. Câte lăuturi, câte leşii şi alifii au trebuit pentru ca să ridice treptat de pe fiinţa părăsită coaja în care o înveliseră atâţia ani de mizerie!

Copilul s-a lăsat bucuros să facă cu el ce-au vrut. Mai greu de tămăduit decât bubele erau apucăturile şi năravurile... Până la urmă însă şi acestea au fost să fie învinse: poveţele, blândeţea, o vorbă aspră la soroace, devotamentul oamenilor

buni care-l luaseră la sânul lor cald, şi mai ales o boală îndelungată au gonit, dacă nu cu desăvârşire, cel puţin în cea mai mare parte şi pornirile şi deprinderile rele. Nu e peste putinţă grădinarului priceput şi răbdător să îndrepteze un copăcel fraged pornit să crească strâmb.

Când, scăpat cu totul de vermină, l-au îmbrăcat într-o dumini-că în haine nouă – mintean cu şireturi de fir, iţăraşi albi cu şnur negru de mătase şi pălărie cu panglicuţă tricoloră, şi i-a zis părintele: „Să le porţi sănătos, Mitule; să creşti mare, cu minte şi noroc! copilul a pus mâinile în buzunare, s-a privit serios şi-ndelungat în oglindă şi s-a pornit pe un râs... şi râzi! De râsul lui a-nceput să râză şi femeia şi bărbatul. Dar când s-a-ntors copilul cu faţa la ei şi li s-au întâlnit privirile, părintele l-a luat în braţe, l-a sărutat de multe ori şi s-a pornit pe un plâns... şi plângi!... ş-a-nceput şi copilul şi femeia.

S-au dus pe urmă la biserică. Mitu în hainele nouă a făcut senzaţie... Mai ales femeile care mai de care l-au alintat, că era ş-un copil curăţel.

Atâta numai rău de tot: Mitu era bolnav – tuse seacă, dureri la lingurea, nu mânca nimic şi câtu-i ziua-l trăgea la somn... Friguri?... Deochi?... Lingoare?...

Era boala câinească... zăcea pe prispă la soare... d-abia se mai târa... Doftorii, descântece, degeaba: se gunoia, se istovea văzând cu ochii!... Scurtă căuta să fie bucuria, şi cu cât omul o vedea scurtându-se, cu atât îi creştea fioroasa închipuire că azi, mâine o să se sfârşească fericirea găsită pe neaşteptate... Iată acum se stingea de tot lumina ce-i răsărise în cale fără veste... vopaiţa era pe isprăvite.

Preotul aţipise despre ziuă îmbrăcat... Femeia sta tot deşteaptă lângă bolnav, care dormea de o zi şi mai bine. Ea puse mâna pe obrazul copilului – rece; aplecă urechea la gura lui deschisă – nimic!

– Scoal', părinte! ţipă ea îngrozită... Nu mai suflă!

Omul sări în picioare, luă băiatul în braţe şi fugi în curte strigând:

– Săriţi, oameni buni! săriţi!

Se arăta peste culmea dealului soarele... O mulţime de bărbaţi şi mai ales de femei se strânse. Preotul pusese copilul ţeapăn pe prispă şi-l bocea în genunchi... O femeie ţinea lumânarea.

Dar nu-i mort încă... Un descântec cu apă nencepută... Copilul pare că mişcă... îl ridică de mijloc încetinel... El deschide lin ochii, răsuflă şi zice cu glas stins:

– Mi-e foame!

Bun doftor aerul Dobrenilor! Acea fiinţă curăţită pe dinafară trebuia şi pe dinăuntru premenită: asta era treaba lui şi a luat-o foarte binevoitor asupră-şi. A fost dureroasă şi crudă operaţia; dar era neapărată şi din norocire a izbutit.

Băiatul scăpat cu desăvârşire, sânge proaspăt începu să-i rume-nească obrajii, aşa de veştezi mai-nainte, şi să umple ochii lui, posomorâţi şi-ntunecoşi până aci, de lumină şi veselie. Fusese o luptă extremă înfricoşată; viaţa păşea acuma-nainte strălucitoare şi mândră de aşa biruinţă.

Pe când preoteasa Sultana atârna în biserica din Dobreni o icoană frumoasă dăruită Maicii Domnului pentru că-i dăruise ce a fost rugat-o ea, în orăşelul de reşedinţă era oarecare mişcare la cafeneaua din centru: se aflase de urma lui Mitu Boierul.

Dispariţia lui nu putuse trece neluată-n seamă: era o pagubă reală pentru atâţia amatori de giumbuşuri. Nu se ştia ce să fie: fugise?... murise? în sfârşit se aflase adevărul. O notiţă publicată în gazeta locală arăta că, în vremea bâlciului, un popă de ţară, care umblase noaptea beat pe la *café-*

chantant, întrebase din vătăşel în vătăşel despre băiat... Popa desigur îl luase.

Procurorul luă afacerea în mână şi, „cu o inteligenţă şi un zel care-i fac adevărată onoare“, descoperi că „victima raptului“ se află la popa Niţă din Dobrenii-de-plai. Atunci tânărul magistrat, însoţit de forţa publică, a plecat la cuvenita cercetare locală.

Revoltat că vrea să-i ia băiatul, preotul a făcut o elocuentă apărare a cauzei sale...

Un copil bântuit de foame; în prada unor porniri ruşinoase şi omorâtoare chiar pentru un om copt; desfrânat prin îndemnul lumii batjocoritoare, nesăţioasă de petreceri... Scăpat de aşa vitregă soartă, întors de la o atât de rătăcită cale – de la moarte la viaţă... Dormea pe pământul gol, bolnav şi îmbătat, cu trupul fript din creştet până în tălpi de pecingine murdară, cu inima smintită de ticăloşie... Ce-ar fi făcut copilul ăsta fără adăpost nici milă, când ar fi început zloata şi gerul? Ar fi murit pe o grămadă de gunoi, ca un câine hărbar fără stăpân. Şi să zici c-ar fi putut înfrunta atâta vijelie înverşunată! ce-ar fi ajuns?... Spitalul de nebuni... Temniţa... Ocna! Cuvântul oratorului câştigase aproape pe toţi asistenţii... Se vedea pe chipurile tutulor o impresie bine-voitoare. Procurorul însă a răspuns scurt şi răspicat:

– Popo, nu poţi secuestra minorul! minorul trebuie restituit cui de drept; legea e cu el, legea protege pe minor!... *Dura lex, sed lex!*

Tonul magistral şi sever, cuvintele înalte şi demne ale procu-rorului, neapărat că trebuiau să răstoarne impresia ce preotul obţinuse cu elocuenţa-i sentimentală. Şi notarul începu să scrie, sub dictarea omului legii, procesul-verbal.

Era hotărât: îi lua copilul! El nu-l putea lăsa însă!... Dar... i-l ia!

Popa clipi aiurit şi văzu înainte sânge... Chiar pentru o faptă sau numai pentru o demonstraţie – însuşi n-ar fi putut-o spune – el se repezi-n odaie şi

luă puşca din cui, când cumnatu-său Cuţiteiu, primarul, om văzut şi umblat prin multe, intră după el şi-l apucă de mână... Şi popa înţelese că niciodată, în clipe aşa de înalte, inspiraţia nu trebuie căutată la un kilometru; ea ne stă sub nas – cine se uită departe fireşte n-o s-o vază... Popa puse puşca-n cui – descuie lada, scotoci în fund, şi lăsă cu multă discreţie capacul, aşezând la loc velinţa de deasupra.

Primarul trecu iarăşi unde se scria procesul-verbal... Omul legii dicta:

„Dispunem dar...“

Cuţiteiu întrerupse, cerând foarte respectuos iertăciune magistratului să-i spuie ceva... şi ieşiră amândoi în tindă.

– Domnule procuror, şopti primarul cu o anume privire, popa este un om foarte de treabă... Nu-l cunoaşteţi... Poftiţi, poftiţi!

Şi deschizând uşa, introduse foarte politicos pe junele licenţiat în odaia unde-l aştepta nerăbdător părintele... Şi aşa... se făcură toate bune... Procesul-verbal nici nu trebuia schimbat: totul sta în încheiere. Procurorul întrebă pe notar:

– Unde am ajuns?

– „Dispunem dar...“ răspunse notarul cu toată gravitatea.

– Nu aşa, zise procurorul: „dispunem *însă*“.

Şi spre mulţumirea tutulor, reprezentantul ministerului public dictă:

„Dispunem însă – considerând informaţiile cele mai amănunţite, care unanim arată pe sfinţia-sa părintele Niţă din Dobrenii-de-plai ca pe un om cu cele mai frumoase calităţi; considerând pe de altă parte progresele fizice şi morale realizate, sub îngrijirea sfinţiei-sale, de către minorul Mitu, supranumit «Boierul» – dispunem a rămânea susmenţionatul minor, în completă lipsă de ascendenţi, sub paza şi răspunderea acestui meritos şi caritabil preot.“

Seara a fost masă mare la popa Niţă. Domnul procuror a trebuit să cedeze rugăciunilor tutulor şi să-şi amâne plecarea pe a doua zi. El „s-a crezut dator“ să facă la prânz cele mai sincere şi mai călduroase laude sentimentelor umane ale părintelui, „al cărui exemplu nu s-ar putea îndeajuns recomanda“. Domnul procuror vorbea mult şi frumos – era foarte vesel; diplomatul Cuţiteiu zâmbea cu mult înţeles făcând preotului cu ochiul, pe când acesta ţinea între genunchi pe Mitu şi, cu gândul pe altă lume, îi trecea încet cu mâna prin părul bălan şi moale.

Unei femei ca preoteasa Sultana, aşa de bună cu un copil sărman străin, trebuia să-i dea Dumnezeu o bucurie – şi i-a dat-o: în acelaşi an a avut o fetiţă... Dar ce bucurie! Multă bătaie de cap şi trudă i-a trebuit ca s-o crească – pentru că era şi un copil ciudat! De mirare cum dintr-o mamă atât de blajină şi supusă să nască aşa fire!...

Aveau odată un viţel; îl scoseseră din necaz – se prăpădise vaca şi rămăsese bietul fără ţâţă... Cine-l îngrijea? – Ileana – să fi fost p-atunci fetică de vreo doisprezece ani. Cine-l hrănea? Cine se rugase cu cerul şi cu pământul de mă-sa s-o lase să culce viţelul plăpând cu ea în casă? – Ileana. Era o dragoste nemaipomenită. Într-o dimineaţă însă, ea se sculă bufnind: nu vrea să vorbească nici cu mama, nici cu tata; ei, ca părinţii, văzând-o iar în toane rele, o ocărâră; ea fugi în grădină.

Aici s-apucă să se joace ca de obicei cu Priian ăl mic: îl prinse să-l mângâie şi, încleştându-şi dinţii, îl strânse tare de bot. Ori n-avea nici el chef de joc în dimineaţa ceea, ori îl supărase prea tare semnul ei de dragoste, animalul se smuci şi se depărtă ţâfnind. Ea îl chemă – el n-ascultă... Merse după el – el nu vru... Se răsti la el – Priian fugi... Şi tot aşa şi iar aşa... Încăpăţânarea lui creştea potrivit cu stăruinţele ei. Nu vrea şi pace... Obosită, cu tot

sângele-n obraji, tremurând de ciudă, ea se duse, luă o bucată de mămăligă şi o bardă şi se-ntoarse iar... Cum o văzu venind, Priian se-nfipse în copite şi bârligă coada... Ea se apropie binişor-binişor... cu mâna stângă întinsă, cu dreapta ascunsă la spate, spunând prietenului ei, care o necăjise, vorbe mângâioase... El ţinti asupră-i ochii mari şi proşti, şi cu şi fără încredere, aruncându-i din afundul nărilor umede duhoarea dulce de lapte... Stete nemişcat... Fata înaintă lin mâna... Priian întinse botul fraged, dar, până s-apuce bucăţica, Ileana. Îi trase una cu sete în stuful creţ din frunte: tăişul se-nfipse adânc în osul încă necopt. Capul drăguţ al lui Priian se-necă în sânge... Sărmanul se tăvăli şi începu să zvâcnească grozav din picioare...

Mama o văzu venind întunecată şi stropită de sânge pe obraz, pe mâini, pe piept.

– Ce e?

– Am tăiat pe Priian în fundul grădinii... Ai să-ţi arăt!

Când ajunseră, Priian se isprăvise de tot.

– Haină, haină! strigă mama... De ce?

– Iac-aşa!

A bătut-o rău;... ea a răbdat – nicio vorbă, nicio lacrimă. Mama însă s-a văicărit mult de mâhnire şi de grijă...

Dar când s-a supărat pe tat-său şi i-a trântit candela din cui şi a umblat fugară trei zile pân pădure, de nu mai știau und' s-o caute?...

Dar mai târziu – fată mare! – când, dintr-o vorbă de nimica, a înşfăcat în braţe pe Stanca Radii, şi nici una, nici alta s-o arunce de sus de pe tăpşan, unde se făcea hora, de râpă?... Au trebuit doi flăcăi să lupte s-o scape pe Stanca... Păcat de aşa frumuseţe şi mândreţe de femeie să fie aşa de cruntă şi dârjă!

Pe biata preoteasa Sultana a chemat-o Maica Domnului devreme... A plâns-o mult bărbatul pe blânda femeie, pe care o iubise atâta pentru

sufletul ei cel bun, pentru mila ei de sărmanul cules de pe drumuri.

Văduvul nemângâiat şi-a măritat fata curând după moartea nevestii: nu mai era de trai – trebuia odată căpătuită.

E un om de treabă ginerele; dar e slab de înger... urât şi moale de genunchi... vorbeşte peltic... pricepe greu... Bun om, cumsecade... dar nu e ce-ar fi să fie – mai ales pentru astfel de femeie, alt bărbat trebuia.

Mitu a crescut mare şi voinic... Astăzi el este învăţător în Dobreni. Părintele Niţă a dorit mult să-l aibă aproape şi a izbutit să-l permute aici de acum şase luni, ca să-l poată însura şi aşeza.

II

Toate acestea trec acum prin mintea părintelui Niţă şi de aceea bătrânul e foarte mâhnit. Zadarnic luptă să gonească gândurile care-l frământă – cântecul de-afară i le încarcă şi mai tare: Ileana, fata lui, nevasta lui Matache, şade în curte cu bărbia rezemată în mână şi cântă.

Ileana cântă frumos, e ştiută; dar acuma căldura cântecului este deosebită; glasul ei arde. Omul, care învăţase atâtea, asculta muşcându-şi buzele: el bănuia... nu, înţelegea bine ce putere a ridicat aşa de înalt coardele cântăreţei.

O melodie simplă şi monotonă – dar câte înţelesuri, câtă pier-zare de suflet, câte făgăduieli fără margini şi poftă oarbă! Fata cânta tinereţile lui. Cântecul acela îl lua în sus, ca pe nişte aripe largi şi puternice, şi-l ducea îndărăt cu treizeci de ani... Întorcându-se de-acolo-ncoace către clipa de faţă, număra el unul după altul exact toate belciugele ce-i făcuseră lanţul vieţii.

Cântecul Ileanii durea prea mult; nu mai era de suferit: trebuia năbuşit. Tatăl ieşi pe prispă şi-o chemă brusc. Ea tăcu şi s-apropie.

– Ileano-Ileano! zise popa mustrător şi fulgerând-o cu privirea. E păcat.

– Taică!

– E păcat, adăugă popa şi mai apăsat. Ruşine şi păcat! şi ieşi pripit din ogradă, fără să se uite înapoi.

El merse drept la învăţător... Omul acesta scotea pe Ileana din minţi... da, el!

Aici s-a urmat o scenă foarte neplăcută: amare imputări de nerecunoştinţă de o parte, de alta protestări călduroase de nevino-văţie. Tânărul jura că n-au fost decât poate glume umflate de gura răuvoitoare a oamenilor sau mai bine a femeilor din sat, care dacă nu bârfesc, nu trăiesc. Bătrânul ţinea-ntruna, fără s-asculte, că un bărbat în toată firea nu se cuvine să se rătăcească după o minte slabă de femeie. Şi la urmă scurt: o voinţă hotărâtă până la sânge a împiedica ruşinea şi păcatul... Numaidecât învăţătorul trebuia să ceară permutarea în alt judeţ; preotul avea mijloace să capete aprobarea imediată. Îi dedea o sumă însemnată; îi găsea o fată bună să-l însoare... Îl iubea ca pe un scump copil al lui... cu mult mai mult decât pe Ileana... Ş-asupra cuvintelor din urmă bătrânul, simţind că-i scade energia, se grăbi să plece făr-a mai răspunde la observaţiile tânărului, care nu se ştia să merite această izgonire.

Preotul porni spre casă; dar deodată se opri... un moment nehotărât... apoi îşi întoarse paşii – nu vrea să vază pe Ileana... să meargă la Cuţiteiu... Nu că doar avea să-i spuie ceva, dar simţea nevoia să nu fie singur.

Primarul era acasă. Bătrânii prieteni se aşezară pe pălimar... De mâncare n-avea părintele poftă; dar un pahar de vin bun e bun oricând... Cuţiteiu scoase din beci o cană cu spumă... Primarul era foarte vesel şi fiindcă nu-i era somn, ca de obicei, avea poftă de lafuri.

Între un om şi altul este adesea ca de la o stea la alta. Arde colo un soare uriaş şi dincolo altul. Printre învârtitoarea pulbere de lumi, un colos de flăcări d-abia zăreşte pe celălalt ca o scânteie ce

clipeşte pierdută în negura fără fund... Ba câţi încă nu se mai zăresc deloc şi unul de altul nici măcar nu bănuiesc. Adesea tot aşa se pricep oamenii-ntre ei şi pot înţelege unul altuia sufletul.

Steteau aci faţă-n faţă cei doi bătrâni şi buni prieteni, dar era atât de nemăsurată depărtarea dintre ei! şi aceasta reducea pentru Cuţiteiu la proporţii ce nici nu mai merită socotite spaimele părintelui. La urma urmelor, ce lucru mare şi grozav?... E ceva să se-ntâmple mai des şi mai lesne?... Ce?... Se iubesc doi oameni tineri... Ei! ş-apoi!... Lume nu e?

– Eu ştiam de la-nceput că o să fie-ncurcătură, zise Cuţiteiu cu zâmbetul lui obişnuit... Nici că se putea altfel... întâi numai bănuiam – acu mi-aş pune capul... Stăi să vezi... Duminecă vreo două săptămâni, nu ştiu ce roboteam pân grădină... Numa ce să-i vezi: venea amândoi dinspre gârlă, trecea pe lângă gard încet şi vorbea şoptit... N-am putut auzi mai nimic... Atâta doară mi s-a părut că zicea ea: „Nu te crez!“, da’ el zice: „O să vezi!“ Am sărit repede din grădină şi până s-ajungă ei pe linie, cum umbla domol şi se tot oprea pe loc, le-am ieşit înainte la poartă... Se legăna alături parcă mergea pe o apă... Era să treacă pe lângă mine făr’ să mă vază.

„Bună dimineaţa, fină“, zic; zice: „Sărut mâna, naşule“. „Da-ncotro?“ „Mergeam şi noi la biserică... Ne-am întâlnit mai colea cu neica Mitu...“ I-am tras cu ochiul, şi zic: „Cale bună, fină“. El a tăcut şi s-a făcut roşu ca ardeiul; da’ ea, diavoloaica, a-nceput să râză; zice: „Sărut mâna, năşicule!“ şi-a plecat amândoi înainte.

M-am uitat lung după ei până a intrat în curtea bisericii... aşa mândri!... Ei! ce să mai vorbim degeaba, taică? Dacă aşa a făcut Dumnezeu lumea noastră... Am zis şi eu aşa da, aşa-mi place şi mie!...

...Ş-apoi, adică ce-ar fi – adăugă Cuţiteiu după o scurtă tăcere – ce ar fi să-l lase pe pârlitul de Matache şi să ia pe Mitu?

– Cât oi trăi eu asta nu se poate, zise popa.

– Ce se potriveşte!... De ce?

– Că nu voi eu!... Şi popa înghiţi în sec şi, simţindu-şi gâtul uscat, bău două pahare unul după altul... ş-apoi încă unul.

– Ei! asta-i... Or să te-ntrebe ei pe tine!... Şi dacă-i vorba, tot mai bine să-i fie nevastă decât ţiitoare... Uite popa cum se miră! parcă-ntâia oară a văzut d-alde astea... Ce, mă, tu n-ai fost tânăr niciodată? Nu ţi s-a-ntâmplat... Iacă mie, cum mă vezi, mi s-a-ntâmplat... şi încă la mine... a fost ca nelumea... Acuma poci să-ţi spui ca la un duhovnic, c-a trecut de mult... Eu mă-ndrăgisem de cumnată-mea...

Popa făcu o mişcare.

– Da, da, de nevasta lui frate-meu răposatul... Să murim şi eu şi ea şi mai multe nu... Satul tot ştia şi frate-meu nimic... Bietul răposatul!... bun om, da' prost! parcă-l împingea dracul să m-ajute el. Ţiu minte odată zor-nevoie să mă duc eu la târg cu ea, că el avea treabă la deal... Bucuria noastră! Mă şi suisem în căruţă cu Smaranda, când iacătă maică-ta... Venise s-o luăm şi pe ea cu noi. Ce să faci? Am luat-o... O zi întreagă n-a fost chip s-o rătăcim pân târg...

Taica mă dăscălea pe-o parte, maică-ta pe alta... Şi unul ş-altul o păzea pe Smaranda... Unde să te apropii? Ce mi-a dat păcatu-n gând? Să fug cu ea-n lume... Cine să le fi spus... cum or fi aflat-o şi p-asta... nu ştiu... ştiu numai atâta că m-a vândut alde taica – să scape de mine şi pe mine de păcat.

– Cum?

– Iaca lesne... M-am pomenit într-o dimineaţă cu larmă mare-n sat, chiote, ţipete de muieri şi de copii... Ce e? ce e? Alergau aleşii cu ceauşii să prinză flăcăi la miliţie... N-apucasem să-mi pui minteanul, şi numa iacă Smaranda într-un suflet:

„Fugi, Costan-dine! după tine umblă... fugi că te ia!“ Odată mi-a scăpărat pân cap: „Tii! asta hoţul de taica mi-a făcut-o!“ că-mi spusese cu vreo câteva zile mai-nainte: „Mă, Costandine, tu ai fi bun de dorobanţ... ce nu vrei tu să te bagi la miliţie?“ „Acu, zic, tot mă ia ei, încai...“ Am apucat-o pe Smaranda ş-am smucit-o înăuntru-n odaie... Ţi-ai găsit!... Nici n-am atins bine clanţa, şi iacă şi taica cu toporul ridicat: „Ticăloşilor, vă trăsneşte Dumnezeu! vă crăp capul ca la nişte câini!...“

Ăia intraseră în curte... Îi dau brânci bătrânului – Dumnezeu să-l odihnească! – cât colo, ies pe prispă şi pui mâna la brâu pe prăsele: „Mă! zic; ăl dintâi de-o pune mâna pe mine... îi vărs maţele!“ ş-o iau la fugă spre pârleaz... Ei după mine. Un ceauş de dorobanţi venea înainte mâncând pământul şi-nvârtea peste cap ştreangul... parcă-l văz ş-acu nalt şi spătos cât o namilă. „Dă-te!... nu te da!... ţine-aci!“ Când să pui piciorul peste gard, mi-a şi aruncat laţul de gât şi m-a întors înapoi lat pe spate. M-am zbătut cât am putut... da-mi luase apa. Ce să mai lupţi cu beregata strânsă-n ştreang! M-a legat cot la cot... şi m-a dus...

– Ei, şi?

– Ei! şi m-a dus. Cine era să mă plătească? taica?!... M-a dus la tact şi d-acolo la oraş... Am fugit o dată cu gândul să viu să iau pe Smaranda şi să m-apuc de hoţie. A pus mâna pe mine, m-a bătut şi m-a închis... Am sărit într-o noapte peste zid... A prins de veste straja, s-a luat după mine şi m-a-mpuşcat în picior – ş-acu am semnul... Mi-a tras o bătaie straşnică... Am stat închis multă vreme până a venit să mă scape – şi cu ce cheltuială! – cine te gândeşti?... Bietul neica, frăţină-meu!...

M-am întors acasă... Smaranda avea doi copii... fusese bolnavă... se făcuse urâtă... Când ne-am văzut, ne-a apucat şi pe mine şi pe ea o ruşine...

– Pe urmă?

– Pe urmă m-am căsătorit ş-am trăit cum mă ştii... Bodaproste lui bietu taica: el m-a mântuit de păcat... că după cum eram nebun, îl făceam – îl făceam şi era făcut...

Venise popa să caute chipurile linişte la cumnatul Cuţiteiu! nu cu vin, cu otravă-l cinstise. Şi de aceea se întorcea părintele într-un târziu cam pe două cărări, căutând o inspiraţie luminoasă şi neputând apuca în minte-ai turburată calea spre o hotărâre. O oboseală nespusă, un fel de dezgust mai zdrobitor decât chiar deznădejdea apăsa greu pe amândoi umerii bătrâni.

Carevasăzică el cerea o jertfă – ştia de aminteri şi el asta tot aşa de bine ca şi Cuţiteiu – o jertfă care nu se dă de bunăvoie, care trebuie luată cu de-a sila... „Cu de-a sila!...“ Şi omul grăbi pasul... Ajunse acasă, luă din fundul lăzii şi vârî în sân un pachet învelit într-o basma, încălecă şi porni... Când răsărea soarele era departe.

Drumul a fost şi scurt şi lung, lung de neastâmpăr, scurt de gânduri... O să se-nvoiască prefectul?... Un învăţător nu poate fi luat în armată... Cum să propuie? ce să zică? cum să înceapă?... Dar dacă n-o izbuti?... Dacă nu s-o putea?... Ei! numai să vrea prefectul şi se poate...

Prefectul era o veche cunoştinţă – procurorul de odinioară. Fost deputat, om bogat acuma, cu putere şi influenţă nemăsu-ratã... S-ar putea dacă ar vrea el... În mâna omului aceluia stetea liniştea călătorului. Acesta şi-aducea aminte cât de bun fusese acela cu el... Da, dar acu nu mai era tânărul vesel de p-atunci: trebuia să fie un om matur... Lucrul poate că n-o să meargă aşa de uşor ca aldată...

Şi astfel, bătându-se cu socotelile, călăreţul se trezi înainte-i cu sclipeala turnurilor de tinichea din oraş... Încă o fugă de cal... În sfârşit!

Intră pe aceeaşi barieră pe unde acu mai bine de douăzeci de ani ieşise ducând în căruţă comoara găsită lângă altarul lui Sfântul Ion... Călăreţul ocoli cu dinadinsul stradele principale şi piaţa, nevoind să mai vază locurile ce fusese odinioară teatrul talentelor micului bufon.

Prefectul locuia la marginea oraşului într-o casă de jur-împre-jur cu o grădină mare... La prefect era lume multă... Preotul aşteptă în sală. D-abia se aşezase cu sfială pe un colţ de scaun şi auzi deodată în o odaie de-alături un zgomot grozav: ceartă, palme, buşeli, ţipete; uşa odăii se deschise smucit, o slujnică urâtă şi lălâie, răgind ca o bestie, cu nasul şi gura pline de sânge, ieşi zăpăcită; după ea numaidecât, o damă mititică şi uscată, cu capul plin de funde de hârtie, fierbând şi spumegând, cu un cleşte de sobă în mână, şi strigând: „S-o puie la coteţ! la coteţ!“ Una după alta pieriră-ntr-o clipă pe altă uşă.

Popa se ridică-n picioare mai mult de frică decât de respect. Până să-şi dea bine seama de ce văzuse, auzi un hohot de râs straşnic ş-apoi alte ţipete, de astă dată jalnice şi sfâşietoare – o femeie se chinuia parcă să-şi dea sufletul. Uşa se deschise înapoi, şi un ungurean intră purtând în braţe pe dama cu capul înfăşurat în hârtii... Membrele-i erau înţepenite, gâtul şi mijlocul strâmbe, faţa ca varul, şi din ochii ei mari deschişi peste măsură se vedeau numai gogoşile albe... Gemea şi scrâşnea din dinţi. Slugoiul, ajutat de două femei, o duse în odaia ei. Peste un moment, el ieşi şter-gându-se pe mâini – îl muşcase.

– Ce e? îndrăzni popa aiurit.

– Iacă nişte păcate!

Şi fără multă stăruinţă, popa află cât e de rea şi de bolnavă stăpâna casei, nevasta prefectului... O scorpie!... bate slugile până la sânge, le-nţeapă cu ace, le frige cu fierul de frizat roşit în spirt... şi când osteneşte, o apucă: râde, plânge, ţipă şi rămâne ceasuri întregi ţeapănă... Trebuie frecată cu

perii aspre, bătută cu nuiele subţiri şi afumată cu nişte doftorii tari până să-şi vie iar în fire.

Popa îşi făcu cruce şi s-aşeză la loc s-aştepte. Tocmai târziu, prefectul ieşi să conducă până la scară pe un boier bătrân. Isprăvind, dete cu ochii de preot, care sta umilit în picioare. Din două vorbe cei doi vechi cunoscuţi se recunoscură. Preotul zise încet:

– Aş vrea, să trăiţi, domnule prefect, să vă spui un foc al meu... între patru ochi... dar între patru ochi...

Fiindcă mai avea doi musafiri, prefectul pofti foarte politicos pe popa, cu toate protestările de rigoare ale acestuia, în salonul de-alături, şi intră în birou să expedieze pe cei doi.

Popa trecu în salon şi se opri un moment la uşă... De mult nu mai intrase în aşa apartament! de mult nu-i mai lovise vederile aşa combinaţie de forme şi colori! Era în adevăr minunat. Salonul da în grădină, şi reflexul copacilor, trecând prin perdeluţele de răţea, dedea şi mai mult farmec acestui interior şi bogat şi de gust.

Omul făcu un pas, înaintând ca un călător într-o vale plină de încântătoare amintiri, pe care o revede deodată după o îndelungată pribegire... Uimit, privi de jur-împrejur; dar când ajunse cu privirea în colţul unde bătea-n plin lumina verzuie de la trei ferestre mari, călătorul rămase trăsnit. Un strigăt i se-necă în piept: ochii lui întâlniseră căutăturile unui portret mare...

Era o arătare din altă lume – mai dulce, mai bună... fericită! Zâmbea cu acelaşi zâmbet neuitat, în care se amesteca multă blândeţe cu multă patimă, atâta inteligenţă limpede cu atâta oarbă pornire... Bătrânul stete mult... mult înaintea ei, şi, voind parcă s-aprinză cu privirea lui ochii nemişcaţi de sus şi să-i facă să clipească o dată măcar, măcar o dată, clătină din cap şi şopti:

„Ei!... să ştii tu ce e acuma pe sufletul meu!“.

– Poftim, părinte, zise prefectul.

Bătrânul tresări:

– Cine e? întrebă el, întinzând mâna spre chipul din perete şi fără să se uite la omul ce-l trezea aşa de brusc din vis.

– Soacră-mea... mama nevesti-mii... O femeie nenorocită: a murit tânără, sărmana!

Bătrânul se-ntoarse machinal.

– Ei! ce e? spune-ţi păsul, adăugă prefectul; poftim de şezi.

Popa şezu şi tăcu.

– Ai vreo pricină?... vreo daraveră?... spune.

Popa nu zise nimic.

– Suntem singuri, n-ai nicio sfială... Nu ne-aude nimini... Spune, zise foarte binevoitor, deşi cu oarecare nerăbdare, prefec-tul. Dacă e posibil, te cunosc ce om eşti, fac tot pentru sfinţia-ta.

Bătrânul alunecă de pe scaun şi căzu mototol pe covorul moale... Poliţaiul, care aştepta afară ordine, era din norocire aci, gata la chemarea superiorului, să ajute pe omul bolnav: l-a descheiat la gât, la sân, la brâu... l-a frecat cu oţet la tâmple şi la inimă... Când îşi veni în fire, preotul era întins în birou pe canapea... Se încheie degrabă, îşi ceru iertăciune – era bolnav, bătăi de inimă şi ameţeli – simţise cum îl ia ca p-o apă, cum i se-ntunecă tot împrejur şi cum adoarme... Se ridică, salută şi porni să plece.

– Bine, nu mi-ai spus nimic, zise prefectul, făcând semn poli-ţaiului să iasă.

Poliţaiul ieşi foarte mulţumit de serviciul umanitar ce reali-zase... Popa se căuta mereu în sân, la brâu, prin buzunare, fără să spuie o vorbă... Prefectul, obosit, zise:

– Ei! spune-mi odată...

– Am pierdut-o! răspunse popa naiv, salută şi ieşi grăbit.

Prefectul dete din umeri... Chemă pe poliţai... Poliţaiul lipsea, dar trebuia să se întoarcă la moment: plecase în fuga mare – „uitase raportul de noapte la canţilerie!“.

Oricât era de tânără Ileana, înţelesese că taică-său citea în sufletul ei tot aşa de bine ca-n cărţile lui de la biserică...

Dacă-i aşa, carevasăzică ştie şi el... Ş-apoi?... să ştie! Cine ce treabă are?... Frică?... de cine? de ce? De Matache?... tontul?... cârpa? O să-l lase şi pace bună: trai cu de-a sila nu se poate. Cinste?... Vorbe. Ruşine?... N-are. Da, să ştie tot satul!... I-ar părea rău să nu ştie lumea toată!... Are să spuie chiar dânsa... Da, pentru că nu mai poate ascunde focul ce-o arde; trebuie odată să-l dea afară... şi cântecul şi plânsul pe-nfundate nu-i mai ajung pentru asta. Are să iasă pe drum... nu; are să meargă la biserică şi, când o fi tot vileagul strâns, o să strige-n gura mare că-i plesneşte inima de atâta chin mut, că fără omul ăsta înnebuneşte, omoară pe cine i-o ieşi înainte şi se strânge singură de gât cu ghearele ca o fiară nebună!

Şi cu mâinile înfipte în păr, femeia îşi legăna ca de durere capul frumos într-o parte şi-n alta... De din dosul caselor porni – aşa de târziu! – semnalul cunoscut: fiara nebună dintr-o săritură fu de gâtul prăzii.

– Ci vino odată! gemu ea. De ce mă chinuieşti? Ce vrei? să mor? Zi tu că vrei să mor... Pe sufletul mamii din groapă – s-ajung să mă gunoiesc la garduri până or fugi şi câinii de mine! să-mi pice carnea putredă de pe oase! să mi se macine oasele până la măduvă! jigăniile pământului să mi se-ncuibe în coşul pieptului şi-n ţeasta capului: zi tu că vrei să mor... acuşica, acilea, mor!

Ochii i se-nchiseră, obrajii şi gura îi înghеţară, şi căzu moale în braţele lui. Când de suflarea bărbatului femeia îşi căpătă iar glasul, se puse să-i spuie cât de nedrept se supărase el pe ea, cât de copilărească şi fără temei fusese cearta lor şi cât suferise ea de lipsa lui.

...Se zbăteau de mult unul în braţele altuia, când se auzi portiţa trântită: sosea părintele călare. Amândoi rămaseră nemişcaţi. Călătorul descălică, luă şaua şi dete drumul calului să pască... De departe, din fundul grădinii unde erau ei, se văzu fereastra de la odaia bătrânului luminându-se.

– Să ştie el că sunt aici – zise Ileana râzând înfundat şi strângându-se ca de teamă lângă Mitu – m-ar omorî!

Preotul stinsese lumina şi se trântise pe pat să-şi adune gându-rile şi să facă un plan nou, altă socoteală...

Deşi obosit de atâta drum călare, de-atâtea ş-atâtea, nu putea adormi... Încet-încet însă p-aci să aţipească. Era tocmai să păşească hotarul fericit dincolo de care gândurile scapă din ştirea noastră ca să alerge şi să-şi ţopăie libere danţurile bizare...

...El sări în sus.

...Umblă cineva pân curte... O uşă se deschide şi se-n-chide în casele din faţă ale fie-sii... Vorbă tainică!... Bătrânul ieşi repede... Nimic... S-auzea numai prin răcoarea nopţii ronţăiala calului... Fusese o părere bolnavă... Ocoli împrejurul caselor... Iar nimic... Beznă... Nicio mişcare...

Bătu la fereastra Ileanii... Încă o dată... mai tare... tare de tot... Niciun răspuns...

...Să spargă uşa!... Se duse, luă toporul şi se-ntoarse; dar când pipăi să găsească clanţa, dete cu mâna de verigă: era pusă şi-ncuiată cu lacătul... Nimeni!... Cu capul gol, cu pletele-i cenuşii desfăcute şi lăsate-n voia vântului, bătrânul ieşi pe poartă-n goana mare... La şcoală încuiat cu lacătul... Îndărăt!... Era lumină la Ileana: se dezbrăca să se culce... Înapoi!... La şcoală lumină!

El sui dintr-un pas cele trei trepte ale prispii şi se uită pe fereastră: Mitu sta la masă cu capul rezemat pe mână... Frumuse-ţea tânărului, privirile lui pierdute cine ştie unde, aerul extatic care-i lumina capul încremeniră pe omul de-afară: acesta-şi acoperi ochii să nu mai vază

spăimântătoarea icoană. O clipă stete aşa, apoi bătu hotărât în uşă, intră desfigurat, se înfipse în prag şi izbucni:

– Ce ai tu cu mine? ce? om fără suflet, fără lege şi fără Dum-nezeu!... Nu răspunzi... ai?... Te-am strâns de pe drumuri, te-am încălzit la sânul meu, şi tu vrei necinstea casei mele? tu vrei să mă omori pe mine?... Ce rău ţi-am făcut eu ţie? Cu ce ţi-am greşit? Spune: să mă căiesc şi să mă ierţi!... Iartă-mă!... Fie-ţi milă de un biet păcătos de bătrân... Mitule, copilul meu!...

Şi bătrânul cu părul despletit se târa în genunchi şi lupta să-i apuce şi să-i sărute mâinile cu zorul...

– Părinte! zise tânărul tremurând şi căutând să-şi scape mâinile. Tu să mă ierţi pe mine... Iartă-mă!... Eu nu uit ce-ai fost pentru mine; nu voi să-ţi fac niciun rău, nicio ruşine. Ea nu mai poate trăi cu bărbatu-său... ea dacă se desparte, eu... o iau...

– S-o iei tu?

– Da, eu; nu mai poci trăi fără ea...

– Omule, ţi-e soră!

– Pentru că m-ai crescut.

– Nu!... ţi-e soră bună!

– Cum?

– Tu eşti copilul meu adevărat... Carnea mea!

– Părinte... vrei să mă amăgeşti...

– Nu, nu te amăgesc... Am greşit... am păcătuit, şi Dumnezeu a vrut să mă bată, şi te-a trimis pe tine să mă baţi... trebuia de mult să-ţi spui taina asta: erai tânăr şi eu eram duhovnic... mă puteam eu spovedi unui copil?... Dar atâta dragoste câtă ţi-am purtat eu ţie... niciodată n-ai înţeles, n-ai bănuit măcar că eu îţi sunt tată cu adevărat?... Pentru că n-ai înţeles, iacătă viu eu, duhovnicul, la tine şi mă spovedesc ţie şi te rog: nu-mi lăsa sufletul în frică de moarte!... Dacă simţi că nu poţi birui păcatul care te târăşte, pleacă, fugi departe: aici e iad şi pentru tine şi pentru ea şi pentru mine!... Să ştiu eu numai unde eşti... Lasă... ţie o să-ţi treacă... o să te-nsori cu o fată frumoasă... o să ai copii... Las tot

aici... şi vine taică-tău bun să trăiască lângă tine şi să moară fericit, fără buba asta grozavă care-mi roade inima!

Bătrânul se opri pentru că nu mai putea. Mitu ascultase galben. Fără să răspunză sărută mâna preotului, care-l strânse ca şi odinioară la piept stropindu-i capul cu lacrimi bogate şi calde.

– Acu mă duc, taică, zise el; mă duc!

Şi se duse.

De două zile... Acu e a treia noapte de când părăsita anină la fereastră semnul ştiut, ştergarul înnodat, degeaba... Nu vine. Ea geme în chinurile aşteptării, nesiguranţei, deznădejdii.

Bolnav pântre străini?... Răpus?... Cu altă femeie?... Să-l caute? unde?... Să aştepte? cât?... Să moară? cum?

Unde e?... Unde?

E aici foarte aproape... Se-ntoarce din depărtări la locul lui... El a cugetat atâta vreme pe drumuri, şi-a ajuns să vază că nu poate lăsa pe nenorocita în necăinţă, fără să-i zică o vorbă, fără să plângă amândoi împreună păcatul săvârşit din neştiinţă... Dar dacă preotul, pentru cuvinte de bigotism ori de eresuri sociale, o fi inventat o poveste de fantazie?... Caldă speranţă! dragostea lui atunci n-ar fi neiertată!... Dar dacă ar fi adevărat?... Ei, şi? La urma urmei el strică?... Ea? Soarta!... Şi de aci o întreagă filozofie păgână, în faţa căreia orice convenţie e eres, superstiţie orice credinţă.

Aşa filozofând, a sărit pârleazul şi trage cu urechea... Nu poate păşi înainte... i-e frică... Un moment voieşte să se-ntoarcă şi să plece... acu pentru todeauna... Pune piciorul pe pârleaz... Dar se socoteşte mai bine... Coboară iar îndărăt şi stă ţintuit pe loc... Stă pe loc de mult între două căi, fără să poată intra nici pe una: trebuie târât ca să se urnească... şi are să fie târât.

Lumina de la fereastra părintelui s-a stins. Tânărul lasă să mai treacă timp, apoi face un pas într-o parte ca să vază dacă la Ileana e aprins... Nu

e... Se apropie binişor... Câinele începe să latre... Omul îl cheamă şoptit pe nume; animalul se gudură şi se poto-leşte... Acum s-aprinde iar lumina la bătrânul. Tânărul se retrage lângă pârleaz. Preotul iese... merge la poartă... se-ntoarce, şi Mitu îl vede cum trece prin bătaia luminii de la fereastră şi se-ndreaptă după câine, ca după o călăuză, cercetând, către fundul grădinii. Uşor, învăţătorul trece afară peste gard şi se pitulă în dosul crucii mari de sub deal, la răspântie... Câinele sare şi el şi vine să dea din coadă pe lângă cruce... Preotul se-ntoarce în casă şi stinge iar lumina. A început acu o luptă aşa de-ncordată, încât între zvâcnelile repezi ale inimii nu mai încape niciun moment pentru căinţă...

Câinele, gonit, ia drumul de ocol; omul sare înapoi în grădină... Ce face femeia? Să fie bărbatul acasă?... Nu e probabil... căruţa nu e-n şopron şi-n grajd niciun zgomot... Lumină deodată la fereastra Ileanii... ştergarul înnodat... Îl aşteaptă... Inima-n dinţi!... şi freacă cu mâna pe uşă foarte discret.

Un ţipet năbuşit înăuntru... Ileana suflă-n lumânare şi iese. Tremură scuturată din rărunchi de friguri... Ea îl târăşte în grădină la locul ştiut, unde de-atâta vreme aşteaptă velinţa întinsă. Femeia se acaţă de gâtul lui... El o strânge-n braţe cu putere şi dă să-şi apropie buzele de ale ei... dar îl cuprinde un fior de groază ş-o împinge departe.

Acum porneşte potopul ei de vorbe – jurăminte, blesteme, fără şir, dar pline de înţeles; bănuieli de necredinţă... teama de saţiu... ameninţări de crimă şi sinucidere... plânsete şi rugăciuni de milostivire. El rătează grav cuvântarea ei monstruoasă... şi-i spune tot, tot... Ea rămâne-ntâi înlemnită... apoi începe să râză înecat şi din ce în ce mai nervos şi mai nervos, până când izbucneşte cu hohot şi, lovindu-l brutal peste braţul vânjos, pe care i-l apucă şi-l striveşte sub degete:

– Prostule! A râs de tine!... Ai crezut? Nu-i adevărat! Minte!

Şi se năpusteşte asupra lui şi-l îngenuche jos la pământ...

O sprânceană alburie se iveşte pe coama dealului de către răsărit... Pe lângă crucea din răspântie scârţâie roatele căruţelor ce pleacă din vreme să nu le-ajungă zăduful pe drum... Mitu tresare din somn.

– Se face ziuă, Ileano! scoală degrab!

Sprânceana albă creşte şi alte roate venind din deal la vale se aud apropiindu-se... o doină din frunză, cântec de drumeţ fără griji... şi vorbă... Tânărul ridică femeia de jos ş-o ajută, cum era ameţită, să ajungă până la uşa casei...

E grea despărţirea... O să fie chiar peste putinţă!

...Bătrânul a dormit rău: bătăile inimii l-au deşteptat prea de multe ori... Se ridică năbuşit din pat; îi trebuie aer; merge să deschiză fereastra, dă perdeluţa-ntr-o parte, şi i se năzăreşte că vede-n pragul din faţă două umbre albe ce vor parcă să se topească una-ntr-alta... Se şterge la ochi şi se uită mai bine... Da!... Ia puşca din cui şi iese-n prag:

– Cine-i?

O flacără roşcată, un trosnet, la care răspunde împrelung deal după deal – Mitu a picat fulgerat.

– Ce-ai făcut, nebunule?! răcneşte femeia şi porneşte un pas.

A doua ţeavă! Ileana cade-n genunchi... se zbuciumă în zadar să se scoale... Vrea să strige... o gâlgâitură de sânge o podideşte pe gură... Se moaie de la junghietură şi târându-se cât colo, se aşază de-a binelea.

Popa aruncă jos puşca, a cărei guri tot fumegă mirosul necăcios de silitră... Trece gardul, suie în clopotniţă, se atârnă cu amândouă mâinile de funiile de tei şi-ncepe să le smucească cu o înaltă energie: cele trei clopote mici şi sărace se pornesc deodată să ţipe şi să se vaite cu o jale nebunească...

Se strânge multă lume.

Popa ia de mână pe Cuţiteiu şi porneşte urmat de obştea satului. El merge cu toţi la locul unde zac cei doi copii nenorociţi... Sprânceana mică alburie câtă vreme s-au jelit clopotele s-a făcut trandafirie şi mare.

– Eu i-am împuşcat, zice bătrânul liniştit... Întâi pe el şi pe urmă pe ea... Da, eu!

Şi se-ntoarce să-i privească... Ileana a adormit, strângând în braţe genunchii lui frate-său... Popa se apleacă la ea:

– Nu aşa, căţea! zice el zâmbind crud... Nu aşa, că-i păcat!

Şi descleştându-i mâinile calde încă, o dă greoi mai la o parte... A zburat în sfârşit surâsul înţelept de pe chipul prietenului Cuţiteiu... Omul îşi acoperă prosteşte buzele învineţite cu o mână, cu alta ochii uzi... Toţi stau cu capul gol... Nicio suflare.

Popa se ridică, se-ntoarce spre mulţime cu privirea ţintă şi-nfricoşat de-ngrijată.

– Inima!... zice el. I...! şi se culcă să doarmă somnu-ăl bun lângă copiii săi.

Universul literar, 1892, 27 ian., 3 febr.;
vol. *Păcat...*, *O făclie de Paşte, Om cu noroc (3 Novele)* (1892), *Schiţe* (1897),
Novele, povestiri (1908)

BOBORUL!

În secolul nostru s-a născut şi s-a sfârşit un stat foarte interesant, pe care nu-i este permis unui istoric conştiincios să-l piarză din vedere. Voi să vorbesc despre Republica de la Ploieşti, un stat care, deşi a durat numai vreo cinsprezece ore, a marcat desigur o pagină celebră în istoria contemporană. Născută din, prin şi pentru popor, pe la două ceasuri în dimineaţa zilei de 8 august 1870, tânăra republică a fost sugrumată în aceeaşi zi pe la ceasurile patru după-amiază. Nu face nimica! mărirea şi importanţa statelor nu se judecă după extensiunea şi durata lor, ci după rolul mai mult sau mai puţin strălucit pe care l-au jucat în complexul universal.

Cadrul meu e prea strâmt ca să pot închide într-însul istoria generală a veselei republice podgorene. Voiesc numai să contri-buiesc şi eu la consemnarea materialului necesar unui viitor istoric; şi sunt autorizat a o face – eu am fost cetăţean al acelei republice. Am asistat la mărirea şi decadenţa ei, şi nu în calitate de gură-cască, ci în calitate oficială. Când poporul a călcat poliţia, eu m-am repezit şi am dezarmat pe un subcomisar de serviciu, luându-i sabia din cui. M-am încins cu ea, şi am avut norocul să treacă atunci pe lângă mine Prezidentul Republicei. Eram de şaptesprece ani; înfăţişarea mea hotărâtă atrase privirile Prezidentului – mă numi subcomisar în locul zbirului pe care-l dezarmasem.

Astăzi, când sper că s-a prescris vina mea contra monarhiei, am curajul s-o spun cu mândrie. Da, am fost unul dintre cei mai aprigi susţinători ai ordinii în Republica Ploieştilor. Ceasuri glorioase, n-am să vă uit! Şeful meu, poliţaiul, era simpaticul şi bravul Stan Popescu, unul din cei 1 000 ai lui Giuseppe Garibaldi – volintir în Italia, volintir într-o revoluţie polonă, vrăjmaş jurat al tiranilor şi frate

pasionat al poporului. Cu astfel de şef, mergi în foc bucuros pentru o idee mare.

De cu seară din ajun, 7 august, mai mulţi conspiratori, între care şi Stan Popescu, aşteptând veşti (de unde? istoria nu poate încă spune), jucaseră, în salonul de la otel „Moldova“, *la chilometru*. Ce însemnează *la chilometru*? E un joc inocent, foarte puţin complicat – iată. Jucătorii, indiferent de numărul lor, se aşază la o masă în colţul unui salon. Se aduce fiecăruia câte o sticluţă de vin. Încep să bea. Când unul şi-a isprăvit porţia, aşază sticla goală pe jos, lângă zid, în lungul salonului. A doua sticlă golită, o aşază cu fundul în gâtul celei dintâia, şi aşa mai departe, până când şirul sticlelor ajunge la zidul din potrivă – *la chilometru*. Cel ce a ajuns mai întâi la chilometru a câştigat partida – ceilalţi trebuie să-i plătească sticlele băute, în proporţie dreaptă cu numărul de sticle ce le lipseşte lor până la ţintă. Se înţelege, când jucătorii sunt toţi de talie, se-ntâmplă să se joace o contra şi adesea partida să fie remisă. În seara aceea, Stan câştigase cu mare avans partida-ntâia.

Pe la unu trecute, după miezul nopţii, când era să se-nceapă o nouă partidă, se aud trei lovituri rare în geam. Toţi jucătorii, uitând de petrecerea lor inocentă, se ridică încruntaţi. Tocsinul[5] sunase. Cauza sfântă a poporului îi chema pe câmpul de onoare. Era ceasul acţiunii... Toţi pornesc tăcuţi şi hotărâţi în grămadă. Ies pe gangul otelului şi apucă spre obor. Pâlcuri-pâlcuri vin din toate părţile; se contopesc toate grămadă; cu cât înaintează acest brav popor, cu atât numărul sporeşte.

La 2 şi jum. despre ziuă, telegraful e în mâna republicanilor; toate firele rupte şi mai ales casa confiscată.

La 4, uşile temniţei de pe drumul Rudului se deschid pentru câţiva republicani închişi în prevenţie.

La 5, batalionul de linie din cazarma de la Sf. Nicolae face act de supunere în mâinile Prezidentului.

La 5 şi jum., poliţia republicană este organizată; poporul, ca gardă civică a Republicei, e înarmat cu săbii confiscate de la pompieri şi de la ipistaţi, cu puşti de vânat, cu pistoale şi reteveie.

La 6, în Piaţa Unirii plină de popor – tocmai pe locul unde se ridică astăzi mândră statua Libertăţii (cetăţenilor ploieşteni, Naţiunea recunoscătoare!) – Prezidentul, urcat pe un scaun de tocat cârnaţi, citeşte actul solemn al întemeierii Republicii.

La 7, se desfundă în toate răspântiile boloboace, în sunetele marşului eroic de la 48.

La 8, o parte din popor, cu poliţaiul şi un taraf de lăutari, mergem la grădina Lipănescului.

Aci, pe iarbă, se-ncinge un ziafet nepomenit în analele celor mai bătrâne republice. Grătarele sfârâie aruncând în aer valuri de miros fierbinte şi gras, ca nişte altare antice pe care se ard ofrande unui zeu tutelar. Canalele odată deschise nu se mai închid. Boloboacele golite se rostogolesc hodorogind departe, ca nişte ruginite instituţiuni ce nu mai corespund exigenţelor moderne, şi, în locul lor, se-mping cu greutate alte boloboace pline, ca nişte reforme pe care le reclamă spiritul progresist al timpului şi interesele vitale ale societăţii. Ce veselie! ce avânt! ce entuziasm!... A! sunt sublime momentele când un popor martir sfarmă obedele şi cătuşele tiraniei şi, aruncându-le departe, tare de dreptul său, fără ură, uitând trecutul odios, închină des, dar sincer, pentru sfânta Libertate şi – te pupă! O!

Eram la Lipănescu-n grădină de vreo câteva ceasuri. Uraganul entuziasmului creştea mereu, când o onoare nenchipuită veni să-l ridice la paroxism. Prezidentul – el, în persoană! – urmat de un adiutant, veni să viziteze petrecerea noastră populară şi să spargă o oală cu poporul lui. Marele om ne zise câteva cuvinte. Era încântat de purtarea

bravilor săi ploieşteni, care au ştiut ca totdea-una să se sacrifice pentru libertate. A fost un fanatism, o furie! Oalele toate de pământ, căciulile-n sus şi „Ura! Vivat Republica!“ Prezidentul a plecat, luând cu dânsul pe Stan Popescu, poliţaiul... Încet-încet, cu ultimii cârnaţi, cu ultimele fleici şi oale, se strecură şi poporul martir... Probabil cheltuiala frugalei gustări populare rămase să fie trecută în viitorul buget al Republicei.

Mi-adusei aminte că am părinţi, care m-aşteptau, şi mă dusei degrab acasă încins cu sabia mea peste jiletcă. Răposata mama era foarte bună, dar o femeie de modă veche, un spirit reacţionar; era departe de a-nţelege importanţa politică a formelor democratice. Aflase tot ce se petrecea în oraş şi tremura de grija mea văzând că nu viu la dejun. Mi-a făcut o scenă grozavă – că de ce m-am amestecat cu derbedeii, că doresc s-o fac de râs în mahala, că vreau să grăbesc, poate, sfârşitul lui tata, care era greu bolnav; pe urmă mi-a poruncit aspru să rămân acasă. În zadar am protestat; în zadar i-am spus, arătându-i arma, că am o funcţiune publică de îndeplinit: mi-a luat sabia, pe care a aruncat-o, unde? nu ştiu, şi mi-a încuiat ghetele şi pălăria în scrin. O săptămână m-a ţinut astfel captiv, până s-a potolit primejdia. Atât mai bine! Când eu plângeam acasă de ciudă soarta ruşinoasă a sabiei mele, ce se-ntâmpla în inima Republicei?

Pe la trei şi jumătate după-amiază, în vagoanele de material ale liniei ferate Bucureşti–Ploieşti, atunci încă-n construcţie, sosea grabnic în Republică un grozav oaspete. Ce era? Era Reacţiunea. Reacţiunea cu tot ce are ea mai oribil şi mai hidos – un batalion complet de vânători sub comanda maiorului Gorjan. Cum puseră piciorul pe pământul sacru, începură vânătoarea după republicani. Reacţiunea căuta însă mai cu seamă pe Prezident; dar acesta, printr-o inexplicabilă coincidenţă, ieşise prin graniţa de răsărit a

Republicei, bariera Bucovului, pe când Reacţiunea intrase pe graniţa de apus, bariera Rudului. În trei ceasuri de goană, vânătorii arestară mai bine de şase sute de copii ai poporului. Puşcăria şi patru hanuri, prefăcute în puşcării, gemeau de republicani. Cuminte mama! Dumnezeu s-o odihnească. Era o femeie fără multă învăţătură, dar ce prevedere politică! Dacă mă prindea Reacţiunea cu sabia la brâu!

Reacţiunea restabili cu brutalitate *statu quo ante*. Pe Prezident l-au prins călăreţii prefecturii către seară de tot, pe drumul Buzăului, dincolo de Lipia, la vreo două poşti departe de graniţele răsăritene ale Statului său. Când i-au strigat călăreţii din goană „Stăi!“ el, care era pe jos, a avut curajul să stea. Iar când l-au întrebat: „Ce făceai aici?“, el a răspuns scurt: „Mă plimbam“. Şi fiindcă este indiferent, când te plimbi, dacă te plimbi aşa ori aşa, l-au pus mizerabilii să se plimbe-napoi. Tot înapoi şi iar înapoi! niciodată înainte! iată deviza Reacţiunii.

Dar poliţaiul?... Ce făcuse Stan Popescu? Se dusese să ia în posesiune jeţul lui de muşama în cancelaria poliţiei. De două zile nu dormise... Partida *la chilometru*... apoi alergăturile cu poporul... pe urmă festivitatea de dimineaţă la Lipănescu... entuziasmul... Se simţea zdrobit, şi era atât de plăcută răcoarea în cancelarie. O dulce aromeală, foarte naturală după atâtea emoţiuni, după atâta triumf, îi apăsa cu putere brava cerbice. Omul îşi încrucişă mâinile pe biroul său, îşi aşeză bine capul şi, gândind cu drag la viitorul tinerei Republice, adormi butuc. Pe dânsul îl căutau mai întâi după Prezident – a cărui urmă o aflaseră şi în goana căruia porniseră călăreţii – şi l-au şi găsit. Maiorul Gorjan, dând uşa de părete, intră cu zbirii săi în cancelarie. Poliţaiul horcăie cu capul pe masă. Maiorul face patru paşi mari şi trage o puternica lovitură cu palma pe masă. Stan Popescu tresare cu ochii cârpiti.

– Cine te-a pus pe tine aici? răcneşte straşnic reacţionarul.

– Boborul! răspunde foarte răguşit republicanul.

Atâta i-a trebuit Reacţiunii! Când a auzit de bobor, a turbat: l-a şi-nhăţat pe Stan, şi, valvârtej cu el, drept la hanul Călugărului!

Aşa s-a sfârşit cu Republica noastră! Aşa Reacţiunea a sfâşiat cea mai eroică pagină a liberalismului român!

Epoca, 1896, 21 nov.; vol. *Momente* (1901), *Momente, schiţe, amintiri* (1908)

5 Clopot de alarmă

BAIONETA INTELIGENTĂ [GARDA CIVICĂ]

De câte ori auz zgomote de război, îmi amintesc cu pietate şi cu mândrie de acum atâţia ani trecuţi, când eram unul dintre aprigii apărători ai Independenţei. Pe vremea ultimei conflagraţiuni orientale, am servit în garda civică – „baioneta inteligentă“ – în compania din mahalaua armenească. Timpuri eroice! am de la voi frumoase amintiri! Căpitanul meu, d. Guţă Cotoi, odinioară sergent în pompieri, era un tip de haidamac, care fusese apoi, pe rând, birjar, cârciumar, binagiu, samsar de slugi, spion de poliţie, bătăuş, ş-acum, în sfârşit, urmând unei vocaţiuni irezistibile pentru viaţa politică, se declarase pe faţă pentru guvern. Era un agent propagandist rabiat – groaza cârciumarilor şi altor case publice, spaima birjarilor, lăutarilor, flaşnetarilor, alunarilor, salipgiilor şi a tuturor câţi îi picau înainte în momentele-i de arţag contra ciocoilor. Dar, aminteri, om plăcut, deştept şi vesel. Când a venit pentru prima oară să mă cheme-n serviciu, era tămâiat. Îl cunoş-team de mult – cine nu-l cunoştea în mahala pe d. Cotoi? – zic:

– Frate Guţă, te rog, pe mine să mă scuteşti; sunt slab de constituţie.

– Ei, aş! zice. Oftică rusească!... Nu se poate, d-le Iancule... adică... se poate, dacă pui om în loc.

– Atunci pui om în loc.

– Atunci, scoate rubla.

I-am dat-o, şi d. Guţă a plecat legănându-se şi strigând:

– Trăiască ai noştri, d-le Iancule!

Apoi o teribilă înjurătură:... de ciocoi! Peste vreo opt zile, m-a călcat d. Guţă iar, şi iar mi-a şters carboava, şi iar: „Trăiască şcl. ...“ Peste vreo cinci zile, altă rublă; pe urmă, din patru-n patru

zile, regulat. Dar toate tiraniile trebuie să aibă un capăt. Am hotărât să mă revolt. Când vine d. căpitanul tun şi zice:

– Mâine ai servici...

– Neică Guţă, zic, oi avea, n-oi avea servici, nu ştiu, da' rublă ştiu că n-am, şi nici n-o să mai am de aici înainte. Scurt!

– Atunci... cum?

– Iac-aşa.

– Atunci te bag la arest.

– Să pofteşti!

– Car'vas'zică nu dai rubla?

– Nu pot.

– Bine...

Şi a plecat supărat, înjurând strajnic pe ciocoi. A doua zi, dis-de-dimineaţă, am auzit goarna, m-am îmbrăcat repede şi m-am dus la companie: am luat o puşcă bătrână, care clănţănea din toate încheieturile când umblam; mi-am încins centuronul cu patrontaşul peste palton, şi am plecat prin lapoviţă cu cârdul companiei. Un comisar de poliţie ne-a dus în şirag pe Podul Mogoşoaii – era parada Bobotezii. Mai târziu când a venit şi căpitanul şi m-a văzut, el care mă credea un laş incapabil de a purta o armă, a rămas încremenit:

– Bravos, d-le Iancule! mă lucraşi car'vas'zică?... Dar nu face nimica! Trăiască ai noştri!... de ciocoi!

După ce a dat câteva târcoale în faţa companiei, a venit iar la mine, m-a tras la o parte şi, foarte discret, mi-a duhnit la ureche:

– D-le Iancule, nu face pentru d-ta să stai între boccii... Dă-mi o jumat' de rublă şi du-te acasă.

– N-am nici sfanţ, nene Guţă, zic eu tare, ca să m-audă cocoa-nele înghesuite pe trotuar la spatele şiragului nostru.

Dar d. căpitan se-nţepeneşte-n călcâie şi, ca să-mi acopere glasul, strigă răguşit din fundul bojocilor:

– Cumpanie... drepţi!

În acelaşi moment, s-aud venind din susul stradei nişte hui-duituri zguduitoare... Ce era? Cine ştie cine prinsese un câine jigărit de mahala, îi legase o tinichea de coadă şi-l aruncase în mijlocul stradei, să-l dea garda-n tărbacă, după o veche datină consacrată a acestei instituţiuni urbane. Apucat între cele două şiruri de bravi, care aveau la spate câte un zid de lume; aiurit de huiduituri, de ameninţările puştilor şi de loviturile tinichelii, nenorocitul animal fugea făcând nişte salturi nebuneşti şi chelălăind într-un chip infernal, pe când garda şi publicul făceau un haz nespus. A trecut pe dinaintea noastră ca o vedenie himerică. Încă târziu se auzeau în depărtare huiduituri tocmai pe la Piaţa Teatrului.

Noi eram companie de elită. Eu stam postat peste drum de Creţulescu, aproape de palat, între doi armeni foarte borţoşi, unul basmangiu pe Podul Târgului-de-afară, şi altul fabricant de cafea măcinată şi alte mirodenii în Caimata. Acesta-şi pusese de degra-bă paltonul peste şorţul cu care se acoperea când măcina martinică, şi şortul era cu o palmă mai lung decât poalele paltonului, care se mai scurtase o şchioapă din pricina centuronului încheiat sub burtă. Cafegiului, răzbit de frig, îi curgea nasul enorm plin de guturai, şi, om curat ca toţi armenii, mă ruga din când în când să-i ţiu puşca: s-apleca din greu, îşi ridica şorţul şi se ştergea la nas. După aceea, când îşi lua puşca-napoi, foarte politicos:

– Mersâm... Am aut noroc; dacă nu am uitat şorţu pa mine, cu ce m-am şters la nas?

De atunci, n-am mai băut cafea cu caimac! În sfârşit, iată că se-ntorc înapoi spre palat trăsurile oficiale... Strigam încă ura, când trecea pe dinaintea noastră escadronul de suită. Jandarmii mândri, cu săbiile scoase, se uitau, pe sub cozorocul chiverelor, la compania noastră, mai ales la mine şi la armenii mei, cu un zâmbet aşa de ciudat, încât am aplecat ochii-n pământ şi, din

ceasul acela, mi-am promis să fac toate sacrificiile pentru a mă scuti pe viitor de o aşa penibilă situaţie. Am alergat la d. Cotoi şi după multă tocmeală, ne-am ajuns: două ruble pe lună şi să mă lase-n pace. I-am dat una înainte şi apoi câte una la fiecare cinsprece zile. Am servit regulat patriei, spre deplina mulţumire a comandantului meu, până la desfiinţarea gardei. Şi o dovadă că am fost un brav e că d. căpitan a venit odată la mine foarte binedispus şi mi-a zis:

– D-le Iancule, să ştii că acuma ne-mparte şi nouă, la garda naţională, dicorăţii pentru apărarea Independenţii; să ştii că te pui pe listă.

Eu, înţelegând unde vrea să m-aducă d. Guţă, i-am răspuns că eu n-am pretenţie... am luptat aşa, de dragul liberalilor. Dar d. Guţă:

– Trăiască ai noştri, d-le Iancule!... de ciocoi! Da' nu se poate! să dau la toţi bocciii şi mitocanii dicorăţii şi tocmai d-tale să nu-ţi dau! nu face! Eu ştiu că te trec pe listă.

– Nu mă trece, că cine ştie cât costă... acu sunt cam tinichea.

– Ce să coste? un moft... Facem noi pentru d-ta.

Pe urmă mi-a cerut o jumătate de pol, pe urmă i-am dat o rublă şi pe urmă ne-am ajuns cu o rublă şi jumătate. M-a încasat şi m-a trecut la portofel. Peste vreo câteva zile după desfiinţarea gărzii, m-am întâlnit cu d. Guţă – îl făcuseră perceptor, şi era foarte vesel! L-am întrebat în glumă:

– Nene Guţă, ce se mai aude cu decoraţia mea?

– ...Care dicoraţie...?

– Aia... nu ţii minte?... o rublă şi jumătate...

– Dracu să-i ştie, d-le Iancule, ce-a făcutără ăia de la comen-duire, că eu le-am trimes de atunci listele; dar acolo e acuma un balamuc cu predarea armelor! Cică s-a furatără sumedenie...

– Se prea poate, nene Guţă; în vreme de război câte arme nu se prăpădesc!

– Poate la alte cumpănii să se fi făcut vrun abuz; dar la noi, nu-mi vine să crez.. Ei! da' nu face

nimica... Trăiască ai noştri, d-le Iancule!... de ciocoi!

Astfel, din pricina unei neglijenţe a comenduirii am rămas nedecorat, după ce am luptat atâta! Asta nu e drept! mi-am zis. Sunt sigur că lui Sarchiz cafegiul i-a dat. M-am dus să-l văz. L-am găsit tot cu şorţul cunoscut şi cu guturaiul cel vechi; amesteca martinică cu rio ca să facă moca. Din vorbă-n vorbă, zic eu, ascunzând cât puteam mai bine sentimentul de invidie:

– Dumitale cum ţi-a dat decoraţie, frate Sarchiz, şi mie nu? că eu încai am plătit înainte.

– Aşa am aut orbă... Când ne-a aduce dicoraţie, platim... Ne-a adus dicoraţie, am platit.

– Aşa...? zic eu dumirit.

– Bei un cafe proaspăt? să-ţi fac un gingirlie...

– Nu, nene Sarchiz, mersâm; nu mai metahirisesc[6] de mult cafea cu caimac!

Epoca, 1897, 19 febr.; vol. *Momente* (1901), *Momente, schiţe, amintiri* (1908)

6 Obişnuiesc, poftesc (*ngr*.)

ÎNTRE DOUĂ POVEŢE...
Schiţă

Cu tot uetul balului, am auzit şoptindu-mi clar la urechea dreaptă: „Trebuie să fii prea sec de spirit, ca să te laşi ameţit de un drăcuşor aşa de tânăr!“ Era o povaţă foarte cuminte, pe care desigur aş fi urmat-o, dacă aveam numai o ureche; însă de-abia îşi termină consilierul înţelept propoziţia, şi, la urechea stângă, altul îmi şopti şi mai clar: „Trebuie să fii prea sec de spirit, ca să nu te laşi purtat de atâta farmec...“ Nu m-am uitat împrejur, să văz cine sunt cei ce-mi şopteau. Îi ştiam. Erau cei doi consilieri intimi ai mei, care nu mă părăsesc niciun pas, nicio clipă, nici ziua, nici noaptea, nici deştept, nici în somn. Îi cunosc bine pe amândoi, mai bine de cum mă cunosc ei pe mine. Eu sunt sigur de caracterul lor; ei nu se pot niciodată bizui pe al meu. De câte ori nu i-am amăgit, urmând, cu toată povaţa stăruitoare a unuia – pe care mă prefăceam că o ascult cu tot interesul –, îndemnul celuilalt. Dar e şi vina lor: unul mă trage la dreapta, altul la stânga; când unul îmi zice da, altul îmi zice ba, aşa că eu, sau trebuie să stau pe loc, aşteptând în zadar o împăcare a lor imposibilă, sau trebuie numaidecât să urmez pe unul, şi astfel să contrariez pe celălalt. Însă, ce e regretabil pentru mine, e că totdeauna, după ce am urmat pe unul departe pe o cărare, când mă uit înapoi, mă căiesc că n-am urmat povaţa celuilalt.

Acum, stam singur după perdelele unei ferestre, pitit într-adins în întuneric, pentru a scăpa un moment de persecuţia unui dră-cuşor de cincisprezece ani şi a-mi culege minţile. Înţelege bine cititorul că, nu în ironie, numesc pe domnişoara Nina „un dră-cuşor“: la grandiosul bal, ea venise costumată aşa, ca s-adeverească zicătoarea că puiul, şi de drac, e frumos... În costumul de mătase neagră, cu clinuri şi bendiţe

stacojii; cu manteluţă de catifea, care-i împlinea talia micuţă încă neformată bine, mititelul Mefisto avea nişte mişcări de o mlădiere diabolică: asta îmi amintea vorba că un drăcuşor se poate strecura prin cea mai îngustă crăpătură. Ceea ce mai ales se potrivea de minune cu atributele personajului, erau cei doi ochi negri, care aruncau de sub tichia de catifea nişte priviri câteodată insuportabile. În totul era, simţeam bine, o arătare primejdioasă, un prilej de pierzare, de care trebuia să fug făcându-mi cruce.

Din ascunzătoarea mea de după perdele, unde mă refugiasem scăpându-i pe înşelate, o urmăream cu privirile cum aluneca de colo până colo, ca argintul viu, prin mulţimea pestriţă, cu un neastâmpăr febril, după ce, de la categoric până la brusc, refuzase orice invitaţie la danţ. O clipă, o pierdui din ochi; şi clipa aceea, în care se stinse, între atâtea colori strigătoare, delicioasa siluetă neagră, mi-a fost, trebuie să mărturisesc, foarte penibilă. Atunci, la urechea stângă auzii, călduros: „Pe tine te caută!“ iar la urechea dreaptă, batjocoritor! „Ei aş!“ Această replică răutăcioasă m-a ofensat... Aşa? am zis; şi, dând cu amândouă mâinile perdelele într-o parte, am intrat în lumina balului.

O frumoasă domniţă din veacul [al] XVI-lea îmi ieşi drept în faţă. Era o veche cunoştinţă a mea, care-mi ceru braţul s-o conduc la bufet. Domniţa era una din cele mai mândre frumuseţi ale societăţii noastre – şi văduvă. Deşi favoarea ce-mi făcea era destul de preţioasă, o favoare de care nu se bucurau decât foarte puţini intimi, am fost grozav de contrariat de întâlnirea aceasta prinţiară. Dar nu era chip să scap... A trebuit să mă execut. Am pornit cu ilustra mea tovarăşă pe latura vastului salon, căutând calea mai liberă, şi, pe când îmi spunea că a doua zi e hotărâtă să plece pentru câteva luni în Italia, şi că i-ar face mare plăcere să fie însoţită de un om de spirit, amuzant şi iubitor

de artă, eu căutam, distrat, în toate colţurile, nu cumva voi mai găsi cu ochii norocul ce mi se părea pierdut pentru totdeauna... Să fi plecat?... Aş fi fost dezolat!... Am ieşit din salon pe uşa cea mare şi am pornit să coborâm pe scara de marmură către splendidul bufet din catul de jos. Dar, când păşeam a doua treaptă, îmi apăru jos, pe spalierul de mijloc al scării de onoare, între ghirlandele de flori luminoase, domnişoara Nina, care suia în fugă din bufet. Cum ne-a văzut, s-a oprit pe loc, în timp ce eu am făcut o mişcare pe care domniţa, cu gândul la călătoria proiectată, probabil, a trecut-o neluată-n seamă. Am coborât încet-încet! Nina sta înfiptă în călcâie dinaintea noastră, aşteptându-ne să sosim. Mândra domniţă, trecând liniştită în faţa fetiţei, a mângâiat-o zicându-i cu multă bunăvoinţă: „Unui aşa drăcuşor frumuşel i-ar şedea bine şi în Rai“, la care drăcuşorul, aruncându-mi o privire aproape infernală, răspunse înţepat: *Merci, Madame*... şi într-o clipă zbură pe scară-n sus şi dispăru pe uşa cea mare în salon.

Am intrat cu domniţa în bufet, unde era multă lume... Când voiam să aduc la gură o cupă de şampanie, am simţit la spate un fior călduros, ca şi cum mi s-ar fi apropiat repede de corp o flacără, aşa că m-am întors brusc în loc... Drăcuşorul!... Era în ochii ei o privire atât de hotărâtă şi de impunătoare, cu un înţeles aşa de categoric şi de precis, încât dacă domniţa n-ar fi avut buna inspiraţie a-mi cere singură s-o duc înapoi la fotoliul ei rezervat în salon, aş fi fost în stare să fac o nepoliteţe rugând-o, sub orice pretext, cât de stângaci aş fi putut imagina în pripă, să mă scutească de atâta onoare.

Urmăriţi la o cuminte distanţă de drăcuşorul meu, a cărui emanaţiune o simţeam de departe devenind din ce în ce mai pătrunzătoare, am pornit înapoi spre salon.

După ce am lăsat la locul ei pe domniţa, m-am întors. Rezemată de o coloană de lângă uşa cea

mare, Nina mă aştepta. M-am oprit în loc şi mi-am cufundat privirile din tot adâncul sufletului asupra siluetei aceleia, care lua proporţii miraculoase. M-am dus cu dragă inimă, împins de o putere irezistibilă, drept la ea, fără nicio sfială de cine ştie ce ochi bănuitori. Îşi scosese mănuşile roşii, şi mâna-i mică, cu care-şi apăsa partea stângă a pieptului, strălucea într-un mod uimitor pe pieptarul ei de atlas negru. Figura ei avea un aer simplu – un amestec de răutate inspirată şi de profundă imputare. Sprâncenele-i fine erau încruntate, buzele strânse, şi fruntea, atât de tânără încă, întunecată. Mi-a luat braţul fără să-mi zică o vorbă, şi, fără să-i zic o vorbă, am urmat-o machinal. Braţul îi tremura aşa, încât al meu, contagiat, începu să tremure asemenea. Ea mi-l strânse cu putere, şi simţii distinct cum, sub corsajul de mătase zvâcnea precipitat de pereţii coastelor mici resortul neastâmpărat al vieţii.

Ocolind cu multă prudenţă punctele salonului, unde, în gru-puri, puteam întâlni cunoştinţe indiscrete, trecurăm într-un salonaş turcesc, apoi într-o altă încăpere mai mică, fără să fim împiedicaţi de cineva, şi ajunserăm la o uşă ascunsă în perete. Nina ciocăni de trei ori, într-un mod caracteristic; uşa se deschise; fusei împins înăuntru: drăcuşorul intră după mine şi trase uşa care se încuie de la sine. Eram în odăiţa de studiu a d-şoarii Ana, fiica stăpânei casei şi prietenă intimă a d-şoarii Nina, cam de aceeaşi vârstă.

Balul era departe. Nu se mai auzea câtuşi de puţin zgomotul lui.

Rămăsei încremenit în picioare, pe când drăcuşorul, fierbând şi bătând nervos din vârful botinei de lac, îşi arunca departe mantaua de catifea şi mănuşile roşii. După ce mă privi apoi îndelung cu ochii pierduţi, se trânti pe o canapea, ascunzându-şi capul în amândouă mâinile. Stam pe loc, cuprins de un vag sentiment de frică; însă încet-încet, în faţa acestei minuni, la care nu mă

săturam să privesc, frica începu să se schimbe într-o delicioasă senzaţie.

După mişcarea umerilor înţelesei că drăcuşorul plângea înfundat cu hohot. Nu mai puteam sta locului; mă repezii fără să ştiu ce fac şi, luând în braţe cu putere drăguţul corp, uşurel ca o pană, îl ridicai drept în sus... Plângea cu adevărat, zbătându-se în braţele mele ca o pasăre sălbatică rănită pe care o culege brutal vânătorul.

„Nino! i-am strigat; nu-i frumos ce faci! un drăcuşor nu plânge niciodată!... Te rog!... Nino!“

Pe sub perdeaua de lacrimi, atât de bogate şi de ieftine la aşa vârstă, ea-mi aruncă drept în ochi o privire nespusă: încet-încet apoi, pleoapele cu genele mari închiseră ferestrele atât de lumi-noase ale acelui suflet ciudat; faţa se făcu cum e varul, nasul se subţie, buzele se albiră şi se întredeschiseră, şi fermecătorul cap al micului Mefisto se aplecă pe spate, lăsat în gol în afară de braţul meu.

„A leşinat! trebuie deşteptată!“ auzii la urechea stângă, care se ridicase la o stare exaltată de sensibilitate, pe când urechea dreaptă era, poate tocmai pentru asta, cu desăvârşire surdă. Atunci, simţind că mi se opresc bătăile inimii, îmi aplecai binişor capul şi-mi apropiai buzele mele de ale ei... Erau reci ca gheaţa... Iar când voiră să se deschiză spre a zice o vorbă – ce vorbă, nu ştiu – simţii că mă ciupeşte cineva de urechea surdă. Era domnişoara Ana, care sosise pe la spate fără s-o auz, râzând foarte veselă; zdrobită de oboseala danţului, ne spuse gâfâind:

„Destul!... Nino, te caută toţi în bal; trebuie să pleci!“

Am îmbrăcat amândoi repede cu manteluţa lui pe bietul drăcuşor, care era cu totul aiurit; i-am şters frumuşel lacrimile, i-am aranjat frizura deranjată sub tichiuţa de catifea şi i-am deschis uşa secretă. Drăcuşorul a stat o clipă în prag, apoi, cu o volubilitate felină, s-a repezit înapoi la mine, să-mi

dovedească iute că aceleaşi buze pot fi reci ca gheaţa şi fierbinţi ca flacăra cea mai vie.

Când, după o plimbare de trei ceasuri în sanie, mă întorceam de dimineaţă de la Şosea, unde mersesem să caut somnul prea greu de găsit acasă, am auzit venindu-mi de departe, pe aripile unui vânt subţire şi îngheţat, ţipătul unei locomotive, mi s-a ridicat de deasupra ochilor vraja minunatei nopţi trecute. La urechea dreaptă, care, nu ştiu de ce, îşi recăpătase sensibilitatea, mi-a sunat:

„Ar fi o nerozie să nu profiţi de ocazia fericită a unei călătorii împreună cu o femeie aşa de distinsă.“

„Dar drăcuşorul cum rămâne?“ mi-a şoptit la urechea stângă.

„Ei aş!“ am răspuns.

Am mers în grabă acasă, mi-am făcut repede valiza şi am pornit la gară. Trecând pe o stradă de-a dreptul, mi-a venit ideea să cât-mesc la stânga, să fac un ocol mic, spre a trece pe dinaintea caselor unde locuia Nina. Dar m-am gândit pe dată c-aş putea pierde trenul şi am aplecat în jos mâna cu care vream să ating umărul birjarului. Am ajuns la gară cu cinci minute înainte de plecarea trenului. L-aş fi scăpat!... M-am suit vesel. Tovarăşa mea de călă-torie era de mult la locul ei. A fost foarte mulţumită văzându-mă hotărât în sfârşit s-o însoţesc, şi mi-a dovedit aceasta îndestul pe urmă.

Am petrecut în Italia câteva luni, pe care nu le pot uita niciodată; şi asta o datoresc înţeleptului meu consilier din dreapta... Dar, precum am zis mai sus, ce e regretabil pentru mine e că, de câte ori urmez pe unul din consilieri departe pe o cărare, când mă uit înapoi, totdeauna mă căiesc că n-am urmat îndemnul celuilalt. Şi de aceea, mi-aduc de atâtea ori aminte de mititelul Mefisto şi tot de-atâtea ori regret că odinioară consilierul de la stânga n-a insistat mai mult şi n-a ştiut să profite

îndestul de surditatea urechii drepte... Scăpam o încântătoare călătorie în Italia... Ei! şi?... De unde ştii pe ce alte ţărmuri şi mai fericite...

Şi acum, când e atât de mult de atunci, iată-i pe bunii mei consilieri că tot nu s-au împăcat; unul îmi zice: „Ai făcut foarte cuminte!“ iar celălat: „Mare neghiob ai fost!“

Literatura şi arta română, 1897, p. 274;
vol. *Notiţe şi fragmente literare* (1897),
Novele, povestiri (1908)

CĂNUŢĂ, OM SUCIT

A fost odată un om care toată viaţa lui nu s-a putut potrivi cu lumea – un om sucit.

Mă-sii i-a abătut să-l nască tocmai despre ziuă la lăsata secului de Postul Mare, când se pornise o zloată grozavă. Paştele în anul acela cădea în iarnă de tot. Tată-său a alergat cu brişca la moaşa satului tocmai în margine. Moaşa dormea; d-abia se-ntorsese acasă de la arendaşul moşiei, unde fusese chef. A trebuit vreme până s-o deştepte, până să se-mbrace femeia, până să se urce-n brişcă. Copilul a aşteptat cât a aşteptat şi, până să-şi piarză răbdarea mă-sa, care se văita cumplit, şi-a pierdut-o el p-a lui şi s-a repezit aşa fără socoteală în lume, tocmai când s-auzeau clopoţeii de la brişca lui tată-său la scară.

Peste vreo patru săptămâni, a venit vremea să-l boteze: Radu, Răducanu, Cănuţă – fără praznic la călindar. După ce s-a lăpădat de trei ori de Satana naşu-său pentru el, popa satului a luat copilul în mâini şi l-a vârât o dată-n cristelniţă: „... În numele Tatălui!...“ copilul a răbdat; pe urmă înc-o dată: „... ş-al Fiului!...“ copilul a-nceput să urle de apă rece parcă-l băga în foc; iar când l-a vârât a treia oară: „... ş-al Sfântului Duh!...“ copilul s-a smucit dintre degetele popii ca o vârlugă, şi a scăpat în fundul cristelniţii. Popa a scos mâinile goale din apă, iar naşa a început să ţipe:

– Se-neacă, părinte, copilul!... Ce faci?

Popa şi-a sumes iute mânecile şi l-a scos cât a putut mai degrab la aer. Mititelul era vânăt ca un ficat de bivol bătrân; nici miau nu mai zicea; clipea numai din ochişorii lui cârpiţi ca un broscoi în pierzare.

L-au luat de picioare, l-au învârtit, l-au scuturat, l-au frecat, până i-a venit iar sufletul la loc.

– Mă! zice popa; mulţi copii am botezat de când sunt preot... să vă trăiască! dar aşa copil sucit n-am mai văzut!

Cănuţă a rămas sărman de părinţi tocmai când se făcuse copil de-nvăţătură... De una, mai bine pentru ei: mare bucurie n-aveau să capete după urmările lui.

Bunică-sa despre tată l-a luat pe copil la oraş şi l-a dat la şcoală. A-nvăţat Cănuţă cât a-nvăţat, până a ajuns cu chiu cu vai în clasa a patra. Într-o zi, dascălul, un om foarte serios, a venit supărat. Cum a intrat în clasă, s-a aşezat pe catedră încruntat, a strigat catalogul şi pe urmă:

– Cănuţă!

– Prezent!

– Câţi domni a avut ţara românească?

– Mulţi, domnule.

– Mulţi, mulţi, da' câţi?... neghiobule!

– ...Câţi, domnule?

– Dar tu mă-ntrebi pe mine? ori eu pe tine, prostule?

– Să-i numărăm, domnule...

– Dar pân-acu ce-ai făcut, neghiobule?

– Am învăţat la ar'metică, domnule.

– Mergi la loc, nătărăule! Aldată să-i numeri.

S-a dus Cănuţă la loc şi s-a apucat să numere şi iar să numere.

A doua zi a venit dascălul şi mai supărat:

– Cănuţă!

– Aici.

– Câte feluri de numere complexe avem?

– Multe, domnule.

– Câte, dobitocule?

– Câte, domnule?

– Răspunde tu, boule!

– Să le numărăm, domnule!

– Acu să le numeri? până acum ce-ai numărat, măgarule?

– Am numărat domnii, domnule!

– Mergi la loc, vită! Aldată să le numeri.

Iar s-a dus la loc şi s-a apucat să numere câte feluri de numere complexe avem.

A treia zi, dascălul intră turbat:

– Cănuţă!

– Prezent!... Numerele complexe...

– Nu te-ntreb de numerele complexe...

– ...Domnii ţării româneşti...

– Stăi, întâi să te-ntreb, loază... Câte râuri are Europa?

– Mă duc să le număr, domnule...

Şi a plecat Cănuţă. S-a dus la bunică-sa acasă şi i-a spus că nu mai merge la şcoală măcar să-l taie. Bunică-sa a alergat la dascăl, şi dascălul i-a spus:

– Babo, dă-l la meşteşug. Poate meşteşugul să-i dea de căpătâi, că nu-i de şcoală, e copil sucit, una-l întrebi şi alta răspunde.

S-a mâhnit bătrâna, dar s-a gândit: de unde ştii? nu e toată lumea făcută să se procopsească-n şcoală... să-l dau la stăpân; poate acolo să-i fie norocul lui.

L-a dat pe Cănuţă la un băcan. A slujit băiatul cât a slujit, când mai bine, când mai rău. Într-o seară, băcanul a încărcat un coş mare cu fel de fel de mezeluri şi cu vreo douăzeci de sticle de vin, să le trimeaţă la un muşteriu. Afară era polei grozav. Cănuţă s-a aplecat şi d-abia a putut ridica greutatea pe loc limpede în prăvălie.

– N-o să aluneci cu el, mă? a-ntrebat jupânul.

– Dè! jupâne; ştiu eu?

– O să-l poţi duce?

– E greu...

– Haide! s-a răstit jupânul. Dar să dormi şi să mănânci, ştii? leneşule!

Cănuţă a dat să ridice coşul şi n-a putut. Jupânul ca să-l îmbăr-băteze i-a dat un pumn în ceafă; pe urmă, jupânul şi încă un băiat au ridicat greutatea şi i-au pus-o lui Cănuţă în cârcă. Copăcel-copăcel, băiatul a mers câţiva paşi până la colţul stradei pe unde presăraseră negustorii cenuşă pe dinaintea prăvăliilor; dar când să apuce pe o ulicioară mai neumblată, ca să mai scurteze din drum, tocmai

venea o birjă cu caii răscăcăraţi de teama alunecuşului. Băiatul s-a ferit repede-n lături şi odată, bâldâbâc! şi sdrong! Cănuţă într-o parte cât colo şi sarcina din spinare într-alta. Băiatul s-a lovit la cot de i-a secat sufletul; dar s-a ridicat degrab să vază ce s-a făcut coşul. L-a apucat vârtos de toartă şi l-a smucit cu putere. Ciudat lucru! Coşul era acum mai uşor. Când l-a ridicat de la pământ, a-nceput să curgă din fundul coşului ca dintr-o stropitoare ciuruită: se spărseseră sticlele şi acum se scurgea rămăşiţa vinului. Ce să facă? La muşteriu, cu cioburi de sticlă nu putea merge. Să fugă? Unde să se ducă?... Să se-ntoarcă la prăvălie! N-are să-l omoare doar.

De omorât nu l-a omorât jupânul, că jupânul nu era om aşa de rău... Dar...

– Unde ai căzut, ticălosule?

– În colţ la ulicioară.

– Pentru ce ai apucat pân ulicioară, afurisitule? Nu puteai merge pe Podul Mogoşoaii, pe unde e măturat şi cu cenuşă pe jos? Ai?

– Ca să nu mai ocolesc, jupâne!

– Să nu mai ocoleşti?... Ţi-e lene să umbli, mişelule!... Patruzeci de franci!... Face pielea ta câtă pagubă mi-ai făcut tu mie?

Şi trage-i, şi trage-i... I-a tras atâta, încât bietul Cănuţă, după ce s-a-nchis prăvălia, nici n-a mai mâncat. S-a culcat îmbrăcat pe mindir şi a dormit tun până la ziuă, parcă făcuse un ziafet.

A treia seară îl trimite iar cu marfă la alt muşteriu. Acum era coşul foarte uşurel.

– Măă! să vii degrabă.

– Viu, jupâne.

– Bagă de seamă să mai spargi ceva iar!...

Peste câteva minute vine-n prăvălie o damă şi târguieşte fel de fel de trebuincioase pentru casă.

– Să-mi dai un băiat să mi le ducă numaidecât cu mine şi cu contul, să-l plătesc acasă.

– Care dintre băieţii ăi mici e aicea? întreabă jupânul.

– Niciunul! răspunde tejghetarul. Sunt toţi duşi.

– Dar Cănuţă?

– N-a venit încă.

– Veni-i-ar numele...

Dama-şi pierde răbdarea; se uită la ceas:

– Atunci, zice, iau o birjă, că m-aşteaptă la masă; am musafiri; şi trimite dumneata pe băiat mâne, ori poimâne cu contul.

Jupânul, negustor vechi, care cunoştea cât se-ntinde poimânele cocoanei, zice dulceag:

– Dar... ştiţi că... mai este un contişor...

– Ce contişor? zice dama. Orice-o fi, plăteşte bărbatu-meu când o trece pe aici.

– E cam de mult, zice jupânul zaharisind şi mai tare tonul. De! cu vremea asta, şi la noi, negustorii, nu prea merge... Eu zic, coniţă, mai bine să aşteptăm băiatul... zău! mai bine să aşteptăm băiatul.

– Carevasăzică, nu am atâta credit la dumneata?

– Mă iertaţi, sărut mâna, răspunde cu glasul ca miambalul jupânul, frecându-şi mâinile.

Apoi schimbând deodată tonul, aspru către tejghetar, pe când intră mai mulţi muşterii:

– Băiete! vezi ce-a poftitără domnii.

– Mersi, zice dama foarte înţepată şi iese trântind uşa.

Orişicât, să laşi să plece aşa un muşteriu supărat, o damă, nu face pentru un negustor... Tocmai când se gândea jupânul la asta cu părere de rău că s-a-ntâmplat, iacătă şi Cănuţă, alb de măzăriche.

– Unde ai stat până acuma, nemernicule? zbiară jupânul.

– Am fost la d. Popescu.

– La d. Popescu?... un ceas pentru o palmă de loc?

– Am dat pe Podul Mogoşoaii, jupâne; pân ulicioară alunecă.

– Pe Podul Mogoşoaii?... ca să caşti gura la prăvălii!...

Şi şart! part! o pereche de palme fierbinţi peste urechile degerate.

Desigur numai din pricina firii lui pe dos, i s-a părut lui Cănu-ţă două palme mult mai dureroase decât bătaia de deunăzi. Deunăzi, după atâta pisăgeală, se culcase fără să se plângă de şale şi dormise ca o buturugă; acuma n-a putut s-adoarmă de usturimea urechilor. A plâns înfundat toată noaptea pe mindirul lui până despre ziuă.

Se împlinea acu, peste o minută, a treisprezecea învârteală a pământului împrejurul soarelui de când tânărul Cănuţă se grăbise a ieşi să se bucure de razele acestuia. Un neastâmpăr nesuferit ridică pe băiat de pe mindir. Cănuţă oftă adânc ca şi cum ar fi răsuflat întâia dată, îşi şterse repede ochii ca şi cum ar fi văzut întâia oară lumina. În perete ardea o lămpşoară afumată. Toţi băieţii ceilalţi dormeau adânc. Îşi luă într-o basma lucruşoarele lui, mai nimic, şi ieşi.

Mijea de ziuă când, rupt de oboseala trupului şi mai ales de a sufletului, îngheţat de atâta umblet prin frig, bătea în geam la cocioaba bunică-sii, în fundul unei mahalale de la marginea oraşului. Baba se deşteptase, îşi aprinsese candela la icoane şi se-nchina.

– Cine e?

– Eu, bunico.

I-a deschis.

– Ei! ce cauţi tu până-n ziuă?

– Am fugit de la jupânul.

– De ce? a-ntrebat bunica încruntată de cine ştie ce urât gând i-o fi fulgerat prin mintea ei veche.

– ...Pentru că... nu mai vreau să stau.

– Nu-ţi dă de mâncare?

– Ba da.

– Munceşti prea mult?

– Mult... dar... nu mult.

– Te bate?

Băiatul dete din cap şi-ncepu să plângă. A vrut bunica să-l mustre, să-l îndemne la supunere – ba, că aşa bate stăpânul, să-nveţe băieţii minte; ba, că trebuie să aibă copilul răbdare dacă e la stăpân; că dacă n-a vrut să-nveţe carte şi nici la stăpân nu vrea să stea, atunci ce-o să se facă el? s-ajungă vagabond, ori pungaş, ori să se prăpădească pe drumuri; că de! e băiat mare acuma, de treisprezece ani... de treisprezece ani!... Şi şi-a adus aminte baba că adiniauri, acu, a împlinit copilul copilului ei d-abia atâta, şi că e destul de mâhnit el şi de bătut la ziua lui, când alţi copii cine ştie ce bunătăţi şi ce mângâieri au la ziua lor; ce să-l mai mustre şi ea?... şi tot uitându-se la el cum plângea ca un prost, şezând pe marginea lăzii, cu legătura-ntr-o mână, şi se ştergea cu căciula la ochi, a-nceput şi baba să plângă ca o proastă...

Când răsărea soarele mare pe un cer limpede ca sticla, Cănuţă dormea la căldură în patul bunicăsii. Tot fire sucită! omul când doarme fără grijă, doarme pe-o ureche, nu pe brânci; nici pe una nici pe cealaltă nu voise să doarmă, fiindcă-i erau prea simţitoare de cu seară.

Tot aşa şi iar aşa, pentru nimicuri, a schimbat Cănuţă mulţi stăpâni. Istoria lui se poate asemăna cu istoria unui pahar care rabdă să-l umpli cu litra şi pentru o picătură se supără şi dă pe-afară. Şi lumea vede măcar ce se petrece cu paharul; dar putea lumea-nţelege ce se petrecea în sufletul lui Cănuţă? Paharul stă de faţă; sufletul lui Cănuţă sta ascuns şi pesemne era prea mic, prea strâmt – dedea repede pe dinafară.

Multe şi de toate a-ncercat el în viaţa lui, ca să şi-o poată cârpi de azi pe mâne. A făcut, fiindcă şi el era român, a făcut şi politică: a părăsit totdeuna opoziţia, din cauza nemărginitei şi injustei ei violenţe, în ajunul venirii ei la putere, şi s-a alipit totdeuna de guvern, care-n definitiv nu era aşa de

vinovat, cu câteva zile înainte de trecerea acestuia în opoziţie. Şi pe urmă iar aşa şi tot aşa.

Ducând viaţă destul de grea, i-a venit şi lui ceasul, şi s-a însurat ca toată lumea. L-a înşelat la început soacră-sa, nu i-a dat zestrea făgăduită – el a zis şi n-a prea zis ceva. L-a înşelat nevasta întâia oară – el a zis prea puţine. A doua oară – n-a zis nimic. Dar odată, la Blagovişteniі, a făcut ce-a făcut şi din toată sărăcia a cumpărat un crap mare şi borţos, ceva rar: patru chile şi plin de icre. L-a dus acasă şi a rugat pe nevastă şi pe soacră să i-l facă umplut la cuptor cu stafide şi cu coconari. Femeile, din una-ntr-alta, mai cu treabă, mai cu vorba, au uitat să scoată peştele la vreme. Când l-a dat la masă – sfarog. Cănuţă şi-a ieşit din pepene. Fără nicio vorbă şi-a lăsat nevasta şi a pornit divorţ a doua zi cu probe de altă dată; ar fi pornit numaidecât, dar nu se putea, era sărbătoare, mâncare de peşte, nu se ţinea tribunal.

Femeia era însărcinată. A-nceput să plângă, că ce o să se facă ea fără Cănuţă. El n-a vrut s-asculte. De necaz, de mâhnire, femeia a lăpădat la mă-sa şi cât pe-aici să piară de boală şi de mizerie. A alergat soacră-sa la el:

– Cănuţă, maică, fie-ţi milă! e nevastă-ta, iart-o! Se prăpădeşte fata, moare! ce Dumnezeu! Cănuţă, maică, pentru un crap!

Aş! Cănuţă, bărbat straşnic, o ţinea întruna:

–Crap necrap, nu se poate, cocoană! am pornit hârtie, s-a isprăvit.

În sfârşit a scăpat femeia după o îndelungată suferinţă.

Într-o dimineaţă, când plecase după daraveri, Cănuţă se-ntâl-neşte cu nevastă-sa, slabă, legată pe sub fălci: se plimba în Piaţa Teatrului de colo până colo ca o disperată. O durea îngrozitor o măsea de sus. Fusese la dentist, dânsul dormea. Îl aştepta să se deştepte; dar nu putuse sta locului; ieşise să se plimbe; stând în salonul de aşteptare, i-era frică să nu-nnebunească de durere.

Pe când vorbeau amândoi – c-aminteri nu erau supăraţi – iată că vine în fuga mare feciorul de la dentist şi-i spune să poftească. Femeia porneşte hotărâtă; dar după un pas se opreşte şi, întorcându-se către barbatu-său:

– Ai şi tu cu mine, Cănuţă; mi-e frică.

Omul merge după ea. Ajung în salonul de aşteptare. Femeia cade zdrobită pe un jeţ, legănându-şi capul strâmbat şi aiurit de suferinţă.

– Poftiţi, zice doctorul deschizând o uşă.

Femeia se scoală şi ia de mână, dârdâind ca de friguri, pe Cănuţă; amândoi intră după doctor. Ea, albă ca hârtia, se aşază pe scaunul de operaţie. El se face că fluieră ca pentru el singur, ţinând mâinile la spate şi uitându-se la o cadră din perete. Dar n-are răbdare, vrea să se-ntoarcă... Atunci un ţipăt... Gata!

– Haha! zice doctorul. Bine-ai făcut c-ai venit! aveai un abces care se putea sui la ochi, şi pe urmă...

– Ei, domnule doctor! zice femeia cu tonul blând al celei mai hotărâte scârbe de viaţă, după ce se clăti bine în gură... Câte supă-rări am eu, mă mir cum nu mi-a copt până acu şi inima!

Cănuţă nu mai fluiera. A plătit vizita doctorului. A plecat cu nevastă-sa. A tratat-o cu cafea cu lapte la Fialcowsky, că nu pusese femeia nimic în gură de trei zile. Pe urmă s-au suit amândoi într-o birjă; au mers acasă, s-au împăcat şi au trăit încă destulă vreme împreună.

Ar mai fi trăit încă bine, dacă nu i se-ntâmpla lui Cănuţă să moară. Într-o zi, dintr-un nimic, iarăşi pentru un moft – ceruse împrumut o mică sumă unui prieten pe care l-a fost îndatorat pe vremuri cu mult mai mult, şi acesta îl refuzase – s-a iritat aşa de grozav din ceartă încât i-a venit un fel de necăciune... Rău... rău... până seara a murit. L-au îngropat a doua zi ca pe toţi morţii.

La şapte ani, i-au făcut după obicei parastas, ca să-i scoată oasele şi să i le spele. Era de faţă la slujbă nevasta şi câteva rude. Când au dat groparii de cosciugul lui şi i-au ridicat binişor capacul putred, ce să vezi! În loc să stea oasele lui Cănuţă de-a lungul şi cu faţa-n sus, hârca sta-n sus cu ceafa şi ţurloaieie erau pornite către grătarul coastelor.

– Ăsta n-a fost mort bine când l-au îngropat, a zis popa.

– Aş! a răspuns femeia. M-aş fi mirat, Dumnezeu să-l ierte, să-l găsesc la loc... Sfinţia-ta nu l-ai cunoscut pe răposatul Cănuţă... om sucit!

Gazeta săteanului, 1897, 20 dec., 1898, 5 ian.; vol. *Momente* (1901), *Novele, povestiri* (1908)

LA HANUL LUI MÂNJOALĂ

Un sfert de ceas până la hanul lui Mânjoală... de-acolea, până-n Popeştii-de-sus, o poştie: în buiestru potrivit, un ceas şi jumătate... Buiestraşu-i bun... dacă-i dau grăunţe la han şi-l odihnesc trei sferturi de ceas... merge. Carevasăzică, un sfert şi cu trei, un ceas, şi până-n Popeşti unul şi jumătate, fac două şi jumătate... Acu sunt şapte trecute: ăl mai târziu până la zece, sunt la pocovnicu Iordache... Am cam întârziat... trebuia să plec mai devreme... dar în sfârşit!... de aşteptat, mă aşteaptă...

Aşa socotind în gând, am şi văzut de departe, ca la o bătaie bună de puşcă, lumină multă la hanul lui Mânjoală, adică, aşa-i rămăsese numele; acuma era hanul Mânjoloaii – omul murise de vreo cinci ani... Zdravănă femeie! ce a făcut, ce a dres, de unde era cât p-aci să le vânză hanul când trăia bărbatu-său, acuma s-a plătit de datorii, a dres acaretul, a mai ridicat un grajd de piatră, şi încă spun toţi că trebuie să aibă şi parale bune. Unii o bănuiesc că o fi găsit vreo comoară... alţii, că umblă cu fermece. Odată au vrut s-o calce tâlharii... S-au apucat să-i spargă uşa. Unul dintre ei, ăl mai voinic, un om cât un taur, a ridicat toporul şi când a tras cu sete, a picat jos. L-au ridicat repede! era mort... Frate-său a dat să vorbească, dar n-a putut – amuţise. Erau patru inşi. L-au pus pe mort în spinarea lui frate-său, şi ceilalţi doi l-au apucat de picioare, să-l îngroape undeva departe. Când să iasă din curtea hanului, Mânjoloaia începe să strige pe fereastră: hoţii! şi-n faţă-le, iacă zapciul cu mai mulţi inşi şi cu patru dorobanţi călări. Strigă pomojnicul: „Cine-i?“ Hoţii cei doi, fugi care-ncotro! rămâne mutul cu frate-său mort în cârcă. Acu, ce te faci la cercetare? Toată lumea ştia că mutul vorbeşte; cui putea să-i treacă prin cap că mutul nu se preface? L-au bătut până l-au smintit, ca să-i vie glasul la

loc – degeaba. De atunci li s-a tăiat pofta flăcăilor să mai calce hanul...

Până să-mi treacă toate astea prin minte, am sosit. O sumă de care poposesc în curtea hanului; unele duc la vale cherestea, altele porumb la deal. E o seară aspră de toamnă... Chirigiii se-ncălzesc pe lângă focuri... de aceea se vedea atâta lumină de departe. Un argat îmi ia calul în primire să-i dea grăunţe la grajd. Intru în cârciumă, unde fac refenea[7] oameni mulţi, pe când doi ţigani somnoroşi, unul cu lăuta şi altul cu cobza, ţârlâie într-un colţ olteneşte. Mi-e foame şi frig – m-a răzbit umezeala.

– Unde-i cocoana? întreb pe băiatul de la tarabă.

– La cuptor.

– Trebuie să-i fie mai cald acolo, zic eu şi trec, printr-o săliţă, din cârciumă în bucătărie...

Foarte curat în bucătărie... şi abur, nu ca în cârciumă, de cojoa-ce, de cizme şi de opinci jilave – abur de pâine caldă. Mânjoloaia priveghea cuptorul...

– Bine v-am găsit, cocoană Marghioalo.

– Bine-aţi venit, cocoane Fănică.

– Mai s-o fi găsind ceva de mâncare?

– Pentru oameni de omenie ca dumneata, şi la miezul nopţii.

Şi repede coana Marghioala dă poruncă unei cotoroanţe să puie de masă-n odaie, şi pe urmă s-apropie de cotlon la vatră, şi zice:

– Uite, alege-ţi.

Cocoana Marghioala era frumoasă, voinică şi ochioasă, ştiam. Niciodată însă de când o cunoşteam – ş-o cunoşteam de mult: trecusem pe la hanul lui Mânjoală de atâtea ori, încă de copil, pe când trăia răposatul taică-meu, că pe acolo n-era drumul la târg – niciodată nu mi se păruse mai plăcută... Eram tânăr, curăţel şi obraznic, mai mult obraznic decât curăţel. M-am apropiat pe la stânga ei, cum era aplecată spre vatră, şi am apucat-o

peste mijloc; ajungând cu mâna de braţul ei drept, tare ca piatra, m-a-mpins dracul s-o ciupesc.

– N-ai de lucru? zice femeia şi s-a uitat la mine chiorâş...

Dar eu, ca s-o dreg, zic:

– Straşnici ochi ai, coană Marghioalo!

– Ia nu mă-ncânta; mai bine spune ce să-ţi dau.

– Să-mi dai... să-mi dai... Dă-mi ce ai dumneata...

– Zău...

Şi eu, oftând:

– Fie, că straşnici ochi ai, coană Marghioalo!

– Da' dacă te-aude socru-tău?

– Care socru?... de unde ştii?

– Dumneata gândeşti că, dacă te-ascunzi sub căciulă, nu te mai vede nimini ce faci... Nu te duci la pocovnicu Iordache să te logodeşti cu fata a mai mare?... Aide, nu te mai uita aşa la mine; treci în odaie la masă.

Multe odăi curate şi odihnite am văzut în viaţa mea, dar ca odaia aceea... Ce pat! Ce perdeluţe! ce pereţi! ce tavan! toate albe ca laptele. Şi abajurul şi toate cele lucrate cu igliţa în fel de fel de feţe... şi cald ca sub o aripă de cloşcă... şi un miros de mere şi de gutui...

Am vrut să m-aşez la masă şi, după obiceiul apucat din copi-lărie, m-am întors să văz încotro e răsăritul, să mă-nchin. M-am uitat cu băgare de seamă de jur-împrejur pe toţi pereţii – nicio icoană. Zice coana Marghioala:

– Ce te uiţi?

Zic:

– Icoanele... Unde le ţii?

Zice:

– Dă-le focului de icoane! d-abia prăsesc cari şi păduchi de lemn...

Femeie curată!... M-am aşezat la masă făcându-mi cruce după datină, când deodată, un răcnet: călcasem, se vede, cu potcoava cizmii, pe un cotoi bătrân, care era sub masă. Cocoana Marghioala

sare repede şi deschide uşa de perete; cotoiul supărat dă năvală afară, pe când aerul rece năpădeşte-năuntru şi stinge lampa. Caută chibriturile pe bâjbâite; caut eu încolo, caută cocoana-ncoace – ne-am întâlnit piept în piept pe-ntuneric... Eu, obraznic, o iau bine-n braţe şi-ncep s-o pup... Cocoana mai nu prea vrea, mai se lăsa; îi ardea obrajii, gura-i era rece şi i se zbârlise pe lângă urechi puful piersicii... În sfârşit, iacă jupâneasa aduce tava cu demâncare şi cu o lumânare. Pesemne om fi căutat mult chibriturile, că ţilindrul lămpii se răcise de tot. Am aprins-o iar...

Bună mâncare! pâne caldă, raţă friptă pe varză, cârnaţi de purcel prăjiţi, şi nişte vin! şi cafea turcească! şi râs şi vorbă... halal să-i fie cocoanii Marghioalii! După cafea, zice cotoroanţii:

– Spune să scoată o jumătate de tămâioasă...

Grozavă tămâioasă!... Mă apucase un fel de amorţeală pe la încheieturi; m-am dat aşa-ntr-o parte pe pat, să trag o ţigară cu ale din urmă picături chihlimbarii din pahar, şi mă uitam pân fumul tutunului la cocoana Marghioala, care-mi sta pe scaun în faţă şi-mi făcea ţigări. Zic:

– Fie, cocoană Marghioalo, straşnici ochi ai!... Ştii ce?

– Ce?

– Dacă nu te superi, să-mi mai facă o cafea; da... nu aşa dulce...

Şi râzi!... Când vine jupâneasa cu cafeaua, zice:

– Cocoană, dumneavoastră staţi de vorbă aici... nu ştiţi ce-i afară...

– Ce e?

– S-a pornit un vânt de sus... vine prăpăd.

Am sărit drept în picioare şi m-am uitat la ceas: zece şi aproape trei sferturi. În loc de o jumătate de ceas, stătusem la han două ceasuri şi jumătate! Vezi ce e când te-ncurci la vorbă?

– Să-mi scoaţă calul!

– Cine?... Argaţii s-au culcat.

– Mă duc eu la grajd...

– Ţi-a pus ulcica la pocovnicu! zice cocoana pufnind de râs şi ţinându-mi calea la uşă.

Am dat-o binişor la o parte şi am ieşit pe prispă. În adevăr, era o vreme vajnică... Focurile chirigiilor se stinseseră; oameni şi vite dormeau pe coceni, vârându-se cuminţi unii-ntr-alţii jos la pământ, pe când pe sus prin văzduh urla vântul nebun.

– E vifor mare, zise cocoana Marghioala, înfiorată şi apucându-mă strâns de mână; eşti prost? să pleci pe vremea asta! Mâi de noapte aici; pleci mâne pe lumină.

– Nu se poate...

Mi-am tras mâna cu putere; am mers la grajd; cu mare greutate am deşteptat pe argat şi mi-am găsit calul; l-am închingat, l-am tras la scară şi m-am suit în odaie să-mi iau noapte bună de la gazdă. Femeia, dusă pe gânduri, şedea pe pat cu căciula mea în mână, o tot învârtea ş-o răsucea.

– Cât am de plată? am întrebat.

– Îmi plăteşti când treci înapoi, răspunse gazda, uitându-se adânc în fundul căciulii.

Şi pe urmă se ridică în picioare şi mi-o întinse. Mi-am luat căciula ş-am pus-o în cap, aşa cam la o parte. Zic, privind pe femeie drept în lumini, care-i sticleau grozav de ciudat:

– Sărut ochii, cocoană Marghioalo!

– Umblă sănătos!

M-am aruncat pe şea; jupâneasa bătrână mi-a deschis poarta, şi am ieşit. Rezemat cu palma stângă pe coapsa calului, mi-am întors înapoi capul: peste zaplazul înalt se vedea uşa odăii deschisă, şi în deschizătură, umbra albă a femeii adumbrindu-şi cu mâna arcurile sprâncenelor. Am ţinut la pas încetinel, fluierând un cântec de lume ca pentru mine singur, până când, cotind după zaplaz să-mi apuc drumul, mi s-a ascuns vederea cadrii. Am zis: hi! la drum! şi mi-am făcut cruce; atunci, am auzit bine uşa bufnind şi un vaiet de

cotoi. Gazda mea ştia că nu o mai văz, intrase degrab în căldură şi apucase pe cotoi cu uşa, desigur. Afurisit cotoi! se tot vâră pântre picioarele oamenilor.

Să fi mers o bucată bună de drum. Viforul creştea scuturându-mă de pe şea. În înalt, nori după nori zburau opăciţi ca de spaima unei pedepse de mai sus, unii la vale pe dedesubt, alţii pe deasupra la deal, perdeluind în clipe largi, când mai gros, când mai subţire, lumina ostenită a sfertului din urmă. Frigul ud mă pătrundea; simţeam că-mi îngheaţă pulpele şi braţele. Mergând cu capul plecat ca să nu mă-nece vântul, începui să simţ durere la cerbice, la frunte şi la tâmple fierbinţeală şi bubuituri în urechi. Am băut prea mult! m-am gândit eu, dându-mi căciula mai pe ceafă şi ridicându-mi fruntea spre cer. Dar vârtejul norilor mă ameţea: mă ardea sub coastele din stânga. Am sorbit în adânc vântul rece, dar un junghi m-a fulgerat pân tot coşul pieptului de colo până colo. Am aplecat iar bărbia. Căciula parcă mă strângea de cap ca o menghinea; am scos-o şi am pus-o pe oblânc... Mi-era rău... N-am făcut bine să plec! La pocovnicu Iordache trebuie să doarmă toată lumea; m-or fi aşteptat; pe vremea asta, or fi crezut oamenii, fireşte, că n-am fost prost să plec... Am îndemnat calul care se-mpletecea, parcă băuse şi el...

Dar vântul s-a mai potolit; s-a luminat a ploaie; lumină ce-ţoasă; începe să cearnă mărunt şi-nţepos... Îmi pun iar căciula... Deodată sângele începe iar să-mi arză pereţii capului. Calul a obosit de tot: gâfâie de-necul vântului. Îl strâng în călcâie, îi dau o lovitură de biciuşcă; dobitocul face câţiva paşi pripiţi, pe urmă sforăie şi se opreşte pe loc ca şi cum ar vedea în faţă o piedică neaşteptată. Mă uit... În adevăr, la câţiva paşi înaintea calului zăresc o mogâldeaţă mică sărind şi ţopăind... Un dobitoc!... Ce să fie?... Fiară?... E prea mică... Pun mâna pe revolver; atunci auz tare

un glas de căpriţă... Îndemn calul cât pot; el se-ntoarce-n loc şi porneşte-napoi. Câţiva paşi... şi iar stă sforăind... Iar căpriţa... Îl opresc, îl întorc, îi dau câteva lovituri, strângându-l din zăbală. Porneşte... Câţiva paşi... Iar căpriţa... Norii s-au subţiat de tot: acuma văz cât se poate de bine. E o căpriţă mică neagră; aci merge, aci se-ntoarce; aruncă din copite; pe urmă se ridică-n două picioare, se repede cu bărbiţa în piept şi cu fruntea înainte să-mpungă, şi face sărituri de necrezut şi mehăie şi fel de fel de nebunii. Mă dau jos de pe cal, care nu mai vrea să meargă în ruptul capului, şi-l apuc scurt de căpăstru; mă aplec pe vine-n jos: „Ţa-ţa!“ şi chem căpriţa cu mâna parcă aş vrea să-i dau tărâţe. Căpriţa se apropie zburdând mereu. Calul sforăie nebun, dă să se smucească; mă pune în genunchi, dar îl ţiu bine. Căpriţa s-a apropiat de mâna mea: e un ied negru foarte drăguţ, care se lasă blând să-l ridic de jos. L-am pus în desaga din dreapta peste nişte haine. În vremea asta, calul se cutremură şi dârdâie din toate încheieturile ca de frigurile morţii.

Am încălecat... Calul a pornit năuc.

De mult acum, mergea ca praştia sărind peste gropi, peste moşoroaie, peste buşteni, fără să-l mai pot opri, fără să cunosc locurile şi fără să ştiu unde mă ducea. În goana asta, când la fiece clipă îmi puteam frânge gâtul, cu trupul îngheţat şi capul ca-n foc, mă gândeam la culcuşul bun pe care-l părăsisem prosteşte... De ce?... Cocoana Marghioala mi-ar fi dat mie odaia ei, aminteri nu mă poftea... Iedul se mişca în desagă să se aşeze mai bine; mi-am întors privirea spre el: cuminte, cu capul deştept scos afară din desagă, se uita şi el la mine. Mi-am adus aminte de alţi ochi... Ce prost am fost!... Calul se poticneşte: îl opresc în silă; vrea să pornească iar, dar cade zdrobit în genunchi. Deodată, printr-o spărtură de nor se arată felia din urmă aplecată pe o rână. Arătarea ei m-a ameţit ca o lovitură de măciucă la mir. Mi-era în faţă...

Atunci sunt două luni pe cer! eu merg la deal: luna trebuie să-mi fie-n spate! Şi mi-am întors repede capul, s-o văz pe cea adevărată... Am greşit drumul! merg la vale... Unde sunt? Mă uit înainte: porumbişte cu cocenii netăiaţi; la spate, câmp larg. Îmi fac cruce, strângând de necaz calul cu pulpele amorţite, ca să se ridice – atunci, simţ o zvâcneală puternică lângă piciorul drept... Un ţipăt!... Am strivit iedul! Pun mâna iute la desagă: desaga goală – am pierdut iedul pe drum! Calul se scoală scuturându-şi capul ca de buimăceală; se ridică în două picioare, se smuceşte-ntr-o parte şi mă trânteşte-n partea ailaltă; pe urmă o ia la goană pe câmp ca de streche şi piere-n întuneric. Pe când mă ridic zdruncinat, auz foşneală pântre coceni şi un glas de om din apropiere, tare:

– Tiu! Ţa-ţa! Ptfiu! Ucigă-te toaca, duce-te-ai pe pustii!

– Care-i acolo? strig eu.

– Om bun!

– Care?

– Gheorghe!

– Care Gheorghe?

– Nătruţ... Gheorghe Nătruţ, care păzeşte la coceni.

– Da’ nu vii încoace?

– Ba, iaca viu.

Şi, dintre coceni, se arată umbra omului.

– Mă rog, frate Gheorghe, unde suntem noi aicea?... am rătăcit cu viforul ăsta drumul.

– Da’ unde vreai dumneata să mergi?

– La Popeştii-de-sus.

– Ehei! la pocovnicu Iordache.

– Ei, da.

– Apoi, n-ai rătăcit drumul... da’ mai ai de furcă până-n Popeşti... Aicea eşti d-abia în Hăculeşti.

– În Hăculeşti? am zis cu bucurie. Atunci, sunt aproape de hanul lui Mânjoală...

– Uite-l colea; suntem la spatele grajdului.

– Hai de-mi arată drumul, să nu-mi rup gâtul tocm-acuma.

Rătăcisem vreo patru ceasuri.

În câţiva paşi am ajuns la poartă. La odaia cocoanii Marghioalii lumină, şi umbre mişcă pe perdea... A avut parte cine ştie ce alt drumeţ mai înţelept de patul cel curat! Eu oi fi rămas să capăt vreo laviţă lângă cuptor. Dar noroc! cum am ciocănit, m-a şi auzit. Jupâneasa bătrână a alergat să-mi deschiză... Când să intru, mă-mpiedic pe prag de ceva moale – iedul... tot ăla! era iedul gazdii mele! A intrat şi el în odaie şi a mers să se culce cuminte sub pat.

Ce să spui? Ştia femeia că mă-ntorc?... ori se sculase de dimi-neaţă?... Patul era nedesfăcut.

– Cocoană Marghioalo! atât am putut să zic, şi vrând să mul-ţumesc lui Dumnezeu că m-a scăpat cu viaţă, am dat să ridic dreapta spre frunte.

Cocoana mi-a apucat repede mâna şi, dându-mi-o în jos, m-a luat cu toată puterea în braţe.

Parcă văz încă odaia ceea...

Ce pat!... ce perdeluţe!... ce pereţi!... ce tavan!... toate albe ca laptele. Şi abajurul şi toate cele lucrate cu igliţa în fel de fel de feţe... şi cald ca sub o aripă de cloşcă... şi un miros de mere şi de gutui...

Aş fi stat mult la hanul Mânjoloaii, dacă nu venea socru-meu, pocovnicu Iordache, Dumnezeu să-l ierte, să mă scoată cu tărăboi de acolo. De trei ori am fugit de la el înainte de logodnă şi m-am întors la han, până când, bătrânul, care vrea zor-nevoie să mă ginerească, a pus oameni de m-au prins şi m-au dus legat cobză la schit în munte: patruzeci de zile, post, mătănii şi molitve. Am ieşit de-acolo pocăit: m-am logodit şi m-am însurat.

Tocma-ntr-un târziu, într-o noapte limpede de iarnă, pe când şedeam cu socru-meu la lafuri, după obiceiul de la ţară, dinaintea unui borcan de vin,

aflarăm de la un isprăvnicel, care sosea cu cumpărături din oraş, că despre ziuă stătuse să fie foc mare la Hăculeşti: arsese până-n pământ hanul lui Mânjoală îngropând pe biata cocoana Marghioala, acu hârbuită, sub un morman uriaş de jăratic.

– A băgat-o în sfârşit la jăratic pe matracuca! a zis socru-meu râzând.

Şi m-a pus să-i povestesc iar istoria de mai sus pentru a nu ştiu câta oară. Pocovnicul o ţinea întruna că în fundul căciulii îmi pusese cocoana fermece şi că iedul şi cotoiul erau totuna...

– Ei aş! am zis eu.

– Era dracul, ascultă-mă pe mine.

– O fi fost, am răspuns eu, dar dacă e aşa, pocovnice, atunci dracul te duce, se vede, şi la bune...

– Întâi te dă pe la bune, ca să te spurce, şi pe urmă ştie el unde te duce...

– Da' dumneata de unde ştii?

– Asta nu-i treaba ta, a răspuns bătrânul; asta-i altă căciulă!

Gazeta săteanului, 1898, 5 febr.; vol. *Momente* (1901), *Novele, povestiri* (1908)

7 Ospăţ, chef, petrecere (*turc*.)

DOUĂ LOTURI

– Asta e culmea!... culmea!... strigă d. Lefter, ştergându-şi fruntea de sudoare, pe când madam Popescu, consoarta sa, caută fără preget în toate părţile... Nu e şi nu e!...

– Femeie, trebuie să fie-n casă... Dracu n-a venit să le ia!...

Dar ce au pierdut? ce caută?

Caută două bilete de loterie, cu care d. Lefter Popescu a câştigat.

Însă oricine mă poate întreba:

Bine, dacă a pierdut biletele, de unde ştie d. Lefter de câştig?

E lucru simplu. Biletele le-a fost cumpărat cu bani împrumu-taţi, ca de càbulă[8], de la d. căpitan Pandele, fiindcă-i spuseseră mulţi, când se tot plângea că n-are noroc la joc, să-ncerce a juca cu bani de-mprumut... Şi a făcut învoială, pe onoare, faţă de martori, să dea din câştig, dacă s-o-ntâmpla, zece la sută căpitanului.

Când a cumpărat biletele, d. Lefter a râs pesimist:

– Ţi-ai găsit! eu şi noroc!

Dar d. căpitan Pandele, mai optimist:

– De unde ştii dumneata norocul meu?

Ş-a pus pe d. Lefter să-i însemneze în carnet numerele bile-telor.

A trecut mult de la aceasta. Loteriile, amânate de atâtea ori, s-au tras în sfârşit amândouă în aceeaşi zi. La prima (Loteria „Societăţii pentru fundarea unei Universităţi Române în Dobrogea, la Constanţa“) lotul cel mare de 50 000 lei l-a câştigat numărul *076 384;* iar la a doua (Loteria „Asociaţiunii pentru fundarea şi înzestrarea unui Observatoriu Astronomic la Bucureşti“) lotul cel mare tot de 50 000 lei l-a câştigat numărul *109 520*.

D. Lefter, până adiniauri, habar n-avea că se trăseseră ieri amândouă loteriile. Era seară; omul

şedea la masă cu consoarta sa în săliţa de intrare, vorbind în ticnă despre cum se scumpeşte viaţa din zi în zi, când, aude o birjă oprindu-se-n poartă, apoi paşi apăsaţi în curticică şi pe urmă bătând cineva tare grăbit la geamlâcul d-afară. D. Lefter sare să deschidă, bănuind în gând: „Hait! iar ne cheamă diseară la serviciu extraordinar turbatul (turbatul e şeful), să ne canonească până la miezul nopţii, ca să se recomande ministrului că e grozav!“ – iar madam Popescu se repede în odaie, fiindcă era în *négligé*. D. căpitan Pandele intră ca o furtună şi, vorbind din ce în ce mai tare, ca şi cum d. Lefter ar fi surd:

– Bine, nene, păcatele mele! de ce n-ai venit la berărie?... se poate să fii aşa de indiferent?... te caut ca un nebun de atâtea ceasuri!

– Ne-a ţinut până adiniauri turbatul la cantilerie... De ce?

– Leftere!... nu ştii nimica?

– Ce?

– Ieri s-a tras loteriile noastre!

– Ei?

– Am câştigat!

– Nu mă-nnebuni!... Cât?

– La amândouă am câştigat loturile mari! ale mari de tot!

Şi căpitanul pune pe masă listele oficiale şi alături carnetul său. În adevăr, carnetul sună tocmai ca-n liste: *076 384 Universitate-Constanţa*, *109 520 Bucureşti-Astronomie*.

Cititorul a înţeles acuma ce caută de trei zile pe brânci soţii Popescu.

D. Lefter a trimis turbatului o scrisoare, cerând, cu tot res-pectul, un concediu de două-trei zile, pe motiv că nu se simte deloc bine. Aşa şi e; e bolnav.

După o muncă zadarnică de atâta vreme, după ce toată casa a fost răsturnată de zece ori, când aşa, când aminterea, d. Lefter a căzut pe o canapea

sfărâmat de oboseală; a simţit că i se taie încheieturile şi aşa, un fel de slăbiciune la lingurea, parcă-l lua o apă; a moţăit de câteva ori ş-a adormit. Femeia a şezut şi ea pe un scaun, că nu mai putea de picioare şi de mijloc – se-nţelege, de atâta alergătură şi de-atâtea ridicături. Să fi aţipit d. Lefter ca vreun sfert de ceas şi, deodată, se scoală drept, cu faţa luminată de raza adevărului...

– Ştiu unde sunt! acuma ştiu!... uf!... le-am găsit!

– Unde?

– În jacheta mea a cenuşie de vară... Cu ea eram la berărie când le-am cumpărat. Ţiu minte bine; le-am pus în buzunarul de la piept înăuntru... Acolo sunt!... sigur!... Adu-mi jacheta!

Pe cât îşi aducea mai limpede aminte domnul Lefter, pe atât madam Popescu se turbura, se roşea, se-ngălbenea...

– Care jachetă? întreabă ea aiurită, ca de pe altă lume.

– A cenuşie.

– Leftere! zise femeia punând mâna la sânul stâng, ca si cum ar fi simţit un junghi grozav.

– Ce?

– Am... dat-o.

– Ce ai dat?

– Jacheta!

– Care jachetă?

– A cenuşie!

– Cui?

– N-ai spus tu că n-o mai porţi?

– Cui? cui ai dat-o, nenorocito!

– La o chivuţă.

– Pentru ce?

– Pe farfurii.

– Când?

– Alaltăieri...

– Alaltăieri!... fără s-o cauţi pân buzunare!

– Am căutat-o, răspunde femeia îngrozită de vina ei; nu era nimic.

– Taci! strigă crunt d. Lefter... Pe câte farfurii ai dat-o?

– Pe zece... Destul m-am tocmit: n-a vrut să-mi dea o duzină întreagă, răspunde ea fără să mai ştie ce spune.

– Unde sunt farfuriile?... Voi să văz farfuriile! Adu farfuriile! porunceşte straşnic d. Lefter.

Consoarta sa, fără să mai zică o vorbă, se supune; i le aduce şi le pune pe masă. Frumoase farfurii! cu chenar dublu, unul cona-biu lat pe muche, şi altul pembè îngust pe buză. Domnul Lefter ia una ş-o suna – porţălan.

– Bravo! bun gust ai! zice rânjind sardonic.

Şi, pac! trânteşte una jos... ţăndări! şi pe urma paf alta ase-menea.

– Leftere!

– Aşa sunt eu, galant, cocoană! când am chef, sparg; sparg, cocoană, când am chef, farfurii de câte zece mii de franci una! sparg, mă-nţelegi, sparg al dracului!

Şi iar pac! paf! până la a din urmă, pe când cocoana se scutură la fiecare, parcă ar arde-o cu un bici de foc. După ce le isprăveşte pe toate, d. Popescu îşi scoate batista, îşi şterge sudoarea frunţii şi se aşază grav pe scaun, apoi, cu tonul sever, dar calm, al ju-decătorului nenduplecat către criminalul care-i stă de faţă-n picioare:

– La care chivuţă? o ştii?

– La Ţâca, aia tânără frumoasă, care vine totdeuna pe aici, răspunde vinovata, plângând cu inima frântă de târzie căinţă.

– Ştii unde se află această chivuţă?

– Zice că stă tocmai la margine, în mahalaua Farfurigiilor.

– Destul, nenorocito!

Peste un ceas, pe-nserate, o birjă trece în goana mare prin strada Emancipării din Farfurigii: pe capră, alături cu birjarul, un sergent; în fund, d. Lefter şi d. căpitan Pandele; iar, dinainte, încă un sergent şi d. comisar al secţiei respective,

Turtureanu, deja cointeresat cu cinci la sută asupra câştigului – se-nţelege, câştig, dacă se vor găsi cele două bilete. Comisarul ştie unde stă chivuţa Ţâca.

Birja, trecând din greu prin noroi, se opreşte în sfârşit în apro-pierea unei cocioabe de pământ, care şade singuratică într-un peş pe un maidan. Comisarul postează pe sergenţi, pitulaţi, în dosul cocioabei, după regula strategică consecrată la călcări de vizuini; le face semnul clasic al lui Harpocrates[9], ş-apoi trece, urmat de d. căpitan şi de d. Popescu, să bată la uşă... O fetică zdrenţuită vine să deschiză. În săliţa luminată de pălpăiala a câţiva tăciuni de pe vatră, miroase straşnic a carne cu prune: o ţigancă bătrână pregăteşte de cină. Toţi trei vizitatorii se dau înapoi pe prispă punându-şi mâna la nas.

– Unde-i mă-ta, fa? întreabă d. comisar.

– Trebuie să vie acuma, zice copila uitându-se sperios cu ochii ei mari la cei trei domni.

– Aprinde-un muc de lumânare şi hai de ne du în odaie, s-o aşteptăm.

Fata stă la-ndoială.

– Haide! se răsteşte d. Turtureanu... şi toţi trei intră, împingând pe fată-nainte.

– Da’ ce e? întreabă bătrâna, ridicându-se de la vatră, unde sta stârcită.

– Avem treabă cu fie-ta, cu Ţâca...

–Lipseşte ceva dintr-o casă... ştie ea ce lipseşte, adaugă d. Lefter.

– Vai de mine! boiarule, zice bătrâna... N-are Ţâca obiceiul... La toate casele boiereşti o cunoaşte pe Ţâca... la toate cocoanele mari o ştie pe Ţâca...

– Haide! nu mai lungi vorba, comandă d. căpitan Pandele, ş-aprinde! cât vrei să mă ţii în picioare?

– Iac-aprinz... Da’ nu se poate, Ţâca, boiarule! să ferească Dumnezeu! eu, pântru Ţâca, poci să-mi pui mâna-n foc pântru Ţâca... Poate, altă chivuţă...

Şi zicând acestea, baba a aprins o lumânare de seu ş-a trecut în odaie, urmată de boieri. Odaia are două paturi, o masă, o laviţă, un scaun şi o sobiţă de tuci. Pe amândouă paturile, stau grămezi de haine, încălţăminte, pălării, şaluri purtate, pe sub paturi şi pe laviţă fel de fel de mărfuri de farfurărie şi sticlărie...

La vederea mormanelor de vechituri, d. Lefter tresare; se re-pede şi-ncepe să scotocească, luând şi examinând pe rând bucăţică cu bucăţică, fir cu fir. Câte reflexiuni ironice, picante, sentimen-tale, se pot face asupra unei aşa grămezi pestriţe de vechituri, cu privire la zădărnicia lumii trecătoare prin care au trecut şi ele o clipă, nouă, neveştejite! Dar d. Lefter n-are vreme să filozofeze... el caută... caută mereu... Fatalitate! jacheta cenuşie nu se află. Când gânduri peste gânduri îi clocotesc în cap, iacătă şi Ţâca, d-abia ducându-şi coşul plin de vechituri noi, foarte obosită de alergătura zilei-ntregi şi flămândă: de departe i s-au umflat nările ca răspuns la chemarea generosului miros de pe vatră.

Cum intră, o înconjură toţi trei musafirii; d. Lefter o ia de piept:

– Unde mi-e jacheta?

– Care jaghetă?

– Jacheta a cenuşie...

– Care jaghetă cenuşie?

– Jacheta cu biletele...

– Care belete, boiarule?

– Te faci că nu ştii, gaşperiţă!

– Sa ma trasnească Dumnezeu! sa hie al dracului!

– Mai bine, spune drept, zice d. Turtureanu.

– Dacă spui, ai bacşiş bun, adaugă d. căpitan Pandele.

– Ce sa spuie, boiarule! zice bătrâna apilpisită: ce sa spuie? vai de pacatele noastre, daca nu ştie... auzi colo! ce sa spuie?

– Taci tu! zbiară d. Turtureanu şi-i dă brânci babei cât colo în săliţă.

Baba îşi face cruce, iar copila tremură ca varga lângă vatră, unde prunele sfârâie tare-n cratiţă.

– Sa n-aibă parte! dă să zică Ţâca.

– N-ai fost tu, o-ntrerupe d. Lefter, în strada Pacienţii numărul 13, la madam Popescu, madam Lefter Popescu, o damă naltă, subţirică, frumoasă, oacheşă, casele ale verzi cu geamlâc, care are o aluniţă cu păr dasupra sprâncenii din stânga şi se poartă legată la cap cu roşu?

– Ba, am fost.

– Atunci, de ce minţi?

– Ba, nu mint, boiarule; am fost. Ei?

– Nu ţi-a dat pe zece farfurii, că n-ai vrut să dai o duzină-ntreagă, cu chenar conabiu lat pe muche şi altul pembè îngust pe buză, o jachetă cenuşie?

– Ba, mi-a dat.

– Atunci, de ce minţi?

– Nu minte, boiarule! zice bătrâna din săliţă.

– Taci tu!... Unde e jacheta?

– E pa mine... o port pa dedesubt.

– Ca să nu te prinz!

– Ba sa hie al dracului care n-o poartă de frig... Sunt borţoasă, boiarule... alerg toată ziulica pân zloată – bogdaproste, îmi ţâne cald la pântece şi la şale.

– Dezbracă-te! porunceşte d. Lefter.

– Iaca...

Şi Ţâca începe a-şi lepăda ţoalele de pe ea. Tocmai dedesubt de tot, peste cămaşă, se vede jacheta cenuşie.

D. Lefter repede o caută-n buzunarul de la piept; chivuţa se strâmbă, că se gâdilă la sân. În buzunar, nimic; dar în fund are o descusătură... desigur o fi căzut în căptuşeală. Ţâca scoate jacheta şi o dă d-lui Lefter, care o descoase cu briceagul din toate tighelurile... În căptuşeală, nimic şi iar nimic.

– Ce mi-ai făcut biletele? răcneşte îngrozitor cu pumnii-ncleştaţi d. Lefter, pe când ceilalţi doi o

strâng de-aproape într-un colţ.

– Care belete? zbiară şi chivuţa ca o nebună ş-apoi, schimbând tonul, strigă tare către baba din săliţă, în ţigăneşte: „Săi, că se sfarojesc prunele de tot!“

– Ce ai spus pe ţigăneşte? urlă d. Lefter.

– Haoleu! încep să se bocească baba şi copila, ce năpaste a fost să cază pe noi!

– Să-mi scoţi biletele! scrâşneşte d. Lefter; să-mi scoţi biletele, hoaţo! că te omor, mă-nţelegi? te omor!

Şi-i trage Ţâchii o palmă, s-o năucească. Atunci, toate trei femeile se pornesc pe ragete, să crezi că s-a aprins o cuşcă cu pantere. D. Turtureanu dă-ntr-o parte pe d. Lefter şi cu gravitate:

– Las-o, mă rog... Las’ că spun dumnealor la secţie.

Apoi iese-n uşă, dă un ţignal; sergenţii răsar ca din pământ, şi haide! le-au pornit pe nemâncate...

Toată arta d-lui Turtureanu a rămas infructuoasă... Femeile nu ştiau nimic despre bilete... Cu tot zelul său, nu putuse depăşi limitele prudenţii; de aceea, el spunea seara la berărie d-lui Lefter şi căpitanului:

– Cu baba şi cu fata, dè! merge să le mursici mai zdravăn; dar cu Ţâca, nu prea, fiindcă e, pardon, în poziţie: dacă se-ntâmplă la secret vreun avort... Nu ştii dumneata? Astăzi nu mai poţi conta pe inferiori... şi nici pe superiori! S-aude... Gazetele atât aşteaptă ca să ne persecute... Dar îţi spun eu că nu e... Biletele n-au fost în jachetă, pot face prinsoare pe ce pofteşti... Să vezi, când ţi-o mai trece niţel asta... cum să zic? – amorul propriu – aşa e tot omul la-nceput când îi vine o surpriză de aşa un câştig – să vezi, ai să dai peste ele acasă.

D. Lefter susţine că Ţâca i-a furat biletele – chivuţele şi jidanii nu sunt proşti: când cumpără haine vechi, le purică pân toate-ndoiturile.

– Ia, dă-mi-le, mă-nţelegi, la discreţie, să stau eu cu dumnealor în *tête-à-tête* la secret... Să vezi cum scot biletele.

Şi zicând aceasta, se uită cruciş fioros şi scrâşneşte din dinţi.

D. Turtureanu răspunde făcând teorii asupra instrucţiunii criminale pe temeiul îndelungei d-sale experienţe în serviciul siguranţei publice. Aşa, femeile rabdă mai mult, sunt mai piloase[10] decât bărbaţii. Dintre bărbaţi, bulgarii întrec pe toţi la răbdare; mai puţin ca toţi rabdă ţiganii, şi ţigancele mai puţin decât toate: cum le strângi puţin în corset, „stai, ca spui, mânca-te-aş!“

De aceea, le slăbise pe chivuţe, lăsându-le însă tot la secret nemâncate, să se mai gândească – poate!... dar nu-i vine să crează.

Pe când vorbeşte d. Turtureanu, d. căpitan Pandele citeşte gazeta de seară, iar d. Lefter ascultă dus pe gânduri. La un moment, d. Popescu se face palid: un domn a intrat în berărie şi trece pe lângă masa lor către fund. Este şeful său de la minister, un tip foarte posomorât şi din cale-afară aspru. D. Lefter se scoală şi salută; şeful d-abia moţăie din cap şi se aşază la o masă puţin mai departe.

– Uite, zice d. căpitan şi arată celorlalţi gazeta, care scrie:

„Precum se ştie, cele două mari loterii s-au tras zilele trecute. Numerele care au câştigat loturile cele mari, de câte 50 000 lei sunt: la Constanţa-Universitate, 076 384 – la Bucureşti-Astronomie, 109 520.

Un lucru curios însă; până acuma, fericiţii posesori ai numerelor câştigătoare nu s-au prezentat să-şi reclame dreptul. Pentru numeroşii noştri cititori şi gentilele noastre cititoare, în rândurile cărora am dori din suflet să se afle câştigătorii, amintim că, după şase luni de trageri,

nu se mai poate sub niciun cuvânt reclama vreun câştig. Sumele nereclamate până la termenul fatal trec de drept la fondurile societăţilor respective.“

Cu tot respectul ce i-l insufla d-lui Lefter şeful său, care-l ochia pe sub sprâncene din când în când cu privirea plină de mustrare – adică: „Dumneata ne tragi pe sfoară; scrii că eşti bolnav, ca să-mi lipseşti de la datorie, şi pe urmă-mi baţi berăriile... Bravo!“ – cu tot respectul acela foarte legitim, d. Popescu nu se putu stăpâni la propoziţia finală din notiţa gazetei, şi izbucni într-un hohot de râs, un râs vânăt:

– Hahaha! să ştii, nene Turturene, că le găsim tocma a doua zi după termen... Îmi cunosc eu norocul!... Hahaha!

Râsul şi vorbele acestea au făcut pe d. căpitan Pandele să sară din loc. El, care până aci păstrase o atitudine calmă, mai presus de orice laudă, a trebuit în sfârşit şi el să izbucnească... Imputări amare de neglijenţă, de indiferenţă, de imprudenţă! Când are cineva hârtii de valoare aşa de mare, nu le lasă să se târâie astfel de colo până colo... Trebuie să fie cineva prea sec! Aşa trebuie să paţi când faci afaceri de o sută de mii de franci cu un zevzec! şcl. ... Şi asupra acestora, d. căpitan pleacă, spumând şi înjurând ca un grad inferior. D. Lefter parcă n-a auzit nimic; bate toba încetinel cu deştele pe marmura mesei.

Peste câteva momente, domnul şef, care a plătit paharul său de bere, se scoală şi, trecând spre uşă pe lângă masă, zice:

– Domnule Popescu, dacă dumneata nu mai vrei să vii la serviciu, atunci, te rog, cel puţin trimite mâne cheia sertarului, unde ai acte publice în întârziere.

– Am fost bolnav, domnule şef.

– Mofturi!...

– Parol, domnule şef; mâne viu negreşit.

– Te rog! zice scurt şi apăsat şeful şi pleacă fără să salute.

D. Turtureanu se uită la ceas... Târziu! Trebuie să meargă la serviciul de noapte: peste un ceas trece inspectorul pe la secţie. Pleacă; d. Lefter pleacă după el. Se aruncă-ntr-o birjă; d. Lefter se aruncă după el.

– Merg şi eu la secţie, nene Turturene, s-o mai văz pe hoaţa!

D. Turtureanu se-nvoieşte numai după ce amicul îşi dă cuvân-tul solemn de onoare că n-are să mai fie violent, n-are să mai facă nimica femeilor arestate. Pe drum, d. Popescu promite amicului său să-i ridice partea din câştig de la cinci la zece la sută, dacă se găsesc biletele.

– Pe viitorul şi pe onoarea mea! nene Turturene!

Au sosit... Nenorocire!... Inspectorul trecuse pe la secţie adi-neaori; cercetase la secret, notase ceva, foarte supărat, în portofel, şi liberase pe cele trei femei, îmbunându-le cu vorbe blânde.

– De mare belea mi se pare că m-ai dat, nene Popescule, cu ipohondriile dumitale! a zis d. comisar.

D. Lefter atunci a-nceput să se vaite.

–Prin urmare, carevasăzică, dacă nici dv., poliţia, nu ne protejaţi contra bandiţilor, atunci, mă rog, ce mai rămâne? Am înţeles, carevasăzică, cum merge chestia! Nu vă săturaţi nici cu zece la sută? Cât vreţi, cât poftiţi, domnule? şaptezeci? nouăzeci? sută la sută?

Şi apoi o cascadă, un torent de invective la adresa autorităţii, care e compusă din pungaşi, din zbiri complici cu briganzii! exemplu: d. inspector, care s-a-nvoit cu ţigancele...

– Frumos! sublim! adaugă, după o pauză de resuflu, d. Popescu, cu un ton de acră ironie.

Ş-apoi, schimbând tonul, cu glasul tunător:

– Ruşine pentru acest început de secol! de trei ori ruşine!

Prudenţa şi amiciţia au oprit pe d. Turtureanu să nu-i dreseze cuvenitul proces-verbal pentru insultă adusă autorităţii în exerciţiul funcţiunii, şi poate că tot i l-ar fi dresat, dacă, asupra ultimelor cuvinte, d. Lefter n-ar fi ieşit în fuga mare ca un nebun, strigând că se duce să reclame la parchet.

Era cam pe la rândul al treilea al salipgiilor; mijea bine de ziuă, când d. Lefter, după ce rătăcise atâta vreme prin mahalale, ajunsese în sfârşit în maidanul din strada Emancipării, în faţa cocioabei, de unde ridicaseră aseară pe cele trei chivuţe...

Poate... poate că rugămintea să biruie ce n-a putut birui vio-lenţa... şi d. Popescu bate cu sfială la uşa sărmanei locuinţe... Niciun răspuns... Mai bate o dată, tot aşa de discret... Acelaşi rezultat... Să bată mai cu inimă!... Dar mai multă inimă n-are... Se apropie în vârful galoşilor de ferestruică şi ascultă ce să fie înăuntru... În tăcerea dimineţii umede şi neguroase, se aud bine horcăieli... Femeile, zdrobite de împrejurările prin care trecuseră, dormeau duse.

D. Lefter şezu pe marginea de lemn a prispii şi aprinse o ţiga-retă... Şezu cât şezu aşa, meditând un discurs bine simţit pentru a convinge pe chivuţe că nişte femei muncitoare pot câştiga o avere într-un chip onorabil, fără să caute a ruina pe un om, de la casa căruia au câştigat totdeauna o bucăţică de pâine... Ar fi păcat! şi mai la urmă, el a dat de ştire: biletele sunt anulate; dar zece, cincisprezece la sută, da! o avere necalculabilă, care le pică din cer: bogate, independente şi... oneste, şcl...

Deodată, se aude zgomot uşor în casă... În sfârşit, s-au deş-teptat... Musafirul se scoală-n picioare, tuşeşte şi pune mâna pe bordul pălăriei. În acelaşi moment, uşa se deschide şi se arată-n prag chipul neţesălat al fetei:

– Haoleu, mamă! săriţi c-a venit hăla iar!

Femeile sar degrab:

– Iar ai venit, nebunule? ţipă Ţâca.

– Ai venit iar la belete, ai? urlă bătrâna.

Şi, până să n-apuce d. Popescu să salute măcar, se pomeneşte fleaşc drept în ochi, o strachină cu prune sleite:

– Na belete!

– Sa pui sa ne omoare, nevinovate, la poliţie, ai? oţule!

Şi după ce i-au luat văzul, trage-i, pumni, palme, şi pe urmă care cu ce apuca, baba cu o cratiţă, fata cu o scurtătură de lemn şi femeia cu un târn, şi dă-l tava pân noroi:

– Na belete! na belete!! na belete!!!

Când au ostenit bine chivuţele, a plecat şi d. Lefter, destul de ostenit şi dumnealui, dar repede, şi cu capul gol, de degrab ce-i era – şi chivuţele după el:

– Hò! Hò! nu mai vrei belete? sa mai vii la belete! hò! oarrba!!

Pe la şapte şi jumătate d. Popescu era acasă. Consoarta sa nu dormise toată noaptea de grijă. Cocoana, văzând halul omului, s-a pornit pe plâns... De cu seara, venise un prieten de la minister şi lăsase o scrisoare...

O citeşte:

„Dragă Leftere,

Astăzi, când am plecat de la canţilarie, d. Georgescu, şeful, mi-a zis să te anunţ că, dacă mâne nu vii la serviciu, poţi să nu mai vii deloc, căci face raport de destituire şi pune să spargă broasca sertarului tău, unde ai încuiat dosarul cu afacerea Goldstein. Au venit astăzi trei deputaţi şi au făcut gură că se trăgănează lucrările. De mâne, începem, pe cât o ţine Camera, canţileria la 8 dim. Te rog, în interesul tău, vino negreşit. Şeful e turbat rău.

Al tău fidel amic,
Mitică“

La opt şi cinci, d. Lefter, spălat şi premenit, suie treptele ministerului. Întreabă pe aprod:

– Şeful a venit?

– Acuşica, răspunde aprodul. A ordonat să mergeţi imediat la dumnealui.

D. Popescu grăbeşte şi intră foarte umilit. Şeful, care se plimbă de colo până colo, cu mânile în buzunar, cum îl vede, se opreşte:

– Ai venit, domnule?

– Da, domnule Georgescu...

– Aici nu sunt domnul Georgescu, domnule! aici sunt domnul şef... Să-mi aduci la moment dosarul afacerii Goldstein... şi aldată, să ştii că te dau afară! Statul nu plăteşte impiegaţii, ca să facă beţii noaptea şi ziua să zacă – uite ce prăpădit eşti! – în loc să vie la datorie... M-ai auzit?... Mergi de-mi adu dosarul!

Impiegatul iese împleticindu-se. Se duce la masa lui de lucru, descuie sertarul şi apucă nervos un vraf de hârtii. Când dă să pună vraful pe masă, scapă pântre deşte jos o hârtiuţă mică îndoită. S-apleacă – o ridică – o priveşte lung – dă un ţipăt.

Toţii zeii! toţi au murit! toţi mor! numai Norocul trăieşte şi va trăi alături cu Vremea, nemuritoare ca şi el!... Sunt aci!... aci, biletele!... aci era soarele strălucitor căutat atâta timp orbeşte pe-ntuneric!

D. Lefter e liniştit – acea linişte a mării, care, înţelenită în fine, vrea să se odihnească după zbuciumul unui năprasnic uragan: faţa ei este senină fără creţ, pe când în fundu-i zac atâtea sfărămături de corăbii înghiţite pe de-a pururi înainte de a fi putut ajunge la liman!

El ascunde-n sân, între flanelă şi piele, într-un plic de pânză, cele două bucăţele de hârtie tipărite conabiu, ca muchea unor farfurii pierdute pe veci. Surâzând de această reminiscenţă vizuală, se încheie la jiletcă fără pripă, se aşază bine în jilţul său de muşama şi aşterne cu mâna sigură, pe o coală de hârtie ministerială, următoarea

compoziţie, care, sub forma-i laconică, ascunde atâta bogată ironie:

Domnule Ministru,

Sănătatea mea prea delicată nu-mi permite să mai suport asprimile de tot felul ale serviciului.

Vă rog dar respectuos să binevoiţi a-mi primi demisia din postul ce ocup la acest onor. minister.

Binevoiţi etc.

Eleutheriu Popekscu

Ia apoi dosarul şi demisia şi intră hotărât la şeful, care lucrează cu nasul vârât în hârtii:

– Domnule şef, iată dosarul Goldstein.

– Bine, răspunde superiorul, fără să ridice capul. Lasă-l aici.

–Şi mai iată, „domnule Georgescu“, vă rog foarte mult, şi demisia mea.

– Bine... Las-o aici.

– Vă salut.

– Bine... Du-te.

După zece minute, omul care a scuturat în fine jugul nesuferitei robii intră la bancherul unde au fost depuse biletele *en gros*.

–Mă rog, unde se-ncasează câştigurile de la loteriile care s-au tras alaltăieri?

–Fondul e depus la Casa de depuneri, dar poate cineva să le-ncaseze şi prin noi. Aveţi vreun bilet câştigător?

– Am... două câştigătoare, răspunde fără afectare d. Popescu, şi arată de departe biletele, ţinându-le graţios între două degete.

– Sunt câştiguri mari?

– Măricele... Am amândouă câştigurile mari!

Bancherul deschide nişte ochi plini de admiraţie şi zice, dând să ia biletele:

– Daţi-mi voie, vă rog.

Dar d. Lefter retrage încetinel mâna, dezdoieşte biletele şi întreabă:

– N-aveţi listele oficiale?

– Ba da. Iată-le.

–Mă rog, zice d. Lefter cu vorbă răspicată, avem o dată: zero-şapte-zeci-şi-şase-de-mii-trei-sute-optzeci-şi-patru – Universitate-Constanţa.

–Nu, răspunde bancherul: una-sută-şi-nouă-mii-cinci- sute-două-zeci.

–Dă-mi voie, nu mă-ncurca: una-sută-şi-nouă-mii-cinci- sute-două-zeci – Bucureşti-Astronomie.

–Ba, pardon, zice bancherul... Bucureşti-Astronomie – zero-şapte-zeci-şi-şase-de-mii-trei-sute-opt-zeci-şi-patru.

D. Lefter nu-şi dă seama bine de ce, dar simte o sfârşeală şi cade, alb ca porţălanul, pe un scaun lângă cantor[11], întinzând machinal mâna cu biletele. Bancherul le ia: se uită bine la liste, la bilete, la posesorul lor, şi zâmbind şi el fără afectare, zice d-lui Lefter, care ascultă stupid:

– Uite ce e, stimabile: v-aţi înşelat... şi iacă de unde provine... Dumneata ai... Ciudat lucru, ce-i drept... Cum s-a-ntâmplat!... Al dracului!... Dumneata ai la una tocmai numărul care a câştigat la cealaltă şi...

– Şi... ce?

– ...şi viceversa.

Cum aude cuvântul *viceversa*, d. Lefter se face vânăt ca ficatul şi se ridică izbucnind cu o volubilitate supremă:

– Viceversa! Nu se poate, domnule! peste poate! Viceversa! Asta-i şarlatanie, mă-nţelegi! Vă-nvăţ eu minte pe dv. să umblaţi d-acu-ncolo cu infamii, şi să vă bateţi joc de oameni, fiindcă este o exploatare şi nu vă mai săturaţi ca vampirii, pierzând toată su-doarea fiecare om onest, deoarece se-ncrede orbeşte-n mofturile dv. şi cu tripotajuri ovreieşti de bursă, care suntem noi proşti şi nu ne-nvăţăm o dată minte ca să venim,

mă-nţelegi, şi să ne revol-tăm... da! să ne revoltăm! Aşa să ştiţi: proşti! proşti! proşti!

Ş-a-nceput să se jelească, să se bată cu palmele peste ochi şi cu pumnii în cap şi să tropăie din picioare, făcând aşa un tărăboi, încât a trebuit bancherul să ceară ajutorul forţei publice ca să scape de d. Lefter...

*

Dacă aş fi unul dintre acei autori care se respectă şi sunt foarte respectaţi, aş încheia povestirea mea astfel...

...Au trecut mulţi ani la mijloc.

Într-un târziu, cine vizita mănăstirea Ţigăneşti putea vedea acolo o maică bătrână, oacheşă, înaltă şi uscată ca o sfântă, cu o aluniţă mare păroasă dasupra sprâncenei din stânga şi cu privirea extatică. Ea nu scotea un cuvânt, nu voia să răspunză la nicio întrebare; nu făcea niciun rău, era dimpotrivă foarte blândă. O singură apucătură denunţa oarecum că, sub fruntea ei senină, clipea o minte cu reazimul dezrădăcinat: toată ziulica, maica Elefteria culegea, te miri pe unde le mai găsea, cioburi de străchini, pe care le ascundea cu scumpătate în scunda ei chiliuţă.

Tot într-un timp, colo departe, în haosul zgomotos al Bucureştilor, trecătorii puteau vedea un moşneag micuţ, intrat la apă şi scofâlcit, plimbându-se liniştit, cu acea linişte a mării, care, potolită în sfârşit, vrea să se odihnească după zbuciumul unui năprasnic uragan. Bătrânelul se plimba, regulat – dimineaţa, de colo până colo pe dinaintea Universităţii – seara, cum răsăreau astrii, de jur-împrejurul Observatorului pompierilor de la bifurcarea bulevardului Pake – şoptind mereu, cu un glas blajin, acelaşi cuvânt: „Viceversa!... da, viceversa!...“ – cuvânt vag ca şi vagul vastei mări, care, sub faţa-i fără creţ, ascunde-n tainicele-i adâncuri stâncoase cine ştie câte corăbii, zdrobite înainte de a fi ajuns la liman, de-a pururi pierdute!

Dar... fiindcă nu sunt dintre acei autori, prefer să vă spun drept: după scandalul de la bancher, nu ştiu ce s-a mai întâmplat cu eroul meu şi cu madam Popescu.

Gazeta săteanului, 1898, p. 64; vol. *Momente* (1901), *Novele, povestiri* (1908)

8 Superstiţie de jucător

9 Degetul la gură

10 Tari, rezistente, răbdătoare (*reg.*)

11 Casă (de plată)

În vreme de război
Schiţă

I

În sfârşit, ceata de tâlhari căzuse prinsă în capătul pădurii Dobrenilor. Doi ani de zile, vreo câţiva voinici, spoiţi cu cărbuni pe ochi, foarte-ndrăzneţi şi foarte cruzi, băgaseră spaima în trei hotare. Întâi începuseră cu hoţie de cai; apoi, o călcare, două cu cazne; pe urmă omoruri. Între altele, făcuseră acum în urmă o vizită despre ziuă lui popa Iancu din Podeni.

Popa era un om cu dare de mână; rămas văduv, deşi foarte tânăr, trăia cu maică-sa. Îi mergeau treburile cât se poate de bine. În timp de un an şi jumătate, cumpărase două sfori de moşie, ridicase un han şi o pereche de case de piatră; vite multe, oi, cinci cai, şi mai avea, se zise, şi bănet. Astea băteau la ochi: toată lumea credea că popa găsise vreo comoară. La aşa stare trebuia, se-nţelege, să se oprească ochii tâlharilor.

Într-o seară, părintele Iancu a făcut prostia să rămână acasă de tot singur: pe bătrâna a trimis-o cu trăsura la târg, cu un băiat; pe un argat l-a mânat la câmp; pe alţi doi, cu carele, după lemne, la pădure. Pe la două după miezul nopţii, iacătă oaspeţii negri: l-au legat, l-au schingiuit şi i-au luat o groază de bani. Norocul bătrânei că lipsea: făcea poate greşeala să ţipe, şi tâlharii o omorau, cum s-a şi-ntâmplat în altă parte cu o babă, peste câteva zile.

De mirare însă un lucru – popa avea un buiestraş minunat şi două iepe de prăsilă: nu i le-au luat. Dar ceva şi mai curios – câinii din curte, nişte dulăi ca nişte fiare, nu dedeseră măcar semn de viaţă! Hoţii au fel de fel de meşteşuguri ca să adoarmă câinii cei mai sălbatici – le dă, pesemne, un fel de mâncare descântată, ori cine ştie ce.

Pe preot l-au găsit a doua zi într-un târziu legat butuc, cu muş-chii curmaţi de strânsura frânghiilor, cu căluşu-n gură, d-abia mai putând geme. L-au dezlegat degrab, şi bietul om a povestit, gâfâind şi cu mintea pierdută de groază, tot ce pătimise.

Nu trecură două săptămâni şi se auzi de altă călcare – aceea, în adevăr, spăimântătoare.

Arendaşul de la Dărmăneşti a fost călcat de cu seara. Omul trăia acolo cu o rudă bătrână, o babă, care-i îngrijea de casă. Baba a făcut neghiobia să ţipe şi arendaşul, şi mai neghiob, a tras cu revolverul. Atâta le-a trebuit! I-au chinuit, i-au fierăstruit până i-au isprăvit. Nu se putea şti cât jefuiseră, desigur însă fusese o sumă însemnată – arendaşul vânduse de curând o cătăţime mare de bucate.

Dar în sfârşit fărădelegea asta fusese cea din urmă. Oamenii spoiţi cu negru căzuseră în lanţurile dreptăţii az-noapte, tocmai când porneau la o nouă ispravă. Vestea aceasta se-mprăştiase într-o clipă ca o lumină liniştitoare peste câtetrele hotarele bântuite.

Către seară se-ntorcea acasă, călare pe buiestraşul lui, popa Iancu. Şi calul şi omul erau zdrobiţi de umblet. De trei zile popa alergase după daraveri de negustorie – vindea vite şi cumpăra porci. Pe unde umblase n-aflase nimica de prinderea tâlharilor lui. Maică-sa îl aştepta cu masa; fiul n-avea poftă de mâncare; îi era degrabă să meargă la neica Stavrache, hangiul, frate-său mai mare.

Hangiul era foarte mulţumit: om cu dare de mână, cu han în drum – mare greutate i se luase de pe suflet. Câte nopţi nu dormise el o clipă măcar cumsecade, trăgând cu urechea şi aşteptând cu inima sărită pe musafirii de noapte! negreşit trebuia să-i vie şi lui rândul odată ş-odată.

Preotul intră în cârciumă, tocmai când d. Stavrache se pregătea să-nchiză.

– Neică – zise el privind ciudat şi sperios în toate părţile – aş vrea să-ţi spui ceva numaidecât.

– Ce?

– Ai să vezi. Închide şi aide-n odaie amândoi... am venit la d-ta ca la un duhovnic...

După aerul şi tonul tânărului, fratele mai mare nu ştia ce să crează; totuşi înţelese că preotul avea lucruri serioase de spus. Trimise pe slugi şi pe femeie să se culce, închise obloanele prăvăliei şi poarta hanului, şi, după ce toată lumea se linişti, intră în odăiţa unde-l aştepta popa trăgând ţigara şi oftând greu.

– Ce e, mă?

– Am venit la d-ta ca la un duhovnic... N-aude nimini?

– Aş! cine s-auză?

– Neică Stavrache, zise popa înecat, m-am nenorocit!

– De ce?

Popa a-nceput să plângă cu hohot şi să se bată cu pumnii-n cap. Neica Stavrache nu înţelegea deloc.

– Ce mă fac?... ce să mă fac, neică?... spune d-ta, că mi-eşti frate mai mare...

Ce avea preotul pe suflet? Ce să aibă? Lucru greu de-nţeles. fireşte; aşa de greu că d. Stavrache, mai întâi, nici n-a voit să crează.

Cum s-a putut?... Omul cu greutate, proprietarul cu atâtea acareturi şi cuprins, mai bogat decât multă lume dimprejur! – frate-său! preotul – să fi fost capul bandei de tâlhari! Şi cu toate astea era adevărat. Dracu-l împinsese! Şi nenorocitul îşi povesti din fir în păr toate isprăvile. Călcarea de la el fusese un marafet ca să adoarmă bănuielile. Cu câteva zile înainte, un notar de sat – era cam beat – duşman vechi al popii, întâlnindu-l la un han pe drum, i-a zis: „Bun buiestraş ai, părinte! ăsta nu mai e cal de popă, e cal haiducesc, să lase toate poterile-n urmă!“ şi pe urmă: „Bine-ţi merge, părinţele! mai cumpăraşi o sfoară de moşie! cum

de nu ţi-e teamă să te calce tâlharii! pesemne că eşti dres!“

Neica Stavrache ascultă în sfârşit şi povestirea isprăvii din urmă de la arendaşul Dărmăneştilor... Dar nu popa-l omorâse; el luptase cât putuse să-i oprească de la aşa crudă faptă; ce era să le faci însă? erau îndârjiţi: baba ţipa şi arendaşul a tras cu arma – nu mai era chip să stăpâneşti pe băieţi.

Popa scăpase din cursa întinsă la capătul pădurii numai prin întâmplare: aminteri puneau mâna poteraşii şi pe el... Dar toţi cetaşii sunt prinşi... Or să-i pună la cazne... ei au să spună tot... tot... Or să pună mâna şi pe el... Şi popa, apucat de cutremur, îşi smulgea părul din cap.

– Ce-i de făcut, neică Stavrache? scapă-mă.

– Cum?... Nenorocitule! să fugi! să piei! să te-neci mai bine decât să puie mâna pe tine! în fundul ocnii îţi putrezesc oasele!

Pe când vorbea d. Stavrache, deodată s-aud afară zgomot, strigăte şi bătăi puternice în obloanele prăvăliei. Amândoi rămân încremeniţi.

– Nu deschide! zice popa scoţând un revolver de sub anteriu.

Dar bubuiturile se-ndesesc – sunt oameni mulţi afară. D. Stavrache, fără să mai asculte de stăruinţele popii, care tremură ca varga, îl împinge cât colo şi trece-n prăvălie. Trăgând bine cu urechea, hangiul înţelege că are a face cu o lume veselă: o ceată de răufăcători e mult mai serioasă şi mai tăcută; nu râde şi nu chiuieşte aşa cu chef pe la miezul nopţii. Şi D. Stavrache a ghicit bine. Strigând: „Numaidecât!“ aprinde lampa şi merge să deschiză.

În adevăr, sunt vreo douăzeci de voluntari tineri, claie peste grămadă în câteva trăsuri, conduşi de un ofiţer şi doi sergenţi rezervişti către Dunăre – la război. Poposesc două-trei ceasuri aci, să odihnească şi caii; despre ziuă or să se pornească; trebuie s-apuce trenul militar care trece dimineaţa la staţia cea mai apro-piată – cale de vreo patruzeci

de kilometri. Sunt muşterii buni, băieţi cu dare de mână, şi cântă şi râd şi fac fel de fel de nebunii.

D. Stavrache face tot ce poate ca să-ndatoreze pe bravii tineri. După ce au băut binişor, se aştern unul lângă altul, ticsiţi în cele două odăi mai mari ale hanului. Foarte obosiţi, tinerii fără grijă dorm buştean. Hangiul, posomorât, stă câteva minute la gânduri adânci; dar dodată faţa i se luminează: înăuntrul frunţii a scânteiat o mare inspiraţie. Omul trece repede în odaia unde-l aşteaptă cu atâta nerăbdare cainicul.

Ce şi-au vorbit cei doi fraţi nu se poate spune, atât de-ncet şi de discret şi-au şoptit. E destul a arăta numai ce au făcut. Preotul Iancu s-a aşezat pe scaun în mijlocul odăiţei. D. Stavrache a luat o pereche de foarfeci şi a început să-i reteze pletele; apoi tot mai scurt şi mai scurt, unde mai bine, unde mai cu scări, l-a tuns la piele, muscăleşte. Apoi i-a tuns scurt barba, i-a săpunit-o bine şi la urmă i-a ras-o cu perdaf. Toate astea foarte degrabă.

La patru despre ziuă, voluntarii s-au deşteptat, s-au pus la rând şi s-au numărat. D. Stavrache le-a făcut socoteala, a încasat suma de douăzeci şi cinci de lei şi, mulţumindu-le, le-a zis:

– Uite ce e... este aici un tânăr care ar vrea să meargă şi el volintir cu dv... îl primiţi?

– E vârstnic?...

– Da.

– Are părinţi? ori copii?

– N-are nimic.

– Are formele gata? a întrebat ofiţerul.

– Forme n-are; dar... să le faceţi dv.

– Asta nu se poate; trebuie să se prezinte la divizie.

– Da’ nu s-ar putea să-l luaţi cu dv. şi să-şi facă formele acolo unde vă duceţi?

– Ba... s-ar putea.

– Atunci...

Şi d. Stavrache aduse în faţa camarazilor pe *domnul* Iancu Georgescu – un tânăr foarte voinic,

frumos şi curat, ras proaspăt – o înfăţişare demnă şi severă. Camarazii l-au salutat cu un „ura“ puternic de s-a cutremurat hanul, şi d. Iancu Georgescu, după ce s-a sărutat de multe ori cu neica Stavrache, a pornit cu vesela bandă, fără să se mai uite-napoi.

*

De mult nu se mai pomenea acum în sat de preotul Iancu... Se-necase? îl răpusese cineva? Nici urmă nu lăsase, parcă intrase-n pământ. În locul lui se orânduise alt preot; nu-l putuseră aştepta oamenii cât lumea; nu putea rămânea sat de creştini fără liturghie.

Când d. Stavrache se-ntorcea de la parastasul de nouă zile al maică-sii, pe la-nceputul lui dechemvrie – (bătrâna, după ce zăcuse de inimă rea vreo câteva săptămâni, murise dimineaţa la 28 noiemvrie) – se-ntâlni cu factorul rural... O scrisoare cu timbrul de la Turnu-Măgurele şi cu data din ajunul morţii bătrânei. Neica Stavrache a cunoscut slova. Repede, omul, deprins a nu mai aştepta zadarnic veşti de la acela pe care-l credea pierdut de-a binelea, se închise în odăiţă şi desfăcu nervos plicul:

„Iubite neică, mai întâi nu lipsesc a cerceta despre scumpa dv. sănătate, a dumitale şi a maichii...“

D. Stavrache îşi şterse ochii cu colţul şorţului şi, foarte îndu-ioşat, urmă semnele pe petecul de hârtie, sosit aşa de departe ca să aducă în liniştitul sat un fel de răsunet al zbuciumului din locurile războiului. Fugarul era dinaintea Plevnei. Se bătuse cu mare curaj şi cu mult noroc în trei rânduri; luase un steag de la inimic, într-o încăierare unde ai noştri erau aproape zdrobiţi,

fusese numit sergent pe câmpul de onoare, căpătând „Virtutea militară“ şi o decoraţie rusească. În curând Plevna era să fie atacată cu toată puterea armatelor aliate.

Curios lucru! Cine ar fi văzut figura lui neica Stavrache, pre-supunând că acela ar fi fost un om deprins să descifreze înţelesuri din chipurile omeneşti, ar fi rămas în mirare pricepând bine că în sufletul fratelui mai mare nu se petrecea nimic analog cu bucuria la citirea veştilor despre succesul de bravură al răspopitului.

Hangiul mototoli hârtia după ce mai privi bine data: în adevăr, scrisoarea era expeduită cu trei zile mai-nainte de luarea Plevnei. Dar acuma... Plevna era luată – asta se zvonise oficial în toate unghiurile ţării.

Primarul mai ştia, tot din izvor oficial, că voluntarii au să fie liberaţi zilele acestea spre a se-ntoarce pe la căminuri, fiindcă răz-boiul s-a sfârşit.

– Dar... întrebă distras d. Stavrache, ce s-o mai fi făcut cu tâl-harii prinşi astă-primăvară?

Tâlharii fuseseră osândiţi la diferite pedepse şi desigur acum erau şi aşezaţi la locurile de muncă.

„Carevasăzică, clipi gândul hangiului, nici vorbă n-a fost la judecată despre popa, despre capul şi gazda tâlharilor. Aoleu! ce mai judecători!

... Dar o să-ndrăznească să se mai întoarcă?

... Dar dacă îndrăzneşte şi se-ntoarce?... Atunci, ce-i de făcut?

... Da! dar sergentul se poate întoarce; popa, ba!

... Dar dacă-i vine aşa o nebunească sergentului să spuie că el e stăpânul averii, întâmple-se orice s-o-ntâmpla! că odată a purtat barbă şi plete...

... Da, dar atunci procurorul îl rade şi-l tunde de-a binele.

... O veni?... n-o veni?...“

Pe când d. Stavrache îşi ridică aşa de sus interesanta-i clădire de ipoteze, iacătă altă scrisoare: e tot de la Turnu-Măgurele – de astă dată

însă e slovă străină... Slovă străină!... Ei! lucru dracului!...

„Salutare, domnule Stavrache, n-avem onoare să vă cunoaştem, dar venim să îndeplinim rugămintea unui brav camarad, sublo-cotenentul Iancu Georgescu, voluntar înaintat din grad în grad în timp de campanie, mort pe câmpul de onoare de trei gloanţe inimice primite în pântece. Am stat la căpătâiul lui plângând până când a închis ochii. Mare păcat că s-a prăpădit aşa viteaz soldat! Un moment nu a arătat laşitate; deşi foarte slăbit de atâta durere şi pierdere de sânge, tot glumea; zâmbind şi-a cântat singur popeşte foarte frumos: vecinica lui pomenire! apoi ne-a dat adresa dumitale şi ne-a rugat să-ţi scriem negreşit să-l ierţi, fiindcă acuma s-a spălat în sânge, şi să-i spui maică-sii, bătrânii, pe care o cunoşti, să-i poarte regulat de grija sufletului. Pe urmă a-nceput să aiurească şi s-a sfârşit.

Salutare: subloc. Marin Dobrescu; sergent-major George Popescu“.

D. Stavrache a plâns mult, mult, zdrobit de trista veste. Dar un bărbat trebuie să-şi facă inimă; nu trebuie să se lase copleşit aşa de durere. A strâns bine scrisoarea; s-a spălat frumos pe ochi; a pus caii la brişcă şi a plecat repede la târg să întrebe pe avocat, cu ce forme intră cineva regulat în stăpânirea averii unui frate bun pierdut, care n-are alt moştenitor.

II

De mult acuma, d. Stavrache stăpâneşte mirazul[12] rămas de la frate-său, părintele Iancu, de a cărui urmă nu s-a mai putut da şi despre care nici nu se mai pomeneşte.

Avocatul poveţuise destul de limpede pe hangiu...

Un om stăpâneşte o avere; cu drept ori fără drept, o stăpâneşte. Câtă vreme nu-l supără nimini, câtă vreme nu se ridică nicio pretenţie asupră-i, el n-are nevoie să ia nicio măsură legală. Şi mai la urmă situaţia d-lui Stavrache este mai limpede decât a oricărui proprietar.

– Averea a fost a popii?

– Da, a popii.

– Făcută de el, din munca lui...

– Cea mai mare parte.

– Popa are copii?

– N-are.

– Are femeie?

– Nu.

– Are părinţi?

– Nu.

– Mai are alt frate?

– Niciunul, decât pe mine.

– Atunci... stăpâneşte sănătos, a adăugat avocatul, şi dacă te-o supăra cineva, atunci vino la mine... Numai unul singur pe lume te-ar putea călca...

– Cine? întrebă d. Stavrache.

– Popa.

Moştenitorul zâmbi şi cu siguranţă răspunse:

– Aş! nu mai poate călca, săracul!

Apoi, văzând că răspunsul său prea sigur face o impresie ciu-dată avocatului, se grăbi s-adauge cu tonul cel mai duios:

– Cine ştie unde s-o fi prăpădit bietul frate-meu, dacă n-a mai venit el la avutul lui de atât amar de vreme!

Au trecut cinci ani de la război şi nimini, în adevăr, n-a supărat pe d. Stavrache, afară decât popa Iancu volintirul, care venea din când în când de pe altă lume să turbure somnul fratelui său. Avocatul avusese dreptate.

Singur popa avea dreptul să nelinişteascâ pacinica stăpânire a hangiului.

Dar orice se-ntâmplă des nu ne mai mişcă; orice minune a treia oară trebuie să ni se pară lucru foarte firesc. Pentru aceea, hangiul primi fără multă emoţie vizita înstrăinatului, care venea cine ştie de unde, de departe.

D. Stavrache sta în odăiţă căutând să desfacă nişte socoteli încurcate, când intră nenorocitul fugar.

Stins de oboseală, bolnav, cu faţa hiravă şi cu ochii-n fundul capului ca în clipa morţii, ocnaşul era-mbrăcat în haina vărgată de la ocnă, de unde scăpase, ca prin minune, pilindu-şi lanţurile.

Umblase prin codri nemâncat; trecuse prăpăstii; haina şi nă-dragii îi erau numai zdrenţe; opincile sfâşiate; palmele şi tălpile picioarelor şi gleznele pline de sânge. Dar în sfârşit, ajunsese la frate-său.

– Ticălosule! strigă d. Stavrache, ne-ai făcut neamul de râs! să piei să nu te mai văd! Pleacă! Du-te înapoi de-ţi spăşeşte păcatele!

Fugarul a plecat oftând şi când a ajuns în prag:

– Nene, zice, fă-ţi pomană, dă-mi o bărdacă de apă.

Atâta a putut să zică şi a picat jos moale ca o cârpă.

Lui d. Stavrache i s-a făcut milă; s-a repezit să-l ridice ca să-l puie pe pat: nu-l putea lăsa să moară ca un câine. Ocnaşul, în lupta cu moartea, s-a acăţat de frate-său cu o mână de gât şi cu alta de braţul stâng. Hangiul a dat atunci să-l salte de jos; a încercat o dată, de două, de mai multe ori din răsputeri – degeaba: toate opintelile şi sudorile fuseseră de prisos; trupul greu ca plumbul era peste putinţă de dezlipit de la pământ.

Hangiul, simţind că se frânge de la mijloc, voi să dea drumul muribundului şi să se ridice-n picioare ca să resufle şi să-şi reca-pete puterile. Dar încercarea aceasta fu şi mai grea decât cea

dântâi: ocnaşul, în ceasul morţii, se-ncleştase cu o putere covârşitoare de gâtul şi de braţul hangiului.

„Lasă-mă!“ vru să strige acesta înecat, dar glasul i se opri în gât.

Se opinti încă o dată cu supremă energie, ridică de la pământ pe nenorocit; dar acesta fu apucat de un cutremur grozav, se zbătu din toate încheieturile şi, biruind cu greutatea-i de mortăciune cea din urmă putere de-mpotrivire a lui Stavrache, îl îngenunchie, îl trânti jos şi-i puse, ca un luptător teafăr, biruitor, genunchiul pe piept. Apoi, începu să râză ca un nebun scrâşnind din dinţi şi-i zise:

– Gândeai c-am murit, neică?

A stat mult astfel d. Stavrache supus sub călcâiul ocnaşului; mult a suferit în ochi rânjeala acelei fiare. Dar când nebunul a voit să-l sugrume, atunci hangiul, smintit şi el de frica morţii, a făcut o săritură deznădăjduită... Ocnaşul a sărit cât colo ca un mototol, a bufnit în uşă, uşa s-a deschis de perete, şi mototolul a pierit în întunericul nopţii.

D. Stavrache era-n picioare, în mijlocul odăii, tremurând din toate încheieturile şi făcându-şi cruci peste cruci... Dor de frate – bine; dar urâtă vizită!

Până la ziuă, d. Stavrache s-a plimbat pân odaie de colo până colo; s-a-nchinat întruna rugându-se fierbinte pentru odihna sufletului răposaţilor, şi a băut mereu rachiu bun, ca să-şi înde-părteze gândurile rele.

A doua zi s-a dus la biserică şi a aprins lumânări pentru sufletele morţilor. Apoi, deşi zdruncinat, şi-a văzut omul de daraveri, mai pe ici, mai pe colea... mai cu seamă şi-a mai petrecut vremea cu nişte vin care pornise să se turbure şi să se oţetească... acu era limpede ca undelemnul franţuzesc şi dulce ca mustul năsprit. Toată ziua nu i-a cerut inima nimica; a băut doar două-trei năs-trape de zeamă de varză; tocmai înspre seară de tot a gustat niţel peşte sărat cu usturoi ş-a băut câteva

pahare de vin nou. Pe urmă s-a-nchinat frumos şi s-a culcat cu gândul la cine ştie ce.

Afară ploua mărunţel ploaie rece de toamnă, şi boabele de apă prelingându-se de pe streşini şi picând în clipe ritmate pe fundul unui butoi dogit, lăsat gol într-adins la umezeală, făceau un fel de cântare cu nenumărate şi ciudate înţelesuri. Legănate de mişcarea sunetelor, gândurile omului începură să sfârâie iute în cercuri strâmte, apoi încet-încet se rotiră din ce în ce mai domol în cercuri din ce în ce mai largi, şi tot mai domol şi tot mai larg. Când cercul unui gând ajunse-n fine aşa de larg încât conştiinţei îi era peste putinţă din centru să-l mai urmărească din ce se tot depărta – omului i se pare c-aude afară un cântec de trâmbiţe... Militari, desigur.

Hangiul ascultă mai bine: cântecul străluceşte din ce în ce mai tare. Se apropie.

D. Stavrache iese afară pe prispa cârciumii.

E o zi luminoasă de primăvară.

În adevăr sunt nişte militari, o companie care urcă la deal în marş de paradă. Tot satul: oameni, femei, copii, câini fac alai după militari.

Au ajuns în faţa hanului. Căpitanul comandă oprirea pe loc.

Hangiul rămâne trăsnit: Căpitanul!

Căpitanul bagă sabia-n teacă şi-naintează către d. Stavrache; acesta se dă pas cu pas mereu înapoi până în cârciumă, închide repede uşa şi-ncearcă s-o încuie; dar până să clipească, uşa sare din ţâţâni şi căpitanul s-arată-n prag şi, râzând cu hohot, strigă:

– Gândeai c-am murit, neică?

Stavrache trece-n tindă – căpitanul după el; fuge în odăiţă – degeaba: nesuferita arătare îl urmăreşte de aproape.

Nemaiputând răbda prigonirea, hangiul se repede sălbatic şi apucă de gât pe căpitan; acesta

se lasă fără a face o mişcare.

Hangiul se-ndârjeşte şi-l strânge de gât, îl strânge din ce în ce mai tare: simte cum degetele-i pătrund în muşchii grumazului strivindu-i, afundând beregata, sfărâmând încheietura cerbicii. Dar cu cât strânge mai tare, cu atât chipul căpitanului se luminează; cu cât el scrâşneşte, cu atât militarul râde mai zgomotos şi mai vesel. Şi când d. Stavrache îşi descleştează deştele amorţite şi cade pe o laviţă, căpitanul îl întreabă:

– Gândeai c-am murit, neică?

Şi rămase multă vreme în picioare, cu mâinile-ncrucişate şi cu privirea ţintă asupra lui Stravrache. Apoi îi făcu un semn poruncitor, la care hangiul se supuse. Ieşiră amândoi pe prispa din drum. Căpitanul dete comanda plecării, trâmbiţile sunară, soldaţii îşi ridicară armele şi urmată de obştea satului compania plecă, în frunte cu căpitanul, al cărui râs acoperea cântecul trâmbiţelor şi zgomotul mulţimii.

Dis-de-dimineaţă, d. Stavrache, tremurând de friguri, era la popa satului rugându-l să vie negreşit până seara să-i facă sfeştanie acasă.

III

Era o zloată nepomenită: ploaie, zăpadă, măzărică şi vânt vrăjmaş, de nu mai ştia vita cum să se-ntoarcă să poată răsufla. Deşi aproape de nămiez, în tot satul era astâmpăr desăvârşit ca-n puterea nopţii; ba nici glas de câine nu se mai auzea – cine ştie în ce adăposturi se odihneau paznicii curţilor! Drumul parcă era pustiu: care om cuminte să-nfrunte aşa tărie de vreme? Pe la toacă, s-a hotărât vântul să bată numai dintr-o parte; ploaia a contenit; a-nceput ninsoare mărunţică şi deasă, şi s-a pornit crivăţul s-o vârtejească. Aşa vreme ţine trei zile şi trei nopţi: halal de cine n-are nici pentru vatră, nici pentru căldare!

D. Stavrache n-a mai ridicat oblonul prăvăliei. Singur la tara-bă, ce să facă omul? Mai bea un

rachiu, mai morfoleşte un covrig uscat şi se gândeşte mai la una, mai la alta. Dar e frig în prăvălie. Mai înţeleg să se canonească negustorul când ştie pentru ce; dar aşa, degeaba! Pe aşa vreme e de prisos să mai aştepţi muşterii. D. Stavrache încuie cicmigeaua[13], pe urmă prăvălia şi trece-n odaie la căldură: călători n-or să mai treacă, şi toată lumea din sat ştie să intre pe portiţă-n curte şi să bată la uşa de dindos.

În adevăr, după ce se dezmorţeşte bine d. Stavrache la gura sobei, iacătă, pe-nseratele, că bate cineva la uşă.

– Care-i acolo? întreabă hangiul.

– Eu, dom' Stavrache, răspunde un glas de copil... Deschide...

Hangiul trage veriga. Vântul de-afară duhneşte pe uşă arun-când înăuntru o fetiţă foarte rebegită. Copila d-abia poate vorbi; fălcile i sunt înţepenite de frig, deşi, pe potrivă de copil sărac, e destul de bine îmbrăcată: are peste cămăşuţă minteanul lui tată-său; pe picioarele goale nişte cizmuliţe vechi ale mă-sii, şi pe cap un testemel.

– Ce vrei?

– M-a trimes maica, să-i dai de un ban gaz, şi taica, de doi bani ţuică.

Şi fata scoate de sub mintean cu băgare de seamă două clondire.

– Da... zice să nu mai pui gaz în a de ţuică şi ţuică-n a de gaz, ca alaltăieri, că iar mă bate... şi... să măsori bine...

– Da' bani ai adus?

– Ba!... zice că să scrii.

– Iar să scriu?

Şi d. Stavrache, urmat de fetiţă, trece-n prăvălie bolborosind:

– Scrie-v-ar popa să vă scrie, de pârliţi!

În prăvălie d-abia se mai vede. Fetiţa, apropiindu-se de d. Stavrache, care-i toarnă ţuică, rămâne cu ochii pe un covrig stingher, uitat pe tarabă. Hangiul s-apleacă sub tarabă să ridice

tinicheaua cu gaz; în clipa aceea, fetiţa întinde mâna, ia covrigul şi dă să-l vâre iute sub mintean; dar d. Stavrache se ridică. O fi tras cu coada ochiului, ori ştia că fusese un covrig pe tarabă şi acu pierise? – că, fără vorbă, lip! o palmă peste fălcuţa-nghеţată:

–Lasă covrigul jos, hoaţo!... De mici vă-nvăţaţi la furat, fire-aţi ai dracului!

Fata a lăsat covrigul şi a pus mâna la fălcuţa-ncălzită. Apoi, a luat cuminte sticlele, le-a ascuns sub mintean şi a pornit afun-dându-se în negura nopţii viscoloase.

Hangiul a încuiat uşa, a mai aruncat o răgălie în sobă, a mai băut un păhăruţ, a mai cotrobăit pân odaie... Să fi trecut aşa ca la vreun ceas, când, prin urletul viforului, i se pare c-aude glasuri de oameni afară... Ascultă cu dinadinsul – urechea nu l-a amăgit. De astă dată se aud şi bătăi în uşa de la drum a prăvăliei. Muşterii... Călători... Cine dracu mai umblă pe vremea asta! Hangiul aprinde o lumânare şi trece-n prăvălie la uşă, unde cei de-afară bat mereu.

– Care-i acolo?

– Oameni buni!

E o sanie cu clopoţei afară. D. Stavrache deschide.

– Bună vremea! zice o momâie de om înalt şi spătos, cu o glugă mare, şi intră, pe când altul, tot aşa îmbrobodit, stă în faţa cailor, care nu se pot astâmpăra locului de bătaia vremii.

– Bună să-ţi fie inima! răspunde gazda.

– Ne rugăm dumitale, negustorule, de adăpost pentru la noap-te. Nu mai e chip să mergem înainte; caii, prăpădiţi; noi, degeraţi. Să punem caii la grajd şi nouă să ne dai un colţişor până la ziuă.

– Bucuros, zise hangiul... Dar dacă o fi poarta nemeţită, e greu de deschis.

Din norocire, poarta era nemeţită, însă pe dinafară; pe dină-untru, fiind adăpostit dinspre partea hanului, locul era limpede. Doi argaţi ieşiră

din grajd, poarta trosni spărgându-şi lipiturile de gheaţă, sania fu trasă-n curte şi caii puşi la iesle.

Cei doi musafiri suiră pe prispă, îşi scoaseră glugile, se scuturară bine de zăpadă şi intrară-n căldură. Se vedeau, pe cât se poate vedea pe-ntuneric, oameni cu dare de mână, cirezari, orzari, ori cine ştie ce...

Când d. Stavrache se-ntoarse peste câteva minute în odaie, aducând pe tavă vin şi pahare, găsi pe unul din musafiri în picioare încălzindu-se lângă sobă, acela care intrase întâi; celălalt era culcat pe pat cu faţa la perete: drumeţ obosit, se-ntinsese să-şi dezmorţească oasele.

– N-ai ceva mezelic?

Se afla... Măsline, costiţe de râmător afumate, pastramă şi tele-mea... Pe când gazda căuta în prăvălie, cu uşa de la mijloc deschisă, auzi pe musafiri vorbind aşa de încet că nu putu înţelege un cuvânt. Dar întorcându-se cu mezelicul, văzu că fusese o părere. Amândoi musafirii erau tot la locurile de mai-nainte; ba cel culcat începuse să sforăie.

– Lasă-l să se odihnească: e foarte trudit! zise cel din picioare, şi aşezându-se singur la masă, începu să guste cu mare poftă.

Mâncând, fireşte, începu vorba.

– Straşnic viscol, domnule!

– Da' de unde sunteţi dumneavoastră?

– De departe...

– Şi încotro vă duceţi?

– Nu ştiu... Să mă crezi că nu ştiu. M-a luat prietenul cu el aşa, tovarăş de drum, şi uite ce sfântă de vreme ne-a apucat.

– Ciudată vorba dumitale! zise hangiul, ridicând sprâncenele; să umble omul aşa pe drumuri fără să ştie unde merge...

– Ei de! răspunse simplu musafirul; vezi?

Şi-şi urmă gustarea liniştit. După ce se gândi niţel, gazda:

– Dumneavoastră sunteţi... negustori?

– Nu.

– Focţionari...

– ...Ştii, nici tocma funcţionari; dar... cam aşa.

– Am înţeles: vorba vine, umblaţi la inspecţii.

– Ba nu!

După o pauză, în timp ce musafirul bău unul după altul două pahare de vin:

– Bravo! bun vin ai, domnule Stavrache.

– De unde ştii că mă cheamă Stavrache?

– Mi-a spus prietenul.

– Da... dumnealui... de unde ştie?

– Ştiu eu? Mi-a spus pe drum, că mi-era frică să nu înnoptăm pe aşa vreme; zice: n-ai grijă; mânem aici aproape, la han la neica Stavrache.

– Pesemne că m-o fi cunoscând dumnealui! zise hangiul şi dete să se apropie de pat, să vază mai bine pe omul care dormea cu faţa la perete.

Când, deodată:

– Cum să nu te cunosc, neică Stavrache, dacă suntem fraţi buni? zise omul de pe pat, râzând şi ridicându-se drept în picioare în faţa hangiului.

Tot viforul care urla în noaptea grozavă să fi năpădit dintr-odată în ţeasta lui Stavrache nu l-ar fi clătinat mai cu putere decât înfăţişarea şi vorbele acestea!

Hangiul deschise gura mare să spună ceva, dar gura fără să scoată un sunet nu se mai putu închide; ochii clipiră de câteva ori foarte iute şi apoi rămaseră mari privind ţintă, peste înfăţişarea aceea, în depărtări nenchipuite; mâinile voiră să se ridice, dar căzură ţepene d-a lungul trupului, care se-ntinse-n sus, nălţându-şi gâtul afară din umeri, ca şi cum o putere nevăzută l-ar fi tras de păr vrând să-l desprindă de la pământ, unde parcă era înşurubat... Dar după acest moment dântâi, trupul se înfundă repede mai jos chiar decât fusese, apăsându-şi gâtul în umeri, ca şi cum puterea nevăzută îl scăpase de păr; mâinile se ridicară şi-ncepură să frământe-n sec din degete; ochii-şi întoarseră privirile din adânci depărtări de-afară

afundându-le treptat înăuntrul bolţii capului, în alte depărtări mai adânci poate; gura se-nchise şi fălcile se-ncleştară.

– Şezi, neică, zise fratele mai mic, aşezându-se la masă.

Hangiul ascultă.

– Te miri, fireşte, că mă vezi...

Hangiul zâmbi.

– Mă credeai mort, nu-i aşa?... Aş! scrisoarea din urmă a fost o glumă...

Hangiul începu să râză.

– Uite, neică Stavrache, la ce-am venit noi... E vorba pe drep-tate frăţească... Dumneata ai la mână chezăşie averea mea. Eu... de! până acuma m-am învârtit în lume cum am putut; de aproape doi ani nu te-am supărat... Acu... ce să-ţi mai spui?... Am umblat cu banii reghimentului... şi de-aia am venit... Să nu mă laşi! nu mai e vorba de dreptate: de pomană îmi dai... Nu bei şi dumneata cu noi?

Zicând acestea îi întinse un pahar. Stavrache luă paharul; îl duse spre gură, dar gura rămase-ncleştată. Tremurând şi, ca şi cum ar fi băut, deşertă paharul peste bărbie pe sân.

Musafirii se uitară lung unul la altul.

– ...Dacă până poimâine n-am cinsprezece mii, trebuie să mă-mpuşc... Neică! adăugă omul cu multă căldură; neică! să nu care cumva să mă laşi... Nu zici nimic?

Drept orice răspuns, Stavrache se ridică în picioare foarte liniş-tit; se duse drept la icoane; făcu câteva cruci şi mătănii; apoi se sui în pat şi se trânti pe o ureche, strângându-şi genunchii în coate.

Pe când musafirii steteau nedumiriţi, uitându-se când unul la altul, când la omul ghemuit, acesta începu să horcăie tare şi să geamă.

Dormea?... Visa urât?... Aşa de repede s-adoarmă?... Se preface?...

Dar n-apucară să-şi pună din ochi atâtea-ntrebări, şi horcăielile se porniră ca un clocot, întrerupte de gemete din adânc, în timp ce trupul adormit tremura tot mai tare şi mai tare clănţănind din dinţi.

Fratele se apropie de pat şi atinse cu mâna umărul omului chinuit de cine ştie ce vis. La acea uşoară atingere, un răcnet! – ca şi cum i-ar fi-mplântat în rărunchi un junghi roşit în foc – şi omul adormit se ridică drept în picioare, cu chipul îngrozitor, cu părul vâlvoi, cu mâinile-ncleştate, cu gura plină de spumă roşcată. Ca o furtună se repezi, apucă masa şi o trânti de duşumea, făcând tot ţăndări.

Lumânarea căzând se stinse, şi odaia rămase luminată numai de candela icoanelor şi de tăciunele din vatră.

Stavrache rămase o clipă cu mâinile ridicate cât mai înalt, dete alt răcnet zguduitor şi se năpusti asupra lui frate-său: îl doborî la pământ, năruindu-se peste el.

– Săi, că mă omoară!

Tovarăşul voi s-apuce pe Stavrache de la spate; acesta părăsi pe cel trântit, se-ntoarse-n loc şi-nhăţă pe celălalt de gât: într-o clipă la pământ.

– Mă strânge de gât! vrea să mă muşte!

Atunci începu o luptă crâncenă. Pe lângă o necovârşită putere faţă cu amândoi uniţi, hangiul mai avea şi o repeziciune de mişcări nenchipuită. S-ar fi sfârşit rău pentru musafiri înfiorătoarea tăvă-leală, dacă nu-i dedea fratelui prin minte o stratagemă. Scoase cureaua de la brâu... Stavrache, ocupat cu tovarăşul, nu luă seama că i se întâmpla ceva la picioare; fratele i le apucă, le-nfăşură de două ori strâns bine şi închise capătul curelii în cataramă; apoi îl apucă pe la spate dându-i cu sete pumni în cerbice. Stavrache lăsă pe tovarăş, dete să se-ntoarcă în loc; dar picioarele nu se mai putură cumpăni. Fratele îi trase un pumn straşnic în furca pieptului, aşa că Stavrache şovăind nu-l

mai ajunse cu mâinile şi se prăbuşi ca un taur, scrâşnind şi răgind.

Viscolul afară ajuns în culmea nebuniei făcea să trosnească zidurile hanului bătrân.

Până să se ridice hangiul într-un cot, îl răstigniră jos. Îi prinseră fiecare câte o mână, i le răsuciră-n loc, frângându-le degetele pe dos, apoi cu mare silă le împreunară pe amândouă din susul capului şi i le legară strâns cu brâul tovarăşului, pe când Stavrache îi scuipa şi râdea cu hohot. Acu era legat butuc.

– Caută lumânarea! zise fratele stins de puteri, ştergându-se de sudoare.

Tovarăşul se sui în pat, luă candela de la icoane, să caute lumâna-rea printre lucrurile risipite pe jos. O găsi ş-o aprinse. Cum îi dete lumina-n ochi, Stavrache începu să cânte popeşte.

– Ce-i de făcut! zise tovarăşul cu groază.

– N-am noroc! răspunse fratele.

Zdrobit de luptă şi de gânduri, omul se aşeză încet pe pat şi privi lung asupra celui ţintuit jos, care cânta-nainte, legănându-şi încet capul, pe mersul cântecului, când într-o parte, când într-alta.

Gazeta săteanului, 1898, 5 dec., 20 dec.;
1899, 5 ian., 20 ian. și 5 martie

12 Moştenirea

13 Sertarul tejghelei unde se ţineau banii

CAUT CASĂ...

Caut casă cu chirie, caut şi nu găsesc. E absurd ce se petrece la noi, în Bucureşti! În fiecare an, se clădesc sute de binale, acareturi peste acareturi, şi, în loc să scază, chiriile cresc. Şi ce construcţii! tot cum nu-mi convin mie.

– Aide-nainte! strig eu samsarului, care mă poartă de azi-dimi-neaţă. Înainte, jidove rătăcitor!

– A! iată încă una... Asta e a douăsprecea astăzi.

– S-o vedem şi p-asta.

E făcută parcă numai şi numai să fie admirată de dinafară. Fireşte că în pragul iernei nu caut o casă cu chirie pentru a o admira din curte – adică din uliţă, fiindcă n-are curte. Pe dinafară, şase ferestre mari, ciubuce şi ornamente monumentale. Înăuntru, trei chichineţe, din care una n-are lumină decât de la uşa coridorului, ce duce la atenanţe – cocoana, stăpâna casei, zice: independenţe. Independenţele! Deschid uşa să le văz şi repede o-nchid, la loc; m-a-necat! E foarte cald în odăiţe – o căldură năbuşitoare.

– Dar, întreb, a fost cineva bolnav aci?

– Nu!

– Parcă aţi făcut foc.

– E tinicheaua de la acoperiş. Ştiţi, când e soare... Dar când plouă, se răcoreşte.

– Dar *à propos,* sobe nu văz.

– Sunt coşurile de zid... Puneţi sobă cu cărbuni... Aşa am pus şi noi: e mai iconomie.

– Şi cât pe an?

– Două mii.

– Înainte, jidove rătăcitor!

Ahasverus răsuflă din greu; scoate o basma murdară cu care-şi curăţă fruntea de sudoare şi porneşte... Eu, după el.

Atunci, ca în faţa beduinului călător prin pustiul de nisip, începe să mi se ridice la depărtată zare *fata morgana*. Iat-o cât e de luminoasă! Bun şi neuitat adăpost! E casa lui Hagi Ilie lumânăra-rul,

de la Sf. Gheorghe din Ploieşti, unde am stat atâta vreme cu chirie până să-mi completez studiile şi să-mi obţiu diploma de patru clase primare la şcoala domnească. Cu cât mijesc ochii mai tare, cu atât bătrâna mea prietenă apare mai limpede între cei patru salcâmi venerabili... Iată şi liliecii... Au înflorit a doua oară – semn de toamnă lungă... Îmi trimit de departe florile albe mirosul lor onest. Să ne apropiem binişor şi să intrăm în grădina care parcă n-are fund. Grădina asta – s-o vezi noaptea pe lună! Atunci să-i mănânci discret prunele brumării. Iată ce frumuseţe de prune. Dar gutuile... Şi perlele astea de iarnă... Astea se mănâncă tocma-n postul Paştelui. Şi viţa, uite ce încărcată e!

Uitaţi-vă departe până-n ulucile care d-abia se zăresc colo jos. Toată câmpia aceasta plină de bălării uriaşe e curtea caselor. Nu simţiţi cum miroase a bălărie răscoaptă de soare? Grădina de alături e vestită pentru vişinele ei turceşti. Gardu-l poţi sări uşor, dar trebuie mare băgare de seamă, nu cumva să simţă stăpânul: aleargă foarte iute şi are un bici, care arde ca focul; e mai rău dacă te ajunge cu sfârcul când vrei să sai gardu-napoi. Ia uitaţi-vă acuma la casă. Ce mândru se ţuguiază acoperişul cu şindrilă, îmbrăcat spre miazănoapte cu muşchi verde moale şi purtând în vârfu-i un urcior smălţuit care sclipeşte în soare. Ce mare şi stufoasă a crescut urechelniţa! Iată dasupra gârliciului, din care izvorăşte aşa potrivită răcoare, pridvorul larg.

Dar ia să suiţi numai, după mine, cele nouă trepte până-n pridvor. Vedeţi cât de frumos se ţine pe stâlpii lui bondoci de stejar cioplit! Ce cuminte adăposteşte de bătăile arşiţei şi apelor cerului! Să trecem acum din pridvor în sală. Ce largă încăpere! Colea, la dreapta, două odăi; dincoace, la stânga, alte două. La deschizătura ferestrelor se vede cât de groase sunt zidurile. Pe firida uneia din ele, şed fără primejdie şase borcane respectabile de murături. Ce ziceţi de sobe? Cu ce dignitate

magistrală stau, proaspăt văruite, la locurile lor, gata să prezideze o dezbatere, într-una din şedinţele lungilor nopţi de iarnă! Şi iată cum, alăturea de perete, protectorul nebiruit, departe de fereşti şi de uşi, se odihnesc paturile copiilor, cu faţa către lumina vetrei şi cu căpătâiul sub icoane...

– Iacă alta! îmi strigă Ahasverus, stingând din ochii-mi arătarea cea albă. Iacă alta!

De închiriat!

... Iar monumentală! iar terra-cotta! iar ferestre ca la Palatul Justiţiei. S-o vedem şi p-asta... a treisprezecea. Intrăm. Începem minunat... O *entrée* zugrăvită pompeian... Un motiv, în toată pictura, îmi atrage cu deosebire atenţia: e un amoraş verde, fluturând pe fundul cărămiziu şi purtând în mânuşiţe, dasupra capului, un ghiveci cu trandafiri albaştri. În stânga, salonul; e în trei colţuri... Locul este tăiat cu o foarte pronunţată oblică pe linia stradei, care se realiniază acum toamna căci aliniarea de astă-primăvară a fost greşită. La mirarea mea că văz un salon în trei colţuri, stăpâna casei, care e marşandă, *robes et confections,* îmi desluşeşte că toate casele de pe strada aceasta sunt aşa: adică au toate câte un salon în trei colţuri, fiindcă toate locurile sunt tăiate *en biais*. Sofrageria e luminată de sus, din tavan, prin pod.

– E cam strâmtă... îndrăznesc eu.

– Vai de mine! zice marşanda. Cum strâmtă? e destul de comodă: doi metri cinzeci pe trei treizeci.

Două odăi de dormit. Niciun perete neperforat. Doi au câte două ferestre; alţii doi câte-o uşă... Şi răspund spre apus. Ce nopţi plăcute de vară! Ce somn unsuros şi ce cămăşi de noapte lipicioase! Peste drum e o magherniţă cu fel de fel de poame şi mustărie... şi muşte...

– Dar eu am copii; paturile copiilor... nu ştiu unde le-aş putea pune la adăpost... ştiţi, iarna...

– Iarna, puteţi astupa o fereastră; bateţi o saltea şi pe deasupra o scoarţă.

– E cam departe de centru.

– Aveţi tramvaiul nou, la o distanţă de zece minute de aici... şi de acolo mai e niţel şi dai în bulevard. Sobele le-aţi văzut?... sunt de porţelan, de la Bazalt.

– Şi mă rog, cât costă pe an?

– Pe un an nu le putem da... cel puţin pe trei...

– Dar cât pe an?

– Douămii-cinsute...

– Porneşte, strig eu aspru, jidove rătăcitor!

Ahasverus se supune poruncii seculare. Ieşim...

A-nserat; m-a răzbit foamea. Isaac e zdrobit de atâta umblet. Îi dau doi franci de cheltuială.

– În sfârşit, îmi zice rătăcitorul, plictisit de atâtea dificultăţi din parte-mi; în sfârşit, ce fel de casă vrei? poate să ţi-o găsesc eu singur, fără să mai alergi şi dumneata.

– Ce casă vreau? zic eu şi mai plictisit. Uite ce casă vreau... Vreau o casă cu şase odăi mari, fiecare nu mai mult decât cu o fereastră şi o uşă, cu sală de baie, cu bucătărie, două odăi pentru slugi, cu parchete, cu apă-n curte şi-n odăi, cu *tout à l'égout,* cu seră, cu grădină de fructe şi grădină de flori şi un havuz mare, în mijlocul curţii... Asta vreau!

– Pe unde să fie?

– În centru... pe linia tramvaiului.

– Şi cât vrei să dai pe an?

– Între o mie şi o mie o sută...

– Bine, zice Ahasverus oftând resemnat, şi vrea să plece.

– Stai! zic eu. Ia seama, Isaac, să nu fie cu zidul la uliţă, să-mi scârţie cu cărbune pe zid când ies de la şcoală... M-ai înţeles?

Universul, 1899, 17 sept.; vol. *Momente* (1901), *Momente, schiţe, amintiri* (1908)

LA CONAC

Din Poeniţa vine domol la vale un călăreţ tânăr în buiestru ţăcănit...

N-are de ce să gonească: soarele nu s-a ridicat nici de două suliţe; înainte de nămiez, are să ajungă la conac, la Sălcuţa, dincolo de jumătatea drumului... Acolo stă un ceas, să dea grăunţe calului; până la toacă, e-n oraş, la boierul. Gândindu-se la boierul, se pipăie-n sân – legătura cu bani stă bine.

A trecut de cotul dealului la câmp deschis.

E a doua zi de Sfântul Gheorghe. Ceru-i fără pată cât de slabă în tot largu-i de jur-împrejur. La vale, în zare adâncă, sclipeşte undoind aerul dimineţii calde, iar în pădurişţea de mesteacăni de pe poala din bătaia soarelui, păsările primăverii se-ngână şi care de care se-ntrec în feluri de glasuri.

– Da-ncotro,-ncotro, flăcăule? întreabă cineva din urmă pe tânărul călăreţ.

Acesta întoarce capul. Din urmă îl ajunge un alt călăreţ. De unde a răsărit omul acesta? fiindcă, tot drumul, tânărul, măcar că şi-a întors privirile de multe ori pe calea umblată, nu a luat seama să mai vină cineva după el; chiar a gândit: câtă singurătate de dimineaţă pe un drum aşa de căutat întotdeauna!

– La vale... răspunde tânărul. Da’ dumneata?

– Tot la vale.

Şi cu vorba aceasta, strângându-şi calul în pulpe, trece alăturea înaintaşului.

– Drum bun, flăcăule!

– Şi dumitale!

– Bine că te-ntâlnii!... Mi-e urât să fiu singur, mai ales la drum.

Călătorul după chip şi port e un negustor, vreun orzar ori cirezar, de care umblă pân sate după daraveri; un roşcodan grăsuliu, cu faţa vioaie; cârn şi pistrui; dar om plăcut la înfăţişare şi tovaroş glumeţ; numai atâta că e şaşiu, şi când se uită drept

în ochii tânărului, îi face aşa, ca o ameţeală, cu un fel de durere la apropietura sprâncenelor.

Merg ei astfel domol alături în buiestru ţăcănit, vorbind mai de una, mai de alta, şi rămâne lucru hotărât că se opresc împreună la conac pentru o gustare; şi din vorbă-n vorbă, nici nu prind de veste când ajung aci aproape să intre-n Sălcuţa. Cotind la stânga, de după tufişul movilei pe care stă biserica, li se arată, ca la o bătaie de glonţ, coperişul nou de tinichea al turnului strălucind în soare.

Tânărul îndeamnă calul ţinând scurt zăbala. Tot aşa şi negus-torul. Calul ia vânt. Trecând prin faţa bisericii, flăcăul îşi face cruce. Atunci aude pe tovaroşul, rămas câţiva paşi înapoi, râzând grozav. Întoarce capul: tovaroşul, nicăieri... Mare minune!... Unde a putut pieri? a intrat în pământ?

Nu... E la han... Îl aşteaptă sub umbrar...

Flăcăul nu a luat seama că negustorul i-a fost trecut înainte. Fireşte că aşa a trebuit să fie: în pământ n-ar putea intra un călăreţ cu cal cu tot...

La conac, tingirile şi căldările clocotesc, grătarele sfârâie, cântă lăutarii, forfoteală şi larmă mare, şi clopote şi clopoţei, pe care le sună vite şi cai mişcându-şi capetele.

Tovaroşii de drum, după ce atârnă de gâtul cailor trăistile cu grăunţe, se aşază la o masă. Negustorul scoate din geanta lui un şip cu rachiu şi cinsteşte pe tânărul... Bun rachiu!... O căldură plăcută cuprinde măruntaiele, şi ce poftă de mâncare!... Mâncarea e bună şi vinul şi mai bun... Negustorul bea şi-mbie pe tânăr, şi tânărul, voinic, se ţine bine: pahar la pahar şi duşcă la duşcă...

Încet-încet, tovaroşii s-au înfierbântat bine... Dar... le trebuie vin, şi degeaba bat în masă şi strigă: nimeni nu-i aude. E îmbulzeală mare înăuntru în prăvălie şi afară sub umbrar. Pierzându-şi răbdarea, negustorul se scoală de la masă şi merge-n cârciumă. Tânărul stă foarte

aprins la locul lui, se şterge de sudoare şi suflă din adânc.

Celălalt se-ntoarce mânând înainte o fată voinică şi frumoasă, care, cu mânecile cămăşii sumese până la subţiori, aduce pe o tavă uscătură şi udătură. Ajungând prin îmbulzeală la masă, şaşiul se uită lung la tânăr, ba-i mai face şi cu ochiul către fată.

Fata lasă tava pe masă şi porneşte. Flăcăul vrea s-o apuce de braţ; ea scapă şi pleacă; el o cheamă-napoi; ea-şi întoarce capul râzând, dă din umeri, parc-ar zice: „acu n-am vreme de jucării!“ şi intră-n prăvălie. Şaşiul se uită la flăcău şi iar îi face cu ochiul: „după ea!“ Flăcăul se scoală hotărât drept în picioare şi urmează calea ce i-o arată ochiul tovaroşului...

A trecut de mult de nămiez şi încet-încet au plecat, unii câte unii, cărăuşi, negustori şi drumeţi alţii, care la deal, care la vale, şi lăutarii au tăcut şi s-a liniştit de tot şi s-a limpezit locul.

La conac a mai rămas prea puţină lume... Într-o odaie, aţipesc aşa după masă cei doi tovaroşi, fiecare pe câte un pat... Fata le aduce cafele... Acu nu-i mai e degrabă; poate sta şi de vorbă cu un drumeţ. Negustorul se uită şaşiu la fată, se uită şaşiu la băiat şi merge să vază ce mai e pe dincolo, pân odaia unde s-au pus nişte orzari să-nvârtească un stosişor...

Acu, ce mai una-alta? Multă vreme nu poate sta de vorbă o fată care are atâta treabă... N-apucă să plece fata, şi roşcodanul intră-napoi. Tânărul s-a culcat de-a binele... Aş! E vreme de dormit acuma? Trebuie să meargă îndată după tovaroş în odaia d-alături, unde e pont mare de câştig: orzarii sunt şi mai buni de iubit – joacă şi prost şi gros.

– Hai, scoală!

Între orzari, cine să fie? – Neica Dincă, unchiul, frate bun cu taica flăcăului nostru.

Nu stau mult la vorbă ca să înţeleagă unchiul de unde vine şi unde se duce tânărul. Vine de acasă şi

se duce la oraş, să plătească boierului câştul întârziat, cincizeci de galbeni, pentru sfoara de moşie din Poeniţa, pe care o ţine taică-său în arendă.

Şi jocul porneşte iar...

Tânărul se vâră şi el... şi joacă.

– Mă ţângăule, zice unchiul, ia-ţi calul şi mergi de-ţi caută de treabă!... Ai auzit?...

Dar ţângăul se uită în ochiul tovaroşului, care-i stă în faţă, şi se face că n-aude. Merge-nainte şi bine merge; are un noroc ne-maipomenit.

– Mă secule! zice unchiul. Ţi-e destul... Pleacă!...

Aş!... S-a-nserat de tot; nu se mai vede cartea; se aprind lumânări.

– Mă băiete! a-nnoptat... Ce faci?...

– Lasă-mă, unchiule!

– ...Bine! răspunde omul bătrân şi joacă-nainte...

Dar jocul e joc şi norocul noroc... Începe cartea flăcăului să se schimbe şi să meargă tot d-a-ndăratele... Sudori peste sudori... Tânărul se opreşte şi stă la gânduri, uitându-se ca-n gol; dar întâlneşte ochiul tovaroşului, care-i dă o povaţă mai tare decât cea mai tare poruncă... Pune mâna-n sân şi scoate legătura... Înainte... Unchiul ridică ochii spre nepot, zâmbind cuminte, şi, fără să mai zică o vorbă, îi apleacă cu multă luare-aminte asupra mesei.

E trei după miezul nopţii... S-a dus arenda!... şi două inele şi ceasul!... S-ar fi dus şi calul şi şaua, dacă unchiul şi orzarii n-ar fi suflat la lumânări şi n-ar fi mers să se odihnească... Cine a câştigat?... Cine a ştiut să joace, fireşte: unchiul şi cu unul dintre orzari, tovaroşul lui; alţi doi orzari au pierdut, nu tocmai cât nepotul, adică nu tot ce aveau; dar au pierdut şi ei destul de frumos pe potriva unor negustori nu tocmai tari.

Acu, toţi jucătorii dorm, fiecare la odaia lui. S-a-nnorat de pe la miezul nopţii şi e întuneric adânc.

Flăcăul nostru stă pe prispă cu fruntea-ntre mâni, pe când, în picioare, drept, în faţă-i, stă tovaroşul său de drum. Înecat de gânduri, tânărul ridică fruntea-n sus şi-i pare că vede în întuneri-cul nopţii strălucind ochiul ciudat care l-a stăpânit toată ziua.

– Ce-i de făcut? întreabă.

–Dorm toţi butuc, şopteşte cald şaşiul... Uşa e scoasă din ţâţâna de jos... Dacă o ridici binişor, poţi intra pe dedesubt; poţi pe urmă s-o descui pe dinăuntru şi să ieşi frumos. Intră încetinel; lasă-te pe vine; mergi pe dibuite la paturi; ascultă bine unde răsuflă, şi trece-le cu basmaua asta pe la nas fiecăruia... O dată să tragă-n suflet din mirosul ăsta, şi nu se mai deşteaptă până la ziuă, să-i tai cu ferestrăul.

Şi zicând acestea, îi dă basmaua-n mână şi-l împinge pe flăcău încet-încet spre uşă. Băiatul trece basmaua în mâna stângă şi, ştergându-se de sudoare:

– Doamne! Doamne! suspină el şi cu dreapta-şi face cruce.

Atunci un hohot straşnic se aude... Flăcăul se-ntoarce-n loc. E beznă-mprejuru-i, şi nicăieri ochiul luminos al tovaroşului.Tânărul se moleşeşte din toate-ncheieturile şi se prăbuşeşte pe prispă.

... Se face ziuă...

– Scoală, mă! aici ai adormit, procopsitule? zice un glas cunoscut.

Flăcăul se trezeşte buimăcit.

Unchiul îl cheamă în odaie; nepotul ascultă d-abia târându-se pe picioare.

– Cât ai pierdut, mă?

– ...Tot.

– Cât tot?

– Ce-am avut eu... şi...

– Şi ce mai?

– Şi... arenda.

– Cinzeci de galbeni?

Nepotul dă din cap punând ochii-n pământ.

– Cine te-a pus să joci, dacă nu ştii jocul?

– Dracul m-a pus!

– Nu ţi-am spus de trei ori să pleci?

– Da.

– N-ai înţeles că te luam la sigur?

– Nu.

– Prostule!

Şi unchiul trage din brâu un pungoci mare, scoate o mână de bani şi numără pe masă.

– Numără-i şi tu. Sunt cinzeci?

– ...Da.

După o tăcere, în timp ce băiatul a strâns banii, i-a legat şi a vârât adânc legătura în sân:

– Cu mine să joci tu, mă! ţângăule mucos?

Şi-i arde părinteşte două palme straşnice.

– Altă dată să nu te mai apuci să joci cu oameni bătrâni, dacă nu ştii juca! Ia-ţi acu banii şi pleacă degrabă la boierul... Uite... mai ţine doi lei de parale, să ai ce mânca pe drum.

– Sărut mâna!

În câteva clipe, băiatul e călare...

– Ei! ce stai? nu pleci?

– ...Unchiule, să-ţi faci pomană, să nu spui taichii, că mă omoară!

– Dacă te faci băiat de treabă, nu-i spui.

– Mă fac... sărut mâna!

Şi flăcăul dă călcâie buiestraşului.

– Mă! strigă după el unchiul. Ia seama, că te ia dracul dacă te mai iei după el, nătărăule!

Către seară, tânărul, flămând şi-nsetat, trece pe dinaintea cona-cului de la Sălcuţa în buiestru-mbăşicat. O fată naltă şi voinică cu mânecile sumese până la subţiori, stând rezemată de un stâlp al prispei, se uită lung după călăreţ. El apleacă bărbia-n piept, strânge scurt zăbala şi îndeamnă calul la iuţeală. Vrea şi el să se uite o dată înapoi, dar a apucat să cotească la dreapta pe după movila bisericii, şi prispa conacului nu se mai poate vedea.

Ajungând la cotul dealului, unde apucă drumul spre Poeniţa, buiestraşul gâfâind îşi potoleşte puţin mersul la urcuş.

Soarele, scăpătând la apus, se uită îndărăt cu stăruinţă caldă la pădurişţea de mesteacăni, unde atâtea pasări ale primăverii se cheamă, se-ntreabă şi-şi răspund, se-ngână şi se-ntrec în fel de glasuri, întorcându-se fiecare pe la cuibul său.

Gazeta săteanului, 1900, 5 martie; vol. *Momente* (1901), *Novele, povestiri* (1908)

MONOPOL...

În vara anului 1907, aflându-mă în străinătate şi având în ţară daraveri, m-aşez în trenul Berlin-Bucureşti, cu gândul să m-abat o zi-două pe la Iaşi, unde să vizitez pe nişte vechi şi buni prieteni, familia Ronetti Roman.

A doua zi, mă cobor în gara Paşcani la 12.30 p.m. Numaidecât întreb cu respect pe un domn impiegat de mişcare foarte tânăr, care poartă o şapcă prea matură, odinioară desigur stacojie, ,,pe ce linie este tras trenul ce trebuie să plece peste câteva minute spre Iaşi“... Domnul impiegat îmi răspunde politicos că, ,,în legătură cu Berlin–Bucureşti, pleacă din Paşcani spre Iaşi numai un tren, la 4.10, cu sosirea la 6.5 p.m.“

– Dar...

– Ştiu, mă-ntrerupe ghicindu-mi gândul; este şi un tren cum vrei dumneata; dar acela nu umblă...

– Este, dar nu umblă?

– ...nu umblă decât pe *zezonul* băilor.

– Am înţeles, răspund eu pe jumătate dumirit.

Fireşte, e prea de timpuriu, înainte de sfârşitul lui mai, să-nceapă băile... Dar nu ştiam să fie acuma şi-n Berlin pătimaşi care vin să se caute la băile din Iaşi.

Trei ceasuri şi jumătate în Paşcani – cam prea mult!... Dar ce pitoresc!

Ce glodăraie şi colbăraie!... Ce abdomene de copii malarici! şi se joacă şi râd – cam trist, dar tot râd!... Ce grav municipalul care ţine ordinea la fântâna din piaţa gării, unde se-mbulzesc multe vite însetate!... Ce jigăraie de câini costelivi cu ochi rătăciţi şi coada-ncârligată înspre pântece, furnizori ai amicului meu doctorul Lebel!... Şi, cu tot regimul nostru protecţionist, nicio fabrică de mănuşi în tot ţinutul!... Ai de ce să ţi se rupă inima – de mila oamenilor, fireşte, după a vitelor şi a câinilor. Bine că avem o S.P.A.[14]; să sperăm că

încet-încet, cu vremea, vom ajunge s-avem şi o S.P.O.[15]

4.10... Am pornit. Mergem şi înaintăm domol în sus spre Ruginoasa, şi ne apropiem de culme.

Soarele, aplecându-se către piscurile Ceahlăului, se ascunde după grămezi uriaşe de nouri, care se tot ridică una peste alta venind dimpotrivă, pe când largile adâncuri din dreapta urcuşului nostru se-nvăluiesc treptat în umbră.

Blânda melancolie a ţarinilor moldoveneşti – un cântec de neam mâhnit, din glas copilăresc, ajungând la mine limpede din de-departe vale – închipuirea marelui sinistru de acum două luni – apropierea de Iaşi... Apoi dulci amintiri din zilele primei nesocotite tinereţi – gândiri amare din pragul cu deşarte regrete al bătrâneţii... Toate mă-mpresoară, şi care de care luptă să mă-ngenunche şi să mă copleşească... Pe lângă astea, suflarea de monstru astmatic a locomotivei şi ţăcănitul din ce în ce mai obosit al roatelor. E penibilă mişcarea în alt *tempo* decât al sufletului...

În sfârşit, tica-taca, încetinel, ajung cu voia lui Dumnezeu joi seara, 24 mai, în gara Iaşi, unde sunt întâmpinat nu se poate mai frăţeşte de prietenii mei.

Mă gândesc, cum sunt obosit de drum şi de atâtea impresiuni, să mă duc repede la baie; dar îndată mi-aduc aminte de şapca odinioară stacojie: nu s-a deschis încă „zezonul“. Mă mulţumesc să mă spăl la bunele mele gazde cu apă de Vichy-Célestins; apa comună de Iaşi e mult mai gustoasă şi mai hrănitoare, dar costă mai scump şi cam irită pieliţa, mai ales vara.

E, cum spusei, la sfârşitul lui mai. Găsesc iubitul meu Iaşi în tremurul alegerilor generale... Ce febră! peste 43 de grade; aproape să se coaguleze albumina!

Fierbe lumea de grija cea mai mare ce poate – cum să zic? – poseda pe un adevărat român – aşa-numita despuiare a scruti-nului... Scrutinul este

pentru noi modernii, adică românii mo-derni, un fel de zeu, care s-arată în toată maiestatea lui despuiat: *Apollo resplendescens*[16]...

Ziua de vineri, 25 mai, mi-o consacru deci de dimineaţă să vizitez redacţia *Opiniei* (o instalaţie în adevăr europeană; chiar un telefon; cam năzuros – e încă june), unde, în calitatea mea de confrate mai în vârstă, sunt primit cu destulă consideraţie. De aci, voi să contemplu apariţia zeului – pe un potop de ploaie, să crezi că s-au rupt băierile firmamentului.

De cu noaptea a-nceput a turna, şi toarnă... Pieţele, ogrăzile, locurile virane sunt mări şi lacuri; uliţele, fluviuri şi niagare... Caii înoată; birjele plutesc; tramvaiele par nişte vaporaşe de curse intraurbane, ca la Hamburg.

Mă plâng unui amic, impiegat superior, om cu carte, de furia elementului.

– Las', coane Iancule, îmi zice, ploaia aiasta-i bună după atâtea călduri *dropicale*!

Şi mă conving că are omul toată dreptatea... De trei ori bine-cuvântat diluviu!

1) *ad rem*[17]: căldurile au fost, ce-i drept, foarte tari şi înainte de vreme;

2) *ad locum*[18]: se spală Iaşii; nu-i vorbă, Iaşii sunt un târg tare curat; dar orşicât, cineva, cât de curat să fie, tot nu strică să se şi spele din când în când; măcar dacă nu se spală singur, să se lase spălat;

3) *ad personam*[19]: servitoarea bunelor mele gazde a avut inge-nioasa inspiraţie să pună la gurile zgheaburilor toate cofele şi putinile din casă... Las să se premenească umplutura de mai multe ori până curge limpede de tot, şi mă spăl bine cu apă de ploaie – excelentă pentru pieliţă.

Din adâncul sufletului zic: Domnul fie lăudat! el, care ne trimite răcoare după călduri tropicale; care ne spală câteodată cu d-a sila; care ne dă apă

aşa de ieftină, mult mai ieftină decât cea din Vichy – o bagatelă.

Mă aflu, cum zisei, la *Opinia* înainte de amiazi. După ce, ca musafir, îmi fac datoria să ţin pe tinerii confraţi vreo trei sferturi de ceas, cu palavre, încep a pricepe că le cam stau pe suflet... Eu n-am treabă; toată ziua mi-e de petrecere; pe când ei ard în toiul bucătăriei, unii cu condeiele-n mână, altul cu telefonul la ureche, celălalt cu nasul în listele electorale... În trei-patru ceasuri trebuie s-apară foaia.

– Domnilor, zic, de-acu vă las.

–Dar de ce te grăbeşti, coane Iancule?... de ce nu mai stai oleacă, olecuţă?

Olecuţă! diminutivul acesta îmi pare un categoric superlativ.

Tineri politicoşi! nu-mi ascund pălăria, nici umbrela, nu-mi fac nicio violenţă... Mă lasă să plec... E şi vremea. În faţă, la Mitropolie, sună 5 antemeridiane... La 12 fix ziua, sună în faţă la Mitropolie cinci antemeridiane; la 12 fix noaptea, 5 postmeri-diane – dar foarte regulat.

Am plecat, spre marele regret al confraţilor, pe când potopul se-nteţeşte din ce în ce. Mă urc în luntrea mea cu un triton bătrân care tuşeşte straşnic şi strănută... Simptome alarmante la aşa vârstă... Se vede bine că, în atribuţiunile amicului nostru doctorul Jocu, nu intră şi inspectarea animalelor marine.

– *Avanti, gondoliere!* strig.

Bravul gondolier îi trage câteva tritonului cu coada lopeţii. Bălăcind contra torentului, navigăm încet-încet la deal.

Unde să merg? La Smirnov, or la Ermacov? Sunt amândoi imperfecţi; dar la primul merge colegiul I; eu merg la colegiul II, cu intelectualii. Oprim la Ermacov. Debarc. Am călcat pe pământ ferm.

Sui scăricica, intru, când... simt că-mi fuge pământul de sub picioare şi, cât p-aci, dacă nu sare cineva repede să m-apuce, dau să cad pe spate înapoi afară, în valuri. Ca fulgerul mă săgeată un gând sinistru: un atac de dambla!... Sunt pierdut!... Dumnezeule! aibi milă de familia mea rămasă departe în străine locuri... Ce bucurie pe mine când, cu toată supărarea gleznei din pricina alunecării, aflu, după primul moment de groază, că damblaua mea a fost numai nişte sâmburi de masline risipiţi – pi gios!

Dugheana e plină de amici, toţi funcţionari publici şi profesiuni liberale. Aşteaptă aci de mult să se oprească potopul, şi, aşteptând, ca să le pară timpul mai scurt, iau aperitive, ţuică, mastică, pelin, mişmaş şi gustă mezeluri, salam, ghiudem, caşcaval, masline...

Fireşte, mai cu samă cum sunt vesel că n-am avut dambla, intru şi eu în combinaţie.

... Şi aperitive, şi mezeluri, şi vorbă, şi discuţie asupra „situaţiunii dificile în care se găseşte ţara în urma tristelor evenimente, ca să zicem aşa, şi-n faţa atâtor reforme ce această situaţiune le reclamă imperios, dacă ne putem pronunţa astfel“, şi apoi „asupra trecu-tului, prezentului şi viitorului, ideilor şi programului fiecărui ales şi fiecărui candidat“ – şi dezbateri, şi vorbă, şi aperitive, şi mezeluri, şi aruncăm sâmburii – pi gios!...

Dar e unu şi jumătate; m-aşteaptă la dejun. Am stat aci un ceas şi mai bine! Vezi cum trece de uşor vremea vorbind despre chestii grele!... Cu multă prudenţă, de teama unui al doilea atac, mă mişc şi vreau să-mi plătesc consumaţia. Dar amicii protestează: astăzi este rândul de plată al amicului X..., care a repurtat, ca orator la o întrunire electorală, un fenomenal succes...

Încă un rând de aperitive şi masline, şi aruncăm sâmburii... Eu mă lipesc bine cu talpa de duşumea... Şi încă un rând... cel din urmă! şi masline, şi aruncăm...

– Socoteala! în total!

Nu-i mult! Mezeluri şi masline, 3,15; băuturi, 17,05; total 20,20.

Amicul X..., după ce plăteşte galant, se suie în gondolă cu mine; locuieşte în drumul meu, pe un *canaletto* – să-l las acasă.

Pornim.

– Coane Iancule, îmi zice, ’m par’ rău amu, după su’cesul meu, c-am cedat şi nu mi-am pus cand’atura!

Face economie de silabe, probabil fiindcă mai avem puţine momente de petrecut împreună; vrea omul cât mai scurt să-mi spună cât mai multe. Şi, cum se clatină gondola pe valuri, amicul adaugă:

– Aveam o ide’ de refo’mă... Nu mai me’ge, monşăr, cu ţăranii... S’beţivi!... T’eb’e un mo’opol al... ac’... (gondola se clatină) al... *ac’cololului*!...

Ne-am oprit. Ne pupăm în gondolă ca doi patricieni de pe timpul ilustrului doge Francesco Morosini. Se dă jos încetinel pe trotuarul plin de apă şi intră, leoarcă de ploaie, pe portalul bătrânului său *palazzaccio*.

–Ia sama (îi strig), pe *San Giovanni, padrone mio*! nobilul meu senior, să nu-ţi fi rămas vreun sâmbure de maslină pe talpă!

El se-ntoarce-n loc, smulge cu vârful degetelor o sărutare unsu-roasă de pe buze şi mi-o aruncă magnific din depărtare.

Sunt opt ceasuri şi trei sferturi... Gondola aşteaptă... Îmi iau rămas-bun de la graţioasa mea gazdă şi plec cu Ronetti Roman la gară.

După ce-i mulţumesc de afectuoasa primire, urc în vagon.

– Amice, zic, ştii d-ta cu ce mă duc eu de la Iaşi la Bucureşti?

– ...Cu trenul.

– Da, cu trenul, fireşte; dar nu numai cu trenul, merg şi cu o idee...

–?...

– ...O idee de reformă!

– !?...

–Trebuie de înfiinţat numaidecât un monopol al *ac'cololului*...

Trenul s-a pus în mişcare... M-aplec pe uşa vagonului:

– ...la sate!... pentru rurali!

Opinia, 1907, 16 nov.; vol. *Schiţe nouă* (1910)

14 Societatea pentru protecţia animalelor

15 Societatea pentru protecţia oamenilor

16 Apollo strălucitorul (*lat*.)

17 Cât priveşte faptele (*lat*.)

18 Cât priveşte locul (*lat*.)

19 Cât priveşte persoana (*lat*.)

PASTRAMĂ TRUFANDA

În portul Kavalei, de pe coastele Archipelagului – până nu se pomenea de vase cu abur – într-o dimineaţă se pregătea o corabie mare, încărcată cu mărfuri şi cu mulţi călători, să pornească spre coastele de răsărit, la Iafa, în Asia Mică.

Între călătorii aceia, se afla şi unul Iusuf, un negustoraş, mer-gând la Ierusalim după daraveri. Omul se suise de cu vreme pe corabie, să-şi găsească loc bun şi se aşezase jos turceşte, pe chilimul lui, mai la o parte, ca să nu stea în drumul corăbierilor, care umblau de colo până colo serta-ferta[20], strângând fringhiile şi-ntinzând pânzele, ca pe orice vas când mai sunt câteva clipe până să pornească dezlegat în largul apelor.

Iusuf sta liniştit şi trăgea ciubuc, cu gândul pe de o parte la drumul lung ce-l avea de făcut, pe de alta la casa pe care şi-o părăsea de nevoie... Când erau toate aproape gata, şi căpitanul se suia la locul său, să dea semn de plecare, s-aude de pe mal, pân zgomotul şi forfoteala mulţimii de lume – unii cu treabă, alţii numai aşa gură-cască, precum e-n orice port la sosirea şi plecarea unui vas mare – s-aude un glas strigând:

– Iusuf! Iusuf! unde-i Iusuf?

Şi până să se ridice Iusuf, să vază dacă pe el îl cheamă, şi cine, iacătă trece peste punte în corabie, gâfâind de alergătură, cu un sac în spinare, Aron, un ovrei negustor, vecin cunoscut al lui.

– Bine că te găsesc, dragă Iusuf, zice Aron; tot mergi tu la Ieru-salim; fă-mi, te rog, o bunătate frăţească... Uite sacul ăsta cu nişte haine – nu-i greu; nici douăzeci de oca – să-l duci lui frate-meu Şùmen... ştii unde şade... Vrei?

– De ce să nu vreau? a zis Iusuf; nu-l duc în spinare; pe corabie e destul loc; de la Iafa la Ierusalim, tot o să iau or cămilă, or catâr, cum mi-o veni mai bine la-ndemână... ţi-l duc bucuros.

– Şi să-i zici lui Şùmen, dar să nu uiţi! că numaidecât să facă păcum i-am scris eu cu hainele astea rămase de la tata... şi...

Ar fi vrut Aron să mai spuie ceva, dacă nu-ncepea să se legene corabia de plecare; a lăsat sacul lângă Iusuf şi a sărit repede afară pe mal. A pornit vasul cu pânzele umflate, şi până s-a depărtat bine, încă mai auzea Iusuf glasul lui Aron:

– Păstrează-l bine! să nu mi-l prăpădeşti!

Seara, i-a prins bine călătorului sacul prietenului; l-a pus că-pătâi şi, fiind marea liniştită, a dormit odihnit până la ziuă; dar toată noaptea a visat că mânca lucru sărat – fireşte, răsuflând aerul mării.

Când s-a deşteptat, a simţit mare poftă de mâncare, şi iar i s-a părut că-i miroase a sărătură. A băut o cafea, a tras ciubuc; parcă i s-a mai potolit foamea, şi s-a tolănit iar cu capul pe sac. După ce a stat puţin aşa, se ridică iar...

„Bre, zice în gândul lui, eu am mai umblat pe mare, dar aşa miros plăcut de sărătură!... ce să fie asta!“ Când se pleacă să-şi strângă chilimul şi căpătâiul, simte miros şi mai tare; apropie nasul de sac şi-nţelege sigur că din sac iese ce iese. Deznoadă sfoara şi desface; când colo, peste ce dă? Sacul nu era cu haine, era plin îndesat cu pastramă trufanda.

„Al dracului şarlatanul de Aron!... ca să nu mă-ndemn să gust o bucăţică din pastrama lui, m-a minţit că sunt haine.“

Şi gândind astfel, i-a lăsat gura apă... A scos din brâu cuţitaşul, din legătura lui o bucată de pâine, şi din sac o halcă de pastramă. A tăiat o felie... a gustat... Straşnică aromă! A mâncat Iusuf fru-mos, şi a legat sacul la loc.

Din pricină că a-ntâlnit şi vânturi în potrivă, ba de vreo câteva ori chiar furtuni, a umblat corabia mai bine de o lună până la Iafa. În vremea asta, Iusuf, care se spurcase la lucru bun, a tot dezlegat sacul şi a mâncat; ba, a mai şi vândut, cu paralâcul

şi cu bucata, să nu mai stea să cântărească, la alţi călători, care nu sufereau şi puteau să mănânce pe mare; şi, fireşte, marfă bună, năvală mare; aşa că, încet-încet, i-a tot scăzut căpătâiul, şi când a ajuns la Iafa mai rămăsese-n sac numai frumuseţea aceea de miros.

De la Iafa, s-a luat Iusuf cu mai mulţi călători, şi au mers pe catâri până la Ierusalim. Pe drum, i-a dat unul şi altul să guste din pastrama lor...

– Ei! zice Iusuf, pastramă ce-am avut eu pe corabie, de la noi, de la Kavala! aia pastramă!... Ia, mă rog, poftiţi dv. de vedeţi numa ce aromă frumoasă! (şi le da sacul pe la nas). Păcat că nu mi-a mai rămas! să fi văzut... şi fragedă... şi grasă... o bunătate! aşa pastramă, zic şi eu...

Ajungând la Ierusalim, s-a gândit Iusuf: „Ce să mai mă duc la Şùmen cu sacul gol? Frate-său, Aron, or din nebăgare de seamă, de degrabă, a luat un sac cu pastramă, în locul sacului cu haine; or că, de calic, să nu mă lăcomesc, m-a minţit. Orcum, am mân-cat-o? am mâncat-o: o să i-o plătesc cinstit omului când m-oi întoarce la Kavala, şi atâta tot... Nu mai mă duc la Şùmen!“ Şi s-a dus să-şi vază de daraverile negustoriei lui. După ce şi le-a isprăvit, s-a-ntors înapoi la Iafa, acolo s-a suit pe altă corabie şi a pornit înapoi spre casă. Pe drum, mânca din pastrama altora, dar mirosea sacul lui Aron, şi mereu, la toţi călătorii:

– Ei! pastramă, dacă vreţi, să poftiţi la noi, la Kavala! – acolo pastramă!... E mai ales unul, Aron, un prieten al meu, face straş-nică... Ia vedeţi numa ce frumuseţe de aromă!... Geaba! ca la noi, la Kavala, pastramă!...

Şi, seara, se culca cu capul pe sacul lui Aron şi visa noaptea că mănâncă sărătură; iar dimineaţa când se scula, îşi mirosea căpă-tâiul, şi gândea:

„Cum ajung la Kavala, drept la Aron mă duc, după pastramă; să o fac eu, crestată şi pârlită la spuză, uşor, să nu-şi scoată sarea...“

Şi-i lăsa gura apă lui Iusuf.

Cum coboară pe pământ la Kavala, să fi zis c-a dat în bobi! pe cine vede-ntâi?... pe prietenul Aron – parcă ştia că soseşte şi-l aştepta cu patru ochi.

– Bre, Aroane, de ce eşti şarlatan şi mă minţi că-n sac sunt haine vechi de la tată-tău?... de frică să nu ciupesc din pastramă...

Aron s-a făcut odată galben, şi, cuprins ca de un fior, d-abia a putut bâigui:

– Ce? ce?

– Câte ocale era în sac, bre?...

Dar Aron mai rău:

– Ce? ce?

– ...Că, să spun drept, ca om cinstit ce mă ştii... eu... pe drum... ţi-am mâncat pastrama toată, şi...

Dar Aron ţipă o dată şi-ncepe să se plesnească peste ochi cu palmele, să se bată cu pumnii-n cap, să-şi smulgă barba şi perciu-nii; se vaită şi urlă, ca de cine ştie ce nenorocire grozavă.

– Ce urli, bre, aşa, şi faci atâta tărăboi? câte ocale a fost, eu sunt negustor de treabă, nu tăgăduiesc: ţi le plătesc pân' la para.

Aş! ovreiul cade jos, se tăvăleşte, bătându-se cu fruntea de ţărână şi urlând mai tare, parcă-i ieşit din minţi.

– Bine, bre, ţi le plătesc; n-auzi?

Se scoală ovreiul de jos, apucat ca de turbă, îl înhaţă de piept pe Iusuf, şi, haide, techer-mecher[21] cu el, la cadiu, la judecată!

Cadiul face cercetare cum a mers pricina.

Iusuf spune tot cum s-a-ntâmplat: că el, întâi, a crezut că sunt haine; că, pe urmă, după aromă, a descoperit şmecheria, şi a găsit în sac pastramă de oaie, şi, ca omul, la drum lung, s-a-ndemnat şi... a mâncat-o; dar el, negustor cinstit, nu tăgăduieşte, şi se dă dator să plătească până la para.

În vremea asta, Aron se jeleşte mereu smulgându-se de barbă:

– Bine, bre, zice cadiul, dacă omul nu tăgăduieşte şi se dă dator să-ţi plătească cinstit până la para, ce mai faci gură?... ai?...

– Să plătească? urlă ovreiul... să plătească?... ce să plătească?... pe tată?... poate el să plătească pe tată?

– Care tată, bre? întreabă Iusuf.

– Tata meu!

– Care tată, bre? întreabă cadiul.

– Tata meu, Leiba Grosu, care a murit... şi Iusuf l-a mâncat.

– Pe cine l-am mâncat, bre?

– Pe tată!

– Când, bre, l-am mâncat eu pe tat-tău?

– Când a fost pe corabie...

– A fost tat-tău cu mine pe corabie?

– A fost!

– Şi l-am mâncat?... eu?

– Tu! tu!

– Efendi cadiu, zice Iusuf, nu vezi că e nebun ovreiul?

– Nu sunt eu nebun! zbieră Aron; tu ai fost nebun, că ai mâncat pe tată!

– Mai spune o dată : care tată?

– Tata meu, Leiba Grosu, care a murit!... parcă n-am spus?

– Apoi dè, efendi! zice Iusuf.

– Carnaxi![22] nu mai zbieraţi, strigă cadiul... Staţi, că nu mai înţeleg nimic!... Bine, nu zici că tat-tău a murit?

– A murit!

– Bine, dacă a murit, cum era să mai umble pe corabie, bre?

– A umblat!

– După ce a murit?

– După!

– Cum, bre?

– Tată, când a murit, m-a jurat să-l trimit să-l îngroape în pământul sfânt al Ierusalimului, că acolo vrea el să putrezească... şi eu m-am gândit că oasele tot nu putrezesc; le-am îngropat aici, şi carnea am făcut-o pastramă...

Iusuf s-a-ngălbenit deodată şi s-a apucat cu mâinile de pântece.

– ...şi, a urmat jelindu-se Aron, m-am gândit, de ce să nu fac iconomie la transport; am pus pastrama-ntr-un sac şi i-am dat lui... să-l ducă la Ierusalim, la frate-meu, Şùmen, s-o îngroape acolo, că el a ştiut... Şi el a mâncat pe drum pe tată!... Ce să fac eu acuma?

Când le-a auzit toate astea Iusuf, i s-a-ntors inima pe dos; a-nceput şi el să se bată cu pumnii-n cap şi-n pântece, şi să se vaite:

– M-a spurcat jidanul, efendi cadiu! aman! m-a spurcat! Ce mă fac eu acuma?

– Tu de ce-ai mâncat? zbiară Aron.

– N-ai zis tu că sunt haine?

– Şi parcă trebuia să le mănânci?

– De ce nu mi-ai spus drept, că e tat-tău?

Şi iar ovreiul, vei! şi turcul, aman! Cadiul, ascultându-le toate, a zis :

– Bre! de treizeci de ani judec aicea la Kavala lume după lume, cu fel de fel de pricini; dar încă aşa nebuni şi aşa pricină ciudată nu mi s-a mai înfăţişat... Asta... să aveţi răbdare... că trebuie să chibzuiesc mai adânc!...

Şi, după ce a chibzuit şi iar a chibzuit adânc, a hotărât ca :

Turcul să plătească ovreiului, pe preţul zilei, douăzeci de ocale pastramă prima, pe care i le-a mâncat; iar ovreiul să plătească turcului douăzeci de lire, fiindcă l-a-nşelat dându-i un sac de hai-ne, în care nu era haine, ci pastramă, şi nu pastramă adevărată de oaie, ci de ovrei. Şi pe urmă, cu o vorbă scurtă turcească, i-a dat afară p-amândoi.

Universul, 1909, 13 apr.; vol. *Schiţe nouă* (1910)

20 Du-te-vino (*ngr.*)

21 Cu de-a sila, pe sus (*turc.*)

22 Vorbă turcească de ocară, cuvânt cu cuvânt: apuca-te-ar colicele!

KIR IANULEA

Zice că odată, acu vreo sută şi nu ştiu câţi ani, a dat poruncă Dardarot, împăratul iadului, să s-adune dinainte-i diavolii, de la mare pân' la mic; unul să nu fie lipsă, că-i scurtează coada şi-i lungeşte urechile! Şi, dacă s-au adunat ei cu toţii, împăratul s-a tras de ţăcălie scrâşnind straşnic, a tuşit de i-a pârâit jeţul, a holbat ochii la ei şi le-a zbierat aşa:

– Afurisiţilor! care dintre voi nu e zevzec, să-i treacă pe sub nas toate şi el să nu bage nimic la cap, trebuie să fi luat seama, ca şi mine, că toţi oamenii sosiţi de pe la dânşii aici la noi nu se plâng decât numa şi numa de soţiile lor; toată vina pentru pierzarea lor o aruncă în spinarea nevestelor; pe care-l întrebi de ce a ajuns aici: „femeia“ şi iar „femeia“. Măi, am zis eu în gândul meu, adevărat să fie asta?... Pe spusele oamenilor, fireşte, mare temei nu putem pune, fiindcă-i ştim ce iubitori de adevăr sunt. Dar iarăşi nu-mi vine să las aşa lucru ciudat fără de aproape cercetare; căci politica împărăţiei noastre cere ca să ştim tot, fără greşală, nici îndoială... Mai întâi, era să vă poruncesc a supune la cazne fioroase pe toate femeile, doar de-om putea afla de la dânsele un crâmpei de adevăr; dar, pe urmă, m-am gândit că nici aşa n-ajungem la mare ispravă; le cunoaştem şi pe dumnealor cât de-ndărătnice şi de-ncăpăţânate sunt... Aşadar şi prin urmare, după multă chibzuinţă, am hotărât să trimit pe mititelul, pe Aghiuţă... Ce? n-a venit Aghiuţă?... Unde-i Aghiuţă?

Mititelul sta pitit tocma pântre diavolii mărunţei de la urmă, şi, pe când cuvânta Dardarot, el, trăgând cu urechea, îşi cântărea coada-n mâini. Cum şi-a auzit numele, a lăsat coada şi a ţipat:

– Aici sunt, Întunecimea Ta!

–Apoi, dacă eşti aicea, ce nu te-arăţi mai la vedere? Vino-ncoace, proclete! Te dai coadei, ai?

Simţişi c-am să te pun la treabă şi te piteşti, să nu-ţi văd mutra, să nu-mi aduc aminte de tine, mititelul taichii!

Şi când s-a apropiat Aghiuţă de tron, l-a-nhăţat Dardarot de urechi şi scutură-l, de-i trosnea junghietura – de dragoste multă ce avea pentru el, fiindcă era mititelul mucalit, şi când se plictisea împăratul de treburile-mpărăţiei, pe el îl chema, să-i spuie lafuri şi să-i facă giumbuşuri.

– Ascultă-mă, Aghiuţă puiule... Dumneata numaidecât ai să iei din comoara-mpărătească suta de mii de galbeni aduşi alaltăieri cu zgârcitul pe care-l îngropară cu talerul pârliţii de mahalagii, că-ncepuse să le miroasă – zi o sută de mii de galbeni. Apoi, o să te-mpeliţezi din cap până-n călcâie în chip de om muritor şi să te duci pe pământ, în ce loc ţi s-o părea mai potrivit. Acolo – ascultă bine, astâmpără-te cu codiţa! – să te căsătoreşti şi să trăieşti cu nevasta zece ani. Pe urmă să te faci că mori; să-ţi laşi acolo trupul, şi să te-ntorci să-mi dai socoteală una câte una de toate pân câte ai fost trecut ca om însurat...

Bietul Aghiuţă! ştia el de ce sta pitit pântre plevuşcă, măcar că era un drac şi jumătate: bănuise ce-l aştepta, că iar o să-i dea cine ştie ce grea sarcină. Când a mai auzit că o să aibă a face şi cu femeie, a vârât coada-ntre picioare; încă n-o putea uita pe baba la care intrase să slugărească trei ani... Îi dedese baba de lucru – să-i îndrepteze un fir de păr creţ: l-a tot muiat cu limba Aghiuţă şi l-a tras pân degete, zi şi noapte fără repaos; de ce-l muia şi-l trăgea, de-aia firul se-ncârlionţa şi mai tare; şi aşa şi iar aşa, până i-a ieşit dracului părul pân căciulă; s-a lipsit şi de simbrie şi de tot, ş-a fugit de la stăpână.

– ...Şi să ştii, a adăugat Dardarot, după ce a stat puţintel la gânduri, că în toată vremea de zece ani pe pământ, ai să fii supus la toate necazurile, slăbiciunile şi ticăloşiile pământenilor... la neştiinţă, la sărăcie, robie, prostie şi la mânie chiar,

rămânând să te aperi de toate relele cum ăi putea şi cum te-o tăia capul... Înţelesu-m-ai puiule?

Ce să mai zică puiul? Nu mai încăpea cât-mât; că Dardarot, cât îi vorbise, nu-l slăbise din gheară.

– Înţeles, Întunecimea Ta!

– Apoi, dac-ai înţeles, puiule dragă, ce mai stai?

– Dacă nu-mi dai drumul de ureche...

Mare haz a făcut împăratul de vorba asta, şi zice râzând:

– Pt! să nu te deochi!

Şi l-a stupit pe mititelul în vârful nasului. Pe urmă, i-a lăsat urechea şi, fără să mai zâmbească, răcnindu-i fioros „Ai plecat?“, i-a tras un picior drept unde-ncepe să-i zică spatelui coadă. S-a dus de-a berbeleacul puiul până la comoara împărătească; a luat suta de mii de galbeni, şi, p-aci ţi-e drumul! într-un suflet, la-mplinirea datoriei.

Pe drum s-a prefăcut în chip de om, nici matuf[23], dar nici prea ţângău; om tocmai în puterea vârstei, frumos şi arătos; şi, după ce s-a gândit, în care loc anume să meargă pe pământ, zice:

„Ştii ce?... Am să mă duc la Bucureşti... cunosc oraşul... (că mai umblase de multe ori p-acolo) e loc de petrecere. Banul e scump; învârtit bine, aduce peste sută la sută; vorba veche: dacă eşti sărac, du-te-ntr-o politie[24] bogată... din ce scapă pântre degete altora, poţi culege destul; dacă eşti bogat, du-te-ntr-una săracă... din orice firimitură dă s-aducă un nevoiaş la gură, îi smulgi peste jumătate.“

Gândind astfel, cum a picat în Bucureşti, a tras în miezul târgului, la hanul lui Manuc. Acolo, a chemat îndată un samsar şi i-a spus să-i găsească fără zăbavă o pereche de case frumoase, cu încăperi multe pentru stăpâni, musafiri şi slugi, la aer curat, cu grădină şi fântână-n curte, cu pimniţe, bucătării, spălătorii, cu grajduri şi şoproane, în sfârşit cu toate câte trebuiesc pentru aşezarea cuviincioasă a unui negustor chiabur. La vreo

câteva zile, casele erau şi dereticate cu tot dichisul – nişte case mari în maha-laua Negustorilor; şi slugi peste slugi, şi cai la grajd, şi caleşti în şopron...

Stăpânul casei, cunoscând păcatul oamenilor şi mai ales al femeilor, că or să-l descoasă care mai de care, ca să-i afle rostul – că de unde e, cine e, cu ce trăieşte, ce caută aici şi câte altele – a chemat pe jupâneasa bătrână – o cotoroanţă zugrăvită şi smălţuită, pe care o pusese mai mare peste slugi, să poarte cheile şi să ducă grija de toate – a poftit-o să şază jos pe chilim, iar el, de pe divan, trăgând ciubuc, s-a apucat a-i povesti păcum urmează.

– Uite, dragă kera Marghioalo... Mie, cum ţi-am mai spus, îmi zice kir Ianulea... Eu sunt de felul meu din părţile despre Sfân-tagora. Părinţii mei, oameni de jos, se ţineau cu o livede mică de măslini. Pe când împlineam şapte anişori, le-a venit părinţilor dorinţa să meargă la hagialâc; şi aşa, după ce au făcut rost de ceva parale, m-au luat împreună şi ne-am dus călare pe catâri până la portul Salonicului. Acolo, ne-am suit pe o corabie mare, care aştepta cu pânzele ridicate-n vânt, ca să pornească spre miazăzi către Iafa. N-a trecut mult; a-nceput să sufle vântul aşteptat; s-au umflat pânzele, şi am pornit. Trei zile cu soare şi trei nopţi pe lună am mers tot drept înainte fără nicio supărare. Noi mâncam după datină post. Cam a treia zi, am mâncat la nămiez fasole şi ridichi... Ce să te pomeneşti?... Aşa pe la toacă, au început amândoi părinţii mei să se ţie cu mâinile de pântece şi să se vaite grozav: „mor“ şi iar „mor“!... Căpitanul, văzându-i cum se zvârcolesc şi se zgârcesc în dureri de moarte, a chemat degrab pe un călugăr papistaş, care se suise cu noi pe corabie, om învăţat, priceput şi la căutarea boalelor. Până să vie acela, bolnavii începuseră să-nvineţească şi d-abia i-au putut spune ce

mâncaseră – fasole şi ridichi. Călugărul a-ntrebat încă o dată:

– Înţeleg, fiilor; dar trebuie să-mi spuneţi: aţi mâncat fasole şi ridichi, ori ridichi şi fasole?

Iar mama i-a răspuns cu glasul leşinat:

– Ridichi şi fasole...

– Atunci, nu prea e bine! a zis călugărul.

Şi a poruncit să-i frece pe pântece cu câlţi aspri... Dar degeaba i-au frecat până le-au jupuit pielea; că, pe când răsărea luna, tata întâi şi mama îndată după el, şi-au dat otpustul... Eu, copil, ce să fac?... Mă ţineam plângând tot după căpitan şi după călugăr, şi i-am auzit vorbind aşa; zice căpitanul:

– Părinte, dac-o fi holeră, m-am nenorocit; patruzeci de zile nu-mi dă voie să intru-n port, mi se strică marfa şi rămâi sărac pe drumuri!

Dar omul învăţat i-a răspuns:

– Nu e holeră cum nu sunt eu călugăriţă. Asta e un fel de boală care bântuie mai cu samă în postul Paştelui la christianii răsăriteni... Greşesc oamenii – c-aşa e bietul om, supus greşelii – mănâncă întâi ridiche şi pe urmă fasole... Vezi bine, ridichea îşi repede tăria-n sus, iar fasolea îşi năvăleşte puterea spre partea dimpotrivă; una-mpinge, alta nu se lasă; se-ncinge luptă cu iuţeală mare în măruntaie, cârcei peste cârcei, până se face încurcătură-n maţe, de se sparge praporul – şi se prăpădeşte omul de *hurduharismòs* – aşa zic grecii la năprasnica asta de boală.

– Dar nu se ia?

– Deloc; n-ai nicio grijă.

I-au înfăşat frumos pe bieţii părinţii mei în nişte cearşafuri curate; le-au aprins câte o lumânare de ceară la cap; un alt călugăr grec i-a prohodit şi, de dimineaţă, când s-a arătat soarele dasupra talazurilor – „vecinica lor pomenire!“ – una! două! trei! i-au aruncat în adâncime... Pe mine, văzându-mă plângând, şi-a făcut pomană căpitanul de m-a luat pe procopseală – întâi slugă, pe urmă ajutor,

mai apoi tovarăş... Nu-ţi mai spui, dragă kera Marghioalo, pân câte necazuri am trecut; câte ocări, înjurături şi bătăi am înghiţit; de câte ori era să pier în vultoare; de câte ori m-au amăgit împrejurările şi înşelat lumea – mai ales de când am încă-puit eu singur o corabie şi m-am apucat de negoţ pe seama mea, fără alt stăpân nici tovarăş decât norocul meu! Nu-ţi mai spui cum am scăpat odată cu viaţa numa-n pielea goală, că, după ce umblasem şapte luni pe ape, tocmai când să intru în Ţarigrad, mi s-a aprins corabia încărcată cu cositor şi chihlibar de peste două mii de lire, pe care le cumpărasem cu piper şi curmale nici de trei sute! Nu-ţi mai spui câte şi mai câte am pătimit, prin atâtea depărtări, pe mări şi pân ţări, cu fiarele, şi, încă mai grozave, cu oamenii!... Destul să-ţi spui că, încet-încet, m-am chivernisit cumsecade, ajungând să am o stare destul de bună pe potriva mea... Am învăţat, cât am colindat pân lume, purtările cele frumoase; ştiu destule limbi străine – încai despre a rumânească, pot zice, fără să mă laud, că o ştiu cu temei; măcar că de viţă sunt arvanit şi nu prea am învăţat buche, dar, drept să-ţi spun, la asta nu mă dau pe niciun rumân, fie cât de pricopsit cărturar. Îmi plac cu deosebire limba şi lumea de-aici, şi, aşa, fiindcă m-am săturat de atâtea primejdii ale călătoriilor, de atâta bătaie de cap şi de inimă ale negoţului, am venit să m-aşez aici, în Valahia, la Bucureşti; să mă bucur în isihie[25] de rodul îndelungatei mele trude...

– Doamne, kir Ianuleo, a zis kera Marghioala; pân multe ai mai trecut şi dumneata!... Dar să nu-ţi pară rău! încă n-ai pătimit ca atâţia alţii degeaba! Frumos eşti, voinic eşti, bogat eşti! de trăit ştii să trăieşti! Halal să-ţi fie!

Iar kir Ianulea a adăugat:

– Uitam ceva... Ascultă, rogu-te bine, dragă kera Marghioalo: să nu care cumva să aflu că ai spus la vreun vecin, ori altcuiva – da măcar tatii, de s-ar întoarce din fundul mării – câte le aflaşi acu de la

mine, că, vezi dumneata? câtă nevoie am de slujba dumitale, ca femeie cinstită şi credincioasă ce te ştiu; cât sunt eu de blând şi cât eşti de bătrână, nu-ţi caut!... te cotonogesc! îţi rup ciubucul ăsta pe şale şi te dau ş-afară din pâine cu ocară!... Ai priceput?

– Vai de mine! a zis bătrâna; s-ar putea?... N-am obiceiul!... În viaţa mea n-am mâncat labe de pui!... Hei! kir Ianuleo; eu am slujit la case mari boiereşti... Câte am văzut ş-am auzit eu!... n-am vreme acuma să ţi le povestesc!... dar, lasă...

– Ei, eu atâta-ţi spui dumitale... te nenorocesc!... s-a isprăvit!

– Să mă omori! a zis jupâneasa şi n-a mai stat; s-a ridicat de pe chilim şi a plecat degrabă cu cheile la treburile ei.

Până seara, toţi ai casei; până-n două zile, mahalaua-ntreagă; până-ntr-o săptămână, tot târgul... toată lumea a ştiut istoria lui kir Ianulea mai bine chiar decât el; corabia arsese de trei ori; chihlibarul prăpădit făcea douăzeci de mii de lire; iar de atunci, în post, nu mai mănâncă nimini ridichi cu fasole, toată lumea mănâncă fasole cu ridichi.

Cu azi, cu mâine, a făcut cunoştinţă kir Ianulea cu fel de fel de negustori, ba şi de boieri; a-nceput să meargă pe la ei şi să-i poftească pe la el, la sindrofie. Şi la toată lumea plăcea, fiindcă era om deştept şi blând, cu multă ştiinţă despre ale lumii, cu purtări alese şi, mai vârtos, cu dare de mână: levent şi galantom, pătruns de filotimie[26] şi de hristoitie[27] – într-un cuvânt, adevărat om de omenie. Astfel, care dintre negustori ba chiar dintre boieri aveau mai multe copile decât stare, umblau cu dinadinsul să-l ginerească. În vremea asta, el şi pusese ochii pe o tânără din vecini – o chema Acriviţa, fata a mai mare a lui Hagi Cănuţă, toptangiu pe vremuri. Hagiul, văduv, era om de

seamă, însă cam ififlíu[28] pe potriva greutăţilor casei lui, fiind împovărat de trei fete, una după alta gata de măritat, şi încă doi feciori – băieţi buni, aminteri, da' cam nepricopsiţi; aşa că puţină nădejde de zestre de la Acriviţa. Dar zestre-i trebuia lui kir Ianulea? Fata era vestită de frumoasă; numai atâta cusur avea şi ea, că se uita, uneori, nu todeuna, cruciş; dar tocmai asta îi plăcea lui cu deosebire. Fata-l plăcea şi ea pe el... A cerut-o hagiului, iar acesta, fără nazuri multe, i-a dat-o.

Fiind şi kir Ianulea, ca tot omul, supus slăbiciunilor omeneşti, era stăpânit de patima fuduliei; îi plăcea să trăiască domneşte, numa-n petreceri scumpe, împărţind în dreapta şi-n stânga daruri preţioase. Aşadar, a făcut o nuntă strălucită cum nu se mai pome-nise vreodată în mahalaua Negustorilor; încât bărbaţii ziceau: „Trebuie să fie putred de bogat arvanitul!... Văzuşi, nene, ce bine a lovit-o sărăcia de hagiu!“, iar femeile: „Poftim, soro, noroc pe chioara lui Cănuţă!“

Cum a adus-o kir Ianulea în casă cu lăutari, parc-a întors-o pe dos. Până la sfârşitul cununiei, duminică seara, era blândă şi supusă ca o mieluşea; dar, luni dimineaţa, s-a ridicat din pat ca o leoaică... A chemat toate slugile, femei şi bărbaţi; s-a uitat o dată chiorâş de i-a băgat în spaime pe toţi şi, de faţă cu bărbatu-său, le-a zis:

– Să ştiţi că de azi încolo sunt eu stăpână aici! Şi să mai ştiţi că cu Ianuloaia n-o să vă meargă cum vă mergea cu prostul de Ianulea! şi încă să mai ştiţi că eu am toane; pe cine m-o supăra cu atitica măcar, îl plesnesc şi-l trimit numaidecât la agie[29] să-şi ia merticul[30] şi de-acolo! Scurt!... Aţi înţeles?... Aid-acuma! ieşiţi afară!

De atunci, zi cu zi, cocoana se făcea mai aspră şi mai ţanţoşă; şi, de ce era ea mai ţanţoşă şi mai aspră, d-aia kir Ianulea o iubea mai tare; şi de ce

creştea dragostea dumnealui, de-aia-i creştea şi ifosul dumneaei. Toată ziulica ofta omul după o vorbă mai dulce, or după un zâmbet... Ea sta tot posacă şi-ncruntată. Dacă s-apro-pia de ea şi da s-o mângâie, ca s-o mai îmbuneze: „Dragă Acriviţo, de ce eşti supărată?“ ea-l împingea cât colo:

– Ah! Ianuleo, fugi că n-ai haz deloc... nu vezi?

Alt bărbat, în locul lui, şi-ar fi pierdut răbdarea şi ori îi punea picioru-n prag, s-o potolească, ori o trimitea-napoi la babacă-său, la Hagi Cănuţă... Dar el, unde? Când îl împingea, el îi cădea-n genunchi: „Dragă Acriviţo, iartă-mă!“ şi da să-i sărute mâinile; dar ea:

– Uf! Ianuleo, scoală-te! nu mai mă plictisi!

– Nu mă scol până nu mă ierţi!

– Atuncea, stăi aşa până poimâne, dacă pofteşti!

Şi se scula ea şi pleca, după ce-i da cu tifla.

Kir Ianulea, ce să facă? Se uita după ea lung cum ieşea înţepată fără să-şi întoarcă ochii, măcar că o ruga cu lacrimi să nu-l pără-seascâ aşa... ofta, se ştergea la ochi şi... o iubea şi mai mult.

A mers aşa cât a mers, până i-a dat în cap cocoanei să-ntoarcă foaia, să-l prăjească şi pe altă parte: s-a prefăcut că-l teme, că e zuliară[31]. S-a prefăcut azi, s-a prefăcut mâne, pân-a-nceput chiar să crează. Omul da bani cu împrumut, şi fireşte veneau la el boieri, cocoane, negustori, slujbaşi, fel de fel de lume cu daraveri. Cocoana Acriviţa sta cu urechea la uşă, s-auză tot; şi nu s-a mulţumit s-auză numai; a sfredelit uşa cu un burghiu, ca să şi vază. Şi-ncai, nu tăcea? îi spunea fără sfială ce auzise şi văzuse, şi ţine-te: că ăla ţi-a zis şi i-ai răspuns aşa; că pe aia ai strâns-o de mână şi i-ai sărutat-o de trei ori, şi pe urmă, când a vrut să plece, ai luat-o de mijloc şi te uitai la ea aşa galeş, şi ai dus-o până la uşă şi iar i-ai sărutat mâna – şi câte alte ponosuri şi mai şi.

Iar dacă el se jura că pe nedrept îl bănuieşte, că el e dator să se poarte politicos cu lumea şi mai ales cu cocoanele, ca orice negus-tor – ea începea

să-l ocărască, făcându-l neruşinat şi mincinos. Nu mai putea kir Ianulea; îi venea să se strângă de gât ca piţigoii şi mai multe nu. Dar nici cu atâta nu se mulţumea cocoana. Nu-i era de ajuns cum le încornora toate câte le auzea şi le vedea pe ascunsele; ca să afle şi mai multe, da bacşişuri la slugi să-l iscodească; ba a pus chiar pe un frăţior al ei să nu-l slăbească de pe urme, să-i descopere toate „berbantlâcurile dumnealui“. Fireşte că nici slugile, nici frăţiorul, n-au putut afla nimica, fiindcă omul era un bărbat nu se poate mai de ispravă. Cocoana s-a pornit atunci cu ocări pe slugi, că-i mănâncă pâinea, ca nişte „păcătoase, ticăloase şi necredincioase“; frăţiorului i-a strigat că ori e haple, ori „pes... semne altceva“, şi i-a poruncit să nu-i mai calce pragul, că-i rupe picioarele; iar pe slugi chiar în faţa lui kir Ianulea, le-a smintit în palme şi le-a dat afară.

Cum a schimbat slugile, alte bănuieli şi alte certuri... Dar nici nu putem zice aşa, fiindcă la ceartă unul spune una, altul alta, ori pe rând, ori amândoi deodată; în sfârşit, are parte fiecare de cuvânt; pe când aicea, ţipa, ocăra şi blestema numai dumneaei, iar dumnealui asculta, înghiţea şi tăcea. Aflând slugile că în casa asta nu cântă cocoşul, se dedeau bine cu găina; îi turnau fel de fel de gogoşi, care de care mai umflate pe placul dumneaei: că dumnealui face şi drege, că umblă aşa şi pe dincolo; şi, fiindcă Ianuloaia era mulţumită cu astfel de slugi, apoi şi ele-şi făceau de cap; furau de stingeau.

Totodată, Acriviţa mai căzuse şi la darul foiţelor: casa plină de jucători, masă lângă masă – otusbir, ghiordum, ba şi stos – şi dulceţuri, zumaricale[32], vinuri, cafele şi vutci, şi ciubuce peste ciubuce, ziua până seara, şi noaptea până la ziuă. Pe lângă asta, era şi agiamie şi-nfumurată că nimini nu ştie juca mai bine ca ea – şi, se-nţelege, pierdea gros. Toate cheltuielile şi pierderile astea îl dedeau mult îndărăt pe kir Ianulea; nu se mai

ajungea din venituri. De regulă nu zicea nimica; dar aşa, uneori, cam în glumă, se-ntâmpla să-i scape şi lui câte o vorbă, bunăoară:

– Numa de nu ne-ar bate odată toba cu atâtea cacialmale!

Nu-i trebuia mai mult cocoanei...

– Da' ce? nici atâta petrecere nevinovată să n-am în casa mea?... Dumneata nu trebuia să te fi-nsurat, dacă te ştiai pârlit, să iei pe Acriviţa, fata lui Hagi Cănuţă, care n-a fost învăţată la casa părin-teascâ să-şi mănânce de sub unghie!... Să fi luat o mahalagioacă sărmană, s-o ţii încuiată pe măsline şi pe mămăligă, să-ţi spele rufele şi să nu se-ndure s-aprinză un muc de lumânare-n casă! ori una, să-ţi puie nişte coarne, să nu le poţi duce!... Nu ţi-e destul că sunt cinstită, după ce că-ţi rabd, ca o nenorocită, toate ticăloşiile şi murdăriile dumitale?... Eu voi să trăiesc, d-aia m-am măritat; aminteri mă duceam la călugărie!... Şi-n sfârşit, dacă-ţi place, kir Ianuleo! de unde nu, du-t' te plimbă, şi să ne vedem când mi-oi vedea ceafa... fără oglinzi!

Într-o zi, stând ei la masă împreună cu o sumă de musafiri, până s-aducă ciorba, a-nceput din chiar senin Ianuloaia să vorbească despre o prietenă măritată, care nu se afla de faţă:

că s-a ţinut cu beizadea cutare, un copil! şi vodă, supărat foc, era să puie să-i taie coadele şi s-o trimiţă surghiun la un schit, tocmai în fundul munţilor;

că a prins-o odată bărbatu-său, ziua-n amiaza mare, la Ţurloaia, la chiolhan, la iarbă verde, cu consulul muscălesc şi cu alţi drăn-găläi; – ţiganii îi trăgeau de unul singur „Măi cazace, căzăcele!“ şi ea chiuia şi juca numa-n papuci, cu palmele-n ceafă, apilpisită, ca un maladeţ zaporojean; că-ntr-un rând, a plecat la Căldăruşani, s-o spovedească sfinţia-sa părintele Ioanichie, şi a stat acolo de

miercuri în săptămâna patimilor până-n săptămâna luminată după izvorul tămăduirii; – se plimba toată noaptea cu duhovnicu-n luntre pe lună şi cânta de răsuna lacul: „Frunzuliţă lobodă, of! ţaţo, gura lumii slobodă!“ iar părintele lucra din lopeţi şi-i ţinea isonul pe glas al optulea...

Şi câte alte grozăvii.

Musafirii şi mai ales musafirele făceau haz; iar bietul kir Ianulea, om cu hristoitie, făcea feţe-feţe. A răbdat el cât a răbdat, şi zice, întâi cu destulă blândeţe:

– Bine, Acriviţo, scumpa mea! cum poţi dumneata, mai ales că ştii ce bun prieten sunt cu bărbatu-său... cum poţi, fără să le fi văzut toate astea cu ochii dumitale, fără niciun temei, să catigoriseşti astfel pe o prietenă, pe care o primim aproape în toate zilele în casa noastră?... îmi pare rău!

– Ei! apoi vezi bine că dumneata o s-o aperi... că vă scoateţi ochii unul la altul!

Şi apoi le spune tutulor că acuma prietena nu se mai duhov-niceşte la Căldăruşani: i-a pus lui kir Ianulea gândul... „să-mi spargă casa!“ Da’ o s-o prinză odată şi n-o s-o ierte cum a iertat-o vodă; o să puie s-o tunză ca la cazarmă pe... şi din „muscălească“ şi „călugărească“ n-o mai scoate.

N-a mai putut suferi kir Ianulea; s-a ridicat foarte turburat şi s-a răstit odată tremurând:

– Ascultă-mă, Acriviţo! nu-ţi dau voie, mă-nţelegi, să mai zici o vorbă măcar despre o femeie care – poţi spune dumneata toate murdăriile ce-ţi trec prin gândul dumitale! – este mai cumsecade ca dumneata; că dumneata eşti, mă-nţelegi, mai îndrăcită decât talpa iadului, şi oricât de blajin să fie omul, îl scoţi din toate răbdările! Să taci din gură, scorpie nebună, că pui de te leagă şi te trimit la balamuc, mă-nţelegi!

Cocoana s-a ridicat şi dumneaei şi s-a năpustit asupra dumnealui, să-i arză o palmă; dumnealui s-a ferit repede-ntr-o parte; iar dumneaei, de necaz

că nu l-a putut nemeri, a luat castronul cu ciorbă de pe masă şi i l-a aruncat în faţă – l-a opărit de sus până jos. Kir Ianulea şi-a ieşit din pepene; s-a repezit cu pumnii-ncleştaţi, s-o pilduiască; dar musafirii s-au pus la mijloc şi l-au oprit în piept:

– Nene Ianuleo! stai, omule! nu şade frumos!

Şi, pe urmă, către dânsa:

– Mai potoleşte-te şi dumneata, coană Acriviţo, pentru Dum-nezeu! nu-l mai turba!

Ţi-ai găsit!... S-a pornit cocoana pe răcnete, să rădice maha-laua-n picioare:

– Săriiţi! săriiiţi, oameni buni! că mă omoară păgânul, arva-nitul!... Mă baţi, ai? după ce-ţi râzi de casa şi de cinstea mea, hoţule şi pehlivanule!... Dacă te-ai îmbătat şi ai poftă de bătut, du-te de-ţi bate ţiitoarele de pân fundul mahalalelor, pe care le-ndopi cu pumnii de lire şi-n casă te caliceşti până la lescaie, râtane!... Da' pe mine să mă baţi? pe mine, mă! spurcăciune de bădăran?... pe mine, fata lui Hagi Cănuţă, să-ndrăzneşti tu să mă baţi, păcătosule, janghinosule şi râiosule!?... Stăi tu, că te-nvăţ eu pe tine, cenghenè[33] turcească!

Şi până nu i s-a stins glasul, n-a contenit... Fireşte că petrecerea n-a mai mers înainte... Au sărit toţi musafirii, care mai de care: „Nene Ianuleo!“, „Cocoano Acriviţo!“... că „la necaz spune omul multe“; că „are mâna cinci degete şi nu se potrivesc unul cu altul“; că „şi măruntaiele din om tot se ceartă uneori“; dar orşicum, „nu e bine să s-auză-n lume de aşa-ntâmplări într-o casă de seamă!“... şi aşa mai departe, cu chiu cu vai, i-au împăcat. Dar, fireşte, s-a ştiut îndată în toată mahalaua că „biata Acriviţa lui Hagi Cănuţă a ajuns de-o bate arvanitul – la masă! faţă cu musafirii! – după ce o-nşeală cu care-i iese-nainte!...“ şi pe urmă prietenele: „Cum a fost ea crescută, mititica, şi pe ce mâini a-ncăput!... o s-o bage-n pământ păgânul!“

Lui kir Ianulea i-a trecut repede necazul şi iar „dragă-n sus! dragă-n jos! puiule şi suflete!“ şi

orice poruncea dumneaei, dumnealui răspundea:

–Cum pofteşti dumneata, *fos-mu, parighoria tu kosmu!* (vorbe frumoase, care-nsemnează, pe elinică: *lumina mea, mângâierea lumii!*)

În vremea asta, cocoana Acriviţa se gândea:

„Eu cu budalaua, cu capsomanul ăsta de Ianulea, mult n-am să mai fac purici... Ia să mă gândesc la viitorul meu...“

Astfel, zi cu zi, i-a luat diamanticalele şi sculele[34] şi argintăria, şi le-a pus la păstrare acasă la Hagi Cănuţă; pe urmă, a-nceput să vânză şi de pân lucrurile de preţ ale casei, despre care „budalaua“ habar n-avusese să facă şi el, ca orice negustor cuminte, o cata-grafie[35]. Totodată, s-a luat cu binişorul pe lângă el; a-nceput să-l mângâie şi să-l mâglisească[36]. După ce l-a răsucit şi l-a fermecat cum a ştiut ea, când erau într-o seară amândoi singuri la iatac, s-a pomenit kir Ianulea că se repede dumneaei şi-l ia strâns în braţe şi pupă-l!... El zice:

– Mă iubeşti, dragă Acriviţo?

Dar ea, uitându-se la el cruciş:

– Mai mă-ntrebi, Ianulică, *fos-mu?*

N-a putut kir Ianulea s-adoarmă toată noaptea de bucurie că s-a dat Acriviţa lui pe brazdă... De-acu-ncolo, trai, neneco! Despre ziuă, când s-aţipească şi el, haţ! îl ia dumneaei iar în braţe şi zice:

– Dragă Ianulică, am să te rog ceva... dar... să nu zici ba.

– Când am zis eu ba la vreo dorinţă a mătăluţă, sufletul meu?

– Uite ce e... Tătiţa ar vrea să mărite şi pe surioarele mele – să nu-i rămâie fete bătrâne-n casă – c-au şi-nceput mahalagioaicele (le ştii guriţa) să le zică „iepele lui Cănuţă“ – şi nu prea are cu ce să le-nzestreze pe potriva lor; că dacă nu era om cinstit şi filotim cum e, ar fi avut astăzi stare!... Mulţi bani are de luat de pe la boieri mari; ce folos, dacă deocamdată nu-i poate scoate?...

Dar, după ce o-nchide el ochii, fireşte, dumneata ai să fii mai mare între clironomi[37]; ai să strângi pe boieri în chingi negustoreşte şi o să-ţi intri-n bani... Şi... aşa, m-am gândit să-l ajutăm noi; să le facem fetelor o zestre cât de micşoară; că, de! cine se mai însoară astăzi fără zestre, doar de dragoste?... Numai eu am avut noroc să te găsesc pe dumneata – şi plăcut şi bogat, şi galantom şi să mă iubeşti atâta!

Şi pe urmă, strânge-l iar şi pupă-l.

– Bine, puică, să le dăm... Cam cât?

– Dè! ştiu eu?... cam câte o mie, două de galbeni.

– Bucuros, sufleţele!... adu-mi aminte mâne să mergem la hagiul, să-i numărăm paralele... Acu, aide, bibilico, să ne culcăm.

Dar ea îl strânge iar şi zice:

– Şi... pe urmă, uite... Frăţiorii mei... Nu e bine să mai stea aşa degeaba... M-am gândit să le faci dumneata rost de un căpitălaş, să s-apuce şi dânşii de vreo negustorie, că sunt gogeamite gâliganii acuma, nu mai face să se lase tot în spinarea bătrânului: pun-te, masă! scoal-te, masă!... Ce zici dumneata, nu zic bine?

– Dragă puiule, nu ştii că eu zic ce zici mătăluţă?... Adu-mi aminte mâne dimineaţă... Acuma, hai să-i tragem un somn.

– Mai dă-mi o guriţă, Ianulică, *parighoria tu kosmu*!

I-a mai dat o guriţă, şi au adormit ca nişte copilaşi scăldaţi.

A doua zi, s-a isprăvit daravera: au fost înzestrate surioarele amândouă şi amândoi frăţiorii încăpuiţi; iar peste vreo câteva zile, după ce i-a dăscălit pe larg cumnatul mai mare în toate privinţele negoţului, ca om încercat, au pornit, cu chimirul plin, după mar-fă – unul, cu corabia, de la Galaţi către Smirna înspre părţile răsăritului; altul

pân Braşov, spre părţile apusului către Lipsca, în chervan, cum umblau negustorii p-atunci.

Nu mai încăpea-n piele kir Ianulea de fericire... Ziafeturi peste ziafeturi zi şi noapte, cu toate bunătăţile şi trufandalele; chef şi tămbălău cu zeci de musafiri şi de lăutari – şi tot ce dorea Acriviţa trebuia să se-mplinească: Turnul Colţii să-l fi cerut pe masă, kir Ianulea pe masă i l-ar fi adus.

Au mers lucrurile tot aşa şi iar aşa; a tot băgat mâinile kir Ianulea în lada cu bani; a tot luat cu pumnul, la loc n-a mai pus nimic, pân-a dat într-o zi cu unghiile de fundul lăzii. N-avusese până-acuma obicei nici vreme să numere ce-avea-n ladă; acu i-a dat în cap să facă şi asta, şi nu i-a trebuit multă răbdare... Mai rămăseseră vreo trei sute şi ceva de lire – să tot ajungă pentru coşniţă şi cheltuieli mărunte pe vreo două-trei săptămâni... Dar, om cu fire neclintită, s-a gândit aşa:

„Ei! ş-apoi?... ce-mi pasă?... Mâne, poimâne se-ntorc băieţii cu marfa, ne apucăm de negustorie şi, cu stăruinţă multă şi puţin noroc, umplem lada la loc... Pân-atunci, helbet![38] avem credit destul!“

Şi s-a pornit după împrumuturi... Alergau cu limba scoasă samsarii de colo până colo, să-i găsească bani cu orice preţ... Pân-acuma el luase dobânzi cam sărate; de acum ajunsese să plătească el camătă din ce în ce mai pipărată. Mai întâi nu s-a prea băgat de seamă; dar n-a trecut mult şi a aflat negustorimea că se clatină rău kir Ianulea; şi mai ales că bântuia p-atunci mare chesat[39] asupra târgului, i s-a scurtat omului creditul de tot: cu mai bine de sută la sută şi de-abia găsea, şi nu vreo sumă mai însemnată, doar num-aşa de mezelic. Toată nădejdea lui se răzima pe întoarcerea tinerilor, care, nu-şi putea el închipui, de ce zăbovesc atâta, când toţi negustorii plecaţi totodată, ba unii chiar mai târziu, se şi-ntorseseră de la tacsid[40], fiecare cu încărcătura lui, la potrivită vreme.

Pasămite, cumnăţeii aveau cuvinte să zăbovească... Tocmai când să-şi piarză kir Ianulea răbdarea, iacă-i sosesc, una după alta, două veşti destul de urâte... Băiatului dântâi, pe când se-ntorcea de la Smirna, i se cufundase corabia încărcată; iar el, începător în ale negustoriei, a fost uitat s-o asigure... Cel mai tânăr dedese la Lipsca, în iarmaroc, peste alt chilipir: se-ntâlnise cu nişte elini, de care mişună todeuna pân îmbulzeala târgurilor mari; hoinărise cu ei pe la berăriile nemţeşti toată ziua, iar, seara, merseseră-mpreună la cafeneluţa unui simbatriot, într-o ulicioară dosnică de lângă Casa Sfatului, să-nvârtească un endekamisi, şi pe urmă, la iuţeală, un stosişor; şi aşa, de pe la aprinsul lumânărilor până despre ziuă, îl lăsaseră tinichea: nu mai avea băiatul nici cu ce să vie-napoi acasă.

Cum s-a răspândit vorba şi despre astea, au intrat la grijă mare creditorii lui kir Ianulea, că rămâne mulfuz, şi s-au adunat cu toţii la cafeneaua de la Hanul cu Tei, spre a se sfătui ce-i de făcut, ca să-l ţină zi şi noapte sub de aproape pază, nu cumva s-o şteargă înainte de sorocul plăţilor, cum au muflujii obicei. Pe de altă parte, văzându-se scos la selemet[41], l-a apucat pe kir Ianulea un fel de groază... Ce are să facă el de-acuma, căzut în sărăcie, în necinste şi-n ocară?... Or să-l vâre întâi în temniţă, şi, pe urmă, când i-or da drumul, să-ntinză mâna pe la porţile ălor de i-a-ndopat cu atâtea bunătăţi şi daruri!... Şi încă, treacă-meargă toate!... Dar ce te faci cu fata lui Hagi Cănuţă?...

N-a stat mult la gânduri spre a vedea că alta nu-i mai rămâne decât să spele degrabă putina – să se ducă, încotr-o vedea cu ochii, până dincolo de Mărul Roşu. Astfel dar, în faptul zilei, s-a sculat binişor, a strâns câtă drojdie se mai găsea pe fundul lăzii, s-a dat jos la grajd, a poruncit să-i puie şaua pe un buiestraş tătăresc, a-ncălecat,

spunând argatului că merge până la Snagov după plătică proaspătă, că are diseară musafiri la masă, a ieşit pe poartă la pas şi... pe urmă, cu ochii tot înainte, p-aci ţi-e drumul...

Când a luat-o pe sub Mitropolie la stânga, către câmpul Filare-tului, se luminase de răsărit, aşa că, suind la deal, pân dreptul Cuţitului de Argint, şi uitându-se-napoi în vale, a zărit un pâlc mare de călăreţi în goană venind parcă pe urma lui. În adevăr, bănuiala i-era întemeiată... Prinseseră de veste negustorii şi por-niseră repede după el cu ceauşi de la agie. El a vrut s-abată din drumul mare şi s-o ia pe sub deal la dreapta; dar a dat de nişte şanţuri; buiestraşul s-a poticnit şi l-a trântit cât colo... Atunci, omul s-a sculat, a părăsit calul şi a apucat-o pe jos. A suit la nişte uluci, le-a sărit; pe urmă, alt şanţ şi ale garduri, până când, rupt de osteneală, ajungând pe culme, s-a oprit în faţa viişoarei unui măr-ginaş bondoc şi-ndesat, care tocmai se spăla pe ochi de dimineaţă la soare în prispa cramei.

Kir Ianulea, cum l-a văzut, i-a zis gâfâind:

– Bună dimineaţa, neicuţule; cum te cheamă?

–Bună dimineaţa, jupâne... Pe mine Negoiţă mă cheamă; da pe dumneata?

– Kir Ianulea...

Şi d-abia mai ţinându-l balamalele, a pâşit pârleazul înăuntru şi zice:

– Frate Negoiţă, fă-ţi pomană şi mă scapă! Umblă nişte duş-mani să puie gheara pe mine, să mă nenorocească! Ascunde-mă undeva pe-aici, şi eu te fac om bogat... Iar, dacă pân-oi pleca nu ţi-oi dovedi că te pot procopsi, atunci primesc să mă dai chiar dumneata pe mâna duşmanilor... Mă rog dumitale, frate Negoiţă, nu mă lăsa-n pierzare! mă rog şi iar mă rog!

Negoiţă s-a scărpinat în cap stând puţin la gânduri şi a răspuns:

–Ascultă-mă, kir Ianulea; ce sunt duşmanii dumitale?... n-or fi boieri?... că de! drept să-ţi

spun, cu boieri în cârcotă nu mă bag...

– De unde, boieri? sunt negustori...

– Atuncea, te scap...

Cum l-a ascuns sub o claie de haraci, peste care a mai trântit şi nişte coceni de porumb, iacătă şi duşmanii...

– Mă neicuţă, a-ntrebat unul, nu văzuşi dumneata adiniauri trecând p-aici un negustor – aşa ş-aşa?

– N-am văzut.

– Ţi-am da un bacşiş bun, să ne spui încotro a apucat...

– Păi, dacă nu l-am văzut...

– Spune, mă! a zis un slujitor ridicând gârbaciul...

– Dumneata mă poţi şi omorî!... da' dacă nu l-am văzut...

– Dacă n-a văzut omul, n-a văzut, zice altul.. Hai degrabă-nainte, că pierdem vremea degeaba.

Şi au plecat, care călare, care pe jos, unii-ntr-o parte, alţii-ntr-alta, alergând ca nebunii... După plecarea lor, Negoiţă s-a suit într-un dud mare şi s-a uitat pretutindeni roată, să se-ncredinţeze dacă s-au depărtat bine; pe, urmă s-a dat jos încetinel şi l-a scos pe fugar din ascunzătoare.

– Te-am scăpat! acuma, să te văz, kir Ianulea... te ţii de vorbă?

– Dragă neică Negoiţă, nu ştii cât îţi sunt dendatorat şi cât vreau din tot sufletul să mă ţiu de cuvânt!... Iar ca să-nţelegi că mă pot plăti de dumneata, te rog şezi colea lângă mine să afli cine sunt eu şi să asculţi toate păţaniile mele.

Şi i le-a povestit toate pe şart kir Ianulea lui Negoiţă – de cum a fost plecat din adâncuri după porunca împărătească şi până-n ceasul de faţă – toate, cu de-amănuntul toate, pe care Negoiţă le-a ascultat cu plăcere mare şi cu multă luare-aminte.

– Şi acuma, neică Negoiţă, ascultă bine cum te pot eu procopsi pe dumneata... De câte ori ăi auzi c-a intrat dracu-n vreo femeie, nevastă, fată, măcar

fie ori din ce loc, ori de ce neam ar fi, să ştii că eu sunt ăla. Numaidecât dar să vii acolo, că eu nu ies din ea până nu m-ăi goni dumneata... Fireşte că dacă i-ăi da de leac, degeaba n-are să-ţi fie... Bărbatul femeii ori părinţii fetei or să te răsplătească frumos... Ce zici?... îţi vine la socoteală?

– Cum nu! a răspuns zâmbind Negoiţă.

Iar kir Ianulea, după ce i-a mulţumit încă o dată, a plecat pe-aci-ncolo.

Nu se-ncheiase nici o lună după astea, şi coborând Negoiţă-n târg cu nişte vişine trufandale de vânzare, a aflat de la precupeţi că pe una dintre fetele lui Zamfirache Ulierul din Colentina, a de s-a logodit cu Ilie Bogasierul de la Bărăţie, o munceşte dracul de vreo zece zile... Ce nu i-au făcut?... Leacuri, descântece, molitve... degeaba! Părinţii şi logodnicul plâng întruna văzând-o cum se canoneşte. Vorbeşte în toate limbile fără să le fi-nvăţat, şi sporoveşte şi-i turuie mereu gura şi spune fel de fel de taine şi pâre – de unde le-o mai fi ştiind? – încât o lume, care aleargă s-o asculte, stă şi se cruceşte:

ba că „sacul cu lire de la paharnicul Iordache din Dudeşti, de nu i s-a mai dat de urmă – furat de grămăticul pe care l-au prins pe drumul Olteniţei şi a scăpat peste noapte din beciurile agiei – se află acuma pus bine, înfăşurat într-un testemel ceadiriu[42], în fundul sertarului de jos de la scrinul de lângă soba din iatac la clucereasa Tarsiţa, mătuşă despre mamă a lui aga, mai tânără ca dumnealui – se-ntâmplă! – şi că cine nu-i ştie merchezul[43] poate scotoci-n sertar cât pofteşte, că nu-i dă de fundul adevărat“;

ba că „adiata[44] lui Agop, tutungiul de la Sfinţi, lăsată nepoati-si, nu-i scrisă de răposatul: a ticluit-o pe urmă, într-o noapte, bărbatu-său Tacor, cafegiul din Caimata, care vinde şi suliman şi canà

de păr... Tacor cu Avedic, paracliserul de la biserica armenească“;

ba că „fratele ăla tinerelul, de d-abia-i mijeşte mustaţa, călugă-raşul sprâncenat, care şade la preacuvioşia-sa părintele archiman-dritul Hrisant, în curtea Mitropoliei – chip şi seamă la-nvăţătura cântărilor – este fata a mai micşoară a lui Ristache Muscalagiul de la Ploeşti“...

şi câte şi mai câte alte bazaconii – cine le mai poate ţinea minte?

Cum a auzit Negoiţă toate astea, şi-a desfăcut coşurile la pre-cupeţi cu rădicata pe ce a putut rupe şi s-a dus d-a dreptul să vază şi el pe fata apucată; şi cum a ajuns acolo, s-a vârât pântre lumea adunată ş-a spus părinţilor şi logodnicului că el o scapă pe fată dacă i-or da o sută de galbeni. Fireşte că bieţii oameni n-au mai stat la gânduri: o sută fie! Iar Negoiţă s-a apropiat de urechea pătimaşei şi, făcându-se că o descântă, i-a zis încet şi sfios:

– Am venit, kir Ianuleo, după vorba noastră...

–Am înţeles, i-a şoptit duhul; dar, drept să-ţi spui, neică Negoiţă, nu te-am crezut aşa de nătărău, să te mulţumeşti cu o sută de galbeni... Ce o să-ţi ajungă ţie numai atâta? Trebuie să ceri gros! Dar fiindcă ai greşit, te iert de data asta... Acu mă duc la Craiova, să intru în soţia caimacamului. Săptămâna viitoare să te-nfiinţezi acolo... Nu mă face să te-aştept prea mult; mai am şi alte trebuşoare, nu numai grija dumitale... Caimacamul îşi iubeşte nevasta ca ochii din cap, e bogat şi darnic. Socoteşte-te bine în talia asta, că de-acolea-ncolo nu mai ai nicio putere asupra mea; să ştii că după aia sunt dezlegat de orce cuvânt şi nu mai avem nimica de-mpărţit împreună!

Zicând acestea, s-a depărtat duhul... Tânăra s-a tămăduit. Toată lumea se-nchina; părinţii şi logodnicul nu ştiau ce să mai facă de bucurie, iar Negoiţă, luându-şi suta de galbeni, a pornit la vie să se gătească de drum lung.

Şi-a vândut a doua zi rodul la un oltean; a treia zi şi-a cumpărat un căluşel, cu tot dichisul de călărie, de la pătură şi şea pân' la ipingea; a patra, dimineaţa a plecat. Asta era într-o miercuri... Ziua umbla, noaptea se odihnea; aşa încet-încet, haidea-haidea, marţea următoare, pe la asfinţit, a ajuns drumeţul la straja Craiovei, şi, de acolo, întrebând din om în om că unde ar putea găzdui un negustoraş ca el, l-au mânat la un han peste drum de o biserică mare.

Cum a descălicat, a dat calul în primirea argaţilor şi a intrat în cârciumă, unde mai erau şi alţi isnafi[45], să-şi prinză inima cu un ciocan de rachiu şi cu ceva mezelic, înainte să meargă la odaie. Înserase binişor. Până să-i frigă nişte pastramă, sta la masă pe gânduri; stând aşa, aude clopote, şi întreabă pe un arnăut, care trăgea ciubuc la altă masă, ce sărbătoare e a doua zi, de se face privighere mare. De la arnăut şi de la cârciumăreasă, află îndată că nu-i a doua zi nicio sărbătoare, dar că aşa se fac ziua şi noaptea slujbe peste slujbe la toate bisericile pentru uşurarea tinerei soţii a caimacamului, care e chinuită de duhuri, şi nu-i pot da de leac cu nimica: toate babele meştere, toţi doftorii de la Sibiu, price-puţi la aşa boale, toate maslurile şi molitvele, citite de vlădica şi arhiereii cu patruzeci de preoţi – degeaba. Femeia are năvârlii[46] grozave: întruna sare şi joacă tontoroiul, că trebuie s-o lege; cât o ţin legată, dârdâie din toate-ncheieturile şi scrâşneşte, parcă ar arde-o în foc; dacă-i dau drumul, iar începe să sară şi să ţopăie, şi ţopăie şi sare, până o leagă iar; asta de peste o săptămâna, fără clipă de odihnă şi fără să primească-n gură măcar o picătură de apă... O lume se-ngrozeşte; iar soţu-i se jeleşte ca un nenorocit; şi de-aia se fac slujbe peste slujbe la biserici, doar s-o milostivi Maica Domnului cu vreo minune.

Negoiţă a dat ţoiul repede pe gât, a-mbucat o fărâmă de pas-tramă, ca orice slugă, de teamă să

nu-l aştepte prea mult stăpânul; a dat un icusar[47] arnăutului şi l-a rugat să-l ducă degrabă la curte. Când au ajuns acolo, fierbea lumea, că bolnavei i-era totdeuna mai rău când înnopta... O sumă de cocoane şi slujitoare o ţineau legată-n cearceafuri ude pe biata tânără, care se zbuciuma din creştet până-n tălpi; preoţii-n odăjdii mari o slujeau ş-o afumau cu cădelniţele, iar soţul plângea, făcând mereu la metanii. Când iată că un arnăut vine şi zice-n gura mare:

– Măria Ta, nu te supăra!... este aici un om prost, care vine tocmai de la Bucureşti într-adins; zice că el ştie să descânte la boale ca a M. Sale şi-şi pune capul chezăşie că o tămăduie îndată.

S-a ridicat nenorocitul, luminat în pierzania lui de razele nădejdii din urmă, şi a strigat:

– Să vie!

Cum s-a arătat Negoiţă în prag, până să-l întrebe cineva ce şi cum, tânăra s-a potolit din dârdâială, a poruncit, parcă era sănătoa-să la baie, să-i scoată cearceafurile; s-a uitat drept la el, a început să râză veselă, ca la vederea unui vechi prieten de mult aşteptat, şi i-a făcut semn să vie mai aproape, chemându-l chiar pe nume:

– Bine-ai venit, dragă Negoiţă! ce mai faci? sănătoşel? vino-ncoace mai aproape, că am să-ţi spun ceva, să nu ne-auză niminea!

Cine să-şi crează ochilor şi urechilor?... Negoiţă a dat pe toţi într-o parte, s-a apropiat prietenește de pătimaşă şi i-a şoptit:

– Drăguţă, să mă ierţi că te lăsai să cam aştepţi, dar nu ştii ce greu drum şi ce gloabă de cal am avut.

– Nu face nimica, a răspuns duhul foarte încet; eu plec de aici... De-acuma, te-am procopsit; nu-ţi mai sunt dator cu nimica. Să ştii prin urmare, neică Negoiţă, că asta ţi-este a din urmă... Să nu care cumva să te mai văz că te ţii de coada mea, că nu mai capeţi nimica, dar încă mă şi supăr, şi dacă m-

oi supăra, de! poate să-ţi pară foarte rău... Atâta-ţi spun...

A pierit duhul... şi fireşte şi-a venit pătimaşa-n fire, bună zdra-vănă ca mai-nainte, parcă şi mai veselă... Acuma cu câte daruri şi cinste l-a-ncărcat caimacamul pe Negoiţă, ce să vi le mai înşir eu? – că vi le puteţi singuri închipui... I-a dăruit cu hrisov o moşie, s-o stăpânească de veci, şi pe deasupra l-a şi boierit.

Trăia acuma Negoiţă în huzur, ce cu gândul nu gândise, de vreo trei luni şi mai bine. Dar într-o zi, tocmai când îşi făcea după prânz tabietul boieresc, cu cafea şi ciubuc în pridvorul lui de la ţară, iacătă vede de departe, pe drumul care vine dinspre miazăzi, un vârtej de praf, care se tot apropie... Ce să fie?... Sunt nişte slujitori de la curte: vin în goană cu naltă poruncă să-l aducă napristan[48] la Craiova.

Nu i-a prea plăcut lui Negoiţă că i-au turburat tabietul; dar ce să facă?.. Ajungând la curte a sărutat mâna stăpânului; acesta l-a luat în braţe, l-a sărutat pe frunte, şi i-a zis:

– Prea iubite frate Negoiţă, dacă ţii la mine câtuş de puţin, să porneşti fără clipă de zăbavă spre Bucureşti: butca e gata; pe drum aşteaptă cai de olac[49] din poşte-n poşte... Fata Măriei Sale lui vodă, domniţa, e apucată cum a fost şi nevastă-mea, poate şi mai rău, după stafeta ce primii... Numai dumneata o poţi scăpa... Aleargă!

„M-am fript!“ s-a gândit Negoiţă; dar de zis, n-a putut zice nimic.

Caimacamul l-a strâns în braţe, l-a suit în butcă, şi, mânaţi, bre! Surugiii au dat bice şi călcâie, pe urmă ţipete şi chiote... Până a doua zi, pe la ceasul vecerniei, l-au adus pe Negoiţă techer-mecher drept la scara palatului domnesc din Bucureşti.

Vodă şi doamna, frângându-şi mâinile, l-au întâmpinat în capul scării, şi vodă i-a strigat în greceşte, cum vorbea p-atunci boierimea:

– Ah! Dumnezeu te-a adus, boierule! Poftim!

Dar Negoiţă – de unde să ştie greceşte? – a răspuns într-o doară:

–Cine nu-l caută îl găseşte, Măria Ta, dar cine-l caută! Să vedem!... să-l căutăm!... Dacă s-o putea, şi mie mi-ar părea bine. Să vedem...

– Haide!

Şi zicând asta, vodă l-a-mpins pe Negoiţă până-n sagnasiul[50] din fundul sălii... Acolo sta domniţa greceşte pe un covor jos, clătinând mereu din cap ca o păpuşă cu gâtul pe sârmă; întruna se chinuia aşa de cinci zile cu dinţii-ncleştaţi şi fără să-nchidă ochii o clipă.

Cum s-a arătat Negoiţă, domniţa a stat din cap şi a-nceput să ţipe, apucată de toate năbădăile:

– Afară! daţi-l afară! să nu-l văz în ochii mei pe râtanul de Negoiţă! afară!... să vie băbaca!

Negoiţă n-a aşteptat mai multe şi, în loc să se supere că-l goneşte cu ocară, a ridicat aşa din umeri, parc-ar fi zis: „Dè! dacă nu pofteşti!“... S-a-ntors în loc şi a voit să plece. Dar doamna l-a apucat de mână, iar vodă s-a apropiat de fiică-sa:

– Aicea sunt! uite băbaca matale!

– Nu tu! ţipa fata. Nu te-am chemat pe tine! Să vie băbac-al meu!

– Eu sunt băbac-al tău! a zis cu lacrimi fierbinţi prăpăditul de bătrân.

Dar copila, ţipând şi mai grozav:

– Nu! nu eşti tu! tu eşti urât! tu du-te cu Negoiţă! să vie căpitan Manoli Ghaiduri, că el e băbac-al meu adevărat!

La aşa vorbe nebuneşti, doamna a leşinat... Dacă nu era Negoi-ţă s-o apuce-n braţe, cădea lată. Au sărit cocoanele curţii şi au luat-o s-o frece cu oţet de trandafir şi să-i dea pe la nas cu pene aprinse. Iar bietul vodă a-nceput să se bată cu pumnii-n fes, pe câtă vreme copila tot mai tare ţipa.

– Să-mi aduceţi pe băbac-al meu! pe căpitan Manoli! p-ăla-l vreau eu!

În sfârşit, Negoiţă zice lui vodă la o parte:

–Măria Ta, la aşa pătimaşi trebuie să le facem cheful deocamdată; că dacă ne-mpotrivim, îi aţâţăm mai rău.

I l-au adus prin urmare pe căpitan Manoli... Mai rar aşa palicar[51]! Înalt, spătos şi mustăcios – o mândreţe de arnăut! şi muiat numa-n fireturi de sus până jos – să fie de fală pentru orice curte domnească!

Cu mustăţile lui frumoase înecate de lacrimi, s-a apropiat căpitan Manoli, sluga credincioasă, de fiica doamnei; iar mititica, îndată ce l-a văzut, s-a descruntat deodată, a zâmbit dulce şi, ca orice copil supus când roagă frumos pe tată-său să-i facă un hatâr, i-a zis cu multă blândeţe:

– Băbacă! te rog, băbacă, dacă mă iubeşti, să-i tai lui Negoiţă nasul şi urechile şi să-l dai afară ca pe un obraznic... că e botos, e lacom şi nemulţumitor!... să nu-l mai văz în ochii mei, că nu-l pot honipsi[52]!

Căpitan Manoli iubea fireşte pe domniţa din tot sufletul; dar aşa hatâr mare nu-i putea face fără voia stăpânilor. Iar Negoiţă s-a gândit: „Aşa ţi-e vorba?... Bine!“ pe urmă s-a-ntors la vodă şi zice:

– Măria Ta, ia să se dea toţi într-o parte, să văz şi eu mai aproape pe pătimaşa.

I-au făcut toţi loc, iar Negoiţă s-a dus drept la domniţa care se zbuciuma şi răcnea cât putea:

– Afară, Negoiţă! Ieşi afară, mojicule!

Dar el nu s-a sinchisit de pandoliile ei şi i-a vorbit încet:

– Drăguţă, eu aş zice să pleci mai bine de bunăvoie...

Aş! fata răcnea mai rău:

– Afară, Negoiţă!

– Şi zi, aşa, ai?... Nu vrei?

Ş-a dat s-o apuce de mână. Atunci domniţa l-a scuipat în faţă şi i-a ars o palmă de i-a scăpărat ochii lui Negoiţă. El s-a şters cu mâneca pe obraz şi întorcându-se-n loc spre vodă, zice:

– Măria Ta, patima asta vine aicea cu o-mprejurare cum până-acuma n-am mai întâlnit... Că n-ar fi leac de tămăduire, nu zic: dar, singur, eu nu pot face deocamdată nimica... îmi trebuie un ajutor... Am aicea la Bucureşti, în mahalaua Negustorilor, o prietenă meşteră care ştie să tragă de gâlci şi de năjit; e văduva unuia care şi-a prăpădit averea-n risipă şi-n desfrâuri; a rămas mufluz, şi-a luat lumea-n cap şi a lăsat pe biata femeie nevinovată pieritoare de foame... O cheamă Acriviţa Ianuloaia, fata lui Hagi Cănuţă...

La vorbele astea, domniţa a-ncetat deodată cu ţipetele, ş-a-nceput să tremure, clănţănind ca-n toiul frigurilor.

– Aşadar, rog pe Măria Ta să poruncească a pune iute caii, s-aduc numaidecât pe Ianuloaia.

A vrut să facă un pas: dar domniţa l-a apucat strâns de pulpană, ţipând apelpisită:

– Stăi, Negoiţă!

Şi... ce să mai lungim acuma povestea? – că o poveste, cât de frumoasă, dacă-i prea lungă, iar nu face – i-a trecut copilei, parcă numai visase cineva c-ar fi fost bolnăvioară; s-a gătit frumos, ş-a plecat veselă cu doamna la plimbare, în butcă deschisă... Patru telegari cu falaitar; doisprece arnăuţi călări înainte şi tot atâţia în urmă fluturându-le fustanele; iar Manoli, sus pe capră, cu mâna dreaptă pe prăselele hangerului din sileaf [53] şi cu stânga răsucindu-şi mustăţile... Şi era mare bucurie pe sufletul lui vodă, când se uita de la fereastră cum zbura butca departe...

Negoiţă a rămas în gazdă la Curte. Cam a treia zi, aducându-şi aminte că mai are şi alte daraveri în Bucureşti, a mers drept la mahalaua Negustorilor, să-i ia urma Ianuloaiei... Casele cele frumoase le vânduseră creditorii... Sărmana! părăsită de bărbat, trăia acuma la tată-său, la hagiul... Acolo, găsind-o, a rămas încremenit de

aşa frumuseţe, mai ales cum se purta ea acuma, cernită de sus până jos, ca orice văduvă jalnică... După ce i-a sărutat mâna, i-a zis:

– Uite, cocoană; eu mă ştiu dator lui kir Ianulea cu o sută de galbeni; ieri am aflat de nenorocirea dumneavoastră, şi ţi-am adus datoria... Poftim!

Cocoana a-nceput să plângă şi să-l întrebe dacă ştie el ceva despre ce s-o fi făcut omul ei, că ea nu mai poate – se frige, o să moară de dorul lui. Negoiţă i-a răspuns că nu ştie nimica; iar, ca mulţumire că bărbatu-l îndatorase la vreme de mare nevoie, a rugat-o pe cocoana să primească a stăpâni ea de veci viişoara lui de la Cuţitul de Argint, şi i-a dat la mână hârtie de danie, întărită cu pecetie domnească. După aceea, ca să se mântuie el odată de slujba doftoritului, s-a gândit câtva şi i-a mai spus:

– Cocoană, eu am văzut mult bine de pe urma bărbatului dumitale; în cinstea şi pomenirea lui, vreau să te-nvăţ ceva, cu care, la prilej, să te salţi bine din lipsă... Ascultă rogu-te, cu luare-aminte... De câte ori ăi auzi c-a intrat dracu-n vreo femeie, nevastă, fată, măcar fie din orce loc, or de ce neam ar fi... numaidecât să mergi acolo, că nu iese din ea până nu l-ăi goni dumneata... Să-i zici pătimaşei numai atâta, parc-ai fi-ntâlnind pe omul dumitale:

„Aici mi-ai fost ascuns, Ianulică?... şi eu te căutam ca o nebună... *fos-mu! parighoria tu kosmu!*“

– De unde ştii dumneata vorbele astea? a-ntrebat cocoana privindu-l cruciş.

– Le-am învăţat, demult, de la un prieten... a răspuns Negoiţă, zâmbind la privirea cocoanei; apoi a adăugat:... Numai atâta să-i spui... Pe urmă, s-o apuci în braţe, tot cu gândul la kir Ianulea: să te uiţi la ea aşa frumos, cum te uiţi acuma la mine, s-o săruţi cu foc şi să n-o slăbeşti din dragoste până nu-i trece de tot... Fireşte că, după potriva ipochimenilor, n-are să-ţi fie osteneala degeaba... Ai înţeles?

– Am înţeles.

– Acuma, rămâi sănătoasă, cocoană! S-auzim de bine!

S-a-napoiat după acestea Negoiţă la Curte, unde a stat încă vreo patru-cinci zile, numa-n bunătăţi şi-n cinste mare. Când şedea el sus la masă cu Măriile Lor, cu protipendada şi cu evgheniştii ăi mai simandicoşi, cântau jos pe sub ferestre meterhanele[54] şi jucau soitarii[55] pentru petrecerea isnafilor ş-a prostimii. A opta zi, s-a hotărât Negoiţă să se pornească la urma lui înspre părţile Jiului... L-au căftănit şi i-au dăruit vodă şi doamna câte trei pungi de ibrişim cu câte o mie de galbeni; iar domniţa, un inel cu o nes-temată cât o alună turcească, şi cu sevas[56] mare l-au petrecut toţi până jos în capătul scării.

Căpitan Manoli s-a rugat de stăpâni să ducă el pe Negoiţă pân-acasă. Toată vremea, pe drum, l-a-ngrijit căpitanul ca un frate ziua şi noaptea, cântându-i din gură şi cu tambura manele turceşti şi cântece de palicari de pân munţii lui depărtaţi – şi cânta straşnic; avea şi glas şi pătrundere. I-a plăcut mult lui Negoiţă tovărăşia lui Manoli şi, ajungând acasă la moşie, s-a crezut dator să poftească şi el în gazdă pe căpitanul, care era tot atât de plăcut şi de bun, pe cât de voinic şi de viteaz... Seara au cinat împreună, cu vin vechi de Drăgăşani, cu cafele şi ciubuce până târziu; iar, după cină, la care, osteniţi cum erau de drum, se cam trecuseră din pahare, căpitanul, cât era de mare palicar, înecându-l deodată aşa un parapon, s-a lăsat să-l podidească plânsul ca pe o femeie, şi căzând în genuche, i-a zis gazdei:

– Eu sunt sărac, *bei-mu* (adică prinţul meu), n-am să-ţi dăruiesc nimica de preţ; dar numai Dumnezeu şi sufletul meu ştiu cât îţi sunt de recunoscător!... că, dacă se prăpădea fetica, eu – uite, vezi hangerul ăsta?... până-n prăsele mi-l

băgam în piept!... că, fără copila asta, ce s-ar mai fi făcut Manoli sărmanul, sărmanul Manoli?

Ş-a-nceput să sărute mâinile lui Negoiţă şi l-a rugat să-i pri-mească-n dar o pereche de mătănii de la Ierusalim.

Câtă vreme căpitan Manoli vărsa aici lacrimi de mulţumire, colo, departe, la Bucureşti, se jelea de durere mitropolitul, că una dintre nepoţelele î.p.s.-sale începuse să aibă pandolii... Dar s-a-ndurat pronia şi nu l-a lăsat să plângă prea mult pe robul Iubitoriului-de-oameni... Cum a intrat coana Acriviţa pân gangul clopotniţei, parcă i-a luat tinerei boala cu mâna... Şi a zis bodaproste Ianuloaia când a plecat blagoslovită şi mulţumită destul de la Mitropolie.

Iar noaptea aceea chiar, în adâncuri se aduna soborul demonilor dinaintea lui Dardarot, să asculte pe Aghiuţă, care se întorsese şi el la urma lui cu coada-ntre picioare, rupt de oboseală.

Le-a povestit el toate câte le pătimise dincolo, mai cu şart şi mai frumoase decât vi le-am putut eu povesti dumneavoastră. Împăratul a făcut un haz nespus şi a zis râzând:

– M-am pătruns acuma cum merge pricina... Halal să-ţi fie, dragă Aghiuţă! frumos te-ai purtat, n-am ce zice... Cu ce vrei să te răsplătesc pentru atâta osteneală?

– Întunecimea Ta, spre răsplată, două hatâruri am să-ndrăznesc a cere.

– Spune, puiule dragă.

– Întâi, pe Acriviţa şi pe Negoiţă să nu-i văz vreodată p-aici! Ducă-se la Rai, să se-mpace Sf. Petre cu ei cum o şti.

– Bine... Şi al doilea?

– Al doilea, să mă lăsaţi să mă mai odihnesc şi eu puţintel acasă, că m-am dehulat de atâtea trebuşoare pe pământ.

– Bine, ş-asta!... ai dreptul să dormi trei sute de ani de aci-ncolo fără să te mai supere nimini cu nimic!

Zicând acestea, Dardarot i-a tras un picior după obicei şi l-a trimis să se culce.

Şi aşa, au mers cocoana Acriviţa şi Negoiţă, fiecare la ceasul său, în Rai; iar Aghiuţă s-a pus să-i tragă la soamne... şi dormi! şi dormi! ş-o fi dormind ş-acuma, dacă nu cumva s-o fi sculat, mititelul, să se apuce iar de cine ştie ce drăcii.

Viaţa românească, 1909, nov.; vol.
Schiţe nouă (1910)

23 Bătrân hodorog (*turc*.)
24 Cetate, oraş (*ngr*.)
25 Linişte, odihnă, tihnă (*ngr*.)
26 Generozitate (*ngr*.)
27 Cuviinţă (*ngr*.)
28 Fără bani, lefter (*turc*.)
29 Prefectura de poliţie
30 Porţia, raţia
31 Geloasă
32 Prăjituri (*ngr*.)
33 Ţigan
34 Bijuteriile
35 Inventar
36 Să-l înşele
37 Moştenitori (*ngr*.)
38 N-ai grijă, las' pe mine! (*turc*.)
39 Criză de bani (*turc*.)
40 Călătorie (*ngr*.)
41 Vânzare, faliment (*turc*.)
42 Verde-deschis (*turc*.)
43 Rostul (*turc*.)
44 Diata, testamentul (*ngr*.)
45 Breslaşi, meseriaşi (*turc*.)
46 Năbădăi, furii
47 Corespondent neogrec pentru: irmilic – monedă turcească
48 Îndată
49 Schimb
50 Un fel de balcon turcesc, cu geamlâc

51 De la pallikari (*ngr*.) – voluntar grec în războiul de independenţă al Greciei (1821). Prin extensie – bărbat voinic

52 Suferi (*ngr*.)

53 Cingătoare lată (*turc*.)

54 Muzică instrumentală turcească

55 Măscărici

56 Alai, cinste

CALUL DRACULUI

Era odată, la marginea unui drum umblat, o fântână, şi lângă fântână şedea o babă, ghemuită pe nişte zdrenţe de cergă, şi mor-folea-n gingii un crâmpei de covrig muiat într-o năstrapă cu apă rece. Când vedea drumeţ, or pe jos, or călare, or cu carul, lăsa baba covrigul din gură, întindea dreapta şi se milogea tânguios numai din vârful limbii: „Faceţi-vă milă şi pomană, măiculiţă, de o biată păcătoasă fără putere!“ Dacă-i da cineva ceva, zicea baba: „Bogdaproste, măiculiţă! Dumnezeu drăguţul să primească!... de unde dai să sporească şi să izvorească!“ Rar se-ntâmplă creştin drumeţ să treacă pe lângă aşa bătrână nevoiaşă şi să nu sendure măcar cu ce, după potriva lui; dacă nu o lescaie, măcar o fărâmă de pâine; dacă nici atâta, barem o vorbă bună. Când îi zicea vreunul: „Crede, bătrânico, aldată!“ ea răspundea: „Crez, măiculiţă, crez... să ne crează Dumnezeu pe toţi, drăguţul!“ Pe urmă îşi muia covrigu-n năstrapă şi s-apuca iar de morfolit.

Într-o zi, fiind târg devale, a-nceput dis-de-dimineaţă să se care într-acolo lume după lume de la deal. La dus, i-au mai zis babei câte unii „crede“; da’ spre seară, la-ntors, i-au dat care ce l-a lăsat inima... Păcum e obiceiul la târg: târguieşte omul ce târguieşte, cumpără, vinde; apoi, mai cu rachiu, mai cu vin, mai cu vorbă, se-nveseleşte, şi pe urmă îşi mai aduce aminte şi de sufletul răposaţilor şi le dă pomană după putere. Şi aşa, a rămas baba pe ziua aceea mulţumită destul cu traista plină.

Încet-încet, pe-nserate, s-au împuţinat drumeţii; tot mai rari şi mai rari, până n-a mai trecut nimeni după asfinţitul soarelui, când s-a arătat şi luna la răsărit. Dac-a-nnoptat bine, a căutat baba-n traistă şi a scos nişte turtă dulce, căpătată de la una dintr-un cârd de fete, care trecuseră p-acolo cântând, chicotind şi făcând fel de fel de nebunii, cum fac

toate codanele când se-ntorc aprinse de la joc, că-n târg fusese horă mare. A muiat baba turta dulce, a gustat-o şi zice:

– Bogdaproste! am avut zi cu noroc astăzi... S-o ţie Dumnezeu drăguţul pe fata aia, s-ajungă la bătrâneţi frumoase, ca mine!

Pe urmă s-a înfăşat baba-n cerga ei, şi-a pus traista căpătâi şi s-a ghemuit de-a binele culcată pe partea stângă, cu spatele la lună, să nu-i dea lumina-n ochi... Tocmai bine de dormit!... Nici prea cald, nici prea răcoare; de vânt, nici suflare; pe câmp, aşa linişte de toate patru părţile că se puteau auzi cum ţârâiau şi forfoteau gângăniile, miş-miş pân păiş, şi apa cum gâlgăia afară din ghizdul fântânii pintre pietricele – că aşa e apa, ca viaţa omului! atâta numa, că viaţa curge cât curge şi pe urmă stă; dar apa curge mereu de când lumea şi cât lumea n-o să mai stea...

Baba-nchisese ochii şi, cu gândul cine poate şti la mai ce, ofta din când în când... şi nu-i venea somnul; iar se mai gândea, ofta şi mişca, să-şi potrivească oscioarele mai odihnit, geaba! nu putea măcar aţipi. Se urcase luna cam de două suliţi, când iacă, i se pare babei că vin paşi de la deal dinspre partea apusului. Trage cu urechea şi aude bine că s-apropie drumeţ; mijeşte ochii, şi-l şi vede aci-aci. Se ridică de mijloc, întinde mâna şi-ncepe duios, după canonul ei:

– Faceţi-vă milă şi pomană, măiculiţă, de o biată păcătoasă fără putere!

Totdeodată, drumeţul a sosit în dreptul fântânii; abate din drum spre babă şi-i zice:

– Bună seara, băbuţo; da... n-ai adormit încă?

– N-am adormit, măiculiţă; că n-am somn, vai de păcatele mele!

Drumeţul se aşază jos lângă babă, în bătaia lunii, şi răsuflă adânc de oboseală...

– Da’ de unde vii dumneata, măiculiţă, de-ai întârziat aşa pe drum?

– Hei! de unde viu eu... viu de departe...

– De departe, ai?... Şi... un' te duci?

– Hei! unde mă duc eu... mă duc departe...

– Departe, ai?... Da... cum te cheamă pe dumneata?

– Prichindel mă cheamă...

– Da... de câţi ani eşti?... că te văz crud de tot...

– Merg pe şaptesprece...

– Da... părinţi ai!

– N-am, c-am fost copil lăpădat...

– Da... frăţiori mai ai?... surioare?

– Oi fi având, dar nu-i cunosc...

– Cum, ăi fi având şi nu-i cunoşti?... Ce vorbă-i asta?

– Păi nu-ţi spusei c-am fost copil lăpădat?

– Bine, aia am înţeles eu; da' vorba e, vreau să ştiu...

– Ia ascultă, babo, adică de ce mă-i fi descosând aşa?

– Că vreau să ştiu şi eu...

– Da' ce-ţi pasă dumitale?

– Cum să nu-mi pese, mă? întreabă baba cu mirare... Ştii că-mi placi! Cum, adicătele! nu trebuie să ştiu eu ce pramatie de călător primesc noaptea-n gazdă?... ai?

– Da; da' iar aşa, să-mi numeri toţi dinţii din gură...

– Uite, mă!... da' ce, ţi-i scoţ dacă ţi-i număr?

A făcut haz băiatul de vorba babei şi zice:

– Aoleu! la bună gazdă avusei noroc să pic!... În loc să mă-ntrebi: „Ai mâncat tu ceva, mă băiete, astăzi?... ţi-o fi foame?" dumneata îmi iei tacrirul[57] pe nemâncate.

– Păi ce stric eu?... tu de ce eşti găgăuţă şi taci?... N-ai aflat tu că, până nu plânge copilul, nu capătă ţâţă?...

– Ba, aia am aflat-o eu; da, dacă m-ai năvălit cu întrebările, când era să-ţi spui?

– Vino-ncoace, terchea-berchea!

Şi zicând astea, scoate din traistă o costiţă de purcel, nişte colaci şi turtă dulce şi mere, şi i le dă:

– Ia colea şi trage-i fălci, că dinţi, slavă Domnului, văz că ai.

A mâncat băiatul cu poftă mare; i-a mulţumit gazdei şi s-a aplecat la fântână să bea.

– Ce faci, mă?

– Ce să fac?... vreau să beau.

– Păi, apă rece să bei după costiţă afumată? Ia colea!...

Şi i-a dat din desagă un clondiraş cu rachiu de izmă.

– Să-nveţi de la mine, mă băiete: să nu bei apă după lucru gras, că ţi s-apleacă... Ai înţeles?

– Am înţeles... Da' multe mai ştii şi dumneata.

– Ştiu, fireşte; cum să nu ştiu?... că pân' la vârsta asta, de mă vezi cu ochii verzi, n-oi fi trecut ca un câine pân apă... Vorba aia: uită-te la faţă şi mă-ntreabă de viaţă... Ehei! fătu-meu; când aş sta să-ţi spui cine sunt eu...

– Înţeleg, a zis băiatul căscând; da' vorba mea e, noaptea asta nu ne odihnim noi deloc?... e cam târzior...

– Să se culce cui i-e somn, fătu-meu!... eu ştiu că mi s-a speriat de tot somnul; pot sta de vorbă pân' la ziuă, dacă pofteşti...

– Dumneata ăi fi putând, că n-ai umblat toată ziulica, două poştii ca mine, pe jos... Da' eu tare aş vrea să mă odihnesc, drept să-ţi spui.

Şi iar a căscat.

– Atuncea, zice baba, culcă-te tu, somnorosule; că eu mai stau... Ia cerga şi te-nveleşte, că despre ziuă se lasă răcoare.

Dacă s-a culcat şi s-a-nvelit băiatul, zice baba:

– Întoarce-te pe partea ailaltă, mă; să nu-ţi dea luna drept în ochi... Vrei să-ţi spui un basm, s-adormi mai bine?

– Spune.

– Da, vorba e, asculţi?

– Ascult.

– ...A fost odată ca niciodată, că de n-ar fi...

– ...nu s-ar povesti... a mormăit băiatul.

– Bag sama pe ăsta-l ştii... zice baba.

– Ştiu numa-nceputul.

–Ei! începutul nu-i nimica; să vezi dumneata mijlocul şi sfârşitul...

Şi a urmat aşa:

– ...pe când se potcovea purecele cu nouăzeci şi nouă de oca de fier şi...

– ...şi sărea pân' la cer... iar a mormăit băiatul.

– Mă, spune drept... dacă-l ştii pe ăsta, să-ţi spui altul.

– Dă-i-nainte, babo, şi nu mai mă sâcâi!

– Apoi, atunci, tacă-ţi fleoanca ş-ascultă!... A fost odată un împărat ş-o împărătească, bogaţi nevoie mare, putrezi de bogaţi; şi se tot ruga la Dumnezeu să le dea şi lor măcar un copilaş... şi se tot ruga, se tot ruga, şi degeaba se tot ruga... Şi aşa, când şi-a pier-dut ei toată nădejdea, că erau bătrâni-bătrâni, cocliţi de bătrâni, numa iacătă că vine o ţigancă, mai bătrână ca ei, şi zice să le dea cu ghiocul...

Aude baba ceva şi se opreşte din povestit...

Prichindel jos sforăia, şi luna sus de trei suliţi şi mai bine...

Baba s-apleacă pe o rână, să-l vază dacă-i învelit cumsecade, că-i era milă de el; când se uită de-aproape, vede într-o parte învelitoarea băiatului cam ridicată; i-o apasă... cerga iar se ridică; iar i-o netezeşte-n jos... cerga iar în sus. Zice baba-n gândul ei: „Ia să vedem mai bine“... şi trage încetinel cerga, pune mâna şi dă de o coadă!... „Am înţeles!“ Lasă cerga la loc binişor peste băiatul adormit, şi s-apucă să-l mângâie blând pân păr; o ia-ntâi de la ceafă şi, când ajunge cu mâna spre frunte, dă de două cucuie tari – ce mai încape vorbă? – nişte corniţe în lege.

– Ei! zice baba, d-ăştia mi-ai fost?... Lasă, că-ţi cunosc eu dumitale meşteşugul!

Îi înfige o mână-n păr şi cu alta l-apucă de coadă şi trage ş-aşa ş-aşa. Băiatul sare din somn:

– Ce e, babo?

– Bine, mă, puşlama, că n-am să-ţi zic mai frumos!... după ce te-am găzduit, te-am ospătat şi cinstit boiereşte, tu, gogeamite flăcău în putere, să-i tragi la aghioase, şi eu, o biată neputincioasă, să moţăi deşteaptă, să-ţi spui basme şi să te apăr de muşte... ai? Păi ce fel de vorbă-i asta?... Scoală, dulăule, c-ai dormit destul! Uite, ce lună frumoasă!... hai ne plimbăm...

– Ce, nu ţi-e bine, babo?... Culcă-te acolo şi lasă-mă să mă odihnesc... Nu ţi-am spus ce obosit sunt?

– Ia, nu mai umbla tu cu mofturi... parcă nu ştiu...

– Of! că multe mai ştii!

– Să ştii tu, că, dacă-i la o adică, te ştiu şi pe tine cine eşti... Cui le tai tu?... ba, că eşti copil sărman; ba, că n-ai fraţi; ba, că eşti prăpădit de drum... Parcă nu ţi-am văzut eu podoabele, ghiavole!... Ce crezi?... Hai scoală, să ne plimbăm! n-auzi tu?

Şi iar îl zgâlţâie...

– Astâmpără-te, babo, şi mă lasă!

– Nu te las, cioflingarule, pân' nu ne plimbăm... num-aşa, niţeluş, de colea până colea, doar de mi s-o face şi mie somn... Haide, scoală!

– Ei! zice băiatul; m-am găsit beleaua cu baba asta... înţelege odată, babo, când îţi spune omul!...

– Da' tu, om eşti?

– Da' ce sunt?

– Om, ai? Da' cine moaş-ta a mai văzut om cu codiţă şi corniţe, mă?... Vrei să mă tragi pe sfoară, tu, pe mine? Hehei, băiete! nu mă cunoşti cine sunt... Eu... d-ăştia mărunţei ca d-alde tine... Să-ntrebi odată pe frate-tău, pe Aghiuţă – cu ăla barem ne cunoaştem de mult – să-ţi spuie el; şi tu să-i spui de la mine, c-am zis eu aşa, că de ce nu mai dă p-aici?... Ce? e supărat?... Hai ne plimbăm... Scoală odată, că te plesnesc!

Da diavolul – ce alta are de lucru decât să ispitească şi să păcălească pe bieţii muritori, şi să-şi bată joc de sufletul lor? – ucigă-l crucea! Ce se

gândeşte afurisitul de Prichindel, văzând că nu-i chip aminteri să scape de babă? se ridică de mijloc şi zice:

– Dè! băbuţo, ce să-ţi spui?... Cum mi s-a speriat şi mie somnul, parcă-parcă mi-ar plăcea să mă plimb pe lună.

– Păi, atunci, ce stai?... Haide!

– Da, da' nu pe jos...

– Da' cum, mă?... călare?

– Călare, fireşte; călare, merg.

– Uite, mă! tu eşti cam ţicnit pesemne... Da' un' să-ţi găsesc cal acuşica?... Ce, acilea sunt grajdurile lui tat-tău, să baţi numa-n palme şi să-ţi vie bidiviul gata la scară?... Îmi pare rău de boiul tău!... ce nu te gândeşti când vorbeşti?... nu şade frumos!

– Păi, eu „cal" am zis?... am zis „călare".

– Adicătele, cum vine vorba asta?

– Şi mie-mi pare rău de dumneata, că-mi spuseşi adiniauri că ştii multe şi le-nţelegi pe toate, şi atâta lucru, bag seama, nu pricepi...

– Ce să pricep, mă?

– Dumneata vrei să mergem la plimbare...

– Ei! da...

– Ei! eu merg bucuros, da' numa călare merg... Ei?

– Ei?

– Ei! ia-mă dumneata în cârcă, şi hai să ne plimbăm... Uite, ce lună!

– Nu ţi-e ruşine! zice baba; coşcogea flăcăul zdravăn, în floarea vrâstii tale, să te bucuri tu la o biată şontoroagă de bătrână ca mine, fără putere... să te ducă-n cârcă oscioarele mele!... Auzi-auzi!

– Ruşine, neruşine, asta e... Dacă pofteşti, bine, de unde nu, lasă-mă să dorm.

– Aşa ţi-e vorba?

– Aşa... Dacă eşti bătrână fără putere, ce-ţi mai arde de plim-bare?... Stăi de-ţi odihneşte „oscioarele"...

Şi zicând astea, Prichindel s-a aşezat la loc să doarmă... Luna sclipea dasupra de tot... Baba s-a culcat şi ea; a-nchis ochii, şi a stat aşa cât a stat; s-a mai învârtit, s-a răsucit, când aşa, când aminterea, şi zice:

– Ai adormit, Prichindel?

– Iar, babo?

– Ia, scoală, mă, să-ţi mai spui o vorbă...

– Care vorbă?

– Mă Prichindel, da' dacă nu te-oi putea eu duce, mă? că tu trebuie să fii greu, cum te văz eu, voinic...

– Noi să-ncercăm... Ce pagubă?

– Ei! bată-te vina ta să te bată!... Auzi dumneata, neiculiţă, drăcia dracului! ce i-a dat lui Tartorul pân cap: zor-nevoie, la plimbare de-a călare!!... Mă băiete, hai mai bine pe jos, că-i mai frumos...

– Pe jos nu pot.

– Nu?

– Nu...

Mai tace baba ce mai tace, şi pe urmă:

– Ei! hai, scoală... să vedem ce putem!... să-ţi fac şi hatârul ăsta... să nu zici!

S-au ridicat amândoi... Baba s-a pus piuă, şi strigă lui Prichindel:

– Haide, hopa!

– Ţin-te bine, babo!

Şi ţup odată! în cârca babei; iar baba:

–Mă băiete, ascultă; să nu te laşi greu şi să nu-mi dai prea des călcâie ca ageamiii!... Apucă-te numa bine cu amândouă mâinile pe după gâtul meu!... Haide, gata!

...Bine-i spusese baba că ea ştie multe şi el mai nimic. Prostul de Prichindel – drac-drac, da' n-a-nţeles. Cum a luat-o de gât, baba s-a scuturat de zdrenţele şi de urâciunea ei şi deodată s-a prefăcut într-o femeie tânără şi voinică, înaltă şi frumoasă ca o zână, strălucind şi ea pe pământ cum

strălucea luna-n cer – fiindcă baba asta era o fată de-mpărat mare, care, de mititică se dedese la ştiinţa fermecelor şi la meşteşugul vrăjitoriei, şi, pentru păcatele ei, fusese blestemată să se preschimbe în hodoroagă cerşetoare şi să nu-şi mai ia înfăţişarea ei de mai-nainte decât atunci când o putea păcăli pe dracul, ba încă, şi atunci, numa pe vremea nopţii. Aşa, până să vă lămuresc în aste câteva cuvinte, baba, adică fata de-mpărat, or zâna, cum poftiţi, era departe cu Prichindel. Alerga uşor ca vântul de parcă n-atingea pământul; îi zbura pe dasupra capului lui Prichindel părul ei bălan despletit; iar în lumina lunii, fâlfâia în fel de fel de ape zăbranicul vioriu ţesut în fluturi şi-n fire de argint, cu care era-nvăluită...

Mult au alergat aşa...

– Să stăm, să mai răsuflăm! a zis Prichindel ameţit, când au ajuns într-o pajişte.

Dar ea, ce să-l asculte?... De unde-şi mai potolise fuga, s-a pornit iar şi mai repede, şi tot mai repede, pân-au dat într-o luncă plină numa cu trandafiri albi mirositori, şi aici a-nceput ea să se domolească şi încet-încet să meargă în pas... Apoi, oprindu-se locului, zice:

– Ascultă!

Şi deodată, în tăcerea aceea plină de lumina lunii, s-a auzit din umbra unui tufiş glas de privighetoare.

– Îţi place, dragă Prichindel?

– Straşnic! a răspuns el.

– Îţi pare rău că ţi-ai pierdut somnul pentru plimbare?

– Ei aş!

– Vrei să mai mergem?

– Hai-nainte!

Şi iar a pornit fata de-mpărat...

S-au plimbat mult şi multe lunci au văzut cu câte flori! şi atâtea cântări de pasări, care mai de care, au auzit!... Dar când, departe de tot dintr-o

pădurice ieşeau în largul câmpului înspre răsărit, deodată strigă cu groază Prichindel:

– Se crapă de ziuă!

Ea se opreşte scurt, se uită-n zare, vede-n adevăr mijind zorile, şi... p-aci ţi-e drumul! Şi ţin-te, goană!... Zbura cum zboară calul-dracului, peste moşoroaie, gropi, mărăcini, buşteni, bălţi – că bietul Prichindel vedea jucând pe cer trei luni în loc de una. Cum a sosit într-un suflet înapoi la fântână, l-a aruncat pe diavol cât colo mototol; iar ea s-a scuturat şi-ntr-o clipă s-a ghemuit pe cergă jos – tot baba de cu seara... El s-a ridicat zdruncinat de căzătură, şi zice:

– Mai rămâi sănătoasă, babo!

– Umblă sănătos, Prichindel maică!

A plecat băiatul şontâc-şontâc înapoi la deal către asfinţit unde scăpăta luna... Dar baba strigă după el:

– Mă! n-auzi tu?... când mai vii p-aici?

–Aldată... Cine ştie când? a răspuns el fără să se mai uite-napoi.

–Mă băiete, ascultă... să nu uiţi să-i spui lui frate-tău că-l aştept negreşit... Ai auzit?

Da, până să isprăvească ea, băiatul a pierit, parc-a intrat în pământ.

Oftează baba şi se culcă; dar n-apucă să-nchiză ochii bine şi aude glasuri de drumeţi. Se ridică de mijloc şi, cu mâna-ntinsă, începe duios, după canonul ei:

– Faceţi-vă...

Când unul dintre drumeţi îi taie vorba:

– De dimineaţă te-ai sculat astăzi, băbuţo!

– Ce să fac, măiculiţă? dacă n-am somn, vai de păcatele mele!... Faceţi-vă milă şi pomană de o biată păcătoasă fără putere!

– Crede, bătrâno! zice ălălalt.

Şi îşi văd oamenii de drum.

– Crez, măiculiţă, crez! să ne crează Dumnezeu pe toţi, drăguţul!

Pe urmă, scoate din traistă o bucăţică de covrig, o-nmoaie-n năstrapă şi-ncepe s-o morfolească-n gingii.

Lupta, 1909, 15 nov.; vol. *Schiţe nouă* (1910)

57 Interogatoriu

ABU-HASAN
Poveste orientală

Era odată la Bagdad, sub domnia strălucitului calif Harun-al-Raşid, un neguţător bogat, care avea o nevastă bătrână şi un fecior, Abu-Hasan, crescut până la vreo treizeci de ani strâns de aproape în toate privinţele. Neguţătorul a murit, şi Abu-Hasan a intrat în stăpânirea avuţiei pe care o grămădise tată-său o viaţă întreagă. Fiul a făcut altfel de cum făcuse tatăl. În tinereţe nu căpătase niciodată o para mai mult decât îi trebuia ca să-şi ducă viaţa; acum a pus de gând să cheltuiască potrivit cu mijloacele pe care i le adusese soarta. Astfel, şi-a împărţit averea în două părţi: cu o parte a cumpărat acareturi, care-i aduceau destul venit ca să poată trăi cum se cuvine, fără să s-atingă de capete; iar cu cealaltă jumătate, în bani sunători, a hotărât să se pună pe petreceri, încaltea să-şi destoarcă răbdările suferite sub străşnicia în care-l ţinuse tată-său până la aşa vârstă coaptă; dar s-a jurat că n-are să mai cheltuiască apoi nimica peste această sumă, după ce şi-o face toate chefurile. În acest scop, Abu-Hasan a strâns împrejuru-i o ceată de tineri de vârsta şi de teapa lui, şi de acolea s-a gândit numa cum să-i facă a-şi petrece vremea în chipul cel mai plăcut. Aşadar nu s-a mărginit la prânzuri şi ziafeturi cu mâncări şi băuturi care de care mai rare şi mai scumpe; a mai adus şi tarafuri de lăutari şi cântăreţii cei mai vestiţi; şi pe urmă, dănţuitoarele şi dănţuitorii cei mai aleşi din oraşul Bagdad.

Toate chefurile astea, din zi în zi mai costisitoare, l-au aruncat pe Abu-Hasan în cheltuieli atât de nemăsurate, încât n-a putut-o duce aşa mai mult de un an. Cum n-a mai întins masă mare, prietenii s-au făcut nevăzuţi; ba nici nu-i mai întâlnea oriunde i-ar fi căutat, fiindcă fugeau de el îndată ce-l zăreau, şi dacă din

întâmplare da piept în piept cu vreunul şi vrea să-l oprească să-i spună ceva, acela îşi cerea iertăciune, că-i e degrabă şi n-are vreme de vorbă, şi pleca repede p-aci încolo.

Pe Abu-Hasan mai mult l-a mâhnit părăsirea din partea prie-tenilor, decât îl încântase mai înainte semnele lor de dragoste. Odată, mâhnit, dus pe gânduri, cu capul plecat a intrat în odaia mă-sii şi s-a aşezat pe marginea divanului departe de ea.

– Ce ai, fiule? a-ntrebat bătrâna. De ce eşti aşa de pocâltit şi n-ai chef deloc? Să fi pierdut tot ce ai pe lume şi tot n-ai fi aşa de opărit... Ştiu că, după câte cheltuieli nebuneşti ce ai făcut, nu-ţi mai rămân mulţi bani sunători. Erai stăpân pe avutul tău, şi eu n-am vrut să mă-mpotrivesc purtărilor tale nesocotite, mai ales ştiind că ţi-ai păstrat cuminte jumătate din avere... Şi d-aia nu văd ce te poate adânci acuma în aşa de neagră mâhnire.

Pe Abu-Hasan, la vorbele bătrânei, l-a podidit lacrimile, şi a zis:

– Mamă, ştii în ce chip m-am purtat un an de zile. Am strâns atâţia prieteni împrejurul meu, i-am îndopat cu câte bunătăţi mi-a dat prin gând, până n-am mai putut, şi acuma când nu mai am ce le da, văd că toţi mă părăsesc. Când zic că n-am cu ce-i mai îndopa, mă gândesc la banii pe care-i hotărâsem pentru asta; că despre venitul meu, slavă Domnului, mi l-am păstrat, şi acuma ştiu cum să-ntrebuinţez ce din fericire mi-a rămas. Vreau numai să încerc până unde pot merge prietenii mei cu nerecunoştinţa. O să mă rog de ei să pună fiecare de la mână la mână, să m-ajute a mă sălta din starea nenorocită în care am căzut. Dar asta, precum ţi-am spus, o fac numai ca să văz dacă voi găsi la dânşii vreo recunoştinţă.

– Băiete, i-a răspuns mama, nu vreau să te opresc de la ce ai pus de gând; dar îţi pot mai dinainte spune că degeaba tragi nădejde. Tu încă nu cunoşti ce vasăzică prietenii de petrecere; dar o să-i cunoşti...

– Mamă, a zis Abu-Hasan, eu înţeleg şi cred ce-mi spui; dar tot vreau să mă luminez singur despre mişelia şi neomenia lor.

Abu-Hasan a şi plecat; a făcut ce-a făcut şi a găsit pe toţi prietenii. Le-a arătat în ce mare strâmtorare se afla şi i-a rugat să-şi dezlege pungile ca să-l ajute. N-a uitat chiar să le spună că în mare parte a scăpătat din pricina cheltuielilor nemăsurate cu atâtea petreceri şi ziafeturi, ca doar de i-o atinge la omenie. Niciunul dintre prieteni nu s-a lăsat înduioşat de vorbele lui frumoase, ba, unii chiar l-au dat afară. S-a întors acasă, amărât până în fundul sufletului şi i-a zis bătrânei:

– A, mamă, bine mi-ai spus tu: în loc de prieteni am găsit nişte ticăloşi nerecunoscători. S-a isprăvit; să nu-i mai văz în ochi!

Abu-Hasan s-a hotărât dar să se ferească de acuncolo de orice galantomie. După ce şi-a socotit venitul bine, şi l-a împărţit astfel încât să-i ajungă de cheltuială în fiecare zi regulat, dându-i mâna să poftească în toate serile la masă câte un singur musafir, pe care să-l ospăteze cumpătat, dar cuviincios. Pe urmă s-a jurat că acel musafir să nu fie localnic din Bagdad, ci un străin care ar fi picat chiar în ziua aceea, şi pe care să-l poată trimite peaci încolo după ce l-a găzduit frumos o noapte.

După cum pusese la cale, Abu-Hasan îşi îngrijea de dimineaţă să cumpere toate trebuincioasele pentru cină, şi pe seară, mergea să se aşeze lângă podul Bagdadului; cum vedea un străin, ăl dintâi care-i ieşea înainte, măcar de orice teapă ar fi fost, îl poftea politicos să-i facă cinste a veni să cineze şi să petreacă noaptea aceea acasă la dânsul.

Cina lui Abu-Hasan nu era foarte bogată, însă bună şi curată, aşa ca să poată mulţumi destul pe un oaspete drumeţ. Mai ales nu lipsea de la masă vin bun, şi veselie, căci în loc să vorbească cu oaspetele său despre politică or despre daraveri negustoreşti, îi plăcea mai bine să povestească despre lucruri plăcute şi hazlii. De felul lui era om

vioi şi bun de petrecere, şi ştia să-nveselească pe un tovarăş oricât de posomorât. A doua zi dimineaţa Abu-Hasan îi zicea musafirului:

– Când te-am poftit aseară să cinezi la mine, ţi-am spus obiceiul meu: să nu te superi că acuma te poftesc să pleci; am eu cuvinte să mă port aşa. Mergi de-ţi vezi şi de treburile dumitale... Umblă cu Dumnezeu!

Într-o seară, când şedea după regula lui la capătul podului, iată că trece califul Harun-al-Raşid, îmbrăcat tiptil[58] aşa ca să nu-l cunoască nimeni. Stăpânitorul acesta, deşi avea destui slujbaşi foarte pricepuţi şi straşnici, tot voia să cunoască el singur cum merg lucrurile în împărăţia lui; şi pentru acest scop umbla adesea tiptil în felurite chipuri prin oraşul Bagdad. În seara aceea, era îmbrăcat ca un negustor de la Musul, care s-ar fi dat chiar atunci jos de pe corabie în partea dimpotrivă a podului, şi în urma lui mergea un rob mare şi voinic, o namilă de om.

Califul, sub îmbrăcămintea lui, se vedea a fi un bărbat de seamă, vrednic de toată cinstea. Abu-Hasan s-a ridicat de unde şedea jos şi, după ce i-a făcut o temene până la pământ, i-a zis politicos de tot:

– Preacinstite domnule, bine-ai venit sănătos la noi la Bagdad; te rog preaplecat să-mi faci cinstea să pofteşti la cină cu mine şi să-ţi petreci noaptea asta în casa mea, ca să te odihneşti bine de oboseala călătoriei.

Şi, ca să-l îndatoreze şi mai mult a pofti la el, i-a spus în câteva cuvinte ce obicei are dânsul cu musafirii lui.

Califul a făcut haz de gustul lui Abu-Hasan şi a voit să cunoască mai de aproape pe acest om ciudat. I-a spus numaidecât că de la un bărbat aşa de politicos e încântat a primi găzduire fie pe cât de scurtă vreme, şi că e gata să-l urmeze.

Abu-Hasan, care nu bănuia că soarta îi scosese înainte un oas-pete aşa de înalt, se purta cu califul

parcă ar fi fost deopotrivă amândoi. L-a dus acasă, l-a băgat într-o odaie foarte curată şi l-a poftit să şadă pe divan la locul de cinste. Cina era gata şi masa pusă. Mama lui Abu-Hasan, pricepută la bucătărie, le-a dat trei feluri de mâncări: nişte porumbei gătiţi cu zarzavaturi şi cu orez, apoi o gâscă la tavă şi pe urmă un clapon fript cu patru puişori rumeniţi de jur-împrejur. Altceva nimica; dar toate erau bine făcute.

Abu-Hasan a stat la masă în faţa musafirului; au mâncat amândoi din toate pe tăcute şi pe nebăute, după obiceiul locului. După ce au isprăvit de mâncare, mama lui Abu-Hasan a ridicat masa şi le-a adus fel de fel de poame de care se găseau în acea vreme a anului şi nişte turte uscate de migdale. Când s-a-nnoptat bine, au aprins lumânările; apoi Abu-Hasan a adus nişte urcioare cu vin şi bărdace, le-a pus lângă el şi a rugat-o pe bătrână să-i dea de mâncare robului care venise cu musafirul. Când s-au aşezat iar la masă, Abu-Hasan a luat o bărdacă, a umplut-o cu vin şi, ridicându-se în sus, a zis către musafir:

– Preacinstite domnule, te poftesc să faci ca mine... Nu ştiu ce-i fi gândind dumneata; dar, după mine, drept să-ţi spun, omul care urăşte vinul, vrând să se arate înţelept, nu-i înţelept deloc. Veselia e lucru bun; trebuie s-o căutăm, şi s-o găsim în fundul bărdacei!

Abu-Hasan şi-a golit bărdaca, în vreme ce califul i-a răspuns:

– Vorba dumitale e cuminte, eşti un om de ispravă; îmi place că te văz chefliu şi vesel, şi te rog să-mi torni şi mie.

Abu-Hasan a umplut bărdaca musafirului, zicând:

– Gustă, te rog, preacinstite domnule, şi spune drept: aşa-i că-i bunicel?

Califul a băut; iar Abu-Hasan i-a mai zis:

– Eu cum te-am zărit pe dumneata, am priceput că eşti om care ştii ce vasăzică să trăieşti. Ce să-ţi

mai vorbesc?... Sunt nu se poate mai mulţumit şi mai vesel că m-am întâlnit astăzi cu un bărbat aşa de deosebit cum eşti dumneata. Îmi placi foarte mult... Halal să-ţi fie! Să trăieşti!

Vorbele lui Abu-Hasan îi făceau mare plăcere califului, care, fiind şi el om foarte vesel, îşi îndemna mereu gazda la băut, ca să o cunoască mai bine. Din vorbă în vorbă, Abu-Hasan a spus cum îl cheamă, cum trăieşte, prin ce întâmplări neplăcute trecuse, şi a încheiat zicând:

– Dar nu-mi pare rău că am fost amăgit de prieteni, fiindcă dacă nu se-ntâmpla ce s-a întâmplat, poate nu-mi scotea norocul în cale un străin aşa de preţios ca dumneata.

Califul, mulţumit de lămuririle lui Abu-Hasan, i-a zis:

– Eşti vrednic de laudă, prietene, că ai luat astfel de hotărâre înţeleaptă, şi mai ales că te ţii de ce ai hotărât şi, drept să-ţi spun, îţi pizmuiesc fericirea. Dumneata ai în fiece zi plăcerea să primeşti la masa şi-n casa dumitale un om de treabă cu care stai frumos de vorbă şi-l îndatorezi aşa, încât unde s-o duce să te pomenească şi să-ţi laude casa, masa şi primirea dumitale atât de cuviincioase... Decât, din vorbă-n vorbă, şi dumneata şi eu nu luăm seama că prea lăsăm vinul să se trezească... Te rog, bea, şi toarnă-mi şi mie.

Şi aşa au băut amândoi înainte povestindu-şi unul altuia lucruri plăcute. Acu era târziu; musafirul a spus că fiind obosit de atâta drum cât făcuse, are nevoie de odihnă, şi a adăugat:

– Şi pe urmă, nici dumneata nu voi să-ţi pierzi odihna pentru mine. Haide, să ne culcăm; şi, fiindcă poate mâine dimineaţă eu am să plec până nu te deştepţi dumneata, îţi spun de-acuma că am rămas foarte încântat de ospătarea ce mi-ai făcut aşa de înda-toritor. Numai de un lucru îmi pare rău, că nu ştiu cum să-ţi arăt recunoştinţa mea. Spune-mi, rogu-te, dumneata, cum m-aş putea plăti de atâta bunăvoinţă, ca să vezi că nu ai avut a

face cu un nerecunoscător. Un om ca dumneata, nu se poate să n-aibă vreo daraveră, vreo nevoie, şi să nu dorească a i se face pe plac. Uite, cât mă vezi pe mine aşa, negustor, poate să fiu în stare să te înda-torez şi eu cu ceva, dacă nu de-a dreptul, măcar prin mijlocirea vreunuia dintre prietenii mei.

La aceste vorbe politicoase ale negustorului, Abu-Hasan a răspuns:

– Preacinstite domnule, nu mă îndoiesc câtuşi de puţin că, nu numai aşa, doar ca om politicos, îmi arăţi atâta bunăvoinţă. Dar pot să te asigur că eu n-am nici păsuri, nici daraveri, nici vreo dorinţă, şi n-am să cer nimănui nimic. N-am cea mai mică poftă de mărire, şi sunt foarte mulţumit cu soarta mea. Prin urmare, foarte-ţi mulţumesc numai şi numai că ai poftit în casa mea şi mi-ai cinstit masa, aşa bună, rea, cum s-a putut găsi... Cu toate astea, parcă aş avea şi eu ceva care mă supără, dar iar nu până-ntr-atâta încât să-mi pierz liniştea pentru asta. Să vezi ce e... Aici la noi, în Bagdad, fiecare mahala îşi are geamia ei, cu câte un iman, adică popă, care e dator să facă rugăciunile la ceasurile hotărâte după lege. Imanul de la geamia noastră este un bătrân înalt şi uscăţiv, posomorât şi tare făţarnic. Ctitorii, câteşipatru, vecinii mei, sunt ca şi el nişte bătrâni ursuzi şi zavistnici, lucru mare. În toate zilele se adună împreună cu toţii şi alta n-au de vorbit decât bârfeli şi răutăţi, ca să vâre fitiluri şi zâzanie în toată mahalaua: crapă de necaz că nu pot să stăpânească dumnealor pe toţi mahalagiii noştri, să-i poarte ei de nas după cum le place lor. Ei! vezi, asta mă strânge pe mine de gât, în loc să-şi vază popa de legea lui şi ctitorii să se îngrijească de geamie, dumnealor se leagă de lume şi n-o lasă să trăiască în bună pace.

– Cum văz eu, a zis califul, dumneata ai dori să le mai scurtezi limba acelor bârfitori?

– Precum zici, tocmai! a răspuns Abu-Hasan. Ah! de ce nu mă face Dumnezeu pe mine calif o zi

măcar, numa o zi!

– Ei! să zicem că ai fi calif... ce-ai face?

– Ce-aş face?... Aş face ceva să rămână de pomină... I-aş pildui straşnic pe dumnealor, ca să aduc o mulţumire lumii de ispravă; aş pune să le tragă la fiecare ctitor câte o sută de beţe la tălpi şi imanului patru sute; să-i învăţ eu pe dumnealor, mă-nţelegi, că nu-i treaba dumnealor să turbure viaţa mahalagiilor, mă-nţelegi.

Califului i s-a părut foarte nostimă ideea lui Abu-Hasan, şi zice:

– Îmi place dorinţa dumitale, mai ales că o văd pornită dintr-o inimă dreaptă care nu suferă să rămâie răutatea nepedepsită: şi tare aş dori şi eu să ţi-o văd îndeplinită... Şi de! Poate că lucrul să nu fie chiar peste putinţă, cum îţi închipui... Eu cred că, dacă ar afla ce gânduri ai, califul ar fi în stare să-ţi încredinţeze puterea lui pe o zi... Şi cât mă vezi dumneata, aşa, un negustor ca toţi negus-torii, cine ştie de nu ţi-aş putea ajuta s-o dobândeşti.

– Ei! Ia lasă, a răspuns Abu-Hasan, nu-ţi mai bate joc de mine şi dumneata, cum şi-ar bate fireşte şi califul dacă ar afla de nero-ziile mele... Poate doar atâta, să afle şi el de purtările cuvioşilor noştri şi să-i osândească el la vreo pedeapsă.

– Ba, Doamne fereşte, nu-mi bat joc nicidecum, a zis musafirul, şi desigur că nici califul nu şi-ar bate... Dar să le lăsăm astea; uite, e aproape de miezul nopţii, haide să ne culcăm.

– Bine zici; dar, fiindcă urciorul nostru mai are ceva în fund, eu crez că ar trebui mai întâi golit, şi pe urmă să ne ducem la cul-care. Un lucru numai te-aş ruga: mâne dimineaţă când ăi pleca, dacă n-oi fi eu deştept, să nu laşi uşa de la drum deschisă.

Pe când vorbea Abu-Hasan, califul, ridicând urciorul, şi-a um-plut bărdaca şi a golit-o, mulţumind încă o dată de buna ospătare. După aceea, pe furiş a aruncat în bărdaca gazdei, aşa cât poţi lua pe vârful degetelor, dintr-o cutiuţă cu nişte prafuri, pe care o purta totdeauna cu sine, şi peste

ele a turnat vinul tot cât mai rămăsese în urcior; pe urmă, întinzând bărdaca a zis:

– Acuma, te rog, iubită gazdă, să iei de la mine bărdaca asta şi s-o deşerţi în cinstea şi pentru dragostea mea.

Abu-Hasan, foarte bucuros, a luat bărdaca în mâna dreaptă şi a ridicat-o-n sus; cu palma stângă la piept s-a-nchinat preaplecat şi apoi a băut tot până-n fund dintr-o sorbitură... Dar n-a apucat să lase jos bărdaca goală, şi, simţindu-se înmuiat din toate înche-ieturile, s-a lungit binişor pe divan, unde l-a şi furat somnul, aşa degrabă, că musafirul a început să râză, şi, chemându-şi robul, care aştepta gata la uşă, i-a zis:

– Ia-l pe omul ăsta în cârcă, şi bagă bine de seamă, când ieşim, în ce loc se află casa, să ştii unde ai să-l aduci înapoi mâine când ţi-oi porunci.

Şi, fără zgomot, au ieşit din casă, robul ducând în cârcă pe Abu-Hasan adormit adânc, şi califul, care a lăsat într-adins uşa de la drum deschisă.

Cum au sosit la palat, au mers până în odaia unde aşteptau toţi curtenii:

– Dezbrăcaţi-l pe omul ăsta şi-l culcaţi în patul meu.

Curtenii l-au dezbrăcat binişor pe Abu-Hasan, l-au îmbrăcat în halatul califului şi l-au culcat frumos în patul împărătesc. După aceea califul a chemat împrejuru-i pe toţi ai curţii, bărbaţi şi femei, şi le-a zis:

– Vedeţi pe omul care doarme colea? Mâne dimineaţă, la ceasul hotărât, întocmai cum faceţi când mă deştept eu, aşa să faceţi şi cu el, fără nicio deosebire, să nu vă mai gândiţi la mine câtă vreme v-ăţi afla în faţă-i; în sfârşit, până nu poruncesc eu altceva, poruncile lui să fie sfinte: el este califul vostru.

Curtenii şi curtenele fără vorbă s-au închinat pân' la pământ, şi fiecare s-a gândit cum să se supună mai bine, după puterile sale, poruncilor stăpânului. Întorcându-se la palat, califul trimisese

după marele vizir Giafar, şi cum a sosit acesta, i-a zis:

– Uite de ce te-am chemat, Giafar: mâine dimineaţă când vii după porunci, să nu te miri dacă vezi şezând în tronul meu pe omul acesta, care doarme colea. Ascultă-i şi-i îndeplineşte-i cu sfinţenie toate poruncile. Are să se arunce la galantomie, o să-ţi poruncească a împărţi daruri în dreapta şi-n stânga: fă tot ce-ţi spune, măcar de-ar fi să-mi sleieşti toate lăzile împărăţiei. Nu uita să vesteşti pe toţi curtenii de la mic până la mare, să-i dea mâine la ceasul hotărât pentru înfăţişare înaintea mea toată cinstea ce mi se dă mie... Du-te acuma şi caută să-mi faci întocmai pe plac.

După plecarea marelui vizir, califul a mers să se culce şi el într-altă odaie, poruncind robului său de încredere, anume Mesrur, să-l scoale mâine până nu s-a deşteptat Abu-Hasan. Şi astfel, a doua zi dimineaţa, califul a trecut într-o cămăruţă cu câteva trepte mai jos, de unde de la o ferestruică cu gratii putea vedea fără a fi văzut toată odaia unde dormea încă prietenul de cu seară.

Toţi curtenii şi toate curtenele intrară numaidecât pe rând şi se aşezară binişor, în tăcere, fiecare după treapta sa, ca după obicei, la locu-i cuvenit. Începuse acum să se lumineze de ziuă; era vremea de deşteptat pentru rugăciunea dinainte de răsăritul soarelui, după cum cere legea musulmană. Curteanul cel care sta lângă căpătâiul califului apropia de nasul adormitului un burete înmuiat în oţet de trandafir. Adormitul strănută îndată şi miji din ochi; deşi nu era încă destulă lumină, văzu că se află în mijlocul unei odăi mari, foarte bogate, împodobită cu vase mari de aur, cu perdele şi covoare ţesute de mătase; şi de jur-împrejurul lui nişte tinere curtene, unele cu harfe, altele cu alăute şi cu dairele, gata să înceapă a cânta, şi toate de o frumuseţe nespusă; iar la spatele lor nişte robi arabi în vestminte strălucitoare, stând toţi cu mâinile la piept. Uitându-se la învelitoarea cu care

dormise acoperit, văzu că e de catifea stacojie ţesută cu fir de aur, şi cu mărgăritare; iar lângă pat un veşmânt tot aşa, şi alături, pe o perină, o tichie de calif.

Văzând toate astea, Abu-Hasan rămase aiurit... şi, aducându-şi aminte de ce vorbise seara la masă cu musafirul, gândi:

„Asta-mi place! Ajunsei acuma şi calif! Auzi vis!“ Şi închizând ochii îşi aşează iar capul să-şi urmeze somnul. Dar un rob, aple-cându-se până la pământ, îi zise cu sfială:

– Stăpânitor al credincioşilor, Strălucirea Ta să nu mai adoarmă, e vremea rugăciunii de dimineaţă, soarele stă să se arate.

Vorbele acestea l-au ameţit pe Abu-Hasan: „Sunt deştept or dorm?... Aş! dorm; nu se poate!... dorm!“ Şi, ţinând ochii tot închişi, n-a mişcat. Dar n-a trecut mult, şi robul, văzând că nu capătă răspuns, a zis iar:

– Stăpânitor al credincioşilor, Strălucirea Ta să nu se supere dacă iar îndrăznesc a-i spune că trebuie să se scoale, afară numa dacă nu vrea să lase a trece ceasul rugăciunii de dimineaţă.

„M-am înşelat, gândi Abu-Hasan, nu dorm.“

Deschise ochii bine şi, fiind acum ziua mare, văzu foarte limpede tot ce zărise nedesluşit la lumina slabă de-adineauri. Se ridică de mijloc şi privi de jur-împrejur zâmbind, ca un om care se deşteaptă plin de mulţumire după un somn bun cu vise plăcute.

Atunci tinerele curtene i se închinară preaplecat, şi deodată harfele şi tamburele, alăutele şi dairelele începură o cântare îngerească de care Abu-Hasan rămase atins până la suflet. Cu toate astea tot şi-a venit iar la gândul dintâi:

„Bre! ce să fie asta? unde mă aflu eu? Ce e palatul ăsta? Ce sunt minunăţiile astea? robii şi curtenii ăştia străluciţi? frumuseţile astea de curtene? şi cântările astea care te ridică în slavă?

Cum adică? Să nu pot eu înţelege: visez or sunt treaz?“

Când îi treceau prin minte aceste întrebări, iată că s-apropie Mesrur, căpetenia robilor, şi-i zice:

– Stăpânitor al credincioşilor, Strălucirea Ta să-mi dea voie a-i spune că n-are obicei să se scoale aşa de târziu, afară numa dacă, Doamne fereşte, nu se simte bine; aşadar, trebuie Strălucirea Ta numaidecât să se suie în tron, că iacătă a sunat ceasul sfatului împărătesc.

După vorbele lui Mesrur, Abu-Hasan înţelese că nu mai doar-me şi că prin urmare tot ce i se întâmplă nu-i în vis, ci aievea. Dar încă nehotărât ce are să facă şi cum trebuie s-o ia, stetea la gânduri. După câteva clipe de îndoială, se uită lung la Mesrur şi-i zise:

–Ia ascultă-mă, cu cine vorbeşti? şi cui îi zici dumneata „Stăpânitorul credincioşilor“?

–Strălucirea Ta, răspunse Mesrur zâmbind, îmi vorbeşte astfel ca să mă pună la încercare, or ca să glumească... Cine altul să fie Stăpânitorul credincioşilor decât Strălucirea Ta? Mesrur, ticălosul rob, nu poate uita asta, şi bănuieşte că poate vreun vis urât o fi turburat azi-noapte odihna Strălucirii Tale.

Abu-Hasan pufnind s-a trântit iar cu capul pe căpătâi şi... după ce s-a săturat de râs, s-a ridicat iar de mijloc şi, întorcându-se către un arap mititel, negru ca şi Mesrur, i-a zis:

– Ia ascultă, piciule: spune-mi tu cine sunt eu.

– Preaînalte, a răspuns piciul clipind din ochii-i aplecaţi, Strălucirea Ta este Stăpânitorul credincioşilor, care ţine pe pământ locul Stăpânului lumii.

– Mare mincinos eşti, cât eşti tu de micuţ. Pe urmă a făcut semn unei curtene să se apropie şi întinzându-şi mâna, i-a zis: Drăguţă, fii bună şi muşcă-mă de vârful degetului, să văz: dorm or sunt deştept?

Tânăra l-a apucat cu dinţii de vârful degetului şi i-a strâns puţintel... Abu-Hasan şi-a tras repede degetul...

–Nu dorm... Dar cum? cum, fără ştirea mea, să ajung eu peste noapte calif? Asta e ceva minunat, de neînţeles... Şi zise apoi foarte dulce către frumoasa curteană: Mă rog, spune-mi drept, aşa să trăieşti, adevărat e, drăguţă, că eu... sunt Stăpânitorul credincioşilor?

– Mai adevărat nu se poate, Prealuminate Stăpâne, a răspuns tânăra; e atât de adevărat, că noi rămânem toţi pe gânduri văzând că Strălucirea Ta se miră de asta...

Abu-Hasan s-a uitat lung la ea şi cu un zâmbet de bunătate, i-a răspuns moţăind din cap:

– Am înţeles! şi mătăluţă eşti o... mincinoasă... Lasă că ştiu eu bine cine sunt.

Căpetenia robilor, văzând că stăpânul voia să se dea jos din pat, îi întinse mâna şi umărul să-l ajute. Cum se puse Abu-Hasan pe picioare, rezemându-se pe umărul robului, curtenii, bărbaţi şi femei, i se plecară până la pământ strigând toţi într-un glas:

– Să fie de bine Strălucirii Sale; zi fericită şi cu noroc să-i dea Dumnezeu!

– Ah, Doamne, ce minune! a strigat stăpânul... Ce mă culcai aseară, şi acu ce mă trezesc?... Vezi cum se poate schimba viaţa, de cu seara până dimineaţa... Mare lucru! ce să spun?... Să mor dacă-nţeleg ceva.

Până să-şi isprăvească vorba, câţiva curteni l-au şi îmbrăcat de sus până jos, pe când ceilalţi, curteni şi curtene, şi robi, arapi, s-au aşezat în rând de o parte şi de alta, până la uşa prin care stăpânitorul trebuia să meargă în sala sfatului împărătesc. Mesrur, căpetenia arapilor, îl duse până la treptele tronului. Abu-Hasan, rezemându-se pe umărul robului, sui treptele şi se aşează în tron.

Totdeodată Harun-al-Raşid trecuse repede la altă ferestruică cu gratii de unde se vedea în sala

tronului.

Abu-Hasan, aruncându-şi privirile în dreapta şi-n stânga, văzu pe toţi curtenii şi ofiţerii palatului stând frumos la rând, drept ca lumânarea, cu ochii ţintă în ochii lui, fără să clipească măcar şi parcă fără să răsufle.

Lui Harun-al-Raşid, care se uita cu multă luare-aminte, de sus, prin gratii, îi plăcu dintru-nceput ce vrednic şi ce mândru se pricepea Abu-Hasan să-i ţină locul.

Îndată ce s-aşeză califul pe tron, îşi ridică fruntea, rezemându-şi palmele pe genunchi, şi totdeodată marele vizir Giafar se-nchină dinainte-i până la pământ, zicând:

– Stăpânitor al credincioşilor, Dumnezeu s-o acopere cu haru-rile sale pe Strălucirea Ta, iară pe duşmanii ei în flacările Iadului să-i prăvălească!

Abu-Hasan, după câte văzuse şi auzise de-adineauri din pat şi până acum, pe tron, începu să crează că e de-a binele calif. Nici n-a mai voit să gândească prin ce minune a soartei ajunsese aici, şi, hotărât, s-a apucat de treabă ca un calif ce era. Astfel a-ntrebat pe marele vizir dacă are să-i spună ceva deosebit. Giafar i-a răspuns:

– Stăpânitor al credincioşilor, emirii, vizirii şi toţi ofiţerii aşteaptă porunca să vie a se-nchina Strălucirii Tale.

Abu-Hasan a zis:

– Să poftească!

Marele vizir s-a-ntors atunci către portarul cel mare:

– Stăpânitorul credincioşilor porunceşte să-ţi faci datoria.

S-au dat de părete uşile, şi toţi ofiţerii cei mari, muiaţi din cap până-n picioare numa-n mătăsuri şi-n fireturi, au intrat, şi cu pas falnic unul după altul au venit să se-nchine dinaintea tronului îngenunchind şi atingând podeala cu fruntea, după care, iar la rând au mers să se aşeze frumos unii de o parte, alţii de alta. Când s-a sfârşit ţeremonia,

marele vizir a început să-şi facă raportul despre felurite treburi după hârtiile pe care le ţinea în mână. Treburile acelea în adevăr nu erau nici foarte însemnate, nici prea încurcate; totuşi erau treburi politiceşti. Abu-Hasan, fără să stea mult pe gânduri, le-a dat la toate dezlegare potrivită, scurt, fără să se-ncurce la vreuna, şi toate dezlegările erau nimerite, după cum îl povăţuia mintea lui cu scaun sănătos.

Până să-şi isprăvească raportul, Abu-Hasan, zărind în mulţi-mea ofiţerilor pe căpitanul poliţiei, pe care-l cunoştea, că-l văzuse de atâtea ori prin oraş, a zis marelui vizir:

– Ia aşteaptă puţintel, am de dat o poruncă grabnică poliţaiu-lui... Căpitane, ia poftim mai aproape...

Căpitanul s-a apropiat de tron închinându-se şi a ascultat, iar califul a urmat:

– Căpitane, să mergi acu într-un suflet în uliţa cutare, din mahalaua cutare (i le-a spus pe nume); în uliţa aceea se află o geamie; la geamie acolo, ai să găseşti stând la taifas cu iman şi patru bătrâiori cu barba albă... Să-i ridici numaidecât şi să pui să le tragă, de faţă cu dumneata: câte o sută de vine de bou la tălpi, fiecăruia dintre bătrâiori, iar imanului, patru sute... Şi pe urmă să te întorci fără zăbavă să-mi spui cum mi-ai îndeplinit porunca... Ai venit?

Căpitanul, fără vorbă, s-a închinat adânc şi a plecat degrabă să-şi facă datoria.

La auzul acestei porunci date aşa de scurt şi hotărât, Harun-al-Raşid a zâmbit de mulţumire, văzând că Abu-Hasan nu-şi pierde vremea cu nimicuri, ci se foloseşte degrabă de prilejul domniei spre a pedepsi cum se cuvine pe zavistnicii bârfitori.

Totdeodată marele vizir îşi urma mai departe raportul, şi până să nu şi-l isprăvească bine, iată se-ntoarce poliţaiul şi zice:

– Stăpânitor al credincioşilor, am găsit pe iman şi pe cei patru bătrâiori stând la taifas în geamia aceea, şi ca dovadă că mi-am îndeplinit cu credinţă datoria întocmai după porunca Strălucirii Tale, am adus şi adeverinţa aceasta.

Şi scoţând din sân o hârtie a înfăţişat-o califului. Abu-Hasan a citit în de-amănuntul arătarea celor petrecute în curtea geamiei şi s-a uitat de aproape la numele mahalagiilor, toţi cunoscuţi de-ai lui, care întăreau cu iscăliturile lor acea arătare, ca martori ce stătuseră de faţă la săvârşirea pedepsei, şi după ce a sfârşit a zis foarte mulţumit către poliţai:

– Bun! treci la locul dumitale... Acuma dumneata, vizirule, spune vistiernicului să ia o pungă cu o mie de bani de aur şi să o ducă tot în mahalaua aceea unde a fost poliţaiu, mamei unuia Abu-Hasan: e om văzut în partea locului, măcar cine îi cunoaşte casa. Du-te şi te întoarce degrabă.

Marele vizir a dus el însuşi punga şi i-a spus bătrânei numai atâta că este un dar trimis din partea califului, fără altă desluşire. Bătrâna cu destulă mirare a primit darul; nu-şi putea închipui de unde până unde să-i dea prin minte califului a-i trimite ei atâta bănet; de unde era să ştie dânsa de cele ce se petreceau la palat?

În vremea cât a lipsit marele vizir, şi-a făcut raportul şi poliţaiul despre toate cele întâmplate peste noapte în tot Bagdadul, fel de fel, pe care le-a ascultat califul cu multă luare-aminte. Întorcându-se vizirul şi spunând califului cum îndeplinise întocmai porunca, califul i-a zis:

– Bine; dar nu ţi-a dat în gând să întrebi pe bătrâna: fiu-său, Abu-Hasan, e acasă? ce face?

– Ba da, Strălucite Stăpâne, cum nu? am întrebat-o, şi mi-a răspuns că fiu-său e acasă, dar că doarme în odaia lui şi nu-l poate trezi, fiindcă az-noapte a stat până foarte târziu la petrecere cu un musafir.

La vorbele acestea, califul nu şi-a mai putut stăpâni râsul şi a râs cu mare poftă, de care fireşte toată lumea s-a bucurat, văzând veselia stăpânitorului lor atotputernic. Mesrur atunci a făcut un semn către toată adunarea prin care le arăta că sfatul s-a încheiat şi că fiecare poate pleca; şi au plecat toţi, trecând şi închinându-se pe dinaintea tronului rând pe rând, ca şi la sosire, rămânând împrejurul tronului numai Mesrur, marele vizir şi ofiţerii de pază. Abu-Hasan s-a coborât de pe tron tot cum se urcase, rezemându-se cu o mână pe umărul credinciosului Mesrur, şi cu cealaltă pe umărul unui ofiţer voinic, şi astfel s-a dus în odaia de unde venise; totdeodată Harun-al-Raşid a trecut la altă ferestruică zăbrelită de unde să poată urmări tot.

Mesrur a dus pe Abu-Hasan într-altă odaie, unde aşteptau o droaie de cântăreţe, care cum l-au văzut au şi început cu toatele să sune din harfe, din ghitare, din tambure şi dairele şi să cânte din gură în fel de fel de glasuri, atât de frumos încât Abu-Hasan a rămas fermecat.

De acolo, cu muzicantele după el, Mesrur l-a trecut într-un salon unde sclipeau bogăţii peste bogăţii, numai catifele, mătăsuri şi aur şi nestimate; şapte policandre de aur greu cu câte şapte sfeşnice atârnau din tavanul lucrat în sidef în feluri de sclipituri care-ţi luau ochii. În mijloc sta aşezată o masă cu şapte talere tot de aur greu cu mâncări din care se ridicau aburi de deosebite mirodenii. Pe de lături, s-au aşezat muzicantele în şapte tarafuri şi din fiecare taraf ieşind înainte câte una, una mai frumoasă ca alta, îmbrăcate de sus până jos numa-n borangic străveziu, au venit mai aproape de masă.

Când a intrat Abu-Hasan, cu fetele cântând în urma lui, a stat o clipă în loc aiurit de atâtea minunăţii. S-a uitat mult de jur-împrejur, din tavanul sclipitor până-n covoarele în care i se îngropau picioarele, şi, numa îndemnat de Mesrur,

care i-a spus închinându-se plecat că se răcesc bucatele, s-a hotărât să se mişte din loc şi să meargă a se aşeza la masă. Cum s-a aşezat el, cele şapte curtene dimprejurul mesei au început să-i facă vânt cu nişte apărători de pene mlădioase de păun. Abu-Hasan, încântat, după ce s-a uitat la fiecare din ele zâmbindu-le dulce, le-a zis:

– Drăguţelor, de ce vă osteniţi să-mi faceţi vânt toate? poate să mă răcorească numa una singură... alelalte şase, mă rog, să pof-tească la masă alături cu mine, să-mi ţie de urât, că mie, ce să spui? oricâte bunătăţi să am, singur la masă, nu-mi ticneşte...

Tinerele s-au aşezat îndată la masă; iar Abu-Hasan, văzând că nu pun nimica-n gură de sfială, le-a dat el la fiecare-n taler şi foarte politicos le-a poftit să guste măcar; pe urmă le-a-ntrebat cum le cheamă. Le chema aşa: *Gură de mărgean, Lună plină, Rază de soare, Bucuria ochilor, Puful piersicii, Vraja inimii*. Pe urmă a întrebat pe cea care rămăsese să-i facă vânt să-l răcorească şi dânsa i-a spus că o cheamă *Acadea de miere*. Straşnic de frumoasă.

Abu-Hasan fiecăreia i-a spus, potrivit cu numele ei, câte o vorbă de duh potrivită, aşa că adevăratul calif, care le vedea şi auzea toate de sus, s-a întărit în credinţa ce şi-o făcuse mai dinainte, că prietenul este un om preţios. Când au văzut tinerele că Abu-Hasan s-a săturat de mâncare, una dintre dânsele, în picioare, a zis către un rob care sta cu mâinile încrucişate la slujba mesei:

–Stăpânitorul credincioşilor vrea să treacă la dulceţuri; aduceţi de spălat.

Toate s-au ridicat de la masă, au luat din mâinile robilor, una un lighean de aur, alta o cană cu cioc, tot de aur, şi a treia un peşchir de mătase, şi îngenunchind câteşitrele dinaintea lui Abu-Hasan, care şedea pe scaun, i-au dat de spălat. După ce s-a făcut şi asta, s-a dat deoparte o perdea de catifea şi s-a deschis uşa de la alt salon.

Mesrur a trecut înainte, poftindu-l cu multe temenele pe calif în celălalt salon, încă şi mai strălucit şi, pe urmă, iar într-altul şi mai strălucit, şi în fiecare câte şapte tarafuri de cântăreţe tot una şi una, şi mese încărcate cu poame, dulceţuri, prăjituri, fel de fel de bunătăţi neînchipuite. L-au plimbat aşa toată ziua până a-nceput să însereze. În cel din urmă salon Abu-Hasan a văzut ce nu mai văzuse până-aci:

Pline cu vin împărătesc şapte cane mari de argint şi de jur-împrejur nişte cupe tot aşa suflate pe dinăuntru cu aur. S-a aşezat la masă, încremenit de frumuseţea altor tinere care îi aşteptau poruncile – a voit să ştie cum le cheamă, şi a bătut în palme făcând semn tarafurilor de cântăreţi să se oprească. Deodată s-a făcut tăcere; iar el, luând de mână pe una dintre cele şapte tinere, care era mai aproape, a poftit-o să şează alături şi a întrebat-o cum o cheamă, iar dânsa a răspuns: *Salbă de mărgăritare*.

– Nu se putea nume mai potrivit, a zis Abu-Hasan; bine te-a botezat cine te-a botezat; decât eu tot aş zice că dinţii matale întrec toate mărgăritarele din lume... Drăguţa mea *Salbă de măr-găritare,* tare m-ai îndatora să-mi umpli, cu mânuşiţele matale, o cupă de vin.

Fata a îndeplinit porunca. Abu-Hasan, luând cupa plină şi privind foarte duios când la cupă, când la fată, a zis:

– *Salbă de mărgăritare,* în sănătatea mătăluţă... Te rog, fă-mi şi matale tot aşa hatâr!

Dânsa îşi umplu o cupă şi, ridicându-o în sus, cântă un cântec cu un glas îngeresc, de care Abu-Hasan a rămas foarte-ncântat. După aceea, luă pe altă tânără şi o pofti să şază alături de el, întrebând-o cum o cheamă, iar ea a răspuns: *Steaua zorilor*.

– Nu se putea nume mai potrivit, a zis Abu-Hasan; bine te-a botezat cine te-a botezat, decât... eu tot aş zice că ochii mătăluţă întrec toate stelele

de pe cer... Drăguţa mea *Steaua zorilor,* tare m-ai îndatora să umpli două cupe, una pentru mine şi alta pentru mătăluţă...

Şi tot aşa cu una după alta, pe rând, până la cea din urmă pe care o chema *Lumina zilei,* a băut şapte cupe pline. După aceea *Salbă de mărgăritare* a mai umplut o cupă şi foarte veselă a zis:

– Stăpânitor al credincioşilor, îndrăznesc preaplecată a mă ruga Strălucirii Tale de un mare hatâr: să bea această din urmă cupă, după ce va asculta şi de la mine un cântec pe care, nădăjduiesc, n-o să-i pară rău că l-a ascultat.

– Cu dragă inimă, sufletu-meu! a zis Abu-Hasan luând cupa, ba chiar, ca un Stăpânitor al credincioşilor ce sunt, îţi poruncesc să mi-l cânţi, că nu se poate o frumuseţe de copilă ca matale orce-o face să nu facă frumos şi drăgăstos.

Tânăra atunci i-a cântat din tambură şi din gură de l-a ridicat în slava cerului pe calif, care, după ce s-a isprăvit cântecul, i-a strigat cântăreţei:

– Să trăieşti, drăguţă. Halal să-ţi fie! şi a sorbit cupa până la picătura din fund, apoi s-a întors să-i mai zică încă o vorbă, însă d-abia a putut deschide gura mormăind ceva neînţeles; şi-a şi aşezat braţele pe masă, şi-a lăsat fruntea pe braţe şi a adormit adânc.

Se înnoptase acuma bine. Harun-al-Raşid, care văzuse şi auzise tot, a coborât degrabă în salon, bucuros că toate îi ieşiseră după plac. A poruncit să scoată lui Abu-Hasan veşmântul de calif şi să-l îmbrace în hainele cu care-l aduseseră aseară la palat. A chemat apoi pe robul cel voinic şi i-a zis:

– Acuma ia-mi-l binişor în cârcă şi du-te de-l culcă pe divan acasă la el, şi când ăi ieşi, nu uita să laşi uşa de la drum deschisă.

În scurtă vreme, robul s-a întors la palat să-i spună califului că îndeplinise porunca întocmai.

Abu-Hasan, întins frumos pe divan, a dormit până a doua zi foarte târziu... Mijind ochii, l-a

prins mirarea să se vază în casa lui, şi a-nceput să cheme cu glas mângâios:

– *Salbă de mărgăritare! Steaua zorilor! Guriţă de mărgean!* unde sunteţi? Veniţi încoace, drăguţelor.

Mă-sa, care l-a auzit de alături, a venit în grabă.

– Ce ai, fătu-meu? ce ţi s-a întâmplat? Abu-Hasan a ridicat mândru capul şi a întrebat:

– Babo, cui îi zici tu fătu-meu?

– Ţie, cui să-i zic? nu eşti tu băiatul meu Abu-Hasan?

– Eu băiatul tău? ce nu-ţi iei seama la vorbă? Eu Abu-Hasan? ce trăncăneşti? Eu sunt Stăpânitorul credincioşilor, bre!

– Pentru Dumnezeu, fătu-meu, taci să nu te-auză cineva, să crează că eşti nebun.

– Nebună eşti tu, babo! încă o dată îţi spun că eu sunt Stă-pânitorul credincioşilor.

– Ah fiule, a strigat bătrâna, ce duh rău te canoneşte pe tine de aiurezi aşa? Nu vezi că eşti în odaia ta, în odaia unde te-ai născut ş-ai trăit până acuma?

– Mi se pare şi mie că ai dreptate, a zis Abu-Hasan, ştergându-se la ochi, parcă aşa ar fi. Eu sunt Abu-Hasan, tu eşti mama, şi amândoi suntem în odaia mea.

Baba gândi că şi-a venit fiu-său în simţire şi vrea să-nceapă a râde, când Abu-Hasan, de unde şedea lungit se ridică de mijloc, se uită jur-împrejur, apoi îşi acoperi cu palmele amândoi ochii şi strigă straşnic:

– Piei dinaintea mea, scorpie bătrână! Nu sunt fiul tău! Sunt Stăpânitorul credincioşilor, auzitu-m-ai? Piei!

– Pentru numele lui Dumnezeu, fiule, vino-ţi odată în fire! Taci, să nu te-auză cineva!

– Să nu te văz! Lipseşti!

Biata babă, văzând că nu-i chip de-nţeles, a început să se bată cu pumnii în cap şi să se bocească. Dar Abu-Hasan s-a mâniat şi mai tare, a

început s-o înjure, ba, ca un copil blestemat, s-a repezit şi-a îmbrâncit-o, dând-o de perete, s-o strivească şi mai multe nu.

Bătrâna a început să ţipe de s-au strâns mahalagiii. Ce e? ce e?

Au sărit toţi şi au dat-o într-o parte pe bătrâna...

– Ce faci, Abu-Hasan, ţi-ai pierdut mintea şi frica de Dum-nezeu, omule, de ridici mâna asupra mă-tii?

Abu-Hasan, fierbând de mânie, se uită cu ochii rătăciţi la toţi de jur-împrejur şi zise:

–Cine este Abu-Hasan acela despre care vorbiţi?... Cum îndrăzniţi să-mi ziceţi mie Abu-Hasan?... Mă cunoaşteţi voi pe mine cine sunt? Eu sunt Stăpânitorul credincioşilor, bre! Afară toţi! Lipsiţi!

Vecinii au înţeles că omul înnebunise, şi, ca să-l oprească de a face vreo boroboaţă, l-au legat de mâini şi de picioare; dar tot n-au vroit să-l lase numai cu bătrâna; unul dintre ei a alergat la îngrijitorul balamucului să-i dea de ştire, şi fără zăbavă s-a şi întors cu câţiva slujitori, care aduceau cu ei funii, chingi şi vine de bou.

Abu-Hasan, cum i-a văzut, a început să se zbuciume şi să urle, dar îngrijitorul l-a domolit degrabă cu vreo două-trei vine de bou pe spinare; l-au legat burduf şi l-au dus la balamuc.

Acolo, după ce i-au tras, după regula casei, vreo cincizeci de vine de bou, l-au închis într-o colivie zebrelită; şi pe urmă trei săptămâni d-a rândul acelaşi tain în fiecare zi, după care regulat îl întreba îngrijitorul:

– Ei! Spune: tot mai crezi că eşti Stăpânitorul credincioşilor? Mă omule, vino-ţi în fire, ascultă-mă pe mine...

– N-am nevoie de poveţele tale, răspundea bolnavul; nu sunt nebun; dar, dacă ai să mă schingiuieşti şi să mă stâlceşti multă vreme tot aşa, fireşte c-o să mă înnebuneşti de-a binele.

Nenorocita bătrână venea în toate zilele să cerceteze cum îi mai merge; plângea de se prăpădea când îl auzea văitându-se de dureri şi-i vedea spinarea şi şalele umflate pline de vânătăi, aşa că nu mai ştia sărmanul pe ce parte să se rezeme, ca să aibă puţină odihnă. De câte ori deschidea ea gura vrând să afle cu vorbă bună, nu cumva şi-a mai fi venit în minţi, el o ocăra ş-o gonea, încât totdeauna se întorcea acasă nemângâiată, cu gândul că fiu-său nu mai are leac.

Încet-încet începu să se stingă închipuirea lui Abu-Hasan că fusese îmbrăcat în caftan de calif, că avusese netăgăduită putere de calif, că poruncile lui de calif fuseseră îndeplinite cu sfinţenie; începu să se gândească şi altfel: „Bine, să zicem că sunt calif, apoi atunci dacă sunt calif, cum de m-am deşteptat la mine acasă? De ce nu m-am trezit înconjurat de robi şi de curteni? De ce marele vizir şi atâţi ofiţeri dimprejurul meu m-au părăsit?... Nu, nu se poate... A fost numa vis... Da; dar am poruncit poliţaiului să pedepsească pe cei cinci bârfitori şi vizirului să ducă o pungă mamei, şi poruncile mi-au fost îndeplinite. Atunci?

... Nu ştiu nici eu ce să mai zic; nu-nţeleg deloc... Ei! dar câte şi mai câte nu le-nţeleg eu şi n-am să le-nţeleg niciodată!“

Cam aşa se gândea Abu-Hasan când a sosit măsa, care, cum l-a văzut aşa de zdrobit şi de prăpădit, a-nceput iar să se bocească, şi pe urmă l-a-ntrebat:

– Ei, fătu-meu, cum îţi mai e? cum stai la cap? Te-ai mai dezbărat de duhul necurat care te canoneşte?

– Mamă, a răspuns foarte liniştit Abu-Hasan, acuma văd şi eu bine că am fost ieşit din minţi şi te rog să mă ierţi de păcatul groaznic ce l-am făcut ridicând ca un ticălos nebun mâna asupra ta. Şi rog şi pe vecinii noştri să mă ierte dacă i-oi fi supărat cu ceva când am fost apucat. Un vis m-a smintit; un vis ciudat din cale-afară, care desigur ar fi

smintit pe orice om mult mai cuminte ca mine. Oricum o fi fost, de-acuma ştiu că a fost numa-nchipuire: sunt sigur că nu sunt stafie de calif strălucit, ci numai şi numai bietul Abu-Hasan cu oasele rupte. Da, sunt fiul tău care te-a cinstit totdeauna până în ceasul acela blăstemat al păcatului şi care de-acum pocăit are să te cinstească până la moarte!

La aceste vorbe cuminţi, mama, plină de bucurie, a strigat:

–Fătu-meu, eu te-am iertat, să te ierte Dumnezeu, şi noi să-i mulţumim că te-a mântuit de duhul necurat.

Şi numaidecât a alergat bătrâna mângâiată la îngrijitorul balamucului şi i-a spus că fiul ei este tămăduit de tot. Îngrijitorul a venit şi el, l-a sucit, l-a învârtit cu fel de fel de întrebări, şi văzându-l teafăr, în toată firea, i-a dat drumul să meargă-n voie cu mă-sa la casa lor.

Abu-Hasan, întorcându-se acasă, rupt, s-a aşezat la pat să-şi caute de sănătate. După câtăva vreme, simţindu-se iar în puteri, a-nceput a i se urî să stea serile singur în casă, şi astfel s-a hotărât să se apuce iar de tabietul lui de mai-nainte. A plecat aşadar într-o seară pe la asfinţit, era tocmai zi-ntâi a lunii, a plecat să-şi caute un musafir; a mers de s-a aşezat ca de obicei la capătul podului şi a aşteptat să-i pice un străin. Tocmai în ziua aceea avea obicei şi califul să umble tiptil prin târg până dincolo de porţile cetăţii, afară. Nu se aşezase Abu-Hasan de mult pe o laviţă, când zări venind de peste pod pe negustorul lui de la Musul, ca şi întâia oară cu zaplanul de rob după el. Şi sigur fiind că numai de la acest negustor i s-a fost tras lui atâtea boroboaţe şi supărări, lăsându-i uşa de la drum deschisă, şi-a zis în gând: „Doamne iartă-mă, mi se pare că ăsta e vrăjitorul care m-a fermecat!“ şi a întors ochii în altă parte să nu-l vază până n-o trece. Califului îi aduseseră ştiri despre tot ce i se întâmplase prietenului deşteptându-se a doua zi

după petrecerea de la palat în casa lui din mahala; şi fiind stăpânitor bun la inimă şi iubitor de dreptate, s-a gândit să-l ia pe Abu-Hasan pe lângă el de aproape şi să-l răsplătească de câte păţise. De aceea acuma, îmbrăcat tiptil, tot ca negustor de la Musul, îşi căuta prietenul la locul ştiut. L-a zărit şezând pe laviţă şi a luat seama că-şi întoarce capul într-adins ca să nu-l vază. Atunci a ocolit binişor pe după laviţă şi aplecându-se i s-a arătat ochi în ochi, zicându-i:

– Ei!... Dumneata eşti, frate Abu-Hasan? mă-nchin cu ple-căciune... Dă-mi voie să te sărut.

La acestea Abu-Hasan, întorcându-şi ochii încolo, a răspuns:

– Ba eu nu mă-nchin dumitale cu plecăciune deloc, că n-am nevoie nici de închinăciunea, nici de pupăturile dumitale... Hai du-te, vezi-ţi de drum.

– Cum se poate? a zis califul: nu mai mă cunoşti? Nu-ţi mai aduci minte ce bine am petrecut împreună acu o lună, seara la dumneata acasă, când mi-ai făcut cinste să mă ospătezi aşa de frumos?

– Nu! nu te cunosc şi nu ştiu despre ce vorbeşti... Hai du-te, lasă-mă...

Dar califul nu s-a dat cu una cu două, şi a adăugat:

– Nu-mi vine a crede că nu mă cunoşti; că doar nu de mult ne-am văzut; trebuie să-ţi aduci aminte cum ţi-am mulţumit de buna d-tale găzduire, ce bune urări ţi-am făcut şi cum ţi-am făgăduit să te ajut măcar la ce, ca om cu trecere în lumea bună...

– Nu ştiu, a răspuns Abu-Hasan, ce trecere ăi fi având şi în ce lume, şi n-am câtuşi de puţin dorinţă să ţi-o pun la-ncercare; dar ştiu că după urările d-tale am ajuns nebun... Rogu-te, dacă iubeşti pe Dumnezeu, vezi-ţi de drum; dă-mi pace.

–A! frate Abu-Hasan, să mă ierţi; nu mă pot despărţi de dumneata în aşa chip! trebuie să fii bun încă o dată să mă pofteşti la dumneata, să mă

ospătezi şi să mă găzduieşti; să am încă o dată cinstea a bea un pahar cu dumneata.

– Măi omule, nu-nţelegi? de câte sute de ori să-ţi spun? Du-te cu Dumnezeu, drăguţă... Destule am tras după urma dumitale, destule!... mi-e peste cap, nu mai am poftă şi de altele!

– Iubite frate Abu-Hasan, prea eşti aspru cu mine. Te rog nu-mi mai spune astfel de vorbe care mă mâhnesc. Fă-mi mai bine hatârul şi-mi povesteşte ca la un adevărat frate ce ţi s-a-ntâmplat, ca să-ndreptez răul ce zici că ţi l-am făcut, şi să-ţi cer iertare că, şi de ţi-oi fi făcut poate vrun rău, n-a fost nici cu voia, nici cu ştirea mea; crede-mă, rogu-te, să te crează Dumnezeu!

Negustorul a rostit vorbele acestea cu glasul aşa de cald pornit din inimă, că Abu-Hasan s-a mai îmbunat, şi, după ce şi-a întors ochii către el, i-a zis mai blând:

– Poftim de şezi colea lângă mine, să ţi le povestesc toate, ca să vezi că nu degeaba sunt supărat pe dumneata.

Şi astfel Abu-Hasan şi-a povestit toate întâmplările cu de-amănuntul, de când s-a fost trezit din somn dimineaţa în palat, până a doua zi dimineaţa când s-a trezit la el acasă, şi le-a povestit ca şi cum s-ar fi petrecut toate într-un vis; şi pe urmă a adăugat:

– Şi să nu te miri când îţi spun că d-ta eşti vinovat de toate câte mi s-au întâmplat; adu-ţi aminte că te-am rugat dacă pleci de dimineaţă, până n-oi fi eu deştept, să închizi uşa de la drum, şi d-ta n-ai închis-o, ca să intre duhul necurat să-mi umple capul cu visul acela care, n-am ce zice, era frumos, dar pe urmă numai eu ştiu ce a tras pielea mea după urma lui. D-ta eşti vinovat, că ai fost uituc, de toate câte le-am pătimit.

Pe când Abu-Hasan îşi povestea foarte aprins păţaniile, ne-gustorul a pufnit de râs: asta l-a mâniat tare pe povestitor, care a strigat:

– Aşa? carevasăzică dumneata îmi şi râzi în nas când eu mă jeluiesc dumitale de răul care mi l-ai pricinuit? Ori gândeşti că-ţi spun moşi pe groşi, ca să glumesc cu d-ta?... Poftim, uite colea că nu-ţi minţii. Uite! Uite!

Şi zicând aceasta s-a aplecat de mijloc şi descoperindu-şi umerii şi sânul i-a arătat urmele umflăturilor şi vineţelelor de pe trup. Califul nu a putut vedea acele semne fără să fie adânc mişcat de compătimire şi, foarte mâhnit că gluma mersese prea departe, a luat în braţe pe Abu-Hasan şi l-a sărutat foarte duios, zicându-i:

– Ridică-te, te rog, preaiubite frate, şi vino... Haide la dumnea-ta acasă... Doresc să mai petrec încă o dată astă-seară cu d-ta... şi mâine, cu voia lui Dumnezeu, ăi vedea că toate or să meargă bine... bine de tot... ascultă-mă pe mine: mai bine nu se poate...

Încet-încet, cu mângâieri şi vorbe pline de bunătate, negustorul a potolit cu totul supărarea prietenului, care i-a zis:

– Eu te iau şi astă-seară, dar să te juri că mâine dimineaţă nu mai uiţi uşa deschisă, de la drum, să mă pomenesc iar cu duhul necurat.

Negustorul a făgăduit că de data asta, Doamne fereşte, n-are să mai uite. Ridicându-se amândoi de pe laviţă, au pornit spre casă; şi pe drum negustorul, ca să-l îndemne şi mai bine pe prietenul său, îi zicea mereu:

– Ţi-am dat o dată cuvântul, ţi l-am dat, s-a isprăvit! Să nu mă crezi vreun terchea-berchea: eu sunt negustor cu vază şi om de omenie... în mine poţi avea încredere.

Aşa, au mers ei amândoi alături, cu robul în urma lor, până au ajuns acasă, pe înserate. Abu-Hasan a aprins lumini în odaie; amândoi s-au aşezat pe divan, şi masa fiind gata s-au apucat să cineze, ca doi vechi prieteni ce erau. După cină, bătrâna a curăţit masa, a adus pometuri, uscături şi băutură, şi s-a dus lăsându-i singuri. Au băut

fiecare îndelete câte cinci-şase bărdace vorbind una-alta despre lucruri neînsemnate... Când musafirul l-a văzut pe Abu-Hasan încălzit bine, i-a deschis vorba despre dragoste şi l-a-ntrebat dacă iubise cumva în viaţa lui vreo femeie.

– Frate dragă, ce să-ţi spun? a răspuns Abu-Hasan, mie, cel puţin până acuma, dragostea mi s-a părut un fel de robie; uite, să-ţi mărturisesc drept, mie atâta mi-a plăcut în viaţa mea: să mănânc, nu ceva scump, dar bun şi curat, şi mai ales să beau un vinişor cum ştiu eu, dar nu singur; mi-a plăcut să petrec totdeauna cu prietenii, mai ales cu un om deştept... La dragoste nu m-am prea gândit... Dar iar nu pot zice că sunt de tot neştiutor... Dacă s-ar întâmpla să dau peste o femeie frumoasă şi veselă ca una dintre celea din visul meu, de care-ţi povestii; să văz eu că şi ea mă face haz aşa cum sunt, că mi-e urât serile cu mine; să-mi cânte frumos şi să mă ţină de vorbă căutând toate chipurile cum să mă facă s-o plac şi eu pe ea – de, parcă-parcă n-aş zice ba... Poate chiar dimpotrivă, m-aş lipi de ea cu tot sufletul şi m-aş simţi fericit să-i robesc. Ei! dar unde să găsesc eu aşa femeie?

Abu-Hasan a oftat ca de un dor mare şi, umplând două bărdace, a adăugat:

–Dar ce să ne mai gândim la d-alde astea? Mai bine să ne vedem de petrecerea noastră aşa de plăcută... Ia, pofteşte!

După ce şi-a golit fiecare bărdaca lui, musafirul a zis:

– E păcat, un om aşa de plăcut, bun şi deştept ca dumneata, care cum văz eu ar fi simţitor la dragoste, să duci astfel de viaţă singur cuc, fără să te bucuri de plăcerile lumii...

– Nu mi-e greu, a răspuns gazda, să-mi duc viaţa asta liniştită; mai bine aşa, decât să dau peste cine ştie ce femeie ciudată şi ursuză şi care să-mi amărască zilele...

Musafirul a luat bărdaca lui Abu-Hasan şi a zis:

– Ştii ce? las' pe mine; am să-ţi găsesc eu ce-ţi trebuie dumitale; eu am să te căpătuiesc, şi ai să vezi că am să-ţi nimeresc întocmai după pofta inimii. Şi după aceste vorbe, a turnat vin şi i-a întins gazdei bărdaca plină, adăugând: Poftim, poţi bea chiar de-acuma în sănătatea aceleia care-ţi va face fericirea vieţii.

– Fie! a zis gazda, dacă pofteşti să beau în sănătatea aceleia care... cum îmi făgăduieşti, cu toate că nu prea pun temei pe făgăduiala dumitale.

A dat bărdaca peste cap, şi, fireşte, numaidecât l-a luat gaia.

Robul l-a ridicat în cârcă, iar califul, ieşind după el hotărât să nu mai înapoieze pe Abu-Hasan ca întâia oară, a închis bine uşa de la drum.

Ajungând la palat, aceeaşi punere la cale, aceleaşi porunci, aceeaşi rânduială, întocmai toate ca şi întâia oară.

A doua zi dimineaţa, Abu-Hasan când s-a trezit din somn, cam târzior, şi a mişcat puţin, au început şapte tarafuri să cânte lin şi dulce numai pe jumătate glas. Abu-Hasan a deschis ochii privind de jur-împrejur...

Cântările au contenit deodată. Abu-Hasan a închis iar ochii, şi mişcându-şi degetele a strigat îngrozit aşa de tare încât de sus îl auzea califul:

– Iar m-a apucat! Acuma ţine-te! iar la balamuc, iar vine de bou, Doamne Sfinte, ia-mă în paza Ta! Iar mi-a făcut-o afurisitul de musafir! mi-a lăsat uşa de la drum deschisă! iar a intrat la mine duhul necurat! iar mă chinuieşte cu închipuiri şi cu vedenii!... Nu mă lăsa, Doamne, pradă satanei!

După această scurtă rugăciune, a-nchis iar ochii acoperindu-şi-i cu palmele, doar o mai putea adormi. Dar una dintre curtene, pe care o mai văzuse el bine o dată, îi zise, apropiindu-se de căpătâiul lui:

– Stăpânitor al credincioşilor, fiindcă Strălucirea Ta nu se ridică, deşi i-am arătat că s-a făcut ziuă,

atunci trebuie să-ndeplinim porunca pe care ne-a dat-o pentru asemenea împrejurare.

Şi deodată au sărit mai multe fete; l-au ridicat din pat pe sus, l-au pus să sară jos pe un covor în mijlocul salonului. Apoi şapte tinere frumoase ţinându-se de mână s-au pornit să joace de jur-împrejurul lui, în vreme ce tarafurile cântau din toate puterile zbârnâind şi sunând din dairele.

Abu-Hasan sta pe covor dus pe gânduri, aiurit cu desăvârşire:

„Adică să fiu eu în adevăr Stăpânitorul credincioşilor?“ Şi gândind acestea a făcut semn către *Salbă de mărgăritare* şi către *Steaua zorilor,* care jucau. Hora s-a spart, cântările au contenit şi fetele s-au apropiat de el, care le-a zis, zâmbind prosteşte:

– Fetelor, spuneţi-mi drept, dar drept: cine sunt eu?

– Stăpânitor al credincioşilor, a răspuns *Steaua zorilor,* Strălucirea Ta vrea să glumească, ori poate cine ştie ce vis i-a turburat închipuirea; asta se poate, fiindcă Strălucirea Ta a dormit astăzi peste obicei. Dacă mi-este îngăduit, am să povestesc Strălucirii Tale toate cele întâmplate până aseară.

Şi i le-a povestit cu de-amănuntul cum fuseseră pedepsiţi imanul şi nişte bătrâiori, din mahalaua cutare, cum îi fusese trimisă o pungă cu aur mamei unuia Abu-Hasan tot din mahalaua aceea, cum a petrecut el toată ziua, ce mâncase, cum îi cântaseră, şi cum după ce băuse cu ele, adormise...

–Şi de-acolea Strălucirea Ta a dormit peste obicei până acuma...

– Haide-haide, a răspuns el clătinând din cap, nu mai spune... Află că de când v-am mai văzut pe voi, am fost la mine acasă, la mine, Abu-Hasan, acolo am lovit-o pe mama, apoi de-acolo m-au dus la balamuc, unde am stat legat ferecat trei săptămâni şi-n toate zilele am căpătat tain câte cinzeci de vine de bou... Şi voi vreţi să crez că

toate astea au fost vis, ai? Haida-de! mai bine spuneţi că vreţi să râdeţi de mine...

– Stăpânitor al credincioşilor, a zis *Steaua zorilor,* suntem toate-n stare să jurăm pe tot ce are mai scump Strălucirea Ta, că tot ce ne spune e numa un vis. Strălucirea Ta n-a ieşit de aici de ieri-seară, şi d-atunci a dormit toată noaptea nemişcat până acuma.

– Bine, bine, a răspuns el, eu auz ce spui matale; dar, mă rog, ia uitaţi-vă şi colea...

Şi descoperindu-şi umerii le-a arătat tuturor urmele loviturilor.

– Poftim, mai spuneţi că nici astea nu sunt aievea, că doar le simţ şi acuma durerea...

Apoi a chemat aproape pe un ofiţer şi i-a spus:

– Apucă-mă cu dinţii de vârful urechii şi strânge; să văz de visez ori sunt deştept...

Ofiţerul a îndeplinit porunca aşa că Abu-Hasan a dat un ţipăt; atunci deodată s-au pornit ghitarele, tamburele, dairelele şi gla-surile să sune din răsputeri, iar tinerele şi ofiţerii să dănţuiască chiotind ca nişte nebuni. Abu-Hasan, în fierberea de zgomot, s-a ridicat de jos şi numa-n cămaşa de noapte s-a repezit între dănţuitoare, a apucat pe două de mâini şi s-a pornit să sară şi să ţopăie mai nebun ca toţi... Şi trage-i danţ, şi ţine-o aci, şi nu te da!

Califul, de sus, de la ferestruică, n-a mai putut, a deschis gratia şi hohotind de râs a strigat tare încât a acoperit tot zgomotul:

– Stăi, Abu-Hasan, opreşte-te, că mă omori, nu mai pot!

La glasul califului au amuţit toţi, încremenind pe loc. Abu-Hasan s-a oprit şi el ca toată lumea şi, întorcându-şi capul în sus, a dat cu ochii de negustorul de la Musul şi într-o clipă, ca şi cum i s-ar fi ridicat o perdea de pe ochi, a înţeles cine era negustorul. Dar asta nu l-a zăpăcit; ba, dimpotrivă, văzând acuma limpede că toate fuseseră aievea, a

pătruns îndată noima glumei şi a răspuns de jos, vesel:

– Ei! dumneata eşti, negustorule?... Îmi pare bine... Şi te mai plângi că te omor... când numa d-ta eşti de vină pentru toate câte le-am păţit... D-ta ai poruncit să-mi bată imanul şi pe bătrâiorii mahalalei, că nu eu, eu de asta mă spăl pe mâini... În sfârşit, d-ta eşti capul răutăţilor, şi eu sunt păcălitul...

– Ai dreptate, Abu-Hasan, a răspuns de sus califul, şi gata sunt să te răsplătesc de tot ce ai păţit cum vei socoti tu însuţi de cuviinţă.

După aceste vorbe califul a coborât în salon, şi după ce tinerele curtene l-au îmbrăcat pe prietenul din cap până-n călcâie numa-n mătăsării, califul l-a luat în braţe şi l-a sărutat, zicându-i:

– De acuma, Abu-Hasan, eşti ca şi un frate pentru mine; cere-mi orice gândeşti că-ţi poate face plăcere şi al tău să fie!

– Stăpânitor al credincioşilor, a zis Abu-Hasan, preaplecat rog pe Strălucirea Ta deocamdată numai atâta înaltă bunătate să-mi facă: să-mi spună cu ce mijloace mi-a zăpăcit astfel capul, vreau să ştiu, ca să-mi pot linişti de-a binelea mintea cletinată.

Califul a binevoit să-i facă pe plac şi i-a povestit toate cele întâmplate, pe care cititorul le cunoaşte cu de-amănuntul.

– Tu însuţi mi-ai povestit, a adăugat califul, câte ţi s-au întâm-plat de a doua zi-ncolo. Nu-mi puteam închipui că ai să paţi şi să suferi atâtea după urma unei glume; dar fiindcă eu am făcut greşeala, tot eu trebuie s-o îndreptez; eu sunt dator a te înlesni să uiţi toată supărarea ce fără să vreau ţi-am pricinuit. Spune-mi, te rog, ce pot face pentru asta.

La acestea, Abu-Hasan, mai încântat ca de orice până acuma, a răspuns cu glasul înecat de bucurie:

– Stăpânitor al credincioşilor, oricâte rele am păţit s-au şters din amintirea mea din clipa când am aflat că mi-au fost pricinuite de califul, de

domnul şi stăpânitorul meu. Cât despre bunătăţile cu care îmi făgăduieşte atât de milostivă Strălucirea Ta să mă acopere, nu mă îndoiesc câtuşi de puţin; dar fiindcă pe mine nu gândul oricăror foloase din lume m-a putut stăpâni, şi fiindcă mi-este îngăduit să aleg eu ce-mi place, atunci iată ce-ndrăznesc a-mi alege: să mă pot cât mai adesea apropia de Strălucirea Ta, ca să am toată viaţa fericirea a mă închina înainte-i şi a o slăvi.

Această din urmă dovadă de deşteptăciune şi de mărinimie din partea lui Abu-Hasan i-au câştigat întreagă dragostea califului.

– Dragul meu prieten, i-a zis acesta, din suflet îţi mulţumesc că numai atâta lucru uşor mi-ai cerut, pe care din toată inima ţi-l dau: oricând pofteşti poţi intra aici în palatul meu să te apropii de mine.

Totodată, a poruncit să-i dea o locuinţă în palat pe seama lui, şi i-a dăruit o pungă plină cu aur. Abu-Hasan s-a închinat până la pământ dinaintea califului, iar acesta a plecat acolo unde erau adunaţi mai marii împărăţiei aşteptându-l la sfat.

Vestea despre întâmplarea lui Abu-Hasan s-a răspândit îndată în tot Bagdadul. Fiindcă era din fire om cu inima deschisă şi cu vorbele lui prietenoase şi cu glumele lui bine potrivite împrăştia veselie oriunde se afla, califul nu se mai putea despărţi de el şi la fiece petrecere trebuia să-l aibă alături; uneori îl lua chiar la soţia sa Zobeida, căreia îi povestise toată istoria. Domniţa aceea care îl făcea mult haz pe Abu-Hasan a luat seama de mai multe ori că de câte ori venea la ea califul cu prietenul lui, prietenul trăgea mereu cu coada ochiului la una din roabele ei, pe care o chema *Vraja inimii,* şi astfel Zobeida s-a hotărât să-i spună odată califu-lui, când erau singuri:

–Iubite stăpâne, eu am luat seama că de câte ori vine Abu-Hasan nu-şi mai ia ochii de la *Vraja*, şi ea, cum îl vede, se zăpăceşte de nu mai ştie ce

face; ştii că eu ţiu la fata asta, cum şi Măria Ta ţii la Abu-Hasan. Ce zici? n-ar fi bine să-i căsătorim?

– Draga mea, a răspuns califul, îmi pare foarte bine că mi-ai adus aminte; eu chiar i-am fost făgăduit prietenului Abu-Hasan să-l căpătuiesc, să-i găsesc o femeie pe placul lui, şi atât mai bine că s-a nimerit să şi-o găsească el singur...

Până să isprăvească bine califul, iată-i intrând amândoi, Abu-Hasan şi *Vraja inimii*.

Abu-Hasan, auzind ce pusese la cale stăpânul lui preaiubit, a căzut în genunchi şi a zis:

– Nu puteam primi o soţie mai scumpă din mai binecuvântate mâini: dar oare pot nădăjdui că are să se învoiască şi *Vraja*?

– Tu ce zici? a întrebat-o Zobeida pe fată.

Fata n-a ştiut răspunde nimic; numai s-a roşit până-n vârful urechilor şi cu mâinile la sân şi-a plecat fruntea, ceea ce arăta mai bine ca oricâte vorbe frumoase că şi ea e fericită a se supune la ce hotărâse preaiubita ei stăpână.

Nunta s-a făcut îndată la palat, după care multe zile au urmat petreceri pline de veselie, iar apoi însurăţeii au fost lăsaţi să se bucure în pace de dragostea lor. Abu-Hasan şi soţia sa într-adevăr se iubeau foarte, şi afară de ceasurile când trebuia să se înfăţişeze înaintea califului şi a Zobeidei, toată vremea şi-o petreceau nedezlipiţi unul de altul. Adevărul e că *Vraja inimii* avea toate darurile cu care să poată robi pe Abu-Hasan; nu numai că era frumoasă, dar, după dorinţa lui, ştia să-l înveselească serile, la masă, ţinea una cu el şi la glume şi la bărdacă.

Aşa au trăit ei amândoi împreună cuminţi, veseli şi fericiţi sub ocrotirea strălucitului calif Harun-al-Raşid şi a minunatei Zobeide, până la adânci bătrâneţi.

Postum, în vol. *Abu-Hasan* (1915)

58 Travestit

Referinţe Critice

În *O scrisoare pierdută*, pe cei doi institutori, agenţii lui Caţavencu, îi cheamă Ionescu şi Popescu (primul Ionescu şi primul Popescu ai lui Caragiale). Aceasta însamnă că ei sunt de extracţie populară, feciorul popei şi feciorul lui Ion. Fac parte dintre cei care se ridică din poporul de jos. (Până atunci „poporul“ era burghezia.) E un episod al „ridicării noroadelor“, care începe mai pronunţat atunci.

Aceste nume, împreună cu Diaconescu, Protopopescu, Iconomescu (feciori de diaconi şi preoţi, de diferite grade; mulţimea lor *constată* faptul real că, la începutul „ridicării noroadelor“, mai ales preoţii, mai înstăriţi sau deja diferenţiaţi de norod, putea furniza fii cu oarecare învăţătură de carte, ca să ocupe funcţiile create de formele nouă – deocamdată funcţiile mici), aşadar, aceste nume vor mişuna, *mai târziu*, în *Momente*. Aproape nici nu-i va chema altfel, decât atunci când autorul îi va numi cu numele de botez, şi atunci se vor numi Lache, Mache, Tache, Mitică etc.

Dar cum aceste nume, pe lângă evocarea extracţiei populare, sunt, prin frecvenţa lor, aproape nume comune, Caragiale a mai intenţionat să evoce şi lipsa de individualitate a acestor personagii, caracterul lor de gloată, o ceară amorfă, pe care formele nouă şi urmările lor au lăsat aceeaşi pecetie – urâtă, după sentimentul lui Caragiale.

E natural ca pentru el toate aceste nume să aibă ceva comic. Comicul lor vine din cauză că ele îi evocă mahalaua. Dar sunt comice şi prin frecvenţa lor, prin faptul că au ajuns ca nişte nume comune. Frecvenţa, uniformitatea aceasta e „du mécanique plaqué sur du vivant“.

Şi-n adevăr, acei pe care el îi numeşte Popeşti şi Machi în *Momente* n-au individualitate. – Marele creator de oameni Caragiale n-a creat în Machi şi în Popeşti individualităţi pentru că, după el, n-au individualitate nici în viaţa reală. Formele nouă i-au redus la unitate, i-au făcut la fel de ridicoli. Comicul fiecăruia e comicul întregii categorii. Unul suferă de „situaţia“ ţării, altul suferă de „lacuna“ din codul penal – aceasta e singura deosebire.

Marele creator Caragiale a reuşit să facă acest *tour de force* de creaţie, se poate zice negativă: să nu dea nimic individual acestor tipuri, ci numai pecetea categoriei lor.

În comedii, unde avea de creat caractere, n-a procedat aşa. Acolo personagiile, oricât de neînsemnate, au nume foarte individuale. [...]

De altfel, pe vremea când a scris comediile ori în timpul când şi-a plasat acţiunea pieselor, abia începuse „ridicarea noroadelor“. Abia începuse ascensiunea lui Mache şi Popescu. Chiar dacă n-ar fi fost motivul principal – nevoia impusă de genul literar de a crea individualităţi – realismul, supunerea la obiect, trebuia să impue lui Caragiale sgârcenie de Popeşti.

Ce rol are la Caragiale numele în conceperea personagiului se poate vedea mai bine decât oriunde într-o schiţă din *Momente*, unde a luat ca erou un Mache, dar l-a pus într-o situaţie serioasă şi tragică. E *Inspecţiune*, în care e vorba de sinuciderea unui casier.

Schiţa are ca personagii exact personagiile din celelalte *Momente*.

Dar aici pe erou îl cheamă Anghelache, tot nume de om din clase inferioare, dar rar şi mai serios şi nemaiutilizat de Caragiale aiurea. Iar celelalte personagii din *Inspecţiune* (adică Lachii, Machii, Ioneştii şi Popeştii din alte schiţe) aici n-au nume. Caragiale le-a ascuns numele, căci dacă-i numea, trebuia să-i cheme ca în toate schiţele, cu atât mai mult cu cât e vorba de o petrecere la o berărie între exact aceiaşi „amici“ din restul *Momentelor*.

Dar aceşti funcţionari *acum* nu mai vorbesc fleacuri. Ei sunt îngrijoraţi de soarta lui Anghelache, pe care o presupun teribilă. Iată de ce Caragiale n-a putut să le spună pe nume. Numele acestea comicizate atât de mult de el ar fi dăunat atmosferei grave a bucăţii. (Când însă, în peregrinaţiile lor nocturne, ca să dea de urma lui Anghelache, întâlnesc un amic al lor care nu luase parte la afacerea asta gravă – acesta are nume şi-l cheamă firește: Mitică.) [...]

În Caragiale se vede gradaţia. De la Miţa Baston la Mari Popescu şi de la Mari Popescu la Esméralde Piscupesco. De-atunci încoace, a trecut vreme – şi Esméralde a născut pe Pulchérie. E istoria întreagă a „ridicării noroadelor“, a evoluţiei burgheziei noastre simbolizată şi prin nume, tot mai moderne şi mai occidentale.

Această problemă a numelui Caragiale n-o uită niciodată, atât de mult numele face parte din procesul său de creaţie. Într-o schiţă, pe două mahalagioaice vechi le cheamă Ghioala şi Anica. Pe fiicele lor: Matilda şi Lucreţia. În altă schiţă, în care institutoarea dintr-un târguşor e Aglae Popesco (aici occidentalizarea a lucrat teribil la nume) şi secretarul primăriei Athanasiu Eleutherescu (Tanase Lefterie a fost înnobilat prin etimologism) – pe consilierul comunal,

aşadar simplu cetăţean, mahalagiu de modă veche, îl cheamă *încă* Niţă Necşulescu (modernizat şi el din Neacşu).

În toate aceste schiţe e vorba de Muntenia.

În schiţele cu subiect din Moldova (plasarea subiectului în Moldova se cunoaşte după limba personagiilor), lucrul se schimbă cu totul. Aici personagiile se numesc: Gudurău, Perjoiu, Grigoraşcu, Buzdrugovici, Bostandaki etc. – iar numele de botez sunt: Costăchel, Iordăchel, Athenais, Edmond, Raoul etc. – Pronumele acestea sunt foarte individuale şi chiar cu o nuanţă de „originalitate“, adică de bizarerie. Prin această originalitate, ele amintesc numele din Gogol [...]

Formele nouă, burghezirea, ridicarea noroadelor etc. sunt fenomene *mai ales* munteneşti. Şi de aceea Caragiale a urmărit fenomenul mai ales în Muntenia. Moldova a rămas la urmă. A rămas mai veche. Aceasta l-a frapat pe Caragiale şi aceasta o redă prin numele personagiilor. [...]

Iar şarjarea acestor nume moldoveneşti este dreptul autorului comic, cum am văzut. Această şarjare este făcută cu mult simţ al realităţilor. Aceste nume ne evocă perfect caracterul de special, de învechit, de „original“, de „survivance“ – de tot ceea ce a redat şi Gogol în opera sa. [...]

În opera lui Caragiale problema numelor proprii e mai importantă decât în opera altor scriitori, pentru că opera lui e comică, şi într-o astfel de operă, numele e o *însuşire* mai esenţială a personajului decât în alte genuri literare.

Dar problema aceasta la Caragiale a fost mult mai complicată. Numele nu aveau să caracterizeze tipurile din punct de vedere al caracterului. Ele trebuiau să caracterizeze şi clasa socială, veche sau nouă, a personagiilor, originea lor etnică, provenienţa lor muntenească ori moldovenească şi rolul lor social, pentru că opera lui are ca obiect moravurile dintr-o vreme de tranziţie, adică de amestec între vechi şi nou, indigen şi străin etc.

Numele din opera lui Caragiale *analizează* toate aceste stări şi toate aceste deosebiri. Luminează, în felul lor, istoria şi sociologia României din a doua jumătate a veacului trecut. Şi sunt formule rezumative. [...]

Dar de la răsboi încoace, s-a produs un alt val, mai mare şi mai tumultuos, al „ridicării noroadelor“, însoţit, fireşte, de o altă „cădere a neamurilor“ (unele din aceste „neamuri“, acum căzute, erau ele

însele ridicate din „noroade“). Aşadar, de la război încoace, Caragiale a devenit din nou de actualitate.

Şi va trebui să treacă iarăşi multă vreme, pentru ca „noroadele“ ridicate acuma să devină „neamuri“ şi să se cureţe de „caragialism“.

„Noroadele“ care se ridică acuma sunt aproape întregul popor. E opera războiului şi a urmărilor lui sociale şi politice. Vechea cultură rurală, acea care a produs pe Creangă şi care era o cultură adevărată, atacată de formele nouă încă înainte de război, e pe cale de a dispărea. Dar de la acea cultură veche şi până la cultura adevărată europeană, este spaţiul tuturor „caragialismelor“. Saltul ţării întregi, peste spaţiul acesta, la cultura europeană (varianta românească), indiferent de ce grad, dar europeană, este evoluţia viitoare a societăţii româneşti, dacă evoluţia va fi normală.

Atunci toate „noroadele“, după ce-şi vor fi făcut stagiul în fatalul „caragialism“ al fazelor de tranziţie, vor deveni „neamuri“.

Până atunci Caragiale nu va fi niciodată inactual, sau cu totul inactual.

G. Ibrăileanu, *Numele proprii în opera comică a lui Caragiale*; reprodus în G. Ibrăileanu, *Studii literare*, ediţia a II-a, Editura Cartea Românească, Bucureşti, [1931], pp. 83-90

Caragiale era un meridional leneş, înzestrat cu o inteligenţă şi o fantazie hotărât supranormale. Toţi acei care s-au priceput să-l observe vorbesc, în această privinţă, la un fel despre dânsul: risipa fantastică de spirit şi imagini de care era capabil omul acela arăta neîndoielnic o viaţă internă de o neobişnuită intensitate. Neobosit la vorbă – singura hărnicie autentică a meridionalului – el suferea greu de criza persistentă la care supune compunerea scrisă. Scrisul este muncă, şi munca-i lucru incomod; iar Caragiale ura incomodul cu cea mai sensuală violenţă. „Să stau în cămaşă, cu picioarele goale, tolănit într-un port de miazăzi, şi să ţin trecătorii de vorbă cu poveşti“ l-am auzit zicând, şi cred că închipuirea lui era atunci, ca mai totdeauna, exactă. De porturi n-a avut parte, dar de cafenele destul. Pe deasupra, a apucat o societate românească patriarhală încă, din care lipseau asprimile stricte ale vieţii burgeze, ori cel puţin puterea lor de constrângere era mult prea slabă. Lipseau şi condiţiile care să facă producţia intelectuală cât de puţin rentabilă. Îndemnul la scris era dar slab, dinăuntru şi dinafară. Caragiale s-a cheltuit în literatură vorbită.

Scrisul este lucru mut; şi-i mare canon pentru un meridional să lucreze pe tăcute. Îmi vine a crede că tocmai necazul şi sila aceasta, duşmană firii sale, dezlănţuie o energie particulară în sufletul meridionalului constrâns la muncă tăcută şi-l face să-şi lucreze scrisul cu o trudă înverşunată, care explică destul de bine mult citata perfecţie stilistică a literaturilor sudice. Dar nu trebuie uitat aici că meridionalul este obsedat, şi când tace, de efectele sentimentale şi estetice ale vorbei rostite în gura mare. Scrisul lui Caragiale îşi are, cred, hotărât loc de cinste în această tradiţie, latină, cum se zice, de scrupulozitate verbală. Pentru corectitudinea gramaticală era, ca Malherbe şi Boileau, fanatic până la enormităţi: fastidios repeta, de pildă, că omul nu suflă cu genele în lumânare, cum pretindea el că zice cu neiertată neglijenţă Eminescu, în versul cunoscut.

Caricatura în opera lui Caragiale este îndeobşte eminent amuzantă. Caragiale a fost un demon al veseliei. Gherea pare să fi simţit aceasta, când îl acuza că râde cu poftă. Se înţelege că acest neobosit moralist porneşte de aici numaidecât un plan pentru un Caragiale cum ar fi trebuit să fie: să simtă amărăciune, să se revolte, să râdă cu adâncă seriozitate; şi arată că acest autor a fost cum nu trebuia să fie, pentru că n-avea „idealul trebuincios“. Gherea era foarte tânăr când gândea acestea; în anii lui de plină maturitate se liberase desigur de multe dintre ortodoxismele inutile şi naive ale tinereţii. [...] Şi aici discipolul ajunge mult mai departe decât învăţătorul: din toată producţia lui Caragiale, Ibrăileanu scoate cu hotărâre informaţia că scriitorul trebuie să fi fost un om foarte rău, nesimţitor chiar la drăgălăşeniile neastâmpărate ale celor mai inocenţi copii, şi că prigonea chiar căţeii când îi bănuia că nu ţin, prin educaţie şi din tot sufletul, de partidul conservator.

Astăzi, în faţa operei isprăvite, doar spirite prea zelos politice mai percheziţionează poate după intenţii de partid. Raoul şi „le Général Grégorachko“, Gudurăii, Edgar Bostandaki, Stasache Panaitopolu şi tot neamul nu sunt însemnaţi prin culoare de partid [...] Dar avea culoare de partid Guvidi, contemporanul lui Zibal şi al popei Niţă? Şi de unde-i sigur că partidul cucoanei Joiţichii nu-i conservator? Agamiţă cel puţin este categoric „rumânu imparţial!“; şi-i lucru însemnat că acest triumfător cumulează superior calităţile lui Caţavencu cu ale lui Farfuride. Dandanache este o concluzie de geniu. Caragiale povestea adesea în ce trudă de nedumerire îl ţinuse lungă vreme contrastul dintre cele două eminenţe: Farfuride–

Caţavencu, şi ce violentă satisfacţie l-a cuprins când i-a izbucnit în minte soluţia strălucitoare a figurii culminante.

Să lăsăm dar partidele: „materialul este al naţiunii!“

„Naţiunea“ nu-i poporul românesc, ci acea societate orăşenească care se afirma purtătoare a unei conştiinţe de cultură nouă, indiferent de calitatea ei rudimentară ori nu. Această naţiune este de caracter hotărât meridional, şi prin aceasta ea a fost un excelent stimul pentru instinctul caricaturist şi verva veselă a lui Caragiale. Între apucătura artistului şi caracterele cele mai vădite ale societăţii în care a lucrat s-a stabilit o fericită colaborare. Vioiciunea sudică este un reactiv energic, care face să apară ridiculele în forme cu deosebire tari. Prostia care stă latentă într-o masă umană nordică, flegmatică, tăcută, se degajează viu şi colorat în focul exuberanţei meridionale.[...] Când Caţavencu ţipă: „Nu voi să ştiu de Europa; eu ştiu numai de România mea“ – el nu aruncă numai o hiperbolă demagogic-patriotică, ci rezumă, grosolan, dar adevărat, stări sentimentale care circulau, mai bine ori mai slab ascunse, prin sufletele multor bărbaţi eminenţi ai ţării, indiferent de cultura sau culoarea lor politică. Cu atât mai iritată trebuia să fie vanitatea socială şi naţională, cu atât mai bogată recolta de comic în lumea aceasta silită la adaptări multiple şi repezi, expusă prin urmare la toate stângăciile fatale acestor adaptări. [...]

Lumea aceasta, de care se îngrozesc atâta judecătorii moraliceşti ai lui Caragiale, îmi pare că se deosebeşte printr-o vastă lipsă de perversitate. Vorbesc de modelele reale, nu de preparatele artistului. În societatea nouă românească ticăloşiile de orice fel poartă aproape constant semnul inocenţei; aceşti oameni fac rău fără să păcătuiască. Perversitatea, viciul adevărat şi tragic nu sunt cu putinţă decât acolo unde, printr-o îndelungată şi profundă constrângere morală şi religioasă, s-au putut forma acele duplicităţi şi conflicte din care se naşte conştiinţa complicată a binelui şi răului moral. O lume care să mai fie ignorantă în această ştiinţă decât lumea în mijlocul căreia a creat artistul Caragiale ar fi, cred, greu de găsit în tot cuprinsul societăţilor istorice. Aceşti români orăşeni îmi par deopotrivă de candizi, în bine ori în rău.

Paul Zarifopol, *Publicul şi arta lui Caragiale*, în *Artişti şi idei literare române* [1930]; reprodus în Paul Zarifopol, *Pentru arta literară*, ediţie şi prefaţă de Al. Săndulescu, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1997, vol. I, pp. 187-194

Caragiale e un moralist, în sensul clasic francez, care în loc să graveze portrete, ca un La Bruyère, sau să scrie maxime, ca un La Rochefoucauld, de care se apropie mai mult prin intuiţia ce o are asupra omului, fiind dotat cu un esenţial geniu dramatic, a scris comedii; prin sensul lor ciclic social, prin puterea de a individualiza oameni, ca şi prin excepţionala lui virtuozitate tehnică, Ion Luca a făcut operă de moralist (în sensul precizat mai sus). Nenorocul lui a fost să cadă pe mâna moralizatorilor, sociologi sau moralişti pur şi simplu, care în loc să înţeleagă au strâmbat din nas, au polemizat cu el şi cu ficţiunile lui şi l-au privit ca pe un măscărici, fie şi genial. Chiar unui moralist ca Zarifopol i-a scăpat această latură a geniului caragialian; studiile lui despre Ion Luca stăruiesc în a sublinia caracterul, impresia de amuzament a comediilor. [...] Eroii comediilor şi *Momentelor*, dincolo de egoismul lor individual (vanităţi, plăceri, avere, onoruri, putere), susţinut prin viclenie, prin incorectitudine, umilinţă, exprimă o solidară, obsedantă şi inalterabilă *conştiinţă tranzacţională*. Caragiale a văzut atât de clar şi de adânc în psihologia etnică, aplicată la viaţa socială (instituţii, familie, politică, stat), încât a iritat, firește, susceptibilităţile convenţionale, pe care orice societate le are. Dar judecata criticii n-are a se preocupa de susceptibilităţile convenţionale atât timp cât stă pe planul ficţiunii, şi nu trebuie să-şi împăienjenească mintea cu tot soiul de consideraţii lăturalnice. Structura etnică a unui popor nu se reduce la o faţă, şi niciun scriitor n-a cuprins, în geniul lui, toate feţele acestei structuri. Naiva pretenţie a criticilor, ce vor parcă să găsească un geniu complet în orice mare scriitor naţional, este atât de copilăroasă, că nu merită a fi nici blamată. Şi apoi, convenienţele sociale, morala colectivă nu e păstrată în comedii şi în *Momente* cu o naturaleţe care constituie o adevărată etică, în înţelesul ei de adaptare la viaţă, la împrejurări, la realităţi?... [...]

Omul comic al lui Ion Luca e omul văzut de un moralist neîndurat; nu-l interesează raporturile lui cu natura, cu Dumnezeu, cu toate sentimentele înalte, poetice, sublime, ci omul social prin excelenţă, iar etica lui e în funcţie de egoismele înconjurătoare; nu mai puţin etern, prin esenţa lui, omul caragialian este lipsit de metafizică, de poezie, de eroism. Unicitatea lui Ion Luca, în înseşi cadrele junimismului, este titlul lui de nobleţe spirituală; dacă ar fi fost să fie după criticii cu rezistenţe de tot felul, dacă ar fi fost să corespundă „idealurilor“ ce căutau în Caragiale, de l-ar fi înghiţit

istoria literară; rezistând printr-o puternică structură individuală, a sporit astfel varietatea fenomenului creator ce se cheamă junimism.

Nu intenţionez să arăt lumea comediilor ca o expresie a moralităţii; dar nici o colecţie de monştri nu este, şi nici una de vicioşi monumentali. [...] Lume de conformişti, trăind cu spaima moralei convenţionale, apărându-şi egoismul până la limitele posibile ale *conştiinţei tranzacţionale*, ea însăşi formă a egoismului în care sumara noţiune de bine şi de rău, de licit şi ilicit, de moral şi imoral se împacă, se linişteşte, ca să-şi reia existenţa identic. Sentimentul de rotaţie a vieţii, aşa cum se reface, prin finalurile comediilor, sugerând reluarea aceloraşi situaţii (turburate o clipă prin neprevăzut) este inalterabil. Vodevilismul lor, de cea mai autentică şcoală franceză, nu e o simplă virtuozitate. Ion Luca, moralist mai presus de toate, s-a folosit de mijloacele dramatice, de la cele simple la cele mai complexe, de la cele mai exterioare la cele mai adânci, să desprindă o imagine a omului social, să fixeze o tipologie sufletească dincolo de tipologia schemelor clasice şi s-o individualizeze în personagii.

La fel a procedat şi în *Momente*, unde observatorul social îşi lărgeşte câmpul vizual prin felurite profesiuni şi diverşi indivizi. Acelaşi conformism, acelaşi egoism respiră şi schiţele lui, iar din suma indivizilor surprinşi în situaţii variate conturează o nouă tipologie sufletească, în care miticismul pare o prismă cu infinite faţete, rotindu-se în jurul unei axe fixe, a unui principiu de gravitaţie morală.

Un om caragialian există deci; comediile şi „momentele“ sintetizează, trecând prin mai multe straturi sociale, prin clasicile tipologii ale teatrului, prin varietatea indivizilor, o concepţie unitară a omului; ea merge spre esenţa lui morală, care e egoismul; dar acest egoism se încadrează, la rândul lui, într-o morală socială conformistă, într-o adevărată conştiinţă tranzacţională. Privit din această perspectivă, omul caragialian cristalizează o tipologie originală, înglobând în sine tipologiile consacrate ale comediei clasice. Părerea lui Zarifopol, care vede în viziunea lui Ion Luca un om caricatural, ni se pare insuficientă; după cum rezistenţele tuturor criticilor au redus valoarea comediilor la un document social sunt fundamental eronate. Într-o intuiţie monovalentă, de o rară nuanţare, cât priveşte tipurile şi indivizii, Caragiale a văzut concret multiplicat, o unitate umană; dintr-o tulpină robustă a urmărit, cu

luciditate, ramificaţiile ei numeroase, într-o desăvârşită arborescenţă. [...]

Tehniceşte, *Momentele* ţin de genul dramatic. Alcătuind un lanţ de „scenete“, aşa-zisele schiţe comice ale lui Ion Luca împing observaţia socială pe o arie mai întinsă. Se cunosc categoriile sociale, mediile din care-şi ia eroii: familia, şcoala, cafeneaua, berăria, birocraţia, mondenitatea, presa, justiţia, tagma preoţească etc. Prin ele defilează, într-o succesiune de momente concentrate, vii, mica şi marea burghezie bucureşteană, în numeroase situaţii şi populată cu atâtea personaje. Caragiale procedează şi aici de la particular la general, de la individ la speţă. Tipologia comediilor e în prelungire, în multe direcţii: încornoraţi, femei adulterine, cochete, întreţinuţi, cetăţeni, mai mult sau mai puţin indignaţi, mai mult sau mai puţin turmentaţi, intelectuali, funcţionari, comisari, în plus copii rău-crescuţi, soacre, mămiţici, ofiţeri, berbanţi, provinciali la Bucureşti, provinciali la ei acasă – un furnicar de oameni, circulând într-o atmosferă socială şi morală, exprimând un limbaj de o puternică specificitate. Omul caragialian, văzut în comedii, se multiplică într-o infinitate de faţete prismatice, configurând aceeaşi intuiţie, a egoismului şi conformismului etic. Raportul dintre psihologie şi indivizi e aici şi mai evident, în sensul individualizării, prin arta concentrării, prin limbaj, prin nuanţele psihologice de relief clar, imposibil de confundat. Miniaturistul care în comedii a lucrat pe spaţii sociale şi psihologice întinse, de frescă, de structură ciclică, în *Momente* se răsfaţă în tablouri care, înlănţuite şi coordonate în categorii, alcătuiesc o nouă frescă, aş zice din crochiuri. Excepţional desenator şi pictor, Ion Luca, prin juxtapunere de crochiuri, ajunge să contureze un tip general, nou faţă de comedii, tipul autohtonului Mitică, surprins sub atâtea nume, Lache, Mache etc. Văzut într-o rotaţie de situaţii, succedate în planuri repezi, tipologia lui capătă volum; prin amploare, adâncime şi nuanţe multiplicate, Mitică atinge însăşi starea de spirit care e miticismul. Formula lui Ion Luca, cu atâta insistenţă repetată de Zarifopol („simt enorm şi văd monstruos“), atenuată de sensul pur caricatural pe care i-l dă criticul, îşi află aici o aplicaţie strălucită. Dar nu atât o aplicaţie tehnică, aşa cum Zarifopol voieşte, cât una estetică. Într-adevăr, Ion Luca simte miticismul în inumerabilele lui cute şi-l vede în multiplicitatea lui individuală, cu o rară luciditate şi putere de viaţă.

Tipul circulă în variante de o claritate, de un contur şi o expresie mereu trează. Geniul miniaturist al scriitorului, atât de minuţios organizat în comedii, în *Momente* huzureşte, fiindcă tehniceşte se ia pe urmele lui pas cu pas, îl surprinde, îl divulgă, într-o mai mare libertate decât în tehnica actelor de teatru. Acolo tablourile se desfăşoară într-o economie şi un ritm unitar, între legi aspre de loc şi timp, aici se manifestă numai într-o stringentă unitate de acţiune. *Momentele* sunt construite pe tehnica izolată a scenei, pe dinamica ei rapidă, interioară, comediile trebuie să construiască tipul pe acte, pe scene, pe intrigă, într-o complexitate integrală, într-o organicitate mult mai dificilă. Mai liber în *Momente*, Caragiale va adânci mai multe, mai complexe nuanţe ale unui tip; şi aş spune că Mitică şi miticismul este personajul lui cel mai complex (în raport cu cele din comedii), fiindcă tehnica îi permite mişcări multe, situaţii mai bogate, poziţii comice variate. Fără îndoială că dramaturgul din comedii e mai meşter, având să domine atâtea constrângeri, având să clarifice într-un spaţiu şi timp limitat atâtea personagii, în cuprinsul unor tipologii, cum am văzut, destul de variate. În comedii nuanţele se stabilesc şi prin contaminarea tipurilor, prin ceea ce am numit tipuri mixte; în *Momente*, tipologia lui Mitică e unitară, situaţiile permiţându-i să exploateze, în succesiune plană, cât mai multe nuanţe.

> Pompiliu Constantinescu, *Comediile lui Caragiale* [1939]; reprodus în Pompiliu Constantinescu, *Scrieri*, ediţie îngrijită de Constanţa Constantinescu, prefaţă de Aurel Felea, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1967, vol. 2, pp. 122-140

Opera lui Caragiale nu e atât de copioasă încât criticul să simtă nevoia stratificării pe epoci. Teatrul e mai vechi, proza însă mai caracteristică pentru mentalitatea artistică. I.L. Caragiale este, după Delavrancea, scriitorul cel mai zolist, naturalistul nostru prin excelenţă. Cetăţeanul indignat, care locuia la Berlin şi admira civilizaţia germană, n-avea nici cea mai mică legătură cu literatura respectivă şi o cultivă dimpotrivă pe cea franceză. Naturalismul este, spre deosebire de realism, şcoala de origine pozitivistă care introduce în literatură explicaţia şi toate metodele exacte de investigaţie. Pe zolist nu-l interesează tipul, ci legătura cauzală între fapte, seriile. Preferinţa lui e pentru patologie şi sociologie, unde se pot urmări înfurcatele rădăcini ale temperamentului. Problema

ereditǎţii îl obsedează şi ospiciul îl atrage. Charcot a fost idolul zoliştilor şi nu e naturalist care să nu fi studiat un caz de patologie mentală, o boală socială. Se înţelege că şi criminalistica e tot atât de gustată. Crima nu mai e acum faptul epic palpitant, romantic, e un caz în care se verifică determinismul. Intenţia naturalistă a lui Caragiale este învederată şi e de mirare că n-a fost luată în serios. Dar poate fi la mijloc puternica impresie de viaţă care acoperă ţinuta scientistă. E cu putinţă oare o nuvelă mai pozitivistă decât *O făclie de Paşti*? I s-a zis des nuvelă psihologică, deşi ea este mai mult fiziologică, etnologică, în sfârşit într-un câmp de relaţii ce depăşesc cu mult conştiinţa. Leiba Zibal, hangiu în Podeni, a fost ameninţat cu moartea de o slugă rea, alungată. În noaptea Învierii, Gheorghe vine şi încearcă să deschidă poarta, făcând o bortă cu ferăstrăul. Ovreiul îi prinde mâna într-un laţ şi i-o arde cu lampa. Apoi înnebuneşte. Cum e cu putinţă ca un om slab să facă o faptă aşa de grozavă, care cere sânge rece? Explicaţia imediată de ordin psihologic este: frica. Spaima are adesea efectele curajului. Constatarea aceasta simplă a reţinut cu precădere atenţia scriitorului, care a revenit asupra ei. Însă fapta lui Zibal e aşa de teribilă şi de ingenioasă, încât nu pare ieşită dintr-o surescitare comună. (S-a făcut o comparaţie cu cazul zarafului Chryseros din *Asinul de aur* al lui Apuleius, care ţintuieşte cu un piron mâna introdusă printr-o gaură a lui Lamachas.) Este dar nevoie de frică delirantă, imaginativă, greu de întâlnit oricând. Aci începe aparatura naturalistă a lui Caragiale. Leiba Zibal aparţine unei rase bătrâne cu nervii zdruncinaţi şi cu imaginaţia înspăimântată de lungi persecuţii. Nu e rar evreul fricos prin atavism şi suspectator de „goi“. Prin urmare era de ajuns ca un creştin să ameninţe chiar şi în glumă pe omul din ghetou, ca el să se simtă năpădit de o nelinişte ancestrală. Însă evreii normali sunt timoraţi în forme defensive, văităreţi, acomodanţi. Zibal e sinistru. Scriitorul ne destăinuie o condiţie particulară. Leiba Zibal a avut în copilărie un şoc nervos, pe când asista la o bătaie, care i-a lăsat o fobie incurabilă [...].

Deci Zibal suferă de spaimă atavică şi de teroare cronică de origină traumatică. Scriitorului îi mai trebuie pentru eroul său imaginaţie şi factorul delirant îl găseşte în paludism:

„De sărăcie a scăpat Leiba dar sunt toţi bolnavi, şi el şi femeia şi copilul – de frigurile de baltă.“

Boala aceasta febrilă dă pacientului o acuitate excesivă a simţurilor, halucinaţii auditive uneori. Sunetele se propagă în urechile bolnavului haotic şi dureros:

„Ceasornicul ţăcănea în perete. Zgomotul acesta monoton supăra pe Zibal. Omul nostru puse mâna pe limba ce se legăna şi-i stinse mişcarea.

Gura lui era uscată. Îi era sete. Spălă un păhăruţ în cada cu trei picioare de lângă tarabă şi voi să-şi toarne rachiu bun dintr-un şip; dar gâtul şipului începu să clănţănească tare pe buzele paharului... Aceste sunete era şi mai supărătoare. A doua încercare, cu toată voinţa lui de a-şi birui slăbiciunea, nu avu mai mult succes.

Atunci, renunţă la pahar, lăsându-l să cadă domol în apă, şi înghiţi de câteva ori din şip. Puse după aceasta la loc şipul, care atingând scândura produse o ciocnitură de speriat."

Impresionabilitatea maximă a hangiului pus într-o tensiune sufletească ce ar conveni unui poet, e oricând pe punctul de a da, la cel mai mic element deprimant, melancolia care duce la ataraxie, dar şi la ieşiri violente. Caragiale a aşezat pe hangiu într-un mediu sumbru, ce ar fi numai romantic pentru un creştin, dar care devine terorist pentru evreul neiubitor de natură [...].

Mlaştina nu e numai o realitate, ci şi un simbol oniric. Visele deprimaţilor sunt pline de smârcuri iar veghea de febricitant a lui Zibal ia astfel caracterul unei reverii neurastenice. Odată stabilite cauzele latente, actul e dezlănţuit. În aspectul exterior, psihologic, grija lui Caragiale este pentru analizarea minuţioasă a fenomenului încordării. L-a studiat şi în alte împrejurări. Evreul trece printr-o criză malarică. Un client brutal îl gâdilă (excitaţie fizică) şi-i strigă: „Scoală, jidane" (excitaţie morală, deşteptând amintiri recente şi surde aprehensiuni identitare). Cu diligenţa vin doi studenţi care discută în han, citând pe Lombroso, despre problema criminalităţii, făcând portretul tip al delincventului. Este noaptea Învierii, când Gheorghe a făgăduit că se va răfui cu hangiul. Noaptea produce anxietate prin sunetul de clopote, veghe, lumânări migrante. E o sărbătoare a „goilor" care redeşteaptă străvechi temeri. Când sluga bestială vine, evreul a atins pragul de sus al încordării şi tot ce face aparţine iniţiativei patologice. Este foarte firesc ca forţele lui

sufleteşti să se prăbuşească după atâta abuz de energie şi ca eroul să recadă în apatie, de astă dată definitiv demenţială. În fond, prin urmare, Caragiale tratează un caz de clinică, compunând o foaie de observaţie, cu date ereditare, antecedente, stare somatică, prodrom şi celelalte. Anume rezerve ale contemporanilor au oarecare îndreptăţire. Nuvela nu are umanitate, nu trăieşte decât din observaţia ştiinţifică şi pentru cititorul comun, conţinutul se reduce la o scenă de groază, la un fapt divers criminalistic. Dar, în fine, autorul e Caragiale, narator de rasă. Întâmplarea lui Zibal este de neuitat şi un accident unic reprezintă şi el o formă de viaţă.

Motivul crimei din frică îl reia Caragiale în monologul *1 aprilie*. Aci cazul e mai simplu. Omorul se face orbeşte, fără tehnică savantă, astfel că, nemaifiind nevoie de factorul paroxistic, se renunţă la explicaţii prea îndepărtate. Dar şi de data aceasta nu e vorba de o frică banală. Factorul patologic anterior psihologismului pur e laşitatea maladivă a lui Mişu Poltronu [...].

Cu un astfel de om accidentul era de prevăzut. Mitică joacă lui Mişu o farsă, determinându-l printr-o scrisoare plăsmuită să se întâlnească la movila din Cişmigiu cu o cârciumăreasă pe care o iubea. Nu veni iubita, ci o complice a farsorului, care jucă rolul soţului ultragiat. De frică, Mişu lovi pe întuneric cu bastonul şi omorî pe Mitică. Problemă serioasă de psihopatie strecurată în comicul aparent al unui monolog, ceea ce nu exclude fireşte satira socială.

În alte nuvele, Caragiale a studiat numai procesul încordării şi nebunia de origine paroxistică. De data aceasta domeniul e curat psihologic, totuşi mentalitatea naturalistă stăruie în preocuparea de a stabili lanţuri cauzale. Iată, de pildă, *În vreme de război*. Un popă tânăr e căpetenia unei bande de tâlhari. Când ceata e prinsă, popa se mărturiseşte fratelui mai mare, d-l Stavrache, hangiu, care îl ascunde şi îl sfătuieşte să se ducă volintir la oaste spre a i se pierde urma. Preotul de altfel nici nu era bănuit. În d-l Stavrache s-a născut duhul lăcomiei. Rămas stăpân peste averea fratelui, el îşi face socoteala că acela e în neputinţă de veni să şi-o mai ceară:

„...Dar o să-ndrăznească să se mai întoarcă?
...Dar dacă îndrăzneşte şi se-ntoarce?... Atunci ce-i de făcut?
...Da! Dar sergentul se poate întoarce; popa, ba!

...Dar dacă-i vine aşa o nebunească sergentului să spuie că el e stăpânul averii, întâmplă-se orice s-o întâmpla! că odată a purtat barbă şi plete.

...Da, dar atunci procurorul îl rade şi-l tunde de-a binelea.

...O veni?... n-o veni?...“

Acestea sunt ideile ce muncesc pe Stavrache, care se vede că nu e deplin încredinţat de justeţa argumentării. Îndoiala îl chinuie. În sfârşit, o scrisoare vine să-l liniştească. Cineva îi scrie că sublocotenentul Iancu Georgescu a murit în război. Şi totuşi în curând chinurile îndoielii cuprind din nou pe hangiu, care cade în aceleaşi fobii haluciantorii ca şi Zibal. Caragiale introduce acum un element psihic pe care îl va trata şi separat: percepţia obscură a nevăzutului, presimţirea. Intrăm aproape în domeniul misticei. Cu toate documentele, d-l Stavrache simte că popa trăieşte. Şi într-adevăr, preotul vine. Paralelismul cu *O făclie de Paşti* e izbitor: hangiu şi într-o parte şi-n alta, aşteptare încordată a unei catastrofe. Fratele îl lămureşte că a umblat cu banii regimentului şi are lipsuri ce trebuiesc grabnic împlinite şi-i cere să-l ajute cu o sumă de bani, din chiar averea lui de altminteri. Ar fi fost firesc ca hangiul să-i satisfacă rugămintea. Dar se vede că lăcomia lui este aşa de mare şi ideea de a înapoia averea atât de chinuitoare, încât se petrece în el o dramă neaşteptată. Ajuns la capătul ultim al încordării, înnebuneşte. Pagina respectivă e magistrală:

„Drept orice răspuns, Stavrache se ridică în picioare foarte liniştit; se duse drept la icoane; făcu câteva cruci şi mătănii; apoi se sui în pat şi se trânti pe-o ureche, strângându-şi genunchii în coate.

Pe când musafirii stăteau nedomiriţi, uitându-se când unul la altul, când la omul ghemuit, acesta începu să horcăie tare şi să geamă.

Dormea?... Visa urât?... Aşa repede s-adoarmă?... Se preface?...

Dar n-apucară să-şi pună din ochi atâtea întrebări şi horcăielile se porniră ca un clopot, întrerupte de gemete din adânc, în timp ce trupul tremura tot mai tare şi mai tare clănţănind din dinţi.

Fratele se apropie de pat şi atinse cu mâna umărul omului chinuit de cine ştie ce vis. La acea uşoară atingere, un răcnet! – ca şi cum i s-ar fi implântat în rărunchi un junghi roşit în foc – şi omul

adormit se ridică drept în picioare, cu chipul îngrozitor, cu părul vâlvoi, cu mâinile-ncleştate, cu gura plină de spumă roşcată. Ca o furtună se repezi, apucă masa şi o trânti de duşumea făcând tot ţăndări.

Lumânarea căzând se stinse şi odaia rămase luminată numai de candela icoanelor şi de tăciunele din vatră.

Stavrache rămase o clipă cu mâinile ridicate cât mai înalt, dete alt răcnet zguduitor şi se năpusti asupra lui frate-său: îl doborî la pământ, năruindu-se peste el.

– Săi, că mă omoară!“

Această nuvelă e superioară celeilalte, problema e mai complexă şi mai fină, fără acel spectaculos melodramatic ce obligă pe cei mai mulţi să căineze tragedia milenară a evreului, iar pe unii să regrete ura lui contra „goilor“. Aici, pe lângă analiză, întâlnim şi tipologie, fiindcă Stavrache, frate neomenos, întruneşte ceva din eternul uman. Nu lipseşte de altfel nici obligatoriul factor ereditar al naturaliştilor, strecurat cu discreţie, de astă dată fără paradă scientistă. Incontestabil există o tară în familia în care un frate înnebuneşte iar altul se face tâlhar ca popă şi delapidator ca ofiţer. Posibil, alcoolism, pentru că îl vedem pe Stavrache bând.

De aproape înrudită este nuvela *Două loturi*, în care cei mai mulţi sunt dispuşi a vedea o compoziţie veselă. Dimpotrivă, nuvela reprezintă o dramă cu atât mai dureroasă cu cât aparenţele sunt mai parodice. Domnul Lefter Popescu, umil impiegat, strivit de mediocritatea existenţei (ca scriitorul însuşi), se află în culmea celei mai legitime iritaţii. A câştigat loturile cele mari de câte 50 000 la două loterii şi acum când norocul l-a atins cu aripa nu găseşte biletele. Cercetările pentru descoperirea lozurilor, făgăduinţele şi umilinţele d-lui Lefter sunt etapele savante ale disperării. Surescitarea eroului atinge faza mâniei teatrale atunci când află că vesta în care se bănuiau a fi biletele fusese schimbată la o chivuţă pe farfurii. Platitudinea obişnuită a lui Lefter, aprinsă de disperare, dă o formă burlescă de patos:

„– Unde sunt farfuriile?... Voi să văz farfuriile! Adu farfuriile! porunceşte straşnic d-l Lefter.

Consoarta sa, fără să mai zică o vorbă, se supune: i le aduce şi i le pune pe masă. Frumoase farfurii! cu chenar dublu, unul conabiu lat pe muche, şi altul pembè îngust pe buză. Domnul Lefter ia una şi-o sună – porţălan.

– Bravo! bun gust ai! zice rânjind sardonic.

Şi pac! trânteşte una pe jos... ţăndări, şi pe urmă paf! alta asemenea.

– Leftere!

–Aşa sunt eu galant, cocoană! când am chef, sparg; sparg, cocoană, când am chef farfurii de câte zece mii de franci una! sparg, mă-nţelegi, sparg al dracului!

Şi iar pac! paf! până la cea din urmă, pe când cocoana se scutură la fiecare, parcă ar arde-o cu un bici de foc.“

După atâta zbucium, Lefter suferă alt şoc: găseşte biletele. Starea lui ia acum aparenţa marilor calmuri, însă ea e o excitaţie euforică cu pierderea simţului critic. Fără a mai examina lucrurile de aproape, impiegatul îşi dă demisia din slujbă printr-o petiţie ţanţoşă şi barocă de sclav eliberat [...].

O lovitură şi mai grozavă aştepta pe Lefter. La bancher i se arată că numerile lui câştigase, într-adevăr, dar invers:

„– Uite ce e, stimabile, v-aţi înşelat... şi iacă de unde provine... Dumneata ai... Ciudat lucru, ce-i drept... Cum de s-a întâmplat!... Al dracului!... Dumeata ai la una tocmai numărul care a câştigat la cealaltă şi...

– Şi... ce?

– ...şi viceversa.“

Aruncat pe rând de la supliciul disperării la cel al speranţei şi înapoi, sufletul mediocru al lui Lefter nu mai poate suporta şocul şi cade într-o incoerenţă violentă şi demenţială, în care se recunosc (efect tragicomic) toate locurile comune ale indignării burgheze [...]

Aceeaşi temă a aşteptării anxioase e variată în *Inspecţiune* prin amănuntul sinuciderii. Anghelache, casier impecabil şi om de o rară cuviinţă, devine în preziua unei inspecţiuni de o violenţă neobişnuită [...].

Fireşte, toată lumea îşi închipuie că Anghelache are lipsuri în casă, iar când află că s-a sinucis, bănuiala se preface în certitudine. Şi cu toate acestea, la verificare nu numai că nu se constată lipsuri, dar se găseşte şi un plus. De ce oare s-a sinucis casierul? De frică. Fobia lui e maladivă, împotriva bunului-simţ elementar, şi acuză un anxios intrat în faza paroxistică la întâia zguduire. Autorul nu uită să-i alcătuiască foaia de observaţie. Casierul, bărbat între 40-45 ani, e holtei şi locuieşte cu sora şi cu mama lui. Prin urmare e un scindat cu teama răspunderii sociale.

Chestiunea eredităţii a cercetat-o Caragiale în *Păcat*, şi într-un chip insistent şi cumulativ (plăcut fraţilor Goncourt), care duce la o impresie neplăcută de monstruozitate umană. Un seminarist are legături cu o tânără văduvă bogată, dezamăgită în căsătorie, mamă a unor copii anormali. [...]

Sunt semne că nu numai tatăl e bolnav, dar şi mama, fiindcă băiatul care se va naşte din legăturile seminaristului cu văduva va fi un degenerat cu instincte de vagabondaj şi incest. Copilul, Mitu, creşte mare în casa fostului seminarist, acum preot, care l-a găsit hoinărind în mediile cele mai deşănţate. Preotul are şi o fată legitimă, Ileana, caz patologic şi ea. Cine va fi vinovatul unei asemenea naşteri? Preotul? preoteasa? În orice caz, prea mulţi eroi de ospiciu devin supărători. Fata are purtări sanguinare şi inconştienţe de epileptică [...].

Preotul îşi mărită fata, ea umblă acum, spre disperarea lui, după Mitu, învăţător în sat. Popa se duce la prefect să-i ceară un sfat şi acolo zăreşte pe nevasta prefectului, nu alta decât fata iubitei lui de altădată, soră vitregă cu Mitu [...].

Preotul găseşte cu cale să-i mărturisească lui Mitu că, fiind frate cu Ileana, păcătuieşte umblând cu ea. Fata se arată mai nepăsătoare la această ştire şi caută să se întâlnească cu flăcăul. Popa îi împuşcă pe amândoi. De bună seamă că nici preotul nu-i om normal. Ca şi celălalt, tâlharul, el ascunde instincte nepotrivite cu haina clericală. Hotărârea lui dovedeşte puterea pornirilor naturale. [...]

Caragiale se temea de piaza rea, de ghinion, credea şi într-o predestinaţie a caracterului. Într-adevăr, în existenţa lui Cănuţă „om sucit“ se văd orientări providenţiale. Născut în post, copilul iese la iveală înainte de sosirea moaşei, scapă la botez în cristelniţă, se poartă anapoda la şcoală, suferă greul şi izbucneşte la nimicuri, dă divorţ de nevastă pentru un crap ars iar nu fiindcă îl înşelase, se împacă văzând-o cu măseaua dureroasă, moare dintr-o mică

supărare şi nu din marile necazuri. În groapă, scheletul lui stă amestecat. „Suceala“ lui Cănuţă depăşeşte aşadar seria istorică. În *La Hanul lui Mânjoală*, nuvelă foarte imitată în spiritul ei de prozatorii următori, miraculosul formează sâmburele însuşi. Egdar Poe e adus la proporţiile moderate ale superstiţiei. Dragostea de văduvă care ameţeşte pe tineri e pusă în legătură cu puterile infernale, Mânjoloaia, hangiţa, cu diavolul. Lucrurile se petrec la veşnicul han, locul răscrucilor şi al tuturor tainelor. Tânărul rătăceşte câteva ceasuri pe furtună, cu gând de a se duce la logodnică şi se învârteşte ca printr-o forţă misterioasă în jurul hanului, unde Mânjoloaia îl aşteaptă cu farmecele ei. Clarobscurul misterios e remarcabil [...].

În altă nuvelă, *La conac*, evenimentul misterios se petrece tot la han. Acum diabolicul nu se mai arată sub ispita erotică, ci sub aceea a jocului de noroc. Feciorul de arendaş plecat să plătească moşierului câştigul se abate pe la han şi pierde la cărţi toţi banii. Supranaturalitatea accidentului e simbolizată în călăreţul satanic, proiecţie a iluziei superstiţioase [...]

Caragiale este, după Anton Pann şi N. Filimon, un mare promotor al balcanismului în sens larg, al unui spirit aflat la punctul longitudinal real ocupat pe continent. Balcanismul lui începe cu un etnicism provincial bizuit pe specificul muntean şi, încă mai exact, bucureştean. Eroul reprezentativ este Mitică. Atunci când notele caracterologice sunt estompate, rămân suficiente „miticisme“ care să dea eroului o coloare locală. Mitică este un cetăţean volubil, deloc singuratic, ca provincialii lui Brătescu-Voineşti sau ai lui Sadoveanu, având în cel mai înalt grad pe suflet interesele ţării, pe care le vede totdeauna în negru („Stăm rău, foarte rău, domnule!“) şi soluţii pentru toate problemele la ordinea zilei [...]

El are furia peroraţiei în public şi cu greu e smuls uneori din încleştarea discuţiei. [...]

Spiritul critic miticist este excesiv: nimic nu-i bun, totu-i „moft“. [...]

Mitică nu e numai patriot peripatetic şi incoerent, dar nu suferă rezerva, acostând familiar pe omul din stradă (amănunt ce trădează deodată, prin Caragiale, firea noastră meridională) şi pretinde să ia stante pede o atitudine. [...]

Eroul caragialian este la antipodul romantismului. De obicei solitarii, apăsaţi de muţenie melancolică, ai prozatorilor de mai târziu, trăiesc la munte şi în provincie. Muntele e mediul brumos al

romanticilor noştri, în vreme ce oraşul lui Bucur e Sudul de magna Grecia, cu lume promiscuă trăind în stradă, unde de asemeni meditaţia gotică n-a înflorit. Mitică e bârfitor, lichea şi intrigant mai mult din limbuţie. E tipic dialogul Mache-Lache, Lache fiind un Mefistofel de urlătoare. [...] Canalia e chiar Lache, care pune pe socoteala unui amic invenţiuni ale sale. [...]

Acest specimen de Mitică e generos şi zăpăcit, acceptând să facă servicii fără a avea tăria să le ducă la bun sfârşit. Costică a fost trimis cu o petiţie la Cameră de către cultivatorii de prune şi soseşte în capitală după închiderea corpurilor legislative, Mari Popescu (Mitică feminin) intervine pentru trecerea unui licean fără să cunoască pe candidat, transmis printr-un lanţ de recomandaţii, pentru că, facil îndatoritor el însuşi, Mitică înţelege să ceară servicii oricui („Să nu zici că nu poţi! Ştiu că poţi! Trebuie să poţi!“). El e comod, cu oroare de suferinţă. În sânge a rămas obiceiul ciocoiului de a bate din palme. Astfel necunoscutul care sâcâie pe funcţionarul de la Regie, fără scop precis, cere batista să se şteargă de sudoare şi câteva pahare cu apă, interesându-se dacă apa are gheaţă şi e filtrată. Impiegatul, înţelegător, îl dă afară abia după ce individul a băut cantitatea de apă cerută. Şi fiindcă este oriental, iubitor de zgomot verbal cu orice preţ, el are spiritul împăciuitor şi lipsa de dignitate a negustorilor de bazar. Dar afară, domnul cu petiţia răspunde foarte politicos: „– Mersi... Mă duc... Aşa? carevasăzică, la pensii, carevasăzică?!“, iar Lache, bunul amic, pălmuit straşnic, se mulţumeşte să constate: „Uite vezi? Ăsta e cusurul lui, – e măgar şi violent!... şi n-are maniere!“, chip de a atrage atenţia că un Mitică e mai ales un om manierat. În general, de altfel, eroii lui Caragiale sunt lipsiţi de vulgaritate sufletească şi, dacă sunt ridicoli, asta vine din faptul că vor să pară distinşi, fără a-şi fi educat încă limbajul şi gesticulaţia. Caragiale nu e deloc aşa de mizantrop cum se crede, şi nici aşa de deosebit de eroii lui, pe care nu-i striveşte sub ironii amare. Pentru el clasa de jos are toate simpatiile, vizibile bunăoară în respectul pentru culegătorul beat din *Repaus dominical*. Pesimismului naiv al lui Al. Vlahuţă îi răspunde cu o fină şi sănătoasă încredere în forţele naţiei. Stropşirea în sens incult a limbajului, făcută mai mult dintr-o plăcere de ureche, nu trebuie să înşele. Toţi eroii lui Caragiale se complac în graiul cu „nu pot pentru ca“ şi „mă-nţelegi“ care nu-i decât dialectul lor, sub care se ascunde o severă maturitate uneori, ca în cazul lui Mitică, din *Ţal*, negustor:

„– Eu, nene Iancule, n-am avut noroc să dispun de părinţi care să înţeleagă de ce fel de copil dispuneau, pe onoarea mea! Păcat că nu m-au dat să învăţ filozofia! eu ieşeam filozof, să nu crezi că spun mofturi! filozof: asta era nacafaua mea, nu negustor!“

> G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* [1941], ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, ediţie şi prefaţă de Al. Piru, Editura Minerva, Bucureşti, 1985, pp. 496-502

Nu va fi posibil să se scrie istoria socială a veacului nostru al XIX-lea fără o continuă referinţă la opera lui Caragiale.

„Am învăţat la şcoala lumii“, scria el. Cealaltă învăţătură, a cărţilor, el o privea cu rezerve, ca şi pe posesorii ei, rămaşi numai la ea, pedanţii de toate categoriile şi tipurile doctorale. Cu neîncrederea lui faţă de ideile generale [...], el persiflează odată mania filozofică într-unul din articolele consacrate prietenului său Gherea, teoretician şi restaurator, poate nu fără o referinţă mentală la polemicile acestuia cu Maiorescu: „O pulpă de viţel, scrie Caragiale, se istoveşte ca prin farmec sub cuţitul lui Gherea, care aruncă ciolanul gol deoparte pentru a apuca o a doua pulpă ce soseşte caldă. Iată, zic eu în gând, imaginea fidelă a nimicniciei adâncilor cercetări ştiinţifice. Pulpa de viţel reprezintă natura, lucrul în sine; cuţitul lui Gherea reprezintă spiritul nostru: el nu poate face alta decât să taie felii, mai mult sau mai puţin subţiri, după cum e mai mult sau mai puţin ascuţit, mai dibaci sau mai stângaci mânuit. A tăia o felie, a tăia cât de multe, nu vasăzică a pătrunde în esenţa pulpei de viţel. După fiecare trăsătură, ne vom afla în faţa altei suprafeţe: pulpa de viţel nu va voi să ne arate decât suprafeţe, ascunzându-şi sistematic sinele, aşa încât, când vom rămânea pe farfurie cu cea din urmă bucăţică şi cu ciolanul în mână, ne vom găsi tot în faţa unei suprafeţe... Vom fi distrus, până la cea din urmă firimiţă, obiectul cercetărilor noastre fără să putem pătrunde o clipă măcar în intima lui esenţă, în sinele însuşi al lucrului. Atunci vom face ce-a făcut d. Gherea: cu un zâmbet ironic, vom arunca ciolanul deoparte – şi iată scepticismul! Vom arunca ciolanul la câini, precum aruncă, obosit, filosoful chestiunea impenetrabilă în ghearele comentatorilor şi a profesorilor de Universitate“ (*Epoca*, 1897 [...]). Cu tot dispreţul său pentru speculaţia filozofică,

Caragiale este un spirit cultivat în înţelesul deplin al cuvântului. Toate formele literaturii îi stau la dispoziţie şi gustul lui, totdeauna perfect, nu se înşală când persiflează tirada retorică în teatrul romantic, fastidioasa analiză psihologică în romanul mai nou [...] Citiţi *Câteva păreri* (*Ziua*, 1896), apoi în *Notiţe şi fragmente literare* (1897) în care autorul, în afară de aceste rezerve ale gustului său, intervine în dezbaterea vremii asupra problemei artă pentru artă sau artă cu tendinţă, şi-l veţi vedea alegându-şi exemplele din Tacit, din Dante, din Shakespeare şi Molière, din Schiller şi din Goethe. Marile opere ale clasicismului nu-i sunt necunoscute. [...] Altă dată traduce din Cervantes, Charles Perrault, Edgar Poe şi Mark Twain. Caută motive în vechii povestitori, în Machiavelli şi La Fontaine. [...] Caragiale este un om de cultură. Darurile lui naturale s-au şlefuit în frecventarea marilor modele.

Cultura este însă la el o atmosferă de atelier. Dincolo de acesta, în viaţă, omului îi place să trăiască în formele şi atitudinile lui tradiţionale, reproducând tipul unui mucalit oriental şi balcanic cum trebuie să se fi aflat vreunul în şirul ascendenţilor lui. [...] Omul era un desăvârşit actor şi un *pince-sans-rire*, un ironist care dădea cuvintelor sale un înţeles mental opus aceluia rostit, încât conlocutorii lui nu puteau fi niciodată siguri dacă şi se vorbeşte „serios“ şi dacă nu cumva li se întinde o cursă. [...] Citiţi finalul bucăţii *Două loturi*: „Dacă aş fi unul din acei autori care se respectă şi sunt foarte respectaţi, aş încheia povestirea mea astfel... Au trecut mulţi ani la mijloc. Într-un târziu, cine vizita mânăstirea Ţigăneşti, putea vedea acolo o maică bătrână, oacheşe, înaltă şi uscată ca o sfântă etc.“ Simularea gravităţii, a patetismului, ca şi a tonului savant şi doctoral face parte din atitudinile cele mai frecvente ale umorului caragialian. În pornirea lui intimă, omul aspiră către simplitate şi încadrare firească în mediul lui. Atitudinile teoretice în viaţă, ideologismul de toate felurile îi dau accente de impacienţă. Când aude că Gherea, ca socialist, a refuzat decoraţia oferită de suveran, indignarea lui amicală nu se mai stăpâneşte. În convorbirile cu Eminescu, după cum o ştim din amintirile lui Slavici, impresiona contrastul dintre buddhismul poetului, formă de religiozitate savantă, absorbită din cărţi, şi religiozitatea lui Caragiale, „creştin drept-credincios, care se închina şi se da în paza domnului“. Scrisorile lui sunt pline de invocări ale ajutorului de sus, de binecuvântări împărţite amicilor lui şi familiilor acestora, cu gesturile tradiţionale ale unui om patriarhal. Pe acest plan se

înlănţuie, în sufletul lui Caragiale, cu ironistul lucid pe care l-am văzut mai sus, un sentimental, sensibil la durerile obşteşti, după cum ne asigură Slavici, stăpânindu-şi cu greutate în unele împrejurări emoţia. Când la banchetul *Astrei* unul din vorbitori ridică paharul în sănătatea marelui scriitor satiric, Caragiale ripostează cu vivacitate: „Eu sunt un sentimental, domnule!“ Şi când adunaţi în casa lui Vlahuţă, prietenii aşteaptă să-l sărbătorească pentru cei cincizeci de ani ai săi, împliniţi în aceeaşi zi, într-un târziu apare un om ostenit, gâtuit de emoţie, evocând adunării naşterea lui într-o casă săracă, greutăţile copilăriei şi ale drumului său în viaţă. Nu o dată şi-a amintit Caragiale de originile umile ale familiei sale, de întunericul din care a luptat să se desprindă. Lui Delavrancea îi scrie: „Frate Barbule, am părăsit amândoi de mici umilul acoperământ părintesc şi, care dincotro – tu din prăfăria Delei-vechi, eu din mocirlele Ploieştilor – am pornit sub paza unuia singur de sus. [...]“. Este evidentă în astfel de declaraţii, prin amintirea obârşiilor şi a începuturilor, expresia dorinţei de integrare în formele proprii ale unui suflet patriarhal.

... Ale unuia aparţinând însă oraşelor, nu satului, deşi satul şi ţărănimea nu-i erau străine şi le putea înţelege, după cum o dovedesc nu numai *Năpasta*, apoi *La hanul lui Mânjoală*, *În vreme de război*, *Păcat*, dar şi detaliile de realism rural într-unele din bucăţile lui fantastice. Oraşul este însă mediul firesc al lui Caragiale. Aci se simte în largul lui, printre oamenii adunaţi în furnicar, în agora, acolo unde se întretaie ştirile şi se pun la cale trebile publice. Când într-o vară se găseşte la Buşteni, împreună cu Slavici, în zadar acesta se încearcă să-l atragă la plimbări mai îndepărtate, „prin înfundăturile văilor şi peste coastele prăpăstioase până-n poienele culmilor“. Caragiale preferă tovărăşia oamenilor, „plimbându-se prin parc, pe şosea ori pe peronul gării“. [...] Din astfel de îndemnuri ale firii sale se explică emigrarea sa târzie către un loc de superioară civilizaţie urbană ca Berlinul. Pe când în întreaga lui generaţie, cu Eminescu, cu Slavici, cu Delavrancea şi Vlahuţă, triumfau idealurile unei vechi culturi rurale, Caragiale este singurul scriitor de seamă al vremii lui reprezentând oraşul şi aspiraţiile lui de civilizaţie burgheză. Nu este deci de mirare că dintre toate peisajele şi drumurile ţării, Caragiale preferă pe acele în care se aşază mai întâi tipul civilizaţiei Europei de mijloc, pe linia ferată care uneşte Bucureştii cu Ploieştii, cu Sinaia, cu oraşele Ardealului sau, pe o altă direcţie, cu graniţele cele mai nordice ale

ţării. Este greu să se stabilească cu toată precizia activul itinerariu pe această reţea al lui Caragiale, călătorul neostenit, figura populară a expreselor europene, pe care primarul Mizilului, bravul Leonida Condeescu, izbuteşte să le oprească în gara sa şi în vagoanele cărora întâlneşte familii plecate în vilegiatură, figuri de comis-voiajori şi atâtea alte tipuri şi împrejurări despre care *Momentele* nu încetează să mărturisească. Scenele din trenuri, din gări, călătorii şi ceferiştii abundă în schiţele lui Caragiale. [...]

Scriitor citadin, Caragiale a evocat viaţa oraşului, a provinciei şi a Capitalei în multe, în foarte multe din înfăţişările lor: orele târzii ale nopţii, cu cheflii întârziaţi, cu oameni care vin de la gară, cu măturători care stârnesc praful străzilor, cu trăsuri pornite în goană să caute moaşa; orele aperitivului şi ale prânzului, cu funcţionari întârziaţi de la masă, îndârjindu-se în discuţii inutile; ceasurile adormite ale după-amiezilor caniculare, cu birjari aţipiţi pe capră, cu străzi care păzesc siesta locuitorilor din casele zăvorâte; multele străzi ale Bucureştilor, botezate de fantezia edililor umanişti, întreţinând cultul virtuţilor, cu nume ale antichităţii sau cu ciudate nume alegorice, strada *Fidelităţii*, a *Emancipării*, a *Pacienţei*; saloanele *mondene*, în care se practică *causeria* şi se pun la cale conferinţe literare, unde lumea se adună pentru *five o'clock*, balurile *high-life*; mesele îmbelşugate în jurul cărora iau loc invitaţii; berăriile unde se poate constata „atmosfera încărcată" politică; birourile de avocaţi, vesela agitaţie populară a târgului moşilor, păcălelile de 1 Aprilie... Peste toate trece o undă de farmec, de împăcare cu viaţa, care dacă nu ia decât forme uşoare şi superficiale, trăite de oameni naivi cu manii inofensive, este un semn că existenţa obştească se desfăşura la adăpost de marile încercări. Aceasta este atmosfera *Momentelor*, în care este răsfrântă o societate oarecum cristalizată, cultivând plăcerea de a trăi. Ea înfăţişează a doua generaţie după a *Comediilor*, unde decorul este mic-burghez, mahalagesc, unde oamenii nu sunt de obicei funcţionari şi cucoanele nu sunt încă franţuzite: lume de mici negustori, trăind patriarhal, ci stăpâni aspri, dar creduli, straşnici la capitolul onoarei familiale; cetăţeni zeloşi, membri ai gărzii-civice, politizând deşi abia ştiu să silabisească gazetele, iniţiindu-se în practicile tinerei democraţii începătoare, străjuiţi de femeile lor romanţioase. Între *Comedii* şi *Momente* se aşază răstimpul unei generaţii, împrejurare confirmată şi de cronologia operelor, dacă ne gândim că *Comediile* sunt scrise între 1877 şi 1885, în timp ce

Momentele în cea mai mare parte a lor sunt compuse începând din 1899. [...]

Caragiale este un observator lucid şi exact, dar materialul observaţiilor sale nu rămâne niciodată în stare de pulbere infinitesimală, ci se adună în viziunile unor caractere tipice. Realismul tipic este formula lui artistică. Estetica lui coincide însă cu aceea a clasicismului numai pe porţiuni mărginite, căci în lucrarea de reliefare a tipicului, el nu simplifică imaginea omului, până a nu reţine din ea decât singurele ei trăsături general-umane, aşa cum fac clasicii. [...] Chiar atunci când înfăţişează o teză generală, ca în unele din articolele sale politice sau teoretice, expunerea sa ia forma vorbită, încât omul care scrie este necontenit acoperit de acel care vorbeşte, de marele actor întrunit într-o structură atât de coerentă cu melomanul, cu fonetistul, cu sintacticianul. Vorbirea omenească este marea experienţă a lui Caragiale, funcţiunea pe care o cunoştea mai bine şi o stăpânea cu preciziunea unui virtuos, celula germinativă a întregii sale arte.

Caragiale este un scriitor obiectiv, supus realităţii lumii exteriore, pe care năzuieşte s-o redea ca senzaţie nemijlocită: „Eu vreau s-auz pocnetul paharului spart în capul lui Paul“ scrie el într-un rând, comentând tendinţele sale artistice. Cu toate acestea, creaţia caragialiană este susţinută într-un plan mai adânc de curentul unui lirism personal şi autobiografic, pe care nu-l putem trece cu vederea. Dacă mai cu seamă oamenii din *Momente* trăiesc într-o atmosferă caldă, împrejurarea provine din aceea că scriitorul se oglindeşte oarecum în ei, nu-i resimte cu totul străini de el însuşi. Personajul social al lui „Nenea Iancu“ este un om din *Momente*. Oamenii din *Momente* dezvoltă câte una din laturile lui „Nenea Iancu“. [...]

Conştiinţa artistică a lui Caragiale a fost una din cele mai scrupuloase pe care le putem semnala în literatura noastră.

> Tudor Vianu, *I.L. Caragiale* în: Şerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, *Istoria literaturii române moderne* [1944], Editura Eminescu, Bucureşti, 1985, pp. 238-245

O operă închegată după canoane clasice şi într-un fel limitată, ca aceea a lui Caragiale, oricât ar fi de susceptibilă de varii interpretări, e încă mai puţin enigmatică decât fizionomia lui. Într-adevăr, omul e mai interesant şi mai nepătruns decât opera,

analizabilă în materialul ei de experienţă umană, în atitudinea creatorului ei şi în scrisul artistic. De altfel, personalitatea omenească a lui Caragiale a sedus mai mult pe contemporanii care au intrat în atingere directă cu dânsa, decât opera ce li se părea unora oarecum stereotipă. Începând cu seniorii, P.P. Carp, Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi, Vasile Pogor au fost fermecaţi de inteligenţa scăpărătoare, în permanenţă veghe, a tânărului care avea parcă într-însul un demon al contradicţiei şi o vitalitate plină de neprevăzut. Maiorescu izbucnea într-un râs gros, în care se redeştepta parcă mocanul, când îl auzea vorbind, iar Carp, conştient de originalitatea sa, începea a se îndoi de superioritatea inteligenţei sale, în prezenţa lui Caragiale. Negruzzi, între noi fie zis, era cam plat, aşadar, liniştit faţă de toate diferenţele de nivel. Numai Pogor, spirit liber, neambiţios, epicureu al inteligenţei, se bucura în voie de alăturarea unui tânăr, cu încântătoare spontaneităţi şi zigzaguri temperamentale. Caragiale i-a păstrat o amintire mişcată şi a mărturisit lui Zarifopol că preţuirea lui îl bucura mai mult decât a tuturor celorlalţi. Mai interesantă era reacţiunea lui Eminescu, comunicată lui Slavici. Profund „serios“, poetul nu gusta cinismele lui Caragiale, dar îi aprecia simţul gramatical şi facultatea instantanee a inteligenţei de a prinde orice formă de creaţie, străină de propria structură; de aceea punea preţ pe judecăţile lui artistice.

Caragiale nu era însă scriitor exclusiv „om de litere“, la largul lui numai între confraţi şi înstrăinat între indiferenţi; dimpotrivă, sociabilitatea sa era atât de diversă, încât nu alegea între ambianţele ce i se ofereau. Avea prieteni buni şi cunoscuţi de toate treptele, în mediile cele mai felurite: beletristică, învăţământ, armată, comerţ, gazetărie, teatru, sfârşind cu precupeţii, măcelarii şi pescarii din Sinaia, cărora le trimitea salutări de la Berlin, prin doctorul Urechia. Se adapta la toate mediile, de la cel academic până la cel suburban, periferic, cu un neegalat cameleonism, de care era foarte conştient, ca un actor pe scenă. [...]

Deprins să mimeze, din copilărie, la şcoala liberă a lui Iorgu Caragiali, contrafăcea destul de bine, în viaţă, schima patetică, reuşind a-şi impresiona mai tinerii şi naivii prieteni, ca Vlahuţă şi Delavrancea. Nu era un melancolic, cum credeau ei, un nefericit care-şi ascundea suferinţele. Sunt însă totuşi, pentru observatorul atent al psihologiei sale, unele elemente curioase, peste care nu trebuie trecut prea uşor. Fobiile (îi era teamă de foc şi de molime), superţiile (credea în „ceasul rău“), religiozitatea lui de primitiv, în

reacţiune contra nenorocirilor posibile care cuprind existenţa noastră din toate părţile, nervozitatea extremă, priza muzicii asupra nervilor lui măcinaţi de veghe şi boemă, spaima în faţa suferinţelor fizice şi a morţii dezvăluie în Caragiale conformaţia unui anxios. Marelui ironist, stăpân pe cea mai echilibrată formă artistică, îi lipsea, în fond, echilibrul moral. Actorul îşi teroriza, prin voinţă şi inteligenţă, publicul în jurul unei mese, dar era la rândul lui înspăimântat de toate forţele obscure ale misterului, care stăpânesc destinul nostru. Numai aşa se explică groaza de singurătate, care e cheia sociabilităţii lui.

Şerban Cioculescu, *Medalion* [1944]; reprodus în Şerban Cioculescu, *Caragialiana*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1987, pp. 7-8

Caragiale poate fi definit, în înţelesul galic al cuvântului drept, un moralist, adică un scriitor preocupat de om, de caracterul şi de moravurile lui în raporturile sale sociale: „animalul politic“, aşa cum îl înţelegea Aristotel pe om, în cadrul cetăţii (*polis*). [...]

Ca orice mare scriitor, Caragiale a reflectat îndelung asupra condiţiilor artei în genere, cât şi ale artei sale particulare. În unele împrejurări publice, chiar a ţinut să se prezinte însă ca un om fără învăţătură de carte, în afară de şcoala primară, cu alte cuvinte, ca un autodidact crescut la „şcoala vieţii“. Noi ştim însă că a a absolvit gimnaziul, poate şi clasa următoare de liceu, şi că la baza „esteticii“ sale stă acel curs de retorică franceză, pe care îl pomeneşte în *Câteva păreri*. Manualele didactice de acest fel erau tributare vechiului spirit clasicist, ostil inovaţiilor romantice şi realiste. Caragiale ironizează „prima ţâţă“ de la care a „supt laptele ştiinţei literare“; n-a găsit din înşirarea multiplelor stiluri stilul potrivit, dar anumite idiosincrazii de ale esteticii sale de maturitate coincid cu acelea ale ultimului bastion al clasicismului francez: retorica.

Aceasta exclude peisajul, descrierile de interior, lirismul. Estetica clasicistă e o doctrină nu numai severă, ca orice învăţătură normativă, nu numai exclusivistă, dar şi austeră. Caragiale vede mobilierul în decorurile de teatru, pentru că indicaţiile scenice o cer printr-o tradiţie, un consens. Nu-l mai vede însă în schiţele şi nuvelele lui ca pe un element necesar. Preromanticii au descoperit peisajul, „pitorescul naturii însufleţite“, romanticii i-au conferit un suflet, iar realiştii, descriptivi prin excelenţă, fie chiar în mod obiectivist şi cu o paradă de impersonalitate, îl cultivă de asemenea.

Am văzut ce e peisajul la Caragiale. Să cercetăm acum şi ce nu este. Nu este o ambianţă morală, un climat, o fuziune intimă între obiect şi subiect. Caragiale vede omul în societate, nu-l mai vede în natură, vede omul în interdependenţa sa socială, dar nu şi în interdependenţa sa cosmică: omul de la munte, de la deal, de la şes, de la Dunăre, de la mare etc. Este sensibil la categoriile sociale, distinge clar limbajul categorial, surprinde interesele antagonice, legăturile şi conflictele de idei în cadrul vieţii sociale. Legătura dintre om şi cosmos îi scapă sau nu-l interesează. Nu recunoaşte natura ca factor determinant în plămădirea aluatului omenesc. Natura e pentru el un simplu decor, un moment al zilei, climat plăcut sau neplăcut, un cadru aşadar uneori îmbietor alteori neprielnic, în raport cu fiziologia noastră, dar nu şi cu psihia noastră mai adâncă. Caragiale şfichiuieşte societatea, pentru că „o ia în serios“. Moralistul dintr-însul nu consideră însă natura cosmică un factor determinant în formaţia noastră sufletească şi simţirea ei ca una din componentele fundamentale ale vieţii noastre morale. Realistul e întors cu faţa la trecut. Se recunoaşte tributar exigenţelor artei clasice, arhitecturii ei geometrice, sobrietăţii, măsurii, echilibrului, calităţii formale de strictă economie. Ceea ce e însă la realişti o moştenire a romantismului, cum e descrierea naturii, nu i se pare esenţial în raport cu omul, ci un amestec indiscret al unei alte arte în anarhia estetică din momentul în care natura îşi revendică viaţa ei proprie [...].

Tot realiştii au fost cei dintâi, cu Balzac, care au descoperit o altă ambianţă, un alt climat, mai puţin larg decât vastitatea cosmosului: locuinţa şi mobilierul. Şi pe acestea, Caragiale, ca om de teatru, le acceptă pentru simpla indicare a cadrului [...] Locuinţa şi mobilierul sunt la Balzac tot atât de revelatoare pentru surprinderea sufletului nostru ca şi fizionomia, îmbrăcămintea, limbajul. La Caragiale, ele lipsesc cu totul în epica sa. Autorul ne introduce în bodegă, în case particulare, în birouri publice fără să se simtă dator să adauge, la specificul de limbaj al eroilor săi, specificul acestor esenţiale moduri de reflectare ale vieţii particulare sau publice. [...]

Mai e poate, un motiv pentru care marele umorist a înţeles să bareze naturii cosmice irupţia în literatură. Lumea sa e un univers cosmic, regizat cu inteligenţă. Ca şi clasicii şi clasiciştii, Caragiale a surprins în natură duşmanul: afectul sau simţirea şi adjuvantele ei: imaginaţia, fantezia. Natura, pe de altă parte, nu e totuna cu omul,

iar instrumentul specific al umorului, ironia, nu mai are priză asupra ei.

Şerban Cioculescu, *Caragiale şi natura* [1957]; reprodus în Şerban Cioculescu, *Caragialiana*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1987

Caragiale a reuşit [...] o extraordinară „golire“ a personajului literar. *Vidul* şi nu *egoismul* (Pompiliu Constantinescu), care e consistent, şi cu atât mai puţin „marea frenezie vitală“ (G. Dimisianu) reprezintă, credem, trăsătura sa distinctivă. Printre personajele literaturii universale personajele lui Caragiale sunt dintre cele mai „imponderabile“. Ele îi lasă în urmă chiar şi pe Vladimir şi Estragon, pe care îi „umple“ întrucâtva nostalgia lui Godot, amestecându-se numai cu „uşorii“ de care vorbea Lucian Raicu, din opera lui Gogol. [...]

[...] după Zarifopol – „Caragiale a dat adeseori figurilor lui mecanism de marionetă, dar – continuă exegetul, încercând să împace oarecum lucrurile – excepţionala lui capacitate de observare le-a făcut să fie păpuşi de caracter, dotate, printr-o strictă îngrijire artistică, cu o minunată putere de exactă evocare“. Ştefan Cazimir recunoaşte „personajelor (caragialiene- n.n.) o vagă alură de marionete“, iar I. Constantinescu susţine că „influenţa stilului păpuşeriei asupra artei comice a lui Caragiale este de domeniul evidenţei“. O poziţie de mijloc ocupă în această privinţă Şerban Cioculescu. Ferindu-se să vadă în eroul caragialian *paiaţa*, criticul nu pare a-i recunoaşte însă nici caracterul de irezistibilă realitate al personajelor balzaciene: „Lucrările lui cele mai reprezentative, anume comediile şi *Momentele*, pun în scenă *hibrizi omeneşti* (s.n.) produse ale unei evoluţii sociale defectuoase“. Care este adevărul? Personajele lui Caragiale fac concurenţă stării civile sau… teatrului de păpuşi? Sunt ele „*copiate* (s.n.) după exemplele vii din societatea timpului“, cum credea Mihail Ralea, sau reprezintă creaţii mai libere în raport cu modelul, deviate înspre grotesc, caricatură şi fantastic? Întrebarea se poate extinde asupra întregii probleme a relaţiei dintre opera lui Caragiale şi realitatea socială a vremii. Literatura scriitorului *oglindeşte*, *deformează* sau *inventă*? Este redare, denigrare (cum s-a pretins uneori) sau ficţiune? […] Teatrul lui Caragiale – e de părere Eugen Ionescu – depăşeşte

„naturalismul“ (de care vorbea G. Călinescu), devenind „absurdement fantastique“. O opinie judicioasă, care ar putea servi drept încheiere acestei, desigur incomplete, treceri în revistă, emite Silvian Iosifescu: „Un Caragiale desprins de societatea românească dintre 1880 şi 1910 e la fel de inacceptabil ca şi un Caragiale înţeles ca un simplu ilustrator comic ori sarcastic al acestei societăţi, deci exilat în trecut.“

Un Caragiale „desprins“ de societatea românească într-o epocă dată este nu numai „inacceptabil“, dar şi de neconceput. El porneşte în opera sa, e în afară de orice îndoială, de la această societate, de la această epocă, dar nu le reproduce, nu le oglindeşte, nu le copiază în sensul realismului fotografic, şi nici măcar nu le reflectă în sensul realismului tradiţional. Caragiale creează o *viziune* a acestor realităţi, captând sugestia lor cea mai adâncă. O viziune caricaturală, grotescă, voit schematică şi mecanică, absurdă, fantastică. Că ea a putut să apară *exagerată* şi *denigratoare*, „neadevărată“ în raport cu unele aspecte de suprafaţă, uşor de observat cu ochiul liber, este explicabil. […]

Cum apare, în cadrul acestei viziuni, personajul caragialian? Întotdeauna spectacolul comediilor scriitorului, sau al unor schiţe dramatizate mi-a produs o anumită insatisfacţie. Încercând să mi-o explic, mi-am dat repede seama că ea nu se referea la jocul actorilor, pe care nu o dată îl apreciam foarte mult. Nu avea legătură, am mai observat, nici cu acea parte a textului care se pierde într-o reprezentaţie, oricât de bună ar fi dicţiunea celor care joacă sau oricât de disciplinată ar fi sala, pierdere care, cu deosebire în cazul replicilor caragialieşti, pare intolerabilă, poate irita. Insatisfacţia de care vorbeam nu se confundă însă cu această iritare. În cele din urmă am înţeles că ea provine din faptul că interpretarea actoricească *în sine* conferă eroului caragialian o masă şi o pondere care îi denaturează esenţa. „Întruparea“ scenică obişnuită constituie prin ea însăşi un „veşmânt“ prea greu în raport cu inconsistenţa personajului, nepotrivit cu alura, mai mult sau mai puţin de marionetă, a acestuia. Încă M. Dragomirescu constata că personajele caragialiene „nu prea au volum“, iar G. Călinescu, referindu-se la Farfuridi, Brânzovenescu şi la Cetăţeanul turmentat afirma că „sunt mai mult nişte intrări grase în scenă decât nişte corporalităţi“. Aceste observaţii sunt „accidentale“ sau au în vedere numai anumite personaje. Noi credem însă că, în general, eroii caragialieni „nu prea au volum“, nu sunt „nişte corporalităţi“, că nu

trebuie – şi nu pot fi – întruchipaţi în carne şi oase, apăsat realistic, ca în viaţă. Cum să întruchipezi, de altfel, un personaj pe care autorul, în schiţa *Broaşte... destule. Nuvelă pesimistă*, 1893, îl descrie în acest fel: „Părul lui nu era nici negru, nici galben, nici castaniu; faţa nici oacheşe, nici bălană, nici smeadă; ochii nici negri, nici verzi, nici căprii. Nu era nici cârn, nici năsos şi urechile le-avea potrivite…“, cum să-l „joci“, cum să exprimi fizic lipsa oricărei trăsături particulare? Niciun actor nu poate fi, ca înfăţişare, destul de „şters“ pentru a-l reprezenta. Există în opera lui Caragiale o serie de asemenea portrete. Tânărul poet din *Autoritate* (1896) e „o creatură nici prea-prea, nici foarte-foarte – unul din exemplarele de duzină…“, Mitică din schiţa cu acelaşi titlu (1900), „nu e nici tânăr, nici bătrân, nici frumos, nici urât, nici prea-prea, nici foarte-foarte; e un băiat potrivit în toate“, moderaţii din *Istoria se repetă* (1898), „un fel de lichele centraliste, avocăţei şi dăscălaşi“ erau nişte inşi, şi ei, „nici prea-prea, nici foarte-foarte“… Nu e vorba aici, de simple chipuri banale, ci de o *nedeterminare* care sugerează inexistenţa. Acea „inexistenţă“ pe care, în doze mai mici sau mai mari o percepem la aproape toate personajele caragialiene. […] Mult discutata (şi atât de imputata) „neverosimilitate“ a eroilor caragialieni nu reprezintă o „eroare“, cum s-a afirmat, cum se mai gândeşte poate şi astăzi, ci un procedeu fundamental, care le sugerează inconsistenţa, irealitatea, dimensiunea „fantomatică“.

Valeriu Cristea, *Alianţe literare*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1977, pp. 39-46.

Vorbitul reprezintă suprema voluptate în lumea lui Caragiale, este visul de aur al fiecăruia şi al tuturor, satisfăcut şi reînnoit cotidian. „Domnul Mache şade la o masă în berărie şi aşteaptă să pice vreun amic; e vesel şi are poftă de conversaţie“: în această lume nimic nu valorează mai mult cât o conversaţie, deşi orice conversaţie nu valorează nici doi bani. Important, foarte important, cel mai important este să se stea de vorbă, indiferent cu cine, indiferent despre ce. Un om singur este, în această lume, un om în aşteptare: un om care aşteaptă să „pice“, adus de hazard, cineva. „Stau în faţa unui local de noapte, o mică berărie, şi fiindcă am poftă de vorbă, aştept, nu cumva o pica vreun alt bucureştean iubitor ca mine de aer curat, să respirăm împreună“: oricine ar „pica“, el este binevenit. Umple un gol, populează vidul. Nu pentru multă vreme, nu cu adevărat; dar spaima de singurătate fiind pur

fizică, împotriva ei se luptă prin elementara nevoie de simplă prezenţă fizică a cuiva. Gradul zero al raporturilor cu celălalt şi cu ceilalţi. [...]

Compusă din *amici* foarte sociabili, veseli şi comunicativi, care se amestecă şi intră-n vorbă unii cu alţii dintr-odată, fără tatonări prealabile, deseori şi fără să se cunoască, lumea aceasta e în fond roasă de plictiseală şi de singurătate. Pofta de vorbă creşte dintr-un vid lăuntric, nu are nicio legătură cu persoana, cu individualitatea celuilalt sau a celorlalţi; aceştia sunt necesari numai ca obiecte însufleţite; ca decor uman. [...] În berării necunoscuţii vin şi se aşază fără să ceară permisiunea la mesele transformate astfel în ciorchini umani; eşti bătut pe umăr, interpelat, apucat de guler, înjurat, apostrofat de inşi pe care nu i-ai văzut niciodată [...] Nu există spaţiu de viaţă intimă în lumea lui Caragiale. Nu există, la fel, nici măcar bănuiala vreunei diferenţe sociale, intelectuale sau de orice altă natură între indivizi: axiologia socială a fost abolită. [...] Lumea aceasta trăieşte în deplina conştiinţă a lipsei de valoare a persoanei; şi este alcătuită din indivizi atât de asemănători unul cu celălalt încât aceştia nu doar se confundă între ei, dar îşi schimbă şi îşi pot schimba oricând rolurile, poziţiile, funcţiile şi opiniile, atitudinile şi convingerile. Lache se confundă cu Mache, Mitică se confundă cu Costică, Niţă se confundă cu Ghiţă – şi viceversa. [...]

Fiecare „amic“ se află de aceea în perpetuă goană după „amici“ dispuşi să-l asculte, să-l asiste, să-l aprobe, să-l placă şi, de ce nu, să-l ovaţioneze. Cine trăncăneşte are nevoie de public în primul rând, nu de teme ori de subiecte. Acestea sunt la-ndemână, într-o abundenţă generos oferită de însuşi mereu schimbătorul prezent, singura dimensiune temporală care contează în lumea lui Caragiale: eternele şi de fiecare dată altele „chestiuni la ordinea zilei“, toate, de bună seamă „arzătoare“ şi „vitale“. Se discută despre multe: despre alegeri, despre „noul impozit asupra ţuicii“, despre apropiata vizită a familiei suverane, despre momentul „când vezi că bate falimentul la uşe şi nu mai e niciun patriotism“, despre „monopolul băuturilor spirtoase“, despre „biată ţara asta“, despre „o criză, mă-nţelegi, care poţi pentru ca să zici că nu se poate mai oribilă“, despre „ce mai zice politica“, despre „cum stăm“ şi chiar „despre cine ştie ce“. Competenţa lor este universală, se pricep la toate, au soluţii pentru orice, pe loc exprimate. „Lache şi Mache sunt tineri cu carte; ei ştiu de toate câte nimic, aşa sunt adevăraţii enciclopedişti“; nu-i descurajează nimic: „dânşii iau parte cu mult

succes la toate discuţiile ce se ivesc la cafeneaua lor obişnuită: poezie, viitorul industriei, neajunsurile sistemei constituţionale, progresele electricităţii, microbii, Wagner, Darwin, Panama, *Julie la Belle*, spiritism, fachirism, *l'Exilée* ş.cl, ş.cl". Plutind în derivă pe suprafaţa subţire şi inconsistentă a imediatului, lumea lui Caragiale se agită de parcă ar urma să vină, dintr-o clipă în alta, sfârşitul pământului. „Ce mai e nou?" şi „Ce mai scriu gazetele?" se întreabă, zi de zi, precipitat, gâfâind, această lume care trăieşte, la propriu, cu sufletul la gură. Are mistica evenimentului decisiv căzut din cer şi-l aşteaptă trăncănind.

Doarme legănată de vorbe.

> Mircea Iorgulescu, *Eseu despre lumea lui Caragiale*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1988, pp. 29-34.

Momentul *Inspecţiune* este, fără îndoială, cel mai impenetrabil text al lui Caragiale. Din mărturiile lui Zarifopol, aflăm că autorul însuşi era teribil de amuzat de enigma ce învăluie funestul gest al lui Anghelache. „De ce s-o fi omorât Anghelache? Nici eu nu ştiu", exclama cu maliţioasă satisfacţie nenea Iancu.

O parte a criticii n-a făcut decât să consfinţească teoretic această sugestie inoculată cu viclenie de către Caragiale. [...] se vorbeşte mereu, cu insistenţă, în cazul lui nenea Anghelache, despre „frică absurdă" şi „spaimă paroxistică", despre un sentiment irepresibil care sfarmă „gingaşul resort" al echilibrului psihic al eroului. E aici o confuzie care îşi are explicaţia, în primul rând, în faptul că laconicul şi bizarul Anghelache a fost introdus, în mod nejustificat, în tagma unui Leiba Zibal, fapt ce, devenind clişeu rigid, ne împiedică să-l privim pe erou în adevărata sa lumină. Pe de altă parte, confuzia persistă din cauza explicaţiei ce i se dă sinuciderii lui Anghelache: ipoteza furtului fiind exclusă, motivul gestului funest n-ar putea fi, logic, decât frica iraţională, psihoza personajului.

Iată de ce cazul insolitului casier merită să fie revizuit; aceasta însă introducându-l într-o altă serie, într-o viaţă paralelă cu domnul Belikov. [...]

Încotoşmănit în plină vară, cu faţa mereu ascunsă sub gulerul ridicat al paltonului, având urechile astupate cu vată şi fiind prevăzut cu ochelari fumurii, galoşi şi umbrelă, personajul lui Cehov pune între el şi realitate tamponul pufos al înveşmântării

hibernale, surdinizând astfel permanent impactul său cu realul [...]. Unica terapeutică pentru Belikov o constituie circularele şi regulamentele care interzic, controlează sau desfiinţează ceva; ele singure îi dau sentimentul liniştitor al ordinii, al imuabilităţii lucrurilor. Orice comportament care, din întâmplare, nu e prevăzut printr-o circulară, este automat prohibit: „e interzis, şi basta!“. În esenţă, domnul profesor Belikov, omul în carapace, este, dacă se poate spune, un anti-Karamazov, pentru care „totul este nepermis“. [...] Omului în carapace i se potriveşte perfect observaţia lapidară a stoicilor înregistrată de Diogene Laertios: *Frica este o aşteptare a răului*. [...] În orice abatere de la normă, el presimte o înfricoşătoare dereglare cosmică: cu „prudenţa lui de ipohondru“, Belikov aspiră la o încremenire a întregii umanităţi într-o existenţă a eternei spaime de *hybris*.

Dar tocmai aici e paradoxul omului în carapace: temându-se cumplit, el îşi doreşte în acelaşi timp această teamă. Spaima de „zei“ reprezintă simultan nevoia de aceşti „zei“ cu circularele lor precise, în afara cărora Belikov nu poate trăi, nevoia unor autorităţi supreme, căreia să i se supună cu desăvârşire, primind astfel certitudinea vitală a securităţii sale absolute. [...]

Ceea ce la Belikov reprezintă *circulara* este la nenea Anghelache *inspecţia*, adică acelaşi gen de emblemă administrativ-sacrală a unei autorităţi supreme care străjuieşte comportamentul uman. „Zeul“ de deasupra, care pentru personajul cehovian e directorul, pentru Anghelache este „inspectorul finanţiar“. Casierul nu se teme, aşa cum s-a spus, de o eventuală verificare (şi nici nu se află, „de altfel“, „în preajma unei inspecţii“, pentru simplul motiv că nu are cunoştinţă de iminenţa ei); dimpotrivă, el o vrea şi o visează mereu, dar, exasperat, descoperă în aşteptatul zeu-inspector un fel de Godot: în unsprezece ani de când şi-a luat slujba în primire, nimeni n-a venit să-l controleze. Şi nu numai atât: în loc să fie temător de răspundere, Anghelache e furios tocmai pentru că nu e somat să răspundă. Căci omului nu-i este permis orgoliul (adică lipsa de măsură) de a se proclama singur „corect“, adică nevinovat; ca atare, când amicii neştiutori îl numesc „funcţionar corect“, nenea Anghelache ajunge în culmea iritării: „Nu vă permit să faceţi glume proaste pe socoteala mea, măgarilor! că vă sparg capul!“. Tocmai de aceea, cu o frenezie explozivă, el doreşte inspecţia ca pe o probă ce, repetată periodic şi ritualic, să-i revalideze calificativul de „funcţionar model“. Există aici, evident, o temă a aşteptării

anxioase, dar aceasta are cu totul alt sens: aşteptarea e neliniştitoare nu „din frica absurdă de a nu fi găsit cu lipsuri pe care nu le are“, ci pentru că numai *venind*, zeul-inspector îl poate consacra ca „om de o probitate mai presus de orice bănuială“. Prezenţa castratoare a transcendentului îi generează lui Belikov o frică permanentă. Absenţa frustrantă a transcendentului îi generează lui Anghelache o disperare continuă. [...] la Cehov, vinovat e omul care ar îndrăzni să se aventureze afară din carapace, sfidând „transcendentul“, pe când la Caragiale, vinovat este numai „transcendentul“ acesta neglijent, omul, absolvit de vină, nefiind decât „o victimă a neglijenţei altora“, o victimă a indiferenţei „zeilor“. Drama celor două personaje, dincolo de aparenţele maniacale, e una metafizică.

Atât pentru Belikov, cât şi pentru Anghelache, moartea constitue carapacea perfectă ce le dă, în sfârşit, sentimentul eliberator. Doar sensul eliberării diferă la cei doi torturaţi: prin moarte, Belikov se sustrage spaimei de a contraveni normelor decretate de vreo neştiută circulară prin care „transcendentul“ îşi afirmă prezenţa; sinucigându-se, Anghelache scapă, dimpotrivă, de teroarea absenţei unui asemenea „transcendent“ (extraordinare sunt în *Inspecţiune* semnele anticipativ-thanatice, întâlnite în cale de amicii care-l caută pe nenea Anghelache: astfel, Eliza, sora casierului, „apare ca o icoană albă cu mâinile încrucişate pe piept“ şi dispare, fantasmal, „stingându-se în întuneric“; iar Mitică, ultimul amic care l-a mai văzut pe nenea Anghelache, „e alb ca varul, cu umbre albastre; fălcile-i sunt încleştate...“ iar „mâna de asemenea albă, ca şi cum pe sub piele n-ar mai curge un pic de sânge...“ [...]). În *Inspecţiune* există un tipic scenariu de farsă destinală tragică. Anghelache, „inferiorul“, îl aşteaptă unsprezece ani – ca să-şi „ia binecuvântarea“ (*Evrei*, 7,7) – pe „superiorul“ absent, a cărui prezenţă necesară nu încetează, furios, s-o reclame. Exasperat, se sinucide. Acesta e momentul în care, în sfârşit, intră în scenă inspectorul financiar. Dar cel care l-a aşteptat şi l-a invocat zadarnic atâta vreme este el, acum, absent. Anghelache, rigoristul strict de tip paulin, se află în continuu contratimp faţă de un „transcendent“ birocratic de tip arhaic, precreştin, adică indiferent la morală şi, deci, întru totul capricios şi pervers. Când, crud-ironic, odată cu sosirea „superiorului“, acest „transcendent“ se revelă totuşi, se înregistrează, simetric, absenţa „inferiorului“ care ar fi trebuit să devină, la rândul său, mesagerul revelaţiei şi „solul“ ce explică raportul special în care se află faţă de „inspectorul finanţiar“. (A se

vedea în acest sens etimologia numelui bizarului casier: gr. *angelos*, „trimis“, „mesager“, „străin“, căci Anghelache e, într-adevăr, un sol neînţeles şi un *străin* printre amicii lui din berăriile bucureştene.) Această relaţie particulară dintre nenea Anghelache şi „transcendentul“ său birocratic rămâne însă incomprehensibilă pentru cei din jur atât în timpul vieţii („...d-ta nu-nţelegi, n-ai idee de ce vorbeşti!“, îşi interpelează casierul amicii), cât şi după moartea sa: „De ce?... de ce, nene Anghelache? a întrebat plângând ca un prost cel mai tânăr. Dar nenea Anghelache, cuminte, n-a vrut să răspunză.“

Pentru ambii eroi, refugiul specific e cel al congelării hibernale, adică al morţii. Al morţii ca adăpost, ca regresiune perfectă, reuşită, protectoare. Belikov are, în fine, întipărită pe faţă o expresie veselă, „ca şi cum s-ar fi bucurat că nimerise în sfârşit într-o carapace din care nu avea să mai iasă niciodată“. La fel, „sătul de căldurile vieţii“, nenea Anghelache, agitatul şi schimonositul de furie, stă „cuminte“, destins şi uşurat. Acolo, în „răcorosul otel“, trebuie să ni-l închipuim pe Anghelache zâmbind fericit.

> Ion Vartic, „Domnul profesor Belikov şi nenea Anghelache“ [1980]; reprodus în Ion Vartic, *Clanul Caragiale*, Editura Biblioteca Apostrof, Cluj-Napoca, 2002, pp. 9-17

Graţie festelor pe care, în posteritate, destinul le joacă câte unui scriitor, umoristul George Ranetti este încă prezent în conştiinţa noastră culturală nu atât datorită propriei creaţii, cât datorită replicii memorabile pe care i-a dat-o, la apariţia *Momentelor*, lui I.L. Caragiale: „Nu *Momente*, maestre, ci *Monumente* trebuia să botezi admirabilul volum, căci fiecare din paginile lui e un monument de spirit de observaţie, de spirit sadea, de perfecţiune artistică“ [...].

Verdictul acesta, nu lipsit, intenţional, de un anume accent calamburesc, este astăzi definitiv şi unanim ratificat de exegeza literară. Dar la 1901 lucrurile stăteau cu totul altfel, căci o parte din contemporanii lui Caragiale păstrau o rezervă radicală faţă de *Momente*, care, în opinia lor, ar fi reprezentat, spre deosebire de teatru şi nuvele, opera minoră a scriitorului. Unele reacţii imediate, fie la publicarea „momentelor“ în ziarul *Universul*, fie la apariţia lor în volum, sunt în privinţa aceasta întru totul semnificative (de altfel, încă în 1890, în legătură cu schiţa *25 de minute*..., Duiliu Zamfirescu, într-o scrisoare către Titu Maiorescu, decreta:

„Caragiale ar trebui oprit, în interesul reputaţiei sale de scriitor, de a publica fleacuri“). [...]

Privirii naive a multora dintre contemporanii scriitorului – nedezbăraţi încă de vechea deprindere, moştenită de la Dinicu Golescu, de a măsura operele de artă cu metrul – *Momentele* le apar, în mod automat, datorită dimensiunii lor miniaturale, ca simple crochiuri, ca „mărunţişuri amuzante“ ori „fleacuri“, ca lucruri neserioase, ca tot felul de „figuri care sunt numai schiţate“ [...]

Momentele reprezintă, într-adevăr, reflexele uimitor de prompte ale unor evenimente reale, absorbind şi conservând efervescenţa şi vehemenţa iscate în jurul lor, ecourile lor profane, de culise, materializate în comentarii, argumentaţii pro şi contra, polemici, confirmări şi dezminţiri, speculaţii, zvonuri, bârfe etc. De aceea, fraza emblematică, potrivită mai tuturor „momentelor“ şi sugerând „atmosfera încărcată“ a schimbului de opinii pe baza „ultimelor informaţiuni“, este cea din debutul *Inspecţiunii*: „Mai mulţi prieteni – impiegaţi în diferite administraţii publice – stau de vorbă, la masa lor obişnuită într-o berărie, despre chestiuni la ordinea zilei“. [...]

Datorită capacităţii absolute de absorbţie a oricărui fel de mostră extrasă din straturile multiple ale realităţii, *Momentele* conţin o catagrafie mozaicată a evenimentelor, mentalităţilor şi moravurilor de sfârşit de veac şi, totodată, de început de secol românesc. [...] Constituind proiecţii de o acută promptitudine ale unor momente din aria raporturilor interumane, schiţele caragialiene cuprind o cantitate apreciabilă de adevăr istoric, ce poate fi confruntat cu alte surse de informaţie: ziarele vremii, memorii, corespondenţă, discursuri parlamentare [...] Nu e, deci, de mirare că contemporanii lui Caragiale receptau „momentele“ în cu totul alt mod decât noi, din unghiul viu al cunoaşterii sensibile, savurând şi înţelegând altfel comentariile, aluziile, polemicile şi reacţiile personajelor. Şi, iarăşi, nu e de mirare că, pentru cititorii *Universului*, foiletoanele acestea, din cauza actualităţii lor imediate, puteau crea şi impresia perisabilităţii, a netransfigurării şi a lipsei de transcendenţă artistică. [...]

O asemenea proză ocazională pare să trăiască numai cât trăieşte şi fragmentul de realitate reflectat, atât timp cât „ocazia“ supravieţuieşte, cât interesul în jurul unui eveniment nu se stinge încă. Astfel că, în epoca receptării sincrone, putea părea că *Momentele* nu răsfrâng actualitatea perenă a artei, ci doar pe aceea

trecătoare a realităţii. Într-un dialog de tip platonician, în care sub diverse măşti se înfruntă opinii diferite asupra destinului în eternitate al operei caragialiene, E. Lovinescu a înregistrat, foarte precis, impresia aceasta [...]: „Eroii lui Caragiale sunt reprezentativi, dar numai pentru *o epocă mărginită* (s.n.); ei sunt tipici. În închegarea lor intră ceva şi din sufletul omenesc din toate vremurile, dar intră totodată şi prea multe lucruri legate de nişte împrejurări restrânse, ce tind să dispară cu desăvârşire“[...]. Proza ocazională a *Momentelor* ar fi urmat să se volatilizeze odată cu extincţia cauzelor generate de realitate; această proză aşa-zis „mărginită“ ar fi trebuit să dispară odată cu „epoca mărginită“ pe care o circumscrie. Şi, totuşi, s-a întâmplat exact pe dos. *Momentele* şi-au conturat o aură de eternitate şi o autoritate de etalon tocmai pe măsură ce s-au îndepărtat de actualitatea pasageră, pe măsură ce particulele de contingent s-au dezagregat. La origine, *Momentele* au fost întâmplări din realitatea imediată şi primii lor cititori, în firească cunoştinţă de cauză, le-au şi recunoscut ca atare; un paradox fericit, iscat chiar din interiorul acestor schiţe, face însă ca şi noi, astăzi, să le percepem, în esenţă, la fel, fără a avea senzaţia că deasupra lor s-a lăsat o ceaţă a vetusteţii. Cu alte cuvinte, dacă nu le mai receptăm doar ca anumite întâmplări de zi cu zi, ce pot fi datate precis (precum într-o proză ocazională), le receptăm, în schimb, ca epure ale oricăror întâmplări cotidiene. Dacă, liminar, păreau exponenţiale numai pentru „împrejurările restrânse“ ale unei „epoci mărginite“, ele se dovedesc acum valabile pentru împrejurări generale. [...]

[...] după părerea mea, *Momentele* au o miză actuală mai mare, una esenţială – asta ar explica, de fapt, şi perenitatea lor – căci ele constituie o multiplă concretizare a faţetelor prin care omul este o fiinţă-în-lume, în consecinţă, a faptului de-a-fi-întotdeauna-cu-celălalt. [...]

Prinşi în „lanţul slăbiciunilor“, deşi mereu în căutarea celorlalţi, eroii sunt doar pioni aflaţi într-o mişcare browniană, azvârliţi când într-o direcţie, când în alta a raporturilor interumane complet exterioare, fără mister, oferite pe de-a-ntregul privirii tuturor [...]. Siluetele din *Momente* configurează numai fiinţe-în-lume şi atâta tot, fără miez lăuntric, fără relief, transparente ca nişte foi de hârtie. Vieţuind sub regim strict cotidian, modul lor de a fi este unul publicitar, în vederea celorlalţi şi pentru aceştia, încarnat în trăirea totală în afară, exhibată până la stridenţă în fluxul neîntrerupt al

unei comunicări decăzute în incontinenţă verbală. De aceea, la eroii schiţelor caragialiene pot fi detectate acele simptome existenţiale care, după Heidegger, prin conexiunea lor, participă la configurarea înfăţişării noastre zilnice: vorbăria, curiozitatea, echivocul. [...]

Toate aspectele existenţiale pe care le-am inventariat – omul ca fiinţă-în-lume şi fiinţă-cu-celălalt, diversele sale determinaţii (verbiajul, curiozitatea, echivocul, obsesia timpului etc.) – dovedesc din plin că *Momentele*, unde se află, adeseori, o pură revelare a existenţei ca existenţă, conţin multe dintre exemplele de bază ale unei posibile ontologii a cotidianităţii. Caragiale nu este, repet, un simplu ilustrator al moravurilor şi mentalităţii unei anumite epoci, ci, întrucât are acces la o zonă mai adâncă a umanului, primul creator din literatura română care, prin intuiţiile sale atât de lucide, a surprins caracterele specifice ale omului ca fiinţă cotidiană, precum şi esenţa şi natura existenţei publice. În acest context, reproşul lui Caragiale la adresa incapacităţii contemporanilor de a-l recepta adecvat devine perfect justificat: „De *Momente* n-a spus nimeni un cuvânt, deşi e o carte europeană“.

> Ion Vartic, *I.L. Caragiale şi* Momentele *sale exemplare*, studiu introductiv la I.L. Caragiale, *Momente*, ediţie de Ion Vartic, notă asupra ediţiei de Mariana Vartic, Biblioteca Apostrof, Cluj, 1997, pp. I-XXX

D-l Goe... Cine nu cunoaşte această schiţă ajunsă în manualele şcolare? Pe peron, tânărul Goe bate din picior impacient: de ce nu vine trenul? Când, în sfârşit, trenul soseşte, Goe, cu mamiţica, cu mam'mare, cu tanti Miţa, urcă în compartiment. Dar Goe vrea pe culoar, „cu bărbaţii“. Vântul îi zboară pălăria de mariner, în bereta căreia se afla biletul de călătorie. Soseşte controlorul etc. etc. Cine relatează toate acestea? Evident, cineva care a avut prilejul să asiste la evenimente; care a stat pe peron lângă grupul celor patru ascultându-le conversaţia, a urcat în tren odată cu ei, s-a postat pe culoar alături de Goe şi a urmărit, eventual, scena cu controlorul din uşa cupeului, apoi a pătruns în cupeu, trăgând cu urechea la comentariile madamelor asupra incidentului. Cineva aflat deci în permanenţă la faţa locului, în punctul optim pentru a auzi, a vedea. Sau, cel puţin, povestitorul se comportă *ca şi cum* ar fi avut acest privilegiu. El nu se implică pe sine, ca persoană, în povestire – ca de exemplu, în alte istorii feroviare precum *Întârziere*, *Lună de*

miere, *Bùbico* etc. –, se implică doar ideea prezenţei lui – una din convenţiile fabulatorii atât de răspândite încât cititorul nici n-o mai bagă în seamă. [...]

La un moment dat, această convenţie ce-i imprimă textului o regulă specifică e contrazisă. Se aude semnalul de alarmă. Trenul se opreşte. Se creează agitaţie. Se cercetează de unde s-a tras semnalul.

„Cine poate ghici în ce vagon era ruptă aţa plumbuită şi răsturnată manivela? Ciudat! Tocmai în vagonul de unde zburase mai adineauri pălăria marinerului! Cine a tras manivela? Mam'mare doarme în fundul cupeului cu puişorul în braţe. Nu se poate şti cine a tras manivela."

Povestitorul nu s-a mai aflat la faţa locului sau se comportă *ca şi cum* s-ar fi găsit în altă parte. Totuşi el ne pusese în temă, sub o formă destul de transparentă, cu desfăşurarea incidentului: „Puişorul vede o linie de metal în colţul coridorului, care are la capătul de sus o maşină cu mâner. Se suie-n picioare pe geamantan, pune mâna pe mânerul maşinii şi începe să-l tragă". Povestitorul numeşte semnalul de alarmă echivoc „maşină" fie că îl priveşte prin ochii neştiutori ai lui Goe, fie că el „face pe prostul", ca şi cum, deşi vede ce se întâmplă, potrivit regulii textului, nu şi înţelege. Când însă faptul s-a consumat şi urmează ancheta, „nepriceperea" naratorului încalcă limitele de plauzibilitate. Apare astfel o ruptură – o dedublare – de voce. În prim-planul relatării se situează acum un povestitor în aparenţă neştiutor şi naiv. Un cititor aidoma ar putea să-i dea crezare. Un altul, mai vigilent, l-ar taxa drept fraudulos. Povestitorul „se face că doarme" – că plouă? – la fel ca mam'mare. Frauda comisă vizează deopotrivă realitatea povestită, cât şi pe cititor: delictul e acoperit, cititorul, minţit.

Apariţia unui narator fraudulos reprezintă, prin ea însăşi, o noutate în spaţiul prozei româneşti. A nu se confunda, iarăşi, cu practica ironistului. Şi acesta „minte" atunci când face o afirmaţie spre a subînţelege contrariul. Tehnica duplicitară caragialiană nu poate fi redusă doar la atât. E vorba de o ironie „forte", care construieşte, în suprafaţa textului, conture tipologice ale instanţei povestitoare. [...]

Neutralitatea, sub aspectul calificării celor relatate, afişată de narator, sau chiar simpatia – în sens etimologic, al simţirii „împreună" cu personajul – ce pare, la o lectură superficială, justificativă în raport cu o realitate blamabilă, i-au creat lui

Caragiale reputaţia de scriitor „imoral“. Este cât se poate de limpede faptul că în privinţa mesajului moral, poziţia lui Caragiale nu trebuie confundată cu cea a naratorilor frauduloşi pe care îi inventează – chiar în ciuda mărturisirii autorului că-şi iubeşte personajele, ceea ce înseamnă, cred, altceva, fiindcă el le-a iubit ca personaje, nu ca persoane. Un lucru se cuvine însă adăugat. Dacă jocul mincinos al naratorului devine evident pentru cititorul atent, aceasta se întâmplă pentru că aşa vrea autorul. [...]

Dar dacă, după cum spuneam, jocul naratorului poate fi destul de lesne elucidat, cu mult mai puţine lucruri certe se pot spune despre instanţa ultimă, marele regizor, autorul. De aici şi polemica – în fond gratuită – privitoare la „chipul“ lui nenea Iancu: amuzat, sceptic-surâzător, gourmet al ridicolului, încruntat, vindicativ, profund decepţionat, zguduit „a la Babacu“ etc. întunecări de prinţ levantin ascunse sub masca râsului? Taclale nastratineşti? Nu se ştie şi nu se va şti. Caragiale este, cred, cel dintâi autor major al literaturii române care se ascunde impecabil în operă. Doar Arghezi va mai reuşi, pe ansamblul operei, o performanţă similară.

Liviu Papadima, *Caragiale, fireşte*, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1999, pp. 113-116

Noi n-am avut şi nu avem, în teatru, mari opere tragice. Istoria noastră este un lanţ neîntrerupt de tragedii, dar teatrul românesc a preferat comedia şi cel mai mare dramaturg al nostru este un spirit comic, nu un spirit tragic. Să tragem de aici încheierea că stilul culturii noastre şi stilul nostru de a fi în viaţa de toate zilele au fost formate de comedie? De aici să vină aplecarea noastră spre râs, plăcerea noastră de a cârti, în fine, lipsa noastră de suflu, absenţa noastră din istorie? Caragiale, cu simţul lui enorm şi văzul lui monstruos, a citit comedia din noi şi ne-a fixat moravurile. Ca oameni sociali ne manifestăm adesea în stilul lui Caragiale; oamenii noştri politici, de o sută de ani şi mai bine, se ceartă, se luptă şi se împacă în Piaţa Endependenţei în stilul eroilor lui Caragiale. De multe ori politologii şi gazetarii noştri se conduc după dialectica subţire a Conului Leonida şi culeg ştirile după metoda lui Caracudi. Istoria se schimbă, tipologiile, mecanismele, moravurile, năravurile, pe scurt, *stilul* se repetă... Un *stil* , un fel de-a fi, o parte a noastră (aş zice: partea suprafeţelor, omul social din noi şi nebunia politică din noi), dar nu în totalitate, am impresia, *stilul* nostru, modul

românesc de existenţă, în fine, *specificul nostru* reprezintă, s-ar putea, spune, opera comediei caragialeene. [...]

Caragiale este adus în discuţie ori de câte ori este vorba de a defini spiritul românesc în partea lui comică şi i se impută, veşnic, balcanismul nostru... Mă întreb dacă autorul *Scrisorii pierdute* este vinovat, cu adevărat, de ceea ce nu ne place în spiritul nostru şi dacă intoleranţa faţă de Caragiale nu ascunde un complex. În fine, cei care-i reproşează dramaturgului că a impus zeflemeaua ca stil de existenţă se arată exasperaţi, totodată, de viciul resemnării care ar fi, pentru noi, românii, catastrofal în istorie. Aşadar: loviţi de resemnare în fiinţa noastră profundă, formaţi la şcoala aşteptării şi a fricii [...], păcătuim când ne mutăm la oraş prin limbuţie, irespectul valorilor morale şi ne cheltuim energiile în improvizaţii şi fantezii de birt, cu un cuvânt, ne *caragializăm*... Să nu uităm, totuşi, că omul caragialean este o ficţiune, este creaţia unei imaginaţii excepţionale şi, ca orice ficţiune reuşită, place şi durează. Nu mă simt deloc umilit, ca român, când citesc *Momente şi schiţe*, ori piesele de teatru, capodopere de ironie. Creând un model de existenţă românească sau, mai concret, un anti-model din observarea târgului balcanic, cu ipistaţii, frizerii lui filozofi, republicanele electrizante, indivizii lui fanatizaţi de politică, Caragiale a fixat, desigur, un stil în care, ne place sau nu ne place, ne regăsim în anumite împrejurări ale vieţii noastre sociale. Ei, şi? Ce-i cu asta? Comicul spală, comedia provoacă o reacţie, spiritul profund iese întărit din această formidabilă epopee a ironiei, cea mai importantă pe care a produs-o cultura românească. Spre deosebire de filozoful care se arată disperat de viciul cârtirii, aş zice că un popor care are forţa de a se supune autoironiei este un popor spiritualiceşte puternic. Nu-mi dau seama cum ar putea ironia să împiedice manifestarea creaţiei şi de ce un dascăl de comedie, cum este I.L. Caragiale, limitează accesul nostru la metafizică? Aş zice că, dimpotrivă, o mare operă artistică este totdeauna morală şi anti-modelul ei stimulează, prin negativitatea lui, un model. L-aş numi: un model al vigilenţei, o pedagogie a purificării. Şi apoi, omul caragialean este mai complex decât se recunoaşte îndeobşte. Înţeleg prin omul caragialean şi pe acela din articole, note, însemnări răzleţe, acolo unde Caragiale a surprins şi plinurile nu numai golurile lumii româneşti. Un alt Caragiale, grav şi profetic, se manifestă aici. Sau acela fantastic, misterios, pictor al insolitului din admirabila povestire *La hanul lui Mânjoală*... Vreau să spun că

fenomenul Caragiale este complex şi că *stilul* lui depăşeşte limitele zeflemelei. Dar chiar în spaţiul comicului, farsei, satirei, spiritul lui atinge o profunditate a observaţiei care obligă judecata critică să depăşească chestiunea pur morală.

Este Caragiale un scriitor reprezentativ pentru spiritualitatea românească? În măsura în care el a creat o mare operă (şi a creat-o, de acest lucru nu se îndoieşte nimeni), Caragiale are un mare grad de *reprezentativitate*. De reprezentativitate care trece însă prin spaţiul esteticului. Descriind carnavalul unei lumi în trecere şi petrecere (procesul formelor fără fond), el a creat din aceste stări de *negativitate* ale naturii umane româneşti o categorie întinsă de valori. Valori estetice, desigur, şi prin aceasta valori morale, purificatoare, sublime. Iată ce se uită adesea când se discută modelul Caragiale, şi anume: că arta transformă un anti-model existenţial într-un veritabil model spiritual prin valorile lui estetice. Stilul românesc? Fără Caragiale ar fi incomplet: i-ar lipsi profunzimea comicului. Ia gândiţi-vă: cum ar arăta sfârşitul secolului al XIX-lea românesc fără Mitică, geniu al impacienţei şi al improvizaţiei, mare politician de cafenea, erou al gastronomiei, gentilom de mahala balcanică, cuprins mereu de delir verbal?... Ar arăta foarte trist...

> Eugen Simion, *I.L. Caragiale şi spiritul românesc*, prefaţă la I.L. Caragiale, *Opere*, ediţie îngrijită şi cronologie de Stancu Ilin, Nicolae Bârna, Constantin Hârlav, Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2000, pp. IX-XIII

După prima reprezentaţie a *Năpastei*, cronicarii dramatici au motivat în chip naiv lipsa de autenticitate a personajelor ţărăneşti din literatura lui Caragiale [...], Gherea a dezvoltat o întreagă teorie în legătură cu exclusivismul nejustificat al „surtucarilor“ de la oraş, iar Duiliu Zamfirescu, indiferent dacă avea sau nu dreptate, şi-a pus problema unei corecte reprezentări a ţăranului român în literatură, comparându-se cu Slavici şi cu Caragiale, despre care credea că sunt rău orientaţi [...].

De fapt, Caragiale a procedat cu destulă prudenţă, preferând să vorbească mai mult despre grupul preoţilor, hangiilor, învăţătorilor de ţară, aflaţi într-o poziţie intermediară faţă de sat şi oraş. [...]

Astfel, în chip cu totul neaşteptat, observatorul mahalalei şi creatorul comediilor orăşeneşti, cu mici proprietari, funcţionari de

partid, pensionari, rentieri şi oameni politici, se ilustrează în a doua fază importantă a activităţii sale ca un autentic cap de serie al literaturii noastre ţărăneşti şi al experienţelor sufleteşti mai complexe.

A treia obiecţie importantă adusă *Năpastei* şi nuvelelor tragice s-a referit la scenele exagerate de cruzime, despre care s-a afirmat că ar fi fost căutate în vederea obţinerii unor efecte teatrale.

Într-adevăr, ceea ce ne impresionează şi astăzi în textele acestea sunt „loviturile de teatru“ violente şi numeroasele scene *à faire*, prinderea lui Gheorghe, în finalul *Făcliei de Paşte*, nebunia tragică şi sinuciderea lui Ion din *Năpasta*, sau izbucnirile isterice ale fiicei prefectului din *Păcat*..., care aleargă cu cleştele de sobă în mână după slujnica din casă, „răgând ca o bestie“. Şi *Făclia de Paşte* şi *Păcat*... au o structură pronunţat dramaturgică, cu o lungă expoziţie în *Vorgeschichte* şi cu justificarea minuţioasă a fricii lui Leiba Zibal sau a morţii preotului Niţă din Dobreni. N. Iorga a descris chiar nuvela *Păcat*... ca pe o dramă în cinci acte, cu un final de o cruzime exagerată, iar Gherea n-a apreciat nici el teatralitatea finalului *Făcliei de Paşte*, „căutat pentru a produce efect“, şi sugerând în locul groazei, scârba.

Astăzi ştim că motivul prinderii mâinii prin orificiul unei porţi a mai fost utilizat de Apuleius în povestea zarafului Chryseros şi a hoţului Lamachus, din *Măgarul de aur* sau de Barbey d'Aurevilly în istoria abatelui Riculf, din *Une histoire sans nom* (1882) [...]. În ambele cazuri, hoţii nu-şi părăsesc tovarăşul, care acceptă să i se reteze braţul spre a se salva. Dar indiferent de existenţa unor precedente, cel care citeşte pentru prima dată nuvela lui Caragiale resimte episodul prinderii şi schingiuirii lui Gheorghe ca pe o „lovitură de teatru“, şi accentul căzând pe „execuţia“ lentă a victimei, chiar dacă textul a fost construit dinspre final spre început, aşa cum s-ar putea presupune, efectul este într-adevăr terifiant.

După unii, valoarea nuvelei *O făclie de Paşte* ar trebui căutată în analiza fricii, după alţii, în scena torturilor din final. Dar de fapt, ceea ce pare să-l preocupe pe Caragiale în momentul acesta este modul în care un om normal îşi pierde dintr-odată coerenţa sufletească sau mentală şi se năruie sub presiunea unor factori care, în definitiv, ne ameninţă pe toţi. Esenţialul este că, din 1889, o temă profund tragică ia locul veseliei din *Claponul* sau temelor tragicomice din comedii şi ocupă, pentru aproape un deceniu, prim-planul creaţiei lui Caragiale, nu numai în *Păcat*..., *Năpasta* sau *O*

făclie de Paşte, dar şi în schiţa *Inspecţiune* (1900), în nuvela *În vreme de război* (1898/1899) sau în cealaltă nuvelă tragică *Două loturi* (1898/1899). În cele mai multe dintre aceste texte, un om normal îşi pierde brusc minţile, Leiba Zibal pentru că e ameninţat de un hoţ, în condiţiile în care nimeni nu e dispus să-l ajute, Dragomir pentru că a ucis şi Ion pentru că a fost bătut, Stavrache pentru că nu mai poate renunţa la averea încredinţată de fratele său şi chiar Lefter Popescu pentru că s-a apropiat prea mult de realizarea unei dorinţe care l-a urmărit toată viaţa şi care i se refuză în ultima clipă, cu o cruzime absolută, care pare să aparţină destinului. Acum rosteşte naratorul celebra formulă „simt enorm şi văz monstruos“, din *Grand Hôtel „Victoria Română*“, acum se vorbeşte cu insistenţă, pentru prima dată, despre *ochii răi* ai copiilor şi tot acum este descrisă, cu evidentă oroare, scena femeii bătute de un poliţist în pragul unei cafenele sau scena aproape simbolică a dării unui câine *în tărbacă*, în isteria generală a măturătorilor de noapte din Ploieşti.

Specific pentru textele din această perioadă este şi faptul, *naturalist* în esenţă, că aproape toate ilustrează cazuri particulare ale „teoriei motorilor animaţi“, care poate fi identificată nu numai în *Făclia de Paşte*, dar şi în schiţa *Grand Hôtel „Victoria Română*“ (în episodul câinelui fugărit), în schiţa *O reparaţie* (1896) sau în monologul *1 Aprilie* (1896), şi care a fost expusă pe scurt de Caragiale, tot în acest interval, în articolul *Ion Brezeanu* (1898):

„Iată o gloabă spetită şi stinsă de puteri, pe care n-ai crede-o în stare să se mai târască trei paşi. Călăreţul e atacat de vrăjmaşi, cari descarcă focuri asupra-i. El smuceşte frâul, dă pinteni şi ţipă desperat. Atunci, gloaba năucă dă drumul rezervei de energie; din câteva sărituri supreme, a urcat dealul; într-o clipă a fost departe de primejdie. Poate crăpa în vârful dealului, dar l-a urcat. Este incalculabil câtă putere mecanică se poate transforma în energia înmagazinată cheltuită dintr-o singură dată“ [...]

Şi lucrul tot atât de important în legătură cu aşa-zisa cruzime, Caragiale se dovedeşte a fi, şi de data aceasta, un observator al *formelor simple* din gazete şi un adept al utilizării genurilor paraliterare în literatura propriu-zisă, căci variantele minimale la care ar putea fi reduse *Făclia de Paşte*, *Păcat*... sau *Năpasta* sunt de fapt întâmplări spectaculoase şi cazuri juridice, întâlnite frecvent în jurnale, presa fiind aceea care a pus în discuţie, înainte de Caragiale, tabuurile psihice şi sociale şi a transformat *accidentul*

într-un spectacol popular, prin reportajele ei de senzaţie, cu scenarii din ce în ce mai vii. [...]

Dacă celebra formulă „simt enorm şi văz monstruos“ are vreo semnificaţie pentru literatura lui Caragiale, atunci ea se potriveşte primelor două faze importante din cariera scriitorului, faza comediilor şi faza literaturii tragice, unite prin aceeaşi vehemenţă artistică şi prin acelaşi radicalism total al atitudinilor, performanţă realizată până atunci numai de Eminescu, în poezie şi în articolele sale politice.

În fond, aşa după cum în comedii a ignorat tabuurile politice şi sociale, vorbind despre lovitura de la 11 februarie, despre Constituţie şi despre garda naţională a partidului liberal, tot astfel în scrierile sale tragice, Caragiale ignoră tabuurile psihologice şi literare, vorbindu-ne despre ţărani într-un mod care sfidează prejudecăţile „surtucarilor“ şi descriindu-ne cazuri de alienare mintală şi accidente psihice de care umanitatea s-a simţit întotdeauna ameninţată profund. Dar în timp ce la scena electorală din *Scrisoarea pierdută* participăm cu satisfacţia celui care este martor la un act de denudare politică, la scena arderii din *Făclia de Paşte* sau la episodul împuşcării copiilor din *Păcat*..., ne simţim cuprinşi de panică psihică şi ne străduim să uităm cât mai repede lectura, intimidaţi sau „cu muşchii obrazului strâmbaţi de dezgust“, cum i s-a întâmplat în 1889 lui Duiliu Zamfirescu. Şi totuşi, asemenea tuturor celorlalte experienţe radicale, nici lectura aceasta nu se va şterge din memoria noastră şi n-ar fi deloc exclus ca textele tragice, care continuă să ne şocheze şi astăzi, să se dovedească în timp a fi tot atât de importante ca şi opera comică şi să asigure, într-un târziu, un nou tip de notorietate scriitorului Caragiale. [...]

Deşi cele mai multe dintre schiţele lui Caragiale sunt antologice în afara oricărui context, pentru a fi înţelese cu adevărat ele trebuiesc examinate în grup, ca o operă sistematică în care părţile se sprijină între ele şi alcătuiesc un întreg cu o semnificaţie mai importantă decât ceea ce poate să rezulte din analiza fragmentelor luate ca atare.

Caracterul sistematic al *momentelor* lui Caragiale a rezultat din întâlnirea unei gândiri sistematice, care a urmărit cu insistenţă să construiască o operă coerentă, pe baza unui program literar personal, cu o împrejurare specială, din sfera tehnică a producţiei literare, posibilitatea de a publica regulat, în gazetele de mare popularitate ale epocii. Tot astfel, în strânsă legătură cu gazetele, s-

au consacrat şi Cehov, Mark Twain sau Georges Courteline, ultimul dintre ei fiind pus în relaţie cu Caragiale ca autor al „atâtor producţiuni comice pentru teatrul şi ziarele franceze“ încă din 1902, în raportul academic al lui D.C. Ollănescu-Ascanio pe marginea volumului *Momente* [...].

Devine limpede, încă o dată, că spre deosebire de vechea literatură „clasică“ sau de tragedie, care utilizează ca gramatică a arhetipurilor literare *mitologia*, *Biblia* sau *istoria* excepţională a unor eroi exemplari, comediile şi în general literatura foarte populară a lui Caragiale descoperă aceeaşi funcţie în *cotidian*, în *anecdotă* şi în *faptele diverse* din sistemul culturii de ziar.

S-a observat în repetate rânduri că, în comparaţie cu vechile comedii, lumea din *momente* reprezintă o generaţie ulterioară, mai aşezată şi cultivând plăcerea de a trăi, că la vechile tipuri dramaturgice s-au adăugat câteva figuri noi, tot atât de reprezentative, şi că vehemenţa veche a scriitorului s-ar mai fi îndulcit.

Impresia aceasta decurge în primul rând dintr-o schimbare de gen (trecerea de la *teatru* la *proză*), care impune respectarea unor convenţii literare noi, dar de fapt este vorba mai mult de o modificare de ton, decât de perspectivă, pentru că, în mare, structura sistemului şi valorile lui au rămas aceleaşi şi cu toate că „intriga“ nu ne este de la început foarte clară, judecate în ansamblu, schiţele lui Caragiale pot fi luate drept „sertarele“ unei extraodinare comedii.

Pe scurt, politica şi micile afaceri, banii, erotica în trei, birocraţia, aparatul de stat şi alcoolul reprezintă reperele esenţiale ale acestei lumi mijlocii, care alcătuieşte civilizaţia schiţelor lui Caragiale. În jurul acestor elemente se desfăşoară viaţa zilnică a unor instituţii care funcţionează pe dos, şcoala lui Rostogan, tribunalul şi circa de poliţie, micile gazete alimentate cu ştiri din *Larousse* şi „patria cea mică“ a lui Rică Venturiano, *familia* [...].

Eroii celor mai multe *scene* sunt indivizi cu numele terminat în –*escu*, Ionescu, Georgescu, Vasilescu, Popescu, Protopopescu, Iconomescu şi Dăscălescu, personaje pe care Ibrăileanu le-a numit *„oameni fără strămoşi“*. Totuşi, în centrul sistemului poate fi aşezat Mitică şi, împreună cu el, *miticismul*, concept în care se varsă un fel de filozofie a specificului citadin-muntenesc [...].

În ciuda aparenţelor, lumea de pretenţii şi de spoială a schiţelor lui Caragiale nu a dispărut cu totul; ea formează, în orice tip de

societate umană, categoria arogantă a celor care reclamă mult, fără să ofere nimic, partea care se vede din gheţarul plutitor al structurilor sociale.

Unul dintre elementele cele mai spectaculoase ale *momentelor* lui Caragiale îl reprezintă prezenţa unui *narator* care, pentru că se numeşte *„nenea Iancu“* şi pentru că editează *Moftul român*, aproape că se identifică cu autorul. El face legătura între „episoadele“ comediei, dă scurte indicaţii de regie, stă de vorbă cu personajele, dintre care cele mai multe ne sunt prezentate ca un fel de amici şi, cel puţin la prima vedere, duce aproape aceeaşi viaţă ca şi ele. Pornind de aici şi de la unele declaraţii ale lui Caragiale, comentatorii operei sale au încercat să demonstreze fie că scriitorul şi-a iubit personajele din schiţe şi din comedii, fie că, dimpotrivă, le-a urât. În schiţe însă, unde cel care povesteşte se află aproape mereu înconjurat de eroii săi, această convieţuire nu este transformată în dramă, dar nici într-un motiv de satisfacţie deosebită. [...]

Scrisorile berlineze ne arată şi ele în ce măsură scriitorul s-a înconjurat de atmosfera propriei sale literaturi, lăsându-se „jucat“ de eroii din schiţe şi din piesele de teatru, cu cuvintele cărora începe să vorbească din ce în ce mai des.

[...] proza lui Caragiale cuprinde două categorii de „fantastic“: mai întâi fantasticul paradoxal, de tip *science fiction*, din epoca începuturilor, şi apoi fantasticul propriu-zis, concentrat în volumul *Schiţe nouă*, dar şi în nuvelele ceva mai vechi, *La hanul lui Mânjoală* (1898/1899) şi *La conac* (1900/1901), din volumul *Momente*.

În prima categorie intră un număr de *cronici fanteziste* şi de *zig-zaguri* scrise în perioada *Ghimpelui* (1874), „apocalipsul politico-social“ al raderii Carpaţilor, alegoria cetăţii *Tâmpitopole*, locuită „în anul graţiei 3874“ de *sinecorzi*, şi mai ales coşmarul ironic al unui Bucureşti hiperurbanizat [...].

În ciuda aspectului lor fantezist, aceste texte sunt rezultatul unei angajări politice şi al interesului faţă de temele principale ale momentului, între care cea mai vie trebuie să fi fost, desigur, aceea referitoare la marea febrilitate edilitară care cuprindea oraşul Bucureşti în ultimele trei-patru decenii ale secolului XIX şi care stârnea entuziasm sau împotrivire, ca orice alt proiect inovator. Fără să fi atins proporţiile restructurărilor masive din Parisul lui Napoleon al III-lea şi al baronului Haussmann, modificările

urbanistice efectuate în acest interval trebuie să le fi dat contemporanilor un sentiment de radicală preschimbare căci, într-adevăr, acum începe opera de sistematizare a capitalei, în sens modern european, în ciuda ironiilor lui Caragiale şi a spiritului conservator cu care ne vom întâlni la Eminescu şi în articolele pe această temă de la *Timpul*. [...]

Sub raport literar, textele fanteziste din 1874 ale lui Caragiale nu au totuşi alt merit decât pe acela de a putea fi considerate între primele noastre încercări de *proto-S.F.*, într-o epocă în care pionierii genului, foarte puţini la număr şi abstraşi şi ei de aceleaşi teme seducătoare ale anticipaţiei urbanistice şi ale ficţiunii politice, sunt nişte scriitori modeşti, ca moldoveanul George Radu Melidon (*Un vis curioz*, în *Calendar pentru români pe anul 1857*) sau total necunoscuţi [...].

Cu totul alta este situaţia povestirilor din *Schiţe nouă* şi a celorlalte nuvele înrudite cu ele, fantastice în cu totul alt înţeles.

Zarifopol, care era un bun cunoscător al literaturii fantastice europene, de vreme ce a şi alcătuit o antologie pe această temă în 1924, susţinea că „Fantasticul, chiar acolo unde e introdus direct, în *Hanul lui Mânjoală*, în *Calul Dracului*, funcţionează numai ca element de motivare; nu e exploatat ca viziune, ci apare ca ciudăţenie uşoară – şi explicabilă raţional! – cum e cotoiul şi căpriţa Mânjoalei, sau e un fel de joc de cuvinte echivoc, cum e coada lui Prichindel în *Calul Dracului*. Caragiale transpune, cât poate, fantasticul în normalitate umană“ [...]

În realitate, fantasticul lui Caragiale este de cele mai multe ori *miraculosul* şi *feericul* din poveşti, cu totul în spiritul mitologiei folclorului balcanic, unde întâlnirile cu diavolii, ci sfinţii şi cu Dumnezeu, la o răspântie de drumuri, sunt obişnuite, şi unde *profanul* intră la tot pasul în atingere cu *sacrul* nu din dorinţa săvârşirii unei convertiri mistice, ci în vederea satisfacerii, pe această cale, a unui sănătos instinct justiţiar. Eroilor din aceste texte, care visează în secret la o soartă mai bună, li se îndeplinesc pe neaşteptate dorinţele, ca tipografului necăjit din *Norocul culegătorului* (1892), pe care Maica Precista îl îmbogăţeşte în proporţie directă cu ororile tipărite în „ziarul cotidian“ la care lucrează [...]. Chiar negustorul Abu-Hasan, care crede un timp că visează că a fost fermecat de un duh malefic, intrat pe uşa casei, rămasă noaptea deschisă, are şi el o dorinţă îndeplinită foarte repede: să fie calif „o zi măcar“, pentru a face ordine în mahalaua

lui. Mai severă este providenţa în cazul poetului care, în ciuda credinţei sale adânci în divinitate şi în autoritatea acesteia, rămâne un neînţeles şi pentru cel de sus, şi pentru cei de pe Pământ.

Norocul culegătorului, *O invenţie mare* sau *Partea poetului* sunt foarte aproape de *apolog* şi de *anecdotă*, în slujba cărora pun elementele miraculoase ale basmului şi, în ciuda dimensiunilor, acelaşi lucru se întâmplă cu nuvela *Kir Ianulea*, în care femeia se dovedeşte a fi mai rea decât diavolul, pe care îl îmbrobodeşte cum vrea. Amănunt semnificativ, spre deosebire de personajele malefice cu priviri crucişe din *La conac* şi *La hanul lui Mânjoală*, care par manevrate de diavol (Marghioala) sau reprezintă chiar o încarnare a lui (*omul roşcovan* din *La conac*), în *Kir Ianulea* Acriviţa este cea cu privirea încrucişată şi diavolul Aghiuţă este victima ei.

Motivul femeii mai rele decât dracul a fost împrumutat de Caragiale, după cum se ştie, de la Machiavelli, dar el a mai fost tratat la noi, în forme diferite, la Anton Pann sau de Gr. H. Grandea, care a publicat în *Universul literar* povestirile *Cum a cocoşat femeia pe dracul* (1880) şi *Contractul cu dracul* (1891). În *Literatura populară română* (1883), Moses Gaster semnalează basmul *Cum a înălbit femeia pe dracul*, publicat în *Timpul*, în 1882, iar la începutul anului 1890, „un dascăl craiovean“ rezumă în ziarul *Românul* o povestire despre Belfagor, care putea să-i atragă încă de pe acum atenţia lui Caragiale [...].

Povestea lui Caragiale poate fi privită şi ca o tipică nuvelă de spionaj, în care o lume manifestă interes pentru o alta şi încearcă să afle totul despre ea, căci diavolul din împărăţia lui Dardarot este însărcinat cu misiunea de a pătrunde secretele pământenilor, luând înfăţişarea unui om, dar neavând voie să facă uz, în afara sumei de bani pe care o primeşte, de niciuna dintre însuşirile supranaturale cu care este înzestrat.

În afara utilizării elementelor miraculoase şi a pasiunii de povestitor, care recurge în mod neaşteptat la un context narativ maximal, surprinzător în *Kir Ianulea* mai este şi faptul că acţiunea se desfăşoară în jurul anului 1800. De fapt, este pentru prima dată când Caragiale preferă prezentului nemijlocit al comediilor şi al schiţelor satirice un trecut istoric mai îndepărtat decât orizontul amintirilor sale sau decât mijlocul secolului în care s-a născut, chiar dacă, aşa cum s-a spus, vom regăsi şi de data aceasta mahalaua şi tipurile obişnuite ale literaturii sale „realiste“. În versiunea lui fanariotă, anecdota simplă a lui Machiavelli se umple de amănunte

pitoreşti, de culoare „balcanică“ sau de mahalagismele Acriviţei, şi chiar iadul, care în textul despre Belfagor era o variantă de parlamentarism democrat, devine la Caragiale un fel de divan ad-hoc, în care un satrap oriental ţipă la subordonaţi şi îşi impune fără multă discuţie punctul de vedere. Mai mult, ceea ce la început pare a fi doar anecdotă, culoare locală şi moralism, reuşeşte să-şi implice autorul, determinându-l să povestească în chip aproape autobiografic, căci printre întâmplările comice ale lui Aghiuţă răzbat la suprafaţa textului un număr de motive obsedante ale carierei sau existenţei lui Caragiale, motivul averilor pierdute peste noapte, motivul focului, al ochilor malefici sau al competenţei profesionale, în care scriitorul a crezut cu tărie, chiar dacă atunci când s-a exprimat explicit a preferat să recurgă la toposul modestiei jucate [...].

Mai aproape de o definiţie modernă a fantasticului sunt povestirile *La conac*, *La hanul lui Mânjoală* şi *Calul Dracului*.

La conac şi *La hanul lui Mânjoală* seamănă foarte bine ca structură, în ciuda amănuntelor diferite, care fac din cea de-a doua povestire un text mai complex.

În ambele cazuri avem de-a face cu o „victimă“, căreia i se întâmplă ceva deosebit pe parcursul unei scurte călătorii, şi pe care şi-o dispută două grupuri adverse, unul „pozitiv“, care reuşeşte să intervină în ultima clipă, celălalt „negativ“, exercitând o forţă de atracţie irezistibilă.

Victimele celor două întâmplări sunt doi tineri neexperimentaţi, un „ţângău mucos“, „sec“ şi „nătărău“ în *La conac*, un tânăr peţitor „curăţel şi obraznic“ în *La Hanul lui Mânjoală*.

Împotriva bunelor intenţii pe care le au, ambii eroi sunt reţinuţi într-un *spaţiu închis* în care se petrec lucruri ciudate, şi este o intuiţie excepţională operaţiunea prin care prozatorul fixează ca scenă perfect plauzibilă a unor experienţe de viaţă extreme, *hanul rustic* sau *conacul*, în loc de a fabrica un cadru în genul castelului bântuit sau al subteranelor sepulcrale din romanele gotice sau din nuvelele lui E.A. Poe, care pentru cititorul român ar fi fost neverosimile.

De fiecare dată, un plan de viaţă normală este modificat prin intervenţia unor factori „de întârziere“, aşa încât victimele rămân în spaţiul periculos al tentaţiei mult peste termenul pe care şi l-au propus iniţial. [...]

În *La conac*, victima este ademenită prin manevrele unui personaj misterios şi *roşcodan* (*omul roşu* din povestirea despre Harap-Alb a lui Creangă), cu privire de *saşiu*, penetrantă. Sub influenţa acestuia, tânărul se angajează într-o partidă interminabilă de stos, la capătul căreia pierde aproape tot ce are.

În *La Hanul lui Mânjoală*, „atentatorul" este totuna cu obiectul tentaţiei, o femeie atrăgătoare, care se uită şi ea cruciş şi întreprinde o mulţime de activităţi ambiguie, între care un rol important par să-l joace incantaţiile şi mişcarea imprevizibilă a unui cotoi bătrân. [...]

Ambele texte sunt perfect ambigue şi în interpretarea lor poate fi vorba de o metaforă a drumului, cu un sens general iniţiatic (ca în *Povestea lui Harap-Alb*), sau de un sens fantastic, căci întâmplările prin care trec eroii s-ar putea să fie regizate de forţele infernului, mai presus de puterea noastră de înţelegere. „Ochiul ciudat" al roşcovanului, apariţiile şi dispariţiile lui bruşte, din *La conac*, sau absenţa icoanelor, căciula răsucită insistent de Marghioala şi „jocul" cotoiului, din *La hanul lui Mânjoală*, pot fi apariţii şi coincidenţe întâmplătoare, din registrul normal al realităţii, dar şi semne ale fantasticului, care face concurenţă realităţii şi ameninţă să-i smulgă pe oameni din locul lor obişnuit. [...]

Zarifopol avea dreptate: o explicaţie raţională a întâmplărilor din aceste nuvele este posibilă de fiecare dată, dar trebuie adăugat că ea nu rămâne nicidecum singura cu putinţă şi că tocmai această dialectică a duplicităţilor de semnificaţie (*normal/ anormal*, *explicabil/ inexplicabil*, *real/ supranatural*) se bazează literatura fantastică. De fapt, *La conac* şi *La hanul lui Mânjoală* reprezintă pentru Caragiale un prilej excepţional de a experimenta în direcţia jocurilor de căutare, căci din fiecare nod al textelor sale sunt posibile două continuări şi cititorul, oricât de perspicace, nu va descoperi nicio informaţie care să dezavantajeze vreunul din cele două programe de joc, indiferent dacă naraţiunea este relatată la persoana întâi, ca în *La conac*, sau mediată de un povestitor care, principial, ar trebui să deţină explicaţia de care avem nevoie, ca în *Hanul lui Mânjoală*. [...]

La conac, *La hanul lui Mânjoală* sau *Calul dracului* sunt deci texte în mod diferit fantastice, dar, în orice caz, nu în spiritul tenebros sau filozofic al fantasticului anglo-saxon, ci în spiritul iniţiatic al literaturii populare, în care chiar experienţele extreme pot fi privite cu umor şi rezolvate la sfârşit printr-un joc de cuvinte. După experienţele romantice ale prozei lui Eminescu, prin care

nuvela românească se întâlneşte cu realismul magic al lui Novalis, cu Hoffmann şi cu Tieck, fixând cu autoritatea incontestabilă a geniului aria sensibilităţii noastre spre nord, Caragiale se plasează în extremitatea sudică, poate mai tipic românească, a tipologiilor culturale europene, acolo unde se află şi Cantemir, Budai-Deleanu, Anton Pann sau Ion Creangă. Spectrelor şi magicienilor misterioşi sau fenomenelor evident oculte din povestirile lui Poe sau Brentano, pe care le-a citit şi care i-au plăcut, Caragiale le preferă decorul mai plauzibil pentru el al literaturii populare balcanice, cu hanuri în jurul cărora se ţes legendele, cu fete frumoase transformate în cerşetoare bătrâne, cu diavoli răutăcioşi şi hazlii, care stau de vorbă cu sfinţii şi cu Dumnezeu, folosind vocabularul maliţios şi insinuaţiile ireverenţioase ale străzii.

> Florin Manolescu, *Caragiale şi Caragiale*: *jocuri cu mai multe strategii*, ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Editura Humanitas, Bucureşti, 2002, pp. 138-169

Indiscutabil, schiţele, „momentele“, majoritatea culese în volumul din 1901, reprezintă partea cea mai originală a prozei lui Caragiale, cea mai *caragialiană*, în definitiv. Ni se pare normal să aplicăm adjectivul situaţiilor ori limbajului din comedii şi din *Momente*. O fidelitate prea mare faţă de canonul literar ne împiedică să-l găsim potrivit pentru marile nuvele ori pentru *Năpasta*. Poate să fie la mijloc şi prejudecata comicului: unde nu e comic, Caragiale nu e Caragiale. Dar astfel de lucruri nu pot fi schimbate. Întâiul text din seria *Momentelor* este îndeobşte socotit acela din 1889 intitulat *25 de minute*. Multe dintre topoi se află deja aici: micul oraş de provincie cu notabilităţile împărţite pe tabere politice; gazetele puterii şi ale opoziţiei; soţii, nevestele şi amicii lor; copiii, mai bine sau mai prost crescuţi, care se scobesc în nas în timpul festivităţilor prilejuite de vizita suveranului (admonestaţi de mămici cu „te vede madam Carol“, vorbe care l-au scandalizat pe Maiorescu); împăcarea de la urmă a taberelor (de altfel, primele doamne, de la putere şi respectiv din opoziţie, sunt surori) ş. a. Lumea nu e neapărat pe o treaptă socială inferioară celei din comedii. (Şi, în definitiv, despre care comedie vorbim? Precizarea pe care uită s-o facă aceia care, de la T. Vianu la Alexandru George, au stabilit această ierarhie.) În fond, lumea *Momentelor*, ca şi a comediilor, este amestecată, dar coloana ei vertebrală o alcătuiesc notabilităţile politice (de obicei locale: prefecţi, primari, directori de

prefecturi, revizori de şcoală etc.), amploiaţii, dăscălimea, gazetarii, ofiţerii, magistraţii, din Capitală şi din provincie, cu familiile lor cu mulţi copii, cu bone, feciori şi vizitii. Mahalaua nu lipseşte (*Moşii*, de exemplu), nici urmaşii din generaţia a doua (*Lanţul slăbiciunilor*, *Tren de plăcere*). Stratificarea se vede în familiile orăşenizate recent, în care *gramamà*, în pofida numelui alintat franţuzeşte, merge cu tramvaiul, în timp ce restul, cu trăsura, are bilet de clasa a III-a şi pensiune modestă la Sinaia. În general, numele indică o burghezie mijlocie, cu origini greceşti, franţuzită. În *Urgent*..., profesoarele care solicită lemne pentru şcoală se numesc Aglae Poppesco şi Areti Ionesco, pe secretarul primăriei îl cheamă Athanasiu Eleutherescu, iar pe deputatul locului Lingopolu. Altundeva avem o Esméralde Piscopesco sau o Athénaisa. Tatăl lui Ionel din *Vizită* este „mare agricultor“, iar Iordăchel Gudurău din *Telegrame* „mari proprietar, aleg. col. I fost senator“. Toată această lume este surprinsă mai des în *otium* decât în *negotium*. Doamnele îşi cresc copiii, merg la baluri sau fac opere de caritate. Bărbaţii au timp berechet pentru cafenea. Duminicile şi sărbătorile şi le petrec la Sinaia, la iarbă verde, punând de un *picnic*, fără a evita aventurile pasagere. Copiii nu sunt nici pe departe atât de prost educaţi cum li s-a dus buhul mai ales din cauza lui Goe şi Ionel. Năzdrăvăniile sunt în general ale vârstei. Sunt alintaţi, dar benigni. Dacă nu s-ar vedea cu ochiul liber că autorul nu-i iubeşte (în *Grand Hôtel „Victoria Română*“ e gata-gata să fie deochiat de unul, iar în *Bùbico*, bietul căţel e o metaforă pentru un copil plină de cruzime!), ar fi avut cu siguranţă o reputaţie mai bună. Nici imoralităţile adulţilor nu trec peste medie. „Amicul“ soţiei este deseori doar decorativ, un fel de cicisbeu în uniformă militară. Nici vorbă că ocuparea unui post, fie şi inferior, într-un minister se face prin intervenţii, dar până la urmă perdantul, cel cu adevărat dotat, care are şi el pe cineva care pune o vorbă, îşi găseşte o slujbă la fel de bună. În *Five o'clock* sau *High-life* este *le meilleur monde*, saloanele, pianul, jurnalele mondene. Fardul de onorabilitate este destul de subţire şi bârfa, certurile, micile mizerii pe care personajele şi le fac unele altora se văd cu uşurinţă. Îmbrăcate cu gust sunt mai ales doamnele, dar şi domnii, care nu se despart de pălărie, mănuşi şi baston. Berăria lui Mitică nu e, cum s-ar putea crede, o speluncă, este un local corect, unde se găsesc tot soiul de bunătăţi exotice, mezeluri fine, trufandale, ca şi în micile băcănii, unde, în timp ce li se pregăteşte pachetul de cumpărături, domnii

gustă ceva şi se conversează. Tabloul întreg este pictat de cel mai de seamă impresionist român şi în el se vede bine *la belle époque* a lui Carol I, când civilizaţia a cuprins straturi largi din populaţie şi a dat României o faţă europeană. Ideea unora că lumea aceasta e stăpânită de frica zilei de mâine ori de nesiguranţa slujbei este exagerată. În realitate, eroii *Momentelor* trăiesc incomparabil mai bine decât generaţia care-i precede, au descoperit plăceri ignorate de aceasta, posedă arta conversaţiei, petrec, se distrează, călătoresc, se tratează la băi, merg în excursii, profită de *week-end* şi de sărbători, sunt mai degrabă nepăsători decât neliniştiţi, sunt veseli, frivoli, bârfitori şi puşi pe farse. Faţă cu perspectiva tot mai întunecată pe care critica a adoptat-o referindu-se la lumea lui Caragiale, părerea mai veche a lui Mihai Ralea este de două ori mai demnă a fi reţinută: o dată, pentru că afirmă categoric, exagerând prea puţin, că este vorba de o „lume minunată", „absolut paradiziacă", şi a doua oară pentru că ne avertizează asupra pericolului de a vedea în ea, ca într-o oglindă, pe noi: „Verigopolu stă şi acum în faţa hotelului Continental. Dar privirea sa e abătută şi distrată. L-au năpădit şi pe el grijile pare? Bodega Tripcovici există şi azi; dar e numai un *rendez-vous* pentru bătrâni pensionari care povestesc nostalgic întâmplări din *le vieux beau temps*.„România interbelică a ieşit, după părerea lui Ralea, din epoca lui Caragiale ca să intre în aceea a lui Balzac. Cu atât mai greu ne vine să acceptăm că România de după Războiul al Doilea s-ar fi putut recunoaşte cu adevărat în Caragiale, dacă n-ar fi plătit preţul actualizării forţate [...]. În fond, dorinţa de a face din Caragiale un contemporan a fost una tipic modernistă, prelungită până târziu, de a citi trecutul cu ochii prezentului. Mi se pare că, punând capăt acestei bizare nevoi de identificare, postmodernitatea, cu viziunea ei *retro*, cu toleranţa ei pentru *diferenţă*, ne permite să ne bucurăm de lumea lui Caragiale aşa cum este ea, fără a o transforma după chipul şi asemănarea fantasmelor sau coşmarurilor noastre.

Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, Editura Paralela 45, Piteşti, 2008, pp. 431-433

Table of Contents

Momente și schițe
- LACHE ŞI MACHE (Nuvelă)
- TEMĂ ŞI VARIAŢIUNI
- 25 DE MINUTE...
- „MOFTUL ROMÂN“
- MOFTANGII
- UN PEDAGOG DE ŞCOALĂ NOUĂ
- POVESTE DE CONTRABANDĂ
- JUSTIŢIE
- HIGH-LIFE
- CUM SĂ ÎNŢELEG ŢĂRANII
- GROAZNICA SINUCIDERE DIN STRADA
- FIDELITĂŢII
- TELEGRAME
- PROCES-VERBAL
- C.F.R.
- ACCELERAT No. 17
- URGENT...
- REPORTAJ
- HIGH-LIFE
- MITICĂ
- AMICI
- FIVE O’CLOCK
- ATMOSFERĂ ÎNCĂRCATĂ
- TEMPORA…
- 1 APRILE
- LA PAŞTI
- D-L GOE...
- LA MOŞI…
- TREN DE PLĂCERE
- ULTIMA ORĂ!...
- BORIS SARAFOFF!...
- BACALAUREAT
- PETIŢIUNE...
- MICI ECONOMII…
- INSPECŢIUNE

TRIUMFUL TALENTULUI…
BÙBICO...
„ROMÂNII VERZI“
CĂLDURĂ MARE
MOŞII (Tablă de materii)
LANŢUL SLĂBICIUNILOR
LA PELEŞ
VIZITĂ...
ŢAL!…
REPAUSUL DOMINICAL
Nuvele şi povestiri
O FĂCLIE DE PAŞTE
GRAND HÔTEL „VICTORIA ROMÂNĂ“
OM CU NOROC!
PĂCAT...
BOBORUL!
BAIONETA INTELIGENTĂ [GARDA CIVICĂ]
ÎNTRE DOUĂ POVEŢE... Schiţă
CĂNUŢĂ, OM SUCIT
LA HANUL LUI MÂNJOALĂ
DOUĂ LOTURI
În vreme de război Schiţă
CAUT CASĂ...
LA CONAC
MONOPOL...
PASTRAMĂ TRUFANDA
KIR IANULEA
CALUL DRACULUI
ABU-HASAN Poveste orientală
Referinţe Critice

Table of Contents

Momente şi schiţe 4

LACHE ŞI MACHE (Nuvelă) 4

TEMĂ ŞI VARIAŢIUNI 8

25 DE MINUTE... 13

„MOFTUL ROMÂN“ 19

MOFTANGII 23

UN PEDAGOG DE ŞCOALĂ NOUĂ 30

POVESTE DE CONTRABANDĂ 42

JUSTIŢIE 47

HIGH-LIFE 51

CUM SĂ ÎNŢELEG ŢĂRANII 53

GROAZNICA SINUCIDERE DIN STRADA FIDELITĂŢII 54

TELEGRAME 65

PROCES-VERBAL 73

C.F.R. 78

ACCELERAT No. 17 84

URGENT... 90

REPORTAJ 96

HIGH-LIFE 105

MITICĂ 110

AMICI 116

FIVE O’CLOCK 122

ATMOSFERĂ ÎNCĂRCATĂ 128

TEMPORA… 133

1 APRILE 138

LA PAŞTI 144

D-L GOE... 151

LA MOŞI… 157

TREN DE PLĂCERE 162

ULTIMA ORĂ!... 171

BORIS SARAFOFF!... 177

BACALAUREAT 187
PETIŢIUNE... 192
MICI ECONOMII… 198
INSPECŢIUNE 204
TRIUMFUL TALENTULUI… 214
BÙBICO... 220
„ROMÂNII VERZI“ 227
CĂLDURĂ MARE 233
MOŞII (Tablă de materii) 238
LANŢUL SLĂBICIUNILOR 240
LA PELEŞ 245
VIZITĂ... 248
ŢAL!… 253
REPAUSUL DOMINICAL 261
Nuvele şi povestiri 268
O FĂCLIE DE PAŞTE 268
GRAND HÔTEL „VICTORIA ROMÂNĂ“ 285
OM CU NOROC! 291
PĂCAT... 297
BOBORUL! 331
BAIONETA INTELIGENTĂ [GARDA CIVICĂ] 337
ÎNTRE DOUĂ POVEŢE... Schiţă 342
CĂNUŢĂ, OM SUCIT 349
LA HANUL LUI MÂNJOALĂ 359
DOUĂ LOTURI 369
În vreme de război Schiţă 387
CAUT CASĂ... 407
LA CONAC 411
MONOPOL... 418
PASTRAMĂ TRUFANDA 425
KIR IANULEA 432
CALUL DRACULUI 464
ABU-HASAN Poveste orientală 475
Referinţe Critice 509